

SFi DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD

BØRN OG UNGE I DANMARK VELFÆRD OG TRIVSEL 2014

MAI HEIDE OTTOSEN
DINES ANDERSEN
KAREN MARGRETHE DAHL
ANNE TOFT HANSEN
METTE LAUSTEN
STINE VERNSTRØM ØSTERGAARD

14:30

BØRN OG UNGE I DANMARK VELFÆRD OG TRIVSEL 2014

MAI HEIDE OTTOSEN
DINES ANDERSEN
KAREN MARGRETHE DAHL
ANNE TOFT HANSEN
METTE LAUSTEN
STINE VERNSTRØM ØSTERGAARD

14:30

Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2014

Undersøgelsens følgegruppe

Bente Boserup, Børns Vilkår

Sine Egede, Bikubenfonden

Jørgen Elm, Sociologisk Institut, KU

Jan Kampmann, Roskilde Universitet, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning

Jimmie Gade Nielsen, Velux Fonden

Trine Krab Nyby, Børnerådet

Niels Ploug, Danmarks Statistik

Morten Barsballe Schmidt, Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, Kontoret for Udsatte Børn

ISBN: 978-87-7119-274-2

e-ISBN: 978-87-7119-275-9

Layout: Hedda Bank

Oplag: 800

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk A/S

© 2010 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's

publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

5	Forord
6	Resume
10	Indledning: Undersøgelsens formål og opbygning
28	DEL 1: DANSKE BØRN OG UNGE I TAL
30	Domæne 1: Materiel velfærd
46	Domæne 2: Globalisering, boligforhold og lokalområdet
60	Domæne 3: Helbred og sikkerhed
80	Domæne 4: Dagpasning og uddannelse
96	Domæne 5: Sociale relationer
126	Domæne 6: Adfærd og livsstil
150	Domæne 7: Fritid og medborgerskab
174	Domæne 8: Subjektiv trivsel
184	Kapitel 9: Opsamling og konklusion, Udviklingstræk fra 2009 til 2013
198	DEL 2: I DYBDEN PÅ UDVALGTE OMRÅDER
200	Kapitel 10: Udsathed og selvopfattet trivsel: Sammenhænge over tid
212	Kapitel 11: Sammenhængende risikoadfærd – samt betydningen af familien, vennerne og pengene
220	Kapitel 12: Skoleressourcer, familieressourcer og skoletrivsel
234	Referencer
242	Bilag

FORORD

Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2014 er en statistisk baseret panelundersøgelse om den danske børnebefolknings tilstand. Den giver indblik i, hvordan den brede del af børnepopulationen trives på forskellige livsområder. Samtidig bidrager den også med viden om kategorier af børn og unge, som har det særligt vanskeligt og derfor kan have brug for børnesociale indsatser.

Børn og unge i Danmark følger børnebefolkningen over tid. Der ved overvåger den bevægelser og udviklingstræk i børns trivsel og opvækstbetingelser. Første udgave af undersøgelsen udkom i 2010. Denne undersøgelse er den anden i rækken.

Undersøgelsen er designet som en indikatorundersøgelse og anvender både registerbaserede data fra Danmarks Statistik og data fra en omfattende survey-undersøgelse, som i 2013 blev gennemført blandt 7.676 børn og unge i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år. Der skal rettes en meget stor tak til de mange interviewpersoner, som tog sig tid til at deltage i undersøgelsen. Besvarelserne fra dem udgør det helt grundlæggende fundament for den viden, som undersøgelsen her har frembragt.

I forbindelse med undersøgelsens tilrettelæggelse og gennemførelse blev der nedsat en følgegruppe. Følgegruppen, som har givet forskerne værdifuldt input i forskellige faser af undersøgelsen, skal takkes mange gange. Yderligere takkes professor eme-

ritus Per Schultz Jørgensen, der omhyggeligt læste det næsten færdige manuskript og gav konstruktive kommentarer.

Programleder Mai Heide Ottosen, der har været undersøgelsens leder, har sammen med seniorforsker Dines Andersen stået for undersøgelsens tilrettelæggelse og bearbejdning. Stud.scient. soc. Christian Jensen har bidraget med at frembringe undersøgelsens kvantitative data, mens seniorforsker Mette Lausten især har bistået med at tilrettelægge de registerbaserede analyser. Selve rapporten er blevet til i et samarbejde mellem flere af SFI's forskere. Mai Heide Ottosen har forfattet indledningskapitlet, domæne 2, konklusionen på del 1 og har sammen med Mette Lausten også skrevet kapitel 12. Videnskabelig assistent Stine Vernstrøm Østergaard har skrevet om domæne 1 og domæne 3. Dines Andersen er forfatteren bag domæne 4 og domæne 7, mens forsker Karen Margrethe Dahl står bag domænerne 5, 6 og 8 samt kapitel 11. Kapitel 10 er forfattet af videnskabelig assistent Anne Toft Hansen.

I forbindelse med denne anden undersøgelsesrunde har VELUX FONDEN sammen med Bikubenfonden finansieret undersøgelsen. En meget stor tak skal rettes til begge fonde for, at det blev muligt at realisere den anden dataindsamling og efterfølgende analyse.

København, december 2014

Agi Csonga

Direktør

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

RESUME

RESULTATER

Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2014 er en statistisk baseret indikatorundersøgelse, som beskriver den danske børnebefolknings tilstand. Den giver indblik i, hvordan den brede del af børnepopulationen trives på forskellige livsområder. Samtidig bidrager den også med viden om kategorier af børn og unge, som har det særligt vanskeligt og derfor kan være genstand for børnesociale indsatser.

Børn og unge i Danmark følger børnebefolkningen over tid. Der ved overvåger den bevægelser og udviklingstræk i børns trivsel og opvækstbetingelser. Den første udgave af undersøgelsen udkom i 2010. Denne 2014-undersøgelse er den anden i rækken.

Børn og unge i Danmark består af to dele: En beskrivende del 1, som kortlægger børnebefolkningens tilstand i forhold til otte velfærdsdomæner, og en analyserende del 2, som består af tre specialkapitler, der går i dybden på udvalgte områder.

Den første og mest omfangsrige del af rapporten præsenterer resultaterne fra en empirisk undersøgelse om velfærd og trivsel i den danske børnebefolkning. Den blev i 2013 gennemført blandt fem årgange i alderen 3-19 år. Med udgangspunkt i en række centrale indikatorer på trivsel og velfærd leverer undersøgelsen over 100 små statistiske beretninger, fordelt over otte kapitler, der dækker hvert sit velfærdsdomæne. I undersøgelsen belyser vi fx børns materielle velfærd, deres helbredsmæssige trivsel, deres

sociale relationer samt børns og unges fritidsliv m.m. Undervejs i rapporten udarbejder vi synteser for at vurdere børnebefolkningens trivsel inden for de enkelte velfærdsdomæner. Til slut vurderer vi, om der er sket ændringer i børns velfærd og trivsel, siden undersøgelsen blev gennemført for første gang (2009).

ALDER, KØN OG FAMILIEBAGGRUND

Som udgangspunkt kan man ikke forvente, at der sker meget store ændringer i børnebefolkningens trivsel på blot 4 år. Særligt mekanismer, der knytter sig til strukturelle forhold, fx børnefamiliernes socioøkonomiske ressourcer, ændrer sig langsomt. Derfor ser vi heller ikke de helt store forandringer fra 2009 til 2013, når det handler om betydningen af barnets alder, køn og familiebaggrund.

Når det drejer sig *aldersbetingede* variationer, viser undersøgelsen, at de fleste yngre børn er i god trivsel, men i takt med at barnet vokser til, bliver livet mere komplekst. Teenagere er således hyppigere mere udsatte end yngre børn. På nogle områder er forskellene mellem yngre og ældre børn dog blevet mindre gennem de sidste 4 år, bl.a. fordi de 15-årige nu lever sundere.

Der er ingen gennemgående *kønsbetingede* trivselsforskelle i de tidlige år, men fra teenagealderen ser vi tegn på, at unge drenge hyppigere end jævnaldrende piger markerer sig negativt ved at have en usund livsstil eller udadreagerende adfærd, som kan skade dem selv eller deres omgivelser. Unge piger, derimod, vender hyppigere tingene indad. Undersøgelsen finder, at ganske

mange unge piger udviser tegn på mentale trivselsproblemer, og udviklingstendenserne går i retning af, at flere unge har fået det værre gennem de sidste 4 år.

Børn og unge med *indvandrerbaggrund* er betydeligt mere udsatte end deres majoritetsdanske jævnaldrende. Det skyldes især, at de vokser op under ringere materielle og bolig-mæssige rammer. Børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund er fire gange så hyppigt som danske jævnaldrende indkomstfattige og lever i familier med lav velstand. Påfaldende er det også, at 4 ud af 10 etniske minoritetsbørn og -unge lever i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse; blandt børn af dansk herkomst er den tilsvarende andel 7 pct. Desuden bor børn med anden etnisk oprindelse markant hyppigere til leje og lever i overbefolkede boliger. Alligevel kan vi skimte forbedringer siden sidste måling: Der er tegn på, at lidt flere familier med indvandrerbaggrund har fået råd til at flytte i ejerbolig.

Også *familietyper* gør en forskel: Børn og unge, der bor i kernefamilier, udsætter sig selv for – og udsættes for – færre risici, end børn og unge, der bor i sammenbragte familier, hos enlige forsørgere og (blandt 19-årige) unge, der er flyttet hjemmefra. Forskellene mellem børn i kernefamilier og børn i andre familietyper er dog ikke så udtalte i 2013, som de var i 2009.

På næsten alle velfærdsdomæner er forekomsten af udsathed større blandt børn og unge fra familier med få *socioøkonomiske*

ressourcer (dvs., hvor forældrene ingen erhvervsuddannelse har eller ikke er i beskæftigelse), i forhold til børn fra de socioøkonomisk mest privilegerede familier (lang videregående uddannelse, højere socialklasse). Der er ikke tegn på større ændringer mellem de socioøkonomiske grupperinger fra 2009 til 2013.

MATERIEL VELFÆRD OG FORBRUGSMULIGHEDER

Undersøgelsen finder, at der ikke umiddelbart er tegn på, at børnevelfærden generelt er påvirket negativt i kølvandet på finanskrisen. Som helhed er børnefattigdommen (ved 50-procentsmedianen) ikke steget, velstandsniveauet i familierne er ikke faldet, andelen med arbejdsløse forældre er ikke blevet større, og boligforholdene er ikke blevet værre. Tværtimod er der tilflydt børns familier mere uddannelseskapital. At børns familier således ser ud til at være sluppet uberørte igennem den økonomiske afmatning efter finanskrisen, må betragtes som et positivt resultat.

Alligevel tegner der sig et mere nuanceret billede, når man dykker længere ned i undersøgelsesmateriale. For eksempel ser vi, at de børn og unge, der bor i fattige familier på måletidspunktet i 2013, lider flere afsavn, end de børn og unge, som var fattige, da vi sidst gennemførte undersøgelsen i 2009. Undersøgelsen viser også, at børnefamilier med færrest uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer i 2013 i noget højere omfang end i 2009 har været i kontakt med socialforvaltningen, mens udviklingen blandt de bedre stillede familier har været mere eller mindre konstant. Sådanne fund kan tyde på, at der har fundet en social polarise-

ringsproces sted i perioden mellem de to måletidspunkter, idet de børnefamilier, der har det svært og har få ressourcer, er mere udsatte i 2013, end de var i 2009.

En anden observation handler om de ældre børns forbrugsmuligheder. Færre 15-årige har fritidsjob i 2013 i forhold til 2009. En sandsynlig forklaring kan være, at en del af de fritidsjob, som unge normalt har varetaget, er faldet bort eller er overtaget af andre. Under alle omstændigheder er resultatet, at de unge på 15 år gennemsnitligt har færre penge mellem hænderne til forbrug i 2013, end de 15-årige havde 4 år tidligere i 2009. Samtidig ser vi som en hel ny tendens, at en del af de 15-årige med fritidsjob – ca. hver syvende – er omfattet af en påtvungen opsparingsordning, idet noget af lønnen fra jobbet afleveres til forældrene til senere brug. Også dette bidrager til at reducere de unges forbrugsmuligheder.

DE UNGE ER BLEVET MERE ARTIGE

Den overordnede historie, som tegner sig af undersøgelsens mange beskrivende statistikker om risikoadfærd og udsathed for risici, er, at de unge – og især de unge drenge – på mange områder og i mindre grad end for fire år siden udsættes for og udsætter sig selv for risici. De unge spiser mere sundt, de er blevet lidt mere aktive med motion, de ryger mindre og debuterer senere som rygere, de drikker sig i mindre grad fulde, tager færre stoffer, debuterer senere seksuelt, bliver i mindre grad udsat for kriminalitet og udøver også mindre kriminalitet. De unges adfærd har med andre ord forandret sig betydeligt til det bedre på stort set alle indikatorer, der vedrører livsstil, risikoadfærd og udsathed. Det er særligt de 15-årige, der trækker denne udvikling.

Vi betragter denne ændring som undersøgelsens mest markante og meget positive resultat.

Vi har i en specialanalyse undersøgt, hvad der påvirker unges risikoadfærd, og kan bl.a. vise, at relationerne til kammeraterne spiller en væsentlig rolle. Unge, der hyppigt ser deres venner, især når samværet sker i det offentlige rum, oplever flere risici end unge, der sjældnere ser deres venner.

Faldet i unges risikoadfærd er en del af en langsigtet udviklingstendens, som også ses i andre danske og internationale studier. Men i denne undersøgelse kan vi også koble ændringerne til to andre udviklingstræk, som har fundet sted gennem de sidste 4 år. For det første viser undersøgelsen tegn på, at de unges sociale fællesskaber er under forandring. De unge er i langt højere grad på nettet i dag med den konsekvens, at deres samvær i stigende grad udfolder sig som virtuelle fællesskaber på bekostning af det fysiske samvær 'in real life'. For det andet har vi som nævnt konstateret, at unges forbrugsmuligheder er blevet færre. Disse to omstændigheder kan være med til at forklare den mere fornuftige adfærd. Når de unge har færre penge mellem hænderne og samtidig er mindre sammen i det virkelige liv, vil de sandsynligvis også være mindre udsat for de fristelser og farer, som knytter sig til en risikabel eller ufornuftig livsstil.

For yderligere og mere detaljeret sammenfatning af undersøgelsens resultater henviser vi til det sammenfattende og konkluderende kapitel 9 'Udviklingstræk fra 2009 til 2013'.

PERSPEKTIVER

Undersøgelsens mange forskelligartede resultater leder ikke samme sted hen. Ikke desto mindre tegner undersøgelsen samlet set det overordnede indtryk, at udviklingen på en række områder synes at gå i den rigtige retning. På nogle områder er tilstanden status quo, mens der visse steder er tale om en forværring. I forhold til sidstnævnte vil vi pege på to forhold.

For det første: Selvom den økonomiske afmatning efter finanskrisen ikke generelt synes at påvirke børnebefolkningens materielle velfærd, ser vi alligevel tegn på, at nogle af de socialt dårligst stillede børn er blevet mere udsatte. Der er grund til fremover at følge, om der er tale om en udvikling, som bevæger sig mod øget social polarisering. Vi vil i den forbindelse tilføje, at vi formoder, at problemerne har et større omfang, end denne rapport kan vise. Det skyldes, at der er et betydeligt bortfald af respondenter fra netop de mest socialt sårbare grupper; en erfaring, der også kendes fra andre interviewundersøgelser af sociale forhold i befolkningen.

For det andet vil vi henlede opmærksomheden mod den stadigt voksende andel af unge – især piger – der rapporterer om psykisk mistrivsel. Vi savner fortsat mere viden om, hvad der er på spil bag dette fænomen. Samtidig peger problemstillingen om mental mistrivsel også hen mod praktiske tiltag, der kan forbedre de unges livssituation, mens ungdommen står på, og forebygge vanskeligheder, som kan række ind i den voksne tilværelse.

UNDERSØGELSENS DATAGRUND OG METODER

Vi har lagt vægt på, at der skal være en genkendelighed mellem denne undersøgelse og andre tilsvarende, internationale indikatorundersøgelser om børnevelfærd. Derfor har andre undersøgelser inspireret vores analysemodel. Vi har imidlertid også lagt stor vægt på, at undersøgelsen skal reflektere karakteristika ved netop den danske børnebefolkning, og vi har i forhold til andre indikatorundersøgelser haft mulighed for at arbejde væsentligt mere facetteret med, hvad der konstituerer børns og unges velfærd og trivsel.

Alt i alt indgår der i denne undersøgelse otte velfærdsdomæner, som tilsammen dækker 35 komponenter og 133 indikatorer. De otte velfærdsdomæner er:

- Materiel velfærd
- Globalisering, boligforhold og lokalområdet
- Helbred og sikkerhed
- Dagpasning og uddannelse
- Sociale relationer
- Adfærd og livsstil
- Fritid og medborgerskab
- Subjektiv trivsel.

Undersøgelsen er designet som en panelundersøgelse, fordi den skal kunne gentages med mellemrum. Det indebærer, at det er de samme respondenter, som medvirker i dataindsamlingerne fra gang til gang. Danske børn og unge er i undersøgelsen repræsenteret ved fem aldersgrupper: de 3-, 7-, 11-, 15- og 19-årige. Vi anvender både survey-data og registerbaserede data. I surveyundersøgelsen, som fandt sted i 2013, deltog 7.676 respondenter fra de fem årgange. For de 3- og 7-årige deltog børnenes mødre som interviewpersoner, mens de 11-, 15- og 19-årige selv besvarede surveyundersøgelsens spørgsmål. Når undersøgelsen anvender registerbaserede informationer, ser vi på forholdene for hele befolkningen i de fem årgange, i alt knap ca. 336.000 individer.

Undersøgelsen er finansieret af VELUX FONDEN og Bikubenfonden.

INDLEDNING

UNDERSØGELSENS FORMÅL OG OPBYGNING

BAGGRUND OG FORMÅL

Denne rapport fremlægger resultaterne af en opfølgning på en undersøgelse, der oprindeligt kom i stand på Bikubenfondens initiativ. Fonden henvendte sig i 2007 til SFI og ønskede hjælp til at frembringe et statistisk overblik over den danske børnebefolknings tilstand. Dette overblik kunne bl.a. danne grundlag for at igangsætte aktiviteter på det børnesociale område. Det blev besluttet at iværksætte et projekt ud fra nye data frem for at stykke måske ikke helt opdateret viden sammen fra forskellige kilder. Beslutningen tilgodeså også, at dataindsamlingen kunne gentages, så man over tid kan følge udviklingen i børnebefolkningen. Den første dataindsamling fandt sted i foråret 2009 og resulterede året efter i rapporten *Børn og unge i Danmark 2010*. Data til opfølgingsundersøgelsen blev indsamlet i 2013.

Børn og unge i Danmark kan siges at have tre formål:

For det første tilvejebringer undersøgelsen et solidt vidensgrundlag om den danske børnebefolknings velfærd og trivsel i almindelighed. Undersøgelsen har udvalgt en række centrale indikatorer på velfærd, som dækker børns forskellige livsområder. Der er indsamlet data om disse indikatorer, som efterfølgende er destileret og fremstillet i en overskuelig form. Undersøgelsen interesserer sig særligt for, hvordan velfærd og trivsel fordeler sig i den danske børnepopulation: Hvad betyder fx køn, alder, familieforhold og sociale baggrundsforhold for børns og unges levevilkår og for, hvordan de trives?

For det andet er formålet at tilvejebringe en indsigt, som kan fungere som platform for det børnesociale arbejde. Undersøgelsen interesserer sig særligt for at identificere kategorier af børn og unge, som har det vanskeligt: På hvilke områder er børn og unge særligt udsatte, hvor mange drejer det sig om, og hvilke sociale karakteristika har de?

For det tredje kan undersøgelsen betragtes som et monitoringsværktøj: Den er designet, så man kan følge børnebefolkningens velfærd over tid, ikke kun på årgangsniveau, men også på individniveau, dvs. at man kan følge de enkelte børn gennem livsforløbet.

Nogle af de indikatorer på velfærd og trivsel, som vi anvender i undersøgelsen her, har også været brugt i andre danske undersøgelser. Det drejer sig fx om indikatorer på børns og unges sundhedsadfærd (fx Rasmussen & Due, 2010, 2007) og psykiske trivsel (fx Mattsson, Hestbæk & Andersen, 2007; Ottosen, 2012), den kulturelle kapital i hjemmet (fx Egelund, 2007), visse erfaringer med udsathed, kriminalitet eller selvskadende adfærd (fx Zøllner, 2008). Andre indikatorer er – ofte inspireret af den internationale forskning – udviklet særligt til *Børn og unge i Danmark*. Det gælder fx i forhold til familiers opdragelsespraksis, visse erfaringer med udsathed eller unges oplevelse af personlig integritet. Det særlige ved denne undersøgelse er ikke kun, at den opdaterer ældre resultater om børns levevilkår. Nok så afgørende er også, at en række hidtil partikulære informationer nu er samlet under

én hat. Det skaber overblik og giver mulighed for at få øje på nye mønstre og sammenhænge.

Undersøgelsen ønsker også at skabe mulighed for, at man kan perspektivere den danske børnebefolknings velfærd og trivsel til internationale forhold: Hvordan klarer danske børn og unge sig i forhold til lande, vi plejer at sammenligne os med? For at tilvejebringe sammenlignelige målestokke har vi, da denne undersøgelse blev tilrettelagt, skelet til internationale indikatorundersøgelser.

HVAD KAN MAN BRUGE EN INDIKATORUNDERSØGELSE TIL?

En indikatorundersøgelse kan bruges til at give offentligheden indblik i og overblik over trivselsbilledet i den danske børnebefolkning her og nu. Den kan den være med til at aflive myter om, hvor slemt man tror det står til, eller kaste lys på nye, uberørte problemområder. Fordi undersøgelsen nu er gennemført for anden gang, kan den også bidrage til at identificere eventuelle udviklingstræk i børnebefolkningen.

Vi håber, at undersøgelsen vil blive anvendt som et opslagsværk af de professionsgrupper, der arbejder med børn og unge, fx beslutningstagere og undervisere. Vi håber også, at børn og unge selv kan bruge den til at få viden om dem selv og andre børn.

Undersøgelsen kan imidlertid også bruges som et strategisk redskab for offentlige og private instanser, der beskæftiger sig med børnesocialt arbejde. Resultaterne kan give et fingerpeg om, hvor

der særligt er behov for at sætte ind med indsatser, eller være en kilde til overvejelse om, hvorvidt der er behov for universelle eller mere målrettede tiltag i forhold til bestemte grupper af børn og unge. Endelig kan undersøgelsen bruges som et monitoreringsredskab: Hvordan ser det faktiske adfærdsbillede ud i forhold til de velfærdspolitiske mål, der er sat? Bevæger udviklingen sig i den rigtige eller forkerte retning? Det sundhedspolitiske område er et godt eksempel, for her er der mange klart formulerede anbefalinger om, hvad god sundhedsadfærd er. Men holder børn og unge sig til disse anbefalinger? Undersøgelsen kan således bidrage til at tilvejebringe pejlemærker for, om nogle børnepolitiske områder forsømmes, eller om iværksatte indsatser ser ud til at virke.

DEN FORSKNINGSMÆSSIGE KONTEKST

DET DANSKE FORSKNINGSFELT

Dansk socialforskningstradition har gennem flere årtier interesseret sig for børns opvækstbetingelser og har historisk set ofte haft et dobbelt perspektiv ved både at sætte fokus på både de 'almindelige' og de socialt udsatte dele af børnebefolkningen (Nord-Larsen, 1977; Ploug 2005; Vedel-Petersen m.fl., 1968). Denne dobbelthed karakteriserer også den nyere børneforskning ved SFI, fx SFI's Børneforløbsundersøgelse, der blev igangsat i 1996, og som har fulgt 6.000 almindelige danske børn fra årgang 1995 gennem barn- og ungdommen. Samtidig har Børneforløbsundersøgelsen fået særlige knopskydninger: dels et sample af børn

med anden etnisk oprindelse end dansk; dels en undersøgelsesdel med børn fra samme årgang, som på et eller andet tidspunkt i tilværelsen har været anbragt uden for hjemmet. Analyser fra Børneforløbsundersøgelsen har ført til en lang række publiceringer (bl.a. Christensen, 2004a, 2004b, 2000; Egelund m.fl., 2008; Jeppesen & Nielsen, 2001, 1998; Lausten m.fl., 2013; Ottosen, 2012). Et af de fremtrædende og gennemgående resultater heraf er, at de fleste danske børn (frem til 15-års-alderen) ser ud til at være ved god trivsel, mens et mindretal falder udenfor. Det gælder også for børn med anden etnisk oprindelse, skønt de hyppigere kommer fra ressourcetsvage hjem. Børn, der har været anbragt, er imidlertid disfavoriserede på en lang række områder.

Også andre danske forskningsmiljøer har bidraget til at tilvejebringe en bred belysning af børnebefolkningens trivsel. Det gælder fx den såkaldte Skolebørnsundersøgelse, som er en del af det internationale *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) – a WHO Collaborative Research Project*. HBSC-undersøgelsen blev igangsat i 1983/84 i Danmark og er siden blevet gentaget med regelmæssige mellemrum. Den undersøger sundhed (i bred forstand) blandt børn og unge på 11, 13 og 15 år og afvikles som en spørgeskemaundersøgelse i skoleregioner. Via denne undersøgelse er der frembragt viden om befolkningens sundhedsadfærd og trivsel (Rasmussen & Due, 2011, 2007). Undersøgelsens særlige styrke er, at den over en længere årrække har været gennemført på samme måde, og derfor kan man følge udviklingen blandt de 11-15-årige.

Nævnes skal også kortlægninger om udviklingen i de 16-20-åriges unges sundhedsadfærd, de såkaldte MULD-undersøgelser, der i en årrække belyste udviklingen i sundhedsadfærd blandt de lidt ældre teenagere (16-20 år). Her var især unges brug af nydelsesmidler og motion i centrum (MULD, 2008). MULD-undersøgelsen

er siden blevet afløst af Sundhedsstyrelsens *Danskeres sundhed – den nationale sundhedsprofil* (Sundhedsstyrelsen, 2014, 2011).

Som et sidste eksempel på brede undersøgelser om børnebefolkningens velfærd skal også fremhæves udgivelser fra bl.a. Danmarks Statistik, der med barnet som analyseenhed har leveret statistiske beskrivelser af barnets tilstand på et mangfoldigt udvalg af områder. I modsætning til de ovenfor nævnte undersøgelser, der alle er baseret på spørgeskemametoder (surveys), er disse publikationer baseret på registerdata (Danmarks Statistik, 2008, 2002; Kampmann & Nielsen, 1995).

INTERNATIONALE INDIKATORUNDERSØGELSER OM BØRNEVELFÆRD

Undersøgelsen placerer sig i et internationalt forskningsfelt, *child indicators research*, der for alvor er vokset frem gennem de sidste 10-15 år, hvor en række nationale eller komparativt anlagte "state-of-the-child"-undersøgelser har set dagens lys (Ben-Arieh, 2006; Pollard & Lee, 2003).

Blandt undersøgelser fra de senere år kan fx nævnes UNICEF's Innocente-rapporter om *Child Well-being in Rich Countries* (Martorano m.fl., 2013a, 2013b; UNICEF, 2013, 2007), *EU's Child Well-being Index* (Bradshaw, 2006), Europa-Kommissionens *Child Poverty and Well-being in EU* (2008), OECD's *Doing Better for Children* (2009), Englands undersøgelser om *Well-being of the Child* (Bradshaw, 2011; Bradshaw & Mayhew, 2005); Irlands *State of the Nation's Children* (Office of the Minister for Children and Youth Affairs, 2008), *The US Child Well-Being Index (CWI)* (Land, 2009, 2007) og *US Kids Counts databook* (The Annie E. Casey Foundation, 2014, 2007). Selvom flere af de nævnte internationale undersøgelser forekommer at være udviklet og gen-

nemført parallelt uden indbyrdes berøring, er udviklingen gået i retning af øget vidensdeling og mere mainstreaming: I 2006 blev selskabet ISCI – *International Society for Child Indicators* – stiftet. Det arrangerer forskningskonferencer og udgiver et videnskabeligt tidsskrift, *Child Indicators Research*, så forskere kan dele viden og gensidigt inspirere hinanden.

Som i anden forskning om børn er også dette felt påvirket af det perspektivskifte, som fandt sted i barndomsforskningen for omkring 25 år siden (Ben-Arieh, 2010, 2006; McAuley & Rose, 2010). Det indebærer for det første, at FN-konventionen om børns rettigheder figurerer som en underliggende normativ ramme i de nyere indikatorundersøgelser. Man interesserer sig ikke kun for, om børns basale behov og fysiske overlevelse er sikret, men ser børn i et rettighedsperspektiv som medborgere, der har ret til at være inkluderet i samfundet og har ret til at blive hørt. Forståelsen af børnevelfærd bliver derved mere multidimensional, og det er nødvendigt at gøre sig overvejelser om, hvad velfærd og livskvalitet betyder for børn. Som Ben-Arieh og Frønes (2007) har anført: " ... Children are human beings with rights and entitlements, including the right to *well-being*. Child *well-being* encompasses quality of life in a broad sense. It refers to a child's economic conditions, peer relations, political rights, and opportunities for development ...".

Et andet karakteristika er, at man forstår børns liv i et udviklingsøkologisk perspektiv. Ifølge det teoretiske perspektiv har familien ganske vist stor betydning for børns opvækstbetingelser, men forskningen holder sig også for øje, at børns liv og udvikling bliver påvirket af andre domæner på forskellige systemiske niveauer. Det kan fx være daginstitutionen, skolen, lokalmiljøet, gruppen af jævnaldrende etc. (Bronfenbrenner & Morris, 1998).

For det tredje anerkendes barndommen i sin egen ret. Det er ikke tilstrækkeligt udelukkende at inddrage indikatorer, der er rettet mod barnets fremtidige livschancer (dvs. om det vil klare sig godt eller skidt i voksentilværelsen); man må også belyse, hvad de vilkår, som børn lever under, betyder for barnet her og nu, dvs. mens barndommen står på. I praksis vil der dog ofte være et sammenfald, da det, der er vigtigt for børns aktuelle velfærd, også vil have betydning for deres fremtidige livschancer.

For det fjerde er der tendenser til, at en negativ forskningsoptik, der mest har haft opmærksomheden rettet mod mangler, risikofaktorer og negativ adfærd, efterhånden afløses af et mere afbalanceret perspektiv. Det beror bl.a. på, at forskning om risiko- og beskyttelsesfaktorer har vist, at fravær af risikofaktorer ikke nødvendigvis er sikre indikationer på, at et barn vil udvikle sig succesfuldt. Nogle undersøgelser inddrager derfor også positive mål på børns tilfredshed og trivsel. En sådan optik kan tilvejebringe en bedre balance mellem stressorer og ressourcer. I anvendelsesorienteret forskning, der fx skal bruges i forhold til socialpolitiske indsatser, kan det imidlertid være hensigtsmæssigt at fastholde fokus på de befolkningsandele, som har det særligt vanskeligt eller er udfavoriserede. Også metodeteknikken kan influere på, om man vælger et problemorienteret eller et mere afbalanceret perspektiv.

Et femte karakteristika ved nyere indikatorundersøgelser er, at undersøgelsesdesignet har et børneorienteret fokus. Man tilstræber, at det er barnet (frem for familien), der er analyseenheden i undersøgelserne. Hvor det er muligt, kan undersøgelsesdesignet desuden tilgodese, at børns egne betragtninger kommer til orde. Det sker ved at lade børn deltage som interviewpersoner i undersøgelser. Fordelen ved at gøre børn til tællingsenhed og informanter er, at man får tilvejebragt en optik, som den tager sig ud set fra børnebefolkningens vinkel. På mange områder har børn

og unge også størst ekspertise om deres eget liv. Det er imidlertid i sagens natur ikke alle børn, der har alderen til selv at deltage i undersøgelser. Man kan heller ikke forvente, at børn selv har tilstrækkelig viden om alle aspekter, der har relevans i forhold til at forstå deres livsbetingelser (fx deres forældres arbejdsbetingelser eller indkomstforhold). I de tilfælde må man indhente informationer via andre kanaler, fx ved at spørge deres forældre i stedet. Et metodologisk nybrud i forskningen er, at man i dag – i langt højere grad end tidligere – bruger administrative data, der er indsamlet til andre (politisk-administrative) formål. De kan bl.a. give indblik i den velfærdsservice, der ydes til børn og deres familier, og i nogle tilfælde kan de også omsættes til sociale indikatorer, som kan bidrage til at beskrive børns velfærd. I mange lande kan man imidlertid kun vise sådanne indikatorer på et aggregeret niveau. Danmark er særligt gunstigt stillet her, fordi vi via CPR-systemet har mulighed for at koble nogle af disse informationer til de enkelte individer.

De ovennævnte betragtninger har betydning for den måde, hvorpå man i dag tilrettelægger undersøgelser og for, hvilke indikatorer man anvender, når man måler børns velfærd og trivsel. De har således også påvirket konstruktionen af denne undersøgelse.

HVAD ER VELFÆRD OG TRIVSEL?

Som det fremgår ovenfor, taler den internationale forskning taler om *child well-being*. Sprogspillet mellem *well-being* og *well-becoming* markerer bl.a., at man ikke kun interesserer sig for, hvordan det kommer til at gå barnet på langt sigt, men også for, hvordan det aktuelt er at være barn eller ung.

I en dansk sammenhæng vil man tale om børns velfærd og trivsel. Lige som det engelske "well-being" er både "velfærd" og "trivsel" nogle multidimensionale størrelser, der ikke entydigt

lader sig definere. Der er tale om nogle overgribende begreber, der refererer til kvaliteten ved børns liv. Velfærd og afsavn (deprivation) kan forstås som to sider af den samme mønt (Bradshaw, 2006). Fra et børnerettighedsperspektiv kan velfærd og trivsel forstås som realiseringen af børns rettigheder og som realisering af muligheden for det enkelte barn til at være alt det, som han eller hun har potentiale til at være. I hvilken udstrækning dette opnås, kan man måle enten gennem positive outcomes eller, hvis man fokuserer på afsavn, gennem negative outcomes.

I denne undersøgelse anvender vi begrebsparret "velfærd og trivsel". "Velfærd" refererer ofte til de økonomiske og politiske sfærer, mens "trivsel" konnoterer til de sociale og psykologiske sfærer. Hermed signalerer vi, at vi på den ene side interesserer os for de strukturelle og objektive forhold, der påvirker børns liv, og på den anden side også for de sociale processer, som børn selv er en del af, har mulighed for at påvirke og kan have subjektive opfattelser af. Undersøgelsen er således funderet i en bred udviklingskologisk tradition, og vi anser det for centralt at fastholde dobbeltheden og samspillet mellem de mikro- og makrosystemiske niveauer.

UDSATHED, MARGINALISERING OG SOCIAL EKSKLUSION

I denne undersøgelse anvender vi en lang række velfærdsindikatorer for at belyse omfanget af børns og unges sociale udsathed og hv. inklusion i forhold til en række centrale livsområder.

Som 'velfærd og trivsel' er 'udsathed' heller ikke et begreb, der er særligt veldefineret eller entydigt. Undersøgelser om udsathed hos børn bliver udført ud fra forskellige videnskabelige paradigmer, og litteraturen afspejler, at børns sociale udsathed kan dække over mange bagvedliggende fænomener, som kan have rod i barnet selv (den såkaldte genetiske/biologiske arv) eller i

miljøet, både i det nære familiemiljø og i hverdagsmiljøet (fx lokalmiljø og institution), ligesom også den bredere samfundsmæssige kontekst spiller en rolle (fx fordeling af ressourcer, forestillinger om sociale problemer). Der findes således meget forskellige forklaringer på, hvad der kan påvirke børn og unges udviklingsbaner ugunstigt (Egelund & Sundell, 2001, s. 59). For eksempel vil den kliniske psykologi lede efter individualiserede tegn på udsathed hos børn, som fx psykiske forstyrrelser, mens en sociologisk tilgang i højere grad vil fæstne sig ved karakteristika og handlemønstre i bestemte sociale grupper.

Selvom forskning om udsatte børn bliver udført fra forskellige perspektiver og ud fra forskellige undersøgelsesmetoder,¹ peger resultaterne fra undersøgelserne på en række centrale konklusioner, hvoraf vi her særligt vil fremhæve fire:

For det første viser forskningen, at socialt udsatte børn fremstår som en meget uensartet kategori (Ploug, 2005). For det andet kan børn og unge være udsatte i forskellig grad. En dansk forskningsoversigt fra 1993 opdelte de såkaldte risikobørn i tre undergrupper ud fra graden af permanent risikoplacering: 1) børn, der er alvorligt udsatte, 2) børn, der er i en alvorlig farezone, og endelig 3) en gruppering af børn, der har midlertidige vanskeligheder (Jørgensen m.fl., 1993). Samme forskningsoversigt vurderede dengang, at gruppen af "risikobørn" udgjorde omkring 15 pct. af den samlede børnebefolkning i 0-18-års-alderen. Forståelse af børns risikoudsathed skal forstås i forhold til problemernes dybde og varighed: Mange børn kan klare en enkelt eller nogle få risikofaktorer uden at få problemer/symptomer. Stiger antallet af risikofaktorer, er sandsynligheden for, at barnet bukker under for dem, dramatisk stigende. Det vil sige, at når der optræder mange risikofaktorer på en gang, er belastningen større end summen af dem. Også problemernes varighed har indflydelse på børns udvik-

ling. Vedvarende eksponering for stressende livsomstændigheder har dybere virkning på børnenes psykiske sundhed end korterevarende og eventuelt dramatiske hændelser og kan tillige medføre hjælpeløshed, idet det bliver vanskeligere at handle i forhold til problemerne. Barnet blokerer således over for egne beskyttelsesprocesser (Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004).

For det tredje er der en ikke-deterministisk sammenhæng mellem ressourcer, adfærd og livschancer. Fordi man finder en statistisk sammenhæng mellem belastningen i barndommen eller dårlige resultater i folkeskolen og manglende uddannelse eller arbejdsløshed, er det ikke ensbetydende med, at der er en direkte årsagssammenhæng. En dårlig uddannelsesmæssig baggrund forårsager ikke i sig selv, at man senere bliver arbejdsløs. Den udgør en risikofaktor. Børn med begrænsede ressourcer udvikler sig vidt forskelligt, og voksne uden uddannelse eller på langvarig offentlig forsørgelse har langt fra ensartede opvækstmæssige baggrund (Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004; Ploug, 2005).

For det fjerde kan karakteren af "social udsathed" ændre sig i takt med forandringer i samfundet og befolkningssammensætningen, også selvom der givetvis vil være en kerne af "udsathed", som er uforanderlig. En vidensopsamling fra 2005, der omhandler fænomenet om den såkaldte sociale arv, konkluderer, at den danske velfærdsstat har haft større held med at udligne betydningen af forskellen mellem de økonomisk rige og fattige end mellem dem med megen henholdsvis lidt kulturel kapital, forstået som uddannelsesressourcer. I en verden, hvor produktionen i stigende grad baseres på viden, og hvor den enkeltes mulighed for at deltage i såvel produktion som samfundslivet i stadigt stigende grad afhænger af kulturelle kompetencer, skaber sådanne forskelle sociale skel. Samtidig kan der også iagttages sociale polariseringstendenser mellem de oprindelige og de nyere tilflyttede

befolkningsgrupper, idet mange børn med anden etnisk herkomst hidrører fra ressourcetsvage familier (Ploug, 2005). Endelig forekommer helbred at have fået en mere fremtrædende placering i vurderingen af børns udsathed. Studier fra Danmark og andre lande har påvist en tydelig social ulighed i helbred blandt børn og unge: Børn og unge fra familier med lav social placering har flere helbredsproblemer end børn og unge fra familier med høj placering (Holstein & Madsen, 2003).

Det er således evident, at udsathed i dets mangfoldige variationer kan medføre, at børn og unge bliver marginaliseret i forhold til forskellige centrale livssfærer. Det kan fx være i forhold til det sociale netværk af jævnaldrende, i forhold til at begå sig i skole- og uddannelsessystemet, i forhold til forbrugsmuligheder, i forhold til at leve et aktivt fritidsliv med sportsudøvelse osv. Om udsatte børn marginaliseres eller får lige chancer for at være en del af fællesskaberne med andre er i et vist omfang noget, man kan påvirke gennem (social)politiske indsatser eller den organisatoriske styring af de institutioner, hvori børn færdes. For eksempel ser man i disse år, at der på folkeskoleområdet bliver gjort en forstærket indsats for at inkludere børn med særlige behov (fx nedsat funktionsevne) i den almindelige undervisning, frem for at de opholder sig i særlige undervisningstilbud (fx specialklasser eller -skoler) og således segregeres. Filosofien er, at det vil øge disse børns trivsel at være en del af det større og 'almindelige' børnefællesskab.

Begrebsparret om social inklusion henholdsvis social eksklusion kendes også fra forskningen om den udsatte voksenbefolkning. Det hidrører fra socialpolitikken og opstod i begyndelsen af 1990'erne i tilknytning til EU's fattigdomsprogrammer (Abrahamson, 2003; Room, 1995). I EU blev 'social inklusion' anvendt som et bredt paraplybegreb for tiltag og politikker, der skulle bekæmpe arbejdsløshed, afhængighed af overførselsindkomster, social

isolation og fattigdom, dvs. en række sociale fænomener, der kan have vidt forskellige årsager og konsekvenser, og som langt fra dækker samme persongrupper. Nogle mener, at et begreb som 'social eksklusion' er velegnet til at indfange og synliggøre nye former for fattigdom, nye opdelinger i samfundet og nye dimensioner ved social ulighed (Berger-Smidt & Noll, 2000).

Begrebet om social eksklusion er efterhånden også gledet ind i forskningen om (voksen)befolkningens levekår,² måske i erkendelse af, at traditionelle mål for fattigdom er utilstrækkelige til at indfange karakteren af og kompleksiteten ved de 'sociale problemer', som forekommer i samfundet. Nogle forskere (bl.a. Berger-Smidt & Noll, 2000; Larsen, 2004) argumenterer for, at social eksklusion må forstås som et mere omfattende fænomen end fattigdom. Fattigdom drejer sig om den ulige fordeling af de materielle ressourcer og levekår, dvs. om begrænsede (indkomstmæssige) økonomiske og materielle ressourcer og om de afsavn, man må lide som konsekvens af, at man ingen penge har. Social eksklusion, derimod, drejer sig om ikke-deltagelse i en bredere forstand, dvs. om at være inde eller ude af forskellige samfundsmæssige arenaer eller systemer – for voksne især arbejdsmarkedet og familien. Social eksklusion har også et fokus på medborgerskabsrettigheder: Socialt ekskluderede individer er udelukket fra disse rettigheder, fx i forhold til arbejdsmarkedet eller i tildelingen af sociale rettigheder (Larsen, 2004).

Forstået som ikke-deltagelse bliver social eksklusion dermed forbundet med mange andre faktorer end indkomst og materielle ressourcer – fx alder, dårligt helbred, handicap, kulturelle forskelligheder eller diskrimination. Der er i et socialt eksklusionsperspektiv tale om en langt mere omfattende række af 'sociale problemer', der besværliggør eller umuliggør en persons eller en gruppes deltagelse i ét eller flere centrale områder i samfundet.

Konsekvensen af denne forståelse er, at der ikke er nogen umiddelbar eller indre sammenhæng mellem fattigdom og social eksklusion. I nogle tilfælde kan fattigdom være en årsag til social eksklusion, og i andre tilfælde kan den være konsekvensen af eksklusionen. I atter andre tilfælde vil der ikke være nogen (direkte) relation mellem social eksklusion og fattigdom. Alt i alt kan begrebet om social eksklusion lægge op til en mere dynamisk og multidimensional betragtningsmåde i levkårsforskningen, end hvis man alene fokuserer på indkomstfattigdom (Room, 1999).

I Danmark er der tidligere blevet gennemført en levkårsundersøgelse i den voksne befolkning, som er designet ud fra en social-eksklusionsoptik. Her er et individ defineret som socialt ekskluderet, hvis det opfylder mindst tre eller flere af følgende forhold: "er relativt (økonomisk) fattig, har få eller ingen sociale relationer, har en ringe eller ingen deltagelse i faglige og politiske aktiviteter, har en ringe eller ingen deltagelse i fritidsaktiviteter og/eller har et dårligt helbred" (Larsen, 2004).

Tankegangen om, at social eksklusion er multidimensionel udsathed med indbyggede negative spiraler, der kan eskalere og føre til eksklusion på flere områder, passer godt til den gren af børneforskningen, som beskæftiger sig med risiko- og resiliensfaktorer. Derfor er begreberne om deltagelse, social eksklusion og inklusion blevet tænkt ind i denne undersøgelse.

BØRN OG UNGE I DANMARK 2010: FOKUS PÅ OMFANGET AF UDSATTE BØRN

I den første undersøgelse, som mundede ud i rapporten *Børn og unge i Danmark*, som udkom i 2010 (Ottosen m.fl., 2010), så vi det som et væsentligt formål at kortlægge omfanget af udsatte børn og unge i Danmark. Selvom andre forskere havde skønnet omfanget heraf (Jørgensen m.fl., 1993), var det ikke tidligere

blevet målt empirisk. På baggrund af teorien om, at belastningsgraden stiger eksponentielt med antallet af risikofaktorer, dvs. at forekomsten af mange risikofaktorer i et barns liv – fordelt på forskellige livsområder eller velfærdsdomæner – vil være en belastning for det enkelte barn, udarbejdede vi et indeks, hvori næsten alle af undersøgelsens 100 indikatorer på velfærd og trivsel indgik. Vi fokuserede på de observationer, hvor adfærd eller omstændigheder kunne være problematisk for børnenes udviklingspotentialer. Undersøgelsen opererede (ligesom den aktuelle, jf. nedenfor) med, at børns tilværelse består af otte livsområder eller velfærdsdomæner, som hver især består af en række underliggende komponenter og indikatorer. Vi anlagde relativt skræppe kriterier for, hvornår et barn kunne defineres som udsat på et livsområde/velfærdsdomæne. Børn og unge med så mange positive besvarelser, at de faldt indenfor på alle otte velfærdsdomæner, definerede vi som værende i god trivsel. De, der faldt udenfor på 1-2 domæner, placerede vi i en midtergruppe, mens børn med så mange negative besvarelser, at de falder udenfor på tre eller flere af de otte velfærdsdomæner, blev kategoriseret som udsatte.

Resultaterne af opgørelsesmåden viste, at lidt over halvdelen af de børn og unge, som deltog i spørgeskemaundersøgelsen, falder indenfor på alle velfærdsdomæner og er i god trivsel, mens 9 pct. kan karakteriseres som udsatte, jf. tabel 0.1. Resten befinder sig i midterzonen. Det er imidlertid velkendt, at befolkningsgrupper med begrænsede ressourcer sjældnere ønsker at deltage i undersøgelser, hvilket også gælder i dette tilfælde. Derfor må man forvente, at andelen, der befinder sig i en marginaliseringszone, reelt er noget højere. På baggrund af de registerbaserede data, der omfatter hele befolkningen, estimerede undersøgelsen ud fra de indikatorer, som indgik i studiet, at andelen af udsatte børn og unge snarere nærmede sig 15 pct. Undersøgelsen viste med andre ord, at flertallet af danske børn og unge som helhed har

TABEL 0.1: Børn og unge, der er i god trivsel/inkluderede (0), i midterzonen (1-2), hhv. i risiko for udsathed/eksklusion (3+). Deltagere i survey-undersøgelse og estimat for hele børnebefolkningen (3, 7, 11, 15 og 19 år). Procent.

	I god trivsel 0	Midterzone 1 2		Udsat 3+	I alt	Pct. basis
Antal velfærdsdomæner at være udsat på	0	1	2	3+		
Survey, alle domæner, vægtet	53	25	13	9	100	6.762
Hele befolkningen, udvalgte registervariable	40	30	16	15	101	348.225

Kilde: Ottosen m.fl. (2010).

det godt, mens et ikke ubetydeligt mindretal befinder sig i en risikozone for udsathed.

OPSUMMERING

Børn og unge i Danmark bygger videre på dansk socialforskningstradition, som har et dobbelt perspektiv på børnebefolkningen ved både at fokusere på almindelige og udsatte børns opvækstbetingelser. Samtidig er undersøgelsen også forankret i de nyere indikatorundersøgelser om *child wellbeing*, der tilgodeser et børneorienteret fokus og tillige betragter barnet ud fra et medborgerskabsperspektiv. Familien er uden tvivl meget vigtig for børn og unge, men de færdes også på andre arenaer: i skolen eller daginstitutionen, blandt venner, som forbrugere af fritidsaktiviteter, kultur og teknologiske muligheder mv. Inspireret af anden indikatorforskning opdeler vi i denne undersøgelse børns liv i en række livsområder (domæner), som principielt er ligestillet i analysemodellen. Da *Børn og unge i Danmark* blev gennemført og udkom første gang i 2010, fandt vi, at 9 pct. af dem, der deltog i undersøgelsen, kunne karakteriseres som udsatte. Beregninger udført på populationsdata tyder dog på, at omfanget er noget større, nemlig omkring 15 pct.

UNDERSØGELSENS DESIGN

MODELBYGNING

'Velfærd og trivsel' er multidimensionale og latente begreber, som man ikke kan måle direkte. Derfor må man dekomponere begreberne til nogle målelige størrelser. Vi har først opdelt børns og unges tilværelse i en række overordnede velfærdsdomæner (fx materiel velfærd eller uddannelse). Derefter har vi kortlagt, hvilke centrale undertemaer eller komponenter hvert af disse velfærdsdomæner består af. Hver komponent kan igen rumme en eller flere indikatorer. Jo mere man dekomponerer begreberne,

desto mere konkrete og operationelle bliver de. Indikatorerne er således målelige størrelser, som er baseret på enten én konkret informationstype eller ét eller flere spørgsmål, der tilsammen udgør et indeks.

Inden for målingsteori om indikatorer bliver den model, som denne undersøgelse er bygget op om, omtalt som en kausal indikatormodel (Bollen & Lennox, 1991). "Kausal" refererer helt neutralt til den måde, hvorpå man betragter forholdet mellem indikatorer og den latente variable. Her er forståelsen, at det er de bidragende indikatorer, der uafhængigt af hinanden former den latente variabel (dvs. velfærd på et givent komponent- eller domæneniveau). Den grundlæggende antagelse er, at hver enkelt indikator bidrager til at udforme en komponent, og tilsvarende, at et antal komponenter tilsammen udformer et velfærdsdomæne. Som oftest indgår der flere indikatorer til at forme en komponent. Disse indikatorer kan være statistisk korrelerede, men behøver ikke at være det, fordi indikatorerne godt kan bidrage uafhængigt til konstruktionen. På den anden side, hvis to indikatorer viser sig at være stærkt indbyrdes korrelerede, må man overveje, om det er det samme fænomen, de måler. Er det tilfældet, bør man droppe den ene, fordi to næsten ens indikatorer vil føre til, at et bestemt område får overvægt på domænet. Ingen af de indikatorer, som indgår i denne undersøgelse, er indbyrdes stærkt korrelerede.

DOMÆNER, KOMPONENTER OG INDIKATORER

Vi har lagt vægt på, at der skal være en genkendelighed mellem denne undersøgelse og andre tilsvarende, komparativt anlagte indikatorundersøgelser om børnevelfærd. Derfor har vi på den ene side orienteret os om, hvordan andre undersøgelser har defineret domæner, komponenter og indikatorer, og disse erfaringer har inspireret vores analysemodel. På den anden side fik vi i visse

henseender mulighed for at arbejde væsentligt mere facetteret med, hvad der konstituerer børns og unges velfærd og trivsel. Desuden har vi lagt stor vægt på, at undersøgelsen skal reflektere karakteristika ved netop den danske børnebefolkning. På grundlag af en lang række forskellige videnskilder har vi udarbejdet en analytisk model for velfærd og trivsel, der i forhold til andre indikatorundersøgelser består af flere domæner, komponenter og indikatorer, som beskriver børns og unges konkrete adfærd og hverdagsliv. Derudover har modellen også den styrke, at der er mulighed for at forbinde disse indikatorer med hinanden, fordi vi arbejder med data på mikroniveau (dvs. individbaseret).

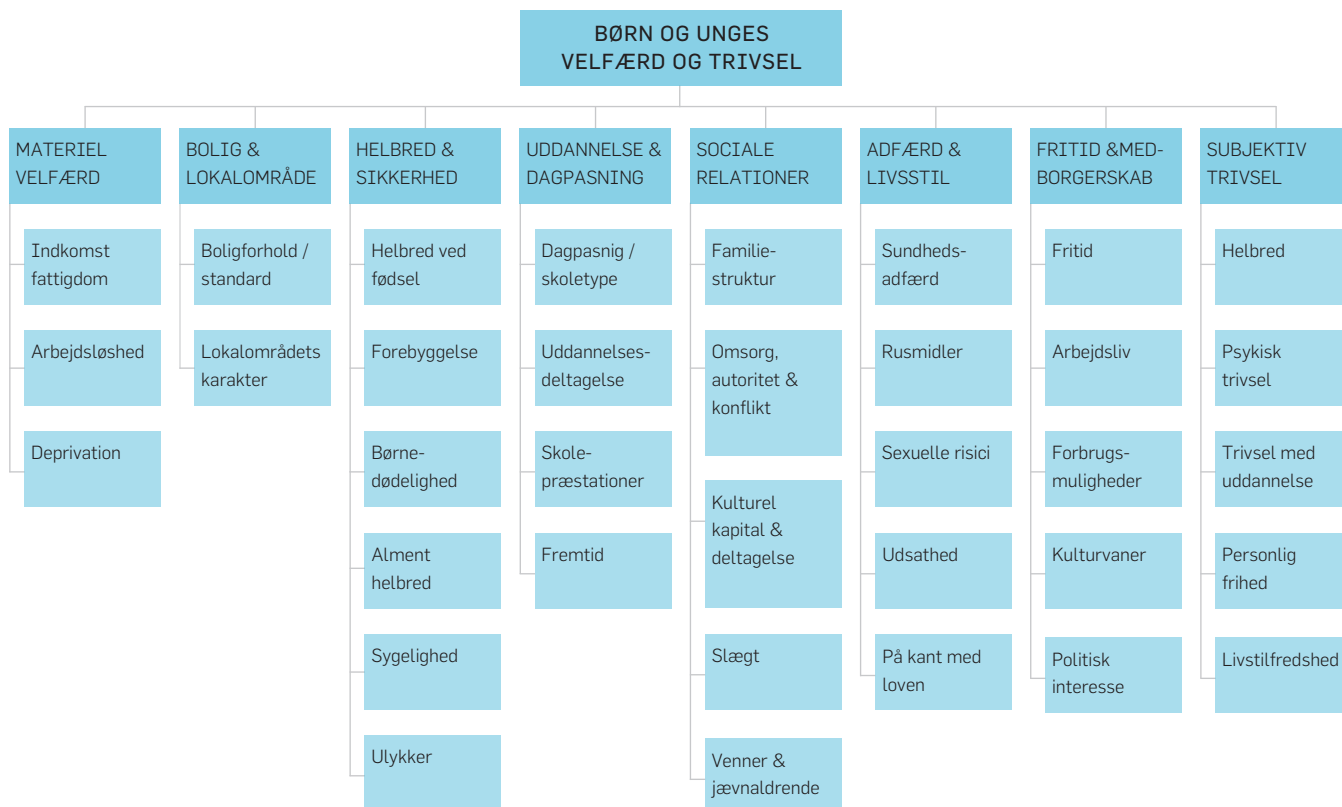
Mange af de spørgsmålsformuleringer, som ligger til grund for indikatorerne i spørgeskemaundersøgelsen, har tidligere været brugt i andre internationale eller danske surveys, som er gennemført i børnepopulationer.³ At anvende gennemtestede spørgs-

målsformuleringer forøger sikkerheden for, at spørgsmålene fungerer efter hensigten.

Alt i alt indgår der i denne undersøgelse otte velfærdsdomæner, som tilsammen dækker 35 komponenter og 133 indikatorer, jf. figur 0.1. De otte domæner er:

- Materiel velfærd (3 komponenter)
- Globalisering, boligforhold og lokalområder (2 komponenter)
- Helbred og sikkerhed (6 komponenter)
- Dagpasning og uddannelse (4 komponenter)
- Sociale relationer (5 komponenter)
- Adfærd og livsstil (5 komponenter)
- Fritid og medborgerskab (5 komponenter)
- Subjektiv trivsel (5 komponenter).

FIG. 0.1: Modelbygning. Domæner og Komponenter i Børn og Unge i Danmark

ALDERSGRUPPER OG ALDERSBETINGEDE FORHOLD

Undersøgelsen belyser forhold for børn og unge i aldersgrupperne fra 3 til 19 år. Argumentet for at inkludere de personligt myndige 18-19-årige i undersøgelsen har været, at flertallet fortsat bor hjemme hos deres forældre, og mange typisk vil være i gang med en ungdomsuddannelse. Selvom de unge i juridisk forstand er voksne, har de fleste status som 'afhængige', fordi de fortsat bliver forsørget af deres forældre. Gennem de senere år er udviklingen gået i retning af, at de unge – drenge især – flytter senere hjemmefra (Hjelmar, 2009). Desuden er de 18-19-årige en aldersgruppe, som der ikke findes meget samlet viden om, netop fordi de svæver mellem definitionerne af børn og voksne. Derfor er der god grund til at inkludere dem her.

Vi har bestræbt os på, at mange af de indikatorer, som indgår i modellen om velfærd og trivsel, skal have relevans for både yngre og ældre dele af børnebefolkningen. Nogle velfærdsdomæner eller underliggende komponenter er relativt aldersuafhængige og kan derfor belyses ensartet på tværs af alle aldersgrupper. Det gælder fx materiel velfærd, boligforhold eller sundhedsadfærd. Andre indikatorer mv. har imidlertid kun relevans for bestemte aldersgrupper. Information om deltagelse i dagpasningstilbud er fx kun aktuelt i forhold til førskolebørn, mens indikatorer på bestemte typer risikoadfærd (fx erfaringer med alkohol, rygning, narkotika mv.) kun belyses blandt børn og unge i de ældre aldersgrupper. Som konsekvens heraf indgår der ikke lige mange indikatorer for alle aldersgrupper i undersøgelsen: Jo ældre børnene er, desto flere indikatorer.

EN PANELUNDERSØGELSE

Undersøgelsen er designet som en panelundersøgelse. Det indebærer, at det er de samme respondenter, som medvirker i dataindsamlingerne fra gang til gang. Danske børn og unge er i

undersøgelsen repræsenteret ved fem aldersgrupper: de 3-, 7-, 11-, 15- og 19-årige. Undersøgelsen er planlagt til at blive gennemført hvert fjerde år, og derfor vil den yngste aldersklasse i stikprøven ende med at deltage fem gange. Man glider ud af undersøgelsen ved 19-års-alderen, og samtidig kommer der ved hver dataindsamling nye 3-årige til. Fordelen ved et longitudinelt undersøgelsesdesign er, at man ikke kun vil kunne belyse udviklingen over tid for forskellige årgange af børn, men at man tillige har mulighed for over tid at følge udviklingen for de samme børn og gennemføre egentlige kausale analyser, fx: Bliver de børn, der har trivselsproblemer i 3-års-alderen, ved med at have vanskeligheder gennem deres opvækst, og hvordan kan det da forklares?

INFORMATIONSKILDER: SURVEY OG REGISTRE

Data til undersøgelsen hidrører, som nævnt, fra både survey og registre. Undersøgelsens survey-del omfatter en lang række informationer, der belyser børns og unges daglige adfærd og indsamler også betragtninger af mere subjektiv, vurderende karakter, fx om den oplevede helbredstilstand eller livskvalitet. I forhold til undersøgelsens aldersgrupper deltager de 3- og 7-årige børns mødre som interviewpersoner, mens de 11-, 15- og 19-årige selv har besvaret survey-undersøgelsens spørgsmål.

Når det drejer sig om data fra de administrative registre, har vi haft mulighed for at koble interviewpersonernes besvarelser med informationer, som findes i Danmarks Statistik. Derfra kan man trække socio-demografiske baggrundsoplysninger ind om undersøgelsens børn, fx om deres forældres uddannelses-, beskæftigelses- og indtægtsforhold. Desuden har vi indhentet en række informationer, der i undersøgelsen anvendes som trivsels- og velfærdsindikatorer. Det er fx oplysninger om anbringelser uden for hjemmet, karaktergennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve, skadestuebesøg, børnedødelighed mv.

Muligheden for at inddrage registerbaserede oplysninger indebærer, at det på nogle områder ikke kun er deltagerne i surveyundersøgelsen, vi kan udtale os om, men hele befolkningen i de pågældende fem aldersgrupper. En ulempe ved de registerbaserede data er imidlertid, at de ikke altid er helt nye. De senest tilgængelige registerdata for denne undersøgelse beskriver i mange tilfælde situationen, som den så ud for børnene i 2011.

DATAINDSAMLING

HVEM BLEV UDVALGT TIL, OG HVEM DELTOG I UNDERSØGELSEN?

Spørgeskemaet til undersøgelsen blev udarbejdet i efteråret 2012. Grundlæggende indeholder skemaet de samme spørgsmål som i 2009, men på enkelte områder er nye kommet til (fx til belysning af temaet: forskelsbehandling).

Undersøgelsen er planlagt som en paneldataundersøgelse med flest udtrukne i de yngste aldersgrupper. Det vil med tiden give en større samlet stikprøve. Endvidere peger erfaringerne fra den første interviewrunde i 2009, hvor deltagelsen blandt 15- og 19-årige ikke var tilfredsstillende, på et behov for ekstraordinært at øge antallet af udtrukne med ca. 500 i hver af disse kohorter.

Den samlede stikprøve i 2013 blev derfor på 11.300 eller 1.500 flere end i 2009. Efter fradrag af personer, der enten var døde, flyttet til udlandet eller havde forskerbeskyttelse, blev nettostikprøven opgjort til 11.096, jf. tabel 0.2.

Dataindsamlingen foregik på samme måde som i 2009. Den fandt sted i foråret 2013 og blev gennemført af SFI Survey. De fem årgange (alle med fødselsdag i månederne august-oktober) var i indsamlingsperioden hhv. 3½, 7½, 11½, 15½ og 19½ år gamle. De 3- og 7-åriges mødre (eller som en sekundær mulighed: fædre) blev bedt om over internettet at besvare et web-skema. Det svarer til et selvudfyldt postspørgeskema. De, som ikke svarede på web, blev senere ringet op og forsøgt telefoninterviewet. De 15- og 19-årige blev selv tilbudt de samme besvarelsesmåder: Web med telefonopfølgning. Endelig blev de 11-årige opsøgt i hjemmet af en interviewer fra SFI's interviewerkorps, der søgte at gennemføre et besøgsinterview med barnet selv.

En dataindsamlingsmetode, der kombinerer web- og telefoninterview, indebærer, at man for de personer, som ikke besvarede web-skemaet, skulle fremskaffe et telefonnummer. I nogle tilfælde kunne det ikke lade sig gøre, og det var derfor ikke muligt at opnå et telefoninterview.

TABEL 0.2: Stikprøve og opnåelse inden for de fem aldersgrupper i 2013. Sammenlignet med 2009. Antal

		Fødselsårgang og alder i 2013						
		2009 / 3 år	2005 / 7 år	2001 / 11 år	1997 / 15 år	1993 / 19 år	1989 / 23 år	i alt
Bruttostikprøve	2009	0	2.350	2.000	1.900	1.700	1.800	9.750
	2013	2.384	2.350	2.000	2.408	2.188	0	11.300
Død, flyttet, forskerbeskyttelse		7	37	29	81	80		234
Netto stikprøve	2013	2.377	2.313	1.971	2.327	2.108		11.096
Opnået	web	870	907		1.061	729		3.567
	Tlf./besøg	778	730	1.419	714	468		4.109
I alt	2013	1.648	1.637	1.419	1.775	1.197		7.676
Afviser		213	256	464	284	399		1.616
Ikke truffet		154	157	49	107	184		651
Anden årsag		362	263	39	161	328		1.153
Bortfald i alt	2013	729	676	552	552	911		3.420
Har deltaget i begge år			1.241	1.107	1.137	665		4.150
Opnåelse i pct. (2013)	web	36,6	39,2	0,0	45,6	34,6		32,1
	Tlf./besøg	32,7	31,6	72,0	30,7	22,2		37,0
	i alt	69,3	70,8	72,0	76,3	56,8		69,2
Opnåelse i pct. (2009)			68,2	70,1	71,7	60,5	49,3	64,5

Det lykkedes at opnå interview med 7.676 personer. Den samlede opnåelsesgrad lå i 2013 på 69,2 pct., hvilket er ca. 5 procentpoint højere end opnåelsen i 2009. Det er tilfredsstillende, at det denne gang lykkedes at få en større andel af de 15- og 19-årige til at deltage. En medvirkende årsag til, at hele 76 pct. af de 15-årige deltog, kan være, at de 4 år tidligere som 11-årige blev besøgsinterviewet hjemme på bopælen. Denne interviewform giver med større sandsynlighed den unge en følelse af 'medejerskab' til undersøgelsen, som understøtter lysten til at deltage i den næste interviewrunde.

På grund af stikprøvens ændrede sammensætning fra 2009 til 2013 (de 19-årige i 2009 er udgået, og i stedet er en ny årgang 3-årige kommet til samt suppleringen med 500 nye 15- og 19-årige i 2013) er det kun 70 pct. af den samlede stikprøve fra 2013, der også kan være blevet interviewet i 2009. Fra denne gruppe valgte 2 ud af 3 (69 pct.) at deltage i 2013. Sammenholdes opnåelsesgraden i den 'gamle' stikprøve af 15- og 19-årige med opnåelsen blandt de 'nye' 15- og 19-årige, var den signifikant højere blandt de 'gamle'. (76 pct. over for 65 pct. blandt 15-årige og 56 pct. over for 48 pct. blandt 19-årige). Det kan skyldes, at en del af de unge, der blev interviewet i 2009, følte et 'medejerskab' til undersøgelsen og derfor havde en stærkere motivation for at deltage. En aldersopdelt oversigt over datamaterialets beskaffenhed er vist i tabel 0.3.

BORTFALD

Opnåelsesgraden er inden for alle fem aldersgrupper højere i 2013 end i 2009. Særligt bemærkelsesværdig er fremgangen blandt de 15- og 19-årige, hvilket, som nævnt, løfter den samlede gennemførelse med 5 procentpoint til 69,3 pct. i 2013. Interessen for at svare på web var i 2013 klart større end i 2009.

På grundlag af tilgængelige oplysninger i Danmarks Statistiks registre om hele stikprøven er det muligt at undersøge sammensætningen af de to grupper, som besvarede hhv. ikke besvarede undersøgelsens spørgeskema. Alle opnåelsesgrader er i tabel 0.3 opgjort særskilt for de fem aldersgrupper.

Køn: Opnåelsen blandt drenge og piger er kun interessant for de tre øverste aldersgrupper, hvor den unge selv skulle besvare skemaet. I 11-års-alderen, hvor interviewet foregik i hjemmet, var drenge og piger lige villige til at deltage. De 15- og 19-årige skulle selv gå på nettet og svare. Hvis de ikke gjorde det, blev de tilbudt et telefoninterview. Pigerne's interesse for at svare på web var meget større end drengenes. Forskellen var i de to aldersgrupper på hhv. 12 og 17 procentpoint. Til gengæld var opnåelsen pr. telefon lidt højere blandt drengene end pigerne. Samlet set var opnåelsen blandt pigerne i alderen 15 og 19 år dog signifikant højere end blandt drengene i disse aldersgrupper.

Etnicitet: I forhold til børn og unge af dansk oprindelse, som udgør 91 pct. af stikprøven, havde både indvandrere og efterkommere en lavere deltagelse i undersøgelsen. Navnlig for gruppen af indvandrere, som samlet set kun udgør 2,5 pct. af stikprøven, gælder det, at svarprocenterne baseres på så få observationer, at selv store udsving fødselsårgangene imellem ikke er signifikante.

Familietype: Forældre, som levede i en kernefamilie, havde en højere deltagelsesgrad end andre forældre, der enten var enlige eller levede i en ny (sted)familie. En tilsvarende forskel sås blandt de 15- og 19-årige, som selv skulle afgøre, om de ville medvirke i undersøgelsen. Blandt de 11-årige var deltagelsen lige høj, uanset om barnet tilhørte en kernefamilie eller en ny (sted)familie. Men børn af enlige havde en lavere svarprocent. Alt i alt tyder det på, at en forældreffekt holder sig op igennem opvæksten.

Mors uddannelse: Langt de fleste forældre, som blev kontaktet, var mødre til undersøgelsens børn. Mødre uden anden uddannelse end den obligatoriske grundskole besvarede sjældnere end andre spørgeskemaet. De mødre, som havde en videregående uddannelse, kunne til gengæld fremvise den højeste deltagelsesgrad. Effekten af lav uddannelse hos mor gjaldt også blandt de unge, om end i noget mindre grad end blandt de 19-årige.

Socioøkonomisk placering: Bortfaldsanalysen viser, at der er en højere besvarelsesprocent i familier, hvor moren tilhørte den højere eller lavere serviceklasse, mens børn af mødre, der ikke var i beskæftigelse, var underrepræsenterede i undersøgelsen.

De påviste skævheder i datamaterialet adskiller sig ikke fra, hvad man ser i andre undersøgelser med tilsvarende metoder. Det er fx velkendt, at det er vanskeligere at opnå besvarelser fra befolkningsgrupper, der er socialt svagt stillede. Skævheder kan medføre, at estimater af bestemte hyppigheder i populationen bliver forkerte. Der er dermed risiko for, at de survey-baserede undersøgelsesresultater fremstiller børns velfærd og trivsel i et mere positivt lys, end der er dækning for i virkeligheden. En sædvanlig metode til korrektion herfor består i at veje data, således at cases, der er for få af, bliver tillagt en større vægt end den, som gives til cases, der er for mange af. Vejning har dog kun mening, hvis estimatet påvirkes af skævheden, hvilket vil være tilfældet, hvis de grupper, som er skævt fordelt, har en forskellig

TABEL 0.3: Opnåelse i procent af 2013-stikprøven

	Fødselsårgang og alder i 2013				
	2009/3 år	2005/7 år	2001/11 år	1997/15 år	1993/19 år
Køn					
Drenge	69,5	71,9	72,0	71,2	49,4
Piger	69,4	68,7	71,5	77,0	61,4
Etnicitet					
Dansk oprindelse	71,4	72,6	72,4	75,7	57,0
Indvandrer	36,4	50,0	71,0	73,8	37,1
Efterkommer	52,0	44,4	64,6	51,6	38,9
Familietype					
Uoplyst	31,0	57,1	72,7	66,7	34,0
Kernefamilie	72,8	73,8	73,7	78,4	59,6
Ny familie (stedfamilie)	59,1	55,7	73,2	71,9	48,2
Eneforsorger	51,3	54,6	62,8	61,5	48,7
Mors uddannelse					
Uoplyst	66,7	27,3	83,3	45,5	62,5
Grundskole	46,0	48,5	63,4	63,1	51,3
Gymnasial uddannelse	63,9	65,5	76,4	74,1	58,1
Erhvervsfaglig uddannelse	69,6	68,7	65,3	74,8	52,1
KVU	76,7	77,0	70,5	82,0	56,3
MVU	80,4	80,1	79,3	80,0	63,2
LVU	79,7	80,1	80,0	78,3	60,4
Mors klasse					
Højere serviceklasse	79,7	78,1	81,6	80,7	63,4
Lavere serviceklasse	79,4	77,7	77,2	78,7	59,7
Selvstændige	67,2	80,4	70,7	81,2	63,5
Arbejderklassen	68,5	68,0	66,0	73,4	55,
Ikke i arbejde	55,2	50,6	62,5	61,1	42,7
Uoplyst	57,9	71,9	75,2	74,5	51,5

svarfordeling inden for et bestemt tema. Indførelse af en generel personvægt vil kun i nogle tilfælde have effekt. Derfor er rapportens analyser gennemført uden vægtning af data.

For at håndtere bortfaldsproblemet har vi i stedet – hvor det overhovedet forekommer muligt og meningsfuldt – sammenstillet de data, der er indhentet via survey-undersøgelsen med de registerbaserede data og data fra hele befolkningen i de relevante aldersklasser. Herved bliver det synliggjort, hvad skævhederne i survey-data betyder.

ANALYSEN

UNDERSØGELSENS BAGGRUNDSVARIABLE

De baggrundsvariable, der indgår i analysen, er:

- Børnenes alder
- Børnenes køn
- Etnisk herkomst
- Familietype
- Morens højst fuldførte uddannelse (2011)
- Familiens sociale klasse (2011)
- Fattigdom (dvs. andelene, der i 2011 levede over hhv. under fattigdomsgrænsen, målt ved 50-procents-medianen)
- Kommunitype (region).

Informationer om de udvalgte børns *køn og alder* hidrører fra CPR-registret og er valideret i survey-undersøgelsen, idet interviewpersonerne blev bedt om at bekræfte disse informationer.

Information om *etnisk herkomst* hidrører fra registerbaserede oplysninger og er defineret efter Danmarks Statistiks begreber om indvandrere, efterkommere og øvrige (såkaldt IE-typer). I gruppen 'indvandrere' indgår personer, der er født i udlandet af

forældre, der begge (eller den ene, hvis der ikke findes oplysninger om den anden) er udenlandske statsborgere eller født i udlandet. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er født i udlandet, opfattes personen også som indvandrer. I 'efterkommere' indgår personer, der er født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er dansk statsborger og født i Danmark. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er udenlandsk statsborger, opfattes personen også som efterkommer. I gruppen 'danskere' indgår personer, hvor mindst én af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark, uanset personens eget fødeland og statsborgerskab. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, tilhører personen gruppen 'danskere', hvis personen er dansk statsborger og født i Danmark. Som helhed er de to grupper af børn og unge med anden etnisk herkomst så små, at vi i analysen har fundet det mest hensigtsmæssigt at slå dem sammen til en kategori, som i fremstillingen optræder som 'anden oprindelse end dansk'.

Med hensyn til *familietype* anvendes der to begreber i undersøgelsen. Den ene familietype-definition er baseret på interviewpersonernes rapportering om, hvordan familien var sammensat på undersøgelsestidspunktet i 2013. På den baggrund har vi defineret følgende familiekategorier: Børn og unge, der lever sammen med begge forældre i en kernefamilie; børn og unge, der lever i en stedfamilie; børn og unge, der lever i en eneforsørgerfamilie samt udeboende unge (helt overvejende 19-årige), der er flyttet hjemmefra. Endelig er der en lille gruppering på omkring 50 personer, der falder i kategorien 'andet'. Den rummer bl.a. de børn og unge, der er anbragt uden for hjemmet.

For data, som alene er baseret på registre, har vi fortrinsvist anvendt Danmarks Statistiks såkaldte familietype-definition. Den er defineret ud fra husstandssammensætningen og de voksnes

civilstand: 'Ægtepar' vil som oftest være barnets to forældre, som er gift, men kan også være en stedfamilie, hvor en biologisk forælder har indgået ægteskab med barnets stedforælder; 'registrerede partnere' er familier, hvor en biologisk forælder har indgået formelt partnerskab med en anden voksen. Denne gruppe er meget lille. 'Samlevende' er par med fællesbørn: Her lever barnet i kernefamilie med to biologiske forældre, der ikke har giftet sig. 'Samboende' er ugifte par uden fællesbørn, dvs. stedfamilier. 'Enlige' er familier, hvor børn lever hos en eneforsørger, men kan også være unge, der er flyttet hjemmefra og bor alene. Da de allerfleste kørster i undersøgelsen, hvori familie-typen er anvendt, er baseret på data fra 2011, vil der i praksis være meget få af de unge selv (som på det tidspunkt var 17 år), som var flyttet hjemmefra og derfor kan defineres som 'enlige'.

De socioøkonomiske variable, *uddannelsesressourcer i hjemmet*, *social klasse* (der tager udgangspunkt i forældrenes beskæftigelsesforhold) og *fattigdomsvariablen* hidrører ligeledes fra de senest tilgængelige registerbaserede oplysninger (2011). Definitionerne af disse gennemgår vi i fremstillingen under del 1, domæne 1, hvor disse optræder som kontekstvariable.

Vi anvender to geografiske variable i undersøgelsen, én, der opdeler landet i fire kommunetyper, og én, der opdeler landet efter regioner. Disse beskriver vi nærmere under domæne 2.

Alle indikatorer, som indgår i undersøgelsen, er fordelt efter de ovennævnte baggrundsvariable og tillige altid opdelt efter børns alder. De vil imidlertid ikke fremgå slavisk i fremstillingen af undersøgelsen, men kun hvor vores bagvedliggende analyser viser, at det har betydning for fortolkningen.

ANVENDTE STATISTISKE METODER

I et datamateriale som dette vil selv mindre forskelle mellem to grupper ofte være statistisk signifikante pga. samplets store størrelse. I fremstillingen kommenterer vi som hovedregel kun på størrelser, der er statistisk sikre. Vi kommenterer også kun på forskelle, der er væsentlige. Som tommelfingerregel betragter vi ikke forskelle på mindre end 5-10 procentpoint som væsentlige. Bilag 1 beskriver de anvendte statistiske metoder.

Af og til kan der imidlertid være tale om sjældne hændelser (dvs. hvor der er få observationer), der viser et interessant mønster, også selvom de ikke er statistisk signifikante. I rapporten omtales disse som tendenser. Som det vil fremgå, er undersøgelsens baggrundsvariable med en enkelt undtagelse systematisk udslagsgivende inden for et eller flere domæner. Undtagelsen er de geografiske baggrundsvariable: Det ser med andre ord ikke ud til at have afgørende betydning for børns velfærd og trivsel, om de bor i byen eller på landet.

Undersøgelsens del 1, der har til formål at tilvejebringe overblik, er baseret på beskrivende statistisk metode. I undersøgelsens del 2 anvendes avanceret statistisk analyse.

BEGRÆNSNINGER

Ethvert valg har konsekvenser. Det gælder også for denne undersøgelse. Det børneorienterede fokus i undersøgelsen bringer os tæt på, hvordan børn og unge oplever deres egne livsvilkår, og de registerbaserede data bidrager til at sætte disse erfaringer ind i et bredere perspektiv. Det gør det muligt for os at bedømme, på hvilke områder børnebefolkningens erfaringer fordeler sig på en ensartet eller ulig måde.

Det valgte fokus på børn frem for familier har imidlertid også nogle ulemper. På nogle områder kunne man godt have ønsket sig mere viden om børns familiebaggrund (fx forældres arbejds-vilkår, indbyrdes forhold eller personlige ressourcer), end det er muligt i dette regi.

På andre områder ville vi have ønsket, at adgangen til at udnytte de registerbaserede informationer er mere udbyggede, end til-fældet faktisk er. Blandt emner, som vi gerne ville have belyst, er bl.a., hvad det offentlige serviceniveau betyder for børnevelfærd på mikroniveau. Et sådant tema (og andre tilsvarende) viste sig imidlertid at være for komplekst at behandle inden for de givne rammer.

RAPPORTENS FREMSTILLING

Rapporten består af to dele.

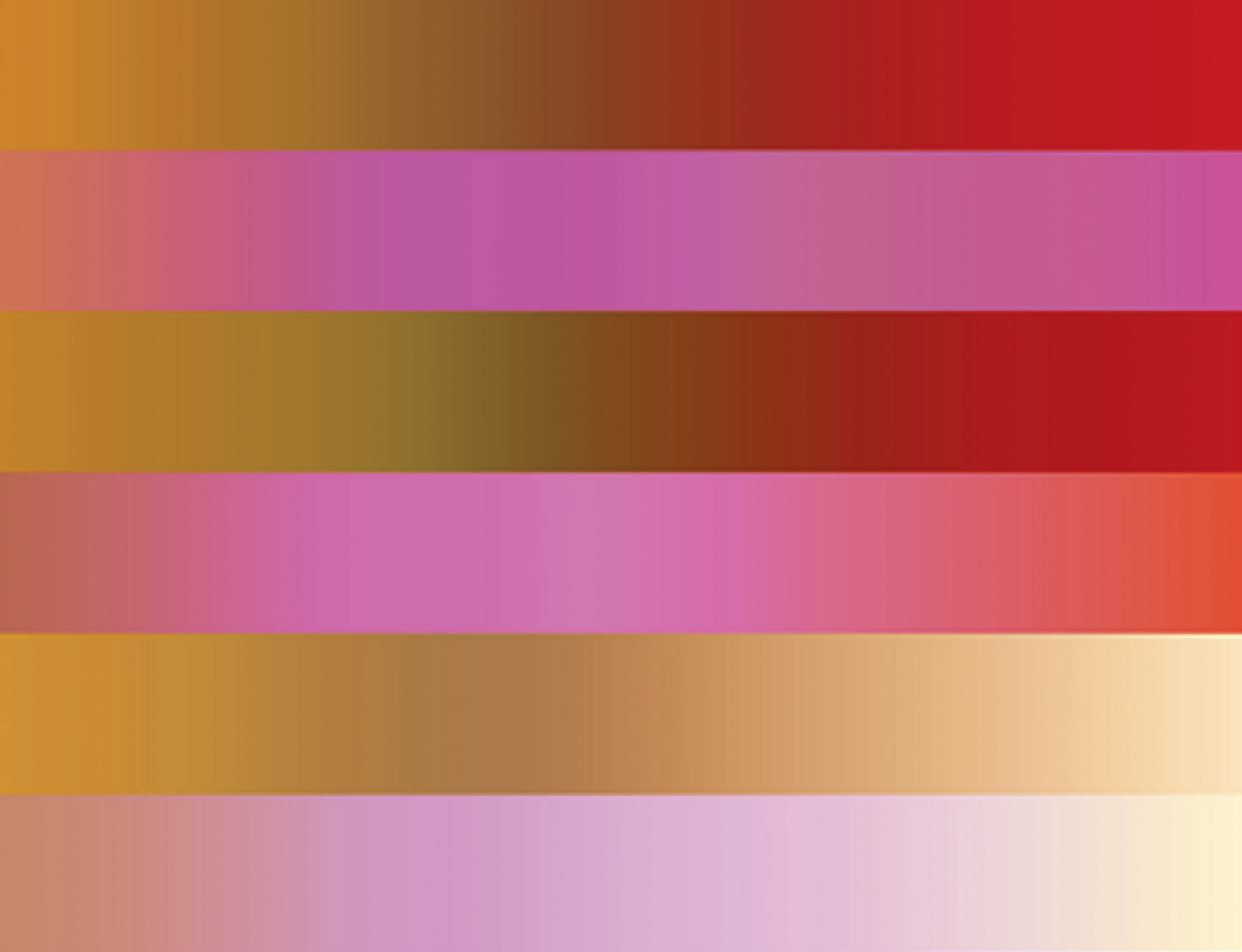
I rapportens første og mest omfangsrige del præsenterer vi resultaterne fra den empiriske undersøgelse, domæne for do-mæne, og vi runder af med at vurdere, om der er sket væsentlige ændringer med børns velfærd og trivsel, siden vi sidst foretog temperaturmålingen i 2009.

Rapportens anden del, som består af tre selvstændige kapitler, giver plads til nogle mere indgående analyser. På baggrund af den empiriske undersøgelses resultater går vi i det første kapitel i dybden med en analyse om udsathed. Kapitlet belyser dels spørgsmålet om, i hvilken udstrækning 'udsathed' har en forbigå-ende eller vedvarende karakter, dels om udsathed i objektiv for-stand har sammenhæng med den selvoplevede trivsel. Det andet kapitel belyser faktorer, som indvirker på samspillet mellem unges familieressourcer, sociale relationer og deres risikoadfærd. Endelig undersøger det tredje kapitel, om skolebørn fra familier

med mange hhv. få ressourcer ser ud til at blive påvirket af den sociale sammensætning af elever på den skole, hvor de går.

-
- 1 For eksempel Bonke m.fl., 2005; Christensen, 1999, 1994; Christensen & Andersen, 2006; Christoffersen, fx 1999, 1996; Egelund & Jakobsen, 2009; Halskov m.fl., 2000; Juul & Ertmann, 1991; Olsen & Dahl, 2008; Ottosen & Bengtsson, 2002.
  - 2 Gennemgang af den internationale forskningslitteratur viser, at der er en variation i begrebsanvendelsen. Nogle steder fremstår fattigdom og social eksklusion som synonyme, andre steder som relaterede, men ikke klart definerede tvillingebegreber (Atkinson m.fl., 2002, jf. Abrahamson, 2003) og atter andre steder igen som indbyrdes velafgrænsede begreber (Barnes m.fl., 2002; Larsen, 2004).
  - 3 For eksempel fra HBSC, PISA, SFI, MULD, Det australske ATP-projekt.
-

DEL 1:

DANSKE BØRN OG UNGE I TAL

DOMÆNE 1: MATERIEL VELFÆRD

DOMÆNE 2: GLOBALISERING, BOLIGFORHOLD OG LOKALOMRÅDET

DOMÆNE 3: HELBRED OG SIKKERHED

DOMÆNE 4: DAGPASNING OG UDDANNELSE

DOMÆNE 5: SOCIALE RELATIONER

DOMÆNE 6: ADFÆRD OG LIVSSTIL

DOMÆNE 7: FRITID OG MEDBORGERSKAB

DOMÆNE 8: SUBJEKTIV TRIVSEL

KAPITEL 9: OPSAMLING OG KONKLUSION, UDVIKLINGSTRÆK FRA 2009 TIL 2013

DOMÆNE 1

MATERIEL VELFÆRD

INDLEDNING

Børnevelfærdsekspertter har fremhævet, og børneforskning har vist, at opvækst i materiel nød kan have negative følgevirkninger. Er der ikke de nødvendige ressourcer til mad, tøj, bolig, sundhed eller hjælpemidler til skolen, har børn svækkede forudsætninger for at klare sig helbreds- og uddannelsesmæssigt. Hvis forældrene ikke har råd, kan det være vanskeligt at deltage i de samme aktiviteter som kammeraterne. Det kan også være sværere at holde sig fri fra risikoadfærd (Bradshaw, 1990; Europa-Kommissionen, 2008). En opvækst i fattigdom kan også forringe børns fremtidige livschancer og deres mulighed for at bidrage til morgendagens samfund. Hvis de halter bagefter i skolen eller helbredsmæssigt, kan det blive vanskeligere at blive integreret på arbejdsmarkedet og finde en plads i samfundet. Dermed ender børnefattigdom med at få en negativ effekt for samfundet (Hirsch, 2006).

Dette kapitel fokuserer på børns og unges materielle velfærd, herunder også de børn, som lever i fattigdom, eller som mangler elementære velfærdsgoder (såkaldt deprivation). Børnefattigdom er ikke et ensartet fænomen. For nogle er fattigdommen midlertidig, mens andre er fattige i årevis. Materiel velfærd og fattigdom kan også måles på forskellige måder og ved hjælp af forskellige kriterier.

Her indkredser vi børnebefolkningens materielle velfærd ved hjælp af tre typer komponenter. Først ser vi på økonomien, den relative indkomstfattigdom i de familier, børn bor i. Derefter belyser vi, hvilken beskæftigelsessituation børns forældre har, og vi interesserer os især for de børn og unge, som vokser op i hjem, hvor ingen voksne i husstanden har en arbejdsindkomst. Til sidst måler vi omfanget af afsavn, dvs. om der i børns familier mangler velfærdsgoder, som de fleste anser for nødvendige at have. Under dette punkt sætter vi også fokus på, hvilke uddannelsesmæssige og kulturelle ressourcer børn og unge har til rådighed.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Relativ børneindkomstfattigdom	Børn fra husstande med en indkomst på 50 pct. eller mindre af den nationale median blandt børnefamilier
Komponent 2: Arbejdsløshed	Børn fra familier uden én beskæftiget voksen
Komponent 3: Deprivation	Børn med lav velstand i familien Børn fra familier, hvor ingen voksne har en erhvervsuddannelse Børn med få uddannelsesmæssige redskaber i hjemmet Børn, der rapporterer om 10 eller færre bøger i hjemmet

KOMPONENT 1: RELATIV BØRNEINDKOMSTFATTIGDOM

BØRN, DER LEVER UNDER FATTIGDOMSGRÆNSEN (50 PCT. AF MEDIANINDKOMSTEN)

Indkomstfattigdom kan måles ved hjælp af et relativt fattigdomsmål. Det vil sige, at grænsen for, hvornår man er fattig, bliver defineret ud fra personens indkomst i forhold til de øvrige indkomster i samfundet. Indkomstfattigdom kan også måles med en absolut fattigdomsgrænse, hvor man defineres som fattig, hvis ens indkomst er under en fast grænse, som er uafhængig af de øvrige indkomster i samfundet.

I 2013 indførte regeringen en dansk fattigdomsgrænse. Efter denne fattigdomsgrænse anses en person som fattig, hvis personen har haft en disponibel indkomst under 50 pct. af medianindkomsten 3 år i træk. Denne grænse er en relativ fattigdomsgrænse, hvor der samtidig er lagt vægt på varighed. Grænsen blev politisk fastlagt, efter at et ekspertudvalg i juni 2013 kom med anbefalinger til, hvordan fattigdom kan måles (Ekspertudvalg om fattigdom, 2013).

Den danske fattigdomsgrænse adskiller sig fra, hvordan fattigdom måles af EU og OECD. EU opererer med en fattigdomsgrænse, som er 60 pct. af medianindkomsten (fx Europa-Kommissionen, 2008), og OECD med en grænse på 50 pct. af medianindkomsten – begge beregninger af grænsen omfatter kun et enkelt år. Efter den danske fattigdomsgrænse er en person fattig efter at have haft en indkomst under 50 pct. af medianindkomsten 3 år i træk.

I det følgende beregner vi omfanget af børnefattigdommen med udgangspunkt i de tre ovenfor nævnte fattigdomsgrænser for at synliggøre den spredning, det giver at anvende de forskellige mål.

I undersøgelsen benyttes registeroplysninger om familiens indkomst fra 2011, dvs. at de er 2 år ældre end survey-undersøgelsen fra 2013. Dette skyldes, at der er en forsinkelse på registeroplysningerne. Grundlaget for beregningerne er *hele befolkningen*, dvs. alle husstande i Danmark.¹ Der er taget udgangspunkt i disponible husstandsindkomstoplysninger fra Danmarks Statistik i 2011.² I andre undersøgelser af børnebefolkningen anvendes husstande med mindst én voksen og et barn som grundlag for beregningen, dermed medtages husstande med enlige og par

BEREGNING AF INDKOMSTFATTIGDOM

Beregningen af indkomstfattigdom tager i denne rapport udgangspunkt i husstandens samlede disponible indkomst, hvor der tages højde for, hvor mange børn og voksne der lever i husstanden. Antallet af personer i husstanden korrigeres efter, at det er økonomisk fordelagtigt at bo flere i husstanden, da man kan dele en række udgifter – såkaldt ækvivalensskalering. Ækvivalensfaktoren beregnes med den samme fremgangsmåde, som Økonomi- og Indenrigsministeriet (2014) benytter, som $(\text{antal voksne} + \text{antal børn})^{0,6}$. En familie med to voksne og to børn har en ækvivalensfaktor på $(2 + 2)^{0,6} = 2,3$. Den disponible indkomst for en person beregnes som den samlede husstandsindkomst divideret med ækvivalensfaktoren. Ud fra hver persons disponible indkomst beregnes medianindkomsten, dvs. den disponible indkomst, der ligger i midten af intervallet af alles indkomster. Medianindkomsten er den indkomst, hvor 50 pct. har en indkomst, der er højere, og 50 pct. har en indkomst, der er lavere.

I vores undersøgelse benytter vi for året 2011 en medianindkomst på 206.418 kr. pr. person for hele befolkningen i Danmark. Herefter kan den relative andel af fattige børn udregnes. I denne undersøgelse klassificerer vi et barn som fattigt, hvis den (ækvivalensskalerede) disponible indkomst pr. person i husstanden er mindre end 50 pct. af medianen af den (ækvivalensskalerede) disponible indkomst pr. person i børnefamilierne i Danmark. Med hele den danske befolkning som datagrundlag er et barn defineret som fattigt, hvis den (ækvivalensskalerede) disponible indkomst pr. person i familien er under 103.209 kr., der er 50 pct. af medianen i 2011.

Ligeledes bruger vi i undersøgelsen en medianindkomst for år 2007 på 182.538 kr. pr. person for hele befolkningen i Danmark. Dermed er fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten, dvs. 91.269 kr.

uden børn (fx pensionister) ikke. Hvilke husstande, der bruges som grundlag for beregningen, påvirker, hvilke andele man finder. I forhold til andre familietyper, fx husstande, der består af enlige og par uden børn (bl.a. pensionister), er børnefamilier økonomisk set en stærk befolkningsgruppe (Danmarks Statistik, 2000). Så dermed kan vi forvente at finde en lavere andel fattige børn, når vi anvender hele befolkningen som beregningsgrundlag, end hvis vi kun anvendte børnefamilierne.

Når vi anvender fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten, er 7,9 pct. af alle danske børn og unge i de fem aldersgrupper fattige i 2011, jf. tabel 1.1.1. Blandt de børn og unge, som deltog i vores undersøgelse, er det 4,8 pct., som falder under fattigdomsgrænsen. Forskellen illustrerer formentlig den kendte problemstilling, at de økonomisk svageste stillede personer sjældnere deltager i undersøgelser.

Den danske regerings fattigdomsgrænse giver derimod en lavere andel af de danske børn som fattige end de to andre fattigdomsgrænser. I henhold til den officielle danske fattigdomsgrænse er 2,0 pct. af alle danske børn i aldersgrupperne fattige i 2011. Der er altså som forventet færre danske børn i vores undersøgelse, der oplever at leve i familier, der er indkomstfattige 3 år i træk i forhold til børn, der oplever det et enkelt år.

Regeringens fattigdomsredegørelse "Familiernes økonomi – fordeling, fattigdom og incitament 2014" viser, at 1 pct. af børnene

i alderen 2-17 år er fattige efter regeringens fattigdomsgrænse i 2011 (Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2014: s. 17). Dog skal man være varsom med direkte at sammenligne dette resultat med resultatet fra vores undersøgelse, da Danmarks Statistiks afgrænsning af indkomst, som vi benytter, er anderledes end Økonomi- og Indenrigsministeriets.³ Ligeledes kan forskellen mellem resultaterne skyldes, at de to undersøgelser medtager forskellige aldersgrupper.

Som nævnt tidligere benytter undersøgelsen registeroplysninger om indkomst fra 2011, dvs. at de er 2 år ældre end surveyundersøgelsen i 2013. I sidste rapport var der ligeledes forsinkelse på registeroplysningerne, således at rapporten benytter registeroplysninger fra 2007, dvs. at de er 2 år ældre end surveyundersøgelsen i 2009. Derfor vises fattigdommen for årene 2007 og 2011. Udviklingen i børnefattigdommen fra 2007 til 2011 viser, at der ikke er sket en udvikling i andelen af fattige børn, når vi anvender fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten og 60 pct. af medianindkomsten. I 2007 er 8,0 pct. af hele børnepopulationen af børnene og de unge i de fem årgange fattige, mens det samme gør sig gældende for 7,9 pct. i 2011. En undersøgelse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, der analyserer udvikling i økonomisk fattige børn fra 2001 og til 2011, viser, at både i 2007 og 2011 er ca. 50.000 børn 1-års-fattige (Sabiers, 2013). Deres beregninger, der – ligesom vores – lægger sig op ad Danmarks Statistiks opgørelse af disponibel indkomst, viser altså ikke nogen væsentlig udvikling i børnefattigdom mellem de to år. Vores un-

TABEL 1.1.1 Fattige børn og unge i Danmark målt ved forskellige beregningsmetoder. Procent

	Grundlag: hele Danmarks befolkning, 2011	
	Andel fattige, hele børnepopulationen	Andel fattige, Survey
60-procents-medianen	14,4	9,7
50-procents-medianen	7,9	4,8
50-procents-medianen (3 år i træk)	2,0	1,1
	Grundlag: hele Danmarks befolkning, 2007	
	Andel fattige, hele børnepopulationen	Andel fattige, Survey
60-procents-medianen	14,5	8,9
50-procents-medianen	8,0	4,8
50-procents-medianen (3 år i træk)	1,5	0,9

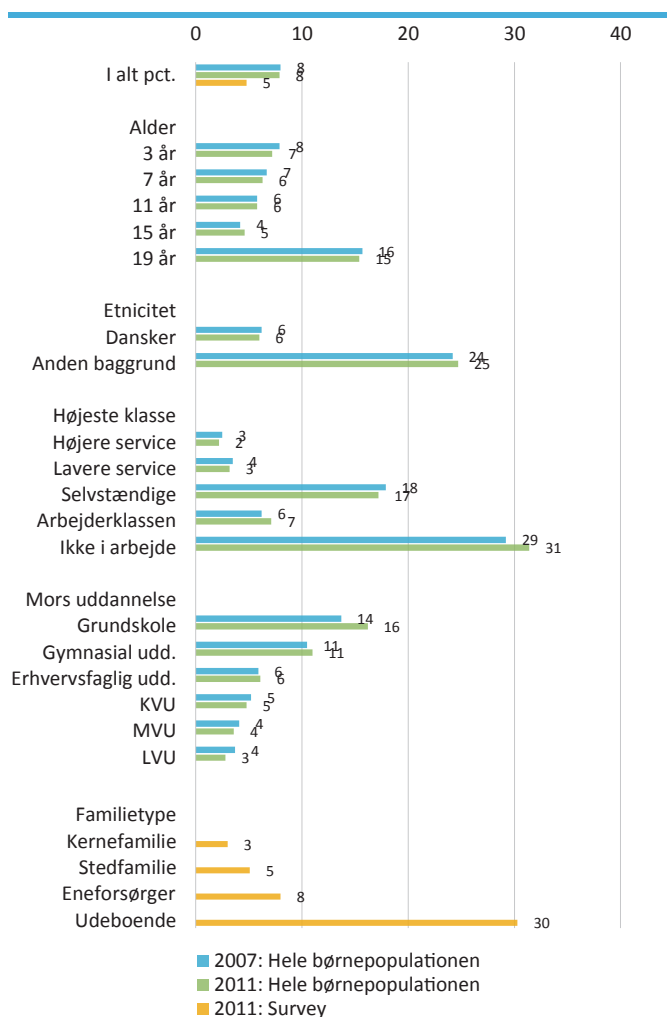
dersøgelse viser (jf. tabel 1.1.1), at der ligeledes heller ikke er en udvikling i andelen af børn og unge, der falder under fattigdomsgrænsen på 60 pct. af medianindkomsten mellem de to år.

Når vi ser på udviklingen i børnefattigdom i henhold til regeringens fattigdomsgrænse, hvor et barn 3 år i træk skal have levet under 50 pct. af medianindkomsten, viser vores undersøgelse, at der ifølge denne definition sker en stigning i andelen af børn og unge, der er fattige 3 år i træk. I 2007 var 1,5 pct. af alle børn i de fem aldersgrupper fattige, mens det i 2011 gjaldt for 2,0 pct. af alle børn i de fem aldersgrupper. Den førnævnte undersøgelse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (Sabiers, 2013) viser en lignende udvikling, idet der sker en stigning af børn, der 3 år i træk lever under 50 pct. af medianindkomsten fra år 2007 og til år 2011. I 2007 var 9.700 børn økonomisk fattige i 3 år, og i 2011 var 12.000 børn økonomisk fattige i 3 år (Sabiers, 2013).

I resten af rapporten anvender vi fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten for et enkelt år, når vi taler om fattige børn. Grunden til, at vi benytter det 1-årige fattigdomsmål i rapporten, er, at den omhandler børn. Konsekvenserne af fattigdom er anderledes for børn end for voksne. For voksne antages længerevarende fattigdom at have større negative konsekvenser end kortvarig. Studier viser, at selv kortvarige perioder med lavindkomst kan få varige effekter på levevilkårene for et barn (Ekspertudvalg om fattigdom, 2013: s. 137).

Figur 1.1.1 viser, hvordan de fattige børn i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år fordeler sig i forhold til en række udvalgte baggrundsforhold. I figuren indgår både resultater for hele børnepopulationen, altså alle børn i de fem aldersgrupper (registerbaseret) for både 2007 og 2011, og for de børn, der deltog i undersøgelsen om *Børn og unge i Danmark* (survey) i 2011.

FIG. 1.1.1: Andele børn og unge (3-19 år), der lever under fattigdomsgrænsen (50%)

Økonomisk fattigdom fordeler sig forskelligt blandt børn i 2011, alt efter en række baggrundskarakteristika. Når vi tager afsæt i hele børnepopulationen, er der blandt børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk 25 pct., der lever under fattigdomsgrænsen i 2011. Det samme gør sig gældende for 6 pct. af børn og unge med dansk baggrund. I familier, hvor ingen voksne er i arbejde, er 31 pct. fattige. Det ses endvidere, at der blandt familier, hvor forældrene er beskæftigede som selvstændige, er en forøget forekomst af fattige børn og unge (17 pct.).

Flere børn og unge er fattige, når deres mor har få uddannelsesmæssige ressourcer. Blandt børn, hvis mors højeste uddannelse er grundskole, er 16 pct. af børnene fattige, mens det samme gælder for 3 pct. af de børn, hvis mors højeste uddannelse er en lang videregående uddannelse. Endelig viser figuren, at børn, der deltog i surveyen og levede med en enlig forælder, hyppigere lever under fattigdomsgrænsen (8 pct.). Blandt børn, der lever i kernefamilier, er 3 pct. fattige, mens det samme gælder for 5 pct. af de børn, der lever i stedfamilier.

Figur 1.1.1. viser også udviklingen fra 2007 til 2011 for alle danske børn og unge i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år (hele børnepopulationen). Figuren viser, at der generelt ikke er sket en udvikling fra 2007 og til 2011, i begge år er 8 pct. fattige. Men når vi ser på udviklingen betinget af baggrundskarakteristika, kan vi se, at der er en mindre stigning for nogle grupper af børn. Blandt børn, hvis forældre ikke er i arbejde, er 29 pct. fattige i 2007, og i 2011 gælder dette for 31 pct. Blandt børn, hvis mors højeste uddannelse er grundskole, er 14 pct. i 2007 fattige, mens 16 pct. er fattige i 2011. Dermed er det blandt de grupper, hvor der i forvejen er flest fattige børn, at der opleves en stigning.

Selvom fattigdomsgrænser giver et fingerpeg om, hvor mange børn der lever i økonomisk knaphed, erkender både forskere og andre eksperter, at den relative indkomstfattigdom er et mål, der rummer en række problemer. Blandt andet fortæller fattigdomsgrænser ikke noget om, hvor dyb fattigdommen er for de børn,

der falder under grænsen. Til at belyse dybden af fattigdommen anvender bl.a. UNICEF et mål, de kalder fattigdomskløften (UNICEF, 2013). Fattigdomskløften viser afstanden mellem fattigdomsgrænsen og medianindkomsten blandt de børn, der har en indkomst under fattigdomsgrænsen, udtrykt som en procentdel af fattigdomsgrænsen. Fattigdomskløften beregnes som ('fattigdomsgrænsen' minus 'medianindkomst for de under fattigdomsgrænsen' divideret med 'fattigdomsgrænsen' gange 100) (Eurostat, 2014; Martorano m.fl., 2013a: s. 42). Fattigdomskløften er konstrueret sådan, at jo højere procentdel, jo længere under fattigdomsgrænsen er de fattige børns medianindkomst.

Når vi beregner fattigdomskløften i 2011, er fattigdomskløften blandt alle børn fra de fem årgange (1993, 1997, 2001, 2005 og 2009) 25 pct. Det betyder, at de fattige børns medianindkomst er 25 pct. lavere end fattigdomsgrænsen. I 2007 er fattigdomskløften også 25 pct. for alle børn i de fem årgange (1989, 1993, 1997, 2001 og 2005). Der er, ifølge målet for fattigdomskløften, ikke sket en udvikling i dybden af fattigdommen blandt de fattige børn.

Analyser af fattigdomsgrænser har også andre problemer. Et problem er, at man kun ser på den disponible indkomst og ikke på råderummet for andre økonomiske ressourcer, fx opsparing, formue eller gæld. Dette problem kan løses ved at supplere analysen med analyser af familiernes afsavn. Det er også fremhævet, at relative fattigdomsgrænser kun oplyser noget om et samfunds ulighed og ikke noget om, hvorvidt de relativt lave indkomster

også absolut set er så små, at man ikke kan anskaffe sig de goder, der anses for at være nødvendige i den tid og det samfund, man lever i (Bradshaw, 2006; Hansen, 2010).

KOMPONENT 2: ARBEJDSLØSHED

BØRN OG UNGE I FAMILIER, HVOR INGEN VOKSNE ER I BESKÆFTIGELSE

Mange studier har vist, at det er forbundet med fattigdom eller lav materiel velfærd at vokse op i en familie, hvor ingen voksne er i arbejde, især hvis der i længere tid ikke er nogen tilknytning til arbejdsmarkedet (bl.a. Danmarks Statistik, 2012; Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2014). Familier, der ingen arbejdsindkomst har, må leve af dagpenge eller offentlige overførselsindkomster på beløb, som ligger væsentligt under almindelige lønindtægter. Derfor inddrager vi forældres arbejdsløshed og manglende tilknytning til arbejdsmarkedet som en anden komponent, der kan bidrage til at belyse omfanget af materiel velfærd blandt danske børn og unge.

Afsættet for vores måling er forældrenes beskæftigelsesmæssige position, hvor vi har anvendt Danmarks Statistiks socioøkonomiske klassifikation, SOCIO (Danmarks Statistik, 1997). Ud fra dette kan man kategorisere befolkningen i klasser efter deres erhvervmæssige position. Vi har tilnærmet kategorierne det såkaldte EGP-skema (Benjaminsen, 2006; Erikson m.fl., 2002, 1979). Den første klasse, den *højere serviceklasse*, består af topledere og lønmodtagere med færdigheder på højeste niveau,

typisk akademikere og lign. med specialiseret viden. Den anden, den *lavere serviceklasse*, omfatter lønmodtagere med færdigheder på mellemniveau, fx pædagogisk omsorgsarbejde, fysioterapi, ergoterapi, sygeplejersker og teknikere.

Den tredje klasse, de *selvstændige*, er en meget sammensat gruppe, der både omfatter små selvstændige uden ansatte og selvstændige med få eller mange ansatte samt medhjælpende ægtefæller. Det er fx landmænd, håndværksmestre, læger, advokater, ejendomsmæglere, butiksindehavere eller direktører.

Den fjerde kategori er *arbejderklassen*, der omfatter lønmodtagere i et arbejde, der forudsætter færdigheder på grundniveau samt 'andre lønmodtagere'. Det er fx de rutineprægede lavere funktionærer, faglærte 'arbejdsformænd' samt faglærte og ufaglærte arbejdere.

Den femte kategori, som vi opererer med i undersøgelsen, er personer, der *ikke er i arbejde*. Denne gruppe består af arbejdsløse, modtagere af dagpengeydelse (fx barsel, sygdom, orlov), personer under uddannelse og personer, der står helt uden for arbejdsstyrken, og som typisk modtager en form for indkomstoverførsel (fx førtidspension, folkepension, efterløn).

Endelig er der en sjette kategori, hvorom den erhvervmæssige position er *uoplyst* i registrene fra Danmarks Statistik.

TABEL 1.2.1 Forældres sociale klasse i år 2011. 3-19 årige. Hele børnepopulationen og survey om *Børn og unge i Danmark*. Procent

	Hele børnepopulationen			Survey om Børn og Unge i Danmark		
	Fædre	Mødre	Højeste position i hjemmet	Fædre	Mødre	Højeste position i hjemmet
I arbejde						
Højere serviceklasse	22	17	30	26	20	36
Lavere serviceklasse	13	24	23	14	26	24
Selvstændige	9	4	7	8	4	7
Arbejderklassen	34	30	29	34	29	26
Ikke i arbejde	13	20	10	9	14	6
Uoplyst	9	6	1	8	5	1
I alt pct.	100	101	100	99	98	100

Tabel 1.2.1 viser, hvordan mødre og fædre til danske børn og unge fordeler sig efter erhvervmæssig position. Opgørelsen er både vist for forældrene til hele børnepopulationen for alle fem aldersgrupper og for dem, der deltog i survey-undersøgelsen. Som vi også nævner andre steder i denne rapport, er de socialt stærkeste grupper overrepræsenterede i survey-undersøgelsen. Tallene viser yderligere, at fædre hyppigere end mødre tilhører den højere serviceklasse, de selvstændige eller arbejderklassen. Mens mødre hyppigere tilhører den lavere serviceklasse eller ikke er i arbejde.

Der er flere mødre end fædre, der ikke er i arbejde. Forskellen mellem fædre og mødre skyldes delvist mødres orlov på grund af barsel mv. og delvist, at kvinder hyppigere er arbejdsløse end mænd.

For hvert barn og ung har vi kombineret informationerne om fædres og mødres erhvervmæssige position i en ny kategori, der placerer barnet efter familiens sociale klasse (i tabellen kaldt "højeste position i hjemmet"). Med familie menes her husstand. Lever barnet i en stedfamilie, er det den biologiske forælder og stedforælders position, der danner grundlag for denne beregning. Det er den højeste erhvervmæssige position, der tæller. Er faren hospitalslæge og moren skolelærer i en kernefamilie, følger barnet faren og bliver placeret i den højere serviceklasse. Er faren håndværker og moren skolelærer, følger barnet moren og placeres i den lavere serviceklasse osv. Lever barnet i eneforsørgersfamilie, er det eneforsørgers position, der tæller. Opgørelsesmetoden vil have tendens til at løfte børn opad socialt set, i forhold til hvis man ser isoleret på fædre eller mødre. Når vi her og fremover i fremstillingen refererer til betydning af social klasse, er det gennemgående husstandsfamiliens højeste sociale klasse, som vi tager afsæt i.

Informationerne om forældrenes erhvervmæssige position stammer ligesom tallene vedrørende indkomst fra 2011. Tallene er altså for et år, hvor arbejdsmarkedet var påvirket af finanskrisen, der startede i slutningen af 2008. I 2011 var det 10 pct. af hele populationen og 6 pct. af deltagerne i survey-undersøgelsen, der levede i en familie, hvor ingen voksne var i beskæftigelse.

Det er en økonomisk og psykologisk belastning for familielivet – herunder for barnet – at de voksne er arbejdsløse (Region Midtjylland, 2011). En dansk undersøgelse har vist, at en opvækst i en familie med langvarig arbejdsløshed kan have alvorlige følger for børnene også på langt sigt (Christoffersen, 1996). Derfor må en situationen, hvor der ingen tilknytning til arbejdsmarkedet er, betragtes som en skærpende omstændighed set fra et marginaliseringsperspektiv. Ofte vil der ligge sociale begivenheder (sygdom eller lign.) til grund for, at disse familier er modtagere af indkomstoverførsler. I denne undersøgelse ser vi dog på en blandet gruppe af forældre, der ikke er i arbejde. Dette er ikke nødvendigvis den mest hensigtsmæssige fremgangsmåde, når man skal indkredse de børn og unge, som antages at være særligt marginaliseringsstruede. Imidlertid vil grupperingerne fordelt på forskellige statusser – alt andet lige – være relativt små, og derfor har vi valgt at behandle dem under ét i de analyser, hvor vi undersøger, om det gør en forskel for børn og unge at leve i en familie, hvor ingen voksne er i arbejde.

Figur 1.2.1 viser, hvordan et familieliv uden mindst én beskæftiget voksen varierer med en række baggrundsforhold. Figuren viser, at 10 pct. af de fem aldersgrupper (hele børnepopulationen) i 2011 lever i familier uden én beskæftiget voksen, og det samme gælder for 6 pct. af børn og unge i de fem aldersgrupper, der deltog i survey-undersøgelsen. I resten af tabellen indgår primært tal for hele børnepopulationen. Tabellen viser for det første, at der er be-

tydelige forskelle mellem børn og unge med dansk baggrund og børn og unge med anden baggrund end dansk. I hele børnepopulationen lever 7 pct. af børnene med dansk baggrund i hjem, hvor der ikke er nogen voksne i arbejde, det tilsvarende gælder for 39 pct. af de børn, som er indvandrere og efterkommere. Denne store forskel stiller børn og unge, der er indvandrere eller efterkommere, væsentligt anderledes end flertallet af danske børn.

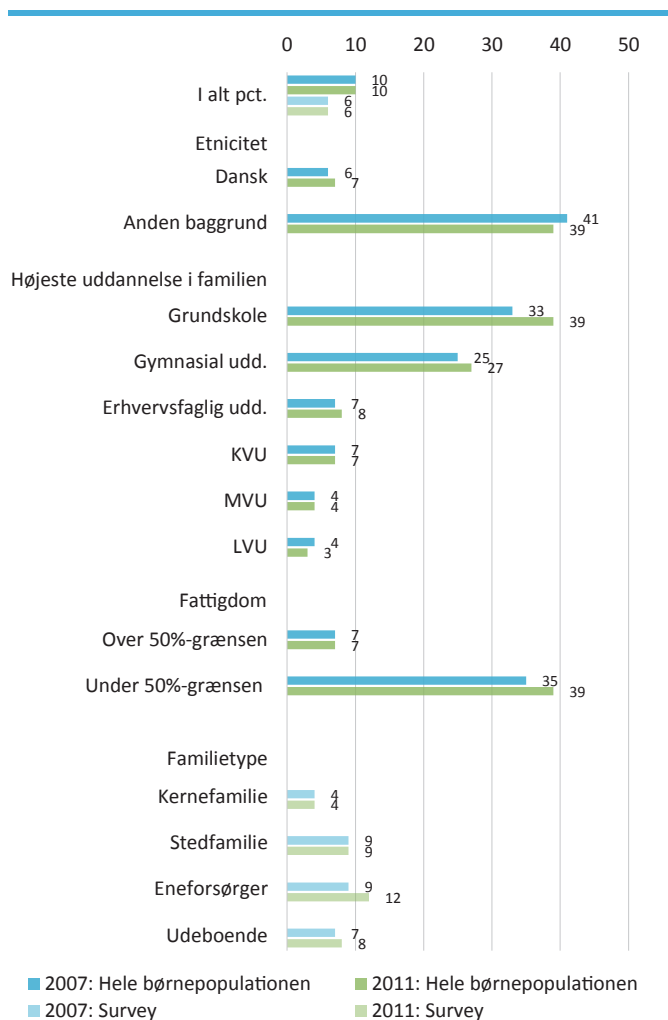
For det andet kan man af figuren se, at der er en sammenhæng mellem forældrenes højeste uddannelsesniveau, og at der ingen voksne i familien er i arbejde. Børn og unge, hvis forældre ikke har en erhvervskompetencegivende uddannelse, lever i højere grad i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse, i forhold til børn og unge, hvis forældre har en erhvervsfaglig eller videregående uddannelse. 39 pct. af børnene, hvis forældres højeste uddannelse er grundskolen, lever i familier, hvor ingen voksne er i arbejde. Det

samme gør sig gældende for 27 pct. af børnene, hvis forældres højeste uddannelse er en gymnasial uddannelse.

Figuren viser desuden, ikke overraskende, at der er en stærk sammenhæng mellem, at ingen voksne i familien er i beskæftigelse, og at familiens indkomst er under fattigdomsgrænsen. For alle børn i de fem aldersgrupper, der lever i familier med en indkomst under 50-procents-median fattigdomsgrænsen, bor ligeledes 39 pct. af dem i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse.

Endelig fremgår det af figuren, at 4 pct. af børnene i surveyundersøgelsen, der lever i kernefamilier, lever i familier, hvor ingen voksne har et arbejde. Det samme gør sig gældende for 12 pct. af børnene, der lever i eneforsørgerfamilier. En norsk undersøgelse har vist, at børn, der vokser op i eneforsørgerfamilier, hvor den voksne ikke er i arbejde, trives i mindre grad i skolen og oftere udviser problemadfærd end børn, der vokser op i eneforsørgerfamilier, hvor den voksne er i arbejde, eller lever i en to-forældrefamilie (Grødem, 2008).

FIG. 1.2.1: Andele børn og unge, 3-19 år, fra familier uden én beskæftiget voksen i 2007 og 2011

Figur 1.2.1. viser også, at der ingen udvikling er mellem 2007 til 2011 i andele af alle danske børn og unge i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år, der lever i familier uden én voksen i beskæftigelse. I begge år lever 10 pct. af børnene og de unge i familier uden én voksen i beskæftigelse. Der er dog sket en udvikling for nogle børn og unge. For børn og unge, der er indvandrere eller efterkommere, er der sket et lille fald på 2 procentpoint i andelen, der lever i en familie uden én beskæftiget voksen fra 2007 og til 2011. For børn og unge, hvis mors højeste uddannelse er grundskole, er der fra 2007 og til 2011 sket en stigning på 6 procentpoint. For børn, der lever under 50 pct. af medianindkomsten, ser man ligeledes en stigning på 4 procentpoint i andelen af børn og unge, der lever i en familie uden én beskæftiget voksen.

Det er vigtigt at huske på, at når vi ser en udvikling i andelen af børn, der vokser op i familier uden én beskæftiget voksen, kan udviklingen skyldes en ændring i beskæftigelsen, men den kan også skyldes en ændring af familietyper, idet fx eneforsørgerfamilier er mere sårbare over for at være uden én beskæftiget voksen.

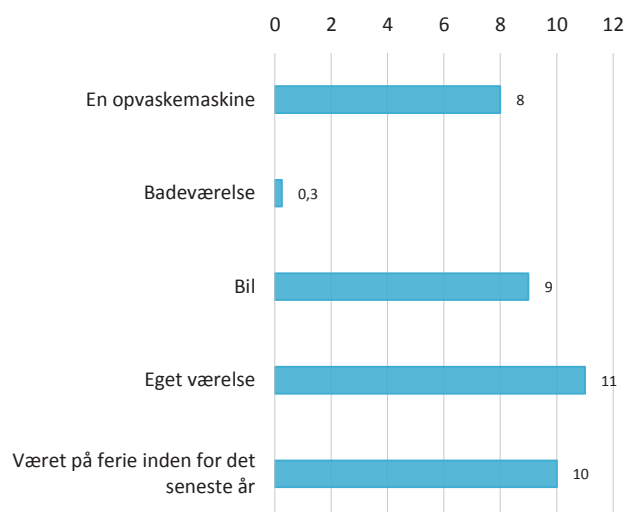
KOMPONENT 3: DEPRIVATION

LAV VELSTAND I FAMILIEN

I de to første komponenter har vi undersøgt børns og unges materielle velfærd og fattigdom ved at måle deres familiers indkomst og tilknytning til arbejdsmarkedet. I denne tredje komponent måler vi omfanget af deprivation, dvs. afsavn i børns familier. Vi undersøger, om familierne besidder en række velfærdsgoder, som anses for at være almindelige anskaffelser i forhold til den tid og det samfund, de lever i.

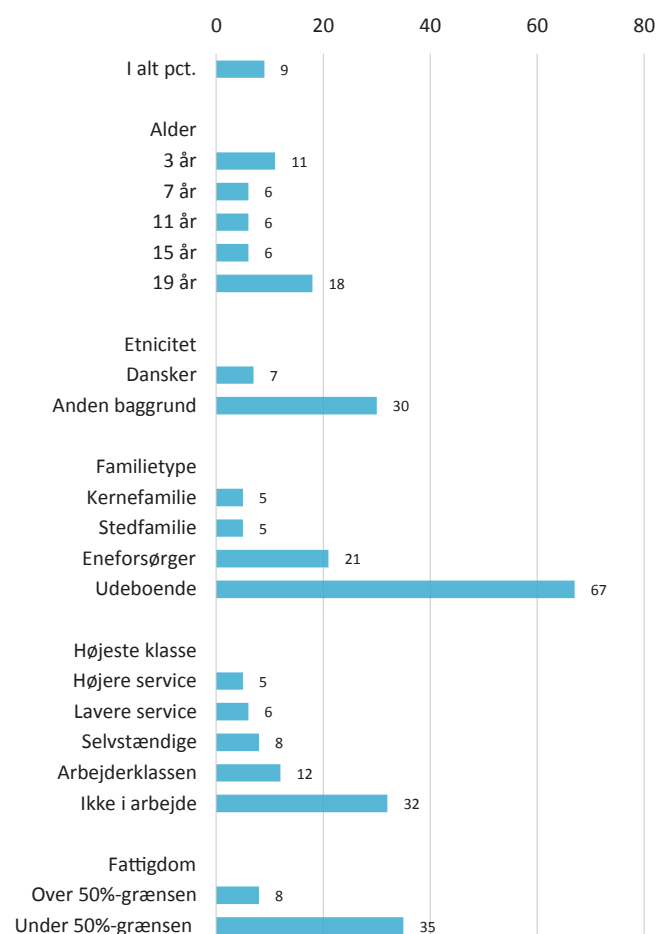
Den anvendte indikator på afsavn er inspireret af *Family Affluence Scale*, som er udviklet som en del af WHO's Internationale forskningsprojekt *Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC, 2005; på dansk: Skolebørnsundersøgelsen). Indikatoren er baseret på spørgsmål, som det er muligt for børn og unge at svare på, og vi har tilpasset spørgsmålene til de aktuelle danske forhold. Deltagerne i survey-undersøgelsen blev spurgt, om familien havde 1) opvaskemaskine, 2) badeværelse, 3) bil, samt 4) om barnet havde sit eget værelse og 5) havde været på ferie inden for det seneste år.

FIG. 1.3.1: Andele børn og unge (3-19 år), der ikke har følgende velfærdsgoder i 2013

Figur 1.3.1 viser andelen af børn og unge, der ikke har de forskellige velfærdsgoder. Fra figuren bliver det tydeligt, at næsten alle børn og unge lever i et hjem med et badeværelse, mens der er ca. 10 pct. af børnene, der ikke har alle de øvrige velfærdsgoder. For eksempel har 10 pct. ikke været på ferie det seneste år. En ting er at undvære nogle få velfærdsgoder, en anden ting er, hvis børn og unge vokser op i et hjem uden flere af de velfærdsgoder, som hovedparten af børn og unge i samfundet tager som en selvfølge. Derfor inddeler vi børn og unge i tre grupper, alt efter hvor mange velfærdsgoder der er i deres familie. Besiddelse af alle fem velfærdsgoder bliver kategoriseret som høj velstand, fire velfærdsgoder som middelgod, mens nul til tre velfærdsgoder betragtes som lav velstand i familien. Efter denne målestok er det et overvejende flertal af danske børn og unge, der lever i familier med høj velstand: 72 pct., mens 19 pct. placerer sig i kategorien middelgod velstand. For 9 pct. af børnene gælder det, at de lever

FIG. 1.3.2: Andele børn og unge (3-19 år) med lav velstand i familien i 2013

i familier med lav velstand. Denne inddeling viser, at langt de fleste børn og unge vokser op i familier med alle fem velfærdsgoder.

Figur 1.3.2 viser andelen af børn, der lever i familier med lav velstand for forskellige grupper af børn og unge. Når man ser på alder, viser figuren, at småbørnsfamilier med børn på 3 år lidt hyppigere end familier med ældre børn savner materielle velfærdsgoder. Småbørnsfamilierne befinder sig endnu i en etableringsfase, men bliver formentlig, som tiden går, mere økonomisk konsoliderede, så der bl.a. bliver råd til bil og opvaskemaskine. Blandt 3-årige børn er det 11 pct., der falder i kategorien lav velstand, mens andelen for de 7-, 11- og 15-årige er 6 pct. Ved 19-års-alderen stiger andelen med få velfærdsgoder til 18 pct., hvilket kan forklares med, at en del fra denne aldersgruppe er flyttet hjemmefra. Figuren afspejler således, at 67 pct. af de udeboende unge falder i kategorien, der har lav velstand.

I forhold til andre baggrundsforhold viser undersøgelsen videre, at børn og unge, der er indvandrere eller efterkommere (anden baggrund) hyppigere end børn og unge med dansk baggrund savner velfærdsgoder. Omkring hver tredje (30 pct.) indvandrer eller efterkommer lever i familier med lav velstand. Der er ligeledes en skævhed i velstanden i forhold til familietyper. Der er fire gange så mange børn og unge, der lever i eneforsørgerfamilierne, som har en opvækst i lav materiel velstand (21 pct.), som børn, der lever i parfamilier med to voksne (5 pct.). En opvækst med materielle velfærdsgoder har ikke overraskende også sammenhæng med forældrenes beskæftigelsesmæssige position, og dermed hvilke indtjeningsmuligheder forældrene har. Påfaldende er især de børn og unge, som lever i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse. Blandt dem er det hver tredje (32 pct.), som falder i kategorien lav velstand. Endelig afspejler figuren – heller ikke overraskende – en sammenhæng mellem den relative ind-

komstfattigdom og muligheden for at anskaffe sig velfærdsgoder. 35 pct. af børnene, der i 2011 levede i familier med en indkomst under fattigdomsgrænsen, lever på undersøgelsestidspunktet i 2013 med lav velstand i familien og har tre eller færre af de fem velfærdsgoder. Sammenhængen mellem afsavn af velfærdsgoderne og det at leve i en familie, hvor ingen voksne er beskæftiget, eller i en familie, der er fattig, tyder på, at der ikke blot er tale om livsstilsvalg, når familier undværer en opvaskemaskine, bil eller en ferie, men at nogle familier ikke har råd til at anskaffe sig disse velfærdsgoder.

Man kan med rette diskutere, om de spørgsmål, som her ligger til grund for indikatoren materiel velstand, rummer de væsentlige og relevante kriterier for at afdække erfaringer med materielle afsavn. Anden dansk levekårsforskning (fx Hansen, 1990) har i befolkningsundersøgelser spurgt, om man af økonomiske grunde fx måtte undlade at købe dagligvarer, fodtøj, medicin eller undlade at gå til tandlæge. Der er ingen tvivl om, at sådanne indikatorer er yderst relevante, men vi har vurderet, at sådanne spørgsmålstyper kan være vanskelige at forholde sig til, når interviewpersonerne er børn og unge.

Som påpeget i en forskningsoversigt (Ottosen, 2007) ved man desuden fra flere undersøgelser, at forældre i lavindkomstfamilier skærmer deres børn mod fattigdom: Der er forskelle i forældre og børns rapporteringer. Forældre rapporterer, at de har store vanskeligheder med at få økonomien til at hænge sammen, og at de oplever en række væsentlige afsavn. De interviewede børn giver udtryk for at få deres materielle behov dækket i tilstrækkelig grad. Penge og forbrug virker således ikke som faktorer, der i særlig stor grad opleves som problematiske af børnene. Flere undersøgelser dokumenterer, at forældrene gør en stor indsats for at skærme deres børn mod økonomisk knaphed ved selv at

undvære, så deres børn kan få de bedst mulige materielle betingelser. Børnenes behov kommer i første række, de får det bedste, mens tøj og forbrugsgoder til forældrene kommer til sidst; forældre skærer ned på deres eget forbrug. En undersøgelse fremhæver sigende (Bonke m.fl., 2005), at børnene(s forbrug) bliver familiens sociale eller moralske ansigt udad til: Det er vigtigt, at man som forælder kan tilbyde sine børn en rigtig fritid, gode sko og korrekt ernæring. Det udsender et signal om værdighed.

FAMILIER, HVOR INGEN VOKSNE HAR EN ERHVERVSUDDANNELSE

I barndommen og ungdomsårene skal børn og unge tilegne sig kompetencer og viden. Det er vigtigt for børns udvikling, at de får mulighed for at udfolde deres personlighed, deres evner og kognitive potentialer. Det har både betydning for barndommen, mens den står på, og i forhold til børn og unges fremtid som borgere og arbejdskraft. Derfor argumenterer vi for, at uddannelsesmæssige og kulturelle ressourcer (eller mangler) bør optræde side om side med fx indkomstforhold, når vi udtaler os om, hvorvidt børn og unge har ressourcer i familien, de kan trække på. Vi har anvendt tre indikatorer til at belyse den såkaldt kulturelle kapital (Bourdieu, 1986), som findes i børns og unges familier, og starter med at sætte fokus på forældrenes uddannelse.

Tabel 1.3.1 viser, hvordan fædres og mødres uddannelsesniveau fordeler sig i de fem aldersgrupper i hele befolkningen. Informatio-
nerne er hentet fra Danmarks Statistiks registre, der rummer op-

lysninger om uddannelses gennemførelse i Danmark. Omtrent lige mange fædre og mødre har ingen kompetencegivende erhvervsuddannelse, dvs. har højst grundskole eller en gymnasial uddannelse. Fædre har derimod hyppigere end mødre en erhvervsfaglig uddannelse, mens mødre hyppigere har en mellemlang videregående uddannelse. Vi har kombineret disse oplysninger og konstrueret et samlet mål for den højest fuldførte uddannelse i barnets hjem.

Forældres uddannelsesniveau hænger sammen med, hvor meget hjælp børn og unge kan få til skolearbejdet. I domæne 5 undersøger vi, om de 7-15-årige kan få hjælp til skolearbejdet af forældrene. Vores undersøgelse viser, at hvis mor ikke har en kompetencegivende uddannelse, får færre børn og unge hjælp til skolearbejdet. Blandt børn og unge, hvis mor ingen kompetencegivende uddannelse har, får 17 pct. aldrig hjælp til skolearbejdet, mens det samme gælder for 10 pct., hvis mors højeste uddannelse er en kompetencegivende uddannelse.

Når man ser isoleret på hver af forældrene, er det ca. hver fjerde far og mor, der ingen kompetencegivende erhvervsuddannelse har, men når forældrene optræder i kombination, reduceres denne andel: Som helhed lever 12 pct. af danske børn og unge i hjem, hvor ingen voksne har en kompetencegivende erhvervsuddannelse. Blandt dem, der deltog i survey-undersøgelsen, jf. figur 1.3.3, er andelen lavere (8 pct.). Dette afspejler den samme tendens, som er set tidligere, nemlig at der i survey-undersøgelsen er en underrepræsentation af børn med forældre med få ressourcer.

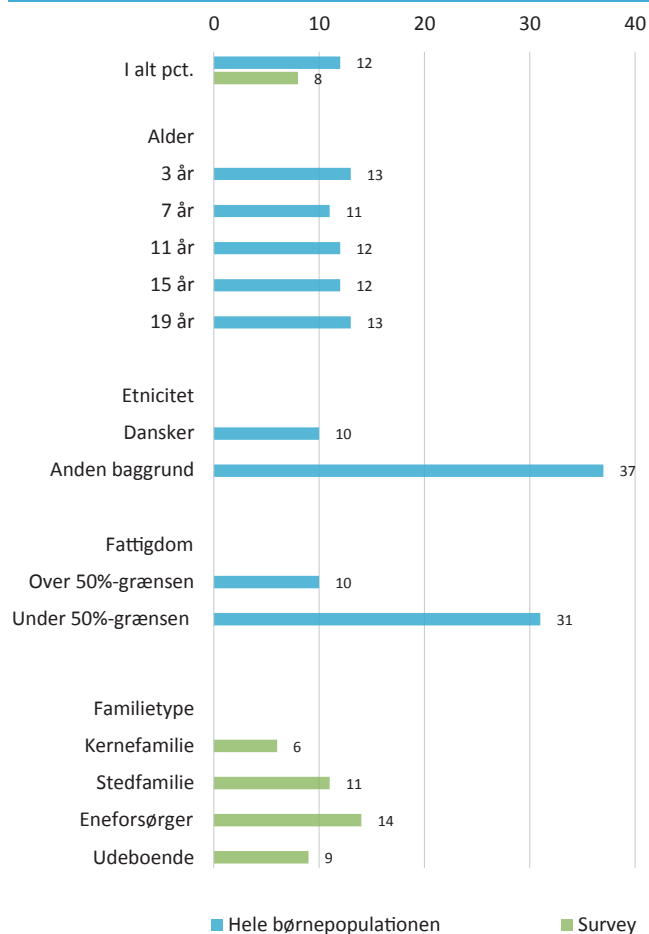
TABEL 1.3.1 Højest fuldførte uddannelse, gennemført af forældre til 3-19-årige. Hele befolkningen. 2011. Procent

Højeste uddannelse	Fædre	Mødre	Højeste udd. i hjemmet
Grundskole	19	17	9
Gymnasial udd.	6	7	3
Erhvervsfaglig udd.	42	35	37
KVU	8	5	8
MVU	12	24	24
LVU	13	12	19
I alt pct.	100	100	100

Figur 1.3.3 viser yderligere for børnepopulationen i de fem aldersgrupper, at børn og unge med anden etnisk oprindelse omtrent tre gange så hyppigt som danske børn har forældre uden en erhvervsuddannelse. Der er dog den usikkerhed i tallene, at forældre med indvandrerbaggrund, der er indvandret efter 2006, kan have gennemført en uddannelse i hjemlandet, der ikke er registreret i de danske uddannelsesregistre.⁴

Børn, der lever under fattigdomsgrænsen, har væsentligt færre uddannelsesressourcer at trække på i hjemmet: Cirka en tredjedel (31 pct.) af børnene har forældre uden erhvervsuddannelse. Endelig viser figuren, at børn i eneforsørgerfamilier (14 pct.) og stedfamilier (11 pct.) hyppigere ikke har en forælder med en kompetencegivende erhvervsuddannelse end børn, der lever i kernefamilier (6 pct.).

FIG. 1.3.3: Andele børn og unge (3-19 år), hvor ingen voksne i hjemmet har gennemført en erhvervsuddannelse (dvs. den højeste uddannelse i hjemmet er grundskole eller en gymnasial uddannelse)

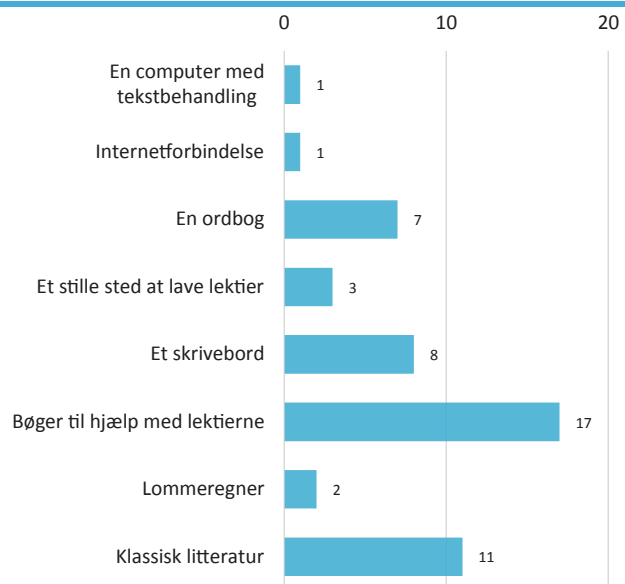

FÅ UDDANNELSESMÆSSIGE REDSKABER I HJEMMET

Tilstedeværelse eller mangel på redskaber i hjemmet, der kan være til hjælp for barnets skolegang, er den anden indikator, der anvendes for at belyse uddannelsesmæssige ressourcer. Indikatoren er udviklet efter inspiration fra de såkaldte PISA-undersøgelser, der er et internationalt forskningsprojekt, der har undersøgt større skolebørns færdigheder (OECD, 2004). Vi spurgte i survey-undersøgelsen blandt de 7-, 11-, 15- og 19-årige børn og unge, om der var følgende i hjemmet: 1) en computer med tekstbehandling, 2) internetforbindelse, 3) en ordbog, 4) et stille sted til at lave lektier, 5) et skrivebord, 6) bøger til hjælp for lektierne, 7) lommeregner og 8) klassisk litteratur.

Figur 1.3.4 viser, hvor mange af de 7-, 11-, 15- og 19-årige (børn og unge i skolealderen) der ikke har hver af de uddannelsesmæssige ressourcer i hjemmet. Meget få børn i skolealderen har i dag ikke en computer (1 pct.) og en internetforbindelse (1 pct.) i hjemmet. Der er lidt flere børn, der ikke har en ordbog (7 pct.), et skrivebord (8 pct.), klassisk litteratur (11 pct.) og bøger til hjælp med lektierne (17 pct.). Som altid, når man konstruerer et afsavnsmaal, er det svært at opstille en indikator, der måler på aspekter, der er lige vigtige over tid. I dag er en internetforbindelse vigtigere end for 4 år siden, mens en ordbog i dag ikke er af samme betydning som tidligere. Sådanne metodiske problemer er svære at komme uden om, men når man ser på flere afsavn på en gang, giver det samlede antal afsavn dog et billede af de uddannelsesmæssige ressourcer, børn og unge har i familien. Derfor konstruerer vi et samlet mål ud fra de otte spørgsmål.

FIG. 1.3.4: Andele børn og unge (7-19 år), der ikke har følgende uddannelsesmæssige ressourcer i 2013

Børn, der havde alle otte ting i hjemmet, karakteriserede vi som godt stillet, børn med 6-7 ting som middelgodt stillet og børn med 0-5 ting som dårligt stillet. Ud fra denne målestok er det knap to tredjedele af børn og unge, der er godt stillet (64 pct.), knap en tredjedel, der er middelgodt stillet (31 pct.), og 6 pct., der er dårligt stillet, dvs. har få af de redskaber, som i dag kan opfattes som elementære for at kunne udføre sit skolearbejde.

Figur 1.3.5 viser, hvad der karakteriserer de børn og unge, som er dårligt stillet med uddannelsesressourcer: Afsavn af uddannelsesmæssige redskaber forekommer tre gange så hyppigt blandt børn af anden etnisk herkomst (17 pct.) som blandt børn med dansk baggrund (5 pct.). Børn, der bor i eneforsørgerfamilier, er dobbelt så hyppigt dårligt stillet (10 pct.) i forhold til børn, der bor i kernefamilier (4 pct.). Ligeledes er børn, hvis mors højeste uddannelse er grundskole, hyppigere dårligere stillet, end børn, hvis mor

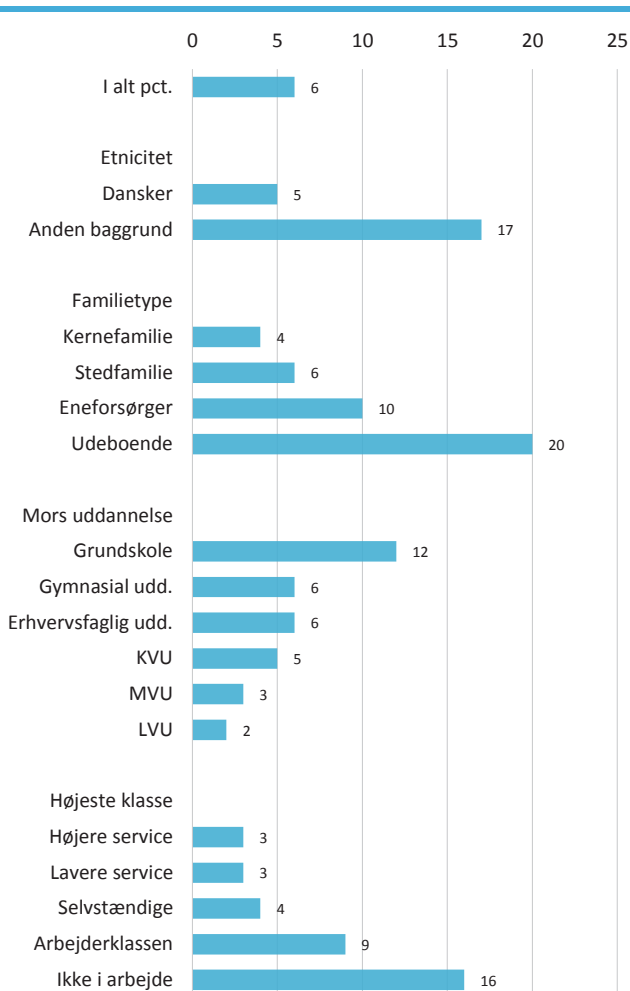
har taget yderligere uddannelse. Blandt børn, hvor ingen forældre i hjemmet er i arbejde, er 16 pct. dårligt stillet i forhold til uddannelsesmæssige ressourcer, mens det kun gør sig gældende for 3 pct. af de børn, hvis højeste klasse i hjemmet er serviceklasse.

BØGER I HJEMMET

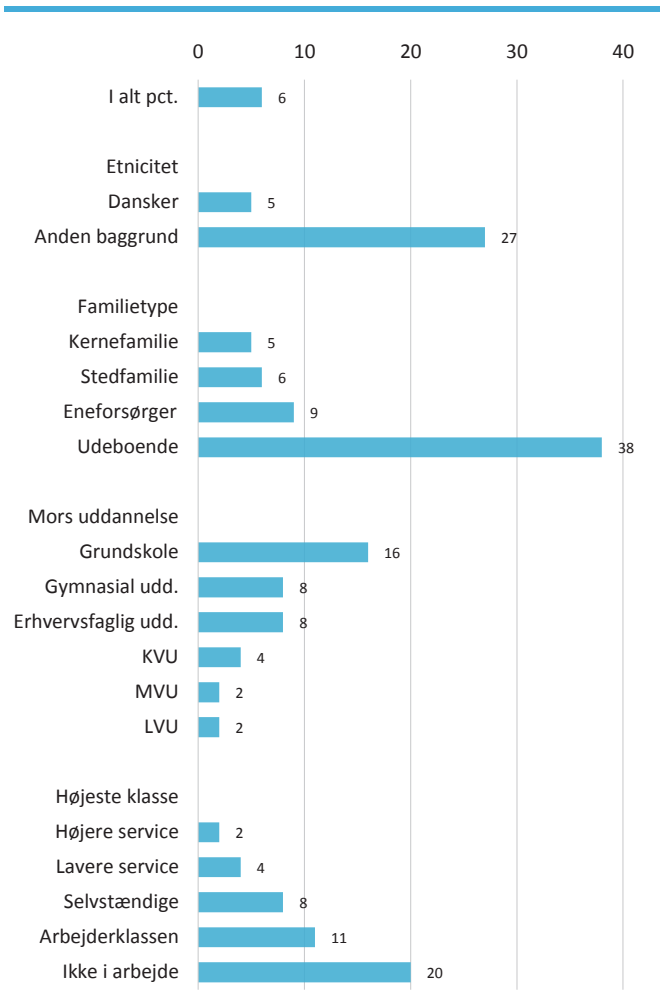
Den sidste indikator på afsavn af kulturelle og uddannelsesmæssige ressourcer sigter mod at indfange kulturel kapital i bred forstand, dvs. dannelse. For alle aldersgrupper blev der i undersøgelsen spurgt ind til, hvor mange bøger der var i hjemmet. Undersøgelsens resultater viser, at 25 pct. vurderede, at der var 250 bøger eller flere i hjemmet, 66 pct. vurderede, at der var mellem 11 og 249 bøger, mens 6 procent vurderede, at der højst var 10 bøger i hjemmet.

Figur 1.3.6 viser, at der er en ulige fordeling af kulturel kapital (her antal bøger i hjemmet) fordelt på en lang række baggrunds-

FIG. 1.3.5: Andele børn og unge (7-19 år) med få uddannelsesmæssige ressourcer i hjemmet

FIG. 1.3.6: Andele børn, der rapporterer om 10 eller færre bøger i hjemmet

forhold. Resultaterne viser i overensstemmelse med resultaterne ovenfor, at børn og unge, som er indvandrere og efterkommere, børn i eneforsørgerfamilier og udeboende unge, familier, hvor mors højeste udførte uddannelse er grundskolen, og familier, hvor forældrenes højeste klasse er arbejderklassen, eller hvor ingen voksne er beskæftigede, har færre bøger i hjemmet.

UDVIKLING I DEPRIVATION

Tabel 1.3.2 viser udviklingen i deprivation (dvs. afsavn) i børn og unges familier fra 2009 og til 2013. Tabellen viser, at der for 3 af de 4 indikatorer ikke er sket en væsentlig udvikling over den 4-årige periode. Derimod er der sket et væsentligt fald i børn og unge, der lever i hjem, hvor ingen voksne har en kompetencegivende erhvervsuddannelse, fra 16 pct. i 2009 og til 12 pct. i 2013-undersøgelsen. Dette kan hænge sammen med den voksende andel, der får en uddannelse i befolkningen. Faldet gælder alle de 5 aldersgrupper i undersøgelsen.

Selvom den generelle udvikling ikke viser store forandringer, er der inden for de forskellige områder bestemte grupper af børn og unge, der oplever en udvikling, alt efter deres baggrundsforhold. I det næste kigger vi på udviklingen i afsavn i forhold til økonomisk indkomstfattigdom. I undersøgelsen er de fleste af afsavnene målt i survey-undersøgelsen, mens den økonomiske indkomstfattigdom bygger på registeroplysninger. Som tidligere nævnt er der en forsinkelse på registeroplysningerne, så den økonomiske indkomstfattigdom er fra 2007 og 2011, mens afsavnsmålene er

fra 2009 og 2013. Der er således den samme forskydning mellem målene begge år. Figur 1.3.7 viser, at når vi ser på lav velstand i familien, altså at der er afsavn af flere velfærdsgoder, sker der fra 2009 og til 2013 en udvikling blandt fattige børn og unge. I 2009 levede 30 pct. af de fattige børn og unge med lav velstand i familien (dvs. afsavn af velfærdsgoder), mens det samme i 2013 gør sig gældende for 35 pct. af de fattige børn og unge. En lignende udvikling sker ikke for børn og unge, der vokser op i familier uden økonomisk fattigdom.

Udviklingen i, hvor mange børn og unge der lever i familier, hvor ingen voksne har en kompetencegivende erhvervsuddannelse, viser ligeledes en mindre stigning i andelen af fattige børn, der ikke har adgang til disse uddannelsesmæssige ressourcer hos forældrene. I 2009 boede 29 pct. af de fattige børn og unge i familier, hvor ingen voksne havde en kompetencegivende erhvervsuddannelse, mens det i 2013 gjaldt for 31 pct. af de fattige børn og unge.

Når man ser på, hvor mange børn og unge der bor i hjem, hvor de har få uddannelsesmæssige ressourcer (fx uden lommeregner, ordbøger, skrivebord), er der også en udvikling fra 2009 og til 2013. I 2009 oplevede 9 pct. af de fattige børn og unge at have få uddannelsesmæssige redskaber, mens det samme gør sig gældende for 15 pct. af de fattige børn og unge i 2013. I samme periode har der ingen udvikling været for børn og unge, der ikke lever i indkomstfattigdom.

TABEL 1.3.2 Udvikling i indikatorer for deprivation (dvs. afsavn) fra 2009 og til 2013. Procent

	2009	2013
Børn med lav velstand i familien	8	9
Børn fra familier, hvor ingen voksen har en erhvervsuddannelse	16	12
Få uddannelsesmæssige redskaber i hjemmet	5	6
Børn, der rapporterer om 10 eller færre bøger i hjemmet	6	6

En lidt mindre stigning ses blandt fattige børn og unge, der vokser op i hjem med højst 10 bøger, i 2009 boede 19 pct. af de fattige børn og unge i hjem med højst 10 bøger, mens det samme gælder for 21 pct. af de fattige børn og unge i 2013. I samme periode har der ingen udvikling været for de børn, der bor i familier, der ikke er økonomisk fattige.

Samlet set kan vi se, at de børn og unge, der bor i fattige familier i 2013, lider flere afsavn end de fattige børn og unge i 2009. Der er altså en tendens til, at de børn og unge, der er fattige, er mere udsatte i 2013, end de var i 2009.

KONKLUSION

Når vi samlet ser på den deprivation (afsavn) børn og unge har i Danmark i 2013, der indgår i tredje komponent i dette domæne om materiel velfærd (velfærdsgoder, uddannelse i familien, uddannel-

sesmæssige redskaber og bøger i hjemmet), viser resultaterne, at 80 pct. af børnene og de unge ingen afsavn lider på alle fire indikatorer. 15 pct. lider af ét af afsavnene, 4 pct. lider af to af afsavnene, mens 1 pct. lider af tre eller fire af afsavnene. Der er altså en del børn og unge, der lider flere afsavn, hvilket kan forringe udfoldelsesmuligheder i barndommen og fremtidige livschancer.

OPSUMMERING OG DELKONKLUSION

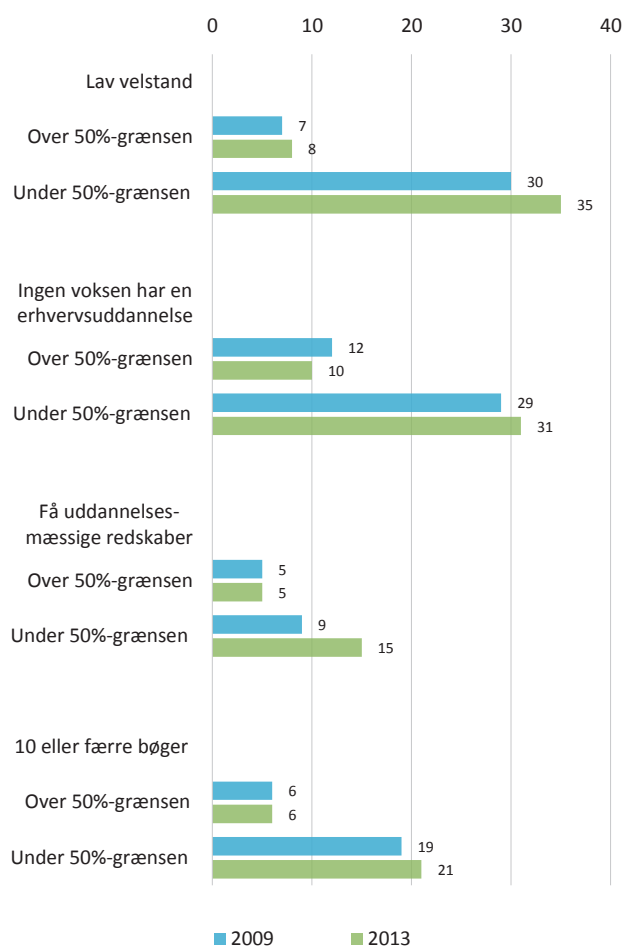
I dette kapitel om børns og unges materielle velfærd har vi analyseret indkomstfattigdom, arbejdsløshed og afsavn.

Vores analyse af den relative indkomstfattigdom viser, at 7,9 pct. af alle børn og unge i de fem aldersgrupper i 2011 er fattige, når vi anvender fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten. Der har ikke været nogen udvikling i denne andel fra 2007 og til 2011. Til gengæld er der i samme periode sket en stigning i andelen af børn og unge i de fem aldersgrupper, der er fattige efter regeringens fattigdomsgrænse, der definerer børn som fattige, hvis familiens indkomst er under 50 pct. af medianindkomsten 3 år i træk.

I kapitlet har vi analyseret, hvor mange børn og unge der vokser op i en familie, hvor ingen voksne er i arbejde, da det kan være forbundet med fattigdom og lav materiel velfærd. Vores analyser viser, at 6 pct. i survey-undersøgelsen vokser op i en familie, hvor ingen voksne er i arbejde. Denne andel har ikke ændret sig siden år 2009.

For at få viden om, hvilke ressourcer børn og unge har til rådighed i deres hverdagsliv, har vi i dette kapitel analyseret omfanget af afsavn i familien. I afsnittet om deprivation har vi analyseret både på afsavn af velfærdsgoder, uddannelse i familien, uddannelsesmæssige redskaber og bøger i hjemmet. Resultatet

FIG. 1.3.7: Udvikling i deprivation (dvs. afsavn) alt efter økonomisk fattigdom i familien fra 2009 og til 2013

af analysen er, at 20 pct. af børnene og de unge lider mindst et afsavn. Når man ser mere specifikt på, hvilke afsavn det er, viser analysen, at 9 pct. lider afsavn af velfærdsgoder, 12 pct. lever i familier, hvor ingen forældre har en kompetencegivende uddannelse, 6 pct. har få uddannelsesmæssige redskaber i hjemmet, 6 pct. har højst 10 bøger i hjemmet. Den eneste væsentlige udvikling, der er sket i andelen af børn, der lider afsavn fra 2009 og til 2013, er, at færre børn og unge bor i familier med forældre med få uddannelsesressourcer (dvs. de voksne i familiens højeste uddannelse er grundskole eller en gymnasial uddannelse). Dette er en positiv udvikling. Hvis vi specifikt ser på de unge, der lever i familier med indkomstfattigdom, har der dog været en tendens til en stigning i andelen af børn og unge, der lider afsavn fra 2009 og til 2013. Børn, der lever i indkomstfattige familier, lider flere afsavn i 2013, end de gjorde i 2009.

I sidste rapport blev børn og unges tilstand på det materielle velfærdsområde karakteriseret som marginaliseret, hvis barnet eller den unge var udsat på 2 eller flere af de 6 indikatorer, der indgår i domæne 1. Det vil sige, hvis barnet eller den unge både er fattig og depriveret, både er fattig og arbejdsløs eller er depriveret på flere områder. Efter denne opgørelsesmetode var 6 pct. af børnene og de unge i 2009 i risiko for at være marginaliseret. Når den samme metode anvendes i 2013, er 8 pct. af børnene og de unge i undersøgelsen i risiko for at være marginaliseret. Der er altså sket stigning i andelen af børn og unge, der er i risiko for at være marginaliseret på det materielle velfærdsområde fra år 2009 og til 2013.

DANMARK I INTERNATIONALT PERSPEKTIV

I internationale sammenligninger har Danmark få børn, der er fattige i forhold til en relativ fattigdomsgrænse, og få børn, der lider afsavn i forhold til de øvrige lande, men Danmark har til

gængæld en stor fattigdomskløft i forhold til de øvrige udviklede lande (UNICEF, 2013). Fattigdomskløften er et mål for dybden af fattigdom, som de børn, der falder under den relative fattigdomsgrænse, lever med.

UNICEF's analyse viser, at i 2010 levede 6,3 pct. af børnene i alderen 0-17 år i familier med en indkomst under den relative fattigdomsgrænse, og at de fattige børns medianindkomst er 29 pct. lavere end fattigdomsgrænsen (Martorano m.fl., 2013a; UNICEF, 2013). Vores undersøgelse finder for alle børn i årgangene 1993, 1997, 2001, 2005 og 2009, at 7,9 pct. levede i familier med en indkomst under den relative fattigdomsgrænse i år 2011, og at de fattige børns medianindkomst er 25 pct. lavere end fattigdomsgrænsen. Tallene er vanskelige at sammenligne, da det er forskellige årgange af børn, der ligger til grund for de to analyser.

Internationale sammenligninger har tidligere placeret Danmark, ligesom de øvrige nordiske lande, helt i top som et land med høj materiel børnevelfærd, bl.a. på grund af meget lav børnefattigdom (OECD, 2009; UNICEF, 2007). I UNICEF's rapporter fra 2013 medtages fattigdomskløften i opgørelsen af børns materielle velfærd, hvilket fører til, at Danmark placeres væsentlig lavere. I 2013 er Danmark på en samlet 12. plads ud af 29 udviklede lande, der er medtaget i en gennemgang af børns materielle velfærd (UNICEF, 2013). De øvrige nordiske lande bliver fortsat rangeret højt, da de både har lav relativ fattigdom og lav fattigdomskløft, fx er Sveriges og Norges fattigdomskløft til sammenligning knap 20 pct. (UNICEF, 2013).

UNICEF's rapport viser, at vi i Danmark, i sammenligning med de øvrige OECD-lande, har en lille gruppe børn, der er fattige, men de børn, der er fattige, er ramt af dybere fattigdom, end fattige børn i andre lande.

1 I opgørelsesmetoden er de husstande, der har negativ disponibel indkomst eller en disponibel indkomst over 20 mia. kr., ikke medtaget.

2 Efter flere års stigning af den økonomiske fattigdom i den danske befolkning viser tal fra 2012, at der er sket et fald i fattigdom-men i forhold til år 2011 (Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2014: s. 17). Vi ser ikke dette fald i denne undersøgelse, da vi ikke benytter tal fra 2012. Fattigdommen i år 2012 er på det tidspunkt, vi udarbejder rapporten, den nyeste udvikling, det er muligt at følge med tal fra Danmarks Statistik. I denne undersøgelse bruger vi oplysninger fra Danmarks Statistik for år 2011. Dette gør vi for at kunne udtale os om udviklingen 4 år senere end den første rapport fra 2007, således at udviklingen på indkomstfattigdom indikatoren kan sammenlignes med udviklingen på de øvrige indikatorer.

3 Danmarks Statistiks metode til at opgøre disponibel indkomst adskiller sig fra Økonomi- og Indenrigsministeriets (2014) bl.a. ved en anderledes opgørelse af boligstøtte, børnefamilieydelse, lejeværddikorrektion, private pensionsindbetalinger, nettobeløb indsat i virksomhedsordning og grøn check. Ligeledes defineres familiebegrebet forskelligt. En detaljeret gennemgang af forskellene mellem Danmarks Statistik og Økonomi- og Indenrigsministeriets opgørelsesmetode kan findes i et notat fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (Sabiers & Jensen, 2014).

4 Til og med 2006 gennemførte Danmarks Statistik spørgeskemaundersøgelser om bl.a. uddannelse blandt personer, der indvandrede til Danmark, men efter 2006 er baggrunden for uddannelsesstatistikken kun indberetninger med cpr-nummer fra alle danske uddannelsesinstitutioner, derfor vil indvandrere, der er indvandret efter 2006, og som ikke har gennemført uddannelse i Danmark, være registreret som uoplyst. (Kilde: <http://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/uddannelsesdata/befolkningens-uddannelse/hfaudd.aspx>)

DOMÆNE 2

GLOBALISERING, BOLIGFORHOLD
OG LOKALOMRÅDETPRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE
UDVALGTE KOMPONENTER

Dette kapitel har fokus på både det lokale og det globale. På den ene side udgør det nære miljø – boligen og lokalområdet – den fysiske ramme om børns og unges hverdagsliv og har betydning for børns velfærd her og nu. Forholdene i boligen bidrager direkte til at beskrive børns levestandard, fx om de har tilstrækkeligt med plads omkring sig, og om deres bolig er sund at leve i. På samme vis spiller kvaliteten ved det lokalområde, som børn bor i, en rolle for, hvordan de kan udfolde sig og for deres oplevelse af tryghed.

På den anden side påvirker de globale processer også nogle børns liv – direkte eller mere indirekte. Gennem de sidste årtier har sammensætningen af børnepopulationen ændret sig på grund af indvandring til Danmark. I nogle tilfælde er det børn selv, der indvandrer, men typisk er det deres forældre, som er kommet hertil som migranter eller flygtninge.

Dette kapitel beskæftiger sig således med de fysiske rammer om børns og unges liv. Den første del af kapitlet leverer en generel beskrivelse af, hvordan børnebefolkningen ændrer sig som følge af globaliseringen. Det er Danmarks Statistiks befolkningsdata, der danner grundlag for gennemgangen. Dernæst belyser vi ud fra de indsamlede data til denne undersøgelse, hvordan de fysiske rammer i hverdagen ser ud for børn og unge, som er bosat i Danmark. Vi opererer med to komponenter. Den første komponent vedrører indikatorer, der beskriver børns boligforhold og -standard, mens den anden komponent inddrager indikatorer, som belyser det lokalområde, børn og unge lever i.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Familiens boligforhold og boligstandard	3-19-åriges familier, som bor til leje 3-19-årige, der lever i overbefolkede boliger 3-, 7-, 15- og 19-årige, der lever med boliggene
Komponent 2: Lokalområdets karakter	3-19-årige, der lever i udkantsområder 11-19-årige, der oplever, at lokalområdet rummer tilbud 11-19-årige, der føler sig trygge ved at færdes i lokalområdet om aftenen

KOMPONENT 0: GLOBALISERING

SAMMENSÆTNINGEN AF BØRN, SOM ER DANSKERE, INDVANDRERE OG EFTERKOMMERE

De allerfleste børn i Danmark er af dansk oprindelse. Det betyder ifølge Danmarks Statistik, at mindst en af deres forældre er dansk statsborger og er født i Danmark. Men som følge af indvandring har børnepopulationen gennem de sidste ca. 30 år fået en gradvis mere mangfoldig sammensætning. Per 1/1 2013 var der i alt 141.222 0-19-årige børn og unge i Danmark med etnisk minoritetsbaggrund eller, med Danmarks Statistiks begreber, indvandrer- eller efterkommerbaggrund. Det svarer til knap 12 pct. af den samlede danske børnepopulation. I 1983 var den tilsvarende andel 2 pct.

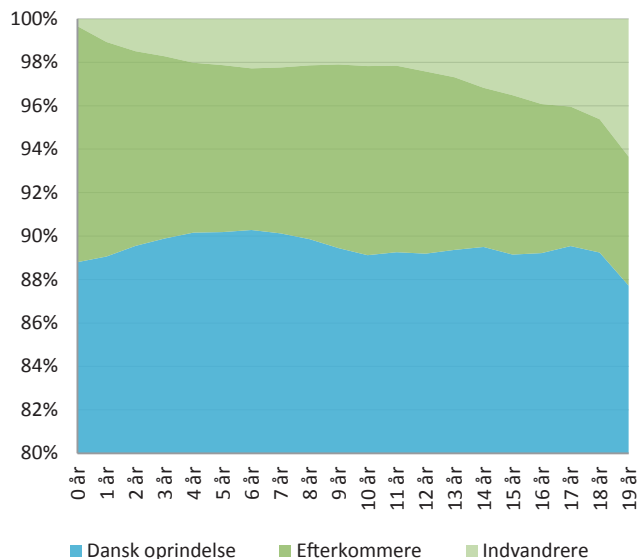
Blandt de 0-19-årige, som ikke har dansk oprindelse, er flertallet, 74 pct., efterkommere, dvs. at de er født i Danmark af forældre, der typisk er indvandret her til landet¹, mens 26 pct. i aldersgruppen selv er indvandret hertil, dvs. at de er født i udlandet af forældre med udenlandsk statsborgerskab. Som det fremgår af figur 2.0.1 om børnebefolkningssammensætningen, er andelen af efterkommere stor og stabil blandt de 0-12-årige, men fra

teenagealderen fylder andelen af indvandrere gradvis mere, og i 19-års-alderen er grupperne af indvandrere og efterkommere stort set lige store.

De indvandrer- og efterkommerbørn, som lever i Danmark, hidrører fra mere end 180 forskellige lande. Der er derfor tale om en meget sammensat gruppe. Figur 2.0.2 viser fordelingen efter de 10 største oprindelseslande, de 0-19-årige stammer fra. Disse 10 lande omfatter 57 pct. af alle i børnepopulationen, der har en baggrund som indvandrere eller efterkommere. Den suverænt største gruppe er børn og unge med tyrkisk oprindelse, som på et noget lavere niveau efterfølges af børn og unge, der har oprindelse i Iran, Libanon, Somalia og Afghanistan. Blandt disse 10 største indvandrergrupper kommer de fleste fra ikke-vestlige lande, oftest fra Mellemøsten og Sydøstasien. Blandt alle indvandrere og efterkommere i aldersgruppen, som er bosat i Danmark, hidrører 82 pct. fra ikke-vestlige lande, mens de resterende 12 pct. er fra vestlige lande.

Fordelingen af indvandrere og efterkommere varierer oprindelseslandene imellem og skal ses i sammenhæng med, hvor lang

FIG. 2.0.1: Børnepopulationen 0-19-år, opdelt efter dansk oprindelse, efterkommere og indvandrere. 2013. Procent

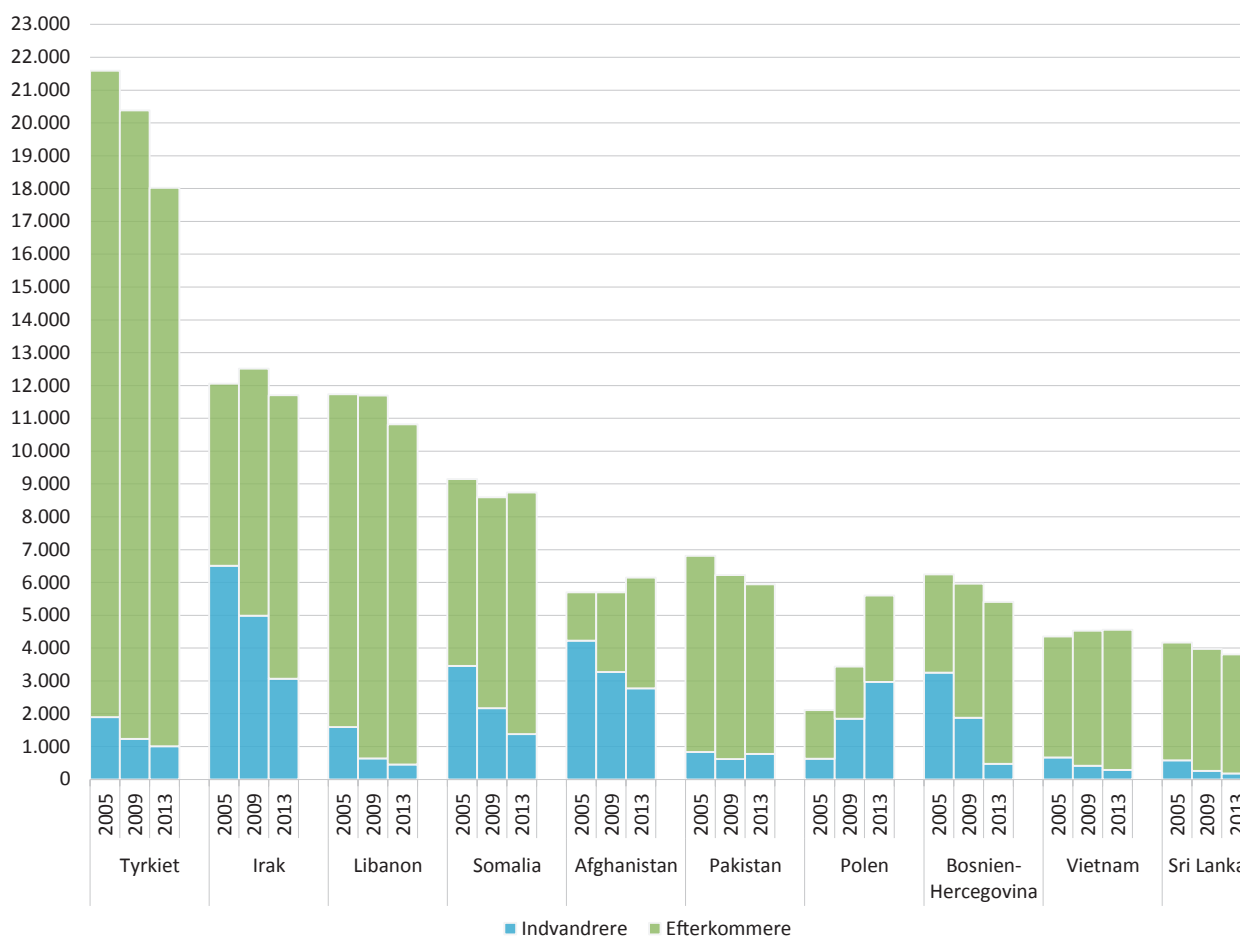

tid grupperne har opholdt sig i Danmark. Tyrkere og pakistanere, hvor flertallet af de 0-19-årige er efterkommere, hører til de gamle indvandrergupper, som har opholdt sig i Danmark gennem en længere årrække. Andre, fx irakere og afghanere, er inden for den senere årrække kommet til Danmark som flygtninge på grund af uroligheder i deres hjemlande. Her har børnene hyppigere selvstændig status som indvandrere.

Set i forhold til personer af dansk oprindelse har andelen af 0-19-årige, der er indvandrere eller efterkommere, været nogenlunde stabil siden starten af 00'erne. Udviklingstendenserne går, som figur 2.0.2 illustrerer, i retning af, at der over tid bliver gradvist færre børn og unge, som selv indvandrer til landet, og gradvist flere, der fødes her i landet som efterkommere. Blandt 0-19-årige indvandrere og efterkommere er det således især efterkommere fra ikke-vestlige lande, der udgør den største gruppe.

For udviklingen i børn og unge med oprindelse i Tyrkiet tegner et særligt billede sig. Her er antallet af 0-19-årige faldet betydeligt over en kort årrække. Det kan være et resultat af strammingerne på udlændingeområdet, bl.a. den såkaldte 24-års-regel, som indebærer, at et par skal være fyldt 24 år for at kunne familiesammenføre en ægtefælle til Danmark. Det kan bidrage til, at børnefødslerne bliver udskudt, eller at der bliver født færre børn. Ifølge Danmarks Statistik (2013) er de ikke-vestlige indvandreres samlede fertilitet faldet kraftigt i tiåret fra 2002 til 2012. I 2002 var den samlede fertilitet for ikke-vestlige indvandrere således 2,7 mod 1,8 i 2012. Det svarer til et fald på 34 pct. Til sammenligning er den samlede fertilitet steget i løbet af de sidste 10 år for personer med dansk oprindelse fra 1,65 til 1,76.

FIG. 2.0.2: Udvalgte 0-19-årige indvandrere og efterkommere opgjort efter oprindelseslande i 2005, 2009, 2013.

STATSBORGERSKAB

Erhvervelse af dansk statsborgerskab udtrykker en hensigt om et tilhørsforhold, dvs. om man er kommet til Danmark for at blive. For at blive dansk statsborger skal man opfylde en række betingelser, herunder at man skal have opholdt sig i landet gennem en årrække. Derfor er det ikke overraskende, at børn og unge, der selv er indvandret til Danmark, i helt overvejende grad har beholdt deres statsborgerskab fra oprindelseslandet, mens efterkommere, som er født i Danmark, hyppigere har fået dansk statsborgerskab, jf. figur 2.0.3. Det er især efterkommerne med oprindelse i ikke-vestlige lande, hvor 70 pct. er blevet danske statsborgere, mens efterkommere af vestlig herkomst er mere tilbageholdende med at erhverve dansk statsborgerskab. Relativt hører de 0-19-årige efterkommere fra Libanon, Sri Lanka, Iran, Marokko og Vietnam til blandt topscorerne. Blandt disse har over 80 pct. erhvervet dansk statsborgerskab.

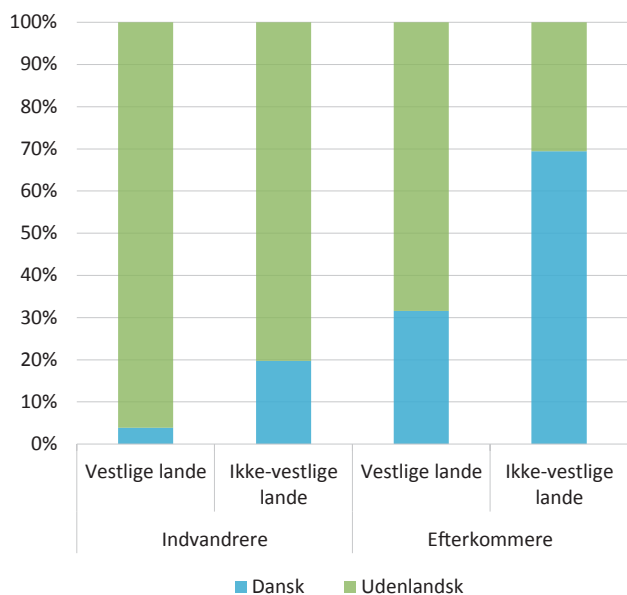
UDVIDELSEN AF EU PÅVIRKER SAMMENSÆTNINGEN AF BØRNEPOPULATIONEN

Gennem de sidste 10 år er EU blevet udvidet med 13 nye medlemslande. I 2004 fandt den største udvidelse sted nogensinde, idet 10 nye lande fra Central- og Østeuropa blev indlemmet. De 10 lande er Tjekkiet, Estland, Cypern, Letland, Litauen, Ungarn, Malta, Polen, Slovenien og Slovakiet. I 2007 blev yderligere to lande optaget i EU: Bulgarien og Rumænien. I 2013 kom Kroatien til som det 28. medlemsland i EU.

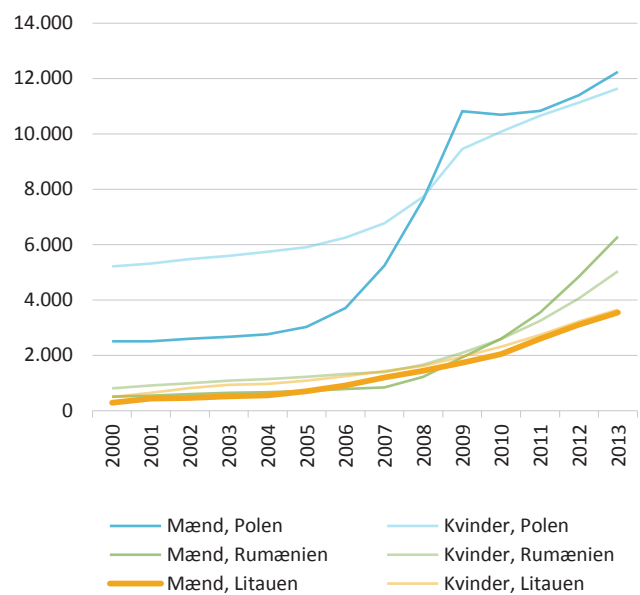
Udvidelsen har ført til en betydelig arbejdskraftindvandring til Danmark. Hvor den samlede bestand af voksne indvandrere (og efterkommere) fra de 13 nye EU-lande bestod af ca. 20.000 individer i 20-59-års-alderen i år 2000, er antallet steget til ca. 75.000 i 2013. De fleste hidrører fra Polen, Rumænien og Litauen. Tilstrømningen af arbejdskraftindvandrere har især været stor i kølvandet på finanskrisen i 2008, se figur 2.0.4.

Man antager ofte, at de nye arbejdskraftindvandrere fra Europa opholder sig midlertidigt i Danmark for at arbejde (eller eventuelt studere), eller at nogle af dem, der bor tæt på Danmark (Polen, Baltikum), pendler og på den måde opretholder en primær forankring til hjemlandet og familien der. Opgørelsen i figur 2.0.5 viser imidlertid, at antallet af 0-19-årige indvandrere og efterkommere er vokset ganske betydeligt i samme periode, omend ikke så meget som blandt de voksne. Antallet af polske børn er tredoblet i perioden fra 2000 til 2013, mens der i dag er fire gange så mange rumænske børn og 13 gange så mange børn, som kommer fra Litauen. Særligt iøjnefaldende er det, at børn med polsk baggrund i det forholdsvis korte tidsrum fra 2005-2013 er klatret op ad rangstigen af betydelige indvandrergrupper for i 2013 at indtage pladsen som det syvende største indvandrerland. Mange af de nytilkomne børn er født i oprindelseslandet og indvandret hertil, men i de yngre årgange (0-9 år) er der også en vækst af efterkommere, som er født i Danmark af forældre, som altså selv er indvandrere. Samlet set tyder observationerne på, at den nye arbejdskraftindvandring fra Øst- og Centraleuropa har en

FIG. 2.0.3: Statsborgerskab blandt 0-19-årige fra vestlige og ikke-vestlige lande. Procent

FIG. 2.0.4: Antal voksne indvandrere og efterkommere (20-59 år) fra Polen, Litauen og Rumænien, 2000-2013

mindre midlertidig karakter, end man hidtil har antaget. Når børn bringes hertil fra hjemlandet – eller når deres forældre stifter familie i Danmark – er det et tegn på, at opholdet her i landet nok vil få en mere permanent karakter. Når børnene først er kommet i daginstitution og skole og gør det danske sprog til deres, og når de får venner, et hverdagsliv og måske senere også lægger planer om uddannelsesforløb i Danmark, kan det tilsidesætte familiens eventuelle planer eller drømme om at vende tilbage til hjemlandet. Det forløb har man kunnet iagttage for de 'gamle' indvandrergrupper i Danmark (fx tyrkere og pakistanere), og derfor kan man opstille den hypotese, at det samme også vil ske for en del af de nye arbejdsmigranter.

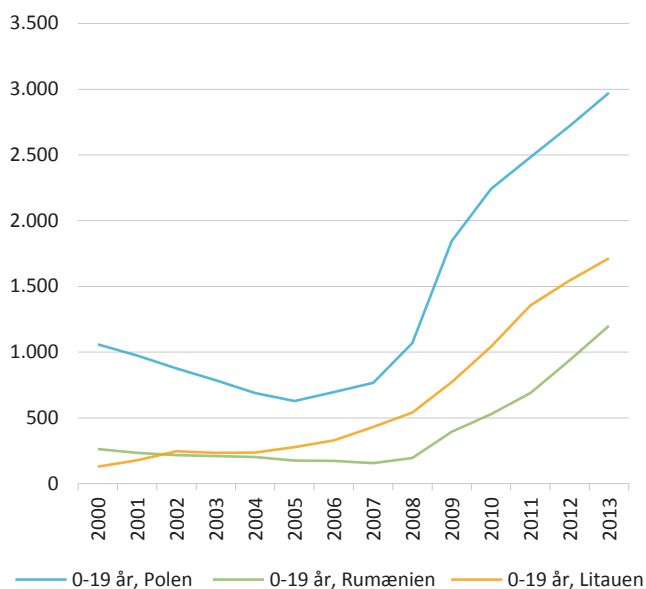
Sammenligner man således børn og unge fra den største af de 'gamle' indvandrergrupper, dvs. individer med herkomst i Tyrkiet, med de nye indvandrergrupper af børn og unge fra de nye EU-lande, har disse to grupper antalmæssigt tilnærmet sig hinanden ganske dramatisk inden for en periode på kun 9 år, jf. figur 2.0.6.

KONKLUSION

Ud fra denne beskrivelse, som er baseret på befolkningsdata fra Danmarks Statistik, kan vi konkludere, at:

- Blandt 0-19-årige indvandrere og efterkommere udgør efterkommere fra ikke-vestlige lande den største andel med 66 pct.
- Et flertal (70 pct.) af 0-19-årige efterkommere fra ikke-vestlige lande har dansk statsborgerskab – og i meget hyppigere omfang end efterkommere fra vestlige lande (30 pct.).

FIG. 2.0.5: Antal indvandrede børn og efterkommere (0-19 år)

- Antallet af børn med oprindelse i Østeuropa, navnlig Polen, er steget betydeligt de senere år. Det indikerer, at deres forældre, som er i Danmark som arbejdsmigranter, ikke er her midlertidigt, men har til hensigt at tage permanent ophold i landet. En undersøgelse som denne om børnebefolkningen kan således bidrage til at udpege bredere samfundsmæssige tendenser.

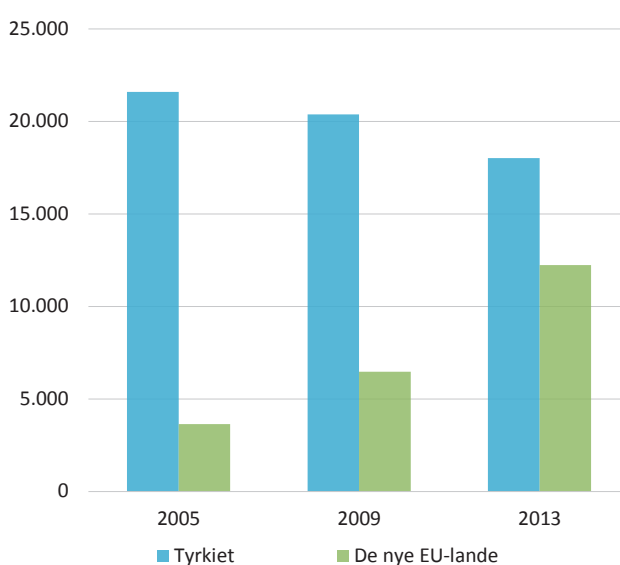
KOMPONENT 1: FAMILIERS BOLIGFORHOLD OG BOLIGSTANDARD

BØRN OG UNGE, DER BOR I LEJEBOLIGER

Undersøgelser om danske boligforhold har vist, at det danske samfund i stigende grad er blevet segregeret, således at boligejerne med opsparet kapital i huset lever adskilt fra boligejerne med forholdsvis få ressourcer. Det bidrager til øget ulighed i samfundet. Samtidig har også dele af den almennyttige lejeboligmasse undergået en social forarmelsesproces ved i højere grad at være blevet hjemsted for indvandrere og de socialt svageste grupper (fx Andersen, 2005; Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2007; Leth-Sørensen, 2004).

Selvom udlejningsboliger kan være af meget forskellig kvalitet, og selvom dele af den almennyttige boligmasse har en rigtig god standard, er det på ovenstående baggrund relevant at anvende lejeboliger som et parameter for en mulig ringere levestandard. Blandt hele børne- og ungepopulationen i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år er det ifølge Danmarks Statistik hver tredje (33

FIG. 2.0.6: Antal 0-19-årige Indvandrere og efterkommere fra Tyrkiet hhv. de nye EU-lande, 2005, 2009 og 2013

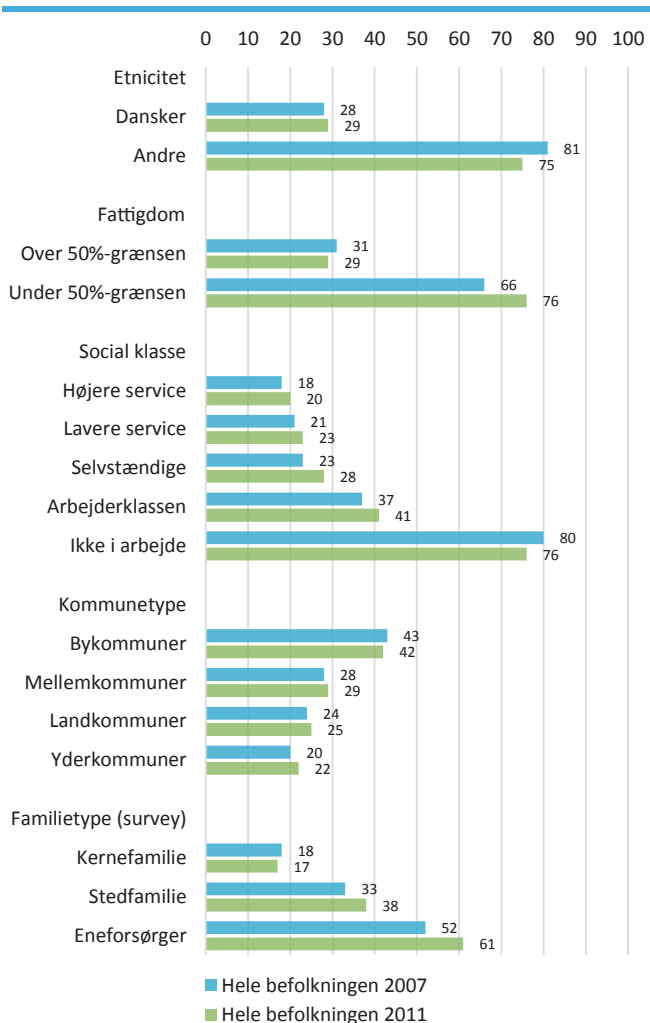
pct.), der i 2011 bor i lejeboliger. Blandt dem, der deltog i surveyundersøgelsen *Børn og unge i Danmark*, er andelen noget lavere, nemlig 25 pct. I befolkningen som helhed bor 41 pct. i en lejebolig og 59 pct. i en ejerbolig. Børnefamilierne bor således sjældnere i lejeboliger end resten af befolkningen. Omkring 80 pct. af ejerboligmassen er parcel- eller stuehuse, mens lejeboligmassen domineres af lejligheder i etagebyggeri (70 pct.) (Danmarks Statistik, 2014).

Figur 2.1.1 viser en række baggrundskarakteristika for børn og unge, som bor i lejeboliger. Beregningsgrundlaget er hele befolkningen i de fem aldersgrupper. Ikke overraskende er der en geografisk variation: Børn og unge, der lever i Danmarks yderområder, bor sjældnere til leje (22 pct. på populationsniveau) end de, der bor i bykommunerne, hvor lejeboligmassen, som typisk er etageejendomme, findes. Her lever 42 pct. i lejeboliger. Derudover

understøtter figuren tesen om social ulighed mellem boligejere og boliglejere, idet det er de traditionelt socialt sårbare grupper, der bor til leje. Der er således meget markante forskelle mellem de etniske minoritetsbørn (75 pct.) og danske børn og unge (29 pct.); mellem fattige børn (76 pct.) og børn, der ikke er fattige (29 pct.); og mellem børn i eneforsørgerfamilier (61 pct.) og i kernefamilier (17 pct.). Endelig ses, at 3 ud af 4 børn fra hjem, hvor ingen voksen er i beskæftigelse, lever i lejeboliger, mens andelen er væsentligt lavere, når en eller begge forældre er i arbejde. Blandt den højere serviceklasse er det omkring hvert femte barn, der bor i lejebolig, blandt den lavere serviceklasse og selvstændige er det hvert fjerde barn (23 pct. hhv. 28 pct.), og blandt børn fra arbejderklassen er det mere end hvert tredje barn (41 pct.).

Figur 2.1.1. rummer også information om, hvordan situationen så ud 4 år tidligere, dvs. i 2007. Også dengang levede hvert tredje barn i en lejet bolig. Overordnet har området således ikke forandret sig; alligevel kan man iagttage visse mindre forskydninger blandt nogle af de socialt sårbare grupper. På den ene side ses, at der nu er lidt færre børn med anden etnisk baggrund end dansk, der lever i lejebolig (6 pct.). Det peger i retning af, at der i denne befolkningsgruppe er lidt flere, som har fået mulighed for at investere i egen bolig. På den anden side afspejler figuren, at en højere andel (6 pct.) af børn og unge, som lever under fattigdomsgrænsen, og 9 pct. flere børn i eneforsørgerfamilier nu bor i en lejet bolig. Sidstnævnte understøtter en hypotese om stigende social polarisering.

FIG. 2.1.1: 3-19-årige børn, der bor til leje, fordelt på udvalgte baggrundsforhold. Procent

BØRN OG UNGE MED TRANGE BOLIGFORHOLD

Boligstørrelsen er en anden indikator på familiers levestandard og kan have direkte indflydelse på børns udfoldelsesmuligheder i dagligdagen. Lever familien i en bolig med få rum, kan det være svært at finde fred og ro til at få lavet skolearbejdet, og det kan være umuligt at få det privatliv, som de fleste unge oplever at have behov for, når de kommer i teenageårene.

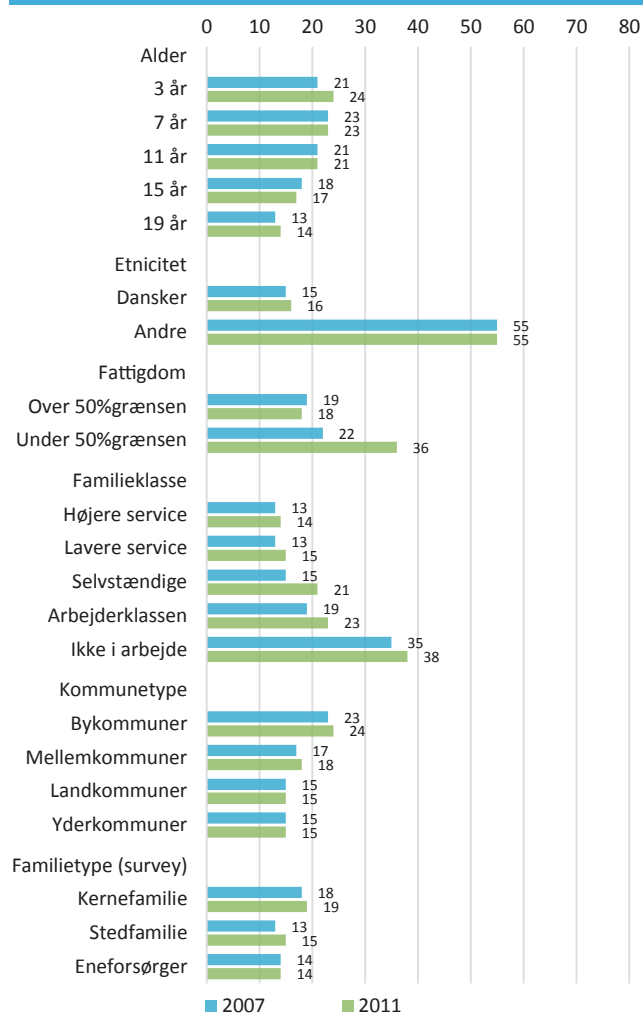
Boligers udrustning med antal værelser, køkken, toilet og bad mv. indgår i Bygnings- og Boligregisteret, BBR. På det grundlag har vi fra de senest tilgængelige data (2011) beregnet, hvor mange danske børn og unge der lever i trængsel, dvs. i overbefolkede boliger. Hvis der bor flere mennesker i boligen, end der er regulære værelser (dvs. eksklusive køkken, bad mv.), definerer man det i levekårsundersøgelser om fx børnevelfærd som overbefolkning. Figur 2.1.2 viser andelen af børn og unge, der lever trangt,

og opgørelsen er både lavet for hele populationen og for dem, der deltog i survey-undersøgelsen. Nedenfor tager vi afsæt i hele populationen.

Som helhed er det omkring hvert femte barn eller ung (19 pct.), der lever i overbefolkede boliger, og som figur 2.1.2 viser, synes overbefolkning i en vis udstrækning at hænge sammen med familiens cyklus. Trængsel er udbredt i de unge småbørnsfamilier, som ikke er så økonomisk stærke endnu. Andelen af overbefolkede familier falder imidlertid i takt med barnets alder, formodentlig fordi forældrene på dette tidspunkt har fået råd til at anskaffe en større bolig, hvor hvert barn i familien kan få eget værelse. Desuden kan der også være ældre søskende, som begynder at flytte hjemmefra.

De overskyggende forskelle i figuren følger imidlertid andre akser. For det første er der meget store forskelle mellem majoritetsdanske børn og børn og unge, der er indvandrere eller efterkommere. Mens 16 pct. af de majoritetsdanske børn lever i trængsel, gælder tilsvarende for over halvdelen – 55 pct. – af indvandrer- og efterkommerbørnene. I kombination med knaphed på økonomiske ressourcer kan det dels have sammenhæng med, at der indtil for nylig har været en lidt større børnerigdom blandt familier med etnisk minoritetsbaggrund (jf. ovenfor), dels med at mere end to voksne familiemedlemmer bor under samme tag. Der kan fx være tale om tre-generations-familier eller konstellationer, hvor fx svigerdøtre eller -sønner flytter ind i boligen (jf. Deding & Olsson, 2009).

FIG. 2.1.2: Andele 3-19-årige, der lever i overbefolkede boliger, fordelt på udvalgte baggrundsforhold. Hele befolkningen. Procent

For det andet viser forskellene sig langs beskæftigelsesaksen. Hvert tredje barn eller ung (38 pct.), der bor sammen med voksne, der er uden arbejde, lever i trængsel. Figuren afspejler, at dette problem aftager i takt med forældrenes position på arbejdsmarkedet. Blandt de økonomisk mere privilegerede serviceklasser er det kun 14-15 pct. af børn og unge, der lever under overbefolkede forhold.

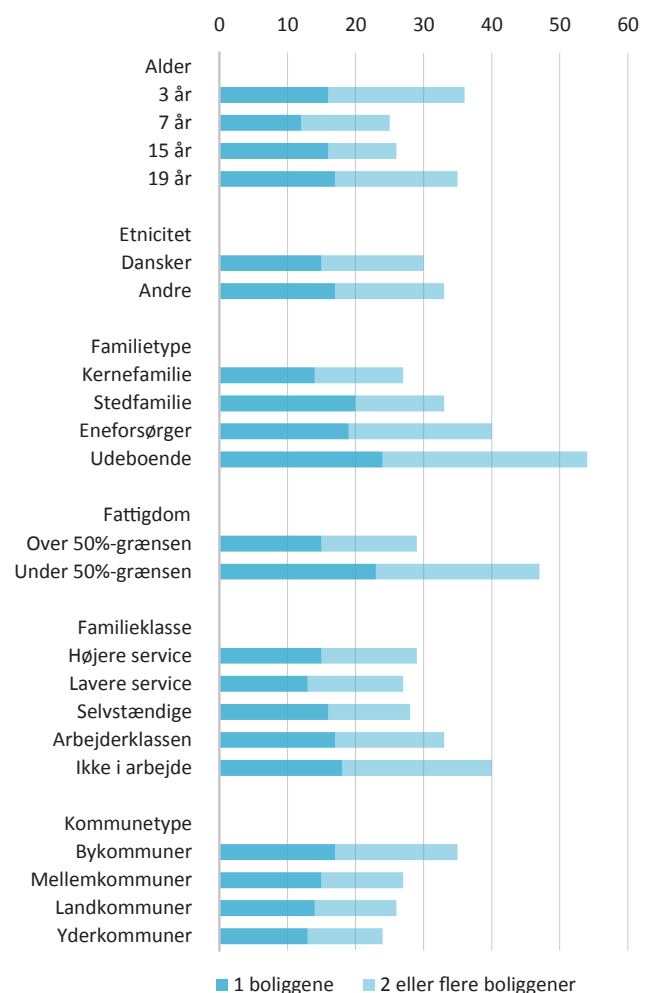
Overordnet set er der ikke sket nogen forandringer i andelen af børn, som bor i overbefolkede boliger i de to perioder, hvor vi har foretaget målinger.

BØRN OG UNGE, DER OPLEVER BOLIGGENER

En tredje indikator på ringe boligstandard vedrører oplevede boliggener. Også forekomst af dette kan berøre børn og unge på en meget direkte måde, da fugt, træk mv. påvirker helbredet ugunstigt. I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3- og 7-årige børn samt de 15- og 19-årige selv, om deres bolig havde en række gener. De 11-årige blev ikke spurgt om dette tema, fordi vi mente, at nogle af vores spørgsmål ville være for tekniske for denne aldersgruppe. Vi anvendte den samme serie af spørgsmål, som tidligere havde været brugt i danske levekårsundersøgelser (Andersen, 2003; Hansen, 1986; Kristensen & Larsen, 2007). Interviewpersonerne skulle forholde sig til, om deres bolig havde træk, fugt, kulde, synlige mug- eller fugtpletter, støj fra naboer, trafik, fabrikker mv.; eller om der var luftforurening fra trafik eller virksomheder. 70 pct. oplyste, at de ingen problemer havde.

Dette resultat er overordnet i overensstemmelse med såvel den måling, vi foretog i vores undersøgelse 4 år tidligere (2009) som med andre tidligere undersøgelser om børnefamiliers levekår (Ottosen, 2000). De resterende 30 pct. fordelte sig ligeligt mellem at have én (15 pct.) eller flere boliggener (15 pct.). Resultaterne om boliggener understøtter de fund, vi allerede har gjort ovenfor, jf. figur 2.1.3. De grupper, som især er udsatte for at have boliggener, er fattige børn (47 pct.) og børn, hvis forældre ikke er i arbejde (40 pct.). Den gruppering, der dog allermost er udsat for boliggener, er de unge, som på undersøgelsestidspunktet i 2013 er flyttet hjemmefra. Blandt disse oplevede 54 pct. at have en eller flere boliggener. Man må imidlertid forvente, at den ringe boligstandard for dem er et forbigående fænomen, da de i takt med at de færdiggør deres uddannelse og kommer ud på arbejdsmarkedet vil få råd til at flytte til bedre boliger.

FIG. 2.1.3: 3-, 7-, 15- og 19-årige, der lever med boliggener, fordelt på udvalgte baggrundsforhold. Procent

Generelt er der ikke store forandringer i andelen af børn og unge, der oplever boliggener i perioden 2009 til 2013. Vi bør dog nævne, at vi observerer en forbedring for børnene af anden etnisk herkomst end dansk. I 2009 oplevede 43 pct. af de respondenter, som var indvandrere eller efterkommere, at de oplevede boliggener – et niveau, der var klart højere end blandt majoritetsdanske børn/familier (33 pct.). Ved målingen i 2013 er der næsten ingen forskelle mellem danske børn og børn med anden baggrund end dansk.

Vi har ud fra BBR (bygnings- og boligregistret) også belyst, om oplevede boliggener hænger sammen med karakteren af den boligmasse, som børn lever i, dvs. om de bor i en ældre eller nyere bebyggelse, og om de lever i en leje- eller ejerbolig.

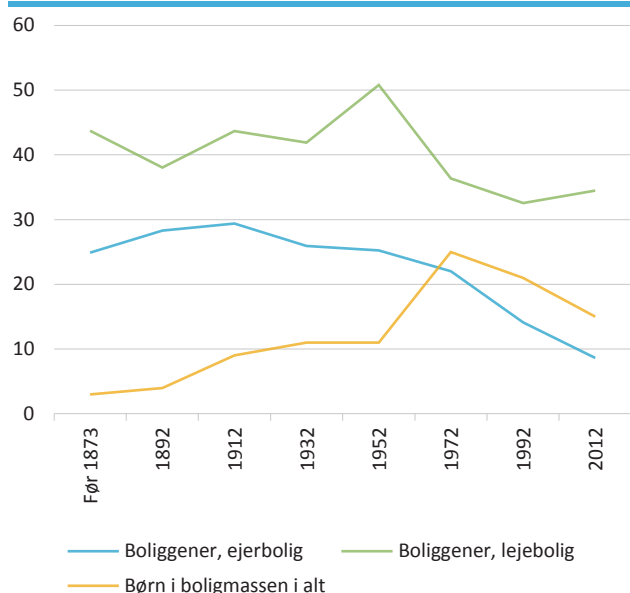
Af figur 2.1.4 fremgår det, at hver fjerde (25 pct.) af de 0-19-årige, som deltog i survey-undersøgelsen, lever i boliger, der er opført i perioden 1953-72. I den periode var velfærdsstaten for alvor under udbygning, og der skød både mange parcelhuse og nye etageejendomme op (Andersen m.fl., 2001). En næsten tilsvarende andel på 21 pct. lever i boliger, der blev opført lidt senere, i perioden fra 1973-92. Relativt få – 15 pct. – lever i boliger, der er endnu nyere, hvilket også reflekterer, at der skete en afmatning i boligbyggeriet. Endelig bor 38 pct. af undersøgelsens deltagere i en ældre boligmasse, som er opført tidligere end 1953.

Vores opgørelser viser, at børn, der bor i lejeboliger, næsten dobbelt så hyppigt oplever boliggener som børn, der lever i

ejerboliger. Som helhed lever 46 pct. af børnene i lejeboliger med en eller flere boliggener; for børn, der bor i ejerboliger, er den tilsvarende andel 25 pct. Denne ikke ubetydelige forskel kan dels hænge sammen med boligernes generelle kvalitet, dels med, at boligejere kan have et større incitament til at vedligeholde deres bolig og hyppigere også vil have de økonomiske ressourcer til det. Endelig skal man naturligvis være opmærksom på, at der kan være nogle 'indbyggede' boliggener som fx støj i den store del af lejeboligmassen, som er etagebyggeri, i kraft af at beboerne bor tæt op og ned ad hinanden.

Med hensyn til børn, som lever i ejerboliger, falder andelen, der oplever boliggener, i takt med, hvornår deres bolig er opført, jf. figur 2.1.4. Børn, der bor i huse eller lejligheder, som er opført for omkring 100 år siden, har således hyppigst boliggener (29 pct.), mens relativt få børn (9 pct.), der lever i nyopførte boliger (1993-2012), oplever disse problemer. For børn i lejeboliger tegner billedet sig lidt mere broget. Der rapporteres ganske hyppigt (51 pct.) om gener af dem, der bor i boliger, som blev opført i tiden omkring 2. verdenskrig (1933-52), og noget sjældnere om problemer blandt dem, der lever i nyere boliger. Ser man imidlertid samlet på de oplevede boliggener, boligens opførelsesår, og om børn bor i leje- eller ejerbolig, aftegner der sig et billede af en polariserings-tendens i boligmassens kvalitet gennem de sidste ca. 50 år. Mens børn i ejerboliger groft sagt profiterer af at flytte ind i nyopførte boliger i form af begrænsede boliggener, gør dette sig ikke gældende for børn i lejeboliger. Her er andelen med problemer højere

FIG. 2.1.4: Børns boliger efter opførelsesår. Opdelt efter boliggener i lejer- og ejerboliger. Procent

blandt dem, der bor i det nyeste byggeri (opført 1993-2012), end blandt dem, der bor til leje i boliger, som blev opført i 1970'erne og 1980'erne. Set over hele opførelsesperioden (fra før 1873 til 2012) er forskellen i lejere og ejeres oplevede boligkvalitet således størst blandt dem, der bor i de helt nyopførte boliger.

KONKLUSION

Undersøgelsen viser, at:

- Det er især børn fra socialt udsatte grupper (indvandrere, arbejdsløse, fattige og eneforsørgere), der bor i lejeboliger
- 55 pct. af børnebefolkningen med anden etnisk baggrund lever i overbefolkede boliger
- Børn og unge fra socialt sårbare grupper har hyppigst boligge-ner, men unge udeboende er de værst stillede.

KOMPONENT 2: LOKALOMRÅDETS KARAKTER

BØRN OG UNGE, DER VOKSER OP I UDKANTSOMRÅDER

Sammenlignet med andre lande er de geografiske afstande i Danmark små. Alligevel må man antage, at det lokalområde, som børn og unge vokser op i, vil påvirke deres hverdagsliv forskelligt. I landets udkantsområder er der længere til skole og andre uddannelsesmuligheder, og der er ikke de samme udbud af fritids- og kulturmuligheder, som børn i byområder har inden for rækkevidde.

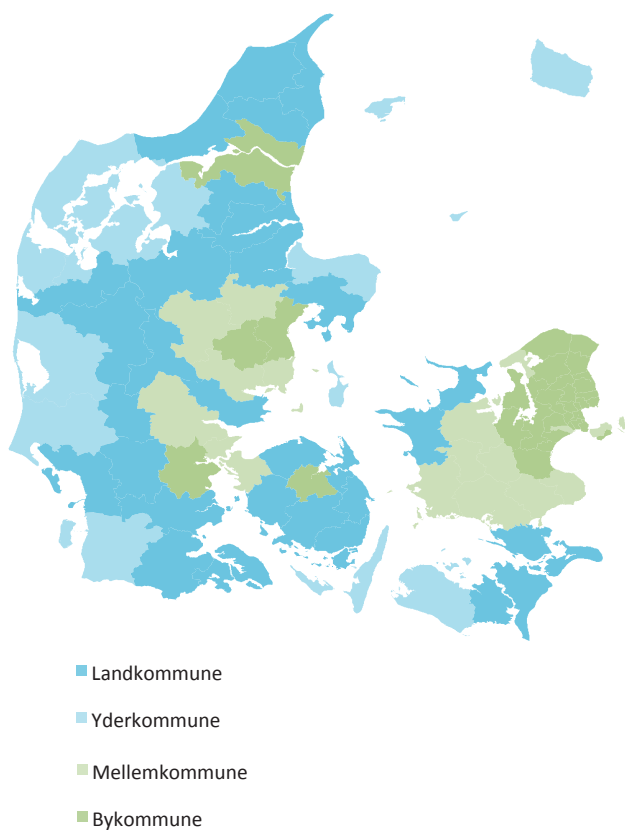
Vi interesserer os her for at indkredse, hvor mange børn der er geografisk marginaliserede, dvs. lever i udkantsområder – relativt set. Til det brug har vi opdelt børn og unge efter, hvilken kommunetype de bor i, og anvender de inddelinger, som en tidligere undersøgelse om landdistriktskommuner har udarbejdet (Kristensen, Dalgaard & Bøcker, 2006). Her opdeler man landets kommuner ud fra en række karakteristika: urbanisering, landbrugs betydning, den demografiske struktur, erhvervs- og befolkningsudviklingen, uddannelsesniveaet, kommunens økonomiske grundlag og kommunens lokalisering (center/periferi). Det resulterer i fire kommunetyper: bykommuner (fx hovedstadsområdet, Århus og omegn, Odense og Aalborg); mellemkommuner (fx midtsjællandske kommuner); landdistrikter (fx fynske, nord- og midtjyske kommuner) samt yderkommunerne (som fortrinsvis er at finde i den vestlige del af Jylland og Lolland), jf. figur 2.2.1.

Yderkommunerne – udkantsområderne – er bl.a. karakteriserede ved et tyndt befolkningsgrundlag, et lavt beskatningsgrundlag og relativt få med længerevarende uddannelser. Desuden har beskæftigelses- og befolkningsudviklingen været negativ (1994-2004).

Vores undersøgelse viser, jf. figur 2.2.2, at 9 pct. af børnebefolkningen bor i yderområder, 28 pct. i landkommuner, 17 pct. i mellemkommuner og 46 pct. i bykommuner. Det svarer nogenlunde til, hvordan den samlede befolkning er fordelt i landet (Kristensen, 2006). Fordelingen af børn i de forskellige kommunetyper har kun ændret sig marginalt i forhold til vores sidste måling i 2009.

Heller ikke i forhold til undersøgelsens centrale baggrundsfaktorer er der forskydninger at spore i perioden fra 2009 til dataindsamlingen i 2013. Ikke desto mindre reflekterer figur 2.2.2,

FIG. 2.2.1: Kommunetyper

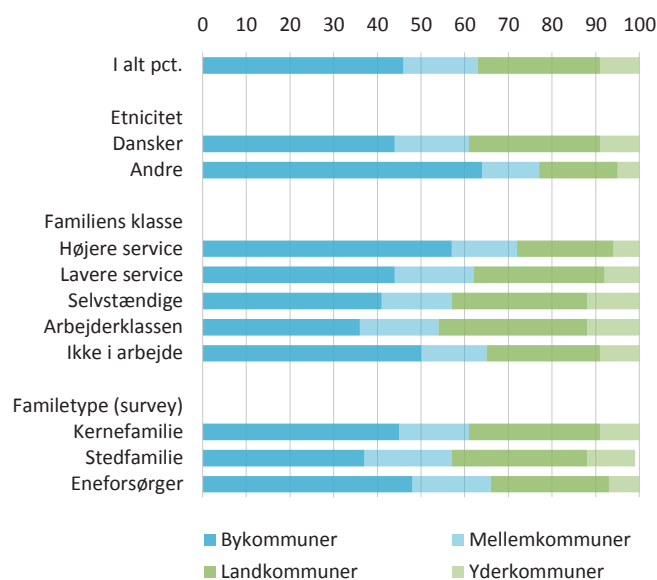

at der eksisterer nogle påfaldende skel i børnebefolkningen. For det første går der en skillelinje langs den etniske baggrund. To tredjedele af de børn, som har en anden etnisk oprindelse end dansk, bor i bykommuner og er til gengæld voldsomt underrepræsenterede i landområder (18 pct.) og yderkommunerne (5 pct.). Områder med multikulturel befolknings sammensætning er med andre ord overvejende et urbant fænomen. For det andet kan man iagttage en vis social skævvridning. Børn fra den højere serviceklasse lever overvejende i bykommunerne. Det er her, arbejdspladserne til deres højt specialiserede forældre findes. Til gengæld er arbejderklassen (lønmodtagere på grundniveau) ikke som i gamle dage at finde i byerne, men er overrepræsenterede i land- og udkantsområderne. Endelig ses i forhold til familietyper, at sammenbragte familiedannelser (hvor barnet lever sammen med biologisk forælder og stedforælder) knap så ofte bor i byerne, men en smule hyppigere lever på landet eller i de ydre områder. Sammenbragte familier er et fænomen, som man ellers ofte forbinder med moderniteten (skilsmisser og nye pluralistiske familiedannelser) – og dermed vil man måske også forvente, at denne familietype hyppigere vil være urbaniseret. Men sådan forholder det sig ikke.

UTRYGHED VED AT FÆRDES I LOKALOMRÅDET

For at få indblik i, hvilken betydning lokalområdets karakter har for børns og unges oplevelse af tryghed, bad vi interviewpersonerne i 11-, 15- og 19-års-alderen tage stilling til et udsagn om, hvorvidt de var trygge ved at færdes i deres lokalområde om aftenen.

FIG. 2.2.2: 3-19-årige fordelt efter kommunetyper. Udvalgte baggrundsforhold

36 pct. var helt enige, og yderligere 36 pct. erklærede sig enige i, at det var trygt at færdes i lokalområdet om aftenen, mens 13 pct. ikke havde nogen klar mening om det. 10 pct. var uenige, og 3 pct. var helt uenige. Endelig var der nogle få, der svarede 'ved ikke'. Her opholder vi os ved den femtedel, der var uenige, dvs. var utrygge ved at færdes i deres kvarter.

Som det fremgår af figur 2.2.3, synes oplevelse af utryghed væsentligst at bero på børns alder og køn. Yngre børn føler sig mere udsatte og er måske i højere grad mørkerædte end ældre. Der er tre gange så mange (25 pct.) af de 11-årige, der føler sig utrygge i forhold til de ældre på 15 år (8 pct.) og på 19 år (9 pct.). Desuden er piger gennemgående mere frygtsomme (20 pct.) end drenge (8 pct.).

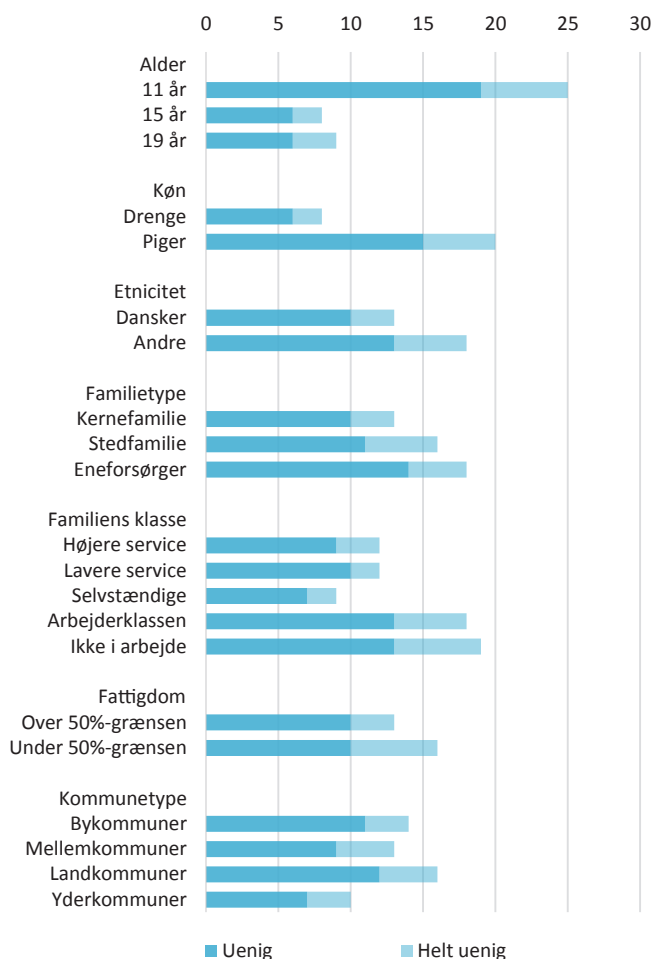
Desuden afspejler figuren en tendens til, at de grupper af børn og unge, om hvem vi ved, at de hyppigere lever i områder med boligsociale belastninger, lidt hyppigere er mere utrygge ved at færdes i deres lokale kvarter om aftenen. Det drejer sig især om børn og unge med anden etnisk oprindelse (18 pct.), men også om børn og unge, der er fattige (16 pct.), og om dem, hvis forældre intet arbejde har (19 pct.). Der er således en vis afstand mellem sidstnævnte og børn fra den højere serviceklasse, om hvem man ved, at mange lever i ejerboliger i rolige forstadsquarterer (Andersen, 2010). Her er andelen af børn og unge, som er utrygge ved at færdes i området, på kun 12 pct.

Endelig ses en mindre forskel i forhold til kommunetype. Børn og unge, der lever i yderområderne, er gennemgående mindre utrygge ved at færdes i deres lokalområde om aftenen.

TILFREDSHED MED FRITIDSMULIGHEDER

En anden måde at vurdere børns og unges tilfashed med deres lokalområde er ved at belyse, om det rummer tilstrækkelige udfoldelsesmuligheder. Udfoldelsesmuligheder kan dække over mangt og meget, og oplevelsen af, om disse tilgodeses, vil bero på den enkeltes køn, alder og fritidsinteresser. Vi interesserer os ikke her for det konkrete udbud af fritids-, kultur- eller forbrugsmuligheder, men for børns og unges helhedsoplevelse. Derfor bad vi interviewpersonerne på 11, 15 og 19 år om at tage stilling til udsagnet: "Her, hvor du bor, har du masser af muligheder i fritiden." Ud fra besvarelserne er det som helhed 57 pct., der er helt

FIG. 2.2.3: Andele 11-, 15- og 19-årige, der er uenige i, at det er trygt at færdes i lokalområdet om aftenen. Procent

tilfredse, 31 pct., der er delvist tilfredse, mens 12 pct. er utilfredse, dvs. at de ikke oplever, at der er masser af fritidsmuligheder.

Svarfordelingerne varierer med alder og delvist også med, i hvilket område børn og unge bor. Figur 2.2.4 viser, at de 11-årige gennemgående er mere tilfredse med lokalområdets udbud af fritidsmuligheder end de 15- og 19-årige. Det kan, som vi senere skal vende tilbage til, hænge sammen med, at de yngre aldersgrupper er mere involverede i organiserede fritidsaktiviteter, og at udbuddene i højere grad er målrettede til dem. Derudover ses, at uanset alder er tilfredsheden størst blandt børn og unge bosat i bykommuner og mindst blandt dem, der bor i yderområderne. Det efterlader et samlet billede af, at mens de yngre børn i byerne får tilgodeset deres muligheder for at udfolde sig i fritiden, så kniber det omvendt for de ældste teenagere, som lever i landets land- og yderområder. At bo langt fra butikker, cafeer og kulturtilbud er næppe tilfredsstillende, når man er 19 år. I perioden fra 2009 til 2013 er utilfredsheden steget lidt (fra 21 pct. til 26-30 pct.) blandt de 19-årige, der bor i disse områder.

KONKLUSION

Bedømt ud fra ovennævnte kan vi konkludere, at:

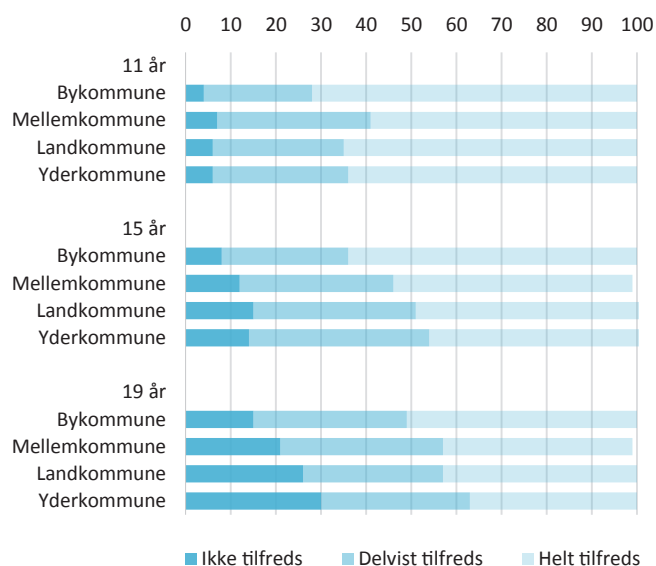
- 9 pct. af danske børn og unge bor i udkantsområder
- Oplevet utryghed ved at færdes i lokalområdet er mest udtalt blandt yngre børn, piger og grupperinger af børn, hvorom man ved, at mange lever i områder med boligsociale problemer
- Flertallet af danske børn og unge er tilfredse med de muligheder, der er i lokalområdet; tilfredsheden er dog mindre for teenagere fra landet og i yderområderne.

OPSUMMERING OG DELKONKLUSION

Kapitlet har sat fokus på de fysiske rammer om børns liv i spændingsfeltet mellem det globale og det lokale. Vi har særligt haft øje for, om der har været nogle forandringsprocesser på spil i de seneste år. I den første, almene beskrivelse af sammensætningen af børn, der har oprindelse i udlandet, men nu bor i Danmark, har vi vist, at børn fra Østeuropa nu udgør en stigende andel af indvandrere og efterkommere i 0-19-årsalderen.

Vi har dernæst set på børnebefolkningens boligforhold. Børn af de socialt mest sårbare grupper (arbejdsløse, indvandrere, fattige og eneforsørgere) har generelt værre boligforhold end børn i andre sociale grupperinger. Som forventet er der ikke tale om nogen overordnede, væsentlige forandringer i perioden fra 2009 til 2013; dog er der tegn på, at boligsituationen er en smule forringet for børn, der lever i indkomstfattigdom.

FIG. 2.2.4: 11-, 15- og 19-åriges tilfredshed med de tilbud, der er i lokalmiljøet. Procent

Kapitlets sidste tema om lokalområdet peger på, at det er andre faktorer end familiens baggrund, der har betydning for, om børn trives i deres lokale miljø. Køn og alder har en betydning for den oplevede tryghed; mens den oplevede tilfredshed med lokalområdets tilbud hænger sammen med børns alder, og hvor de bor. Vi finder ingen væsentlige forandringer i holdningen til lokalområdet i perioden fra 2009 til 2013.

DANMARK I INTERNATIONALT PERSPEKTIV

Den seneste internationale UNICEF-rapport om *Child Well-being in Rich Countries* (Adamson, 2013) inddrager to indikatorer til at belyse børns boligforhold. Datagrundlaget², som stammer fra 2009, er ældre end det, vi anvender i denne undersøgelse. Den ene omhandler oplevede boliggene. Her placerer Danmark sig på en tredjeplads blandt 26 lande og er ligesom de øvrige lande i Norden dermed med i den liga af lande, hvor relativt få børn har boliggene. Den anden vedrører andelen af 0-17-årige børn, som lever i overbefolkede boliger. Blandt 26 lande placerer Danmark sig her på en tiendeplads og befinder sig således i et midterfelt. En anden nu ældre undersøgelse, som alene omhandler børnevelværd i EU (Bradshaw, 2006), inddrager problemstillingen om børns oplevede utryghed ved at færdes i lokalområdet om aftenen. Her kommer Danmark ind på en førsteplads blandt 25 lande i EU. Alt i alt kan man konkludere, at Danmark ligger i den bedre ende for så vidt angår danske børns boligforhold.

---

1 Definitionen er ifølge Danmarks Statistik: At de er født i udlandet og er udenlandske statsborgere.

2 EU-SILC, 2009.

DOMÆNE 3

HELBRED OG SIKKERHED

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Helbredsproblemer kan bidrage til at forringe den enkeltes livschancer. En svær start på livet rent helbredsmæssigt og alvorlige sygdomme eller funktionsnedsættelse kan forhindre børn i at deltage i samfundslivet på lige vilkår med deres jævnaldrende. Børn med sygdom, handicap eller skrantende helbred risikerer at bære disse med sig ind i voksenalderen. I forhold til deres forældre, bedsteforældre og oldeforældre har børn, der vokser op i dag, imidlertid udsigt til at få et længere liv. Det viser befolkningsprognoserne. Gennem de sidste generationer er helbredstilstanden blevet forbedret, og børnedødeligheden er faldet. Det er sket som følge af en øget velfærdsstigning og er ikke en udvikling, som kun finder sted i Danmark, men også mange steder i de udviklede lande. Alligevel er der også stødt nye helbredsmæssige udfordringer til. Et væsentligt nyt fænomen er udviklingen i over-

vægt, som bliver mere og mere udbredt i hele verden i disse år, og det er et fænomen, der også rammer børnebefolkningen. For at opretholde de fremskridt, der sker for børns og unges helbredstilstand, og sikre, at nye helbredsmæssige udfordringer ikke udbredes yderligere, er det vigtigt at kunne monitorere udviklingen i forskellige helbredsindikatorer.

I dette kapitel beskriver vi den danske børnebefolkningens helbredstilstand og sikkerhed. Sikkerhed knytter sig til den komponent, der belyser, hvor mange børn der oplever ulykker. Problemstillinger, der generelt knytter sig til børns og unges sundhedsadfærd som fx kost og motion, behandler vi under domæne 6. I dette kapitel fokuserer vi på børns helbred og sikkerhed ud fra seks komponenter. Via den første komponent ser vi på børns helbred ved fødslen, og med den anden komponent sætter vi fokus på sundhedsforebyggelse. Tredje komponent drejer sig om børne-

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Helbred ved fødsel	Nyfødt med lav fødselsvægt (< 2500 g) Spædbørn, der dør, før de fylder 1 år
Komponent 2: Forebyggelse	Børn, der ikke vaccineres mod DTP (difteri, kighoste og stivkrampe) og polio Børn, der ikke er blevet vaccineret mod mæslinger, fåresyge og røde hunde Børn, der ikke er blevet ammet Børn og unge, der børster tænder sjældnere end en gang dagligt
Komponent 3: Børnedødelighed blandt 1-19-årige	Dødsfald pga. ulykker og selvmord pr. 100.000
Komponent 4: Alment helbred	Børn og unge, der ofte har mavepine, hovedpine eller kvalme Børn og unge, der er overvægtige (BMI) Børn og unge, der rapporterer, at de er lidt eller alt for tykke Børn og unge på 11, 15 og 19 år, der ofte eller af og til har problemer med at nå det, de gerne vil (oplevet tidspres)
Komponent 5: Sygelighed	Børn og unge, der har været hospitalsindlagt mere end 3 dage på 1 år Børn og unge, der i dagligdagen er hæmmede pga. alvorlig sygdom eller handicap
Komponent 6: Ulykker	Børn og unge, der har været på skadestuen mindst en gang årligt

dødelighed, mens den fjerde komponent vedrører børns og unges almene helbredstilstand. Femte komponent omhandler børns sygelighed, mens den sjette og sidste komponent belyser ulykker.

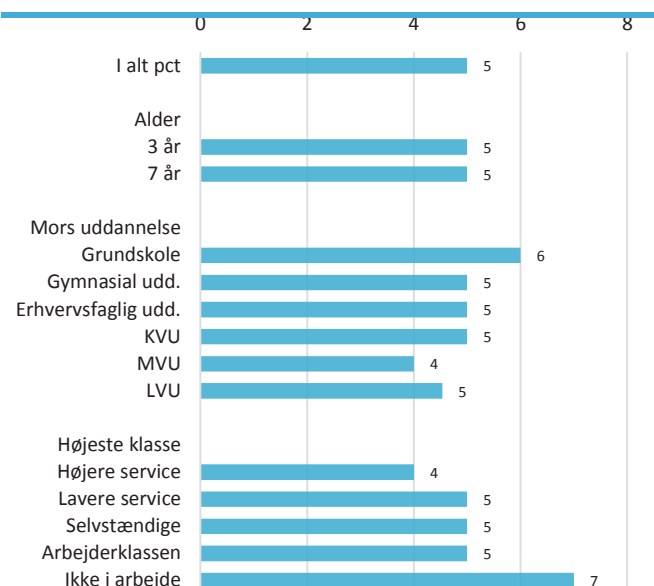
KOMPONENT 1: HELBRED VED FØDSELEN

NYFØDTE MED LAV FØDSELSVÆGT

Det er velkendt, at der er en sammenhæng mellem fødselstidspunktet og fødselsvægt. Børn, der er født alt for tidligt, vejer mindre og vil være mere skrøbelige end fuldbårne børn. Fødselsvægt er en udbredt måde at vurdere et spædbarns helbred på, og børn med lav fødselsvægt er i større risiko for at udvikle en række helbredsproblemer senere (Bonzini m.fl., 2007; Indredavik m.fl., 2004). Ud over en skrøbelighed i det første leveår tyder flere studier på, at lav fødselsvægt kan hænge sammen med, hvordan det går barnet senere i livet. Studier har vist, at lav fødselsvægt hænger sammen med, at børn har dårligere kognitive færdigheder (Hack m.fl., 1991), klarer sig dårligt i skolen (Saigal m.fl., 2000) og har en lavere indkomst som voksne (Behrman & Rosenzweig, 2004). Desuden er børn med lav fødselsvægt overrepræsenteret blandt anbragte børn (Andersen, 2013).

Figur 3.1.1 viser, at der blandt alle 3- og 7-årige børn (der er født i 2009 og 2005) er 5 pct. med en lav fødselsvægt, dvs. under 2,5 kilo. Når vi derefter går videre og ser på sociale faktorer, er det vigtigt at holde sig for øje, at fx højeste klasse i hjemmet er målt i undersøgelsesåret og altså ikke i det år, barnet blev født. Tallene viser, at der er en mindre social skævhed i andelen af børn, der har lav fødselsvægt, efter mors uddannelse og den højeste klasse i hjemmet. For børn, hvis mors højeste uddannelse er grundskole, er andelen af børn med lav fødselsvægt 6 pct., mens den blandt mødre med en kompetencegivende erhvervsuddannelse er 4 eller 5 pct. Ligeledes har børn med arbejdsløse forældre lidt hyppigere haft en lav fødselsvægt (7 pct.); andelen er 4 eller 5 pct. blandt de øvrige klasser. Den sociale ulighed i fødselsvægten kan skyldes en mindre social betinget variation i nedkomsttidspunktet. Forskningen på området har foreslået, at de uddannelsesmæssige forskelle i nedkomsttid bl.a. kan forklares med livsstilsbetingede faktorer (fx rygning under graviditeten), forskelle i arbejdsbetingelser og i brugen af sundhedssystemet (Morgen m.fl., 2008). Fra år 2009 til 2013 er der ikke sket en ændring i andelen af børn med lav fødselsvægt.

FIG. 3.1.1: Andele børn (3-7 år) med lav fødselsvægt (< 2500 g). Hele populationen. Procent. Kilde: Danmarks Statistik

Der fødes årligt omkring 3.500 børn med lav fødselsvægt i Danmark. Blandt disse er langt de fleste levendefødte. Figur 3.1.2 viser i absolutte tal antallet af børn med lav fødselsvægt, der er levende- og dødfødte for 4 af undersøgelsens 5 årgange: 1997 (de 15-årige), 2001 (de 11-årige), 2005 (de 7-årige) og 2009 (de 3-årige). Tallene er fra Danmarks Statistik, og et barn defineres som levendefødt, hvis det kommer til verden med tydelige tegn på liv, dvs. ånder, skrider eller græder. Tallene viser, at jo højere vægt børnene har, desto flere børn er levendefødte. En anden tydelig tendens i figuren er, at antallet af dødfødte børn med en vægt over 1 kg er faldet over tid. Dette ser anderledes ud for børn, der vejer under 1 kg, især fra 2001 til 2005 sker der en stor stigning. Det meget højere antal dødfødsler i 2005 og 2009 blandt børn, der vejer under 1 kg, skyldes dog sandsynligvis ændrede opfølgelsesmetoder, idet man i 2004 ændrede grænsen mellem abort og fødsel fra 28. uge til 22. uge. Den generelle positive udvikling i antal dødfødsler vises også i et nyere dansk studie (Hedegaard m.fl., 2014). Studiet viser, at antallet af dødfødte børn er faldet støt fra år 2000 og til 2012, og at Danmark i dag har et historisk lavt antal dødfødsler, hvilket artiklen forklarer ved, at flere kvinder sættes i gang med fødslen på et tidligere tidspunkt end før, og at færre gravide ryger (Hedegaard m.fl., 2014).

SPÆDBARNSDØDELIGHED

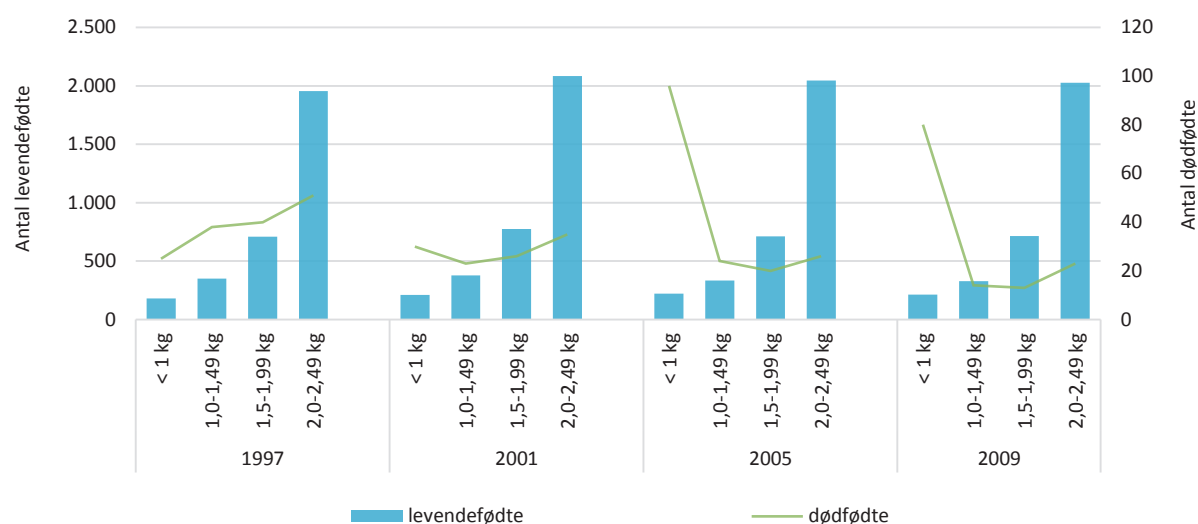
Både dødfødsler og spædbarnsdødelighed, dvs. dødelighed inden for barnets første leveår, er væsentlige indikatorer på befolkningens generelle sundhedstilstand. Dødelighed for børn under

graviditeten og i den første tid efter fødslen kan betragtes som et parameter for kvaliteten ved sundhedssystemet, dvs. om jordemødre, læger og sundhedsplejersker giver gravide kvinder den fornødne rådgivning om, hvilken adfærd der mindsker risikoen for, at barnet tager skade eller dør (fx ved at undgå bestemte rusmidler). Også tilgængelighed af behandlingssteder, lægefaglige kompetencer og arbejdsorganisationen, der hvor spæde børn behandles, må man antage vil påvirke helt små børns overlevelseschancer. Tilsvarende kan dødelighed i løbet af det første års tid af barnets liv betragtes som en vigtig målestok for samfundets velfærd og graden af lighed/ulighed i sundhed, herunder om spædbarnsdødelighed er knyttet til fx socioøkonomiske faktorer.

Figur 3.1.3 viser befolkningsstatistik fra Danmarks Statistik og illustrerer, hvordan der over en længere tidsperiode på mere end 100 år er sket et dramatisk fald i spædbarnsdødeligheden. I 1901 var der 134 børn blandt 1.000 levendefødte, der døde i løbet af det første leveår; dette tal er reduceret til 3 i 2013. Denne udvikling må ses i lyset af det sidste århundredes generelle velstandstigning, forbedret hygiejne, vaccinationsprogrammer, forebyggende sundhedsarbejde og lægevidenskabelige fremskridt.

Figur 3.1.4. er et udsnit af figur 3.1.3 og viser børnedødeligheden for de fem årgange, som denne undersøgelse omfatter. Figuren viser, hvordan spædbarnsdødeligheden er faldet fra 5,4 promille blandt børn, som blev født i 1993 (de 19-årige i denne undersøgelse), til 3,1 promille blandt børn, som blev født i 2009 (de

FIG. 3.1.2: Antal død- og levendefødte med lav fødselsvægt. Hele populationen. Kilde: Danmarks Statistik

3-årige i denne undersøgelse). Selv i de senere år ser man altså en positiv udvikling i spædbarnsdødeligheden.

KONKLUSION

På baggrund af undersøgelsen kan vi konkludere, at:

- 5 pct. af de 3- og 7-årige er født med lav fødselsvægt
- Spædbarnsdødeligheden er fortsat faldende i Danmark
- Spædbarnsdødeligheden er 3,1 promille for børn født i 2009.

KOMPONENT 2: FOREBYGGELSE OG VACCINATIONER

At undgå sygdomme og i værste fald dødsfald gennem forebyggende tiltag er væsentligt for børnebefolkningens sundhed. Vi har valgt at inddrage fire indikatorer: De første to indikatorer belyser, i hvilken udstrækning vaccinationsprogrammer for småbørn følges, en indikator belyser mødres ammeadfærd, og en anden indikator vedrører tandsundhed og forebyggelse af caries.

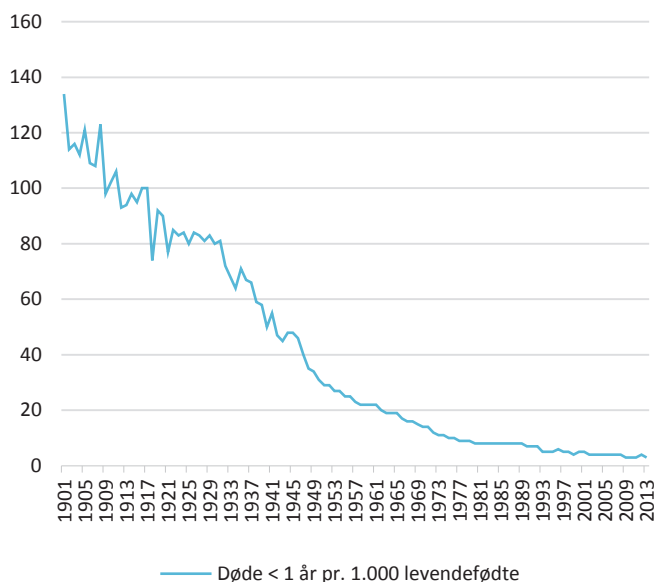
BØRN, DER ER BLEVET VACCINERET MOD DIFTERI, STIVKRAMPE, KIGHOSTE OG POLIO

Vaccination mod difteri, stivkrampe, kighoste og polio (Di-Te-Ki-Pol) tilbydes af den praktiserede læge i forbindelse med spædbarnsundersøgelserne, når barnet er 3, 5 og 12 måneder. I 5-års-alderen skal barnet revaccineres. I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3-årige børn, om barnet havde fået denne vaccination i 1-års-alderen. Yderligere spurgte vi mødre til de 7-årige børn, om barnet havde fået 5-års-vaccinationen. Besvarelserne viser, at langt de fleste har fulgt dette vaccinationsprogram. Som helhed er det kun 1 pct. blandt de 3- og 7-årige i survey-undersøgelsen, som ikke er blevet vaccineret mod Di-Te-Ki-Pol.

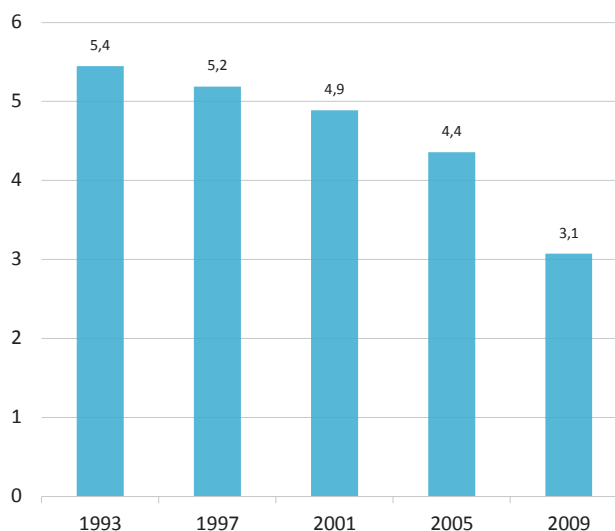
BØRN, DER ER BLEVET VACCINERET MOD MÆSLINGER, FÅRESYGE OG RØDE HUNDE

MFR-vaccinationen er af nyere dato. Før den i 1987 blev indført som en del af børnevaccinationsprogrammet, hørte mæslinger,

FIG. 3.1.3: Antal døde < 1 år pr. 1.000 levendefødte, 1901 -2013. Hele populationen. Kilde: Danmarks Statistik.

FIG. 3.1.4: Antal døde < 1 år pr. 1.000 levendefødte. Hele populationen. Kilde: Danmarks Statistik

fåresyge og røde hunde til de børnesygdomme, som de fleste børn fik. Fåresyge kunne føre til meningitis, høretab og testikelbetændelse (hos voksne mænd). Hvis en kvinde fik røde hunde under graviditeten, kunne det medføre fosterskader, og som sjældne følger af mæslinger sås hjernebetændelse og dødsfald. I dag vaccineres børn mod disse sygdomme i 15-måneders-alderen og igen enten i 4-års- eller 12-års-alderen (Andersen, 2008). Samtidig har dette vaccinationsprogram også været omgærdet af en vis bekymring blandt nogle forældre, da vaccinen i den offentlige debat er blevet forbundet med alvorlige bivirkninger.

I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3- og 7-årige, om barnet havde fået MFR-vaccinationen i 15-måneders-alderen. 1 pct. af børnene er ikke blevet vaccineret.

I survey-undersøgelsen ser vi meget høje vaccinationsrater, og vi finder ikke nogen nævneværdig udvikling fra 2009 og til 2013, men Statens Serum Instituts tal for vaccinationer i Danmark viser, at noget færre børn bliver vaccineret. Serum Institutet opgør tilslutningen til børnevaccinationsprogrammet ud fra den nationale børnevaccinationsdatabase, som består af data fra lægernes afregning med Sygesikringen. De rapporterede tal omfatter således kun vaccinationer foretaget i Danmark af praktiserende læger.

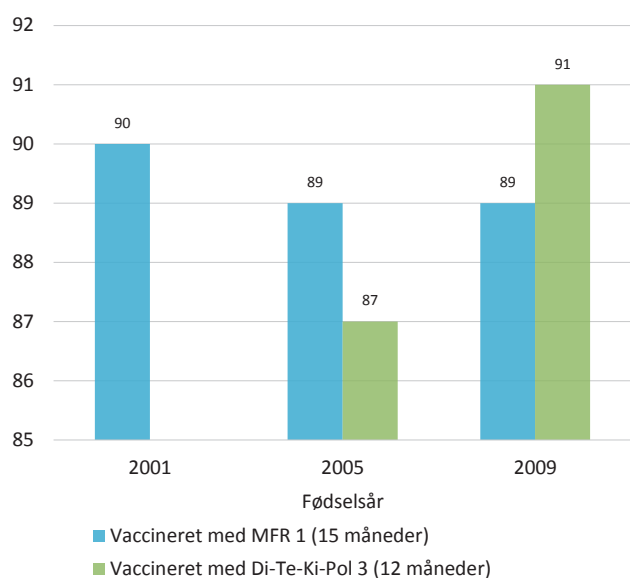
Figur 3.2.1 viser bl.a., at 87 pct. blandt årgang 2005 er vaccineret mod difteri, stivkrampe, kighoste og polio (Di-Te-Ki-Pol),

mens det gælder for 91 pct. af årgang 2009. Der er altså sket en fremgang i andelen af børn, der modtager denne vaccine. For andelen, der er vaccineret mod mæslinger, fåresyge og røde hunde (MFR), findes der også tal for børn født i 2001, hvor 90 pct. af børnene blev vaccineret, mens denne andel er 89 pct. for børn født i 2005 og 2009.

Forskellene i Serum Institutets og survey-undersøgelsens andele kan skyldes flere ting. Som tidligere nævnt er der en skæv selektion i survey-undersøgelsen, og når der også er en social skæv slagside i, hvem der bliver vaccineret, kan dette evt. betyde, at mange af de børn, der deltager i survey-undersøgelsen, er blevet vaccineret. Desuden skal små børn vaccineres flere gange og for flere forskellige sygdomme, og det kan måske være svært for mødre at huske præcis, hvilke vacciner børnene har fået, så andelen i survey-undersøgelsen, der er vaccineret, er måske en smule oppustet. Endelig kan spørgsmålet virke normativt på mødre og føre til, at flere mødre bekræfter, at børnene har fået vaccinen, på trods af at det modsatte måske gør sig gældende (en såkaldt *record bias*).

Serum Institutets tal viser, at det er vigtigt at være opmærksom på, at endnu flere børn bliver vaccineret. Internationale organisationer, deriblandt UNICEF, anbefaler, at Danmark forbedrer børnebefolkningens sundhed ved at sikre, at flere børn bliver vaccineret (UNICEF, 2013).

FIG. 3.2.1: Andele børn pr. fødselsår, der er vaccineret. Hele populationen. Procent. Kilde: Statens Serum Institut

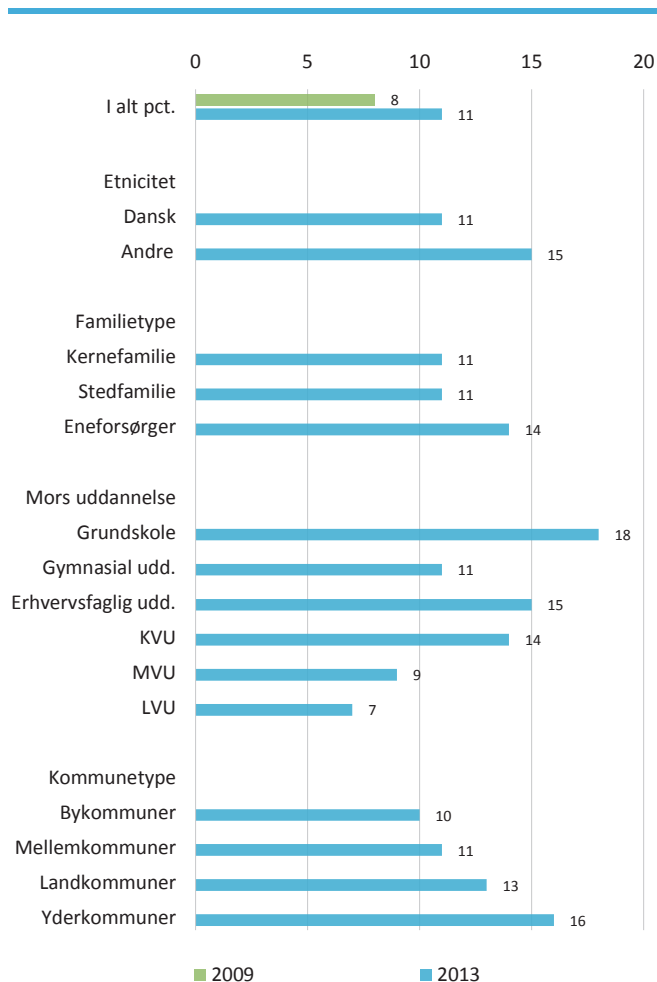
BØRN, DER IKKE ER BLEVET AMMET

Undersøgelser har vist, at amning styrker børns immunforsvar, og at børn, der ammes, har nedsat risiko for en række sygdomme, bl.a. mellemørebetændelse, diarre, luftvejsinfektioner, visse allergiske sygdomme, diabetes, fedme og børneleukæmi. I Danmark lægger sundhedsmyndighederne forholdsvis stor vægt på amning som en forebyggende foranstaltning, og den øverste sundhedsfaglige myndighed, Sundhedsstyrelsen, anbefaler således, "... at spædbørn ammes fuldt, til de er omkring 6 måneder." (Sundhedsstyrelsen, 2008). I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3- og 7-årige, om de havde ammet deres barn, og i givet fald, hvor gammelt barnet var, da amningen ophørte. Vi spurgte ikke til, om der var tale om fuld eller kun delvis amning.

Undersøgelsen viser, jf. figur 3.2.2, at de fleste danske børn bliver ammet, mens 11 pct. slet ikke ammes. Det kan der være forskel-

lige årsager til, heriblandt fysiologiske. Figuren tyder imidlertid også på, at socioøkonomiske ressourcer spiller ind, idet ingen amning overhovedet har sammenhæng med fravær af uddannelsesressourcer. Blandt børn, hvis mødre alene har en grundskoleuddannelse, er der mere end dobbelt så mange (18 pct.), som slet ikke er blevet ammet i forhold til børn, hvis mor har en lang videregående uddannelse (7 pct.). Mønstret i figuren peger endvidere i retning af, at flere mødre i landets byområder end i randområderne ammer deres børn. Figuren viser også, at 15 pct. af børn med anden baggrund end dansk ikke bliver ammet, mens det samme gør sig gældende for 11 pct. af børn med dansk baggrund (sammenhængen er signifikant på et 10-procents-niveau). Der er også en sammenhæng mellem at være eneforsørger, og at barnet ikke bliver ammet, 14 pct. af børnene i eneforsørgerfamilier er ikke blevet ammet, mens 10 pct. af børnene i familier med to voksne ikke er blevet ammet (signifikant på et 10-procents-niveau).

FIG. 3.2.2: Andele børn (3-7 år), der ikke er blevet ammet. Procent

Blandt dem, som har ammet deres barn, svarede 9 pct., at de har ammet i højst 2 uger, 32 pct. har ammet i 3-6 uger, 34 pct. i 7-10 uger, 17 pct. i højst 11-13 uger, mens 8 pct. har ammet i længere tid, dvs. 14 uger eller mere. Bedømt ud fra besvarelsesmønstret er det med andre ord relativt få mødre, der følger Sundhedsstyrelsens anbefalinger om at amme fuldt i 26 uger, dvs. 6 måneder.

Figur 3.2.2 viser ligeledes, at der er sket en signifikant stigning i børn, der ikke bliver ammet, fra år 2009 og til år 2013. I 2009 blev 8 pct. af de 3- og 7-årige ikke ammet, mens det samme gør

sig gældende for 11 pct. i 2013. Stigningen i børn, der ikke bliver ammet, er den samme på tværs af forskellige baggrundskarakteristika.

BØRN OG UNGE, DER BØRSTER TÆNDER SJÆLDNERE END EN GANG DAGLIGT

Regelmæssig tandbørstning forebygger huller i tænderne og dårlig mundhygiejne i øvrigt, og de fleste danske børn bliver opdraget til, at de skal børste tænder mindst to gange om dagen, om morgenen og inden sengetid. Mangelfuld tandbørstning kan betragtes som en indikator på, at der gøres for lidt for at forebygge en ordentlig tandsundhed. Vi spurgte derfor alle aldersgrupper i survey-undersøgelsen om, hvor ofte de børster tænder.

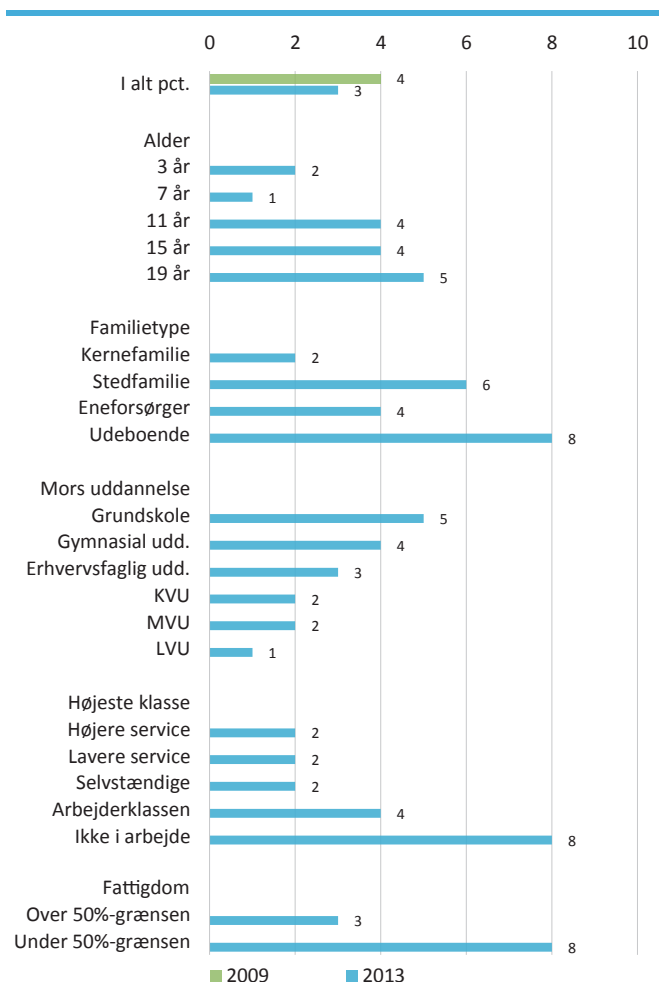
Besvarelserne viser, at 74 pct. svarer, at de børster tænder flere gange om dagen, og 23 pct., at de børster tænder én gang om dagen. 3 pct. gør det ikke dagligt, men dog mindst en gang om ugen. Survey-undersøgelsen viser, at der er en del aldersvariation. I forhold til de officielle tandbørstningsanbefalinger er de 7-årige de flittigste til at børste tænder. 83 pct. børster flere gange dagligt, mens kun 63 pct. af teenagerne i 19-års-alderen kan opretholde dette niveau.

Mange børn får altså regelmæssigt børstet tænder, men i denne sammenhæng interesserer vi os særskilt for den noget mindre gruppe, der *ikke* får børstet tænder hver dag, jf. figur 3.2.3, og vi koncentrerer os her om de væsentlige forskelle. Figuren viser

for det første: Efter gode takter i alderen omkring skolestart forringes tandbørstningen for at kulminere i 19-års-alderen, hvor 5 pct. som helhed ikke børster tænder hver dag. For det andet forekommer mangelfuld tandbørstning at have sammenhæng med få uddannelsesressourcer i opvækstmiljøet, idet 5 pct. af børnene, hvis mors højeste uddannelse er grundskole, og 1 pct. af de børn, hvis mødre har en lang videregående uddannelse, ikke børster tænder dagligt. Andre ressourcer i hjemmet har også indflydelse, da børn, hvis forældre ikke er i arbejde, eller hvor familien lever under fattigdomsgrænsen, hyppigere er blandt de sjældne tandbørstere.

Det faktum, at hver fjerde (26 pct.) ikke følger normerne for tandbørstefærd ved kun at gribe tandbørsten en gang om dagen eller sjældnere, giver anledning til generelle overvejelser om, hvorvidt tandsundhedskampagner rettet mod børnebefolkningen

FIG. 3.2.3: Andele 3-19-årige, der ikke børster tænder dagligt. Procent

er effektive nok. Problemstillingen skærpes af, at mange børn og unge drikker sodavand, som kan medføre syreskader på tandemaljen.

Figur 3.2.3 viser derudover, at der ikke er sket en væsentlig ændring i andelen af børn og unge, der ikke får børstet tænder dagligt fra år 2009 og til år 2013. I 2009 fik 4 pct. ikke børstet tænder dagligt, i 2013 fik 3 pct. ikke børstet tænder dagligt.

KONKLUSION

Undersøgelsen viser om forebyggende sundhedsmæssige foranstaltninger, at:

- Tilslutningen til det danske børnevaccinationsprogrammet er høj, men kan blive bedre
- 11 pct. af danske børn ammes slet ikke
- Hver fjerde deltager i undersøgelsen ikke børster tænder flere gange dagligt.

KOMPONENT 3: BØRNEDØDELIGHED BLANDT 1-19-ÅRIGE

DØDSFALD PÅ GRUND AF ULYKKER OG KVÆSTELSER

Dødeligheden i den opvoksede del af børnebefolkningen kan betragtes som et groft mål på sundhedstilstanden i befolkningen. I en forebyggelsesstrategi, der har til formål at reducere børnedødeligheden blandt 1-19-årige, kan indsigt i de specifikke dødsårsager fungere som et redskab til at prioritere indsatsen. For eksempel har danske børn og unge en lav risiko for at dø af infektionssygdomme, fordi vi lever i et samfund med en relativt høj standard for ernæring og hygiejne, med vaccinationsprogrammer og med tilgængelig medicin og behandlingsmuligheder.

I 2012, som er det seneste tidspunkt, hvorfra vi har data om dødsårsager blandt børn, er der i Danmarks Statistiks dødsårsagsregister oplysninger om 152 børn i 1-19-års-alderen. Omkring halvdelen af disse børn og unge er død af sygdomme, mens den anden halvdel er død af ydre årsager, jf. tabel 3.3.1. Af dødsårsager tegner trafikulykker sig for 20 pct., andre ulykker (fx drukning, kvælning og brand) for 11 pct. og selvmord for 12 pct.

Generelt er der over tid sket et fald i dødeligheden blandt 1-19-årige i Danmark. Figur 3.3.1 viser, at fra 1981 og til 2012 har dødeligheden været faldende. I 1981 er 40 ud af 100.000 børn og

TABEL 3.3.1: Dødsårsager blandt 1-19-årige, 2012. Procent og antal.

	Pct.	Antal
Infektionssygdomme	1	2
Kræft	11	17
Andre sygdomme, misdannelser	38	58
Trafikulykker	20	30
Andre ulykker	11	16
Selvmord	12	18
Andre årsager	7	11
I alt	100	152

Kilde: Danmarks Statistik, dødsårsagsregistret

unge døde, mens det i 2012 er 12 ud af 100.000 børn og unge, der dør, og denne faldende tendens har også gjort sig gældende inden for de sidste 4 år.

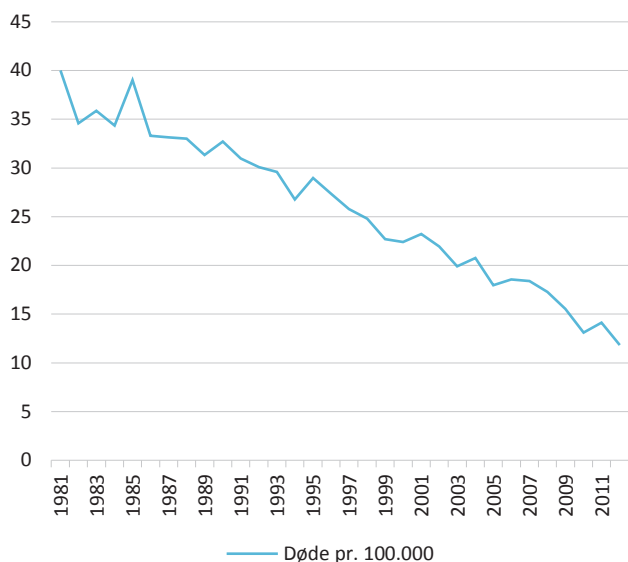
Når man ser nærmere på tallene fra dødsårsagsregistret, viser det sig, at drenge i 15-19-års-alderen tegner sig for 53 pct. af alle trafikulykkerne blandt 1-19-årige i 2012. Andre ulykker med dødelig udgang er mere jævnt spredt ud over aldersgrupperne. Dødsfald som følge af ulykker kan være et område, hvor det er muligt at iværksætte forebyggende tiltag, fx gennem trafiksikkerhedskampagner.

Dødelighed ved ulykker og selvmord er 5 pr. 100.000 blandt de 1-19-årige. Figur 3.3.2 viser den alders- og kønsopdelte dødelighed ved ulykker og selvmord fra Danmarks Statistik. Blandt de 15-19-årige drenge er dødeligheden ved ulykker og selvmord 16 pr. 100.000, hvorimod den for 15-19-årige piger er 6. Det er især de ældste børn, der er risikoudsatte og særligt drengene.

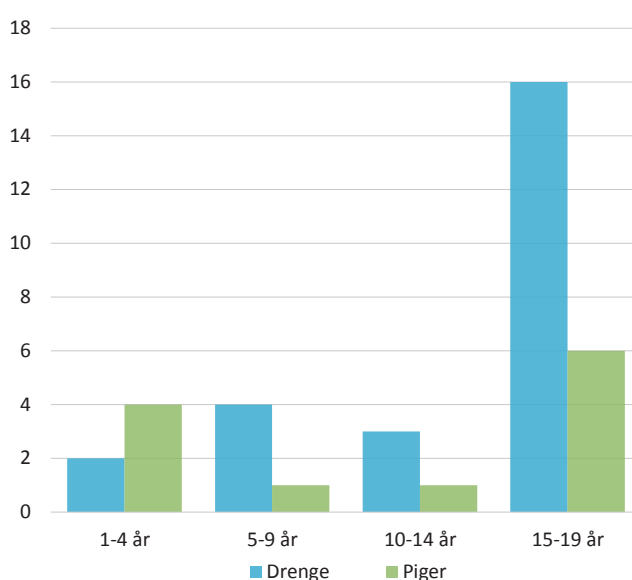
KONKLUSION

- Dødeligheden blandt 1-19-årige er faldende
- Drenge i teenagealderen har større risiko for at opleve dødsulykker end piger.

FIG. 3.3.1: Antal døde pr. 100.000 for de 1-19-årige i årene 1981-2012. Hele populationen. Kilde: Danmarks Statistik

FIG. 3.3.2: Antal døde ved ulykker og selvmord pr. 100.000 blandt 1-19-årige. Hele populationen. Kilde: Danmarks Statistik

KOMPONENT 4: ALMENT HELBRED

Et godt helbred er vigtigt for, at børn og unge trives og har det godt. Helbredsgener kan forringe den enkeltes livskvalitet. Børn og unge, der ofte plages af helbredsgener, kan få indskrænket deres udfoldelsesmuligheder i hverdagen, hvilket kan true deres fysiske og psykosociale udvikling og føre til bl.a. skolefravær og isolation fra sociale fællesskaber. Derfor sætter vi i dette afsnit fokus på børns og unges almene helbred.

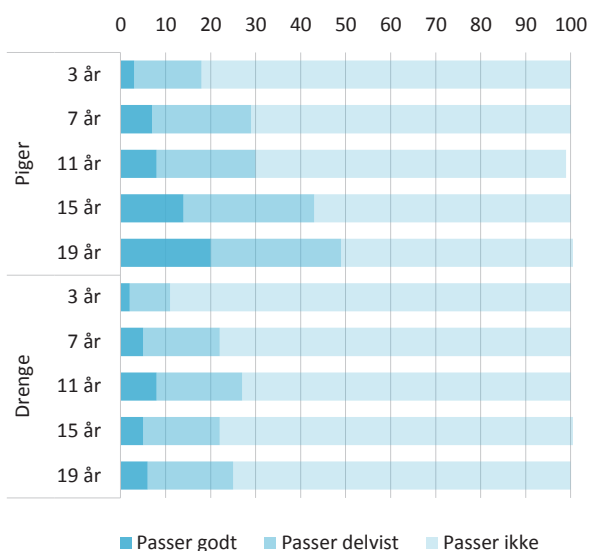
BØRN OG UNGE, DER OFTE HAR MAVEPINE, HOVEDPINE ELLER KVALME

Den første indikator, vi inddrager for at belyse børns og unges almene helbredstilstand, drejer sig om forekomst af ubehag som følge af mavepine, hovedpine eller kvalme. Indikatoren indgår som en del af et længere spørgsmålsbatteri om børns styrker og vanskeligheder (den såkaldte SDQ-skala), som behandles uddybende under domæne 8. I undersøgelsen blev mødrene til de 3- og 7-årige samt de 11-, 15- og 19-årige selv bedt om at tage stilling til et udsagn om, hvorvidt de ofte har mavepine, ondt i hovedet eller kvalme. Det at lide af hovedpine, ondt i maven eller kvalme kan både være symptomer på forskellige somatiske sygdomme samt psykosomatiske reaktioner på fx et stort eller længerevarende pres. Årsagerne til, at børn oplever disse gener, vil vi ikke undersøge her, men blot se på generne som noget, der i sig selv kan være ubehageligt for det enkelte barn eller den unge.

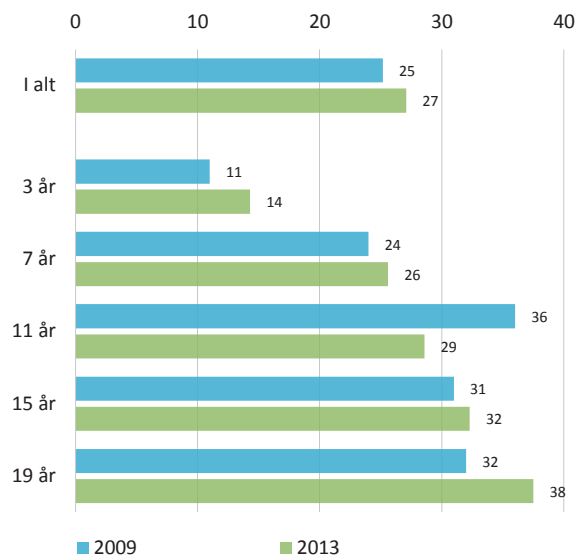
Som figur 3.4.1 viser, kan der iagttages en aldersvariation og en variation mellem drenge og piger i, hvor ofte børn og unge oplever hovedpine, ondt i maven eller kvalme. For pigerne ser man en stigning i grupperne, der ofte eller af og til er plaget af disse helbredsgener, for hvert aldersstrin, de bliver ældre. Blandt de 3-årige piger oplever 82 pct. ikke symptomerne, mens 52 pct. af de 19-årige piger ikke oplever symptomerne. Drengene oplever for alle aldersstrin færre helbredsgener, og andelen, der oplever generne, stiger ikke, jo ældre de bliver. Blandt de 3-årige oplever 89 pct. af drengene ikke symptomerne, mens ca. 3 ud af 4 af drengene i de andre aldersgrupper ikke oplever generne. Det er værd at have fokus på, at halvdelen af de 19-årige piger oplever gener med hovedpine, ondt i maven og kvalme i deres hverdag. Dette kan have stor indflydelse på deres udfoldelsesmuligheder og udvikling.

Figur 3.4.2 viser, at der er sket en stigning fra år 2009 og til år 2013 i børn og unge, der ofte har hovedpine, ondt i maven eller kvalme. Stigningen gælder for de fleste aldersgrupper, men især de 19-årige har oplevet en stigning fra 32 pct., der oplevede helbredsgener i 2009, og til 38 pct. i 2013. Den eneste aldersgruppe, der har oplevet et fald i helbredsgener, er de 11-årige. Det er problematisk, at en stor gruppe børn og unge hæmmes af helbredsgener i deres hverdag, og det kan ses som et tegn på, at ikke alle børn trives.

FIG. 3.4.1: Andele børn og unge, der angiver, hvor godt det passer på dem, at de tit har hovedpine, ondt i maven eller kvalme. Procent

FIG. 3.4.2: Forandringer i oplevelsen af ofte at have hovedpine, ondt i maven eller kvalme over tid fordelt på alder. Procent

OVERVÆGTIGE BØRN OG UNGE (BMI)

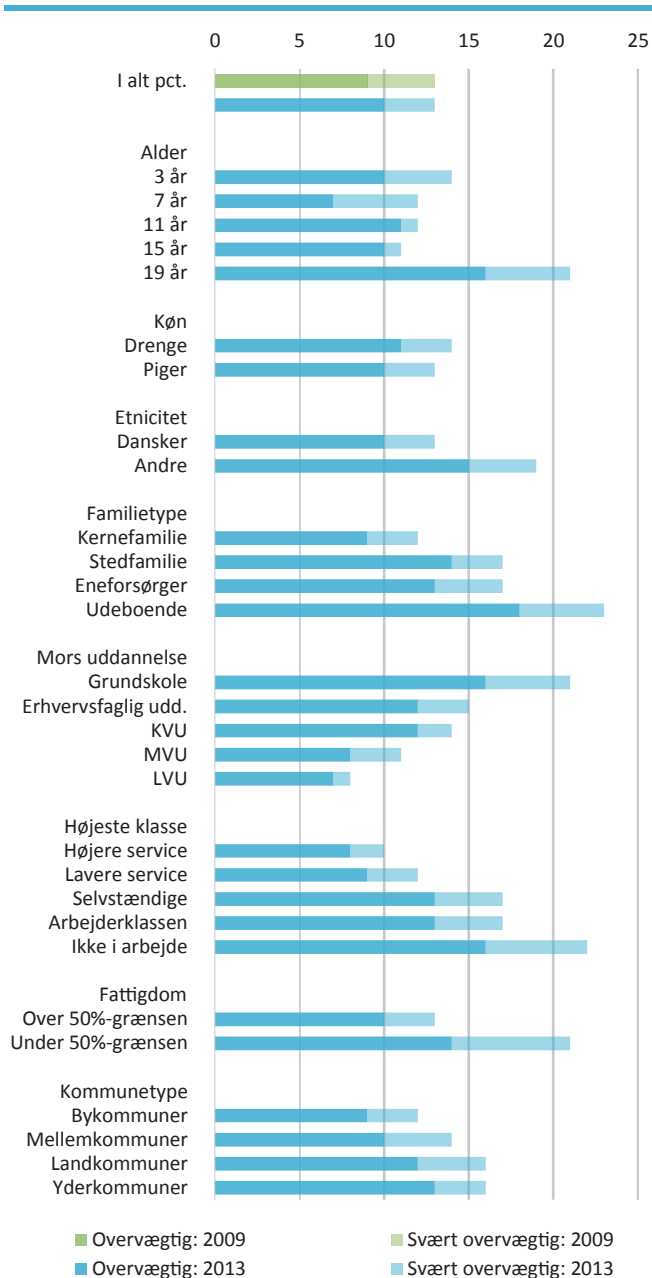
Overvægt er et tiltagende sundhedsmæssigt problem i den danske befolkning, både blandt børn og voksne. Overvægt kan være en hæmsko for børn i dagligdagen, fordi de kan have svært ved at udfolde sig fysisk på samme måde som deres jævnaldrende, og fordi de nemmere bliver genstand for kammeraters drillerier. Slæber børnene overvægten med ind i voksenalderen, kan det føre til øget sygelighed og i værste fald til for tidlig død.

For at få et billede af børns og unges vækstforhold (højde og vægt) blev deltagerne i undersøgelsen bedt om at veje og måle sig, inden de gik i gang med at besvare spørgeskemaet. Det er således svarpersonernes selvrapporteringer, der ligger til grund for undersøgelsens resultater om overvægt blandt børn og unge. Denne målemetode må anses for at være behæftet med en større usikkerhed, end hvis man havde udført målingerne under kontrollerede forhold. Knap 5 pct. af respondenterne kunne ikke oplyse enten højde eller vægt.

På grundlag af respondenternes besvarelser beregnede vi et BMI (Body Mass Index) for hver person. BMI er en populær måde at bestemme en persons eventuelle vægtproblemer, og det beregnes ved at dividere personens vægt (i kilo) med kvadratet på personens højde (i meter). Herefter klassificerer vi personen i forhold til nogle på forhånd definerede grænseværdier i 1 af 3 grupper: 1) normalvægtig, 2) overvægtig eller 3) svært overvægtig. Grænserne for de tre grupper er forskellige alt efter børnenes alder og køn. De 19-årige er i undersøgelsen behandlet som voksne, og for denne aldersgruppe er der ikke taget hensyn til køn.

Vi skal understrege, at man skal være forsigtig, når man fortolker BMI i forhold til børn og unge, da der kan være mange individuelle vækstforhold, der gør sig gældende.

FIG. 3.4.3: Andele børn og unge, der er overvægtige eller svært overvægtige, målt vha. BMI. Procent

Figur 3.4.3 viser, hvordan overvægt og svært overvægt fordeler sig på alder og en række andre baggrundsforhold. Som helhed er det 10 pct. af alle undersøgelsens deltagere, der er overvægtige, og 3 pct., der er svært overvægtige, dvs. i alt 13 pct. er overvægtige. Disse andele befinder sig for de 11-, 15- og 19-årige på omtrent samme niveau som undersøgelser, der blev gennemført i 2010 (Rasmussen & Due, 2011; Sundhedsstyrelsen, 2011), viser. Når vi kigger på aldersgrupperne, er det tydeligt, at overvægt er mest udbredt blandt de 19-årige, 21 pct. af denne aldersgruppe er overvægtige eller svært overvægtige. Denne overrepræsentation skyldes især overvægt blandt de 19-årige drenge, hvor 24 pct. er overvægtige eller svært overvægtige, hvorimod det samme gør sig gældende for 18 pct. af de 19-årige piger. Svært overvægt er forholdsvis udbredt blandt de to yngste aldersgrupper, da 4 pct. af de 3-årige er svært overvægtige, og det samme gælder for 5 pct. af de 7-årige.

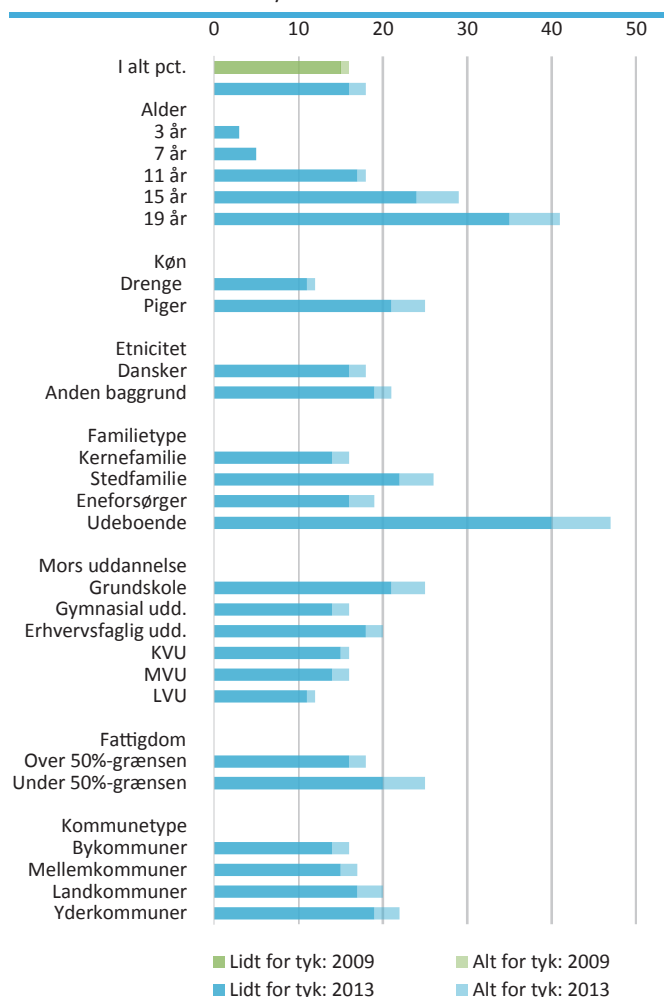
Opgørelsen i figur 3.4.3 viser endvidere, at der er en social ulighed i overvægt blandt børn og unge. Overvægt, inklusive svært overvægt, forekommer hyppigere blandt børn og unge med anden etnisk baggrund (19 pct.), blandt børn i stedfamilier og eneforsørgerfamilier (17 pct.) og hos udeboende unge (23 pct.), blandt børn, hvor mors højeste uddannelse er grundskole (21 pct.), og blandt børn, der lever i økonomisk fattigdom (21 pct.). Endelig viser opgørelsen en geografisk variation, idet børn og unge, der lever i landets randområder, hyppigere er overvægtige (16 pct.), end dem, der bor i urbane områder (12 pct.).

Ligeledes viser figur 3.4.3, at der ikke er nogen generel udvikling i andelen af overvægtige børn og unge fra år 2009 og til 2013, i begge år er 13 pct. overvægtige eller svært overvægtige.

BØRN OG UNGE, DER SYNES, DE ER LIDT ELLER ALT FOR TYKKE

Ud over at indhente information om børnebefolkningens objektive højde og vægt spurgte vi også til den subjektive kropsopfattelse, dvs. om interviewpersonerne mente, at de var for tynde, passende eller for tykke. Det subjektive mål supplerer BMI-målet ved at sige noget om børns og unges trivsel i forhold til deres krop. Opfattelsen af ens egen krop har stor betydning for den almene livstilfredshed. Resultaterne er vist i figur 3.4.4, der præsenterer andelen, der mener, at de er lidt for tykke eller alt for tykke. Opgørelsen viser, at det som helhed er 16 pct., der mener, at de er lidt for tykke, og 2 pct., at de er alt for tykke. Med BMI-opgørelsen som udtryk for en faktisk målestok rapporterer flere, at de er lidt for tykke i forhold til, hvad BMI-målet siger.

FIG. 3.4.4: Andele af børn og unge, der vurderer, at de er lidt eller alt for tykke. Procent

Dernæst viser opgørelsen, at mødre til de yngste årgange helt overvejende finder, at deres børn har en passende kropsstørrelse. For de 3-årige vurderer 3 pct. af mødrene, at barnet er lidt for tyk, mens BMI-beregningen viser, at 14 pct. er overvægtige eller svært overvægtige. Forskellen er vanskelig at forklare, men afspejler sandsynligvis, at BMI-målemetoden ikke er så velegnet til helt små børn, der kan have godt med sul på kroppen uden at virke alt for tykke, eller at "hvalpefedt" blandt små børn ikke anses som overvægt. De 11-, 15- og 19-årige vurderer i høj grad sig selv som lidt eller alt for tyk. Sammenholdes aldersgruppens vurderinger med, hvad BMI-målingen viser, er der flere, der vurderer sig selv som tykkere, end det som BMI-målet berettiger til. Blandt de 19-årige vurderer 41 pct., at de er for tykke, mens BMI-beregningen viser, at 21 pct. er overvægtige eller svært overvægtige.

Opgørelserne viser desuden en interessant forskel mellem drenge og piger. Blandt begge køn er 13-14 pct. overvægtige eller svært overvægtige ifølge BMI-målingen, men en noget større andel af pigerne vurderer, at de er for tykke, det gælder hele 25 pct. Dette kunne tyde på en mere udbredt negativ kropsforståelse hos pigerne.

Figur 3.4.5 viser forholdet mellem de 11-, 15- og 19-åriges vægt og deres subjektive kropsopfattelse. Vægtgrupperne er grupperet efter BMI-målet, men grupperne af overvægtige og af svært overvægtige er slået sammen til en gruppe. De fleste af de

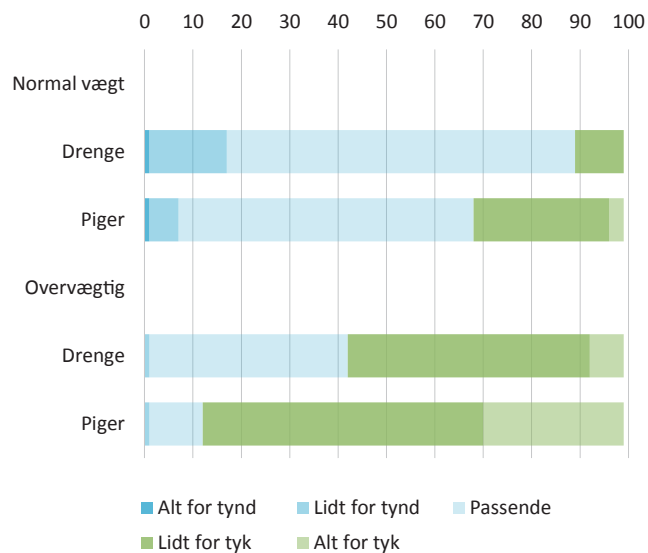
normalvægtige unge opfatter deres vægt som passende, 72 pct. af drengene og 61 pct. af pigerne. Blandt de overvægtige unge opfatter størstedelen af de unge, at de er lidt eller alt for tykke, 57 pct. af drengene og 87 pct. af pigerne mener, de er lidt eller alt for tykke. Men figuren viser også, at der blandt de 11-, 15- og 19-årige overvægtige drenge er en tendens til, at de selv vurderer deres kropsstørrelse som passende, mens omvendt en del normalvægtige piger, som nævnt, vurderer sig tykkere, end deres BMI viser.

Som figur 3.4.6 viser, sker der fra 2009 til 2013 en lille stigning i andelen af alle grupper af børn og unge, hvor deres mødre eller de selv vurderer sig som lidt eller alt for tykke. Når man ser på det for aldersgrupperne adskilt, sker der dog et lille fald for de 3- og 7-årige i andelen af mødre, der vurderer deres børns vægt som for tyk, mens der for de 15- og 19-årige sker en stigning i andelen, der vurderer, at de er for tykke.

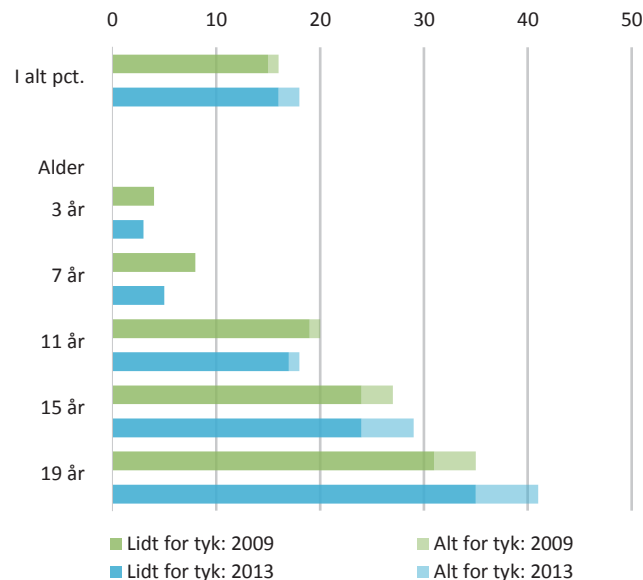
OPLEVET TIDSPRES

Den sidste indikator på børns almene sundhedstilstand tilstræber at indfange, om børn føler sig stressede eller pressede med hensyn til tid. Vi antager, at børn og unge, ligesom voksne i arbejdslivet, kan opleve vanskeligheder med at få enderne til at hænge sammen i dagligdagen. Børn tilbringer dagligt en del timer inden for de institutionelle rammer, og en del har også organiserede fritidsaktiviteter at passe ved siden af vennerne, familien og lektierne.

FIG. 3.4.5: Drenge og piger opdelt efter BMI-vægtgruppe og selvopfattet kropsopfattelse (11-, 15- og 19-årige). Procent

FIG. 3.4.6: Andele af børn og unge, der vurderer, at de er lidt eller alt for tykke. Procent

I undersøgelsen spurgte vi til, om barnet eller den unge til dagligt kan nå de ting, som han eller hun gerne vil. Langt de fleste, 90 pct., svarer, at de ingen problemer har, eller at de for det meste kan nå de ting, de gerne vil. Men 10 pct. angiver, at det af og til kniber eller altid er et problem. I det følgende er det de unge, der har svært ved at nå det, de gerne vil, og som dermed oplever tidskonflikter, vi interesserer os for.

Når vi ser på, hvilke baggrundsforhold der hænger sammen med oplevet tidspres, finder vi to udslagsgivende faktorer: alder og familietype, jf. figur 3.4.7. Opgørelsen viser således, og delvist i modsætning til vores antagelser, at de 11-årige, som lever et meget aktivt fritidsliv, sjældent oplever sig pressede med hensyn til tid (5 pct.). Det oplevede tidspres stiger imidlertid markant med alderen – blandt de 19-årige oplever 23 pct. at være under tidspres. Dette kan hænge sammen med, at de unge har en øget arbejdsbyrde i ungdomsuddannelserne og også i et vist omfang påtager sig erhvervsarbejde. Mest udtalt er problemet blandt de unge udeboende, hvor 28 pct. oplever tidskonflikter. Dette niveau ligger omtrent på linje med, hvad den voksne befolkning har svaret i undersøgelser om familie- og arbejdslivsproblemer (Familie- og Arbejdslivskommissionen, 2007).

For det andet viser figuren en hyppigere forekomst af tidspres blandt børn og unge, der ikke lever i kernefamilie. Dette kan bero på, at disse børn og unge bruger tid på at skulle opholde sig i to hjem, men vi kan med undersøgelsens tal ikke se, at børn, der bor

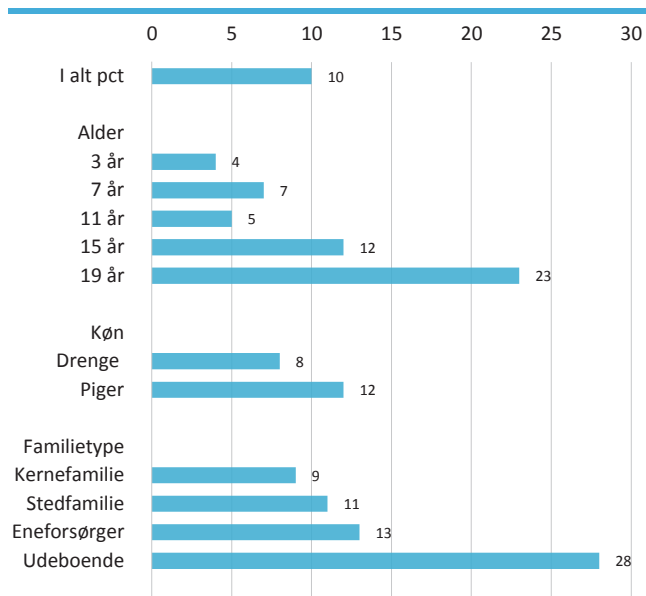
på skift mellem forældrene, i højere grad er pressede på tid i forhold til dem, der kun kommer på besøg hos den anden forælder. Ligeledes er der en klar sammenhæng mellem køn og oplevelsen af tidspres, 12 pct. af pigerne oplever ofte ikke at kunne nå det, de gerne vil, mens det samme gør sig gældende for 8 pct. af drengene (figur 3.4.7). Der er imidlertid ingen klare sammenhænge med hensyn til de øvrige baggrundsfaktorer i undersøgelsen, som fx forældrenes uddannelsesbaggrund. Ligeledes er der heller ingen væsentlig udvikling fra år 2009 og til år 2013, selvom tendensen, navnlig for de 19-årige, er gået i retning af, at de unge er mindre pressede på tid i dag, end de var for 4 år siden.

KONKLUSION

Om børnebefolkningens almene helbredstilstand viser undersøgelsen, at:

- 10 pct. af de 11-, 15- og 19-årige har ofte hovedpine, mavepine eller kvalme; blandt yngre børn forekommer det langt sjældnere (4 pct.)
- 10 pct. af alle 3-19-årige er overvægtige, og 3 pct. er svært overvægtige,
- der er social ulighed i børns overvægt
- piger er mere tilbøjelige end drenge til at vurdere sig som for tykke
- omkring hver tiende oplever sig presset på tid, og især de unge 15- og 19-årige har dette problem.

FIG. 3.4.7: Andele børn og unge, der har svært ved at nå det, de gerne vil. Procent

KOMPONENT 5: SYGELIGHED

HOSPITALSINDLÆGGELSER

Under komponenten sygelighed ser vi først på hospitalisering af børn. Hospitalsophold er ikke i sig selv en marginaliseringsfaktor – tværtimod er formålet med hospitalsbehandlinger at gøre børn friske og raske igen efter en sygdom. Men indlæggelse gennem længere tid kan være tegn på, at barnet eller den unge har en lidelse, som stiller det dårligere sammenlignet med andre jævnaldrende.

For at belyse børns hospitalisering inddrager vi data fra Landspatientregistret. De senest tilgængelige data er fra 2011 og afspejler dermed ikke den aktuelle situation på undersøgelsestidspunktet. Vi har som vist i figur 3.5.1 både sat fokus på hele børnebefolkningen og på dem, der deltog i survey-undersøgelsen. 7 pct. af både hele børnebefolkningen og af deltagerne i survey-undersøgelsen fik dette år erfaring med en hospitalsindlæggelse, hvoraf 4 pct. var indlagt 1 dag, 1 pct. 2 dage, mens de resterende 2 pct. var indlagt 3 dage eller mere i 2011.

Undersøgelsen viser, at der er en betydelig aldersvariation i indlæggelser, idet den yngste årgang 2009, som dengang var i deres andet leveår, tegner sig for en stor del af indlæggelserne (13 pct. var indlagt). Herefter falder andelen af indlagte børn markant for så igen at stige lidt for de 19-årige. Endelig viser figuren, at der blandt de tre yngste årgange er en overrapportering af hospi-

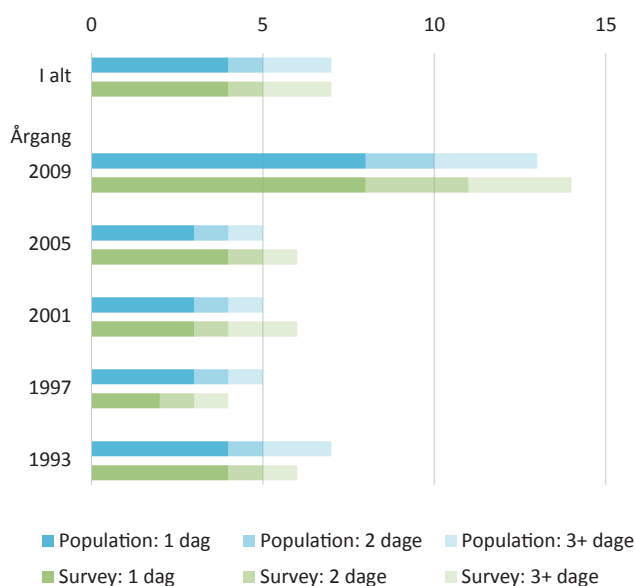
talsindlæggelser blandt dem, der deltog i survey-undersøgelsen, sammenlignet med populationen som helhed. For de to ældste årgange er der derimod færre registreringer af hospitalsindlæggelser for unge i survey-undersøgelsen end i populationen.

I den første rapport om *Børn og unge i Danmark* (Ottosen m.fl., 2010) anvendte vi tal fra 2006, det vil sige tal 3 år før survey-tidspunktet i 2009. I denne rapport anvendes tal fra 2011, altså 2 år før survey-tidspunktet i 2013. Forskellen i opgørelsesår gør det svært at udtale sig om udviklingen fra sidste rapport. Tallene tyder dog på, at ændringen i måletidspunktet gør en stor forskel for den yngste årgang, men ikke for de andre årgange, hvor der ikke er en nævneværdig udvikling fra 2006 og til 2011.

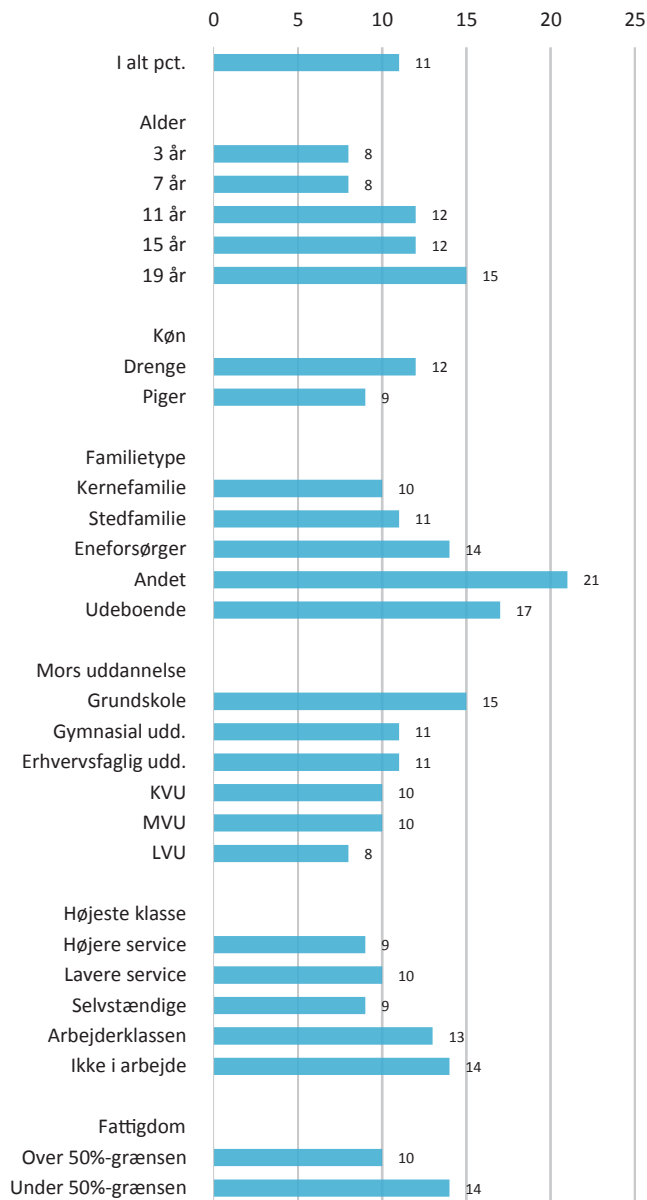
BØRN OG UNGE MED LANGVARIGE SYGDOMME OG HANDICAP

Langvarig sygdom og handicap kan hæmme børn eller unge i deres hverdagsliv og udviklingsmuligheder, ligeledes har disse børn og unge ifølge andre undersøgelser også en højere risiko for at opleve forældrenes samlivsoophør (Loft, 2013). I spørgeskemaundersøgelsen spurgte vi i alle aldersgrupper, om barnet eller den unge har en langvarig sygdom eller et handicap. Først afklarer vi omfanget af børn med funktionsnedsættelser eller alvorlige sygdomme, og dernæst vil vi indkredse, om disse lidelser handicapper børnene og de unge, så de ikke er i stand til at deltage på lige fod med deres jævnaldrende i dagliglivet. Fra tidligere undersøgelser i børnebefolkningen ved vi, at folks opfattelse af "diagnoser, langvarig sygdom og handicap" kan dække over et

FIG. 3.5.1: Andele børn og unge, der har været indlagt på et hospital. Procent

FIG. 3.5.2: Andele 3-19-årige med langvarig sygdom og handicap. Procent

meget bredt spektrum fra fx børneeksem og svømmehud mellem tæerne til svære diagnoser som psykisk funktionsnedsættelse og spasticitet (Ottosen & Bengtsson, 2002), der ikke alle indsnævrer mulighederne i forhold til jævnaldrende.

Som helhed angiver 11 pct. i survey-undersøgelsen, at de har en langvarig sygdom eller et handicap. Andelen er stigende med alder fra 8 pct. blandt de 3-årige til 15 pct. blandt de 19-årige, jf. figur 3.5.2. Som forventet er der også flere rapporteringer om sygdom og handicap blandt drenge (12 pct.) end blandt piger (9 pct.). I undersøgelsen er der desuden en sammenhæng mellem familietype og handicapforekomst, idet færre børn med langvarig sygdom og handicap bor i kernefamilier end i eneforsørgerfamilier. Denne sammenhæng er primært gældende for de 3- og 7-årige. Som nævnt tidligere kan et barn med sygdom og handicap være slidsomt for familielivet og øge risikoen for samlivsbrud (Loft, 2013). I denne tabel har vi også valgt at medtage den meget lille familietype "andet", der bl.a. rummer børn og unge, som er anbragt uden for hjemmet. I denne kategori angiver 21 pct. at have en langvarig sygdom eller et handicap, en observation, som er genkendelig fra danske undersøgelser om anbragte børns livsvilkår, omend det målte niveau i disse er noget højere (Egelund m.fl., 2008; Ottosen & Christensen, 2008). Procentgrundlaget for den anden familietype er kun 107 børn og unge, derfor er der en del statistisk usikkerhed på den målte andel. Dette er også grunden til, at denne gruppe ikke medtages i mange af rapportens andre tabeller.

Ligeledes viser undersøgelsen en sammenhæng mellem funktionsnedsættelse og socioøkonomiske baggrundsforhold, som mors uddannelsesniveau og højeste klasse i hjemmet. Blandt børn, hvor den højeste klasse i hjemmet er højere service, har 9 pct. en langvarig sygdom eller handicap, hvorimod andelen er 14 pct. for børn, hvor ingen forældre i hjemmet er i arbejde. Dette vidner om en social ulighed i funktionsnedsættelse, dog er det vigtigt at holde sig for øje, at vi ikke ved, om der er et årsagsforhold mellem disse to ting. For nogle familier kan det gælde, at forældrene ikke er på arbejdsmarkedet, fordi barnet har en langvarig sygdom eller et handicap.

For at indkredse, hvor meget børn og unge med en langvarig sygdom eller et handicap hæmmes i deres hverdag, går vi videre med at se på tre spørgsmål: Om barnet eller den unge til daglig er hæmmet af sin sygdom eller sit handicap; om der i skolen bliver taget særligt hensyn til barnet/den unge pga. sygdommen/handicappet, og om barnet/den unge i fritiden kan være sammen med og gøre det samme som sine venner. Svarfordelingerne fremgår af figur 3.5.3, hvor det ses, at 44 pct. oplyser, at de er hæmmede i dagligdagen, eller at der bliver taget særlige hensyn til dem i skolen. En noget mindre andel angiver, at de ikke kan gøre det samme som kammeraterne i fritiden (15 pct.).

I denne undersøgelse definerer vi det som en risiko for marginalisering, hvis et barn eller en ung har en sygdom eller funktionsnedsættelse og samtidig er hæmmet af det i dagligdagen. Efter

denne definition drejer det sig om 5 pct. af de børn og unge, der deltager i survey-undersøgelsen. Der har ikke været nogen udvikling i denne andel fra 2009 til 2013.

KONKLUSION

Om børnebefolkningens sygelighed viser undersøgelsen, at:

- 7 pct. af børn og unge har erfaring med hospitalsindlæggelse i løbet af et kalenderår, og det er især de helt små børn, der bliver indlagt
- 5 pct. har en langvarig sygdom eller et handicap, der hæmmer barnet eller den unge i dagligdagen.

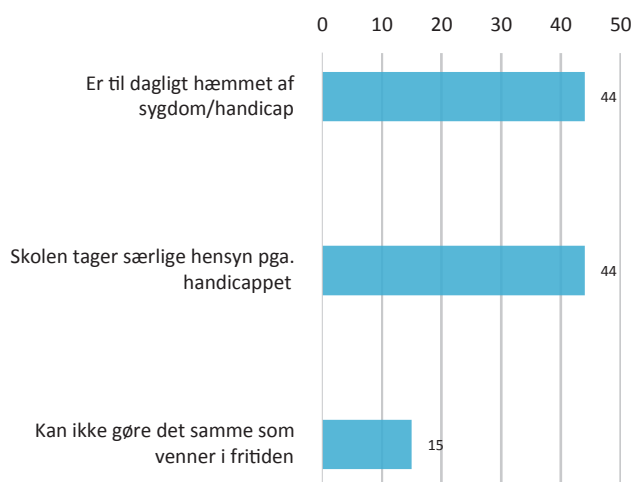
KOMPONENT 6: ULYKKER

BØRN OG UNGE, DER HAR VÆRET PÅ SKADESTUEN MINDST ÉN GANG ÅRLIGT

Den sidste indikator, vi sætter fokus på under domænet om helbred og sikkerhed, vedrører skadestuebesøg. Antal skadestuebesøg kan bidrage til at belyse, i hvilket omfang børn er udsat for behandlingskrævende ulykker. De senest tilgængelige registerbaserede data er fra 2011 og giver ligesom hospitalsindlæggelser dermed et billede af antal skadestuebesøg, som det så ud 2 år før undersøgelsestidspunktet.

Figur 3.6.1 viser det årlige antal skadestuebesøg for hele populationen og for dem, der deltog i undersøgelsen. I hele populationen har 17 pct. været på skadestuen det pågældende år, og

FIG. 3.5.3: Børn og unge med langvarig sygdom og handicap, der bekræfter, at lidelsen hæmmer dem. Procent

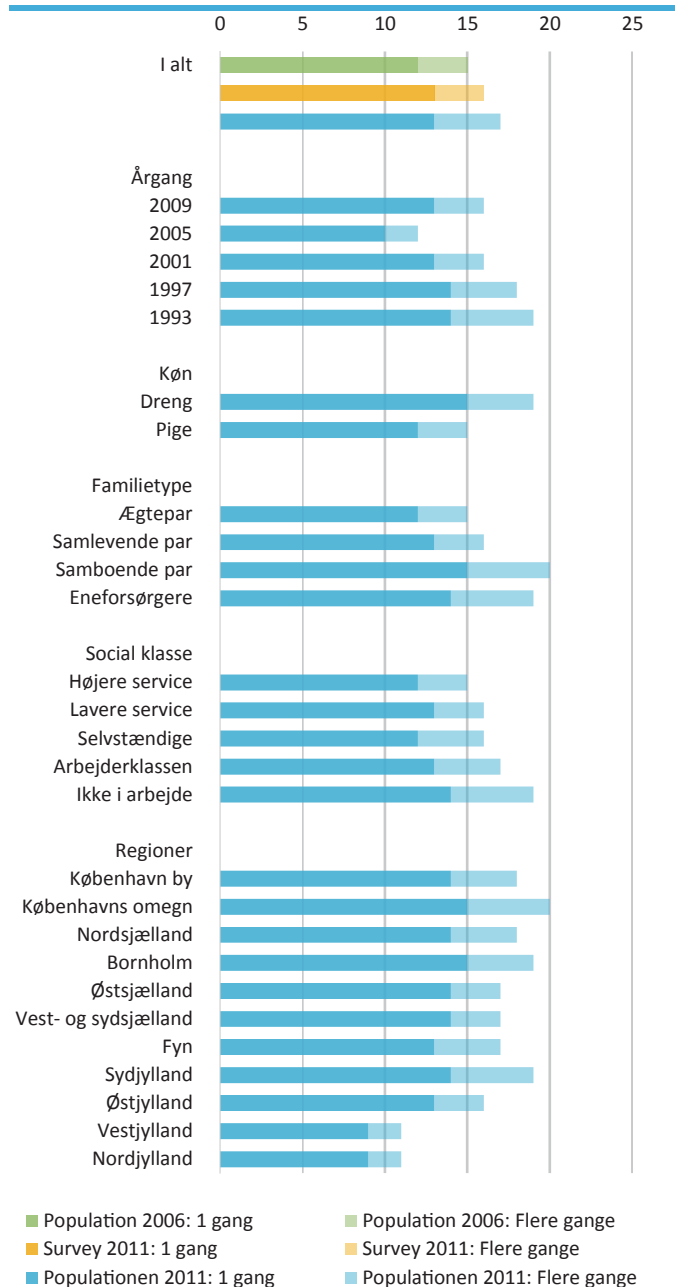

blandt disse har 4 pct. været der mere end en gang. Blandt dem, der deltog i survey-undersøgelsen, er andelen en lille smule lavere, 16 pct., heraf er 3 pct. gengangere.

Figuren illustrerer for det første, at der er en vis aldersvariation, idet det er de helt små børn samt unge i teenagealderen, der hyppigst frekventerer skadestuerne. For det andet er drenge lidt hyppigere gæster på skadestuen end piger. For det tredje kan iagttages en variation mellem familietyper, idet børn i eneforsørgerefamilier og stedfamilier lidt hyppigere er udsat for ulykker, der afstedkommer besøg på skadestuen. For det fjerde ses en variation, som ser ud til at hænge sammen med de socioøkonomiske ressourcer, idet børn af forældre, som ikke er i arbejde, noget oftere end andre har været på skadestuen i 2011. Endelig kan man iagttage ret påfaldende regionale variationer, navnlig mellem området omkring hovedstaden og Vest- hhv. Nordjylland, idet børn fra København og omegn omtrent dobbelt så hyppigt som børn i de vestlige og nordjyske områder var på skadestuen. Det kan dels skyldes, at børn i storbyområder er mere risikoudsatte (fx i forhold til trafik). Dels, og nok mere sandsynligt, spiller de korte afstande til sygehuse formodentligt ind på den hyppigere frekventering af skadestuer i Københavnsområdet.

Andelen af børn, der har været på skadestuen, er steget en smule siden første rapport. I 2006 var 15 pct. af børnepopulationen på skadestuen, mens det samme gør sig gældende for 17 pct. i år 2011. Stigningen er sket jævnt fordelt på de forskellige baggrundsfaktorer.

FIG. 3.6.1: Børn og unge der har været på skadestue en eller flere gange. Procent

OPSUMMERING OG DELKONKLUSION

For at beskrive børns og unges helbred og sikkerhed har vi i dette kapitel analyseret 6 forskellige komponenter. I denne opsummering vil vi specielt for de 3- og 7-årige fokusere på helbred ved fødsel, vaccinationer og amning. For alle aldersgrupper vil vi se på tandbørstning, helbredsgener, vægt, tidspres samt alvorlig sygdom og handicap, hospitalsindlæggelser og skadestuebesøg.

For de 3- og 7-årige gælder det, at 5 pct. er født med lav fødselsvægt. Selvom der ikke er en udvikling i andelen af børn, der fødes med lav fødselsvægt, så er spædbarnsdødeligheden fortsat faldende i Danmark. For børn født i 2009 var spædbarnsdødeligheden 3,1 promille. Ifølge vores survey-undersøgelse er tilslutningen til det danske børnevaccinationsprogram høj, men når vi ser på tallene fra Serum Institutet, bliver det tydeligt, at der er plads til forbedring. I 2013 finder vi, at 11 pct. af danske børn slet ikke ammes, dette er en stigning fra 8 pct. i 2009. Der er altså væsentlige områder, man kan udføre sundhedsforebyggende indsatser indenfor for småbørn i Danmark.

For alle aldersgrupper er der også områder, der kan forbedres. Hvert fjerde barn eller ung lever ikke op til Sundhedsstyrelsens anbefalinger om at børste tænder to gange dagligt. Men rigtigt slemt ser det ud for 3 pct., der ikke børster tænder dagligt, denne gruppe er især at finde blandt de unge. Der er en del børn og unge, der plages af helbredsgener i dagligdagen, 27 pct. oplever ofte kvalme, ondt i maven eller hovedpine, og denne andel er

steget siden 2009, hvor 25 pct. oplevede disse helbredsgener. Når det gælder børns og unges vægt, viser vores undersøgelse, at 13 pct. af de 3-19-årige er overvægtige, og vi finder en klar social ulighed i børns overvægt. Især børn, hvis mødres højeste uddannelse er grundskole, eller hvor ingen forældre er i arbejde, er overvægtige. En del børn og unge oplever, at de er pressede på tid. Hver tiende oplever sig presset på tid, og dette problem gælder især de unge 15- og 19-årige.

Undersøgelsen viser ligeledes, at 5 pct. af de 3-19-årige har en langvarig sygdom eller et handicap, der hæmmer barnet eller den unge i dagligdagen. En del børn oplever også i løbet af et kalenderår at blive indlagt på et hospital, 7 pct. af alle børn og unge har erfaring med hospitalsindlæggelse, og det er især de helt små børn, der bliver indlagt. Langt flere børn kommer i kontakt med en skadestue i løbet af et år, 17 pct. af alle børn og unge har haft mindst et besøg på en skadestue i løbet af 2011.

Vores analyser i kapitlet viser, at andelen af helbredsmæssigt udsatte generelt stiger med alderen. Børn og unge fra socialt underprivilegerede hjem (uden uddannelse eller arbejde) er mere udsatte på det helbredsmæssige område. Også familietype synes at fungere som et parameter for, om børn har en god helbredstilstand. Børn og unge i kernefamilier er i bedre helbredsmæssig trivsel end dem i sted- og eneforsørgerfamilier, mens unge udeboende er den familietype, som helbredsmæssigt har det værst.

DANMARK I INTERNATIONALT PERSPEKTIV

Set i et internationalt perspektiv er danske børns tilstand på det helbreds- og sikkerhedsmæssige område under gennemsnittet blandt de øvrige EU/OECD lande, især pga., at få børn vaccineres. Det viser den seneste rapport om børnevelfærd fra UNICEF (2013), hvor Danmark placerer sig på en 23. plads ud af 29 lande på helbreds- og sikkerhedsdimensionen for børns helbred og sikkerhed. Samme tendens er også tydelig, når vi sammenligner os med de andre nordiske lande.

I figurerne 3.7.1 og 3.7.2 viser vi nogle af OECD's helbredsindikatorer, som svarer til dem, vi bruger i denne undersøgelse. Tallene er fra 2010, og da den yngste årgang, vi fokuserer på, er fra 2009, kan tallene ikke helt sammenlignes. Figur 3.7.1 om helbred ved fødslen viser, at de nordiske landes spædbarnsdødelighed er lav, og det er andelen af børn med lav fødselsvægt også, når man sammenligner med OECD gennemsnittet. Men Danmark hører til i den tunge ende blandt de nordiske lande. I forhold til den højere spædbarnsdødelighed har Sundhedsstyrelsen påpeget, at det bl.a. kan skyldes, at der er flere gravide danskere, der ryger (Brot, 2010).

Figur 3.7.2. viser andelen af børn, der er vaccineret mod difteri, stivkrampe og kighoste samt mod mæslinger. Her ligger Danmark lavere end OECD gennemsnittet og igen klart lavere end de øvrige nordiske lande. På baggrund af disse tal og vores undersøgelse kan vi ikke sige noget om, hvorvidt den lave tilslutning til

børnevaccinationsprogrammet skyldes, at forældrene glemmer vaccinationen eller fravælger den bevidst, men vaccinationsraten blandt små børn er et område, hvor der er mulighed for at øge børnebefolkningens sundhed.

FIG. 3.7.1: Helbred ved fødsel, 2010. Kilde: OECD

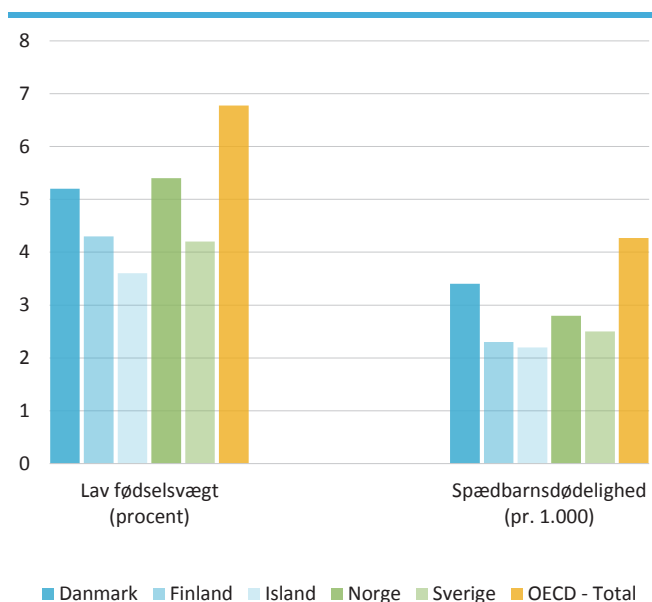
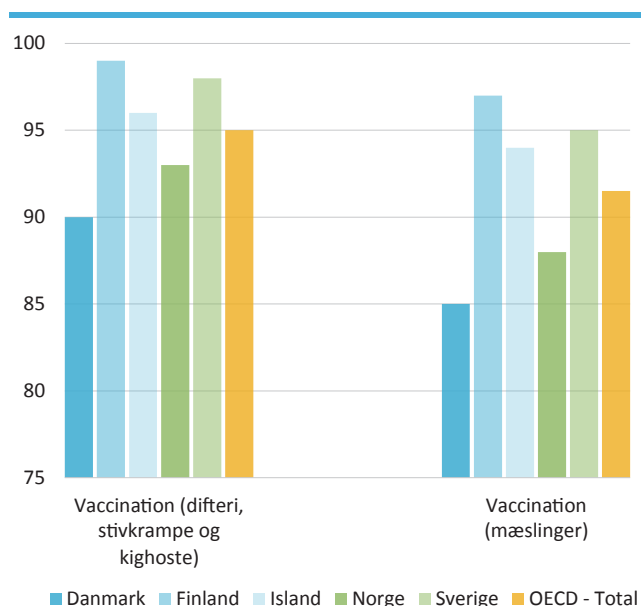

FIG. 3.7.2: Forebyggelse, 2010. Procent. Kilde: OECD

DOMÆNE 4

DAGPASNING OG UDDANNELSE

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Den opvoksende generation udvikles og formes gennem barndom og ungdom af forældre, dagtilbud, skole og ungdomsuddannelse til at deltage i arbejdslivet og som aktive samfundsborgere i den fælles forvaltning af et demokratisk samfund. Traditionelt indtager skolen den centrale plads som formidler af en række grundlæggende faglige færdigheder og fælles viden. I et land, hvor både mænd og kvinder forventes at være aktive på arbejdsmarkedet, også i perioden som småbørnsforældre, kommer børnene imidlertid i kontakt med det institutionaliserede Danmark, længe før de begynder i skolen. De forskellige institutioner, børn færdes i gennem opvæksten, har betydning både for børnenes livschancer og velfærd på langt sigt og for deres sociale deltagelse og trivsel, mens barndommen står på.

I denne sektion beskriver vi børns og unges deltagelse og placering i dagpasning og uddannelse. Domænet er opdelt i fire komponenter, som er vist i tekstboksen. Den første omhandler, hvilke pasnings- og skoletyper børn er indskrevet i. Den kan bidrage med information om andelene af børn, der befinder sig inden for hhv. uden for de normale institutionelle rammer. Den anden komponent består af indikatorer, der belyser deltagelse fra en mere kvalitativ vinkel: Hvor er der tegn på problemer? Den tredje komponent vedrører indikatorer på børns skolepræstationer, mens vi med indikatorerne i den fjerde komponent sætter fokus på unges overgang til arbejdslivet.

Hvor det overhovedet har været muligt, er de anvendte indikatorer konstrueret, så de er internationalt sammenlignelige (OECD, 2009; UNICEF, 2007). Indikatorer på pasnings- og skoleforhold for de yngste aldersgrupper findes dog ikke i de internationale undersøgelser.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Domæne 1: Indskrivning i dagpasnings- og skoletyper	3-årige, der ikke er i daginstitution/-pleje 7- og 11-årige, der ikke går i skole 15- og 19-årige, der ikke er i uddannelsessystemet 7-15-årige på specialskoler
Domæne 2: Deltagelse i uddannelse mv.	3-årige, der tilbringer mere end 8 timer dagligt i pasningsordningen 7-19-årige, som mindst to gange har skiftet skole 3-19-årige, der modtager støtteundervisning/foranstaltninger 11-19-årige, der har pjækket en eller flere hele dage inden for det sidste år 7-19-årige, der rapporterer, at de har mindst tre problemer i skolen
Domæne 3: Skolepræstationer	3-årige, der klarer sig mindre godt i samspillet med andre børn 15-årige med gennemsnitskarakter under 4 (ny skala) i dansk og matematik 19-årige med gennemsnitsfærdighed/karakter under 7 ved folkeskolens afgangsprøver 7-19-årige, der ikke synes, de klarer sig fagligt godt i skolen
Domæne 4 Overgang til beskæftigelse og forventninger til fremtiden	15-19-årige, der ikke er under uddannelse, i lære eller i beskæftigelse 11- og 15-årige, der forventer at finde ufaglært arbejde efter skolen 15- og 19-årige, som ikke forventer at tage en erhvervsuddannelse

KOMPONENT 1: PASNING UDEN FOR HJEMMET OG SKOLETYPE

Barselsorlovens længde definerer i praksis, hvornår de fleste børn overgår til pasning uden for hjemmet af andre end forældrene selv.¹ Inden for det første leveår er et mindretal på 18 pct. optaget i et dagtilbud (vuggestue eller dagpleje). Figur 4.1.1. viser, at allerede som 1-årige bliver 85 pct. af børnene passet uden for hjemmet, og 95 pct. af de 3-årige er i et dagtilbud.² Andelen i dagtilbud toppes blandt 4-årige, hvor 99 pct. angives at blive passet uden for hjemmet.

Ifølge interviewsvarene i denne undersøgelse passes 99 pct. af de 3-årige (som mere præcist er 3 år gamle) uden for hjemmet. Det er samme høje pasningsandel som for 4 år siden, hvor vi opgjorde andelen til 98,3 pct.

Børn med efterkommer- og indvandrerbaggrund adskiller sig fra majoritetsdanske børn ved, at hele 6 pct. af de 3-årige bliver passet hjemme, jf. figur 4.1.2. Opdelt efter mors højeste uddannelse skiller de kortuddannede (med kun den obligatoriske grundskole i bagagen) sig ud ved, at 6 pct. af de 3-årige passes

hjemme. Ligeledes er det de børn, hvis mødre står uden for arbejdsmarkedet, som oftest (7 pct.) bliver passet hjemme. Men selv inden for disse grupper er det altså langt mere end 9 ud af 10 børn, der passes i et dagtilbud.

FORMEL UDDANNELSESDELTAGELSE

Undersøgelsen har indhentet oplysninger om de 7-19-åriges skolegang og deltagelse i uddannelse efter ophør af undervisningspligten, som nu går fra det kalenderår, hvor barnet som 6-årig normalt begynder i børnehaveklasse (0. klasse)³ og efter 10 år slutter med 9. klasses trin (i 16-års-alderen). Efter denne alder kan de unge vælge at begynde på en af de mange ungdomsuddannelser, der i hovedtræk kan opdeles i et *gymnasialt* spor, som giver studiekompetence, idet den fører til en eller anden form for studentereksamen med mulighed for optagelse på en videregående uddannelse, og et *erhvervsrettet* spor (EUD), der giver de unge en uddannelse med erhvervskompetence, men i de fleste tilfælde ikke giver dem studiekompetence. Som en tredje mulighed, der ikke benyttes meget, kan de unge efter grundskolen søge direkte ud på arbejdsmarkedet.

FIG. 4.1.1: Andel indskrevne børn i pasningstilbud efter alder. 2012. Procent

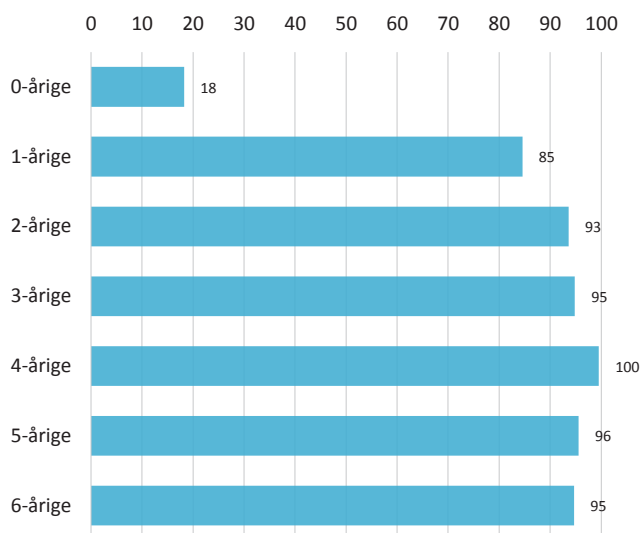
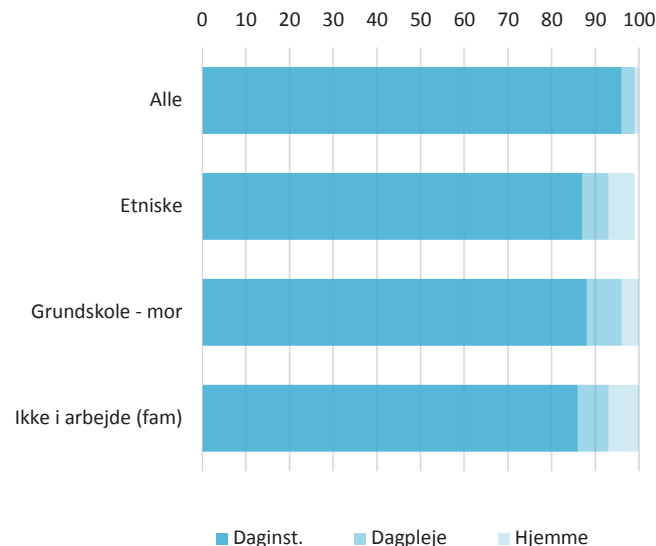

FIG. 4.1.2: 3-årige børns pasningsforhold. 2013

På grund af individuelle forskelle i skoleparathed har en del børn (navnlig drenge) fået lov til at udskyde skolestarten 1 år. Ifølge Danmarks Statistiks tal for 2002 havde 23 pct. af eleverne i 1. klasse således en sen skolestart, hvilket blev anset for en uacceptabel høj andel, som burde nedbringes med henblik på at få de unge hurtigere igennem uddannelsessystemet. I 2008 var andelen faldet til 18 pct., og i 2011 var 9 pct. af de nystartede elever i børnehaveklassen sene startere.⁴ Vor egen undersøgelse viste i foråret 2009, at 17 pct. af de 7-årige gik i 0. klasse, mens andelen i 2013 er faldet til 9 pct. Børn med et normalt skoleforløb vil på dette tidspunkt gå i 1. klasse.

De 7-, 11- og 15-årige er alle i den undervisningspligtige alder og bør således gå i skole. Det gør de også. Men for de 15-årige kan udskoling dog være begyndt, idet undervisningspligten efter 7. klasse og under visse betingelser kan opfyldes på anden måde end ved at deltage i normal undervisning. De kommunale ungdomsskoler er et af de tilbud, som bygger bro mellem behovet for en tidlig udskoling og kravet til at opfylde undervisningspligten.

2 pct. af de 15-årige, der deltog i undersøgelsen, er ikke elever i grundskolen, men opfylder deres undervisningspligt på anden måde, eller de har helt sluppet kontakten med uddannelsessystemet, jf. tabel 4.1.1. Det er samme andel som for 4 år siden. De unge, der således i en tidlig alder dropper ud af uddannelse, må anses for at være en særlig risikogruppe, som sandsynligvis rum-

mer en del syge og utilpassede unge, der kan få svært ved senere at vinde fodfæste på arbejdsmarkedet.

De 19-årige befinder sig et sted i deres liv, hvor de, der valgte den gymnasiale vej lige efter 9. klasse, kan have afsluttet deres ungdomsuddannelse, mens andre stadig er i gang. 70 pct. oplyser at være under uddannelse. 22 pct. har erhvervsarbejde, mens 7 pct. hverken er under uddannelse eller i beskæftigelse. Hovedparten af de uddannelsessøgende er i gang med en ungdomsuddannelse (55 pct.), mens 9 pct. oplyser allerede at være i gang med en videregående uddannelse. Unge med anden etnisk baggrund end dansk følger samme mønster som deres danske jævnaldrende.

Set i forhold til 2009 er der tale om et fald fra 60 til 55 pct. i andelen, som er i gang med en ungdomsuddannelse. Det skyldes, at flere allerede har fuldført deres gymnasiale uddannelse. Det politiske ønske om, at flere unge skal bruge kortere tid på at uddanne sig, ser ud til at have båret frugt. Der ses også en mindre stigning (fra 7 til 9 pct.) i andelen, der står uden for såvel beskæftigelse som uddannelse. Det kan være udtryk for usikkerhed blandt en del unge om, hvad de skal gøre efter studentereksamen.

Undersøgelsen viser, at flere af de 19-årige drenge (74 pct.) end af pigerne (67 pct.) er under uddannelse, jf. figur 4.1.3. Pigerne er til gengæld hyppigere i arbejde. Forskellen hænger sammen med de to køns forskellige valg af ungdomsuddannelse. Der er en overvægt af piger på de gymnasiale linjer, som kan fuldføres

TABEL 4.1.1: 7-19-årige i og uden for uddannelsessystemet. Procent.

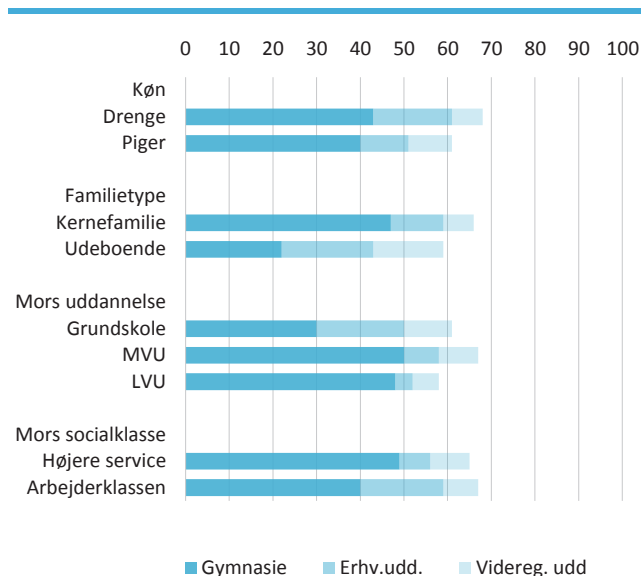
	Grund- skole	Gym- nasie	Erhv. udd.	Videreg. udd.	Anden/uopl uddan.	Erhv. arbejde	Uden udd./besk.	Pct. i alt	Pct. grundlag
7 år	100								1.633
11 år	100								1.409
15 år	98	0	.	.	1	0	1	100	1.729
19 år	1	41	14	9	5	22	7	100	1.155

tidligere end de erhvervsfaglige uddannelser, hvor der er en klar overvægt af drenge.

Forældrebaggrunden giver sig til kende i de 19-åriges aktuelle beskæftigelse på følgende måde: Jo højere uddannelsesniveau forældrene har, jo mindre sandsynligt er det, at den unge 'går rundt og laver ingenting', dvs. hverken er i beskæftigelse eller under uddannelse. I familier, hvor ingen af forældrene har en uddannelse, der rækker ud over grundskolen, er 12 pct. af de unge ubeskæftigede, mens det for unge fra familier, hvor mindst én af forældrene har en lang videregående uddannelse (LVU), drejer sig om 5 pct. Det betyder dog ikke, at de unge fra veluddannede hjem hyppigere end andre er i uddannelse. Men når de ikke uddanner sig, har de højst sandsynligt erhvervsarbejde.

Det er endvidere mere sandsynligt, at den unge er i gang med en erhvervsuddannelse og ikke går i gymnasiet, hvis forældrenes højeste uddannelse enten er en erhvervsuddannelse eller grundskolen. 22 pct. af disse unge er i gang med en erhvervsfaglig uddannelse. Omvendt er det meget lidt sandsynligt, at den unge har valgt en erhvervsfaglig uddannelse, hvis forældrene har en lang videregående uddannelse i bagagen. Kun 4 pct. af disse unge har valgt den erhvervsfaglige uddannelsesvej. I den forbindelse skal det endvidere noteres, at mødrenes uddannelsesniveau siden den første undersøgelse for 4 år siden er steget inden for hver aldersgruppe. Så længe den udvikling står på, vil det føre til, at stadig flere unge vælger gymnasialt frem for erhvervsfagligt.

FIG. 4.1.3: 19-åriges deltagelse i uddannelse. Procent

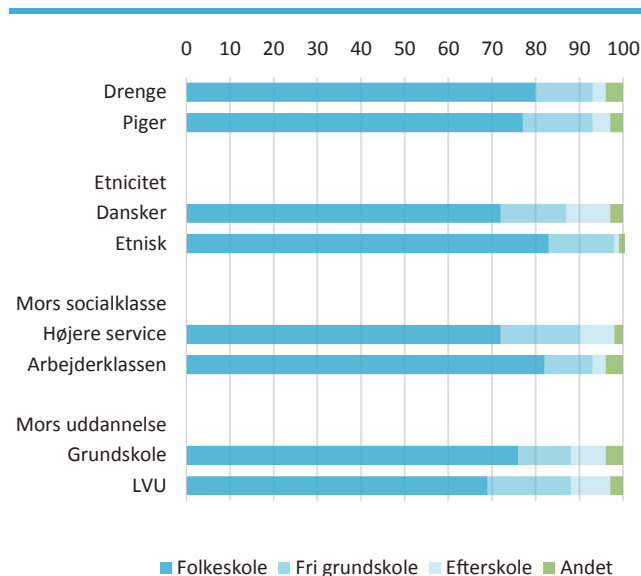
SKOLETYPE

Folkeskolen er det sted, de fleste henter deres skolegang. I 2013 gik 79 pct. af alle børn i den undervisningspligtige alder i folkeskolen. Men andelen har i en årrække været vigende. På blot 5 år (siden 2008) er andelen faldet med 2 procentpoint.⁵ Knap 85 pct. blev i 2013 indskrevet i 0. klasse på en folkeskole, mens 15 pct. valgte en fri grundskole. Op gennem skoleårene sker der en nettovandring af elever i retning af de private skoler. På 9. klassetrin sker et særlig kraftigt ryk, fordi der nu også er mulighed for at vælge en efterskole. 69 pct. af eleverne på dette klassetrin går stadig i folkeskolen, mens godt 12 pct. er at finde på en efterskole⁶ og 15 pct. på en privat skole.

Af denne undersøgelses 7-årige går 86 pct. i en folkeskole. Blandt de 11-årige er det 82 pct. og blandt 15-årige 70 pct. De 15-årige på efterskole er lidt underrepræsenterede, idet der i undersøgelsen kun er 9 pct. på denne skoletype.⁷

De største forskelle i brug af folkeskole eller andre skoleformer ses blandt de 15-årige, hvor flere piger (29 pct.) end drenge (19 pct.) har fravalgt folkeskolen til fordel for fri- og efterskoler, jf. figur 4.1.4. Efterskolerne vælges næsten kun af danske elever, mens elever med anden herkomst i 9. klasse bliver gående i folkeskolen. De frie grundskoler er betalingskoler. Det er utvivlsomt en medvirkende årsag til, at flere 15-årige benytter denne skoleform, når forældrene tilhører den højere serviceklasse, end når de er fra arbejderklassen. Hvis moren har en lang videregå-

FIG. 4.1.4: Valg af skoletype for 15-årige. 2013

ende uddannelse, er andelen, som går på en fri grundskole, ligeledes højere, end hvis moren højst har en grundskoleuddannelse.

Mens folkeskolen kan blive fravalgt til fordel for en privat skoleform, fordi det passer bedre til forældrenes opfattelse af, hvad der er godt for deres barn, kan der også være andre forhold, som gør, at folkeskolen har svært ved at leve op til de forventninger, der knytter sig til det enkelte barns behov, især hvis disse er atypiske. Et fysisk eller psykisk handicap eller et særligt behandlingsbehov kan begrunde, at barnet skal have specialundervisning i en større eller mindre del af sin skoletid. De mest vidtgående behov imødekommes på en specialskole. Men i andre tilfælde kan barnet blive undervist på en almindelig folkeskole med særlige støtteforanstaltninger, der sigter mod i størst muligt omfang at opretholde barnets sociale kontaktflade med almindelige jævnaldrende ved fx at give barnet en støttelærer i klassen eller tage barnet ud til specialundervisning i nogle få af timerne på skoleskemaet. Cirka 2,3 pct. af eleverne i grundskolen er ifølge Danmarks Statistiks Databank i 2013 henført til kategorien 'andre skoler', der bl.a. rummer specialskolerne. Andelen stiger fra 0,9 pct. på Bh-klasseetruinnet til 3,2 pct. på 9. klasseetruin. I denne undersøgelse angives 1,1 pct. af de 7-årige, 2,0 pct. af de 11-årige og 1,6 pct. af de 15-årige at gå på en specialskole. Det er elever, som på fuldtidsbasis ikke har kunnet integreres i almindelig undervisning. Hertil kommer elever i almindelige klasser, som ved siden af den almindelige undervisning er blevet støttet gennem en eller anden form for særundervisning. Det drejer sig om 8 pct. af de 7-årige, 10 pct. af de 11-årige og 6 pct. af de 15-årige. Endvidere oplyser 11 pct. af de 19-årige, at de inden for de seneste 3 år har deltaget i en eller anden form for specialundervisning. Det er en stigning på 3 procentpoint siden 2009. Vedtagelsen af den seneste folkeskolereform (i 2014) er ledsaget af et politisk ønske

om, at folkeskolen skal inkludere flere af de elever, som i dag henvises til specialundervisning.

De børn, som går på en specialskole, bor i højere grad end gennemsnitligt sammen med en enlig forsørger, ligesom der er en overhyppighed af børn, hvis mor har en grundskoleuddannelse som sit højeste niveau. 5 pct. af disse børn går på en specialskole. Det er også mest sandsynligt, at barnet går på specialskole, hvis dets forældre er arbejdere eller står uden for arbejdsmarkedet.

KONKLUSION

- Praktisk taget alle 3-årige i undersøgelsen – 99 pct. – bliver passet uden for hjemmet i et dagtilbud, typisk en daginstitution
- Alle 7- og 11-årige børn i undersøgelsen er indskrevet i grundskolen. Blandt de 15-årige er 2 pct. ikke elever i grundskolen
- 1 pct. af de 7-årige og 2 pct. af de 11-årige går på en specialskole. Samlet for hele gruppen af 7-15-årige går 1,5 pct. på specialskole
- Næsten alle de 15-årige – 98 pct. – er i et uddannelsesforløb. Langt de fleste i folkeskolens regi, men hver fjerde er elev på en efter- eller fri grundskole
- 71 pct. af de 19-årige er i et uddannelsesforløb. Det er en fremgang på 2 pct. i forhold til for 4 år siden
- Fra 2009 til 2013 er andelen blandt 7-årige, som går i 1. klasse, steget fra 82 til 89 pct. Og samtidig er andelen blandt 19-årige, som stadig er i gang med en ungdomsuddannelse, faldet fra 60 til 55 pct. De unge går nu hurtigere igennem uddannelses-systemet end for 4 år siden.

KOMPONENT 2: FAKTISK DELTAGELSE I PASNING, UDDANNELSE MV.

Mens vi ovenfor har set på børns og unges formelle deltagelse i uddannelses- og dagpasningsinstitutioner, fokuserer vi her på mere kvalitative aspekter ved deltagelse. Der er tale om aspekter, som kan bidrage som pejlemærker for, om børn og unge har risiko for at opleve marginalisering eller turbulens i deres hverdagsliv.

ANTAL TIMER I DAGINSTITUTIONER

Ud over den basale opgave at passe på børnene, mens forældrene er på arbejde, rummer dagtilbuddet i Danmark også en pædagogisk funktion, idet formålet i lige så høj grad er at stimulere og udvikle småbørn i deres møde med andre småbørn. I de senere år er der desuden et tiltagende fokus på gennem bevidst valg af aktivitet at fremme børnenes parathed til den fremtidige skolegang. Kritikere af denne udvikling har peget på, at man med mindre tid til 'fri leg' og mere 'styring' er i færd med at berøve børnene deres barndom. Tilhængerne ser det som en nødvendig forudsætning for, at børnene kan få mere ud af deres skolegang. Under alle omstændigheder ses dagtilbud i småbørnsalderen i sammenhæng med den følgende skolegang som elementer på en langstrakt vej gennem opdragelse og uddannelse til deltagelse i arbejdslivet.

Undersøgelsen har sat fokus på, hvor mange timer småbørn i gennemsnit tilbringer dagligt i deres dagtilbud. En lang dag kan indebære, at barnet afskæres fra muligheden for udfordringer i det hjemlige miljø, mens en meget kort dag på den anden side

kan betyde, at barnet går glip af det sociale fælleskab med de jævnaldrende børn i dagtilbuddet. Vi er især optaget af dem, der tilbringer lang tid i dagtilbuddet. Langt de fleste (65 pct.) er der i 'fuld tid', dvs. 6-8 timer om dagen. 22 pct. er der i 'kort tid' (højest 6 timer daglig), og 13 pct. tilbringer 'lang tid' i dagtilbuddet, dvs. mere end 8 timer om dagen.

Billedet har kun ændret sig lidt siden den første undersøgelse 4 år tidligere, idet der nu er lidt færre med en kort dag (22 pct. nu mod 25 pct. for 4 år siden) og lidt flere med en lang dag i dagtilbuddet (13 pct. nu mod 10 pct. for 4 år siden). Den gennemsnitlige tilstedeværelse er dog uforandret i forhold til målingen for 4 år siden: 7 timer, 4 minutter.

Det er nu som før navnlig familiesituationen, der afgør, hvor længe barnet er i dagtilbud, jf. figur 4.2.1. Børn af enlige mødre skiller sig ud ved en større andel (18 pct.), der må blive i tilbuddet i lang tid. Det skyldes antagelig, at familier med to voksne har større mulighed for at opnå de fordele, der følger af fleksibiliteten ved, at den ene kan aflevere, mens den anden henter barnet. Resultaterne er i fuld overensstemmelse med, hvad tidligere undersøgelser fra 1987, 1999 og 2000 har vist (Andersen & Hestbæk, 1999; Christensen, 2000; Christoffersen m.fl., 1987). Feltet har således i en længere periode været præget af stor stabilitet.

Når børnene som 6-årige begynder i skolen, er der stadig et behov for pasning efter skoletid. Forældrenes brug heraf er belyst

FIG. 4.2.1: Antal timer dagligt i dagtilbud. 2013. Procent

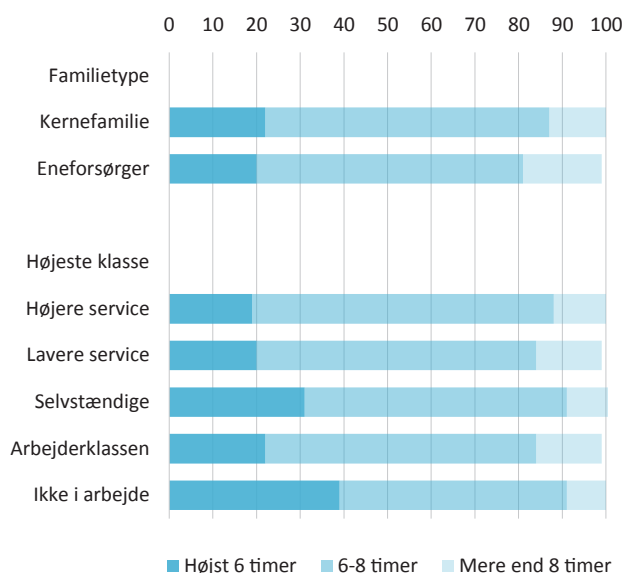
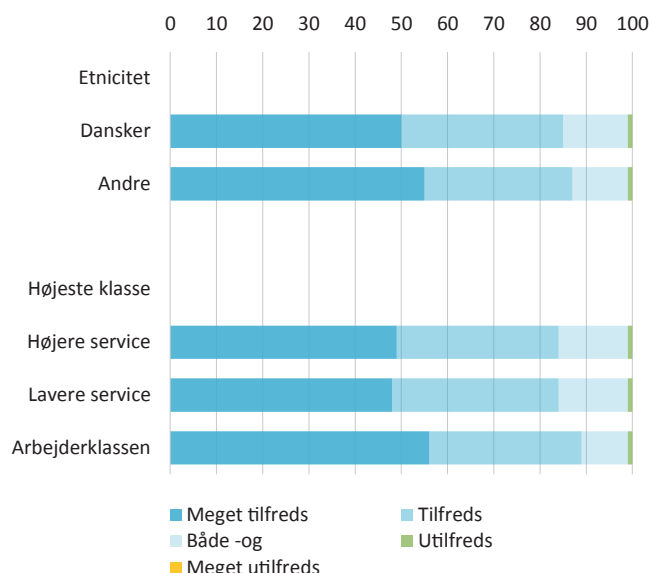

FIG. 4.2.2: Forældres tilfredshed med deres 3-åriges dagtilbud. 2013. Procent

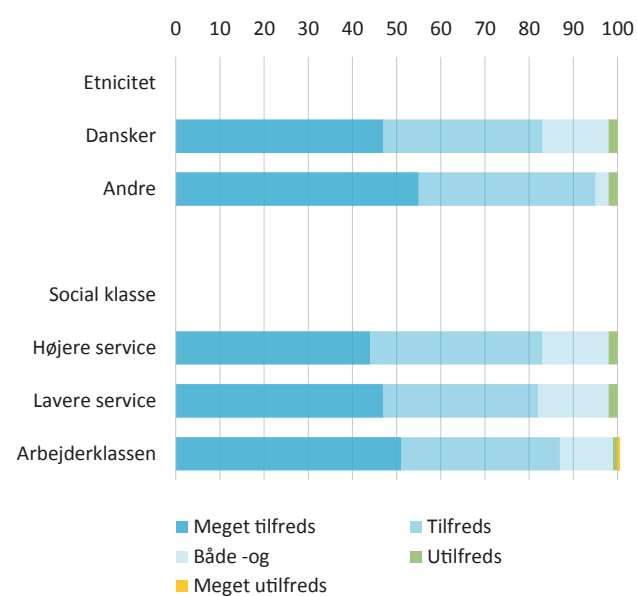

for de 7-årige, der altovervejende går i 1. klasse. Af dem gør 93 pct. brug af et SFO- eller fritidshjemstilbud. Disse børn tilbringer i gennemsnit knap 3 timer daglig (172 minutter) i SFO'en. 4 år tidligere (i 2009) er det tilsvarende gennemsnit på 2 time (150 minutter).

Pasningstilbuddet efter skoletid adskiller sig fra dagtilbuddet i førskolealderen ved at have en fastere struktur. Alle børnene går direkte fra skolen til SFO'en og møder således samtidig. Måske er der også en større tilbøjelighed til, at den afhentende forælder tager naboens barn med hjem fra SFO'en. Det kan medvirke til at udjævne forskellen i tilstedeværelse for børn med forskellig hjemlig baggrund. I modsætning til førskolebørnenes tid i dagtilbud er tiden i SFO nemlig ens uanset familietype, mors uddannelse og sociale klasse mv.

De 3-åriges mødre oplever, at deres barn er godt tilfreds med at være i sit dagtilbud. Ud af fire tilfredshedsniveauer placerer 81 pct. sig på det højeste, som angiver, at barnet er virkelig glad for sit dagtilbud. Stort set resten benytter den næstbedste kategori, at barnet er nogenlunde glad. 9 ud af 10 mødre oplever desuden, at deres eget barn i samspejlet med de andre børn klarer sig virkelig godt eller godt. Det giver alt sammen grobund for tilfredshed blandt mødrene med deres barns dagtilbud, jf. figur 4.2.2. 83 pct. udtrykker tilfredshed i en af to grader. Oplevelsen af, hvordan barnet klarer sig i dagtilbuddet, er lidt bedre for piger end for drenge. Blandt mødre, som ikke er i beskæftigelse,

FIG. 4.2.3: Forældres tilfredshed med deres 7-åriges SFO/fritidshjem. 2013. Procent

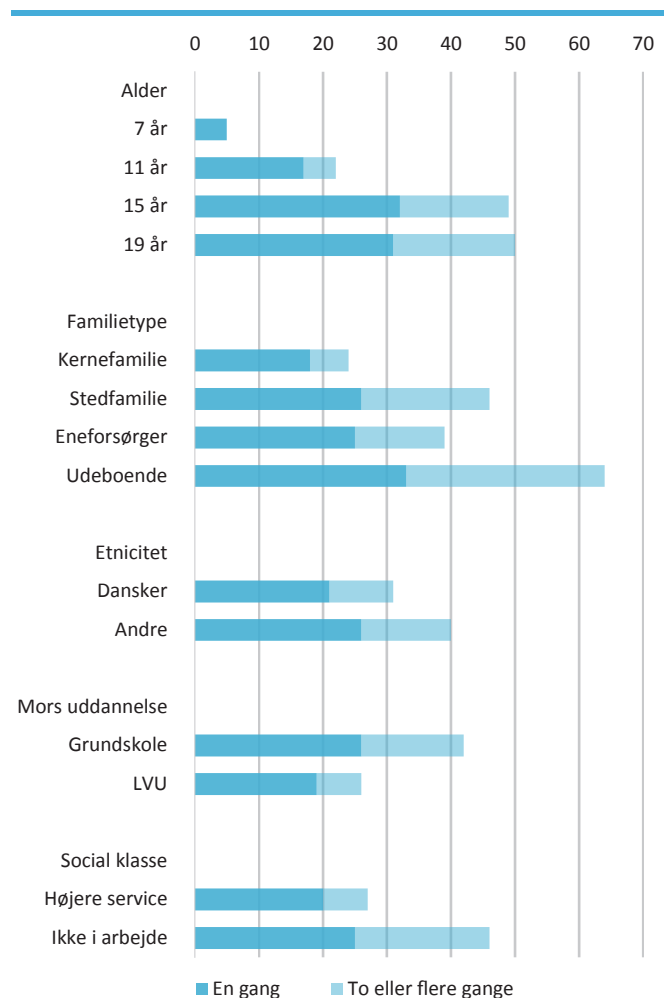
er oplevelsen lidt mindre positiv end blandt mødre i de øvre socialklasser. Ligeledes er enlige mødre mindre tilfredse med deres barns sociale funktion i dagtilbuddet end mødre i kernefamilier. Selvom børnenes tilfredshed med dagtilbuddet er høj i 2013, er det dog en lille nedgang siden 2009, hvor hele 84 pct. af mødrene svarede, at deres barn er virkelig glad for sit dagtilbud.

De 7-åriges mødre er helt overvejende tilfredse (84 pct.) med deres barns SFO, jf. figur 4.2.3. Det er samme niveau for drenge og pigers mødre, ligesom variationerne mellem forskellige familietyper og socialklasser er ubetydelige. Tilfredshedsniveauet er det samme som 4 år tidligere.

SKOLESKIFT

Hvis familien flytter til en ny bolig, kan det være nødvendigt, at børnene skifter skole. Det behøver ikke at betyde ustabilitet. Men

FIG. 4.2.4: 7-19-årige, der har oplevet et eller flere skoleskift. 2013. Procent

skoleskift kan også være en indikator for turbulens i et barns liv, især hvis det sker flere gange i løbet af grundskolen, eller at baggrunden for skiftet er mistrivsel, hvilket indikerer problemer på skolen. Der er betydelige forskelle i erfaringerne med skoleskift, jf. figur 4.2.4. Ikke overraskende er de betinget af alder: Næsten ingen 7-årige har prøvet at skifte skole, mens henved halvdelen af de 15- og 19-årige har haft et eller flere skoleskift. Skoleskift har også sammenhæng med barnets familietype. Mens flertallet (79 pct.) af børn og unge, der er vokset op i kernefamilier, har haft et stabilt skolemiljø uden skift, er det henved halvdelen (46 pct.) af børn og unge i stedfamilier, der har skiftet skole én eller flere gange. Det har sandsynligvis sammenhæng med, at disse børn typisk også oplever flere bolig- og familieskift end andre (se Ot-tosen m.fl., 2010 samt Danmarks Statistik, 2002): Først opbrud fra kernefamilien til et liv i en eneforsørgerfamilie og derefter indflytning i en ny familie med en stedforælder. Undersøgelsen viser videre, at over halvdelen (53 pct.) af de få børn og unge, der er vokset op i 'anden familietype', bl.a. børn anbragt uden for hjemmet, har haft erfaringer med skoleskift og ofte flere gange. Data viser endvidere, at unge, der er flyttet tidligt hjemmefra, har tilsvarende erfaringer med multiple skift, mens de befandt sig i grundskolen. Videre kan man observere, at børn af anden etnisk oprindelse noget hyppigere end danske børn og unge har skoleskifterfaringer (40 pct. hhv. 31 pct.), og endelig afspejler data, at skoleskift er forbundet med social skævhed. Børn fra familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse, eller som hidrører fra den højere serviceklasse, har hyppigere oplevet et stabilt

grundskoleforløb end børn, hvor moren alene har en grundskoleuddannelse, eller hvor forældrene ikke er i arbejde.

Vi har indkredset, i hvilken udstrækning skoleskift er forårsaget af mistrivsel i skolen. 18 pct. af de 15- og 19-årige, som har gennemlevet hele grundskolen, oplyser, at de mindst én gang har skiftet skole på grund af mistrivsel. Det svarer til 37 pct. af dem, der har oplevet et skoleskift. Undersøgelsen tyder på, at det især er børn og unge fra de i social forstand mindst privilegerede hjem, der skifter skole af denne årsag.

I de 4 år, der er gået mellem undersøgelsens to målinger, er der ikke sket ændring i hyppighed og udbredelse af skoleskift eller i andelen, som har skiftet skole på grund af dårlig trivsel.

SPECIALPÆDAGOGISK BISTAND

Nogle børn har brug for støtte- eller specialpædagogisk bistand på grund af indlæringsvanskeligheder, utilstrækkelige sproglige forudsætninger, eller fordi de har fysiske eller psykiske funktionsnedsættelser. I survey-undersøgelsen har vi indhentet oplysninger om, hvor mange 3-årige der modtager støttepædagogisk bistand i dagtilbuddet, og hvor mange 7-15-årige der i den normale grundskole modtager støtteundervisning i kombination med almindelig undervisning hhv. modtager specialundervisning hele tiden. I den ældste aldersgruppe blev de 19-årige spurgt, om de har modtaget specialundervisning efter grundskoleforløbet.

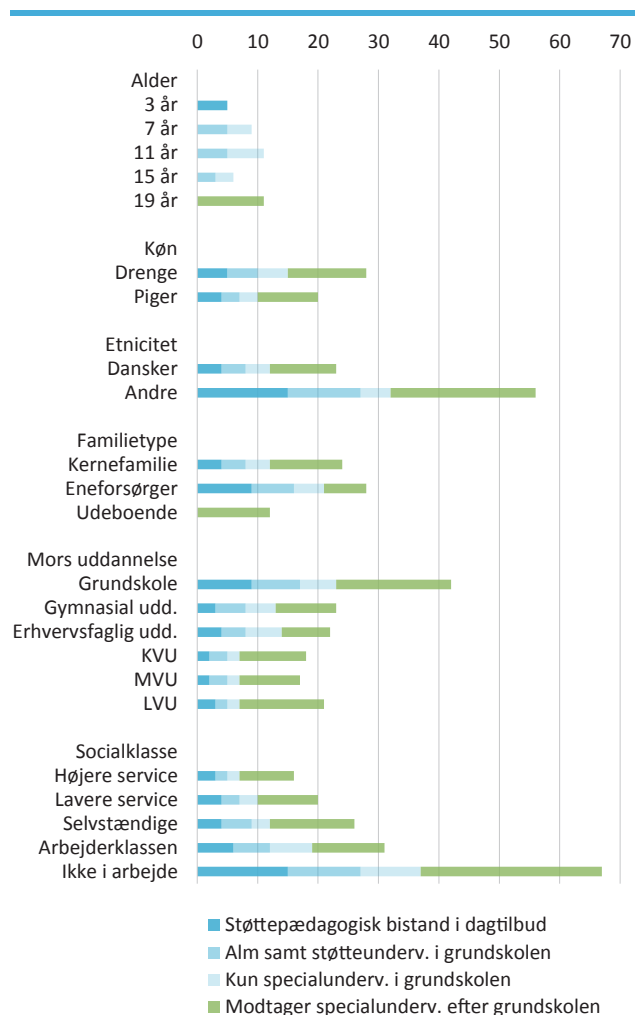
Støtte- og specialpædagogiske foranstaltninger skal betragtes som en inkluderende indsats, hvis formål er at give børn med vanskeligheder de samme, eller i det mindste mere ensartede, forudsætninger for at klare sig på lige fod med andre i skolen og senere hen i livet. Set fra et børneperspektiv kan det at modtage støtte imidlertid også opleves at være marginaliserende, fordi bstanden ofte medfører at blive 'taget til side' og undervist i særlige lokaliteter, hvorved støtteleven skilles fra kammeraterne og går glip af den undervisning, de modtager.

Oplysningerne fra de forskellige aldersklasser er samlet og kumuleret i figur 4.2.5. Som helhed er det et fåtal af de børn, der deltog i undersøgelsen, som modtager specialpædagogisk bistand, omkring eller under 10 pct., afhængigt af alderstrinnet. Kun 5 pct. af de 3-årige modtager støttepædagogisk bistand i daginstitutionen. Den mest intensive og største indsats synes at

foregå på mellemtrinnet i grundskoleforløbet, hvorefter bstanden retter sig mod en faldende andel af de unge.

Det fremgår, at drenge hyppigere modtager støttepædagogisk bistand end piger, og denne forskel forekommer at blive forstærket med alderen. Der iagttages videre væsentlige forskelle mellem børn med dansk og anden etnisk oprindelse, navnlig før og i grundskoleforløbet. Der er sandsynligvis tale om sprogstimulering og indlæring. Endelig afspejler figuren, at der er sammenhæng mellem støttepædagogisk bistand og ressourcer i hjemmet. Børn af eneforsørgere modtager – især i de tidligste år – hyppigere bistand end børn i kernefamilier, ligesom børn og unge fra hjem, hvor moren alene har en grundskole- eller erhvervsfaglig uddannelse, omtrent dobbelt så hyppigt modtager specialundervisning som børn af mødre med videregående uddannelse.

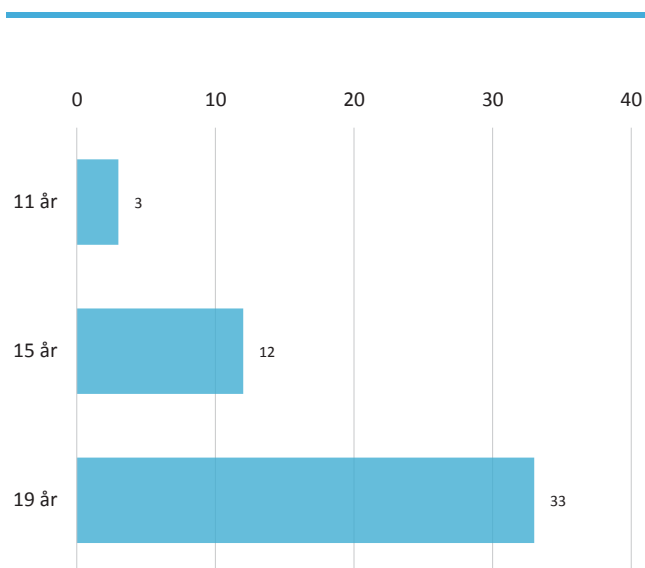
FIG. 4.2.5: Andele af børn og unge, der modtager støtteundervisning/støttepædagogisk bistand. 2013. Procent

PJÆKKERI

Pjækkeri er ulovlig forsømmelse fra den skolegang, man er indskrevet i og kan derfor fungere som en indikator på (selvvalgt) ekskludering i større eller mindre omfang. I det omfang en ung har mulighed for selv at beslutte sin deltagelse i undervisningen, vil en begrundelse for ikke at deltage dels kunne være aversion mod det sociale fællesskab på skolen og med kammeraterne, dels at selve undervisningen ikke opleves som spændende og interessant.

FIG. 4.2.6: Andele af 11-19-årige, der har pjækket én eller flere dage inden for det sidste skoleår. 2013. Procent

De 11-, 15- og 19-årige blev spurgt, om de har haft erfaringer med at pjække enten nogle få timer eller en eller flere dage inden for det sidste år. Undersøgelsen viser, at pjækkeerfaringer er stærkt aldersbetinget. Blandt de 11-årige havde 94 pct. aldrig pjækket, men denne andel falder til 63 pct. i 15-års-alderen, og blandt de 19-årige var det kun 32 pct., der aldrig har prøvet at pjække. Her interesserer vi os ikke for småforsømmelser (udeblivelser fra enkelte timer), men for dem, der er udeblevet fra undervisningen en hel eller flere dage gennem det sidste år, jf. figur 4.2.6. Opgørelserne viser, at der sker en eksponentiel vækst fra 11- til 19-års-alderen: fra 3 til 33 pct. Inden for aldersgrupperne ses derimod ikke større forskelle mellem de forskellige grupper defineret ved køn, familietype og mors uddannelse eller socialklasse. Til gengæld spiller den igangværende uddannelse, som i 19-års-alderen dels kan være gymnasial, dels erhvervsfaglig uddannelse på grundniveau eller i praktik, en betydelig rolle, jf. figur 4.2.7: Uanset den 19-åriges køn og familietype har langt flere gymnasister end elever på erhvervsfaglig uddannelse prøvet at pjække fra undervisningen. Og pjækkeriet er mere udbredt på grundforløbet end i praktiktiden på de erhvervsfaglige uddannelser. Det tyder på, at uddannelsessektoren, specielt gymnasierne, har et betydeligt forbedringspotentiale, hvad angår elevernes mødedisciplin.

Undersøgelsen viser også, at pjækkeri blandt de 19-årige er et tiltagende problem. Mens det i 2009 var 22 pct. af de 19-årige, der havde erfaringer med at pjække en eller flere dage, var den

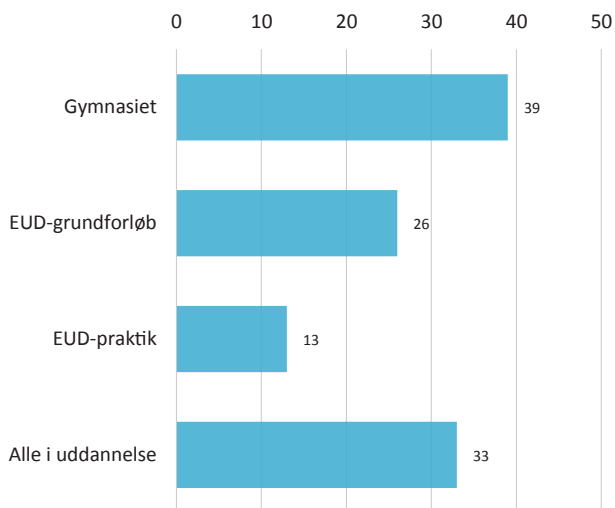
tilsvarende andel i 2013 på 33 pct. En tilsvarende stigning ses ikke i de yngre aldersgrupper.

SKOLEPROBLEMER

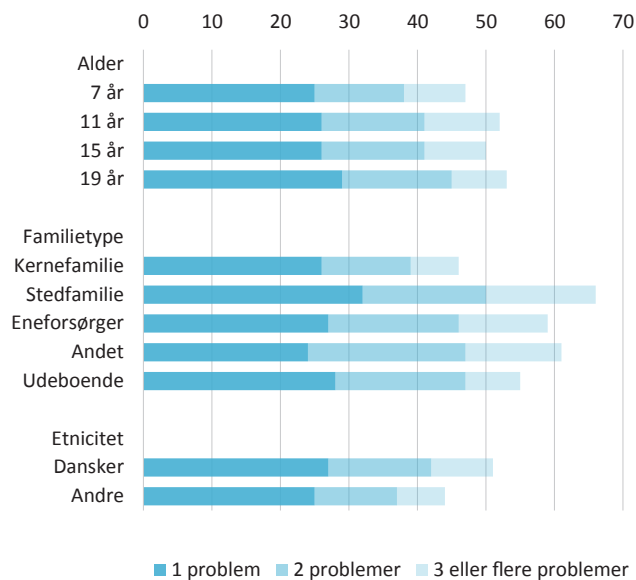
Negative erfaringer med skolegangen kan bidrage til marginalisering. Vi har samlet en række spørgsmål vedrørende vanskeligheder med skolegangen til en samlet indikator for, om børn og unge i 11-, 15- og 19-års-alderen selv oplever at have problemer i skolen. Ved vurderingen af svarene og deres fordeling skal det huskes, at det ikke er objektive registreringer, men subjektive vurderinger, som kan være påvirket af den enkeltes tærskel for, hvornår noget opleves som et problem, vi her bygger på. Respondenterne blev spurgt, om de i skolen var kede af det og holdt sig for sig selv, om de havde svært ved at koncentrere sig i timerne, om der var konflikter med kammeraterne, og om der var konflikter med lærere.

Vi har i figur 4.2.8 opdelt undersøgelsesmaterialet efter alder og familietype. Henved halvdelen (49 pct.) af alle børn og unge har aktuelt oplevet at have et problem i skolen, og omkring halvdelen af dem, der har oplevet vanskeligheder, har problemer på flere områder. Figuren viser for det første, at omfanget af oplevede problemer er på næsten samme niveau igennem hele skolealderen. Det gælder også for de 19-årige, som er i et uddannelsesforløb. For det andet ses, at omfanget af oplevede skoleproblemer varierer med familietypen. Bedst stillede er børn og unge, som hører til i en kernefamilie, hvor knap 60 pct. er uden problemer i skolen, mens børn og unge i stedfamilier eller hos enlige i ringere

FIG. 4.2.7: Andele af 19-årige, der har pjækket én eller flere dage inden for det sidste skoleår. Opdelt efter uddannelsestype. 2013. Procent

FIG. 4.2.8: Andele af 7-19-årige i uddannelse med et eller flere problemer i skolen. 2013. Procent

omfang (ca. 40 pct.) oplever en problemfri skolegang. De 19-årige, der dels er udeboende, dels er under uddannelse, oplever på den ene side lidt hyppigere end alle hjemmeboende i kernefamilier at have vanskeligheder i skolen, men på den anden side ikke så hyppigt som børn og unge hos en enlig forsørger eller i en stedfamilie. Endelig ses børn og unge af anden etnisk herkomst at rapportere skoleproblemer i lidt ringere omfang end børn og unge med rent dansk baggrund.

KONKLUSION

Om danske børns og unges faktiske deltagelse i dagtilbud og uddannelse kan vi konkludere, at:

- 3-årige tilbringer i gennemsnit 7 timer om dagen i dagtilbud. Det har ikke ændret sig i en årrække
- Ved grundskolens afslutning har omkring halvdelen skiftet skole en eller flere gange; blandt dem er mistrivsel årsag til skoleskift i hvert tredje tilfælde
- Omkring hver 10. barn og ung er modtager af specialpædagogisk bistand
- Pjækkeri er aldersbetinget og kan være mere eller mindre alvorlige forsømmelser. Flertallet har gennem opvæksten erfaringer med småforsømmelser. Blandt 19-årige er problemet langt større på gymnasierne end andre steder. I den aldersgruppe er det desuden et tiltagende problem
- Cirka halvdelen af danske børn og unge i 11-19-års-alderen har et eller flere skoleproblemer. Problembelastningen er mindst blandt børn og unge i en kernefamilie.

KOMPONENT 3: SKOLEPRÆSTATIONER

Når der spørges til, hvordan det går i skolen eller dagtilbuddet, vil svaret dels have en social dimension (er barnet/den unge socialt integreret i gruppen omkring sig?), dels en faglig (er der faglige fremskridt i barnets eller den unges læring som forventet på det pågældende trin?). Gennem en årrække er der (igen) kommet mere fokus på den faglige indlæring, som i stigende grad bliver målt og sammenlignet på tværs af skoler og geografiske regioner gennem indførelse af nationale tests på forskellige alders- og klassetrin samt gennem øget vægt på karakterer.

For de 15-åriges vedkommende vil det være naturligt at gøre de opnåede karakterer ved Folkeskolens Afgangsprøve (FSA) efter 9. klasse til målet for de unges faglige udbytte af deres skolegang. På undersøgelsestidspunkt er karaktererne tilgængelige for den del af aldersgruppen, som gik i 9. klasse i 2013. Det er de ikke for det mindretal, som afsluttede 9. klasse et år senere. Sidstnævnte gruppe er startet sent i skolen og adskiller sig på forskellig vis fra deres jævnaldrende med rettidig skolestart. Der er en markant overvægt af drenge blandt de sene startere, der er flere, som modtager specialundervisning, flere med handicap eller en diagnosticeret psykisk lidelse, og deres egen fornemmelse af, hvordan det rent fagligt går i skolen, ligger på et lavere niveau end for de rettidigt startende (Ottosen, 2012). På grund af disse skævheder i sammensætningen af de to grupper (med rettidig hhv. sen skolestart) vil det ikke være forsvarligt kun at basere analyserne på data fra de unge med et rettidigt skoleforløb. I stedet vil vi

benytte de unges egne spørgeskemasvar vedrørende de senest opnåede karakterer i skolen.

3-ÅRIGE, DER KLARER SIG GODT OG VIRKELIG GODT I SAMSPILLET MED JÆVNALDRENDE

Det kan forekomme at være en tilsnigelse at tale om præstationer i forhold til 3-årige, idet børn på dette alderstrin ikke forventes at præstere, hvis man tænker på færdigheder i faglig eller i konventionel forstand. Ikke desto mindre har forskning vist (Frønes, 1994; Gulløv, 1999; Halldén, 1999), at det stiller ganske store krav til små børns kompetencer at begå sig i daginstitutionen. For at blive en integreret del af børnefællesskabet må børn fra en tidlig alder bl.a. lære at være lydhøre, forhandle og kunne tage andre børns perspektiv. Derfor har vi indhentet informationer om, hvordan de 3-årige klarer sig i spillet med andre jævnaldrende, jf. figur 4.3.1. Det er subjektive vurderinger foretaget af børnenes mødre, der ligger til grund. Og som altid må den slags vurderinger tages med det forbehold, at ikke alle er lige sensitive og har de samme krav til deres barns velbefindende og trivsel.

Et flertal af mødre oplyser, at deres barn klarer sig virkelig godt (61 pct.), mens yderligere 34 pct. angiver, at barnet klarer sig godt. Tilbage er et lille mindretal på 5 pct., der klarer sig nogenlunde eller ikke så godt i samspil med andre. Billedet er det samme som for 4 år siden. Piger klarer sig lidt bedre end drenge, og tilsvarende er der en tendens til, at danske børn en smule

hyppigere end børn af anden etnisk oprindelse klarer sig godt. Forskellene er imidlertid meget små.

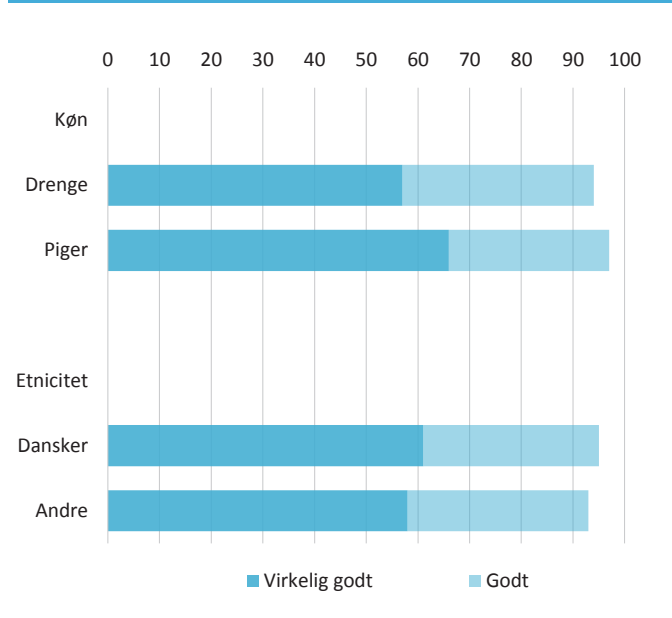
15-ÅRIGE MED GENNEMSNITSFÆRDIGHEDER/-KARAKTERER ELLER MERE I DANSK OG MATEMATIK

De 15-årige blev i undersøgelsen bedt om at oplyse, hvilke karakterer de havde fået i dansk og matematik på deres seneste karakterblad. Flertallet af respondenterne gik på daværende tidspunkt i anden halvdel af 9. klasse. De unge har angivet deres præcise karakterer, idet der dog ikke blev skelnet mellem 00 og -3. Alle på dette præstationsniveau har ved en efterfølgende beregning af gennemsnit fået karakteren sat til 00.

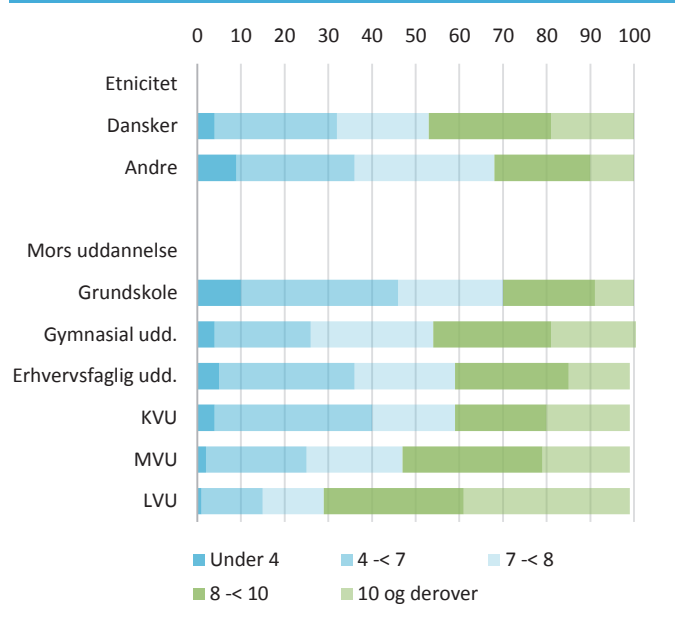
For de respondenter, som angav, at de fik karakterer, og som havde udfyldt besvarelsen, beregnedes et karaktergennemsnit i de pågældende fag (dansk og matematik). Hvis 7 betragtes som middelkarakteren i 7-trinsskalaen, viser resultatet, at to tredjedele (68 pct.) af de 15-årige i undersøgelsen har gennemsnitsfærdigheder eller mere. En femtedel placerer sig i toppen med et gennemsnit på mindst 10, mens der i den anden ende er 4 pct. med et gennemsnit på under 4. Man skal imidlertid være opmærksom på, at der sikkert er en skævhed i materialet her, da bortfaldsanalyser tyder på, at de svageste grupper i børne- og ungebefolkningen er underrepræsenterede i undersøgelsen, jf. figur 4.3.2.

Der er en tydelig sammenhæng mellem mors uddannelsesniveau og de karakterer, den 15-årige opnår i dansk og matematik.

FIG. 4.3.1: 3-årige, der klarer sig godt og virkelig godt i samspil med andre børn. 2013. Procent

FIG. 4.3.2: Seneste karakterniveau blandt 15-årige. 2013. Procent

Børn af mødre med boglig uddannelsesbaggrund opnår højere karakterer end børn, hvis mødre har en praktisk erhvervsuddannelse eller slet ingen uddannelse ud over grundskolen. Ligeledes ses børn med etnisk baggrund at få dårligere karakterer end etnisk danske børn. Det svarer til, hvad analyser af de opnåede karakterer ved folkeskolens afgangsprøver har vist (Nikolajsen & Behrens, 2012).

19-ÅRIGE MED GENNEMSNITSFÆRDIGHEDER/-KARAKTERER ELLER MERE VED AFSLUTNING AF FOLKESKOLEN

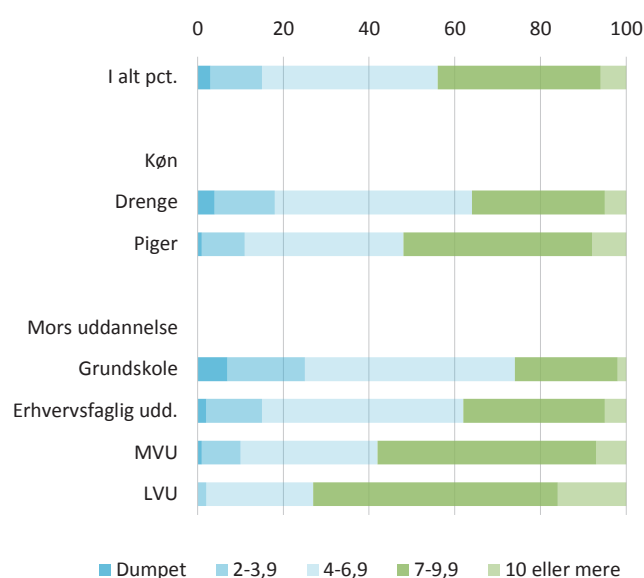
De 19-åriges karakterer ved folkeskolens afgangsprøve er via registre hentet ind til undersøgelsen, og det gennemsnitlige karakterniveau for de 19-årige, som deltog i undersøgelsen, er vist i figur 4.3.3. Pigerne klarer sig væsentligt bedre end drengene. 52 pct. af pigerne, men kun 36 pct. af drengene har opnået 7 eller derover. I den helt lave ende har 4 pct. af drengene og 1 pct. af pigerne fået dumpekarakterer. Værre står det til blandt de unge med anden etnisk baggrund. Her har 8 pct. fået dumpekarakterer, mens 31 pct. har præsteret et gennemsnit på 7 eller derover. Den sociale arv slår tydeligt igennem, når karakterniveauet holdes op imod morens uddannelsesbaggrund. 3 ud af 4 børn af en mor med lang videregående uddannelse opnåede 7 eller derover, og ingen fik dumpekarakter. Havde moren ikke anden uddannelse end den obligatoriske grundskole i bagagen, sluttede 7 pct. af disse unge med dumpekarakter, og kun hver fjerde fik et gennemsnit på 7 eller derover.

Vi kan konstatere, at unges karakterniveau i folkeskolen har en sammenhæng med de uddannelsesmæssige ressourcer, der er i hjemmet. Vi har både set på de 15-åriges selvrapporterede karakterniveau og på de 19-åriges karakterer ved folkeskolens afgangseksamen. Unge, hvis mødre har lang og mellemlang videregående uddannelse, befinder sig hyppigere i intervallerne over middelpunktet, mens unge, hvis mødre alene har grundskole eller en erhvervsfaglig uddannelse, er overrepræsenterede på de nedre trin i karakterintervallet, jf. figur 4.3.2 for de 15-årige og figur 4.3.3 for de 19-årige. Forskellene afspejler sig tilsvarende i forhold til social klassebaggrund. For børn med en forælder i den højeste serviceklasse har hele 64 pct. af de 19-årige et gennemsnit på 7 eller derover ved afgangseksamen, mens arbejderklassens børn har det noget sværere i skolen: Blandt de 19-årige har 28 pct. opnået et gennemsnit på 7 eller derover.

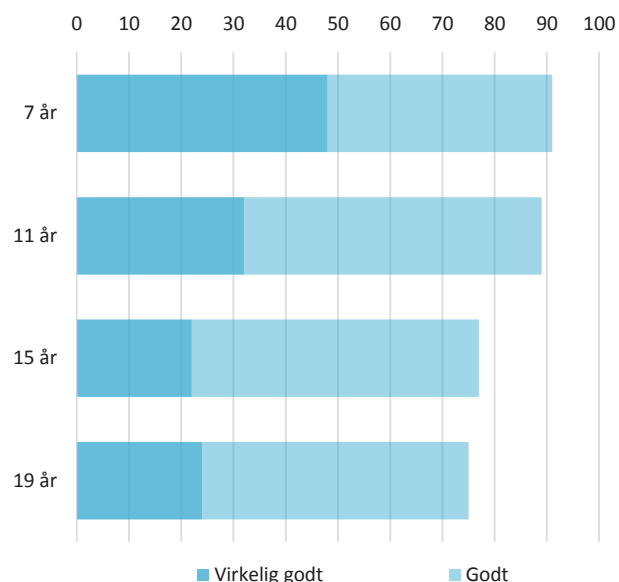
7-19-ÅRIGE, DER SYNES, DE KLARER SIG FAGLIGT GODT ELLER VIRKELIG GODT

Da danske skoleelever ikke får karakterer før i de øverste klasser, bad vi respondenterne i 7-19-års-alderen, der var i uddannelse, om selv at vurdere, hvordan de synes, at de klarer sig rent fagligt i skolen. Moren svarede for de 7-årige. Det selvrapporterede svar er blandt de 15-årige blevet testet med informationerne om karakterer, og der er fundet en tilfredsstillende korrelation. På den baggrund vurderes den selvrapporterede vurdering af det faglige niveau at fungere som en rimeligt pålidelig indikator.

FIG. 4.3.3: 19-åriges karakter ved Folkeskolens afgangsprøve. 2013. Procent

FIG. 4.3.4: 7-19-årige, der klarer sig godt eller virkelig godt i skolen rent fagligt. 2013. Procent

Figur 4.3.4 viser aldersopdelt de andele, der angav, at de klarer sig godt og virkelig godt. Det mener de fleste i alle fire aldersgrupper, at de gør. Om de 7-årige, som har meget kort erfaring med de faglige krav i skolen, mener respondenterne (dvs. børnenes mødre) i stort omfang (48 pct.), at de fagligt set klarer sig 'virkelig godt' i skolen. I 11-års-alderen, hvor børnene også selv optrådte som respondenter, er tiltroen til egen faglige formåen dalet en del. Kun 30 pct. mener, det går 'virkelig godt', mens omvendt 11 pct. vurderer, at det går 'nogenlunde' eller ligefrem 'ikke så godt'. I slutningen af grundskoleforløbet er sidstnævnte gruppe vokset til at udgøre 23 pct. af alle 15-årige, mens 22 pct. mener, at de klarer sig 'virkelig godt'. Omkring 70 pct. af de 19-årige er fortsat under uddannelse, og deres opfattelse af egen faglige formåen er på niveau med de 15-åriges.

KONKLUSION

Om skolepræstationer kan vi således konkludere, at:

- Et flertal, der deltog i undersøgelsen, rapporterer, at de klarer sig godt i skolen
- Køn og etnisk såvel som social baggrund har sammenhæng med de rapporterede præstationer
- Den faglige selvtillid er størst blandt yngste elever – ifølge deres mødre.

KOMPONENT 4: OVERGANG TIL BESKÆFTIGELSE OG FORVENTNINGER TIL FREMTIDEN

Den sidste komponent under dette tema omhandler de unge og fokuserer på overgangen til voksenlivet og de fremtidige løbebaner: Er der udsigt til, at de unge vil blive integreret i samfundslivet som voksne og på hvilket niveau?

15-19-ÅRIGE, DER IKKE ER UNDER UDDANNELSE, I LÆRE ELLER I BESKÆFTIGELSE

Den første indikator omhandler unge, der på undersøgelsestidspunktet hverken er i uddannelse eller i arbejde. Det er en sårbar situation, og der kan være risiko for, at disse unge falder ud af samfundslivet. Som vist i tabel 4.1.1 udgør denne gruppering 1 pct. blandt de 15-årige og 7 pct. blandt de 19-årige. Ved den tilsvarende måling 4 år tidligere (i 2009) angav 10 pct. af de 19-årige, at de hverken var i arbejde eller under uddannelse. På det tidspunkt var den økonomiske krise af nyere dato, og dens konsekvenser for unges jobmuligheder var næppe trængt igennem til alle de unge, som havde behov for denne nye indsigt.

Gruppen af 19-årige i undersøgelsen, som hverken er under uddannelse eller i beskæftigelse, er antalsmæssigt ikke stor nok til, at man med sikkerhed kan pejle sig ind på deres sociale karakteristika. Men det er en gruppe, som påkalder sig socialpolitisk opmærksomhed. Af undersøgelsen fremgår en tendens til social

slagside, idet disse 19-årige lidt hyppigere findes i stedfamilier og i familier, hvor moren kun har en grundskoleuddannelse, og hvor hun ikke er i beskæftigelse.

11-15-ÅRIGE, DER FORVENTER AT FINDE UFAGLÆRT ARBEJDE EFTER SKOLEN OG 15-19-ÅRIGES HØJEST FORVENTEDE UDDANNELSE

De 11-19-åriges forventninger til deres fremtidige virke er belyst ved spørgsmål om, hvilken uddannelse de forventer at få. Det er ikke realistisk at forvente, at de 11- og 15-årige har klare forventninger om, hvordan livet vil forme sig på den lange bane, og selv for en 19-årig kan det være svært at vide, hvilken uddannelse man evt. skal i gang med efter et ungdomsuddannelsesforløb. For at gøre problemstillingen nærværende for respondenterne blev de 11- og 15-årige spurgt, hvad de tror, der skal ske efter skolen.

Cirka 4 år før de skal beslutte sig, ved hver femte 11-årig ikke, hvad han eller hun regner med skal ske. Halvt så mange (8 pct.) ser frem til at få sig et arbejde og tjene penge. Det er der dobbelt så mange drenge som piger, der svarer. Formentlig et udtryk for en højere grad af skoletræthed blandt drenge. En lille femtedel (18 pct.) ser for sig en praktisk betonet uddannelse (igen et svar fra flere drenge end piger), mens godt halvdelen (54 pct.) forventer at skulle i gang med en boglig uddannelse (i gymnasiet eller lignende). Her er der til gengæld en klar overvægt af piger.

4 år senere, i 15-års-alderen, når valget er rykket tættere på, er

andelen, som endnu ikke ved, hvad der skal ske, svundet ind til 8 pct., og nu mener kun 1 pct., at det gælder om at få sig et arbejde efter folkeskolen. Det ser ud til, at den megen tale om nødvendigheden af at få mere uddannelse i bagagen end den grundlæggende skolegang i folkeskolen er slået an blandt skoleungdommen. Andelen, som nu vil fortsætte i en boglig uddannelse, er steget til 3 ud af 4 (77 pct.). Blot hver ottende (13 pct.) mener, at en praktisk erhvervsuddannelse er sagen for dem.

Som det fremgår af figur 4.4.1, er den helt grundlæggende usikkerhed (ved ikke-svarene) mere udbredt blandt drenge end blandt piger, mere blandt danske end blandt unge med anden etnisk baggrund, og mere blandt unge, hvis mødre ikke selv har fået en uddannelse ud over grundskolen og tilhører arbejderklassen eller står helt uden for arbejdsmarkedet. Det er der ikke noget nyt i, og det øgede fokus i folkeskolens ældste klasser på uddannelsesvejledning ser således endnu ikke ud til i tilstrækkeligt omfang at have båret frugt.

Når de unge for langt de flestes vedkommende angiver et valg af, hvilken hovedvej de vil følge i ungdomsårene, er det karakteristisk, at det boglige spor (de forskellige gymnasiale retninger) hyppigere vælges af piger end af drenge, hyppigere af unge med anden etnisk baggrund, og hyppigere af unge fra hjem, hvor moren selv har en lang videregående uddannelse eller tilhører den højere serviceklasse. Valget af uddannelsesspor viser således fortsat en tydelig sammenhæng med den sociale afstamning.

FIG. 4.4.1: 15-åriges planer efter folkeskolen. 2013. Procent

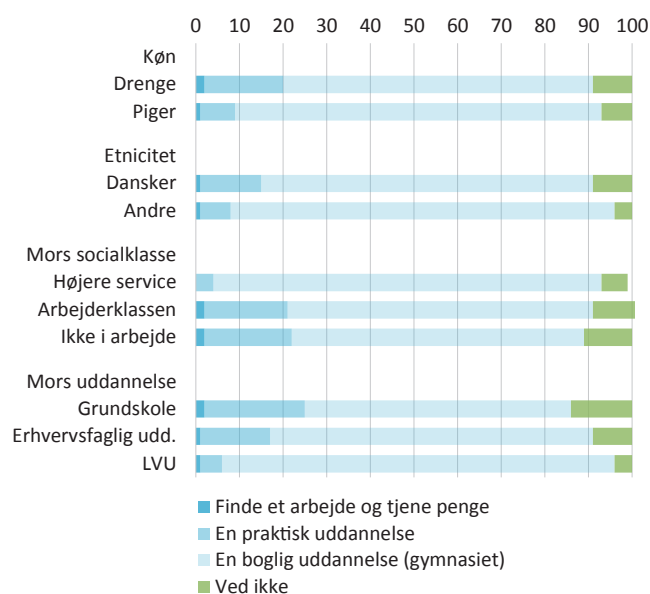
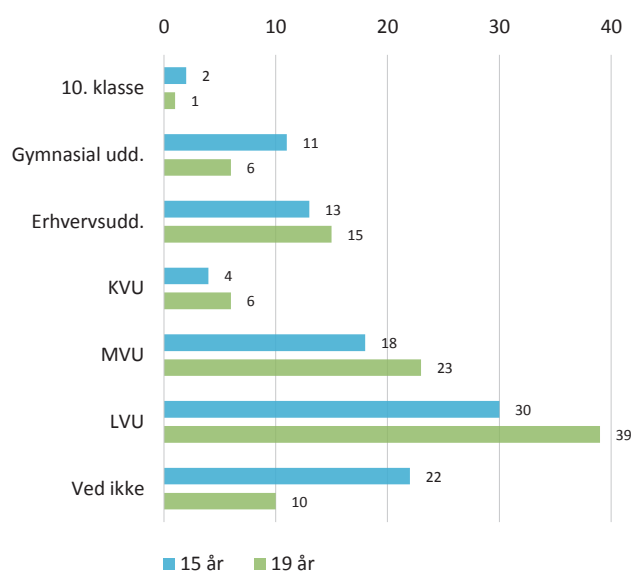

FIG. 4.4.2: Den højeste (længstvarende) uddannelse, 15- og 19-årige forventer at gennemføre. 2013. Procent

Besvarelsen af det mere konkrete spørgsmål til de 15- og 19-årige om, hvilken uddannelse de forventer at få som den højeste (den, det tager flest år at gennemføre), afspejler igen, at det er nemmere at have en mening om det, jo tættere på målet man er. Lidt mere end hver femte 15-årig kan ikke angive, hvor langt han eller hun regner med at nå. Blandt 19-årige er usikkerheden svundet ind til at gælde hver tiende. Ligeledes er der flere 15- end 19-årige, som ikke tør se længere frem end til afslutningen af en gymnasial uddannelse. Alt i alt mener 13 pct. af de 15-årige, at de kommer til at tilhøre den uddannelsesmæssige restgruppe, som ikke har nogen uddannelse med erhvervskompetence. Hertil kan lægges, at 22 pct. i denne alder endnu ikke tør give et bud på deres forventede uddannelsesniveau. Blandt de 19-årige er det blot 7 pct., der forventer at tilhøre restgruppen (og 10 pct., der ikke kan tage stilling). Billedet har ikke ændret sig siden 2009.

KONKLUSION

Bedømt ud fra ovennævnte kan vi konkludere, at:

- 1 pct. af de 15-årige er ikke under uddannelse, og 7 pct. af de 19-årige er hverken i uddannelse eller beskæftigelse på interviewtidspunktet. Siden den første undersøgelse i 2009 er der blevet færre 19-årige uden forankring i en uddannelse eller et arbejde.
- Uanset alder har de unge svært ved at se ret mange år ud i fremtiden. Det umiddelbart forestående valg af uddannelse er det, de unge har den sikreste mening om.
- Mere end hver tiende 15-årig har ikke nogen forventning om at få en uddannelse med erhvervskompetence, hvilket vil placere personen i den såkaldte uddannelsesmæssige restgruppe. Blandt de 19-årige er gruppen svundet noget ind, så det nu er mindre end hver tiende, der har denne forventning til sig selv.

-
- 1 De fleste lønmodtagere har i Danmark ret til barselsorlov i op til 1 år.
  - 2 Tal i Statistikbanken over indskrevne i dagtilbud og folketallet i 2012.
  - 3 I 2009 blev børnehaveklassen gjort obligatorisk, hvorefter undervisningspligten begynder i det år, hvor barnet fylder 6 år, og varer til slutningen af 9. klassesetrin. Individuelle forhold kan begrunde, at skolestarten udskydes 1 år eller rykkes 1 år frem.
  - 4 Tallene for 2011 omfatter kun elever i folkeskolen og frie grundskoler, ikke elever på specialskoler, hvor der må antages at være relativt mange blandt de ca. 500 elever, som har fået en sen skolestart. Børnehaveklassen rummer endvidere knap 2.000 elever, der er omgængere. Når der tages hensyn til, at de tidligst vil blive rykket op i 1. klasse med 1 års forsinkelse, svarer det for knap 1.700 elever til, at de er kommet sent i skole. Hvor det umiddelbart ligner en stor succes på blot 10 år at nedbringe andelen af sene skolestartere fra 23 til 9 pct., skal det tilføjes, at en del af nedgangen vil blive modsvaret af en stigning i omgængernes andel. Det har vi dog ikke eksakte tal for.
  - 5 Tal i Statistikbanken over elever i grundskolen, særskilt for klassesetrin og skoletype. 2008 og 2013.
  - 6 Regnet i absolutte tal er efterskolernes elevtal på 10. klassesetrin det dobbelte af, hvad det er på 9. klassesetrin. Da det samtidig kun er lidt over halvdelen af en årgang, der vælger 1 år i 10. klasse, betyder det, at 43 pct. af samtlige elever på 10. klassesetrin i 2013 gik på en efterskole.
  - 7 I 2009 var der 10 pct. på efterskole blandt 15-årige. Det var også i underkanten af det forventede. En mulig forklaring kan være, at det er en type unge, som er sværere at få i tale, fordi de i Folkeregisteret bor hjemme og derfor vil blive forsøgt interviewet, når (eller hvis) de er hjemme på weekend.
-

DOMÆNE 5

SOCIALE RELATIONER

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Dette kapitel analyserer karakteren af børns og unges familieforhold og øvrige sociale netværk og relationer. Vi indkredser danske børns sociale ressourcer ved hjælp af fem typer komponenter.

Under komponent 1 ser vi således på deres strukturelle familiesituation – dvs. hvilke voksne og børn de bor sammen med, hvor ofte de ser deres forældre, hvis de ikke bor sammen med dem, og hvorvidt de har været anbragt på et tidspunkt i deres opvækst.

Under komponent 2 og 3 graver vi et spadestik dybere i familieforholdene og beskriver de følelsesmæssige og intellektuelle ressourcer, der udveksles mellem forældre og børn samt beskriver, hvordan forskellige grupper af børn opdrages og inddrages forskelligt i forskellige typer af familier. Uden for den nære familie findes potentielt nogle netværk, som kan komme børnene til gode som en bonus eller som kompensation for mangler i det nære. Bedsteforældre er en oplagt netværksressource, som vi belyser under komponent 4, mens komponent 5 beskriver relationerne til venner og kammerater.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Familienstruktur	<ul style="list-style-type: none"> 3-19-årige i forskellige typer af familier 19-årige udeboende 3-19-åriges søskendeforhold 3-19-årige ikke-kernefamiliebørn, der bor hos deres mor eller far 3-15-årige ikke-kernefamiliebørns kontakt med samværsforælder 3-19-årige, der har mistet en forælder 3-19-årige, der har været anbragt uden for hjemmet
Komponent 2: Omsorg, autoritet og konflikt i familien	<ul style="list-style-type: none"> 3-15-årige – anerkendelse fra forældrene 7-19-årige – forældres indsigt i færd og vennekreds 11-19-årige – forældres betydning 11-19-åriges oplevelse af forældres kærlighed 11-19-åriges oplevelse af at kunne hente hjælp fra forældre 11-19-åriges fortrolighed med forældre og søskende 3-19-åriges regler i familien 3-19-åriges sanktioner i familien 3-19-åriges konflikter med forældre 3-19-åriges konflikter med søskende 3-7-årige – konflikter mellem forældrene 11-19-åriges oplevelse af harmoni i familien 3-7-årige med kontakt til de sociale myndigheder
Komponent 3: Kulturel kapital og deltagelse i familielivet	<ul style="list-style-type: none"> 3-19-åriges samtaler med forældre 11-19-åriges samtaler om kulturelle, politiske eller sociale emner 7-15-åriges hjælp til lektier 11-19-åriges hverdagsprog med familiemedlemmer 3-19-åriges inddragelse i planlægning af familieaktiviteter 7-19-åriges deltagelse i husarbejde
Komponent 4: Slægt	<ul style="list-style-type: none"> 3-19-åriges kontakt til bedsteforældre
Komponent 5: Relationer til venner og jævnaldrende	<ul style="list-style-type: none"> 7-19-åriges samvær med venner i fritiden 11-19-åriges virtuelle kontakt med venner 11-19-åriges fortrolighed med venner 11-19-åriges oplevelse af ensomhed 7-19-åriges oplevelse af mobning og konflikter med jævnaldrende 15-19-åriges kæresteforhold

KOMPONENT 1: FAMILIESTRUKTUR

Familiens strukturelle sammensætning har stor betydning for børns hverdag og hænger, som vi viser under domæne 1, sammen med de socioøkonomiske ressourcer, barnet har adgang til. For de 3-15-årige er det for størstedelens vedkommende forældrenes skilsmisser, etablering af nye parforhold og antallet af søskende, der bidrager til forandringer i sammensætningen af familiestrukturen og husstanden. For de 19-årige sker ændringerne også, fordi de unge selv begynder at flytte hjemmefra og etablere egne selvstændige husholdninger. En mindre gruppe af børn oplever mere drastiske ændringer i deres familiestruktur, hvis en af deres forældre dør, eller de selv oplever at blive anbragt i en anden familie eller på en institution.

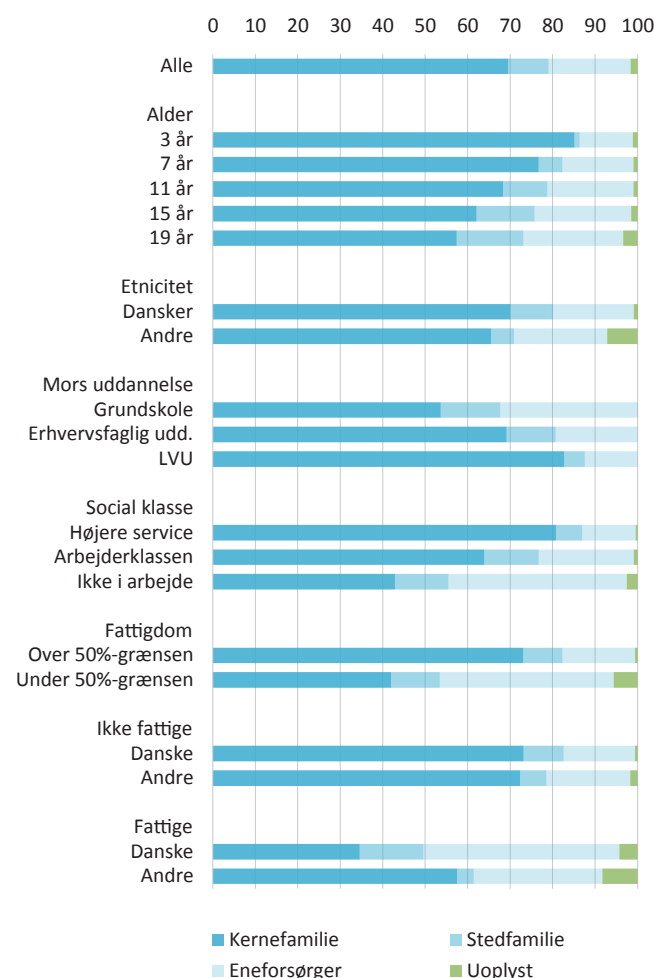
BØRN I FORSKELLIGE TYPER AF FAMILIE

Langt de fleste familier starter som kernefamilie, men i løbet af opvæksten vil en del børn opleve, at deres forældre går fra hinanden for eventuelt senere at finde sammen med nye partnere. Blandt de yngste 3-årige bor 85 pct. af forældrene sammen, mens det samme gælder for 57 pct. af de 19-åriges forældre.

Figur 5.1.1, der er baseret på registeroplysninger om alle børn i de fem årgange, viser, hvordan familiens sammensætning er væsentlig forskellig i forskellige samfundsgrupper. Blandt mødre med lav uddannelse er det, på tværs af de medtagne aldersgrupper, 54 pct. af alle børn, der lever i en kernefamilie, 14 pct., der lever i en stedfamilie (dvs. med en forælder og en stedforæl-

der), og 32 pct., der lever sammen med en enlig forælder. Blandt børn, hvis mødre har en lang videregående uddannelse, er der 83 pct., der lever i kernefamilier, 5 pct., der lever i stedfamilier, og 12 pct., der lever i en eneforsørgerfamilie. Ligeledes ser vi, at blandt familier, hvor forældrene tilhører den øvre middelklasse og overklassen, dvs. den højere serviceklasse, lever 81 pct. af familierne som kernefamilier, mens det samme kun gør sig gældende for 43 pct. af familier, hvor ingen forældre er i arbejde, og for 42 pct. af familierne, der lever i relativ fattigdom. En af forklaringerne på disse sammenhænge er, at risikoen for at havne i relativ fattigdom øges væsentligt, når der kun er en indtægt i hjemmet. Modsat viser forskningen også, at risikoen for familiekonflikt og skilsmisse øges, når familien har få uddannelsesmæssige ressourcer eller oplever økonomiske problemer og arbejdsløshed (Amato, 2010).

FIG. 5.1.1: 3-19-åriges familiestruktur. Udvalgte baggrunds-faktorer. Procent

Familier med dansk baggrund lever i lidt højere grad end etniske minoritetsfamilier i kernefamilier (70 mod 66 pct.). Disse forskelle dækker bl.a. over, at etniske minoritetsfamilier i langt højere grad end danske familier lever i familier præget af lav uddannelse, arbejdsløshed og fattigdom. Hvis vi derfor sammenligner danske og etniske minoritetsfamilier i henholdsvis ikke-fattige og fattige familier, ser vi, at der ikke er væsentlige forskelle blandt de ikke-fattige familier, og at fattige etniske minoritetsfamilier i højere grad end danske familier lever i kernefamilier (35 pct. kernefamilier blandt danske mod 58 pct. blandt etniske minoritetsfamilier). Desuden er der blandt etniske børn og unge en højere andel, hvor informationen om familiesammensætning er uoplyst.

Vi kan således iagttage en social ulighed med hensyn til de familiemønstre, som omgiver børn og unge. Kernefamilien er mest udbredt der, hvor de socioøkonomiske ressourcer er flest. Dette mønster ser vi også i andre lande, og det betyder, at vi i højere grad end tidligere ser en økonomisk og social polarisering mellem børn fra familier med to veluddannede forældre med gode indtægter i den ene ende og børn fra enlige forældre med få uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer i den anden.

Familiestrukturen i Danmark ligner familiestrukturen i andre nordeuropæiske lande og USA og adskiller sig samtidig fra den typiske familiestruktur i sydeuropæiske lande, hvor andelen af eneforsørger- og stedfamilier er væsentlig lavere (Currie m.fl., 2012). Vi har dog i de sidste 30 år set en ændring på dette om-

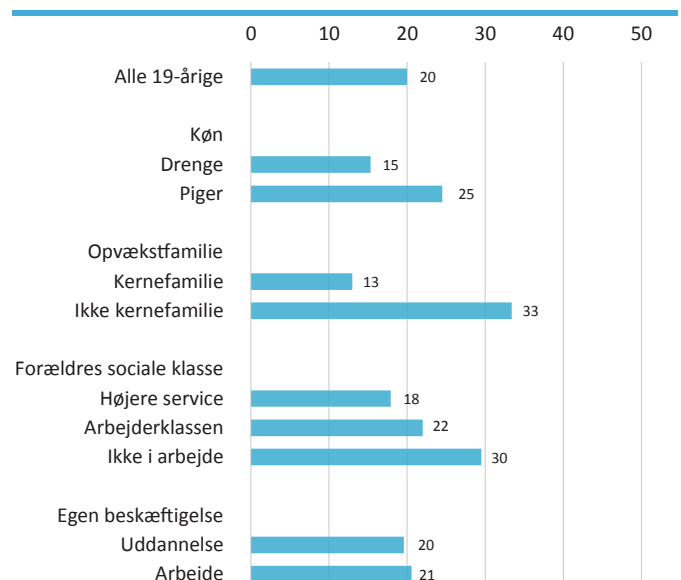
råde, idet skilsmissehyppigheden i de sydeuropæiske lande er steget forholdsvis kraftigt, mens den er stabil eller faldende i de nord- og vesteuropæiske lande.

19-ÅRIGE UDEBOENDE

Danske unge er ifølge Iacovou (2011) yngre end alle andre europæiske unge, når de flytter hjemmefra. Årsagen til dette kan være både strukturelle og kulturelle. Man kan således forestille sig, at muligheden for at få SU, forholdsvis billige kollegieboliger og lav ungdomsarbejdsløshed (Eurostat, 2013) giver unge danskere en mulighed for økonomisk og praktisk uafhængighed af forældrene, som andre europæiske unge ikke har.

Holdsworth og Morgan (2005) peger dog også på i en undersøgelse af norske, engelske og spanske unges overgang til voksenlivet, at der er store kulturelle forskelle på, hvilken vægt der lægges på uafhængighed i de forskellige lande, og på, hvordan man forstår begreberne uafhængighed og selvstændighed i forskellige nationale og kulturelle kontekster. Norske unge opfatter i højere grad end spanske unge forlænget afhængighed af forældrene som afvigende og mindreværdigt og forlader typisk hjemmet tidligt (i begyndelsen af tyverne) for at bo alene eller sammen med venner. Spanske unge accepterer en gensidig afhængighed mellem dem og deres forældre langt op i voksenlivet som naturlig og forlader typisk hjemmet sent – ofte for at blive gift og danne en ny familie (Holdsworth & Morgan, 2005).

FIG. 5.1.2: Udeboende 19-årige. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

I denne undersøgelse er 20 pct. af de adspurgte 19-årige flyttet ud af deres forældres hjem. Pigerne flytter, som figur 5.1.2 viser, tidligere hjemmefra end drengene, idet 25 pct. af pigerne mod kun 15 pct. af drengene er flyttet hjemmefra som 19-årige. Desuden kan vi observere, at unge, hvis forældre ikke bor sammen, væsentligt hurtigere flytter hjemmefra end unge fra kernefamilier (hhv. 33 pct. og 13 pct.). Dette resultat er i overensstemmelse med internationale studier, der ligeledes viser, at skilsmisse medfører en tidligere fraflytning fra barndomshjemmet (Kiernan, 1992; Murphy & Wang, 1998). Derudover viser figur 5.1.2, at unge fra hjem præget af arbejdsløshed i højere grad (30 pct.) end unge fra hjem, hvor forældrene tilhører arbejderklassen eller den højere serviceklasse (18-22 pct.), er flyttet hjemmefra som 19-årige. De økonomiske ressourcer i barndomsfamilien ser således ud til at have en vis betydning for, hvor længe de unge har mulighed for at blive boende hjemme.

De udeboende er i lige så høj grad som de hjemmeboende i beskæftigelse på arbejdsmarkedet og i lige så høj grad i gang med en uddannelse. I modsætning til de hjemmeboende er de udeboende i højere grad i gang med en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse og har i højere grad enten fravalgt gymnasiet eller lagt gymnasietiden bag sig.

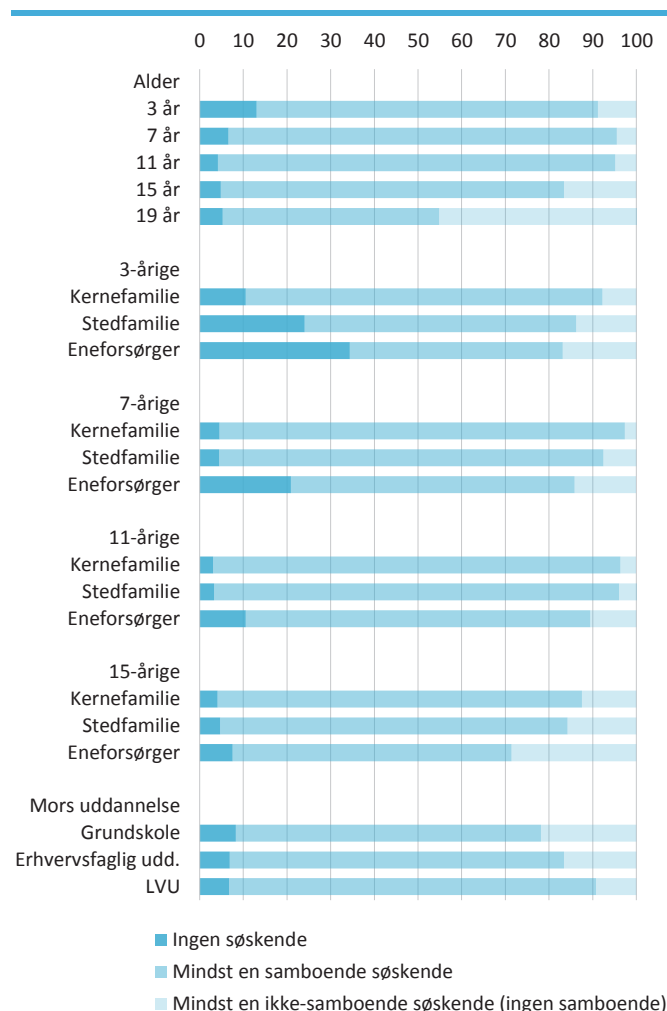
BØRNS SØSKENDEFORHOLD

Langt de fleste børn har en eller flere hel-, halv- eller stedsøskende, som enten bor sammen med barnet, i en anden husstand eller i eget hjem. En kortlægning af søskendeforhold gennem spørgeskema er forholdsvis kompleks, og figur 5.1.3 viser derfor et forsimplet overblik over andelen af børn, der ikke har nogen søskende, andelen af børn, der bor sammen med mindst en søskende (men kan have søskende i andre familier), og andelen af børn, der ikke bor sammen med en søskende, men har mindst en søskende, der bor i en anden familie eller er flyttet hjemmefra.

Vi ser, at andelen, der bor sammen med søskende, toppe i 11-års-alderen, hvor familien må ventes at have fået de børn, den skal have, uden at nogen af dem endnu er flyttet hjemmefra. 13 pct. af de 3-årige har endnu ikke fået nogen søskende, og blandt de 19-årige er der 45 pct., der har søskende, som de ikke bor sammen med. Det kan enten skyldes, at de 19-årige selv er flyttet hjemmefra, eller at det drejer sig om ældre søskende, der allerede er flyttet fra barndomshjemmet.

Børn i eneforsørger- og stedfamilier får senere søskende end børn i kernefamilier, men som 15-årige er der kun få procentpoints forskel på, om man overhovedet har en søskende. Til gengæld er der meget naturligt forskel på, om man bor sammen med disse søskende. Blandt 15-årige i kernefamilier er der 83 pct., der bor sammen med mindst en søskende, og 13 pct., der har en søskende, de ikke bor sammen med. Blandt de 15-årige i

FIG. 5.1.3: 3-19-åriges søskende. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

eneforsørgerfamilierne er der 64 pct., der bor sammen med deres søskende, og 29 pct., der udelukkende har en søskende, de ikke bor sammen med. Givet forskellene i familiestruktur i forskellige uddannelsesgrupper, vist i figur 5.1.1, er der følgelig også forskel på søskendeforholdene i familier med forskellige uddannelsesressourcer.

BØRN FRA IKKE-KERNEFAMILIER, DER BOR HOS DERES MOR ELLER FAR

Afhængig af alder bor mellem hver tiende og hvert tredje barn og ung i undersøgelsen, som vi så i figur 5.1.1, altså ikke sammen med begge deres biologiske forældre. Det mest almindelige blandt ikke-kernefamiliebørn er stadig, jf. figur 5.1.4, at have den primære bopæl hos moren. 85 pct. af børn fra ikke-kernefamilier angiver således, at de bor med deres mor, mens 14 pct. bor med faren. Andelen, der bor sammen med deres far, er mindst blandt

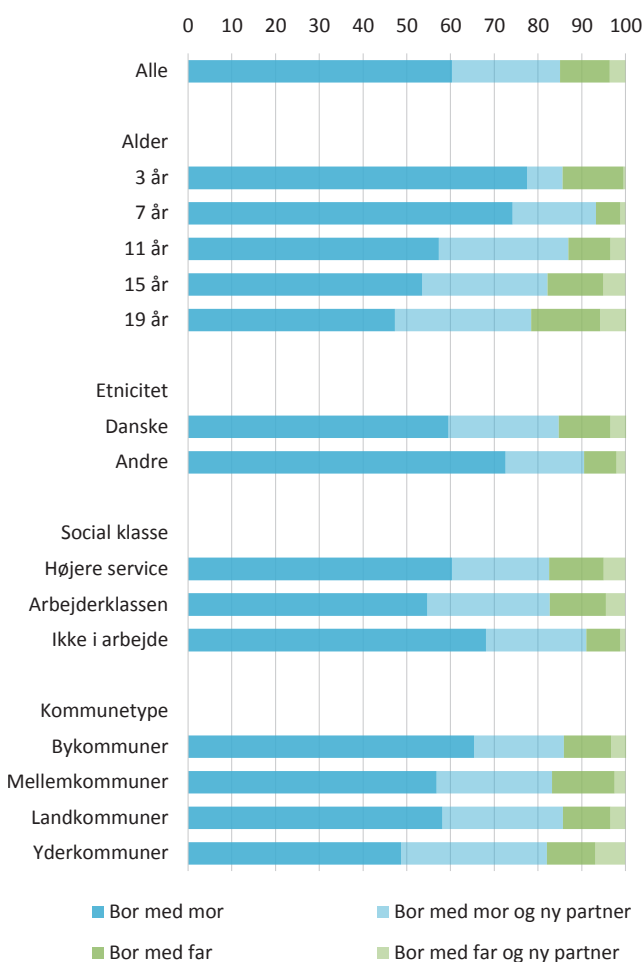
de 7-årige (ca. 7 pct.) og størst blandt de stadig hjemmeboende 19-årige fra ikke-kernefamilier (ca. 22 pct.).

Figur 5.1.4 viser en svag tendens til, at færre børn bor hos faren, hvis familien lever i fattigdom, eller forældrene står uden for arbejdsmarkedet. Derudover ser vi flere sammenbragte familier i yderkommunerne, mens der er flere enlige mødre i storbyen. Denne sammenhæng skyldes sandsynligvis forskelle i udbuddet af små og store boliger i henholdsvis landdistrikter og bydistrikter, hvor mindre lejligheder oftest er koncentreret i de større byer.

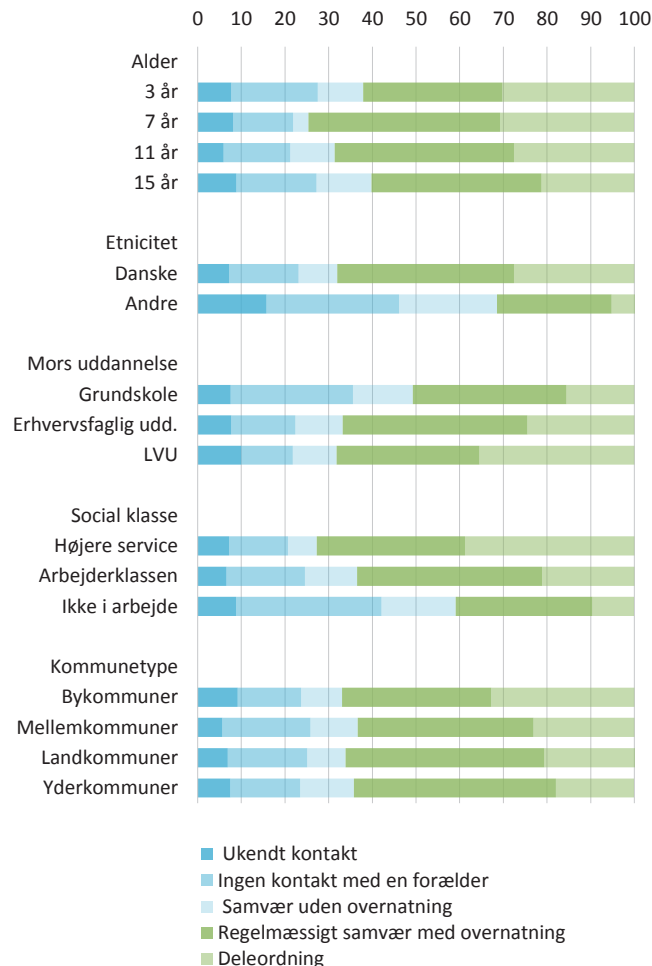
KONTAKT MELLEM IKKE-KERNEFAMILIEBØRN OG SAMVÆRSFORÆLDRE

Som udgangspunkt betragter mange det som bedst for barnet at bevare en så tæt kontakt som muligt med den forælder, de ikke

FIG. 5.1.4: 3-19-årige fra ikke-kernefamilier fordelt på bopælsforældre og udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 5.1.5: 3-15-årige fra ikke-kernefamilier fordelt på samvær med ikke-samboende forældre og udvalgte baggrundsforhold. Procent

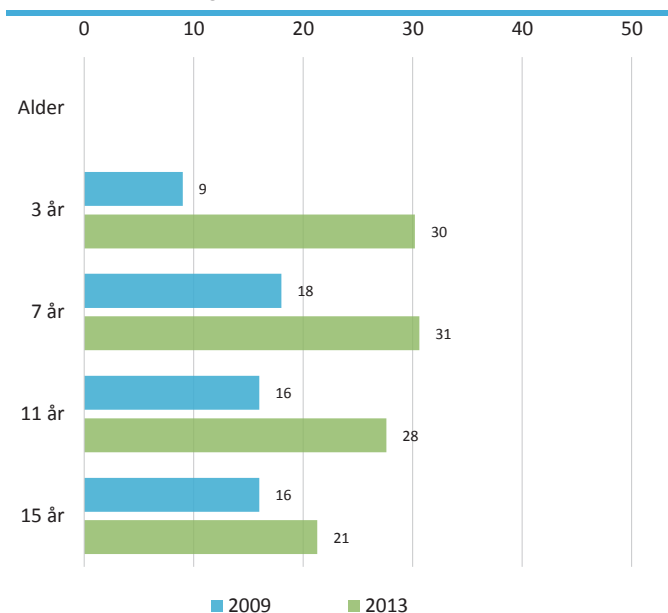

bor sammen med. I nogle tilfælde er dette ideal ikke muligt (eller ønskeligt). Måske har faren kun været til stede ved undfangelsen eller er nu død, måske gør den geografiske afstand et normalt samvær umuligt, eller den manglende kontakt er den bedste beskyttelse, barnet kan få.

Blandt alle børn og unge, der ikke bor sammen med en eller begge forældre, er der 17 pct., der ikke har kontakt med en eller begge forældre. Dette tal dækker over store sociale forskelle, der er illustreret i figur 5.1.5. Blandt børn med dansk oprindelse, der ikke bor sammen med en eller begge forældre, har 16 pct. mistet kontakten til deres forælder – blandt etniske minoritetsbørn er det 30 pct. Blandt børn, hvis mødre højst har en grundskoleuddannelse, har 28 pct. mistet kontakten – blandt børn, hvis mødre har en lang videregående uddannelse, er der 12 pct. Ligeledes ser vi, at arbejdsløshed og fattigdom er forbundet med tab af forælderrelationer.

Sammenlignet med 2009 ser vi i figur 5.1.6 en tydelig udvikling mod, at flere skilsmissebørn bor på skift hos begge deres forældre. Det mest almindelige er fortsat at bo det meste af tiden hos én forælder og overnatte regelmæssigt hos den anden (i alt 39 pct.), men hele 30 pct. af de 3-årige og 21 pct. af de 15-årige har en deleordning¹, hvor de bor på skift hos begge forældre. I 2009 var der 9 pct. af de 3-årige og 16 pct. af de 15-årige, der havde denne samværsordning.

FIG. 5.1.6: 3-15-årige fra ikke-kernefamilier, der har en deleordning. Procent

Deleordninger er mest populære i familier med dansk oprindelse og i familier med gode uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer. Derudover er der flere familier bosat i Storkøbenhavn, der har en deleordning sammenlignet med land- og yderkommuner. Årsagen til disse forskelle kan dels handle om forskelle i familie- og kønsrollekultur blandt forskellige etniske og sociale grupper. Muligheden for at etablere en deleordning vanskeliggøres dog også, hvis forældrene ikke begge har økonomisk mulighed for at have barnet boende hos sig, eller hvis de ikke har mulighed for at bosætte sig så tæt på hinanden, at barnet kan passe skole og fritidsaktiviteter med udgangspunkt i begge hjem.

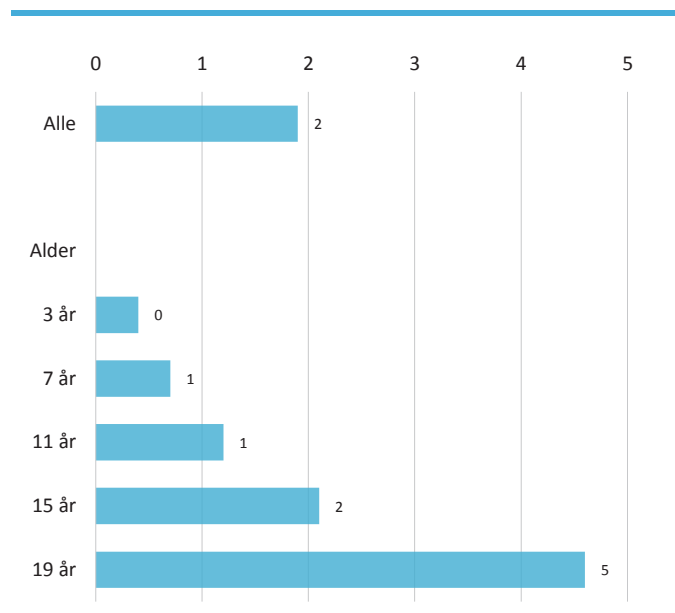
BØRN, DER HAR MISTET EN FORÆLDER

Forældrenes skilsmisse kan være en af årsagerne til, at den ene forælder forsvinder ud af barnets liv. En nok så uigenkaldelig grund er, at far eller mor er død. Alt i alt oplever 4 pct. af børnene i survey-undersøgelsen, at en af forældrene dør i løbet af deres første 19 leveår.

BØRN, DER HAR VÆRET ANBRAGT UDEN FOR HJEMMET

Børn, der anbringes uden for hjemmet, hører til blandt de allermest sårbare grupper i børnebefolkningen. I alt har 5 pct. af de 19-årige, der blev født i 1993, oplevet at blive anbragt, før de fyldte 18 år. Andelen, der oplever en anbringelse, er en smule mindre end for de årgange, der blev født omkring 1980, hvor 6 pct. oplevede en anbringelse (Olsen m.fl., 2011). Til gengæld oplever de, der bliver anbragt, generelt lidt længere anbringelses-

FIG. 5.1.7: 3-19-årige, der har oplevet mindst én anbringelse. Procent

forløb, således at der over tid nogenlunde konstant er 1 pct. af en børneårgang, der af de kommunale myndigheder er anbragt væk fra hjemmet (ibid).

Da antallet af anbragte børn er meget lille i survey-undersøgelsen, bruger vi registerbaserede data til at få oplysninger om baggrundsforhold for de anbragte børn i de fem årgange. Vi ser i figur 5.1.7, at der er meget få, der anbringes som små, og forholdsvis mange, der anbringes, efter at de er fyldt 15 år. I figur 5.1.8 fokuserer vi derfor kun på de 19-årige for at få et samlet billede af sandsynligheden for at opleve en anbringelse i løbet af barndommen i forskellige befolkningsgrupper.

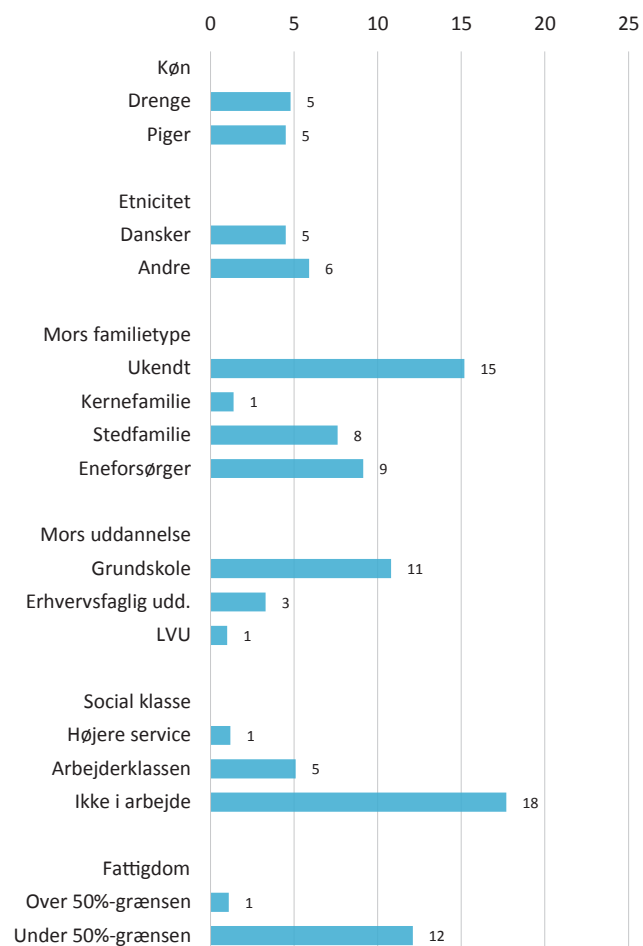
I de familier, hvor forældrene stadig bor sammen, når den unge er 18 år, er der 1 pct., der har oplevet en anbringelse, mens der er hhv. 8 og 9 pct., der har oplevet det i stedfamilier og enefor-

sørgerfamilier. I familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse, er der 1 pct., der har oplevet en anbringelse, mens der i familier, hvor moren højst har en grundskoleuddannelse eller tilsvarende, er 11 pct. Endelig er der 18 pct., der har oplevet en anbringelse blandt de 19-årige, hvor ingen af forældrene er i arbejde, og 12 pct. af 19-årige, hvis familier lever under fattigdomsgrænsen.

Vender vi i figur 5.1.9 analysen om, sådan at vi sammenligner den socioøkonomiske sammensætning af de anbragte og de ikke-anbragtes familier, ser vi, at 46 pct. af de anbragtes mødre er eneforsørgere, 51 pct. har højst en grundskoleuddannelse, 43 pct. har ingen forældre i arbejde, og 67 pct. af familierne lever i relativ fattigdom.

Andre undersøgelser bekræfter, at anbragte børn og unge hyppigst kommer fra hjem med meget få socioøkonomiske ressourcer. Deres forældre har ofte psykiatriske diagnoser, misbrugsproblemer og er oftere end andre blevet dømt for noget kriminelt (Egelund & Hestbæk, 2003; Egelund m.fl., 2008, 2004; Lausten m.fl., 2013). Når børnene anbringes, begrundes kommunens sagsbehandlere det i mange tilfælde med forældrenes problemer eller med decideret vanrøgt af barnet. Barnets egen adfærd eller psykiske problemer bruges dog også hyppigt som begrundelse for en anbringelse, og for de lidt ældre børn optræder alvorlige skoleproblemer også som årsag til anbringelse (Lausten m.fl., 2013).

FIG. 5.1.8: Andel 19-årige, der har oplevet mindst én anbringelse. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

KONKLUSION

På baggrund af gennemgangen kan vi konkludere, at:

- Langt de fleste børn starter deres tilværelse i en kernefamilie, men som 19-årige vil 1 ud af 3 have oplevet, at forældrene er gået fra hinanden for eventuelt at have fundet sammen med en ny partner. Skilsmisser og samlivsbrud hænger sammen med familiens socioøkonomiske status, idet en større andel af *børn fra hjem med få socioøkonomiske ressourcer oplever*, at deres forældre går fra hinanden i løbet af opvæksten.
- Danske unge flytter tidligere hjemmefra end unge fra andre europæiske lande. Pigerne flytter tidligere hjemmefra end drengene, og unge fra ikke-kernefamilier samt hjem præget af arbejdsløshed er i højere grad end andre unge flyttet hjemmefra som 19-årige. De unge udeboende er i højere grad end de hjemmeboende i gang med en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse.
- Langt de fleste børn får på et tidspunkt i opvæksten en eller flere søskende. Børn fra eneforsørgerfamilier og stedfamilier får søskende lidt senere end børn i kernefamilier, og de har oftere søskende, som de ikke bor sammen med.
- Fortsat er det mest almindeligt, at børn, hvis biologiske forældre er skilt, bor sammen med deres mor, evt. sammen med morens nye partner. Jo ældre børnene er, jo mere almindeligt er det dog, at de bor sammen med deres far, evt. sammen med farens nye partner. Danske børn fra skilte familier oplever i højere grad end børn med anden etnisk baggrund end dansk, at deres forælder (mor) flytter sammen med en ny partner. Enlige

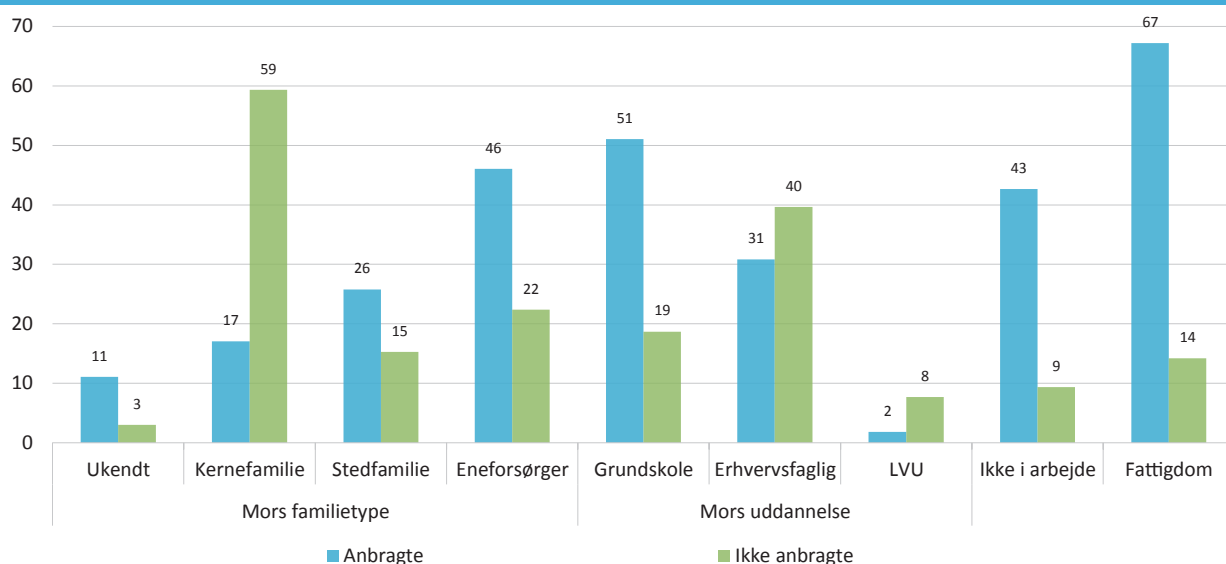
kvinder med børn er overrepræsenteret i de større byer, mens sammenbragte familier er overrepræsenterede i de tyndest befolkede yderkommuner.

- Sammenlignet med 2009 ser vi en tydelig udvikling mod, at flere skilsmissebørn bor på skift hos begge deres forældre i en såkaldt fifty-fifty ordning. Det mest almindelige er dog fortsat at bo det meste af tiden hos én forælder og overnatte regelmæssigt hos den anden forælder. Fifty-fifty deleordninger forekommer hyppigst i familier med dansk oprindelse, i familier med gode socioøkonomiske ressourcer og i familier bosat i Storkøbenhavn. Børn fra etniske minoritetsfamilier og fra hjem uden nogen forældre på arbejdsmarkedet har større risiko for helt at miste kontakten til den forælder, de ikke bor sammen med, når deres forældre er skilt.
- Alt i alt oplever 4 pct. af danske børn at miste en forælder i løbet af deres første 19 leveår, mens 5 pct. oplever at blive anbragt uden for hjemmet i kortere eller længere tid.
- Børn, der oplever en anbringelse, kommer fra familier med meget få socioøkonomiske ressourcer. Der er i meget høj grad tale om familier uden uddannelsesressourcer, uden tilknytning til arbejdsmarkedet og uden økonomiske ressourcer. Der er desuden meget få anbragte børn, der kommer fra en kernefamilie.

KOMPONENT 2: OMSORG, AUTORITET OG KONFLIKT I FAMILIEN

Hvor komponent 1 har beskrevet børns og unges strukturelle familieforhold, bevæger vi os ved hjælp af komponent 2 ind under

FIG. 5.1.9: Tidligere anbragte 19-årige sammenlignet med ikke-anbragte på udvalgte baggrundsfaktorer. Procent

huden på familierne og ser på kvaliteten af den hverdagspraksis, der foregår i familierne. Denne komponent handler således om børns mulighed for at hente omsorg og støtte i familien, om autoritetsforholdene mellem forældre og børn og om mængden af konflikt i familien. For nogen familier bliver det nødvendigt at hente hjælp til at klare familielivet eller andre udfordringer omkring barnet. Denne komponent rummer desuden en kort beskrivelse af familiernes kontakt til de sociale myndigheder omkring forhold vedrørende deres børn.

Forskning fra Danmark og udlandet viser, at børn og unge fra familier med en høj grad af følelsesmæssig nærhed, en stor indsigt i barnets hverdag, et lavt konfliktniveau og tydelige rammer (såkaldt autoritativt opdragelsesstil), roder sig ud i færre problemer end børn og unge, hvis forældre enten er uklare på rammerne eller mangler indsigt og indlevelse i deres barns hverdag (Chan & Koo, 2011; Dahl, 2014; Lamborn m.fl., 1991; Steinberg, 2001). Tilstedeværelsen eller fraværet af disse elementer af familielivet kan således have betydning for børns og unges sundhed, kriminalitet og inklusion i skole- og uddannelsessystemet (ibid).

Kvaliteten af familierelationerne er ikke (kun) et udtryk for frie individuelle valg, men vil dels være formet af kulturelle forestillinger hentet fra forældrenes egen opvækst og omgangskreds, dels af de sociale og økonomiske vilkår, der betinger familiens hverdagsliv. I det følgende vil vi beskrive, hvordan udvalgte mål for forældreskab og de følelsesmæssige bånd i familien hænger sammen med børns og unges alder og køn samt med familiens sammensætning, etniske tilhørsforhold, uddannelsesbaggrund, tilknytning til arbejdsmarkedet og relative fattigdom.

OMSORG OG STØTTE I FAMILIEN

Børns og unges mulighed for at få omsorg og støtte i deres familier illustrerer vi ved hjælp af spørgsmål om hyppigheden af

forældrenes anerkendelse, deres indsigt i deres børns færden og venskaber, de 11-19-åriges opfattelse af forældrenes betydning, kærlighed og hjælp samt graden af fortrolighed, børn og unge oplever at have med deres forældre og søskende.

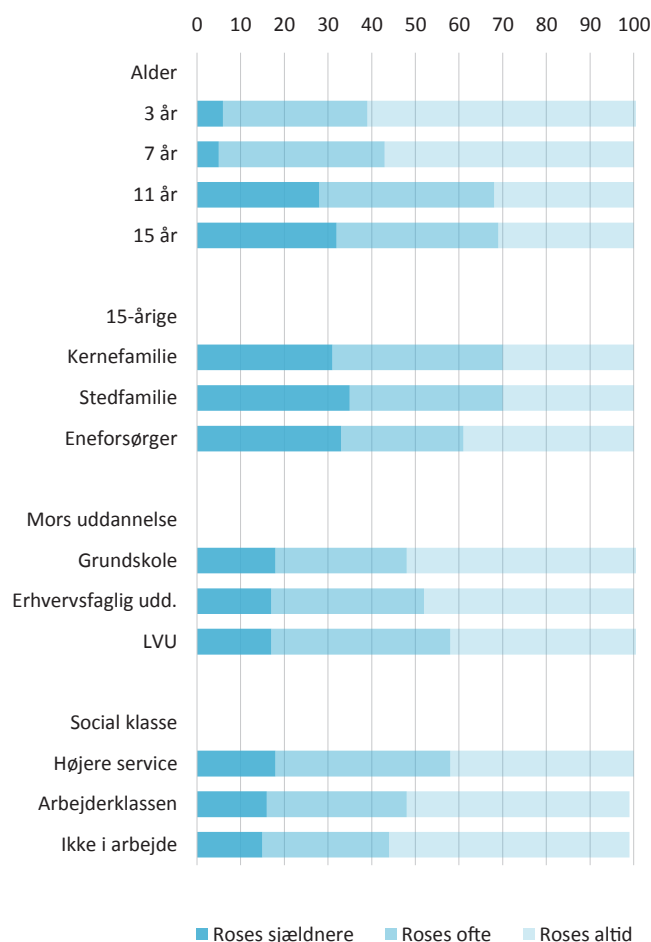
Hyppigheden af forældres anerkendelse og påskønnelse af deres 3-15-årige børn blev målt ved hjælp af en spørgsmålsserie fra det amerikanske Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

Spørgsmålene lød:

- "Dine forældre bemærker det, når du udfører en opgave godt"
- "Dine forældre roser dig, når du har gjort noget godt"
- "Dine forældre roser dig, når du har opført dig godt."

På baggrund af svarene på de tre spørgsmål kan børnene opdeles i tre grupper, som *altid* bliver rost (46 pct.), *ofte* bliver det

FIG. 5.2.1: 3-15-årige fordelt på hyppighed af ros. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

(37 pct.), og en gruppe, der *sjældnere* er genstand for ros (17 pct.). Figur 5.2.1 viser, at forældre og unge kan have forskellige opfattelser af, hvad ros er, og hvor ofte forældrene roser deres børn. Blandt mødrene til de 3- og 7-årige angiver 5-6 pct., at de sjældent roser deres børn, mens 28-32 pct. af de 11- og 15-årige sjældent oplever ros. Man kunne måske forvente, at en anerkendende opdragelsesstil ville være mest udbredt i familier med mange økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer. Det er dog ikke tilfældet. Tværtimod scorer forældre med lav uddannelse og arbejderbaggrund højere end forældre med lange uddannelser og høj social status.

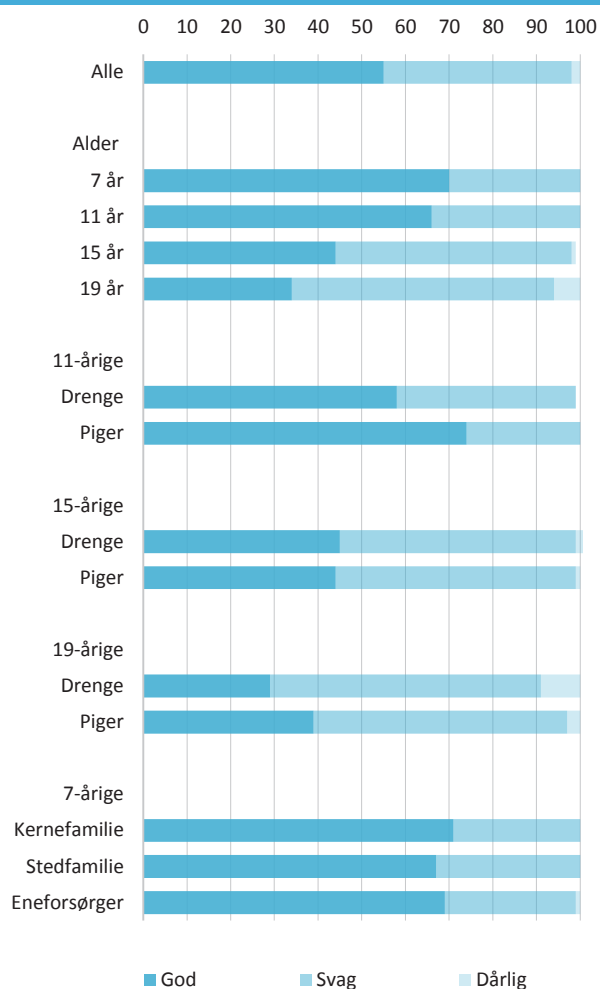
Forældrenes viden om deres børns færden og kendskab til deres venner er blevet brugt som indikatorer på deres indsigt i børnenes hverdagsliv. Igen har vi brugt spørgsmål fra det amerikanske Alabama Parenting Questionnaire (APQ), der for de 11-, 15- og

19-åriges vedkommende lyder:

- "Du giver besked derhjemme om, hvor du går hen"
- "Dine forældre kender godt de venner, du omgås."

Vi ser af figur 5.2.2, at forældrenes indsigt mindskes, jo ældre børnene bliver, og at forældre er mere velinformerede om deres døtres end om deres sønners færden og venskaber. Blandt 11-årige piger er der således 74 pct., der oplever, at deres forældre har en god indsigt i deres hverdagsliv, mens det for de 19-årige drenges vedkommende kun er 29 pct. Disse kønsforskelle kan skyldes, at forældrene i højere grad søger indsigt i deres døtres liv, men kan også skyldes, at pigerne i højere grad end drengene fortæller deres forældre om deres hverdagsliv og sociale relationer. 11- og 15-årige børn og unge fra kernefamilier oplever i lidt højere grad end jævnaldrende børn i andre familietyper, at forældrene har en god indsigt i deres hverdagsliv. Derudover er der ikke markante sociale, etniske eller økonomiske forskelle på forældres indsigt i deres børns hverdagsliv.

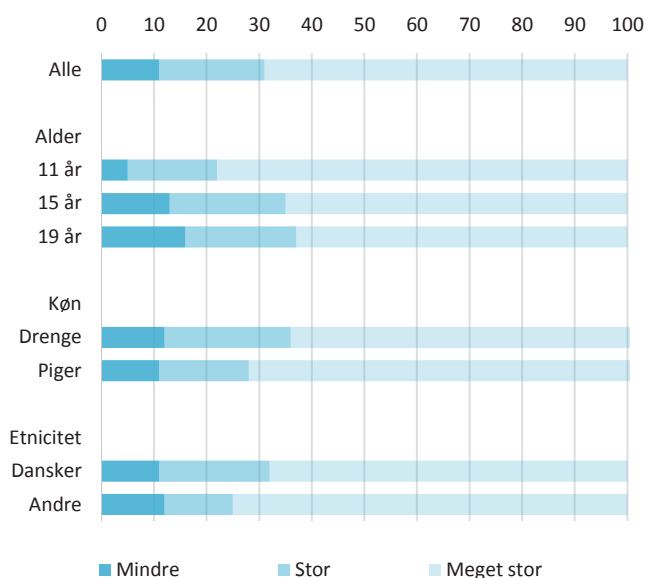
FIG. 5.2.2: 7-19-årige fordelt på forældres indsigt i hverdagsliv. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Børns og unges tilknytning og tillid til forældrene blev målt ved hjælp af følgende spørgsmål, som tidligere har været anvendt i et australsk forskningsprojekt, og hvis formål er at belyse dybden i relationen, sådan som det opleves af børn og unge selv²:

- "Dit forhold til dine forældre er vigtigt for dig"
- "Du stoler på dine forældre"
- "Dine forældre spiller en ret stor rolle i dit liv."

FIG. 5.2.3: 11-19-årige fordelt på forældres betydning. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Figur 5.2.3 viser, at tilknytningen til forældrene er størst blandt de yngste og mindst blandt de ældste. Blandt de 11-årige oplever 78 pct. en meget stor tilknytning til forældrene, mens det samme gælder for 63 pct. af de 19-årige. Piger og unge med etnisk minoritetsbaggrund oplever i lidt højere grad end drenge og unge med dansk baggrund en høj grad af tilknytning og tillid mellem dem og deres forældre.

Når vi direkte spørger de unge, om de føler sig elskede af deres forældre, svarer langt de fleste, 80 pct., 'altid', 13 pct. svarer 'ofte', mens 6 pct. svarer 'sjældent' eller 'aldrig'. Oplevelsen af at være elsket er ligesom tilknytningen i figur 5.2.3 størst blandt de yngste og lidt mindre blandt de ældste. Derudover ser vi i figur 5.2.4, at unge i kernefamilier i lidt mindre grad end unge i andre familieformer tvivler på deres forældres kærlighed. Blandt 15-årige i kernefamilier er der således 81 pct., der

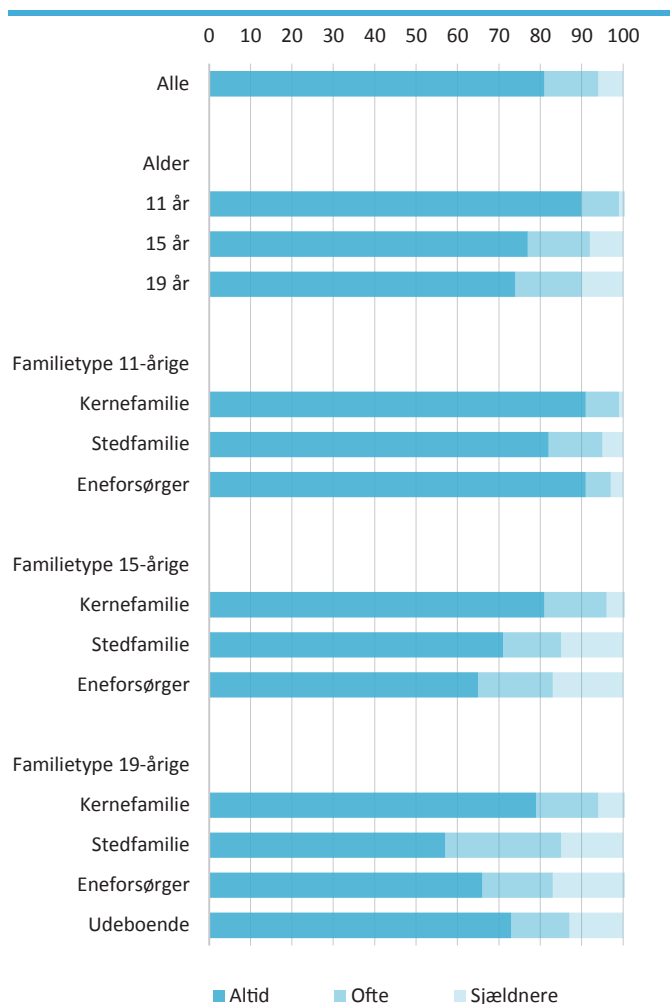
altid føler sig elsket, mens det samme gælder for 71 pct. af unge fra stedfamilier og 65 pct. af unge fra eneforsørgerfamilier.

En anden måde at vurdere kvaliteten af forældre-barn forholdet på er ved at undersøge, om barnet eller den unge oplever at kunne bruge sine forældre som ressourcepersoner eller som social støtte, hvis barnet/den unge har behov for hjælp. Inspireret af Australian Temperament Project har vi belyst denne dimension for de 11-19-årige ved at tage stilling til tre udsagn:

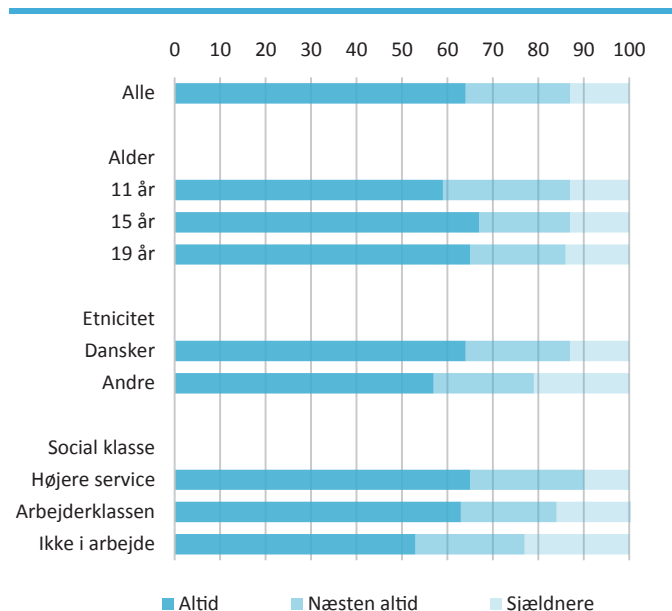
- "Du kan regne med, at dine forældre lytter til dig"
- "Du kan gå til dine forældre for at få et råd"
- "Du kan regne med hjælp fra dine forældre, hvis du har et problem."

Det store flertal af unge (i alt 64 pct.) er ganske sikre på, at de ville kunne gå til deres forældre for at få et råd eller støtte, jf. figur 5.2.5, hvis de skulle få brug for det. Med stigende alder blev andelen, som føler sig sikre på det, endog større. Blandt 19-årige er det 65 pct., som altid mener at kunne regne med forældrenes støtte, hvis det skulle blive nødvendigt. Unge med etnisk minoritetsbaggrund og unge med arbejdsløse forældre oplever i mindre grad end andre unge, at forældrene kan give dem hjælp og støtte, når de har behov. Det kan måske skyldes, at især de unge har brug for hjælp til at navigere i uddannelsessystemet og andre samfundsinstitutioner, som forældre med sprogproblemer eller mindre indsigt i det danske samfund har vanskeligt ved at give dem.

FIG. 5.2.4: 11-19-årige fordelt på, hvor ofte de føler sig elsket. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 5.2.5: 11-19-åriges oplevelse af forældres støtte. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Den sidste indikator på omsorg og støtte i familien, illustreret i figur 5.2.6, er de 11- til 19-åriges oplevelse af at kunne tale fortroligt med deres forældre og søskende. Gennem teenageårene oplever en stabil høj procentandel (85-88 pct.), at de nemt kan tale fortroligt med deres mor. Andelen, der oplever, at de nemt kan tale fortroligt med faren, er lidt mindre blandt de ældste (71 pct.) end blandt de yngste (80 pct.). Til gengæld er der en større andel af de ældste (64 pct.), der oplever at kunne bruge deres søskende som fortrolige samtalepartnere sammenlignet med de yngste (47 pct.). Der er ikke større socioøkonomiske forskelle på, hvem der oplever fortrolighed med deres forældre og søskende, når man ser bort fra, at flere af de unge, der ikke bor i kernefamilier, har mistet kontakten til deres fædre.

Sammenlignet med unge fra andre europæiske og nordamerikanske lande ligger danske unges oplevelse af fortrolighed med forældrene i midten (Currie m.fl., 2012). I lande som Holland og Island oplever de unge generelt meget stor fortrolighed med deres forældre, mens unge fra Frankrig, Belgien og USA i noget mindre grad oplever at have en fortrolig relation til deres forældre.

FAMILIENS AUTORITETSFORHOLD

I teorien om det autoritative forældreskab indgår der, ud over den følelsesmæssige dimension, også en autoritetsdimension. Teoretisk skelner vi mellem autoritet, der igennem regler og normer er rammesættende og fremadrettet, såkaldt proaktiv autoritet,

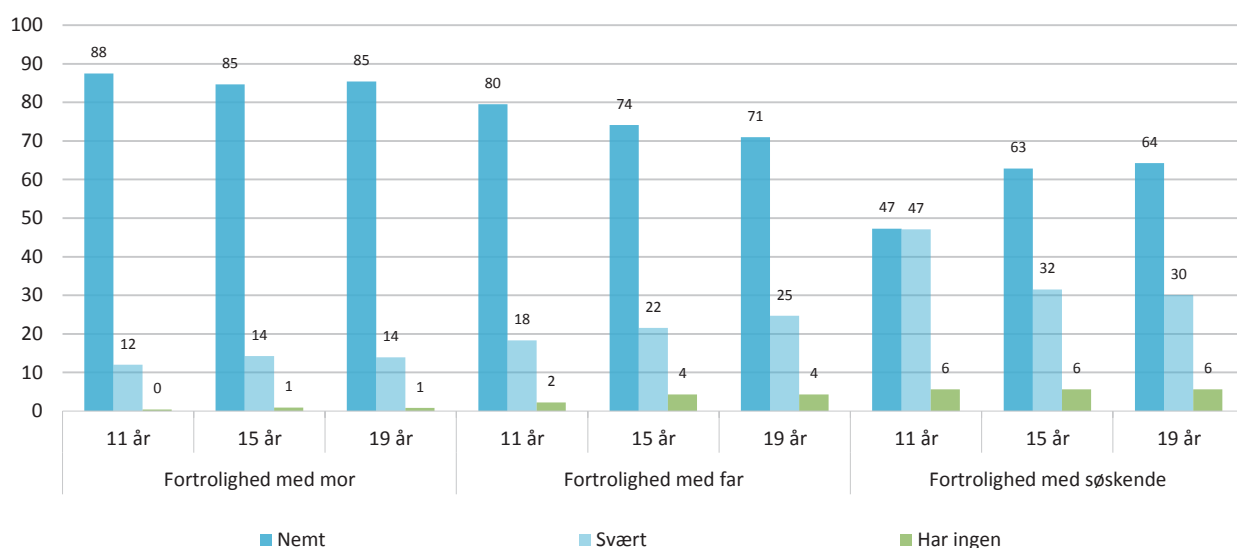
og autoritet, der gennem forskellige former for straf sanktionerer uønsket adfærd, såkaldt reaktiv autoritet (Dahl, 2014).

Familiens rammer, normer og regler illustrerer vi her ved hjælp af tre spørgsmål om familiens regler for opførsel ved måltider, tidsforbrug på tv og computer samt indtagelse af slik og sodavand.

Vi ser af figur 5.2.7, at andelen af børn og unge, der skal følge bestemte regler i hjemmet, er højest blandt de yngste 3- og 7-årige og mindst blandt de ældste. Andelen, der oplever, at *der ikke er* regler for tv, spil, slik og sodavand, stiger ret markant op gennem teenageårene. Således er der blandt 11-årige 37 pct., der ikke oplever, at forældrene sætter grænser for tv og spil, og 12 pct., der ikke oplever, at der er regler for indtagelse af slik og sodavand. Blandt de 15-årige er der 55 pct., der ikke oplever, at der er regler for tv og spil, og 32 pct., der ikke oplever regler for slik og sodavand. Og blandt de 19-årige oplever 76 pct. ikke, at deres forældre begrænser deres forbrug af tv og spil, og 60 pct. oplever ikke, at forældrene blander sig i, om de spiser slik og drikker sodavand.

Børn og unge med højt uddannede mødre lever med flere regler end børn og unge, hvis mødre højst har en grundskoleuddannelse. Blandt de lavest uddannede grupper har 42 pct. ingen regler for tv og spil, 25 pct. ingen regler for sodavand og slik, og 10 pct. ingen regler for bordskik. Blandt de højest uddannede grupper er det kun 25 pct., der ikke har regler for tv og spil, 13 pct., der ikke

FIG. 5.2.6: 11-19-åriges oplevelse af fortrolighed med forældre og søskende. Procent

har regler for slik og sodavand, og 4 pct., der ikke har regler for bordskik.

Også irettesættelse, skældud og sanktioner er, jf. figur 5.2.8, i højere grad noget, der rammer de yngste 3-årige, mens de 15- og 19-årige i langt mindre grad oplever, at forældrene re-

guler deres adfærd og sanktionerer deres eventuelle fejltrin. Ligesom det gjaldt tilbøjeligheden til at fastsætte regler, hænger tilbøjeligheden til at irettesætte sit barn også sammen med morens uddannelse. Blandt kort uddannede mødre er der 36 pct., der ugentligt irettesætter, og 29 pct., der ugentligt skælder ud på deres barn. Til sammenligning irettesætter 52 pct. af mødre med

FIG. 5.2.7: Familieregler fordelt på alder og mors uddannelse. Procent

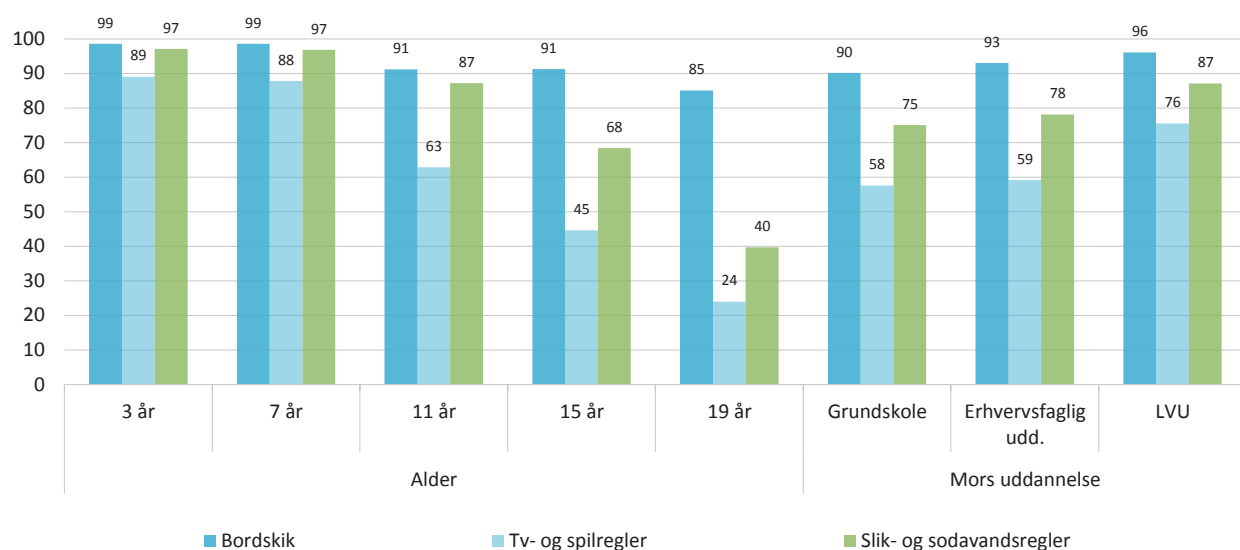
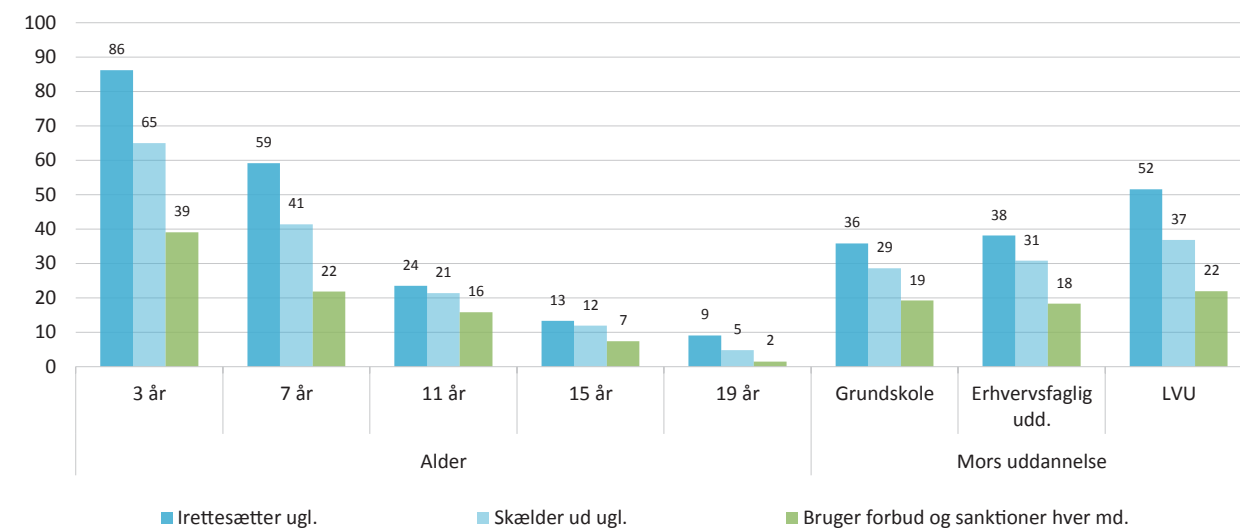

FIG. 5.2.8: 3-19-årige fordelt på hyppighed af irettesættelse, skældud og sanktioner samt udvalgte baggrundsforhold. Procent

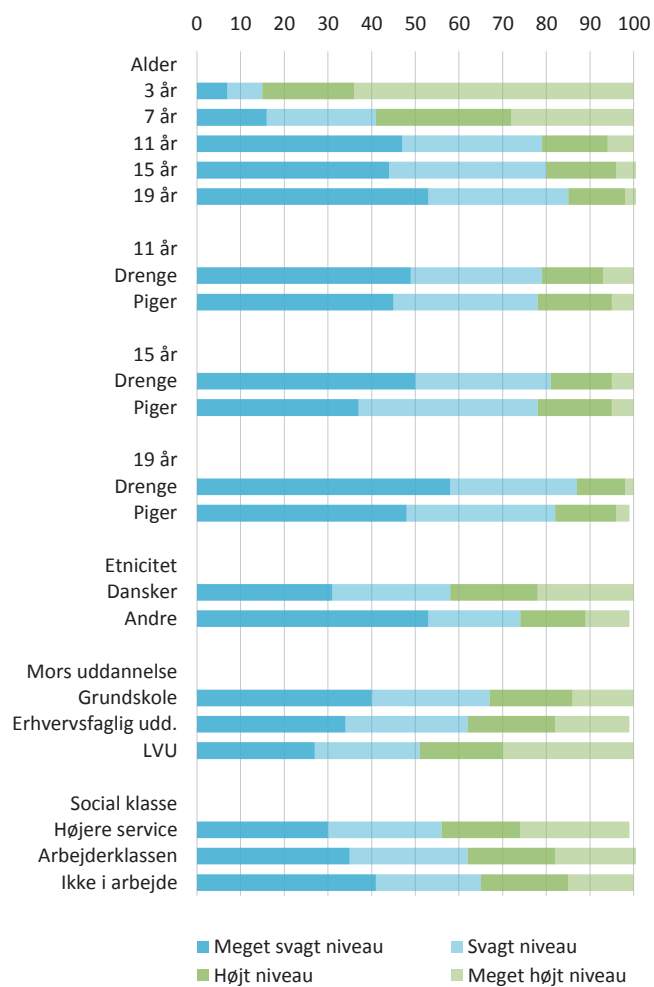

længere uddannelse ugentligt deres børn, og 37 pct. angiver, at de skælder ud. Der er dog ingen uddannelsesmæssige forskelle på, hvem der sanktionerer deres børn med forbud og sanktioner af forskellig art.

FAMILIEKONFLIKTER

At uenigheder fører til skænderier, kender alle til. Jo hyppigere, der forekommer skænderier eller konflikter i familien, jo mere belastende er det alt andet lige for familiens medlemmer. Vi så i undersøgelsen på konflikter mellem forældre og børn, mellem søskende og mellem forældre (set med børnene øjne). Konflikter mellem forældre og børn er belyst for alle fem aldersgrupper ved spørgsmål om, hvor tit "du har konflikter med din mor hhv. far." Der er således tale om en subjektiv vurdering, som er forskellig fra person til person, og ikke mindst afhængig af, om det er barnet eller den voksne, der udtaler sig.

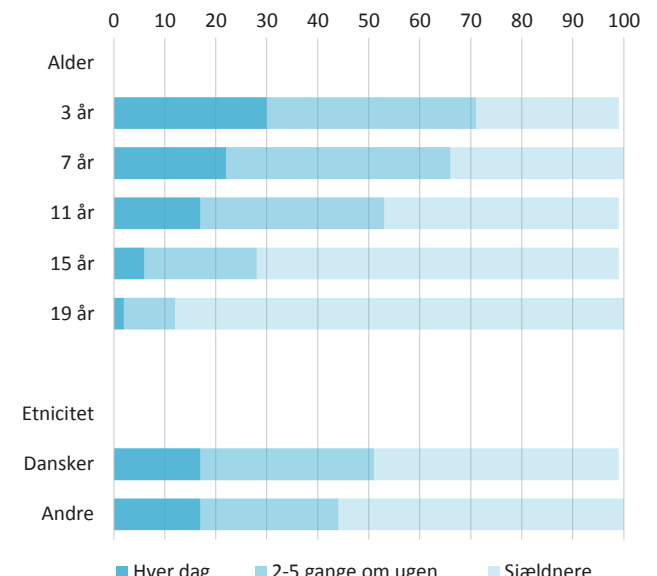
FIG. 5.2.9: 3-19-åriges konfliktniveau med forældre. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Det fremgår af figur 5.2.9, at forældrene til de mindste børn oplever et meget højere konfliktniveau end de lidt ældre børn og unge. Forskellene skyldes formodentlig både, at der *bliver* skældt mere ud og *er* flere skænderier i familier med helt små børn, men kan også tilskrives, at forældre og større børn har forskellig opfattelse af, hvornår noget er et skænderi. Piger oplever lidt flere skænderier med deres forældre end drenge. I modsætning til drengene øges pigernes konflikter med forældrene en smule i teenageårene. Det ser ud til, at familier med dansk oprindelse og flere socioøkonomiske ressourcer skændes mere end familier med etnisk minoritetsbaggrund og/ eller få socioøkonomiske ressourcer. Det gælder både, når vi spørger mødrene til de mindste børn, og når vi spørger de 11- til 19-årige. Ligesom det gjaldt de store forskelle på mødres og unges angivelser af skænderier, kan der her være kulturelle forskelle på, hvad man opfatter som et skænderi, og kulturelle forskelle på, hvorvidt man indvier fremmede i familiens uenigheder. Der kan dog også være meget vel være tale om reelle forskelle på, hvor tit mindre uoverensstemmelser udvikler sig til egentlige konflikter i forskellige sociokulturelle familiekontekster.

Også når det gælder konflikter søskende imellem, giver forældrene udtryk for, at de hyppigere oplever denne form for stridigheder, end de lidt ældre unge selv gør. Det er imidlertid et generelt træk, at oplevelsen af konflikter svækkes, jo ældre de unge bliver, jf. figur 5.2.10. Således giver mere end halvdelen af de 11-årige udtryk for, at de dagligt eller i det mindste flere gange om ugen

FIG. 5.2.10: 3-19-åriges konfliktniveau med søskende. Procent

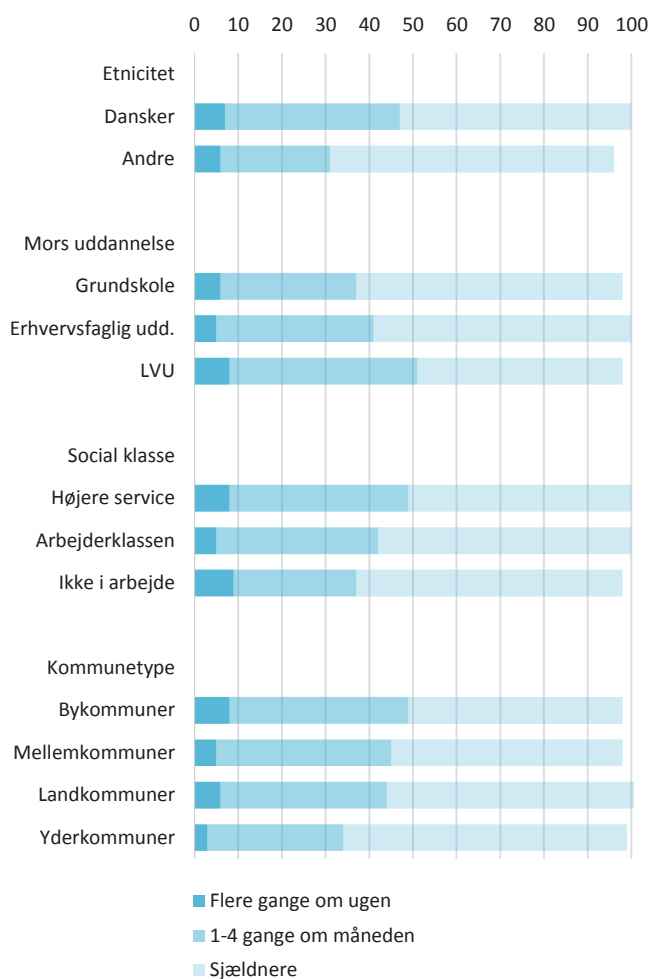

har konflikter med søskende. I 19-års-alderen er andelen faldet til 12 pct. I den anden ende af skalaen oplyser knap halvdelen af de 19-årige mod 16 pct. af de 11-årige, at de sjældent eller aldrig har konflikter med deres søskende. Faldet i konflikter kan til dels skyldes, at færre af de 19-årige bor sammen med deres søskende, og at de ældste tilbringer en større del af deres tid uden for familien. Det lave konfliktniveau mellem forældre og børn i etniske minoritetsfamilier gør sig også gældende i relationen mellem søskende.

Når mødre selv bliver bedt om at vurdere konfliktniveauet mellem dem selv og deres partner, angiver danske mødre og mødre med gode socioøkonomiske ressourcer, jf. figur 5.2.11, et højere konfliktniveau end mødre med etnisk minoritetsbaggrund eller færre ressourcer. Familier i bykommuner oplever tilsyneladende et højere konfliktniveau mellem forældrene end familier i yderkommuner.

FIG. 5.2.11: Mødre til 3-7-åriges oplevelse af konflikter med barnets far. Procent.

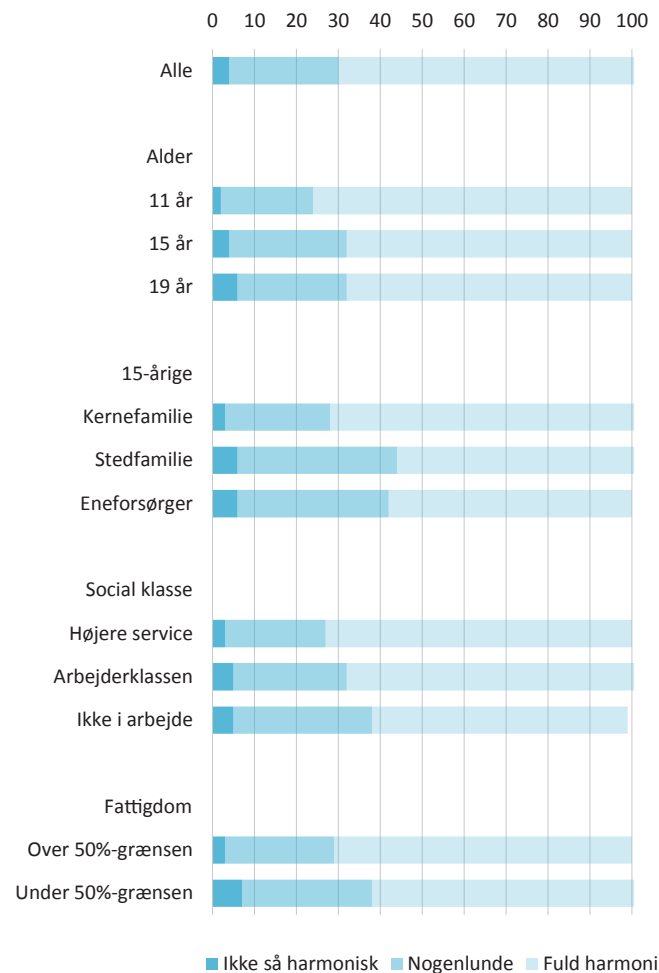

En mere overordnet vurdering af hjemmet som tryghedsbase for den unges liv gives i figur 5.2.12 ved tre spørgsmål til de 11-19-årige³:

- "Din familie kommer godt ud af det sammen"
- "Du føler dig tryk derhjemme"
- "Du har tilstrækkelig med privatliv derhjemme."

Generelt har de unge en stærk oplevelse af at leve i en harmonisk familie. Cirka 70 pct. svarede så positivt, de kunne, på de tre spørgsmål. Generelt er der kun få aldersforskelle, dog oplever unge 15- og 19-årige fra sted- og eneforsørgerfamilier tilsyneladende et dyk i familieharmonien sammenlignet med de 11-årige. Derudover ser vi mindre familieharmon i sted- og eneforsørgerfamilier og i familier præget af arbejdsløshed eller fattigdom, idet kun hhv. 61 og 63 pct. oplever fuld harmoni i disse familier.

FIG. 5.2.12: 11-19-åriges oplevelse af harmoni i familien. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Dette resultat er paradoksalt set i lyset af de ovenfor nævnte (omvendte) socioøkonomiske forskelle i konfliktniveauet i forskellige familier. Det kan skyldes, at der er sociokulturelle forskelle på, hvornår noget opfattes og/eller rapporteres som en konflikt og skænderi. Det er dog også muligt, at de ressourcestærke familier i højere grad kan rumme diskussioner og skænderier, uden at den samlede harmoni påvirkes.

KONTAKT TIL DE SOCIALE MYNDIGHEDER

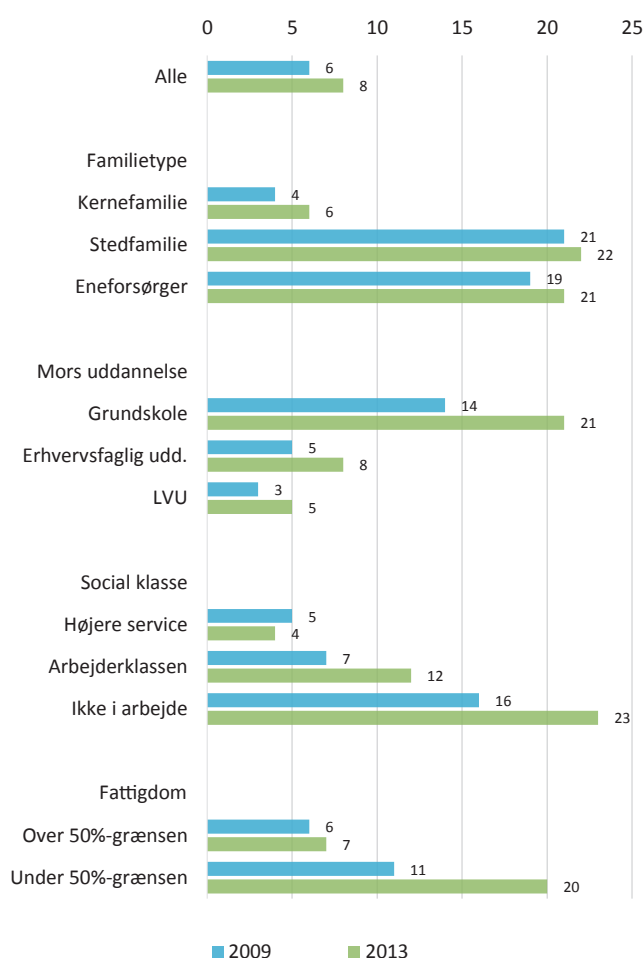
Når børnefamilier kommer i kontakt med socialforvaltningen omkring barnet – og det ikke drejer sig om de universelle velfærdsydelser som dagpasning eller sundhedspleje – er det ofte fordi, der er belastninger i hjemmet, som familien ikke selv kan magte. Kontakten mellem familien og myndighederne kan etableres, fordi familien selv henvender sig til socialforvaltningen, og det sker ikke så sjældent, har tidligere undersøgelser vist (Christoffersen, 2002). Men kontakten kan også opstå på baggrund af, at barnets daginstitution, skole eller en tredje part får mistanke om fx vanrøgt og derfor underretter socialforvaltningen herom. Kontakt mellem børns familier og de sociale myndigheder er således at betragte som en indikator på udsathed hos barnet eller i dets opvækstmiljø.

I undersøgelsen spurgte vi mødrene til 3- og 7-årige børn, om de havde haft kontakt med socialforvaltningen om barnet. Det svarede 8 pct., at de havde, jf. figur 5.2.13. De hyppigste kontaktemner vedrørte handicap hos barnet (25 pct.), barnets opførsel (22

pct.), forældreproblemer (19 pct.) og kontakt vedrørende friplads i dagtilbud (11 pct.), jf. tabel 5.2.1.

Vores analyser af, hvad der karakteriserer disse socialt udsatte børnefamilier, understøtter resultaterne fra den forskning, der tidligere er gjort på området (Egelund & Sundell, 2001). Blandt socialforvaltningens klientel i børnesager findes en overrepræsentation af familier, hvor barnets forældre ikke lever sammen (eneforsørgere og stedfamilier), hvor moren ingen erhvervsuddannelse har, hvor forældrene ikke er på arbejdsmarkedet, og hvor der er knaphed på økonomiske ressourcer, jf. figur 5.2.13. Sammenligner vi tallene fra 2013 og 2009, ser der ud til at være sket en social polarisering, så familier med færrest uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer i 2013 i noget højere omfang end i 2009 var i kontakt med socialforvaltningen, mens udviklingen blandt de bedre stillede familier har været mere eller mindre konstant.

FIG. 5.2.13: 3-7-åriges kontakt med socialforvaltningen. Udvalgte baggrundsforhold, 2009 og 2013. Procent

TABEL 5.2.1 3-7-årige med kontakt til socialforvaltningen fordelt på kontaktårsager. Procent.

Handicap	25
Barnets opførsel	22
Forældreproblemer	19
Friplads i dagtilbud	11
Psykologhjælp	9
Økonomisk hjælp	8
Familiekonsulent	6
Aflastningsfamilie	6
Familiebehandling	4
Kontaktperson	3
Anbringelse plejefamilie	2
Anbringelse døgninstitution	1
Andet	20

KONKLUSION

Under komponent 2 har vi beskrevet børns mulighed for at hente omsorg og støtte i familien, familiernes autoritetsforhold og omfanget af konflikt. Vi kan konkludere, at:

- Forældre og større børn har forskellige opfattelser af, hvor tit der roses. Der roses ifølge disse tal mere i familier med færre socioøkonomiske ressourcer end i de mere ressourcestærke familier.
- Piger oplever i højere grad end drenge, at deres forældre kender deres færden og ved, hvem de omgås. På samme måde finder vi, at børn og unge fra kernefamilier oplever en større grad af forældreindsigt i deres færden og sociale liv end børn og unge fra eneforsørger- og stedfamilier.
- I takt med at børnene bliver ældre, mindskes forældrenes aktive betydning i deres hverdagsliv og bevidsthed. Piger og etniske minoritetsunge oplever, at forældrene spiller en større rolle i deres liv end drenge og unge med dansk oprindelse.
- Når børn og unge direkte spørges, om de oplever, at forældrene holder af dem, svarer 4 ud af 5, at forældrene 'altid' holder af dem, mens 6 pct. svarer, at de højst af og til oplever forældrenes kærlighed. Unge fra eneforsørger- og stedfamilier svarer i mindre grad end kernefamilier, at deres forældre 'altid' holder af dem.
- Selvom de unge i mindre grad oplever, at forældrene spiller en vigtig rolle i deres liv, holder de ikke op med at regne med deres hjælp, hvis der skulle opstå en situation, hvor de får behov for den. Børn og unge fra etniske minoritetsfamilier og fra familier uden nogen voksne i arbejde oplever i noget mindre grad end andre børn og unge, at de kan få hjælp fra deres forældre, hvis det kniber.
- Børn og unge vedbliver med at have en tæt fortrolighed med deres mor henover teenageårene. Nogle får lidt sværere ved at tale med deres far, men til gengæld er der flere, der opnår et fortrolighedsforhold til deres søskende.
- Brug af autoritet i familien i form af regler og sanktioner rettet mod børnene er mest udbredt i familier med små børn og i familier med flere uddannelsesmæssige ressourcer.
- Antallet af konflikter mellem forældre og deres børn og mellem søskende indbyrdes mindskes, jo ældre børnene bliver. Etniske minoritetsfamilier angiver færre konflikter både mellem forældre og børn, mellem søskende indbyrdes og mellem ægtefæller end familier med dansk baggrund.
- I almindelighed oplever unge stor harmoni i familien. Harmonien er dog størst i kernefamilier og i familier med gode socioøkonomiske ressourcer.
- Når familien får så svært ved at magte omsorgs- og opdragelsesopgaven, at de vælger at søge hjælp hos socialforvaltningen, sker det oftest pga. handicap hos barnet, barnets opførsel eller forældrenes personlige problemer. Det er i overvejende grad familier med få socioøkonomiske ressourcer og ikke-kernefamilier, der henvender sig til socialforvaltningen. Siden 2009 er der sket en polarisering, således at familier med få ressourcer hyppigere henvender sig til socialforvaltningen, mens henvendelsesniveauet blandt familier med gode socioøkonomiske ressourcer har været konstant.

KOMPONENT 3 – KULTUREL KAPITAL OG INDDRAGELSE I FAMILIEN

Hvor vi under komponent 2 har fokuseret på omsorg, følelser og autoritet i familien, der er såkaldt non-kognitive ressourcer, vender vi os under komponent 3 mod familiens udveksling af kognitive ressourcer, også kaldet kulturel kapital, og mod den del af opdragelsen/familielivet, der kan være med til at *gøre barnet og den unge* i stand til at tage aktiv part i familien og i samfundslivet. Det handler således om samtalerne, der finder sted mellem forældre og børn (generelt og specifikt om kulturelle og samfundsmæssige emner), om hjælp til lektierne, om det sprog, der tales mellem familiemedlemmerne, og om børns og unges medbestemmelse og deltagelse i huslige pligter.

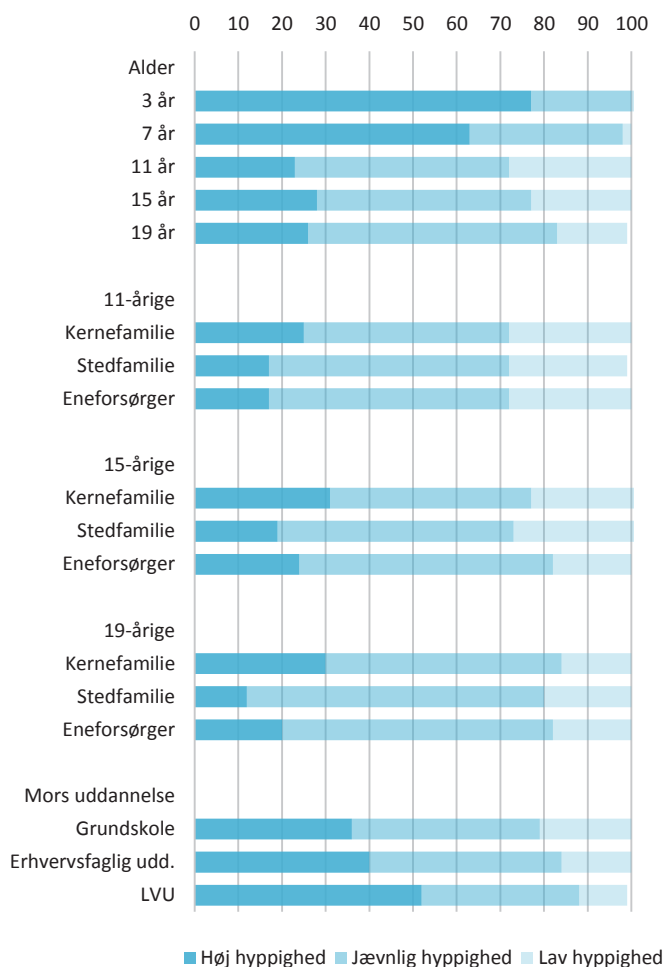
SAMTALER MELLEML FORÆLDRE OG BØRN

Forældre er vigtige rollemodeller for deres børn. Nogle gange i positiv forstand som eksempler til efterfølgelse, andre gange til skræk og advarsel. Når forældre viser interesse for deres børn, følger med i deres udvikling, gør ting sammen med dem, hjælper dem, når det er nødvendigt, og taler med dem om stort og småt, stiller de deres egne holdninger, interesser og indsigter til rådighed og formidler dermed deres kulturelle og sociale kapital til næste generation. Formidling af den sociale og kulturelle arv er en vigtig funktion i et samfund, der er kendetegnet ved sociale skel, der ikke åbenbares gennem tydelige, formelle skillelinjer, men snarere virker i det skjulte (Bourdieu, 1986).

For alle fem aldersgrupper er der spurgt til, hvor tit "din mor hhv. far bruger tid på bare at tale med dig." Samtalehyppigheden for de 3- og 7-årige, der er baseret på forældresvar, var markant højere end for de tre ældste grupper, som var baserede på de unges egne svar, jf. figur 5.3.1. Det skyldes med stor sandsynlighed, at det har en anden betydning for forældrene 'at tale med' deres barn, end det har for de unge. For dem er enhver kommunikation med forældrene næppe udtryk for 'at tale med.' Derfor kan der meningsfuldt kun drages sammenligninger mellem aldersgrupper med samme type svarperson.

Når vi sammenligner de 11-19-årige, ser det ud til, at samtalefrekvensen stiger henover teenageårene. Således er der 28 pct. af de 11-årige, der angiver en lav samtalehyppighed (højest en samtale om ugen), mens det kun er 16 pct. af de 19-årige, der sjældent oplever at have en egentlig samtale med deres foræl-

FIG. 5.3.1: 3-19-åriges samtalehyppighed med forældre. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

dre. 11-19-årige fra kernefamilier og fra familier med gode uddannelsesressourcer oplever i højere grad end andre i aldersgruppen, at deres forældre bruger tid på at tage en samtale med dem.

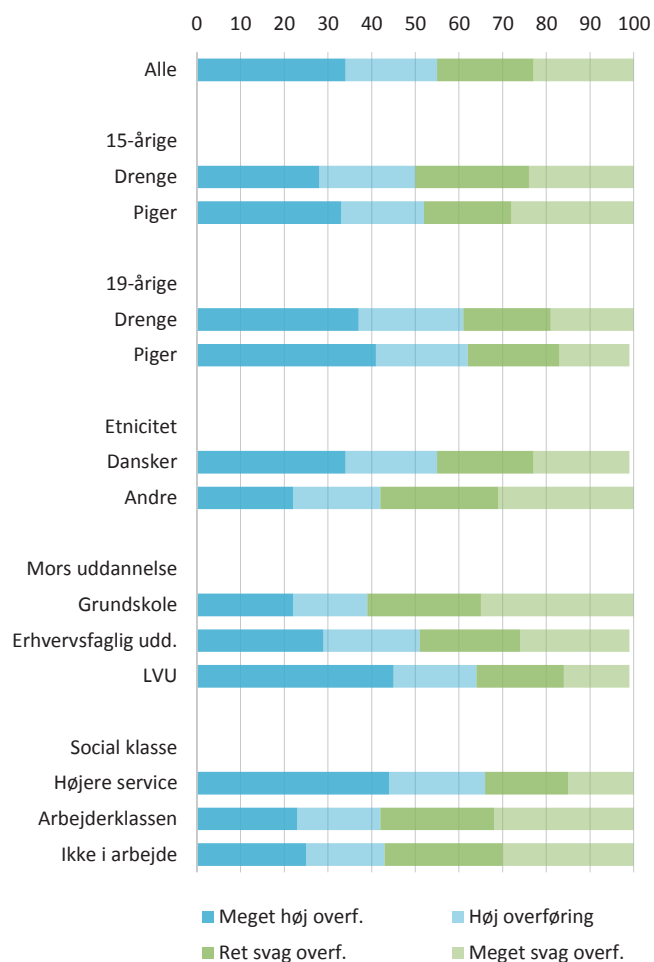
SAMTALER MELLEML FORÆLDRE OG BØRN OM KULTURELLE, POLITISKE OG SOCIALE EMNER

Udvekslingen af kulturel kapital mellem forældre og deres børn blev bl.a. belyst ved spørgsmål til 15- og 19-årige om, hvor tit det sker, at "dine forældre diskuterer politiske eller sociale emner med dig", og "dine forældre diskuterer bøger, film eller fjernsynsprogrammer med dig", jf. figur 5.3.2. Vi taler om en meget stærk overføring af politisk/kulturel forståelse og viden, hvis de unge svarede, at den slags emner blev diskuteret dagligt eller i det mindste flere gange om ugen. Omvendt taler vi om en meget svag overføring, hvis sådanne emner meget sjældent (ikke hver måned) blev diskuteret med forældrene. 34 pct. af de unge angav

en meget stærk formidling af politisk-kulturelle værdier, mens 23 pct. angav en meget svag overføring. Halvdelen af de unge placerede sig i mellemområdet.

Der er tydelige forskel på omfanget af den politisk/kulturelle overførsel i familier med dansk og ikke-dansk baggrund, ligesom der er forskel mellem familier med forskellige uddannelsesniveauer og forskellige positioner på arbejdsmarkedet. I familier med etnisk minoritetsbaggrund er det 31 pct., der oplever en meget lav grad af politisk-kulturel overførsel, mens det i den gennemsnitlige danske familie er 22 pct. I familier, hvor moren højst har en grundskoleuddannelse, hvor forældrene tilhører arbejderklassen, eller hvor begge forældre står uden for arbejdsmarkedet, oplever 30-35 pct. af de unge en meget lav grad af samtale omkring politiske, sociale og kulturelle emner. Omvendt er det kun 15 pct. af unge med universitetsuddannede mødre, og hvis forældre tilhører den højere serviceklasse, der sjældent oplever, at der tales om politik, sociale og kulturelle forhold i hjemmet.

FIG. 5.3.2: 15-19-åriges oplevelse af overførsel af kulturel kapital. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

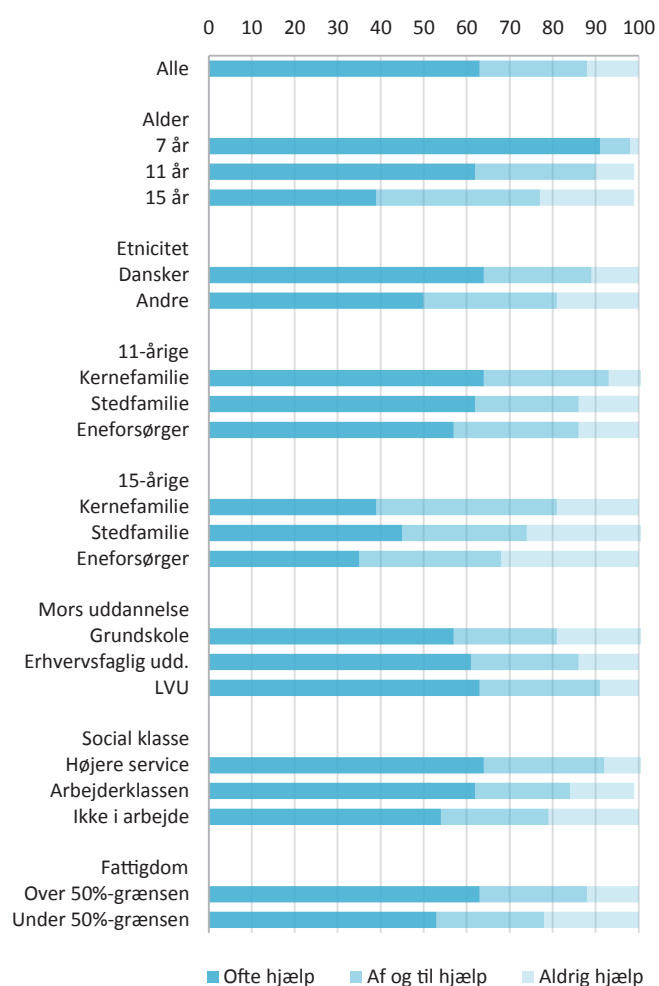
HJÆLP TIL LEKTIERNE

De fleste skolebørn har i større eller mindre grad brug for hjælp til lektierne. Men det er ikke sikkert, at forældrene kan hjælpe så meget, de gerne ville. Det gælder især på de ældste klassetrin, hvor undervisningens faglige niveau i nogle tilfælde kan overstige forældrenes formåen. Samtidig har de dygtigste elever måske slet ikke behov for hjælp. Derfor er det ikke muligt at give en klar tolkning af andelen, som aldrig får hjælp til skolearbejdet.

"Din mor hhv. far hjælper dig med skolearbejdet". Sådan lød to udsagn til forældre og skolebørnene selv.⁴ Figur 5.3.3 viser, at mere end 90 pct. af mødre til de 7-årige skolebørn siger, at de ofte hjælper deres barn med skolearbejdet, mens 62 pct. af de 11-årige og knap 40 pct. af de 15-årige ofte oplever at få hjælp.

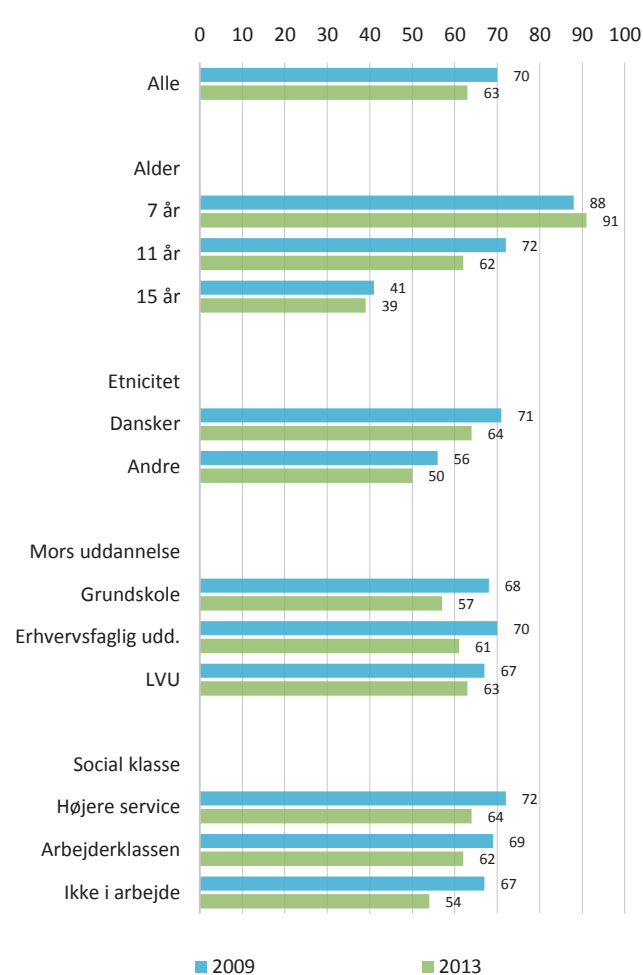
Muligheden for at få forældrenes hjælp til lektielæsningen er sammenhængende med familiens etnicitet, familietype, uddannelsesniveau, tilknytning til arbejdsmarkedet og fattigdom. Således oplever 32 pct. af 15-årige fra eneforsørgerfamilier aldrig at kunne få hjælp til lektier mod 19 pct. af de 15-årige fra kernefamilier. Blandt børn fra familier med få uddannelsesmæssige ressourcer, svag tilknytning til arbejdsmarkedet eller fattigdomsproblemer i hjemmet, er der ca. 20 pct., der aldrig oplever hjælp til lektierne, mens det i familier i den anden ende af det sociale hierarki med gode uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer er omkring 10 pct.

FIG. 5.3.3: 7-15-åriges modtagelse af lektiehjælp fra forældre. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Sammenligningen af tallene fra 2013 og 2009 i figur 5.3.4 viser et mindre generelt fald i andelen, der hjælper deres børn med lektier – især for de 11-årige. Samtidig ser vi en tendens til en polarisering i, hvilke forældre der formår at hjælpe deres børn med lektierne. De kortest uddannede og de arbejdsløse hjælper i 2013 i signifikant mindre grad deres børn med lektierne, mens hjælpen fra forældre med gode uddannelsesmæssige, sociale og økonomiske ressourcer er faldet mindre.

FIG. 5.3.4: 7-15-årige, der ofte får hjælp til lektierne, 2009 og 2013. Procent

FAMILIENS INDBYRDES SPROG

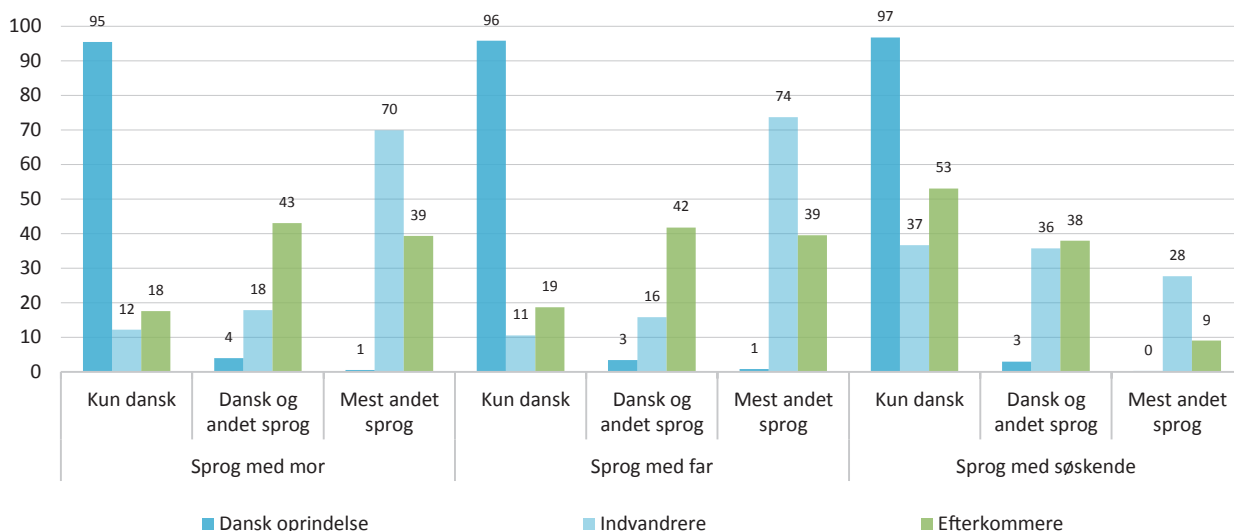
For familier med anden etnisk baggrund end dansk kan det være en fordel, hvis familiemedlemmerne – i hvert fald en del af tiden – taler dansk indbyrdes. Samtidig kan det også være en stor ressource for (alle) børn, at der tales flere sprog i hjemmet, hvis det betyder, at de bliver flydende på flere sprog.

Figur 5.3.5 viser forskelle på familiens sprog mellem 3-19-årige børn og unge, der selv er indvandrede (indvandrere), børn og unge født af forældre, der er indvandrede (efterkommere), og børn og unge, hvor hverken de selv eller deres forældre er indvandrede (dansk oprindelse). Som ventet er der meget få unge med dansk oprindelse (ca. 4 pct.), der taler andre sprog end dansk derhjemme. Sammenligner vi efterkommere og børn og unge, der selv er indvandret til Danmark, sker der tydeligvis en indoptagelse af det danske sprog fra generation til generation, idet 16-18 pct. af indvandrerne taler både dansk og andre sprog med deres forældre, mens 42-43 pct. af efterkommerne gør dette. Vi ser også, at den sproglige integration først sker mellem søskende, idet kun 10 pct. af efterkommerne og 28 pct. af indvandrerne mest taler et andet sprog end dansk indbyrdes. I samtalerne mellem forældre og børn holder man i lidt højere grad fast i oprindelseslandets sprog (70-75 pct. af indvandrerne og 40 pct. af efterkommerne taler mest et andet sprog end dansk med deres forældre).

BØRNS OG UNGES INDDRAGELSE I PLANLÆGNING AF FAMILIEAKTIVITETER

Forskellige forskere har op gennem 1990'erne beskrevet tilsyneladende komsten af forhandlingsfamilien eller den demokratiske familie, hvor relationerne mellem familiemedlemmerne i højere grad er præget af ligeværdighed, og hvor beslutninger omkring ferier og anskaffelse af nye ting er genstand for diskussion og forhandling mellem familiemedlemmerne (Dencik m.fl., 2008; Giddens, 1998, 1992). Børns og unges medbestemmelse i familien er i denne undersøgelse belyst ved et spørgsmål om, hvor tit de "er med til at planlægge fælles aktiviteter i familien (fx biograf, udflugter, ferie, familiebesøg)". Både mødre og de store børn og unge har besvaret spørgsmålet. De mindste deltager, som figur 5.3.6 viser, som ventet mindre end de ældste, men der er dog alligevel en forholdsvis stor andel af mødre til de helt små 3-årige, 40 pct., der angiver, at børnene enten ofte eller af og til bliver inddraget i at planlægge små eller større aktiviteter. For drengenes vedkommende topper deltagelsen i familiens beslutninger i 15-års-alderen, mens de 19-årige piger vedbliver med at være involverede i familiens beslutninger. Sammenligner vi unge i forskellige familietyper, ser vi, at unge i stedfamilier er mindre involverede i beslutningsprocesserne end unge i kerne- og eneforsørgerfamilier.

FIG. 5.3.5: Familiens indbyrdes sprog fordelt på danskere, børn, der selv er indvandrede og efterkommere. Procent

HUSARBEJDE

Når det gælder børns og unges deltagelse i husarbejde kan både et meget højt niveau og et meget lavt niveau være problematisk. Et højt niveau kan signalere, at barnet overbebyrdes med forpligtelser og har overtaget en del af forældrenes ansvar. Et lavt niveau kan omvendt signalere, at barnet ikke inddrages i familiens aktiviteter og oplever at kunne bidrage til, at familielivet fungerer. Figur 5.3.7 viser, at mængden af husarbejde øges, jo ældre børnene bliver, men i modsætning til tidligere undersøgelser ser vi kun mindre forskelle på pigers og drenges deltagelse i husarbejdet. I perioden fra 2009 til 2013 ser vi henover alle aldersgrupper en svag tendens til, at lidt flere børn aldrig deltager i husarbejdet.

KONKLUSION

Når det gælder den sproglige og intellektuelle ressourceoverførsel, der sker i familien, oplever de 19-årige i lidt højere grad end

de 11-årige, at forældrene taler med dem, og at samtalerne drejer sig om kulturelle, sociale eller politiske emner.

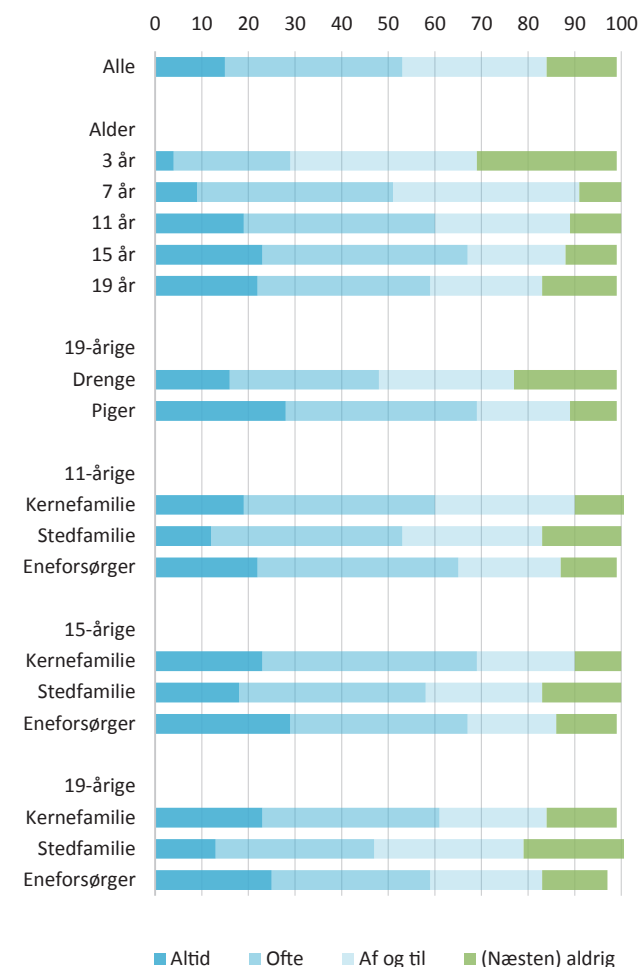
Unge fra hjem med gode socioøkonomiske ressourcer og med dansk baggrund oplever i noget højere grad end unge fra hjem med få ressourcer og minoritetsbaggrund, at samtalerne i hjemmet drejer sig om kulturelle, politiske og samfundsmæssige emner.

Det samme mønster ser vi, når det gælder hjælp til lektierne. Her er det også børn med dansk baggrund, fra kernefamilier og fra hjem med gode socioøkonomiske ressourcer, der modtager mest hjælp. Siden 2009 er der sket et mindre fald i andelen af forældre, der ofte hjælper deres børn med lektierne. Dette fald er især sket i familier med få socioøkonomiske ressourcer.

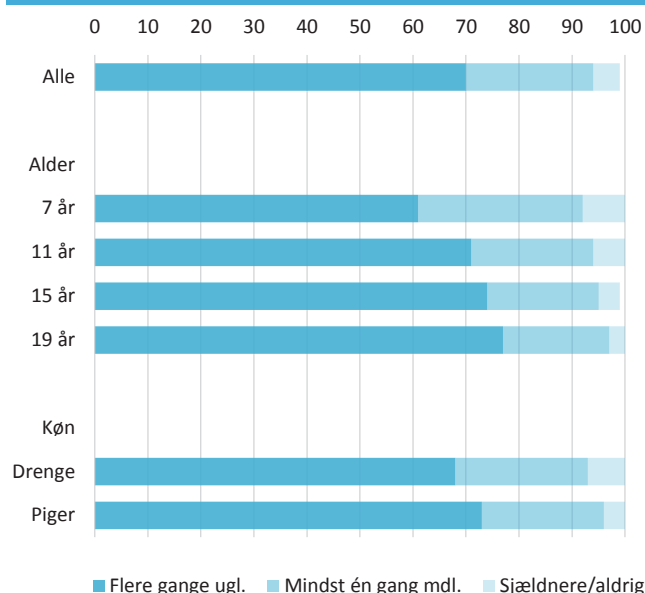
Når vi sammenligner børn og unge med dansk baggrund med jævnaldrende indvandrere eller efterkommere, ser vi, at der fra generation til generation sker en sproglig integration målt på det sprog, der tales indbyrdes mellem familiemedlemmer. Hvor førstegenerationsindvandrere i høj grad benytter et andet sprog end dansk i den interne familie-kommunikation, benytter efterkommere i højere grad dansk som indbyrdes sprog. Den sproglige integration sker først mellem søskende og senere mellem børn og deres forældre.

Piger deltager mere i planlægning af familiens aktiviteter end drenge, og unge i stedfamilier deltager mindre end unge i kerne-

FIG. 5.3.6: 3-19-åriges inddragelse i planlægning af familieaktiviteter. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 5.3.7: 7-19-åriges husarbejde. Procent

familier. Derimod ser vi kun mindre kønsforskelle, når det gælder børns og unges deltagelse i husarbejde.

KOMPONENT 4: SLÆGT

Bedsteforældre kan være en betydelig netværksressource, navnlig i små børns liv. Med alderen glider kontakten imidlertid typisk i baggrunden, men hvis fundamentet herfor er lagt, og betingelserne er til stede, kan det aktiveres igen, fx efter en skilsmisse, hvor den unges forældre har deres indbyrdes konflikter, som gør, at den unge ikke kan finde plads i familien til sine egne problemer.

De 3- og 7-årige har, som figur 5.4.1 viser, typisk en nær kontakt til deres bedsteforældre, når nærheden måles ved hyppigheden af samvær. Mere end halvdelen er sammen hver uge, og i alt 85 pct. ses mindst en gang om måneden. Selvom frekvensen i samværet falder med stigende alder, er det bemærkelsesværdigt, at

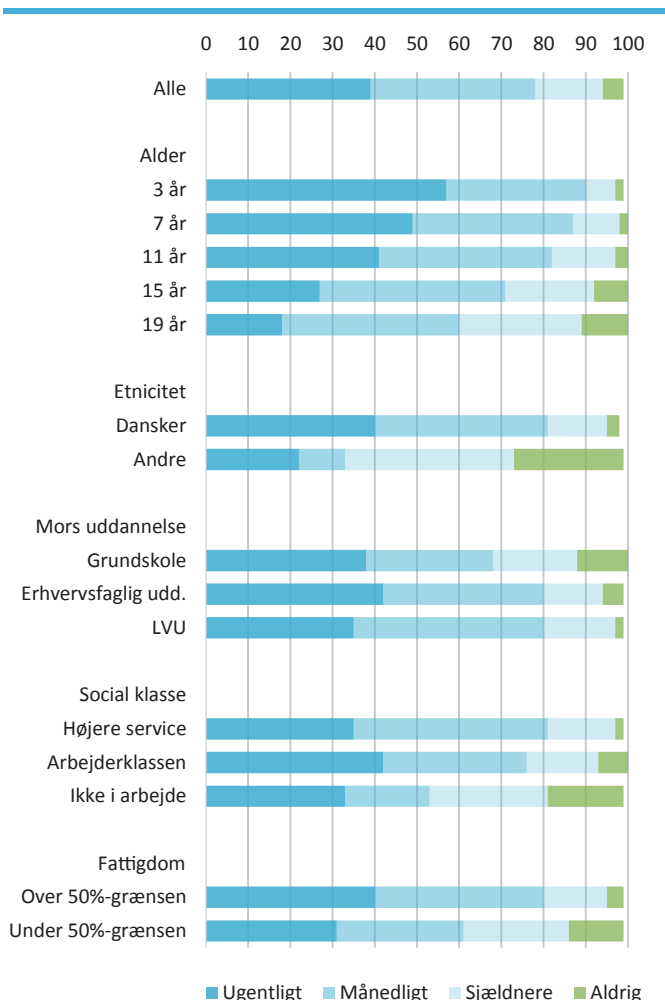
det endnu i 15-års-alderen er godt 2 ud af 3 unge, der er sammen med bedsteforældre mindst en gang om måneden.

Det er ikke sikkert, at alle fire bedsteforældre er i live, når den unge fylder 18, men det er de færreste børn og unge, som slet ingen bedsteforældre har – eller slet ingen kontakt har til de, som findes. Blot 2-3 pct. af undersøgelsens børn i førskolealderen ser aldrig en bedsteforælder. Blandt de 15-årige er denne andel 7 pct. Og blandt 19-årige er den 13 pct.

Andelen helt uden kontakt til bedsteforældre er langt højere (26 pct.) blandt børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk, end den er blandt de danske (3 pct.). Det skyldes formentlig, at mange af disse familier har deres slægt boende i et andet land og således kun kan ses ved ganske særlige og sjældne lejligheder. Nogle kan på grund af uroligheder og krig have mistet deres familie eller muligheden for at have kontakt til den.

De sociale og uddannelsesmæssige skel i befolkningen trækker deres spor ved, at børn af mødre, der kun har en grundskoleuddannelse, børn af arbejdsløse og børn af fattige familier har en noget større sandsynlighed for at være uden kontakt til bedsteforældre, end børn, hvis familier har gode uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer. Vi må dog huske, at etniske minoritetsfamilier er overrepræsenterede blandt de lavest uddannede og økonomisk mest udsatte grupper, hvilket betyder, at sammenhængen mellem de socioøkonomiske grupper forstærkes af de

FIG. 5.4.1: 3-19-åriges kontakt til bedsteforældre . Udvalgte baggrundsforhold. Procent

store etniske forskelle på bedsteforældrekontakt. En nærmere analyse viser, at sammenhænge mellem uddannelse/klasse og fattigdom på den ene side og kontakt til bedsteforældre på den anden side eksisterer for både danske og etniske minoritetsfamilier.

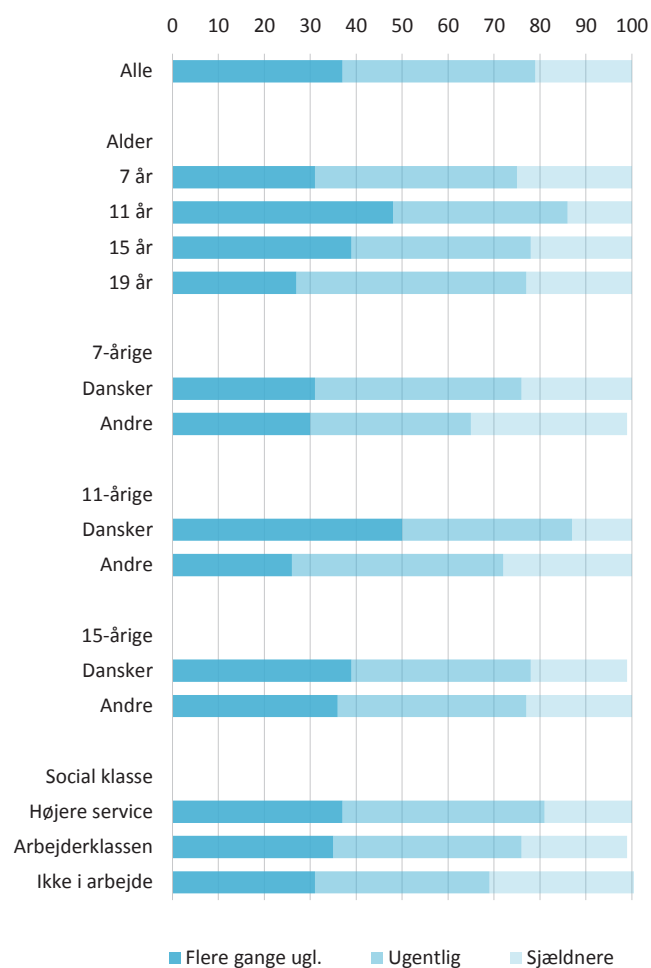
KOMPONENT 5: RELATIONER TIL JÆVNALDRENDE

Gode venskaber og integration i et fællesskab af jævnaldrende er ofte afgørende for børns og unges fysiske og psykiske trivsel. Under komponent 5 viser vi, hvor ofte børn og unge er sammen med deres kammerater i fritiden, om de kan bruge deres venner som fortrolige samtalepartnere, om de oplever mobning, konflikter med jævnaldrende eller ensomhed og for 15- og 19-åriges vedkommende, om de har en kæreste.

SAMVÆR MED VENNER

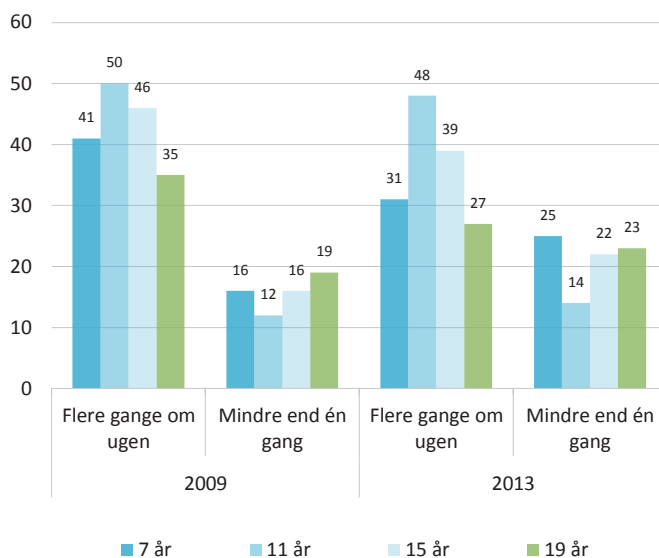
Børns og unges samvær med jævnaldrende er ifølge figur 5.5.1 dels sammenhængende med deres alder, dels sammenhængende med familiens etniske baggrund samt tilknytning til arbejdsmarkedet. Blandt de 11-årige er der således 48 pct., der flere gange om ugen besøges eller får besøg af deres venner, og kun 14 pct., der sjældnere end ugentligt er sammen med venner i fritiden. Blandt de 7-årige, der er mere afhængige af, at deres forældre træffer aftaler på deres vegne, er 31 pct. sammen med deres kammerater flere gange om ugen, mens 25 pct. ikke oplever at få besøg eller være på besøg hver uge. I teenageårene bliver besøgene i hinandens hjem færre. Forklaringen på dette kan være, at skole- og fritidsarbejde samt fritidsaktiviteter fylder mere, at de unge i højere grad mødes i det offentlige rum eller måske i højere grad får opfyldt deres sociale behov ved at mødes virtuelt, fx ved at chatte eller følge med i hinandens liv på Facebook eller andre sociale medier.

FIG. 5.5.1: 7-19-åriges private samvær med venner. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Siden vi i 2009 spurgte børnene og de unge om deres samvær med venner i fritiden, er der, som vi viser i figur 5.5.2, for alle andre end de 11-årige sket et fald i, hvor hyppigt de fysisk besøges hinanden i fritiden. Dengang angav 41 pct. af de 7-åriges mødre, at deres barn var sammen med vennerne flere gange om ugen mod 31 pct. i 2013. Blandt de 19-årige er faldet lidt mindre – 35 pct. var i 2009 sammen med deres venner flere gange om ugen mod 27 pct. i 2013.

FIG. 5.5.2: 7-19-åriges private samvær med venner i 2009 og 2013. Procent

CHAT MED VENNER

Faldet kan måske forklares med den modsatrettede udvikling, vi er vidne til i figur 5.5.3, hvor vi ser, at en større andel af såvel de 11-, 15- og 19-årige hver dag chatter med deres venner. I 2009 chattede 19 pct. af de 11-årige dagligt – i 2013 var det 29 pct. Og blandt de 19-årige chattede 42 pct. dagligt i 2009, mens hele 60 pct. chattede med venner over internettet i 2013. De unge er altså ikke mindre socialt aktive, men har tilsyneladende flyttet en del af deres sociale liv fra arenaer, der kræver fysisk tilstedeværelse, til virtuelle arenaer.

Dette billede bekræftes af Currie m.fl.s internationale skolebørnsundersøgelse, der viser, at danske 11-, 15- og 19-årige i lige så høj grad som andre unge oplever, at de har tætte venskaber, men i mindre grad er sammen med deres kammerater i fritiden. Til gengæld ligger danske børn og unge i toppen, når det gælder kontakt med venner via internettet og mobiltelefoner (Currie m.fl., 2012).

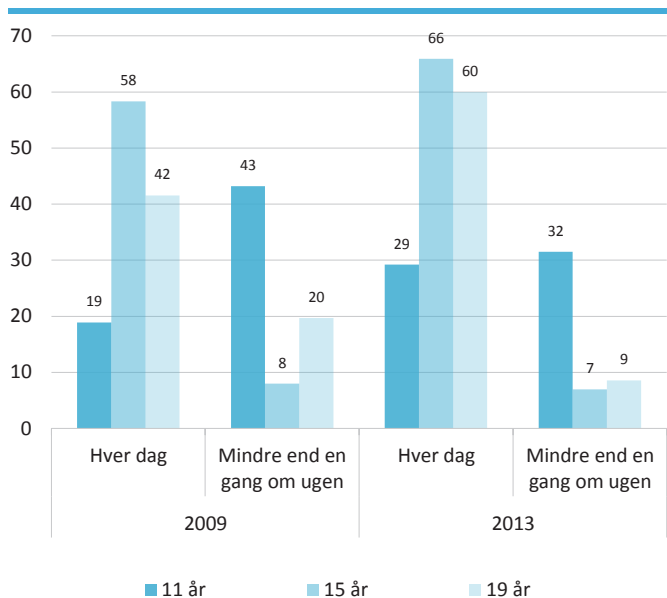
FORTROLIGHED MED VENNER

Jo ældre børnene er, jo mere oplever de at kunne bruge deres jævnaldrende som fortrolige samtalepartnere. Det så vi i figur 5.2.6 gjaldt søskende, og i figur 5.5.4 ser vi, at det også gælder for venner. Tilsyneladende er det lidt nemmere for børn og unge med dansk baggrund at opnå en fortrolig relation til venner, mens børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund omvendt oplever lidt større fortrolighed med deres søskende.

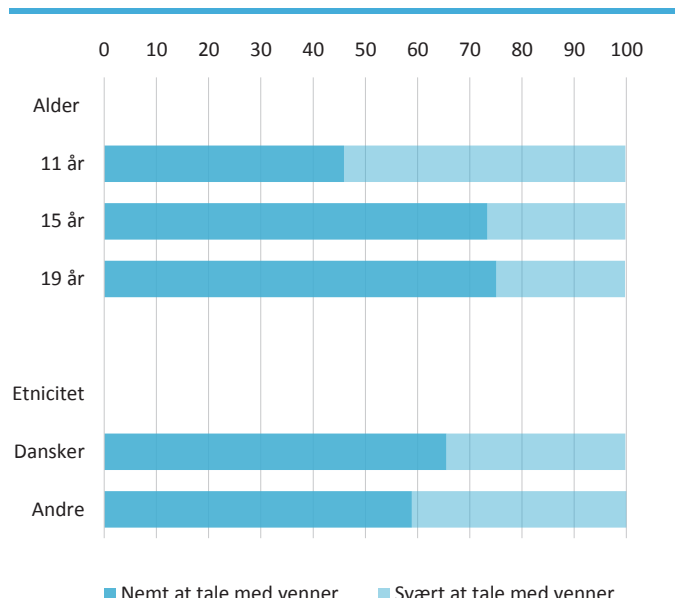
KONFLIKTER OG MOBNING MELLE M JÆVNALDRENDE

Vedvarende drillerier eller mobning er typisk noget, der hører til i de yngste aldersgrupper, jf. figur 5.5.5. Med stigende alder lykkes det tilsyneladende i nogen grad at komme mobningen til livs, eller de unge er blevet mere robuste. En anden forklaring kan være, at unge, der har erfaringer med mobning, trækker sig fra de sociale fællesskaber.

FIG. 5.5.3: 11-19-åriges chat med venner i 2009 og 2013. Procent

FIG. 5.5.4: 11-19-åriges oplevelse af fortrolighed med venner. Procent

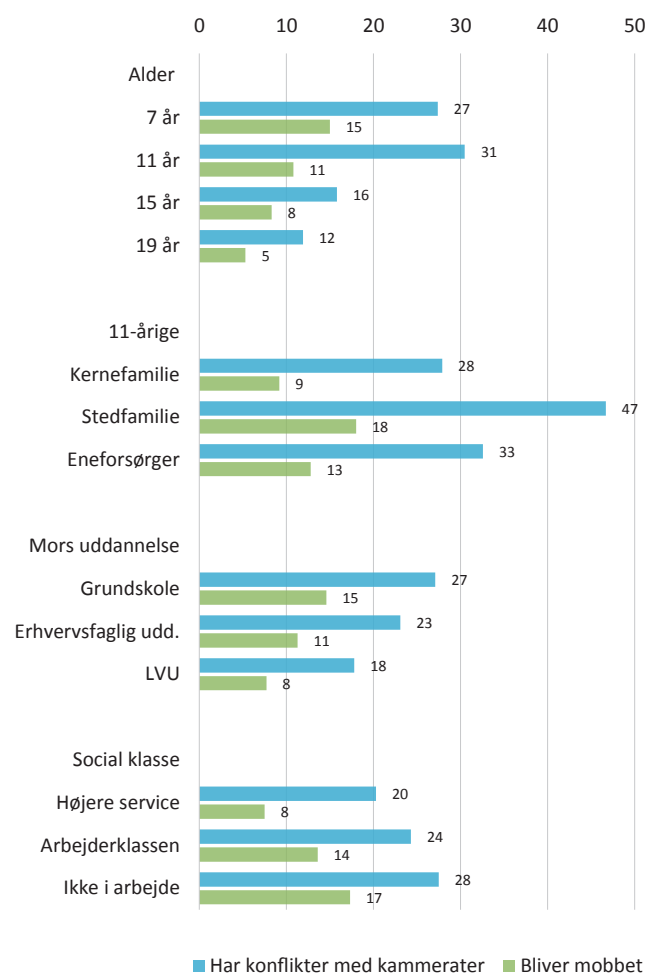

Risikoen for at opleve mobning og konflikter med jævnaldrende hænger derudover sammen med børns og unges familietype og med deres families uddannelsesmæssige og sociale ressourcer. Mens 7-13 pct. af kernefamiliebørn (afhængig af alder) har oplevet mobning, gælder det samme for 15-20 pct. af børn fra stedfamilier og 10-25 pct. af børn fra eneforsørgerfamilier. Blandt børn, hvis familier tilhører den højere serviceklasse, er der 8 pct., der har oplevet mobning, mens det samme gælder for 17 pct. af børn med arbejdsløse forældre.

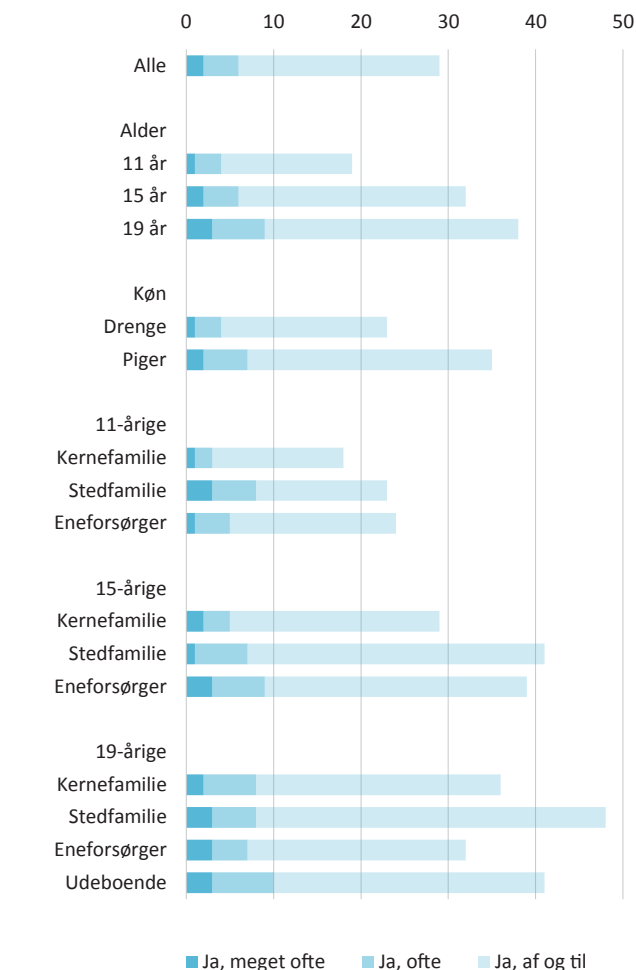
ENSOMHED

Et andet spørgsmål til de 11-19-årige lød: "Føler du dig ofte ensom?". Det svarede 70 pct. nej til, jf. figur 5.5.6. Hver fjerde svarede "af og til", mens de sidste 5 pct. svarede enten "ja, ofte" eller "ja, meget ofte". Andelen, som i hvert fald en gang imellem føler sig ensom, er størst blandt de 19-årige, hvor 38 pct. kan genkende ensomhedsfølelsen. Piger oplever oftere ensomhed end drenge, og unge i stedfamilier oplever mere ensomhed end unge i kernefamilier. Blandt de yngste og blandt drengene er der siden 2009 sket et mindre fald i oplevelsen af ensomhed, mens niveauet har været konstant blandt pigerne og de ældre aldersgrupper.

FIG. 5.5.5: 7-19-åriges oplevelse af mobning og konflikter med kammerater. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 5.5.6: 11-19-åriges oplevelse af ensomhed. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

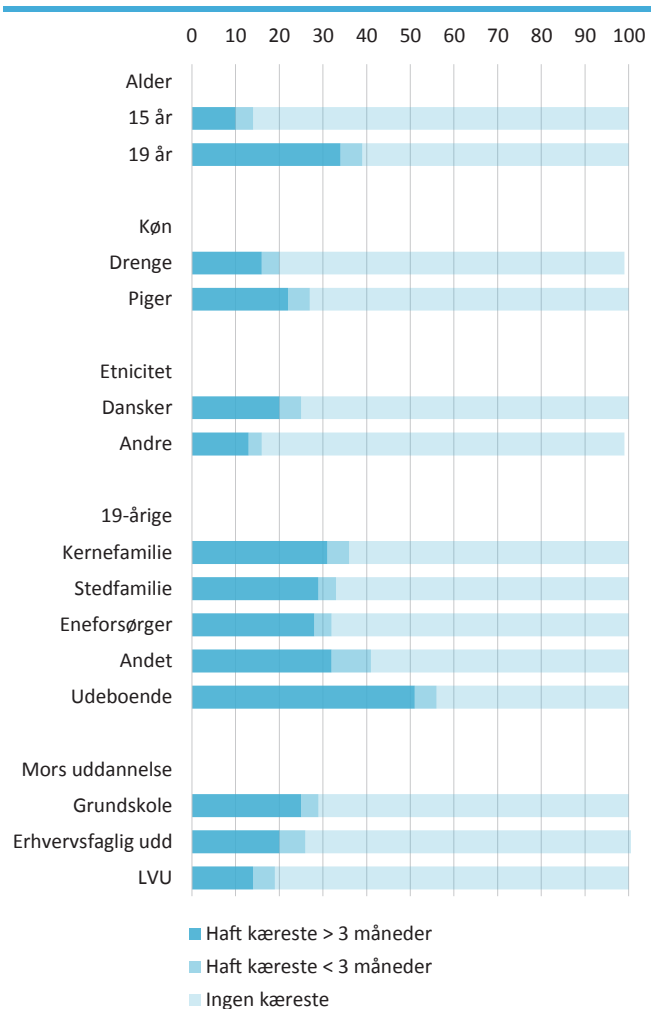
KÆRESTEFORHOLD

Sidst i teenageårene begynder en stigende andel af de unge at indgå i længerevarende kæresteforhold. Mens 10 pct. af de 15-årige, jf. figur 5.5.7, således svarer ja til, at de har en kæreste, som de har haft i mere end 3 måneder, gælder det samme for 34 pct. af de 19-årige. Pigerne har i lidt højere grad end drengene en kæreste, og etniske minoritetsunge er som ventet mindre aktive på det felt end danske unge. Derudover spiller familiens uddannelsesmæssige ressourcer tilsyneladende en rolle, idet unge fra familier med få uddannelsesmæssige ressourcer i højere grad indgår i længerevarende kæresteforhold i teenageårene.

KONKLUSION

- I forhold til 2009 ser vi, at børn og unge i lidt mindre grad mødes fysisk i hinandens hjem, men til gengæld oftere mødes via nettets forskellige former for sociale medier. Dette billede bekræftes af internationale undersøgelser, hvor danske unge har mindre fysisk kontakt med deres venner, men oftere interagerer med dem via internet og mobiltelefon.
- De unge 15- og 19-årige oplever i højere grad end de yngre at kunne bruge deres venner som fortrolige samtalepartnere. Etniske minoritetsunge oplever i lidt mindre grad fortrolighed med deres venner, men til gengæld lidt oftere fortrolighed med søskende.
- Mobning og konflikter med jævnaldrende er mest udbredt blandt de yngste aldersgrupper og aftager, jo ældre børnene bliver. Derudover oplever børn i stedfamilier flere konflikter og mobning end børn i andre familietyper, ligesom et lavt niveau af socioøkonomiske ressourcer i familien er sammenhængende med et højt niveau af konflikt.
- Omvendt ser vi, at oplevelsen af ensomhed øges, jo ældre de unge bliver. Her er piger markant mere ramt end drenge, og igen ser vi, at unge fra stedfamilier oplever mere ensomhed end unge i andre familietyper.
- Flere piger end drenge, flere danske unge end etniske minoritetsunge og flere udeboende end hjemmeboende har en fast kæreste. Derudover er der en tendens til, at unge fra familier med lavt uddannelsesniveau tidligere indgår i faste parforhold end unge fra familier med lange uddannelser.

FIG: 5.5.7: 15-19-årige, der har en kæreste. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

OPSUMMERING OG DELKONKLUSION: BØRNS OG UNGES INKLUSION PÅ DOMÆNE 5

Domæne 5 er opdelt på fem komponenter, der hver især fortæller noget om de sociale, omsorgsmæssige og følelsesmæssige ressourcer, børn og unge kan trække på. Komponent 1 beskriver således børns og unges strukturelle familieforhold, komponent 2 belyser familiens omsorgsressourcer, autoritetsforhold og konfliktniveau, komponent 3 undersøger den kulturelle kapital og børns og unges medbestemmelse og pligter i hjemmet, komponent 4 deres relationer til bedsteforældre, mens komponent 5 beskriver deres relationer til venner og kammerater.

Hovedkonklusionerne fra analyserne under domæne 5 er:

Familiestruktur hænger sammen med familiers socioøkonomiske vilkår, idet vi finder færre kernefamilier i familier med lavt uddannelsesniveau og færre socioøkonomiske ressourcer. Den danske familiestruktur er, sammenlignet med lande uden for Nordeuropa og Nordamerika, forholdsvis individualistisk. Det ses både af en relativt høj andel eneforsørgere, og af, at danske unge er yngre end alle andre europæiske unge, når de flytter hjemmefra. Når familierne bliver skilt, er det fortsat mest almindeligt, at barnet kommer til at bo hos moren. Vi ser dog en stærk stigning i andelen af børn, der lever i en deleordning, hvor de bor lige meget hos moren og faren.

Gennem de sidste 10 år er der sket et lille fald i andelen af en børneårgang, der oplever en anbringelse uden for hjemmet. Lige-

som tidligere kommer de tidligere anbragte børn fra familier med meget få socioøkonomiske ressourcer.

Når det gælder det følelsesmæssige klima i hjemmet og autoritetsforholdene, spiller alder og køn den væsentligste rolle, men børn og unge med forskellig familiestruktur, etnicitet og socioøkonomiske ressourcer oplever også at have forskellige ressourcer at trække på. Jo ældre de unge bliver, jo mindre spiller familien en aktiv rolle i deres liv, og jo færre konflikter oplever de mellem dem selv og hhv. deres forældre og søskende. Pigerne synes dog i højere grad end drengene at opretholde en tættere relation til deres forældre længere op i teenageårene. Selvom familien i nogen grad træder i baggrunden til fordel for relationen til venner og kærester, holder de unge ikke op med at regne med forældrenes hjælp. Unge fra familier med etnisk minoritetsbaggrund eller fra familier præget af arbejdsløshed oplever dog i lidt mindre grad at kunne trække på forældrenes hjælp, når de har brug for det. Til gengæld oplever børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund i højere grad ros og oplever i mindre grad skænderier i familien.

Unge fra eneforsørger- og stedfamilier føler sig i lidt mindre grad end unge fra kernefamilier sikre på deres følelsesmæssige relation til forældrene og oplever lidt mindre harmoni i familien.

Når familien får så svært ved at magte omsorgs- og opdragelsesopgaven, at de vælger at søge hjælp hos socialforvaltningen, sker det oftest pga. handicap hos barnet, barnets opførsel eller forældrenes

personlige problemer. Det er i overvejende grad familier med få socioøkonomiske ressourcer og ikke-kernefamilier, der henvender sig til socialforvaltningen. Siden 2009 er der sket en polarisering, således at familier med få ressourcer lidt hyppigere henvender sig til socialforvaltningen, mens henvendelsesniveauet blandt familier med gode socioøkonomiske ressourcer har været konstant.

Unge fra hjem med gode socioøkonomiske ressourcer og med dansk baggrund oplever i noget højere grad end unge fra hjem med få ressourcer og etnisk minoritetsbaggrund en udveksling af kulturel kapital i form af samtaler om sociale og kulturelle emner og i form af lektiehjælp. Siden 2009 er der sket et mindre fald i andelen af børn, hvis forældre ofte hjælper dem med deres lektier. Dette fald er hovedsageligt sket blandt familier med få socioøkonomiske ressourcer.

I forhold til 2009 ser vi, at børn og unge i lidt mindre grad mødes fysisk i hinandens hjem, men til gengæld oftere mødes via nettets forskellige former for sociale medier. Dette billede bekræftes af internationale undersøgelser, hvor danske unge har mindre fysisk kontakt med deres venner end unge i andre lande, men oftere end andre interagerer med dem via internet og mobiltelefon.

De unge 15- og 19-årige oplever i højere grad end de yngre at kunne bruge deres venner som fortrolige samtalepartnere. Etnisk minoritetsunge oplever i lidt mindre grad fortrolighed med deres venner, men til gengæld lidt oftere fortrolighed med søskende.

Mobning og konflikter med jævnaldrende er mest udbredt blandt de yngste aldersgrupper og aftager, jo ældre børnene bliver. Derudover oplever børn i stedfamilier flere konflikter og mobning end børn i andre familietyper. Derudover er et lavt niveau af socioøkonomiske ressourcer i familien sammenhængende med et højt niveau af konflikt med jævnaldrende.

Oplevelsen af ensomhed øges, jo ældre de unge bliver. Her er piger markant mere ramt end drenge, og igen ser vi, at unge fra stedfamilier oplever mere ensomhed end unge i andre familietyper.

Flere piger end drenge, flere danske unge end etniske minoritetsunge og flere udeboende end hjemmeboende har en fast kæreste. Derudover er der en tendens til, at unge fra familier med lavt uddannelsesniveau tidligere indgår i faste parforhold end unge fra familier med lange uddannelser.

-
- 1 I undersøgelsen brugte vi ordlyden: 'Deleordning, hvor barnet bor næsten lige meget hvert sted' frem for en mere præcis optælling af overnatninger hos moren og faren. Denne forholdsvis løse definition kan betyde, at omfanget af deleordninger overestimeres en smule.
  - 2 Oversat fra Australian Temperament Project (2006).
  - 3 Oversat fra Mainstage National Survey of Young People's Well-Being 2008 (MNSYP).
  - 4 Brugt i Alabama Parenting Questionnaire (APQ).
-

DOMÆNE 6

ADFÆRD OG LIVSSTIL

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

I faglitteraturen om børn og barndom støder man undertiden på begrebsparret om "barnet i fare" og "det farlige barn" (Donzelot, 1979; Egelund, 1997). De udtrykker lidt forenklet to traditionelle perspektiver, som socialpolitikken og det børnesociale arbejde har haft på børn. "Barnet i fare" refererer til den kategori af børn, der bliver forulempet, vanrøgtet eller udsat for overgreb, og som derfor skal beskyttes af samfundet. Den anden kategori refererer til de utilpassede, mere uregerlige og ofte ældre børn, der er til fare for andre, og som samfundet skal beskyttes imod.

Det er reminiscenserne af dette begrebspar, der er på spil i dette domæne, hvor formålet er at indkredse omfanget af børn og unge, der bliver udsat for farer eller er til fare for sig selv eller andre. Vi har defineret domænet gennem fem komponenter. Den første omhandler børns og unges kost, motion og søvnvaner, den anden unges brug af rusmidler, den tredje deres seksuelle adfærd, den fjerde sætter fokus på børn og især unge som ofre for kriminalitet og overgreb, mens den femte og sidste komponent indkredser unges erfaringer med selv at udøve kriminalitet.

Selvom nogle indikatorer under dette domæne favner alle aldersgrupper, er det fortrinsvis de unge, vi her har fokus på. Det er der to forklaringer på. Den ene er, at mens risikoadfærd alt andet lige er sjældent forekommende blandt de yngre aldersgrupper, er den til gengæld mere udbredt i ungdomsårene; måske som en strategi til at prøve sig selv af, måske som et middel til at opnå positiv respons i kammeratgruppen. Den anden forklaring er, at undersøgelsesdesignet ikke på forsvarlig vis tillod os at gå meget tæt på yngre børns udsathed eller farlige adfærd, sådan som det er defineret her. De 11-årige børn i undersøgelsen blev interviewet i deres eget hjem af SFI's interviewkorps, og denne interviewramme er ikke velegnet, når man ønsker at fremskaffe informationer, der har meget følsom karakter (fx erfaringer med kriminalitet eller kropslige overgreb). Endelig viser SFI's børneforløbsundersøgelse, at kun en meget lille andel af de 11-årige danske børn ifølge eget udsagn er involveret i risikoadfærd (Egelund m.fl., 2008).

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Sundhedsadfærd	3-19-årige, der normalt ikke spiser morgenmad 3-19-årige, der ikke spiser frugt dagligt 3-19-årige, der spiser fastfood mere end en gang om ugen 3-19-årige, der drikker sodavand mere end en gang om ugen 3-19-årige, der dyrker motion sjældnere end én gang om ugen 3-19-årige, der sover for lidt
Komponent 2: Brug af rusmidler	15-19-årige, der ryger mindst én gang om ugen 15-19-årige, der er rigtigt fulde mindst en gang om ugen 15-19-årige, der har røget hash inden for det sidste år 15-19-årige, der har taget narkotika inden for det seneste år
Komponent 3 – Seksuelle risici	15-årige, der har haft samleje Unge, der ikke bruger kondom 19-årige, der er forældre 15-19-årige, der har fået abort
Komponent 4: Ofre for kriminalitet og overgreb	11-19-årige, der har været udsat for tyveri 11-19-årige, der har været udsat for overfald 11-19-årige, der har været udsat for røveri 11-19-årige, der har været udsat for trusler med våben 15-19-årige, der har været udsat for voldtægts(forsøg) 15-19-årige, der har været udsat for incest 15-19-årige, der flere gange er blevet tævet af forældre
Komponent 5: På kant med loven	15-19-årige, der flere gange har stjålet fra forældre, andre eller i butikker 15-19-årige, der har begået hærværk 15-19-årige, der har lavet graffiti 15-19-årige, der har truet med vold 15-19-årige, der har gjort sig skyldig i hæleri 15-19-årige, der i byen har båret våben 15-19-årige, der har begået indbrud 19-årige, der er straffet

KOMPONENT 1: SUNDHEDSADFÆRD

Under denne komponent indkredser vi børns og unges sundhed, når det gælder kost, motion og søvn. Spørgsmål om kost og motion indgik også i undersøgelsen i 2009, mens spørgsmål om børns og unges søvn er nye elementer i 2013-undersøgelsen.

MORGENMAD

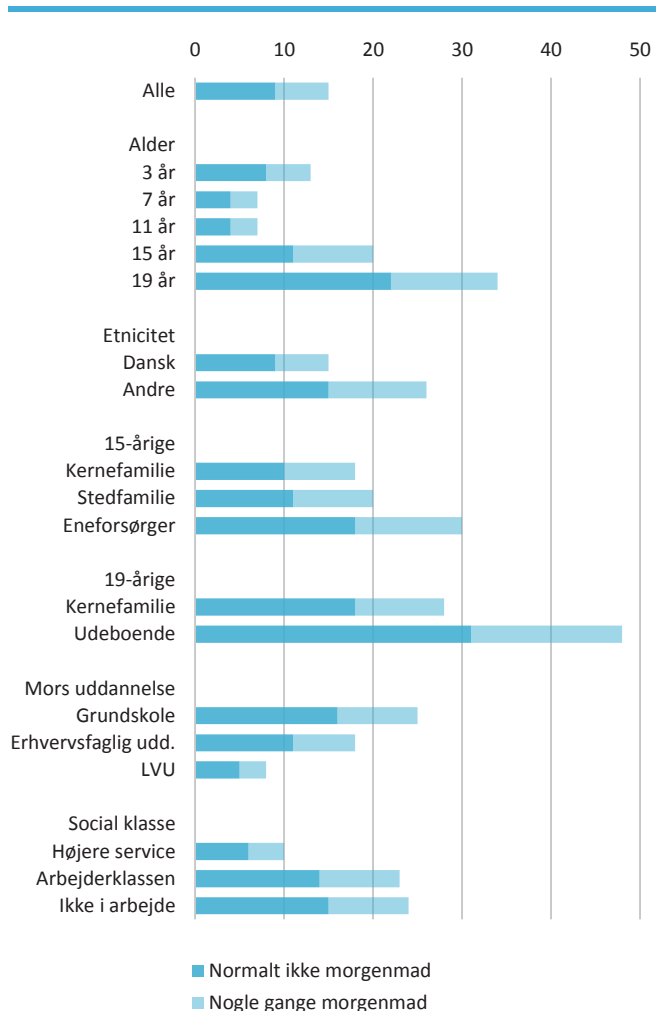
Den første indikator vedrørende børnebefolkningens sundhedsadfærd omhandler morgenmadsvaner. I kampagner for folkesundheden bliver det ofte påpeget, at et godt morgenmåltid er en vigtig forudsætning for at have energi til at klare dagen. Vi spurgte alle deltagerne i survey-undersøgelsen, om de normalt spiser morgenmad. Det svarede 84 pct. af interviewpersonerne, at de altid gør, mens 6 pct. har skiftende vaner. Tilbage er 9 pct., som normalt ikke får et morgenmåltid derhjemme.

Der iagttages en aldersvariation, jf. figur 6.1.1. I forhold til de 7- og 11-årige, der er de hyppigste morgenmadsspisere (3-4 pct. får ikke dette måltid), er der 8 pct. af de 3-årige, som ingen morgenmad får. Vi antager, at nogle af disse børn kan være omfattet af madordninger i deres dagpasningsordning, fx hvis de afleveres meget tidligt. Fra teenageårene går det ned ad bakke med de gode vaner, idet 11 pct. af de 15-årige og 22 pct. af de 19-årige normalt ikke spiser morgenmad.

Der er ingen store forskelle på piger og drenge, men til gengæld iagttages en variation på tværs af etniske og sociale skel. Børn med etnisk minoritetsbaggrund spiser sjældnere end etnisk danske børn morgenmad (15 pct.). Især er der forskel på morgenmadsvanerne blandt de 15- og 19-årige fra henholdsvis danske og familier med etnisk minoritetsbaggrund. Blandt 15-årige med minoritetsbaggrund er der således 61 pct., der sjældent spiser morgenmad mod 81 pct. af etnisk danske 15-årige, og blandt de 19-årige fra etniske minoritetsfamilier er det mere end halvdelen, der ikke spiser morgenmad regelmæssigt. Børn og unge fra de uddannelsesmæssigt og økonomisk svagest stillede familier spiser desuden sjældnere morgenmad end børn fra privilegerede hjem.

Set fra et internationalt perspektiv er der dog ikke grund til at bekymre sig om danske børns og unges generelle morgenmadsvaner. Den internationale skolebørnsundersøgelse viser, at danske 11-årige ligger i toppen som nummer fem blandt alle europæiske

FIG. 6.1.1: 3-19-årige, der normalt ikke spiser morgenmad. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

og nordamerikanske 11-årige, når det gælder det daglige morgenmåltid, mens danske 15-årige ligger nummer tre (Currie m.fl., 2012).

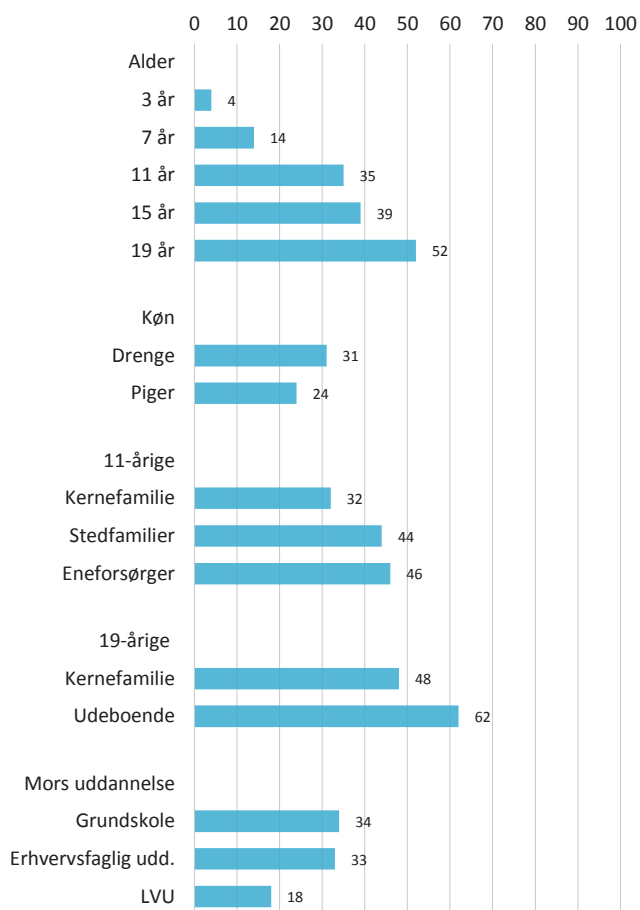
INDTAG AF FRUGT

'Frugt og grønt hver dag' er også et kostråd, som de fleste ernæringseksperter er enige i, og som et stort flertal af danske børn da også ser ud til at efterleve. På tværs af alle aldersgrupper oplyser et flertal af børnene (72 pct.), at de spiser frugt en eller flere gange hver dag, og 20 pct. får frugt nogle gange om ugen. En forholdsvis lille andel, ca. 7 pct. spiser frugt sjældnere end et par gange om ugen. Det er dog ligesom med morgenmaden de yngste, der lever sundest. Årsagen hertil kan være, at frugt er en fast bestanddel af hverdagen i de fleste børnehaver og skolefritidsordninger, mens de større børn og unge i højere grad er afhængige af deres forældres indkøb og samtidig i højere grad

selv bestemmer, hvad de vil spise til mellemmåltiderne. Det er således 96 pct. af de 3-årige børn, der får frugt hver dag, men kun 48 pct. af de 19-årige.

De yngste piger og drenge spiser lige meget frugt, men af de 11-19-årige er der flere piger end drenge, der får frugt hver dag. Sammenligner vi indtaget af frugt i forskellige familietyper, ser vi kun få forskelle blandt de yngste. Blandt de 11-19-årige ser vi dog, at børn i kernefamilier oftere spiser frugt end børn af enlige forsørgere og børn, der lever i stedfamilier. Ligesom i 2009 er der en meget stor andel af de udeboende 19-årige (62 pct.), der ikke spiser frugt hver dag. Der er forholdsvis stor forskel på indtagelsen af frugt blandt forskellige uddannelsesgrupper. Således angiver 34 pct. af børn af grundskoleuddannede mødre mod 18 pct. af børn, hvis mødre har en lang videregående uddannelse, at de ikke spiser frugt hver dag. På samme måde, som det gjaldt for familietyperne, slår forskellene i familiekaraktistika mest igennem i de ældste aldersgrupper.

FIG. 6.1.2: 3-19-årige, der ikke spiser frugt dagligt. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

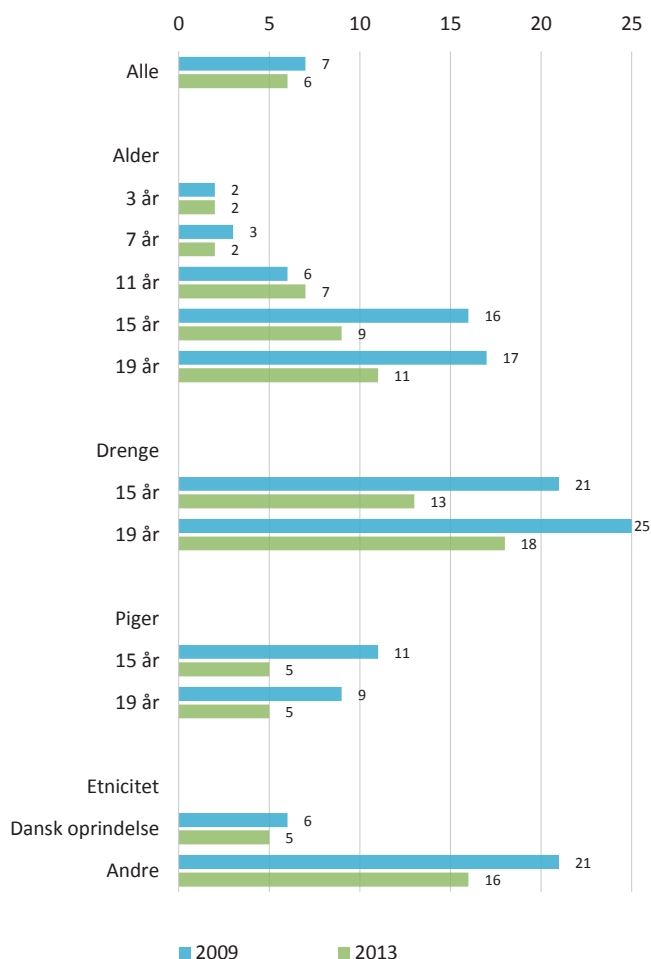
I perioden fra 2009 til 2013 er der en svag tilbagegang i børnebefolkningens daglige frugtindtag. Tendensen er mest udtalt blandt de 19-årige. Dog forekommer der ikke at være anledning til bekymring over danske børns frugtindtag, hvis man anlægger et internationalt perspektiv. Den komparative undersøgelse om skolebørns sundhedsadfærd viser, at danske børn i alderen 11-15 år ligger i den absolutte top, når det gælder indtagelsen af den daglige frugt (Currie m.fl., 2012).

INDTAG AF FASTFOOD

Fastfood er generelt madvarer, der er fattige på sunde næringsstoffer og righoldige på kalorier. Både i 2009 og 2013 blev undersøgelsens deltagere spurgt om, hvor hyppigt de indtog fastfood. Vi definerer fastfood ved "... pizza, burger, shawarma, pølser eller lign.". Som helhed er det næsten hver fjerde, der angav, at de sjældent får fastfood (mindre end en gang om måneden), omkring halvdelen, der spiser fastfood 1-3 gange om måneden, en femtedel får fastfood ca. en gang om ugen, og de sidste 6 procent spiser det flere gange om ugen eller hver dag. Det er dem, vi koncentrerer os om her, jf. figur 6.1.3.

I overensstemmelse med de øvrige fund om kostvaner er der aldersbetingede forskelle på, hvor tit børnene får fastfood. Disse forskelle er dog noget mindre end i 2009, idet de 15- og 19-årige i 2013 spiser mindre fastfood, end de 15- og 19-årige gjorde i

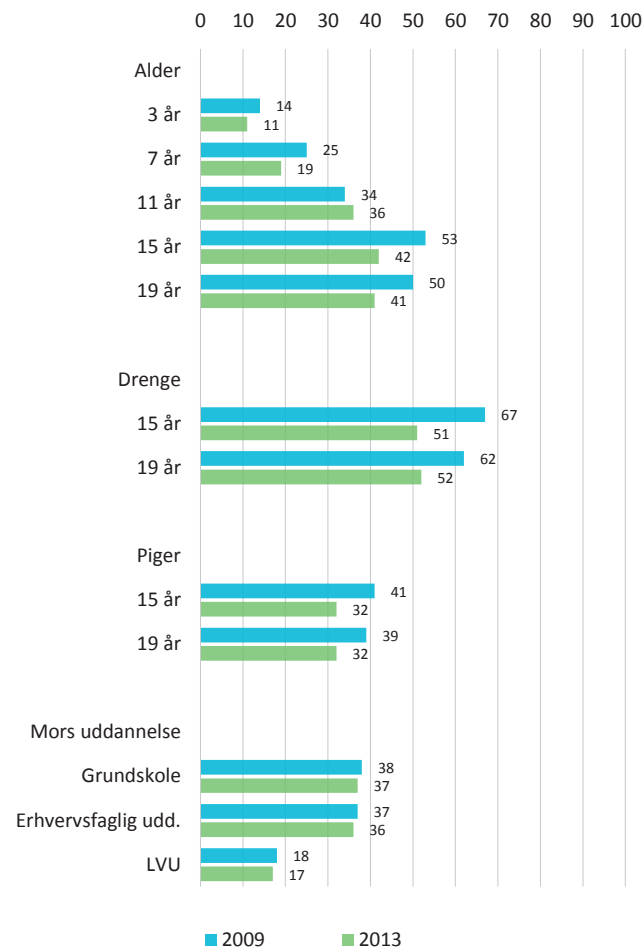
FIG. 6.1.3: 3-19-årige, der spiser fastfood mere end en gang om ugen. Udvalgte baggrundsforhold. 2009 og 2013. Procent

2009. Teenagedrenge spiser ligesom i 2009 mere fastfood end teenagepiger. De ældste drenge har dog sænket deres forbrug af fastfood væsentligt, så det nu er 13-18 pct. af de 15-19-årige drenge (21-25 pct. i 2009), der spiser fastfood mere end en gang om ugen mod 5 pct. af pigerne (9-11 pct. i 2009). I alle aldersgrupper spiser børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund mere fastfood end danske børn.

Der er ikke forskel på fastfoodforbruget blandt børn og unge fra forskellige familietyper, når man tager forbehold for, at aldersfordelingen i familietyperne er forskellig. Og der er kun en lille forskel mellem børn og unge, når vi opdeler dem på deres families uddannelse og sociale klasse.

FIG. 6.1.4: 3-19-årige, der drikker sodavand mere end én gang om ugen. Udvalgte baggrundsforhold. 2009 og 2013. Procent

INDTAG AF SODAVAND

Den sidste indikator vedrørende kostindtag omhandler forbrug af sodavand. Kostundersøgelser har vist, at børn og unge er de største konsumenter af sodavand og saft, og at næsten alle børn og unge drikker sodavand og/eller saft i løbet af ugen (Fagt m.fl., 2008). Et højt indtag af sodavand og saft kan bl.a. øge risikoen for udvikling af overvægt pga. ekstra kalorier, de sukkersødede drikkevarer tilføjer kosten, det kan forringe kostkvaliteten og øge risikoen for caries og nedbrydning af tandemaljen. Derfor anbefaler fødevarer- og sundhedsmyndighederne, at børn og unge højst drikker en halv liter sodavand eller saft om ugen. Sammenlignet med internationale tal (Currie m.fl., 2012) ligger danske børns forbrug af sodavand meget lavt, men alligevel er der grund til at holde øje med udviklingen.

I denne undersøgelse har vi ikke spurgt til, hvor meget børn og unge drikker, men hvor hyppigt de får cola eller sodavand. Idet disse produkter helt overvejende sælges i halvliters flasker eller mere, skal der kun en enkelt flaske til om ugen for at nå det anbefalede maksimale forbrug. Her har vi fokuseret på, hvor mange der bevæger sig ud over den kritiske grænse, dvs. drikker mere end en cola eller sodavand om ugen. I alt er det lidt under hver tredje (29 pct.), der ud fra denne definition har et overforbrug af de søde drikke.

Som vi har set før, viser figur 6.1.4 også på dette område betydelige aldersvariationer, idet henholdsvis 11 og 19 pct. af de små

børn på 3 og 7 år overskrider de anbefalede grænser, mens godt 40 pct. af teenagerne på 15 og 19 år overskrider dem. I 2009 lå denne andel dog på 50 pct., og vi kan derfor, når det gælder sodavand, observere en forbedret sundhedsadfærd blandt de ældste aldersgrupper. Som i 2009 har drenge et større forbrug af sodavand end piger (henholdsvis 34 og 25 pct., når vi sammenligner alle aldersgrupper), men ligesom vi så det med fastfoodforbruget, har de ældste drenge sænket deres forbrug af sodavand mere end de ældste piger.

Der er ikke forskel på familietyperne, når man tager højde for aldersforskelle. Til gengæld er der forholdsvis store forskelle på overforbruget, når vi sammenligner børn fra familier med forskellige uddannelsesniveauer, idet børn af mødre med grundskole- eller erhvervsuddannelse som højeste uddannelsesniveau noget hyppigere drikker for meget sodavand og cola (36-37 pct.), sammenlignet med børn, hvor moren har en lang videregående uddannelse (17 pct.).

MOTION

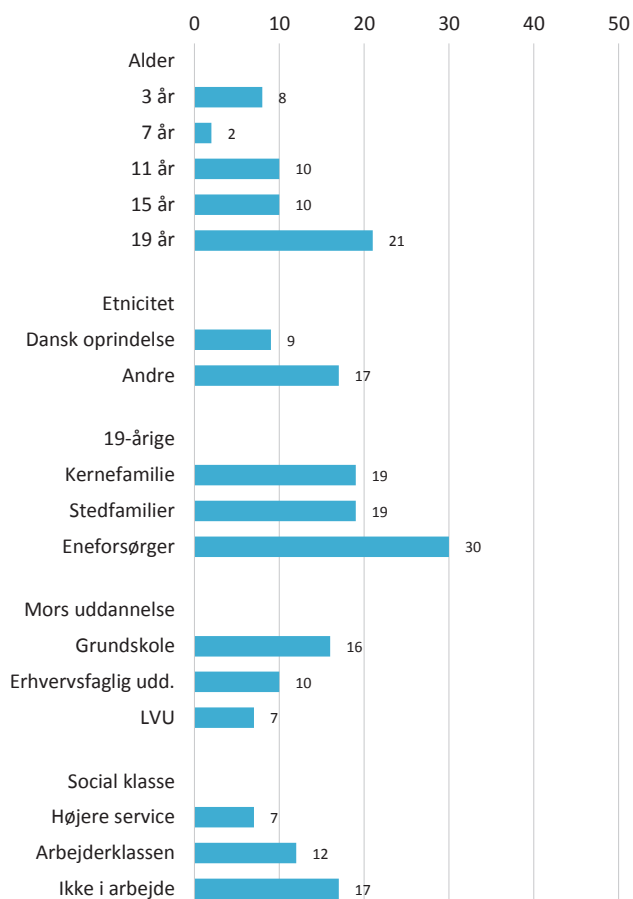
Sundhedsstyrelsen anbefaler børn og unge under 18 år at være fysisk aktive mindst en time om dagen. Den fysiske aktivitet bør være af moderat intensitet. Desuden bør børnebefolkningen mindst to gange om ugen fremme og vedligeholde deres kondition, muskelstyrke, bevægelighed og knoglesundhed ved at træne med høj intensitet i 20-30 minutter.

Det ugentlige tidsforbrug anvendt til motion indhentede vi oplysninger om ved at spørge alle interviewpersonerne om, hvor mange gange om ugen de i fritiden dyrker sport eller motion, der gør dem svedige eller forpustede. For den yngste aldersgruppe, de 3-årige, tilføjede vi endvidere en mulighed med leg som kilde til motion.

Som helhed svarede 27 pct., at de dyrker intensiv motion hver dag, 60 pct., at de bliver svedige eller forpustede mindst en gang om ugen. De sidste, som udgør 10 pct., og som vi fokuserer på her, dyrker sport eller motion sjældnere eller aldrig.

Figur 6.1.5 viser, at yngre børn rører sig mere end de ældre, og at drenge lidt hyppigere end piger dyrker sport eller motion. Det ses videre, at der er flere sjældne motionsudøvere blandt børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk og blandt ude-

FIG. 6.1.5: 3-19-årige, der i fritiden dyrker motion og sport sjældnere end én gang ugentligt. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

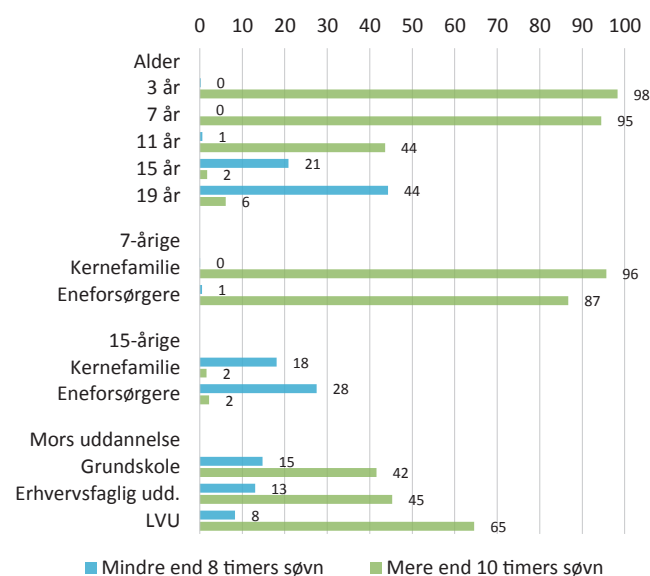
boende. Endelig peger undersøgelsen i retning af, at mangel på tilstrækkelig motion bl.a. hænger sammen med de socioøkonomiske ressourcer i hjemmet. Børn og unge fra de mindst privilegerede hjem får således mindre motion end andre børn og unge.

Internationalt ser det ikke alt for godt ud for danske børn og unge, når det gælder de daglige motionsvaner. Når vi sammenligner os med alle europæiske og nordamerikanske lande, kommer danske 11-årige ind på en 37. plads (ud af 39), mens de danske 15-årige lander på en 30. plads (Currie m.fl., 2012).

FOR LIDT SØVN

For lidt søvn kan have både helbredsmæssige og indlæringsmæssige konsekvenser. I 2013 spurgte vi derfor børnene og de unge, hvor meget de sover til daglig for at inkludere denne parameter i den samlede vurdering af børne- og ungebefolkningens sundhedsadfærd. Generelt anbefales det, at børn før skolealderen sover 10-12 timer, at 6-12-årige børn sover min. 10 timer, og at pubertetsunge sover 8-9 timer (netdoktor.dk). Figur 6.1.6 viser, at næsten alle 3- og 7-årige børn får mere end 10 timers søvn hver nat. De 11-årige sover lidt mindre, men sammenlagt er der 93 pct., der sover mere end 9 timer hver nat, og 44 pct., der sover mere end 10 timer. Blandt de 15-årige får en femtedel mindre end 8 timers søvn, og der er 25 pct., der sover mere end de anbefalede 9 timer. Endelig viser figuren, at 44 pct. af de 19-årige sover mindre end 8 timer om natten – godt 13 pct. sover mindre end de 7 timer, der anbefales som minimum for voksne.¹

FIG. 6.1.6: 3-19-åriges søvnvaner. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

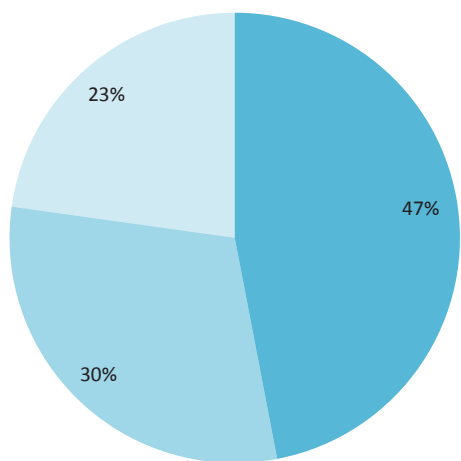
For de 7- og 15-årige er der en sammenhæng mellem familietype og søvn. Der er således flere 7- og 15-årige børn i eneforsørgerfamilier, der sover for lidt, sammenlignet med kernefamilier. Derudover ser vi, at børn i familier med lange uddannelser sover mere end børn i familier med kort eller ingen uddannelse.

BØRNS OG UNGES SAMLEDE SUNDHEDSADFÆRD

Hvis vi i stedet for at fokusere på enkeltstående typer af sundhedsadfærd vender blikket mod det samlede billede af børn og unges sundhedsadfærd, finder vi, at 47 pct., jf. figur 6.1.7, har sunde kost- og motionsvaner på alle de medtagne parametre (morgenmad, frugt, fastfood, sodavand, motion og søvn). 30 pct. lever usundt målt på en enkelt parameter, mens 23 pct. har to eller flere usunde sundhedsvaner. Figur 6.1.8 viser store forskelle på aldersgrupper, køn og sociale grupper, når det gælder gruppen med to eller flere usunde vaner. Således er der 6-7 pct. af de 3- og 7-årige, der ifølge deres mødre har en problematisk sundhedsadfærd, 27 pct. af de 11-årige og 46 pct. af de 19-årige. I de yngste aldersgrupper finder vi kun små kønsmæssige forskelle på sundhedsadfærd, men blandt de ældste lever drengene væsentligt mere usundt end pigerne.

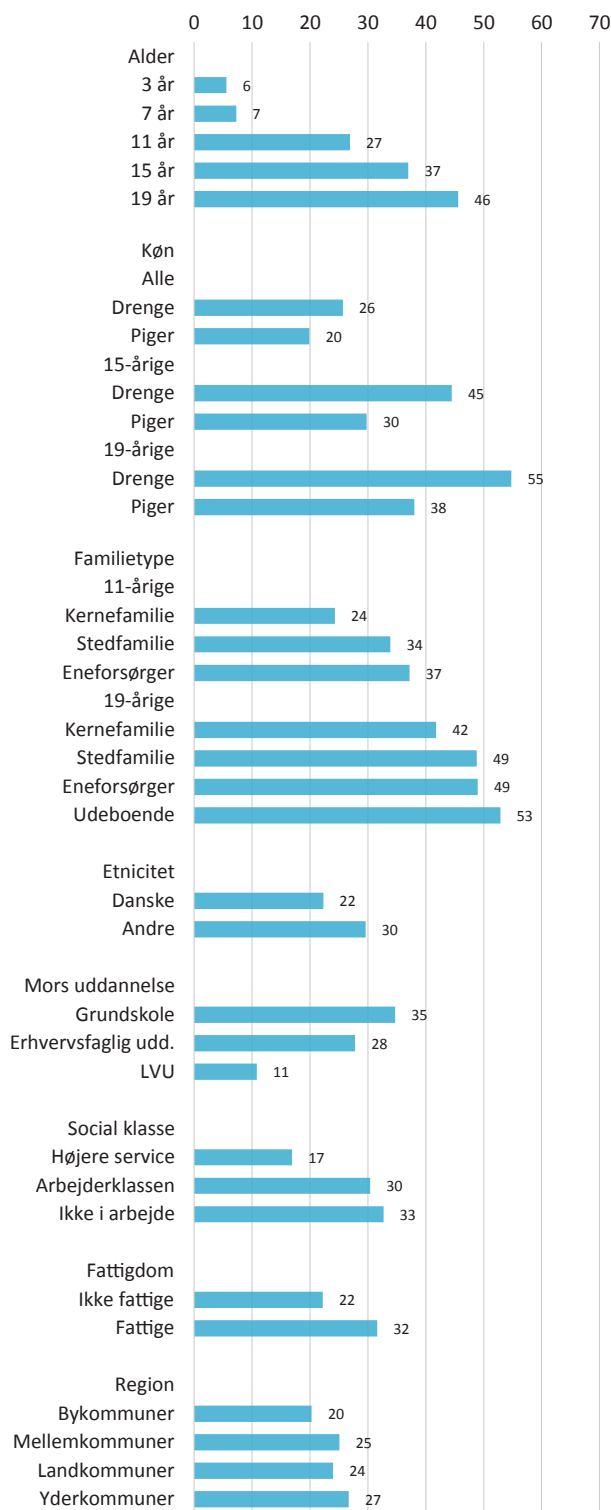
Børn og unge fra kernefamilier lever sundere end børn og unge fra sted- og eneforsørgerfamilier samt unge udeboende. Børn med etnisk minoritetsbaggrund har flere usunde vaner end danske unge, og børn og unge fra familier med gode socioøkonomiske ressourcer lever sundere end dem fra dårligere stillede familier.

FIG. 6.1.7: 3-19 årige med ingen, én og flere usunde vaner. Procent

■ Ingen usunde vaner ■ En usund vane ■ Flere usunde vaner

FIG. 6.1.8: 3-19-årige med flere usunde vaner. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Endelig ser vi en regional forskel i de mindste børns sundhedsadfærd, idet mindre børn i bykommuner lever sundere end mindre børn i mindre tæt befolkede kommuner.

KONKLUSION

Siden 2009 kan vi observere en forbedret sundhedsadfærd i de ældste aldersgrupper, når det gælder forbrug af sodavand og fastfood. Det er særligt drengene, der generelt har den mest risikable sundhedsadfærd, der har forbedret deres sundhedsadfærd. Danske børns og unges morgenmadsvaner og forbrug af frugt er højt i international sammenhæng, men de dyrker relativt lidt motion, når vi sammenligner dem med andre europæiske og nordamerikanske lande.

Sundhedsadfærd er tæt sammenhængende med børns og unges alder, idet de yngste generelt lever sundere end de ældste. Drengene lever mere usundt end piger, når det gælder indtag af frugt, fastfood og sodavand, mens unge fra kernefamilier lever sundere end unge fra andre familietyper, når det gælder morgenmadsvaner, frugtindtag, motion og søvn. Børn fra familier med gode uddannelsesressourcer lever sundere end andre børn, når det handler om at få regelmæssig morgenmad, frugt hver dag og tilstrækkeligt med søvn.

Når vi lægger antallet af dårlige sundhedsvaner sammen, ser vi fortsat blandt de unge en kønsforskelle, hvor drenge lever lidt mere usundt end piger. Vi ser desuden, at børn og unge fra kernefamili-

er lever sundere end børn og unge i andre familietyper, og at et højt niveau af uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer i hjemmet ikke overraskende er sammenhængende med bedre sundhedsadfærd blandt børnene. Endelig ser vi, at for de yngste børn hænger sundhed sammen med regionale forskelle, idet mindre børn fra bykommuner har en bedre sundhedsadfærd end børn fra mindre tæt befolkede kommuner.

KOMPONENT 2: BRUG AF RUSMIDLER

I mange vesteuropæiske lande, men i særlig udtalt grad i de skandinaviske lande, spiller rusmidler en nærmest rituel rolle i forbindelse med børns overgang til ungdom og til voksenlivet. Det gælder især de lovlige stoffer som alkohol og tobak og i noget mindre grad ulovlige stoffer som hash og hårde stoffer. Alkohol spiller således en væsentlig rolle, når unge overgår fra folkeskole til ungdomsuddannelse, og der er i mange familier tradition for, at unge, når de når konfirmationsalderen, skal lære at drikke moderat i familiens trygge rammer. Mens alkohol og (i mindre grad) tobak accepteres af samfundet som lovlige nydelsesmidler, som det kræver en vis fysisk og psykisk modenhed at omgås, markeres enhver brug af hash og hårde stoffer som afvigende og uacceptabel gennem totalforbud. Såvel de lovlige som de ulovlige stoffer er imidlertid forbundet med helbredsrisici og med helbredsomkostninger for både unge og voksne.

I dette afsnit har vi defineret nogle forholdsvis stramme grænser for, hvornår brugen af et rusmiddel bliver til et risikabelt/proble-

matisk forbrug. Vi definerer således her ugentlig rygning, månedlig fuldskab og afprøvning af hash eller hårde stoffer én gang som risikabelt, uden at der ligger nogen streng sundhedsfaglig begrundelse bag lige netop denne grænse.

RYGNING

I spørgeskemaundersøgelsen blev alle i 11-19-års-alderen spurgt, om de havde prøvet at ryge, og i givet fald, hvor tit de røg. Blandt de 11-årige var der 2,5 pct., som svarede, at de havde prøvet at ryge, hvilket er mindre end i 2009. På interviewtidspunktet var der praktisk taget ingen, der angav, at de røg, og vi har derfor valgt at ekskludere de 11-årige fra vores analyser om rygning, da det ellers vil skævvride det samlede billede.

Blandt de 15-19-årige er der to positive historier at fortælle, når det gælder rygning. For det første ligger danske unges rygning på et forholdsvist lavt niveau (nr. 28 ud af 38), når vi sammenligner os med andre europæiske lande (Currie m.fl., 2012). For det andet ryger 15-årige, som figur 6.2.1 viser, væsentligt mindre end 15-årige gjorde i 2009. Vi ser, at der alt i alt er 13 pct. af de 15-årige, der ryger regelmæssigt eller lejlighedsvist mod 24 pct. i 2009. Kun 4 pct. ryger ugentligt mod 12 pct. i 2009. Blandt de 19-årige er der alt i alt 38 pct., der ryger (25 pct. regelmæssigt – 13 pct. lejlighedsvist) nogenlunde svarende til tallene fra 2009. Tallene bekræfter resultater fra Statens Institut for Folkesundhed, der viser, at der er sket en halvering af 15-åriges rygning på 5 år (Skolebørnsundersøgelsen, 2014).

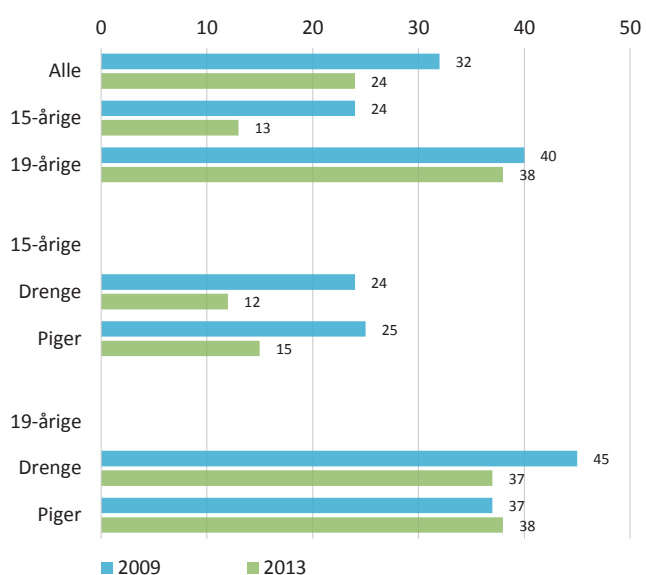
Figur 6.2.2 viser, at andelen af 19-årige rygere er forskellig i forskellige familietyper og forskellige uddannelsesgrupper. Blandt 19-årige fra kernefamilier ryger 19 pct. ugentligt – det samme gælder for 38 pct. af unge fra stedfamilier. 19-årige fra kernefamilier i 2013 ryger ugentligt i mindre grad end unge fra andre familietyper. Der er derudover forskel på unge fra familier med forskellige uddannelsesressourcer, idet 31 pct. er ugentlige rygere, hvis mødrene højst har svarende til en grundskoleuddannelse, mens 21 pct. ryger, hvis moren har en lang videregående uddannelse. Vi ser ligeledes nogle mindre forskelle i rygning blandt unge fra forskellige klassebaggrunde. Klasseforskellene er dog mindre, end de var i 2009.

FULDSKAB

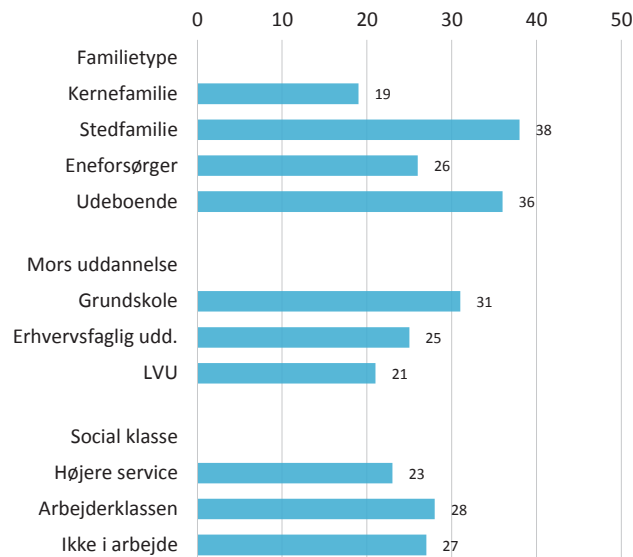
Ligesom med rygning spurgte vi også de 11-årige om brug af alkohol. Mellem 2009 og 2013 er der sket et fald i andelen af 11-årige, der har prøvet at drikke alkohol fra en tredjedel til en fjerdedel, og der var i 2013 mindre end 1 pct. af de 11-årige, der drak alkohol månedligt. I det følgende fokuserer vi derfor kun på alkoholforbruget blandt de 15- og 19-årige.

I international sammenhæng er danske unge efterhånden verdensberømte/berygtede for deres høje og hyppige indtag af alkohol. I den seneste sammenligning af europæiske skolebørn ligger danske 15-årige da også som nummer ét, når spørgsmålet går på decideret fuldskab, men findes lidt længere nede i rækkerne, når der spørges til, hvor tit de drikker alkohol (Currie m.fl., 2012).

FIG. 6.2.1: 15-19-årige, der ryger lejlighedsvist eller ugentligt i 2009 og 2013. Procent

FIG. 6.2.2: 19-årige, der ryger ugentligt i 2013. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Gennem de sidste ca. 15-20 år er der sket en reduktion i drikkehyppighed blandt danske unge, men da denne reduktion også sker blandt unge i de lande, vi sammenligner os med, beholder Danmark foreløbigt sin førsteplads på dette område (Hibell, 2012; Østergaard & Andersen, 2012).

I denne undersøgelse finder vi et fortsat fald i hyppighed og intensitet for de danske unges indtag af alkohol. I 2009 var der, som figur 6.2.3 viser, en tredjedel, der angav, at de havde været fulde i løbet af den sidste måned – i 2013 var det kun en fjerdedel. Faldet i decideret fuldskab er størst for de 15-årige, hvor især drengene i mindre grad angiver at have været fulde i løbet af den seneste måned. De 19-årige drenge har også reduceret hyppigheden af fuldskab, mens pigernes niveau er konstant. I 2009 var der i alt 22 pct. af de 15-årige, der angav at have været fulde mindst en gang om måneden – i 2013 var der 11 pct. Drengenes

fald er større end pigernes, og 15-årige drenge og piger står nu lige, når det gælder druk. Blandt de 19-årige har drengene, ligesom i 2009, et forspring i forhold til fuldskab. 45 pct. af de 19-årige drenge og 37 pct. af de 19-årige piger angiver således, at de har været fulde i løbet af den seneste måned.

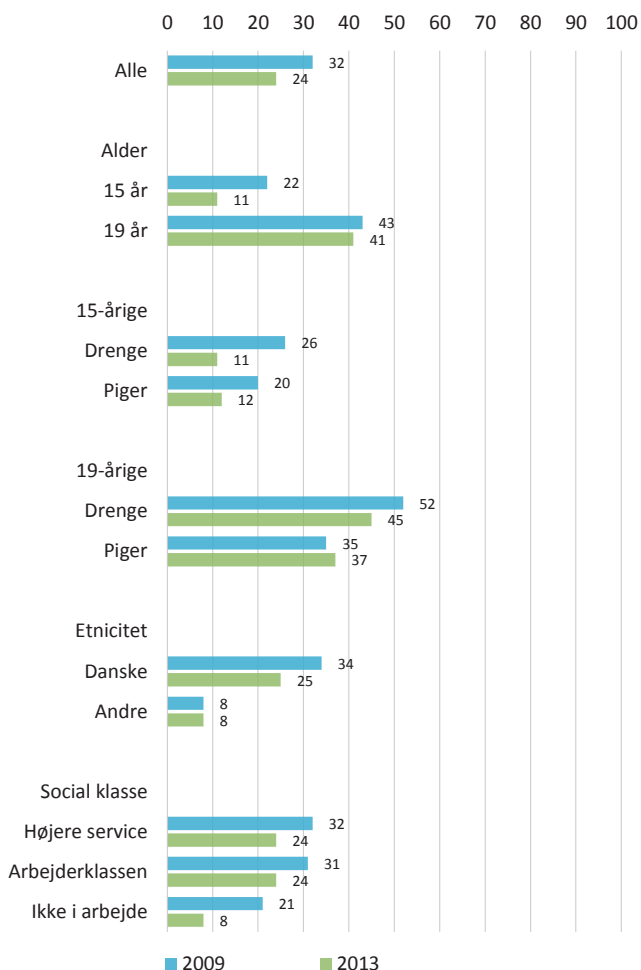
Som forventet er hyppigheden af fuldskab blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund lav. Kun 8 pct. af unge med etnisk minoritetsbaggrund rapporterer, at de har været fulde i løbet af den sidste måned, 56 pct. har aldrig drukket, og yderligere 16 pct. har ikke været fulde i løbet af det seneste år. I forhold til 2009 er andelen, der har været fulde i løbet af den seneste måned, den samme. Der er dog færre af de unge med etnisk minoritetsbaggrund, der i 2013 overhovedet har prøvet at være fulde.

Med hensyn til fuldskab er der kun meget få forskelle på unge fra forskellige familietyper og uddannelsesbaggrunde. Derimod er der betydelige forskelle på unge, hvis forældre er i arbejde, og de, hvis forældre ikke er i arbejde, idet en væsentlig mindre andel jævnligt drikker sig fulde, når deres forældre *ikke* er i arbejde. Disse forskelle forstærkes givetvis af de etniske forskelle i arbejdsmarkedsdeltagelse, som vi før har omtalt.

ERFARINGER MED HASH

I 2013 var der 94 pct. af de 15-årige og 57 pct. af de 19-årige, der aldrig havde prøvet at indtage hash. Sammenlagt indebærer det,

FIG. 6.2.3: 15-19-årige, der drikker sig fulde mindst en gang om måneden i 2009 og 2013. Køn og alder. Procent

at 79 pct. af de 15-19-årige, som deltog i undersøgelsen, ingen hash-erfaringer har. Der er ikke sket store ændringer i unges erfaringer med hash siden 2009. Blandt de 15-årige har 2 pct. røget hash inden for den seneste måned, mens det samme gælder for 10 pct. af de 19-årige. Når vi ser på de 19-årige, har drengene i noget højere grad end pigerne prøvet at ryge hash (50 pct. mod 37 pct.), ligesom de også oftere har brugt stoffet inden for den seneste måned (14 pct. af 19-årige drenge mod 6 pct. af 19-årige piger).

Selvom forskellene mellem unge med etnisk dansk og etnisk minoritetsbaggrund ikke er så store som på alkoholområdet, er de etniske unge også mere tilbageholdende end danske unge, når det gælder brug af hash. I alt 11 pct. af unge med etnisk minoritetsbaggrund angiver, at de har prøvet hash mod 22 pct. af de danske unge.

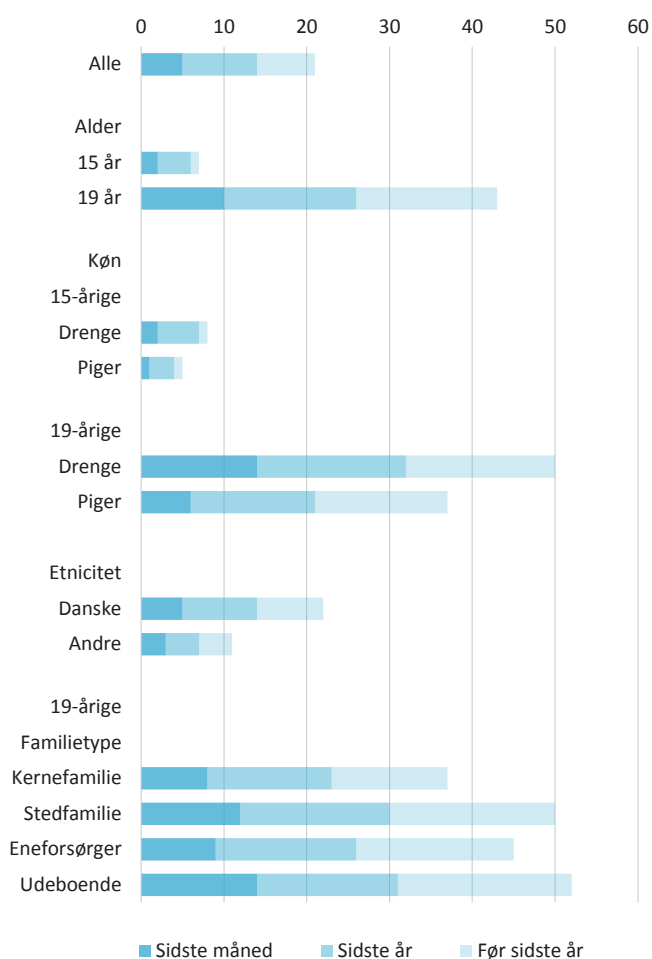
Sammenligner vi de 19-årige i forskellige familietyper, er der færrest unge fra kernefamilier, der har prøvet hash, og flest af de udeboende og de unge fra stedfamilier. Der er ikke betydelige forskelle på unge fra familier med forskellige uddannelsesressourcer eller unge fra forskellige sociale klasser.

ERFARINGER MED ANDRE STOFFER

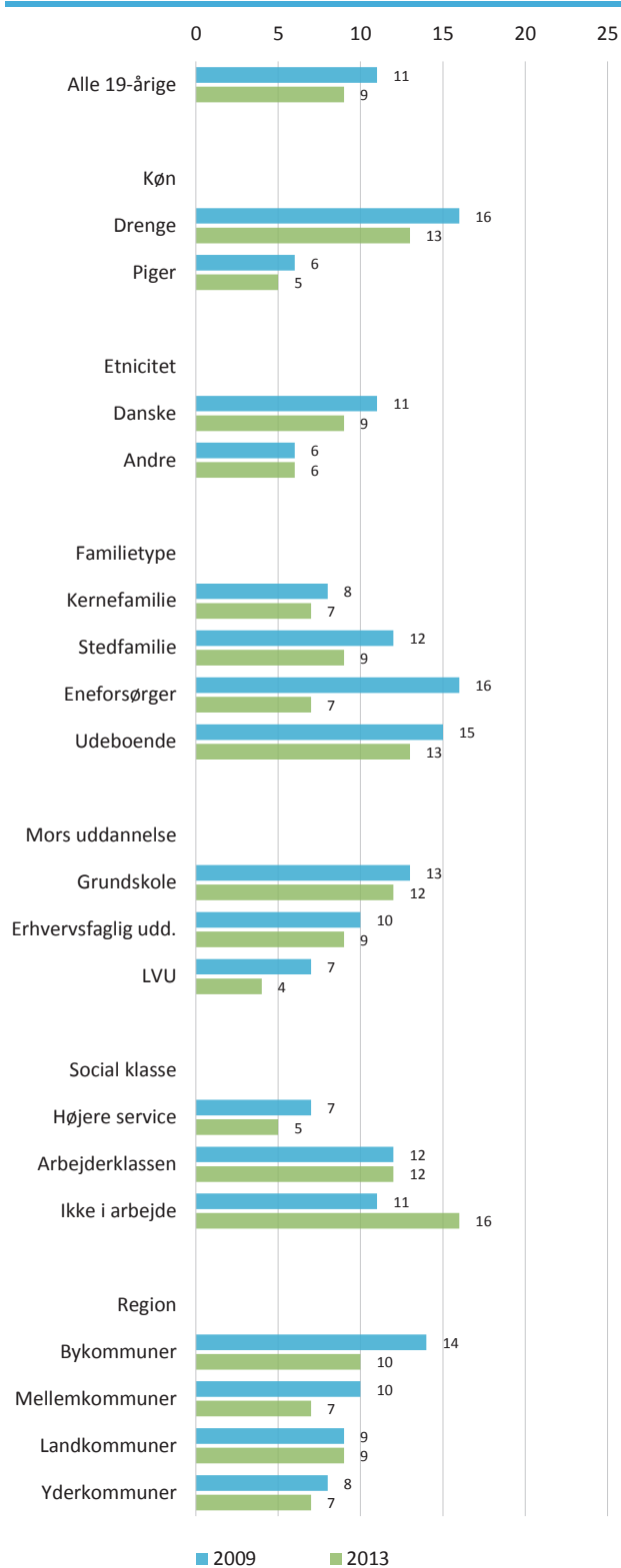
Ud over hash har vi også i begge år spurgt de unge, om de havde erfaringer med andre ulovlige stoffer. Meget få 15-årige har erfaringer hermed, og figur 6.2.5 gælder derfor kun de 19-årige. Blandt de 19-årige har 7 pct. prøvet amfetamin, 6 pct. kokain, 3 pct. ecstasy, mens 3 pct. har prøvet andre stoffer end disse.

Figur 6.2.5 er en opgørelse over andelen, der har prøvet et eller flere af de narkotiske stoffer. Hash indgår ikke i opgørelsen. Drengene har i højere grad eksperimenteret med stoffer end pigerne, danske unge i højere grad end etniske minoritetsunge, udeboende unge lidt hyppigere end hjemmeboende og unge fra socioøkonomisk dårligt stillede familier lidt hyppigere end unge med økonomisk og socialt godt stillede familier. Desuden ser vi, at unge fra bykommuner i lidt højere grad end unge fra mindre tæt befolkede kommuner har prøvet andre stoffer. Parallelt med den udvikling, vi så for alkohol og rygning, er der siden 2009 sket et mindre fald i andelen af unge, der har erfaringer med hårde ulovlige stoffer. Eneste undtagelse gælder unge fra familier, hvor ingen af forældrene er i arbejde. Her er der flere 19-årige, der har erfaringer med stoffer, end der var i samme gruppe i 2009.

FIG. 6.2.4: 15-19-årige, der har røget hash. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.2.5: 19-årige, der har prøvet hårde stoffer. 2009 og 2013. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

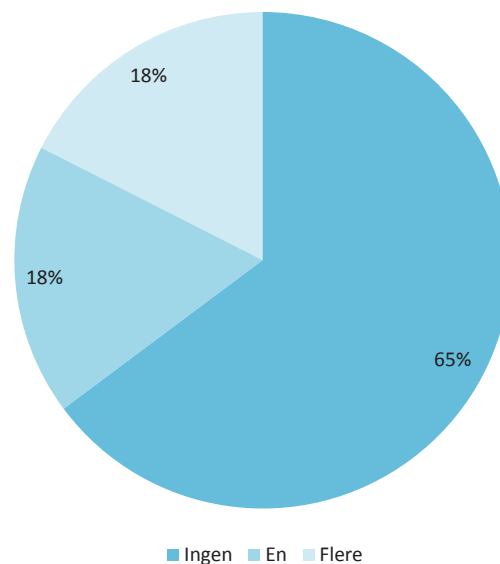
UNGES SAMLEDE RUSMIDDELFORBRUG

Et samlet blik på unges brug af rusmidler, jf. figur 6.2.6, viser, at 65 pct. af de 15- og 19-årige unge hverken ryger ugentligt, drikker sig fulde mindst månedligt, har prøvet hash eller andre euforiserende stoffer. 18 pct. siger ja til, at de gør/har gjort en enkelt af disse ting, mens samme andel gør/har gjort flere af tingene. Figur 6.2.7 viser som ventet et markant højere forbrug af rusmidler blandt 19-årige sammenlignet med 15-årige. Blandt de 19-årige ser vi desuden tydelige kønsforskelle på rusmiddelforbruget, idet hhv. 44 pct. af drengene og 31 pct. af pigerne bruger/har brugt flere rusmidler jævnlgt. Unge i kernefamilier bruger færre rusmidler end unge i andre familietyper, og unge udeboende og unge med dansk oprindelse har ikke overraskende et højere rusmiddelforbrug end unge med etnisk minoritetsbaggrund. Derudover er der ikke samlet set markante sociale forskelle på brugen af rusmidler blandt danske unge.

KONKLUSION

- Siden 2009 er der sket et markant fald i rusmiddelforbruget blandt unge. Vi ser således, at færre 15-årige overhovedet har prøvet at ryge, at færre 15-årige drikker overhovedet, og de drikker sig sjældnere fulde, og vi ser, at færre i 2013 angiver, at de har prøvet hårdere stoffer end hash. Faldet er hovedsageligt sket blandt drenge og blandt unge med dansk baggrund, mens niveauet har været konstant blandt piger og etniske minoritetsunge.

FIG. 6.2.6: Andele 15-19-årige med ingen, en eller flere rusmiddelrisici. Procent

- 13 pct. af de 15-årige og 38 pct. af de 19-årige ryger hver uge eller lejlighedsvist. Der er som forventet socioøkonomiske forskelle på rygning, idet unge udeboende og unge, hvis forældre tilhører de socioøkonomisk dårligere stillede grupper, ryger mere end hjemmeboende (især kernefamilieunge) og unge fra bedre stillede familier.
- 11 pct. af de 15-årige og 41 pct. af de 19-årige drikker sig fulde hver måned. Drengene har fortsat et højere alkoholforbrug end piger og danske unge et højere forbrug end etniske minoritetsunge. Udeboende drikker sig fulde sjældnere end hjemmeboende, og unge, hvis forældre står uden for arbejdsmarkedet, sjældnere end andre unge.
- 6 pct. af de 15-årige og 26 pct. af de 19-årige har prøvet at indtage hash i forskellige former. Hashforbruget er ifølge denne undersøgelse størst blandt drenge og danske unge og er lidt mindre blandt unge fra kernefamilier sammenlignet med unge fra andre familietyper.
- 9 pct. af alle 19-årige har prøvet andre stoffer end hash – hyppigst amfetamin eller kokain. Flere drenge, flere unge med dansk baggrund og flere udeboende unge har prøvet andre stoffer. Ligeledes ser vi, at et lavt uddannelsesniveau og forældre uden for arbejdsmarkedet er forbundet med en højere sandsynlighed for at have prøvet hårde stoffer.
- Når vi ser samlet på unges rusmiddelforbrug, gentager billedet fra de enkelte analyser sig. Omtrent 5 pct. af de 15-årige har et forholdsvis højt forbrug af rusmidler. Blandt de 19-årige har 44 pct. af drengene og 31 pct. af pigerne et højt forbrug af rus-

midler. Derudover hænger rusmiddelforbruget sammen med familietypen, idet unge fra kernefamilier har et lavere forbrug af rusmidler end andre unge.

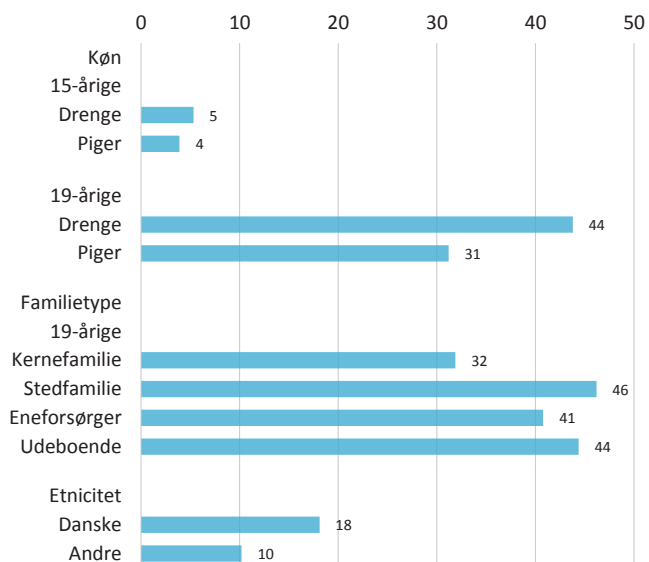
- Faldet i rusmiddelforbrug ses også i andre danske undersøgelser (Sundhedsstyrelsen, 2010, 2008) og ses også blandt unge i andre lande (Currie m.fl., 2012, 2008, 2004; Hibell, 2012; Øia & Vestel, 2014).
- Selvom unge danskere altså har reduceret deres forbrug af alkohol, er de fortsat oftere end de fleste andre europæiske unge berusede af alkohol (Currie m.fl., 2012). Når det gælder tobak, hash og hårde stoffer har danske unge ikke, sammenlignet med andre europæiske og nordamerikanske unge, en mere risikobetonet adfærd.

KOMPONENT 3 SEKSUELLE ERFARINGER OG RISICI

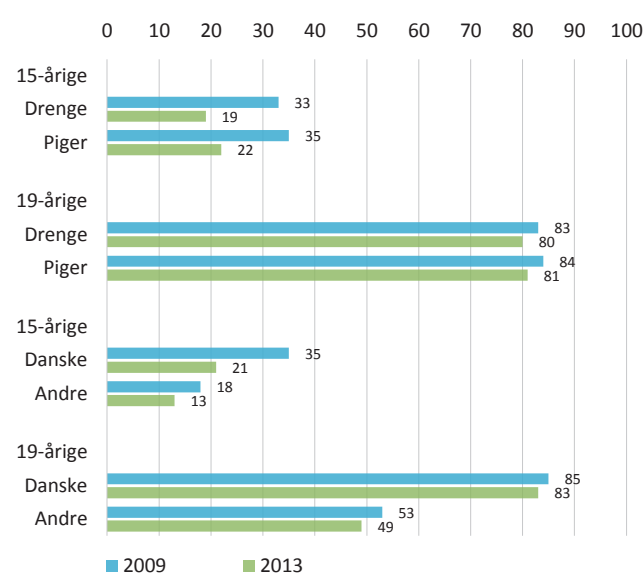
SAMLEJE

I 2013 havde en femtedel af de 15-årige, der deltog i undersøgelsen, haft deres seksuelle debut. I 2009 var det hver tredje. Blandt 19-årige var der både i 2009 og 2013 en femtedel, der *ikke* havde haft deres seksuelle debut. Piger og drenge følges ad, når det gælder seksuelle erfaringer, jf. figur 6.3.1, mens unge med etnisk minoritetsbaggrund debuterer en del senere end danske unge. På undersøgelsestidspunktet er der 49 pct. af de 19-årige med minoritetsbaggrund, der ikke er debuteret mod 17 pct. af de øvrige unge. En nærmere analyse, jf. figur 6.3.2, viser, at både

FIG. 6.2.7: 15-19-årige med flere rusmiddelrisici. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.3.1: 15-19-årige, der har haft samleje 2009 og 2013. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

drenge og piger med etnisk minoritetsbaggrund debuterer senere end deres jævnaldrende danske kammerater af samme køn, men at etniske minoritetspiger, som ventet, i langt højere grad end både drenge med etnisk minoritetsbaggrund og piger med dansk baggrund udskyder deres seksuelle debut. Vi ser således, at 37 pct. af 15-19-årige drenge med minoritetsbaggrund har haft deres debut mod 16 pct. af pigerne. Den forskel på seksuel debutalder, som vi observerer mellem 2009 og 2013, gælder hovedsageligt for danske unge, mens etniske minoritetsunges seksuelle erfaringer ligger på et nogenlunde stabilt lavt niveau.

Ligesom i 2009 viser 2013-tallene i figur 6.3.2, at udeboende samt unge fra eneforsørgerfamilier og stedfamilier noget hyppigere end unge fra kernefamilier har haft deres seksuelle debut. Ligeledes peger mønsteret igen i retning af, at unge fra hjem med mange uddannelsesressourcer får senere erfaring med sex end

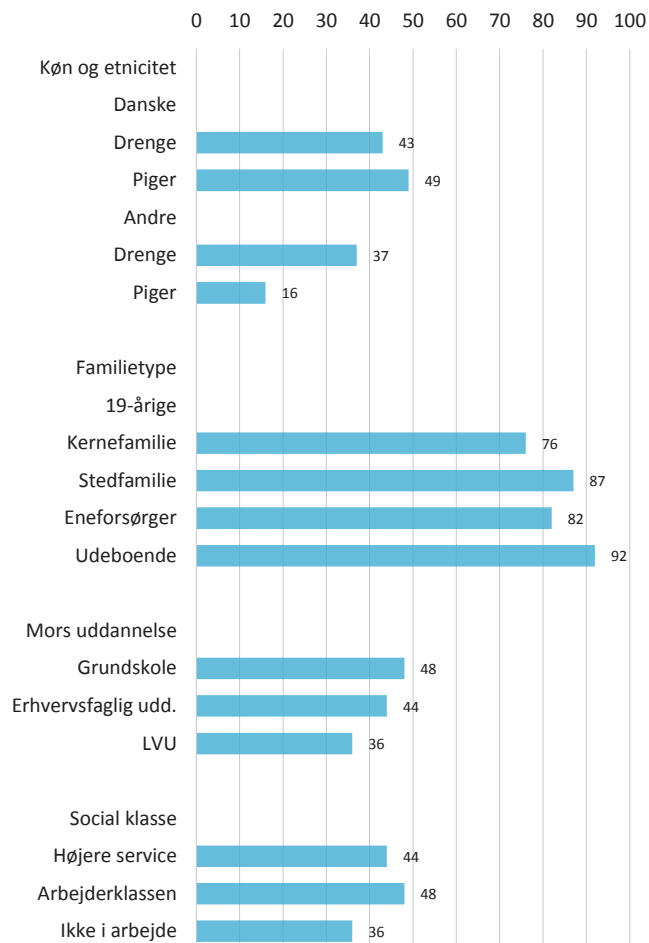
unge fra hjem, hvor moren højst har en grundskoleuddannelse. Et lavt uddannelsesniveau er blandt danskere med til at fremskynde den seksuelle debut, mens etnisk minoritetsbaggrund forsinket den – særligt for piger.

Blandt alle europæiske og nordamerikanske lande er Danmark og Grønland de to lande, hvor flest 15-årige er debuteret seksuelt. Det skyldes især en tidlig debutalder for danske piger, idet det i international sammenhæng er mest almindeligt, at drenge er de første til at debutere (Currie m.fl., 2012). Når vi i Danmark ser den omvendte sammenhæng, kan det skyldes en kulturel vægtning af kønligestilling og kvinders seksuelle frihed.

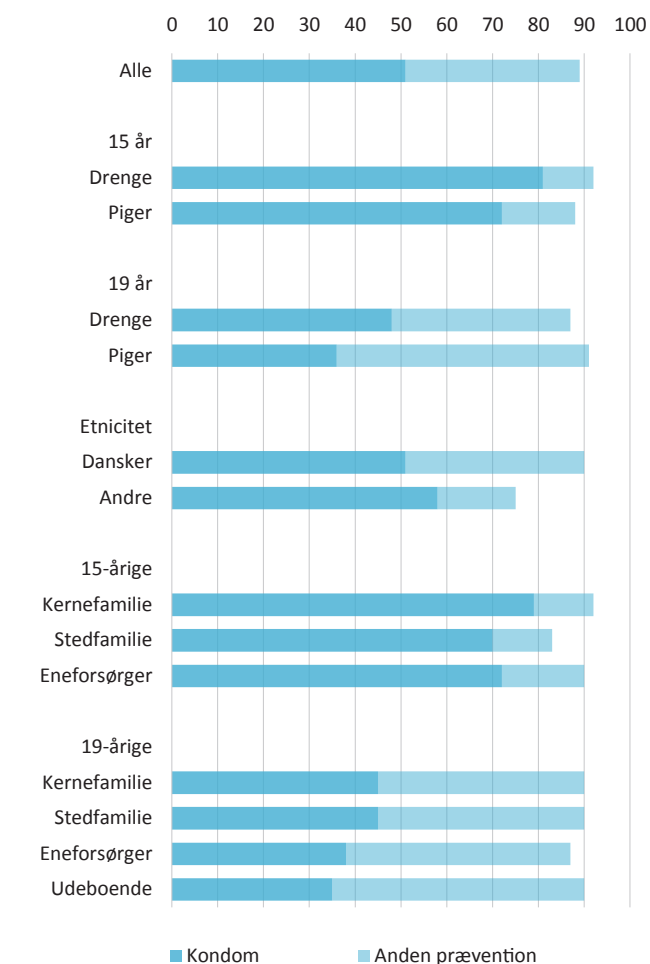
PRÆVENTION

Unge indprentes, at de skal dyrke sikker sex, dvs. bruge kondom ved samleje. Det er ikke kun for at undgå uønsket graviditet, men

FIG. 6.3.2: 15-19-årige, der har haft samleje, 2013. Udvalgte baggrundsfaktorer. Procent

FIG. 6.3.3: 15-19-årige seksuelt aktives brug af prævention. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

også for at være beskyttet mod smitsomme kønssygdomme. Blandt de unge 15-19-årige, som havde haft deres seksuelle debut, spurgte vi, om de havde brugt prævention, sidst de havde samleje. Halvdelen af disse svarede, at de havde brugt kondom, omtrent hver tredje (38 pct.) havde brugt anden form for beskyttelse, mens de sidste 10 pct. (svarende til 2 pct. af alle 15-årige og 8 pct. af alle 19-årige) havde haft helt ubeskyttet sex, jf. figur 6.3.3.

15-årige og drenge er bedre til at bruge kondomer end 19-årige og piger, der til gengæld anvender andre præventionsformer. Udeboende unge anvender i højere grad anden beskyttelse end kondomer, hvilket kan skyldes, at en større andel af dem lever i faste forhold. Blandt det mindretal af etniske minoritetsunge, der har haft deres seksuelle debut (17 pct.), er der ca. en fjerdedel, der ikke bruger beskyttelse ved samleje.

ABORTER

Til undersøgelsen ønskede vi også information om, hvor mange af de unge der var blevet uønsket gravide, og som følge deraf havde fået en abort. Vi spurgte derfor de 15- og 19-årige, om de nogen sinde havde fået en abort, eller hvis der var tale om en dreng, om en kæreste havde fået en abort, efter at han havde gjort hende gravid.

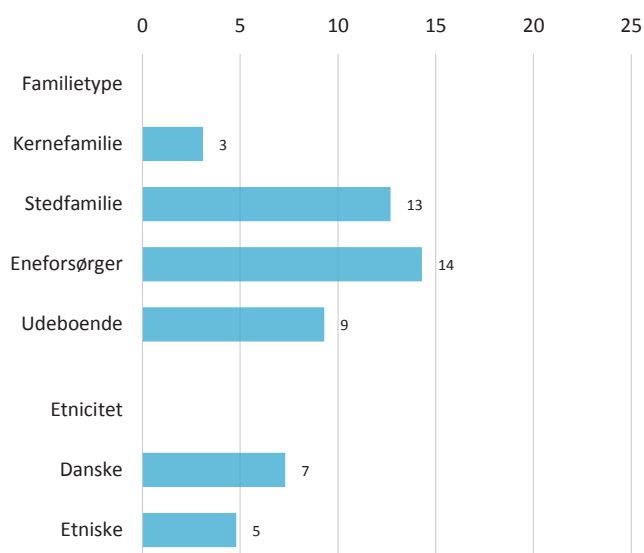
Vores undersøgelse viser, at i alt 2 pct. af de 15-19-årige svarpersoner i undersøgelsen havde erfaringer med abort. Omfanget, der svarer til 2009, varierer med køn, alder og familietype. Ingen

af de 15-årige drenge og 2 pct. af de 19-årige drenge har haft en kæreste/seksualpartner, der har fået en abort. Blandt pigerne er der ingen 15-årige og 7 pct. af de 19-årige, der har fået en abort. Da der er så få drenge, er den mere detaljerede analyse i figur 6.3.4 kun lavet for 19-årige piger. Vi ser, at 13-14 pct. piger fra sted- eller eneforsørgerfamilier har erfaring med abort, mens det kun er 3 pct. af piger fra kernefamilier, der har prøvet det samme. På trods af at etniske minoritetspiger, som vi så i figur 6.3.2, i lille grad er debuteret seksuelt, har de kun i lidt mindre omfang end danske piger erfaringer med abort.

UNGE, SOM SELV ER FORÆLDRE

I andre lande, fx USA og England, betragtes teenagemoderskab som et alvorligt socialpolitisk problem; ikke kun fordi der er langt flere forekomster af teenagemødre der, men også og især, fordi mange børn af de helt unge mødre bliver født ind i fattigdom og social elendighed. Selvom forskning har vist, at teenageforeldreskab er langt mindre udbredt i Danmark, og selvom velfærdssamfundet i højere grad kan afhjælpe de unge forældres og deres børns problemer, er der grund til at betragte fænomenet som en risikofaktor. Det er dog meget få af de 19-årige, der er blevet forældre, og med forbehold for, at registeroplysningerne på dette område kan være usikre, ser det ud til, at der i 2013 er færre 19-årige, der er blevet forældre, end der var i 2009. Alt i alt finder vi i 2013, at 0,2 pct. af de 19-årige er blevet forældre (0,05 pct. drenge og 0,3 pct. piger). I 2009 fandt vi, at 0,6 pct. af alle 19-årige var blevet forældre (0,1 pct. af drengene og 1 pct. af pigerne).

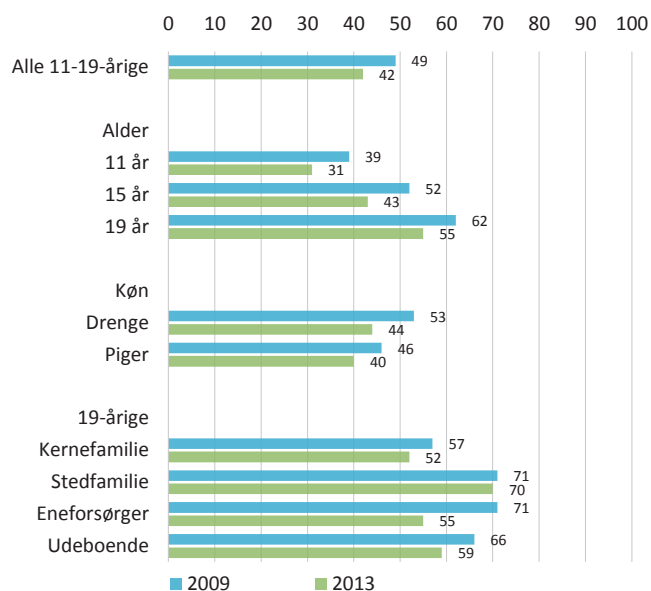
FIG. 6.3.4: 19-årige piger, der har fået en abort. Familietype og etnicitet. Procent

KONKLUSION

- Færre blandt de 15-årige i 2013 er debuteret seksuelt sammenlignet med de 15-årige i 2009. Udsættelsen af den seksuelle debut er især sket blandt de danske unge, mens etniske minoritetsunges seksuelle aktivitet ligger på et stabilt lavt niveau. Danske piger er mest aktive, danske drenge og etniske minoritetsdrenge ligger i midten, mens meget få etniske minoritetspiger er seksuelt aktive. Derudover ser vi, at et lavt uddannelsesniveau er sammenhængende med en tidligere debutalder.
- Blandt de, der er debuteret seksuelt, bruger de yngste hyppigere kondom som prævention, mens de ældste anvender andre præventionsformer. Piger bruger i højere grad end drenge andre former for prævention end kondom. Blandt de få etniske minoritetsunge, der er seksuelt aktive, er der en forholdsvis stor andel, der ikke beskytter sig – måske fordi de er i gang med at stifte familie.
- I alt 2 pct. af de unge har oplevet at få en abort eller at have gjort en pige gravid, som efterfølgende har fået en abort. Hovedparten af disse er 19-årige piger. Blandt 19-årige piger er der få, der har fået en abort, hvis de bor i en kernefamilie, og forholdsvis mange unge fra sted- eller eneforsørgerfamilier. Derudover viser analysen kun lille forskel på danske og etniske minoritetspiger, på trods af at minoritetspigerne kun i lille grad er seksuelt aktive.
- Teenageforældreskab er meget lidt udbredt blandt danske unge. Kun samlet set 0,2 pct. af de 19-årige har oplevet at blive forældre mod 0,6 pct. i 2009.

FIG. 6.4.1: 11-19-årige, der har været udsat for tyveri, 2009 og 2013. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

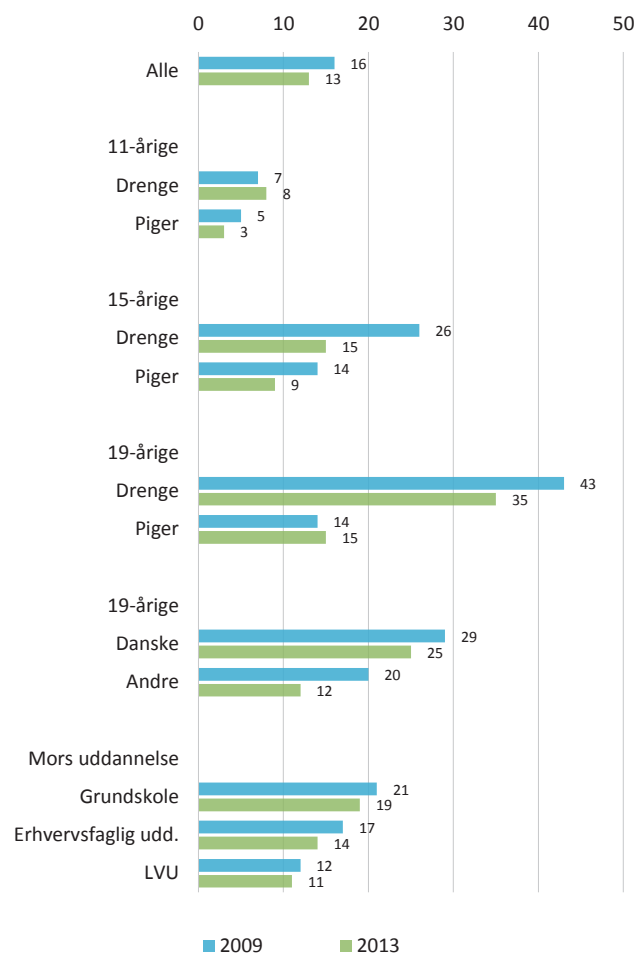
KOMPONENT 4 OFRE FOR KRIMINALITET OG OVERGREB

De indikatorer, vi har brugt til at belyse unges udsathed for kriminalitet og overgreb, falder i to grupper. Den første gruppe omhandler risikoen for at blive offer for kriminalitet i det offentlige rum, mens den anden gruppe omhandler kropslige krænkelse, der typisk finder sted i det private rum: voldtægt, incest og familievold. Indikatorerne på overgreb i det private rum er kun besvaret af de 15- og 19-årige respondenter.

OFRE FOR KRIMINALITET I DET OFFENTLIGE RUM

De fire indikatorer, der belyser risikoen for at blive offer for kriminalitet i det offentlige rum, omhandler udsathed for tyveri, (trusler om) overfald, røveri og trusler med våben blandt de 11-19-årige, som deltog i undersøgelsen.

FIG. 6.4.2: 11-19-årige, der har været udsat for vold eller trusler. Udvalgte baggrundsforhold. 2009 og 2013. Procent

Den første indikator er baseret på et spørgsmål, om interviewpersonen havde været udsat for, at en af hans/hendes ting var blevet stjålet. Som eksempler nævnedes vi tøj i garderobe/omklædningsrum, mobiltelefon, iPod eller lign.). Som helhed havde 42 pct. i aldersgruppen 11-19 år prøvet at blive bestjålet en eller flere gange. Det er med andre ord en ret almindelig erfaring i børneungebefolkningen, men dog lidt mindre almindeligt end i 2009, hvor 49 pct. havde prøvet at blive bestjålet. Ikke overraskende har de ældste, jf. figur 6.4.1, i højere grad end de yngste på et tidspunkt prøvet at blive bestjålet. Dette resultat betyder dog ikke nødvendigvis, at de ældste er mere udsatte end de yngste, blot at de ældste har levet længere og dermed haft længere tid til at kunne blive bestjålet. Drengene oplever i lidt større grad end piger at blive bestjålet, men da drengenes risiko siden 2009 er faldet lidt mere end pigernes, er kønsforskellene i 2013 kun svage. Sammenligner vi unge i de forskellige familietyper, bliver 19-årige, der bor i stedfamilier, hyppigere bestjålet end andre unge. Derudover er der ikke i 2013 socialt betingede forskelle på risikoen for tyveri.

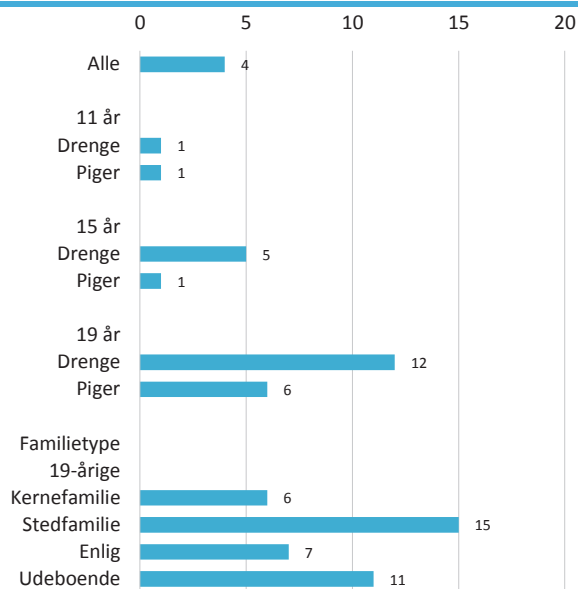
"Du er blevet overfaldet eller truet med tæve af unge, du ikke kender". Det var det spørgsmål, der lå til grund for den anden indikator om at være udsat for (trusler om) vold. Det tilkendegav i alt 13 pct. af de 11-19-årige, at de havde været ude for. Ud over naturlige aldersforskelle er der, som vist i figur 6.4.2, væsentlige (og med alderen) stigende forskelle mellem drenge og piger, idet 15 hhv. 35 pct. af de 15- og 19-årige drenge har prøvet at blive

overfaldet eller truet mod 9 og 15 pct. af pigerne. For de 15- og 19-årige drenges vedkommende er der dog tale om en markant sænkning af risikoen for at blive truet eller tævet, idet det i 2009 var hele 26 pct. af de 15-årige og 43 pct. af de 19-årige drenge, der havde prøvet at blive truet eller få tæve af nogen, de ikke kendte. Som beskrevet er analyserne af etniske forskelle behæftet med usikkerhed pga. af få besvarelser. Med dette forbehold ser det dog ud til, at danske unge har en noget større risiko for at blive overfaldet eller truet end etniske minoritetsunge, idet kun 12 pct. af 19-årige med etnisk minoritetsbaggrund er blevet truet eller overfaldet. Der er ikke forskel på familietyper, men en overhyppighed for at blive truet eller overfaldet, hvis der er få uddannelsesressourcer i hjemmet.

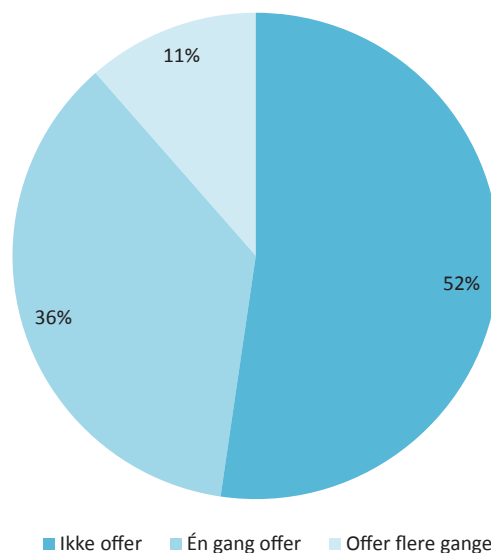
Indikatoren "udsathed for røveri" er baseret på et spørgsmål, om den 11-19-årige med magt har prøvet at blive frarøvet sine penge eller ting, fx på diskotek, i toget eller på gaden. Det er der kun 1 pct. af de 11-årige og 5 pct. af de 19-årige, der har prøvet. Der er ingen markante socioøkonomiske forskelle på, hvilke unge der udsættes for røveri, og niveauet er det samme i 2013 som i 2009.

1 pct. af de 11-årige, men hele 12 pct. af de 19-årige drenge har været udsat for at blive truet med en kniv, skydevåben eller andet, jf. figur 6.4.3. Alt i alt er det 4 pct., som har prøvet at blive truet med våben. Unge 19-årige i stedfamilier er tilsyneladende lidt mere udsatte for våbentrusler end andre 19-årige.

FIG. 6.4.3: 11-19-årige, der er blevet truet med våben. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.4.4: 11-19-årige, der har været ofre for kriminalitet ingen, en og flere gange. Procent

I stedet for at se på de enkelte former for kriminalitet, som børn og unge udsættes for i det offentlige rum, viser vi i figur 6.4.4 og figur 6.4.5 et samlet billede af, hvem der udsættes for kriminalitet.

Figur 6.4.4 viser, at 52 pct. aldrig har været ofre for nogen af ovenstående typer af kriminalitet, 36 pct. har været det én gang, mens 11 pct. har været det flere gange. Gruppen, der flere gange har været ofre for kriminalitet i det offentlige rum, er, som figur 6.4.5 viser, oftere drenge samt oftere børn og unge, der ikke bor i kernefamilier og/eller børn og unge fra familier med få uddannelsesressourcer.

OFRE FOR SEKSUELLE OG FYSISKE OVERGREB I DET PRIVATE RUM

De følgende tre indikatorer omhandler andelen af unge, dvs. de 15-19-årige, der har haft erfaringer med at blive udsat for kropslige overgreb, der er kriminaliseret. Selvom den første indikator, voldtægt, kan finde sted i både det offentlige og private rum, er omkring 80 pct. af alle voldtægter såkaldte kontaktvoldtægter, hvor offer og gerningsmand kender hinanden på forhånd (Heinskou, 2010; Balvig, 1998).

Der er i denne undersøgelse ingen drenge, der har været udsat for voldtægtsforsøg – blandt pigerne er det 2 pct. af de 15-årige og 6 pct. af de 19-årige. Figur 6.4.6, der viser sociale forskelle på risikoen for voldtægtsforsøg og voldtægt, gælder kun de 19-årige piger. Her ser vi, at udeboende unge piger har en forholdsvis høj

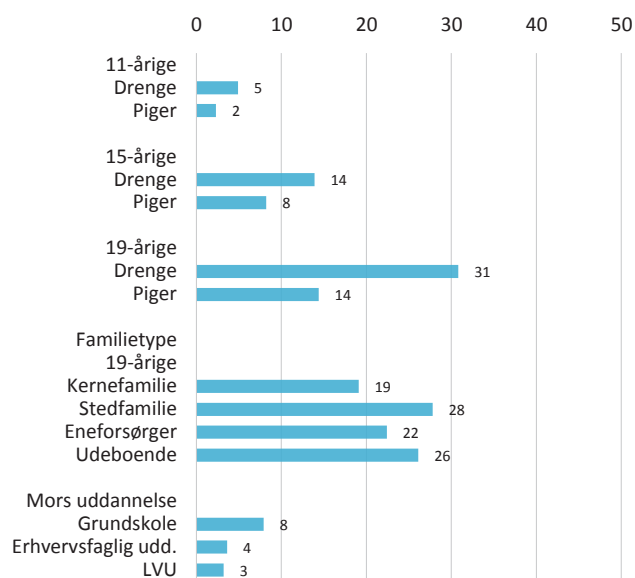
risiko for voldtægt (12 pct. har oplevet forsøg på eller fuldbyrdet voldtægt), mens 19-årige piger fra kernefamilier har en forholdsvis lav risiko (2 pct.). Danske piger har større risiko end etniske minoritetspiger, og unge piger fra familier med få uddannelsesressourcer har højere risiko end piger fra familier med flere uddannelsesressourcer.

Som helhed er der 1 pct. af de 15-19-årige i undersøgelsen, der en eller flere gange har været udsat for seksuelle krænkelse fra familiemedlemmer. Ligesom med voldtægt er det udelukkende piger. Da tallene er så små, er det ikke muligt at sige noget sikkert om socioøkonomiske og demografiske forskelle på risikoen for seksuelle overgreb.

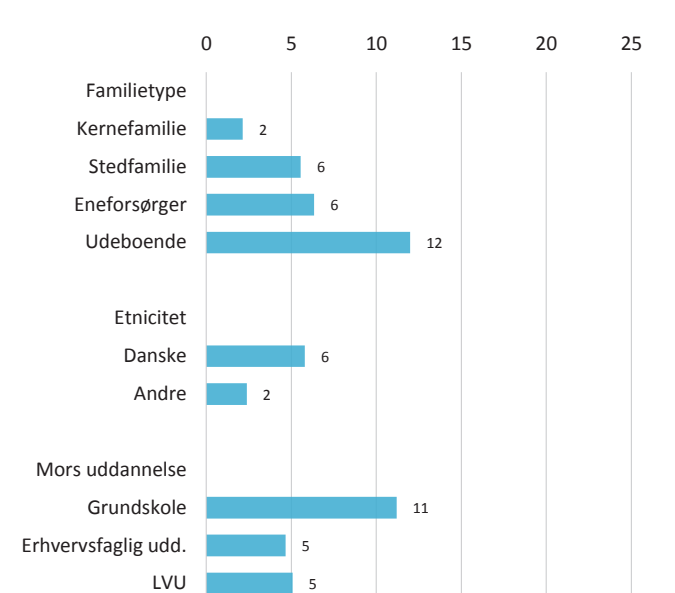
De 15-19-årige blev i undersøgelsen spurgt, om de en eller flere gange havde fået tæv af deres forældre. Fysisk afstraffelse kan antage mange forskellige former fra skubben og klaps til slag med flad eller knyttet næve eller ved brug af redskaber. Semantisk hører "tæv" efter vore begreber til den tungere ende af skalaen.

3 pct. af de 15-årige og 7 pct. af de 19-årige tilkendegav i 2013, at de havde fået tæv af deres forældre ved mindst en lejlighed. Dette er lidt mindre end i 2009, hvor 6 pct. rapporterede, at de havde fået tæv af forældrene. Vi kan ikke observere nogen kønsforskelle i fysisk afstraffelse. Blandt de 19-årige er der små, men statistisk sikre, forskelle på unges risiko for at opleve fysisk afstraffelse af

FIG. 6.4.5: 11-19-årige, der har været offer for kriminalitet flere gange. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.4.6: 19-årige piger, der har været udsat for fuldført eller forsøg på voldtægt. Udvalgte baggrundsforhold.

forældrene. Unge fra etniske minoritetsfamilier samt unge fra familier med få socioøkonomiske ressourcer har således en højere risiko for at opleve fysisk afstraffelse.

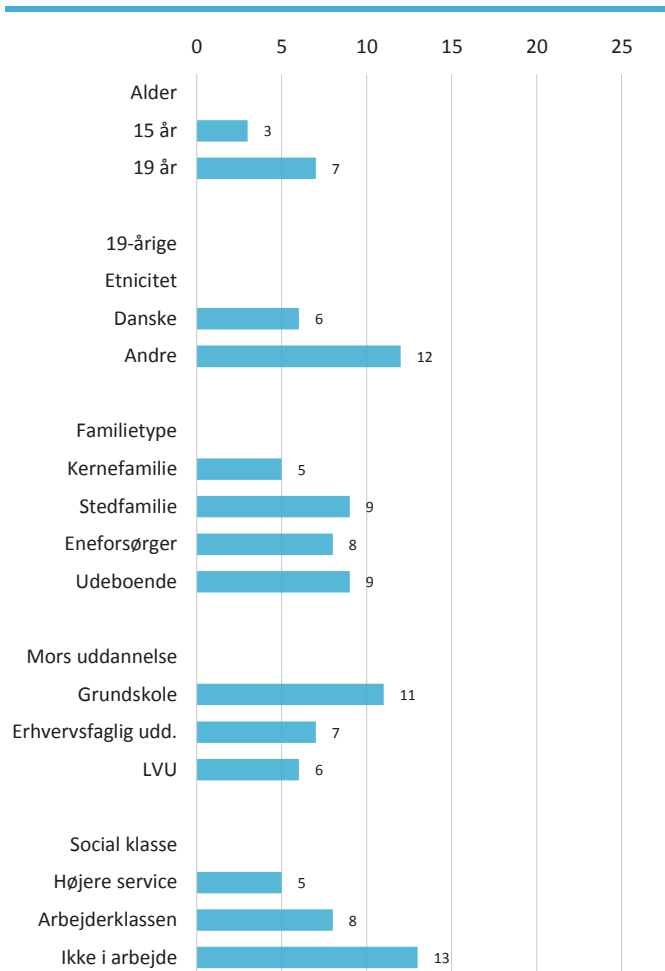
Samlet set er der 6 pct. af unge 15- og 19-årige, der har været udsat for voldtægt, voldtægtsforsøg, incest eller fysisk afstraffelse, jf. figur 6.4.8. Piger, særligt de 19-årige, har oftere været udsat for seksuelle og fysiske overgreb end drenge. 12 pct. af alle 19-årige piger har været udsat for mindst et overgreb, mens 7 pct. af de 19-årige drenge har været udsat for det samme. Der er forholdsvis stor forskel på unge fra forskellige familietyper, idet 6 pct. af 19-årige fra kernefamilier har været udsat for et overgreb mod 17 pct. af de udeboende 19-årige. Derudover kan vi observere mindre socioøkonomiske forskelle på sandsynligheden for overgreb, idet flere er udsat for overgreb, når der er få ressourcer i hjemmet.

KONKLUSION

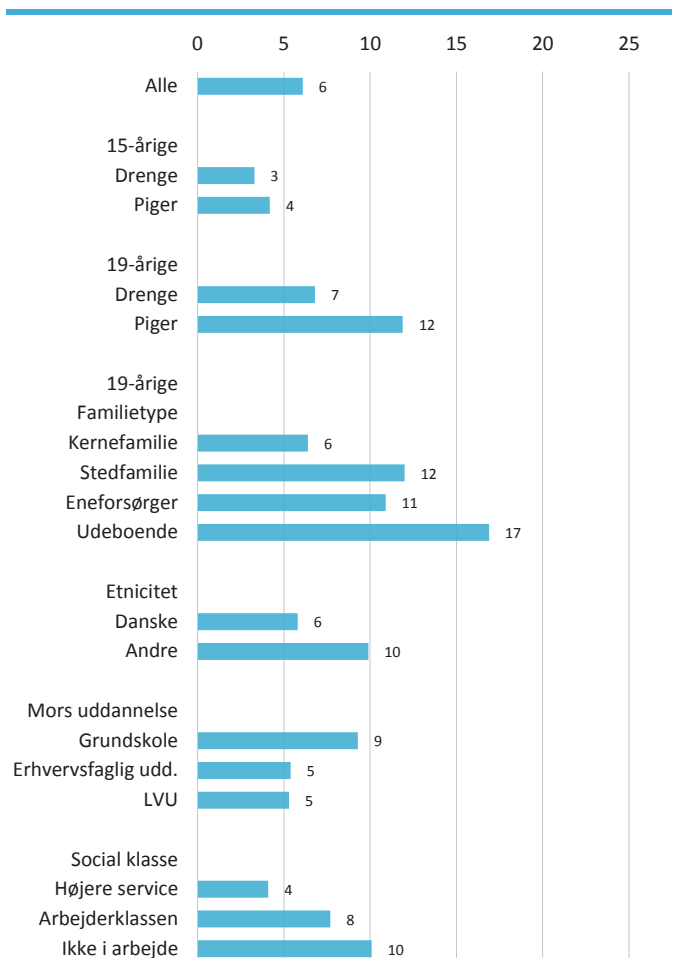
Når det gælder den kriminalitet, der finder sted i det offentlige rum, ser vi, at 11-19-årige piger og drenge i 2013 i mindre grad end i 2009 udsættes for tyveri, og at drengenes risiko for at blive udsat for vold og trusler ligeledes er mindsket. Vi ser dog stadig, at drengenes risiko for at blive udsat for kriminalitet i det offentlige rum er omtrent dobbelt så høj som pigernes. Derudover ser vi, at unge fra kernefamilier i mindre grad end unge fra stedfamilier og unge udeboende udsættes for kriminalitet.

Overgreb i det private rum forekommer sjældnere end kriminalitet i det offentlige rum. Vi ser ikke nogen udvikling i andelen af unge, der udsættes for disse overgreb. Når vi ser på voldtægt(sforsøg) og incest, er det udelukkende piger, der udsættes for det i denne undersøgelse, mens drengene er i overtal blandt dem, der straffes med tæv af deres forældre eller stedfor-

FIG. 6.4.7: 19-årige, der er blevet straffet med tæv. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.4.8: 15-19-årige, der har været udsat for mindst et seksuelt eller fysisk overgreb. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

ældre. Risikoen for at blive udsat for voldtægt er større, hvis uddannelsesressourcerne i familien er få, og hvis den unge pige er udeboende. Risikoen for tæv er større for etniske minoritetsunge og for unge fra hjem med få uddannelsesmæssige ressourcer og hjem præget af arbejdsløshed.

Alt i alt er der flest piger (hele 12 pct. af de 19-årige piger), flest unge fra familier med få socioøkonomiske ressourcer og flest unge fra ikke-kernefamilier – særligt udeboende – der udsættes for seksuelle eller fysiske overgreb.

KOMPONENT 5 PÅ KANT MED LOVEN

UDØVET KRIMINALITET

Under denne overskrift behandler vi under ét en række forskellige indikatorer, der alle vedrører unge 15-19-åriges kriminelle

adfærd. Vi har valgt at gå i detaljer med de tre hyppigst forekommende kriminalitetsformer, tyveri, vold/trusler om vold og hærværk, og viser derudover, i figur 6.5.4, et samlet billede af forskelle og ligheder i unges kriminalitetserfaringer.

Den første indikator, jf. figur 6.5.1, omhandler de unge, der en eller flere gange har prøvet at stjæle fra enten deres forældre, fra andre eller i butikker. Selvom der er forskel på at negle en femmer i mors pung og at stjæle tøj i en forretning, hører rapseri alt andet lige til i den lettere ende af kriminalitetsskalaen. Siden 2009 er der sket et forholdsvis stort fald i andelen, der har stjålet, fra 47 pct. til 36 pct. I 2009 var der flest drenge, der havde stjålet, men i 2013 er der ingen kønsforskelle på tyveri. Danske unge angiver hyppigere end etniske minoritetsunge, at de har stjålet fra forældre eller i butikker. Derudover kan vi observere forskelle på familietype, idet de udeboende og unge fra stedfamilier i lidt højere grad end unge fra kernefamilier og eneforsørgerfamilier har stjålet en eller flere gange.

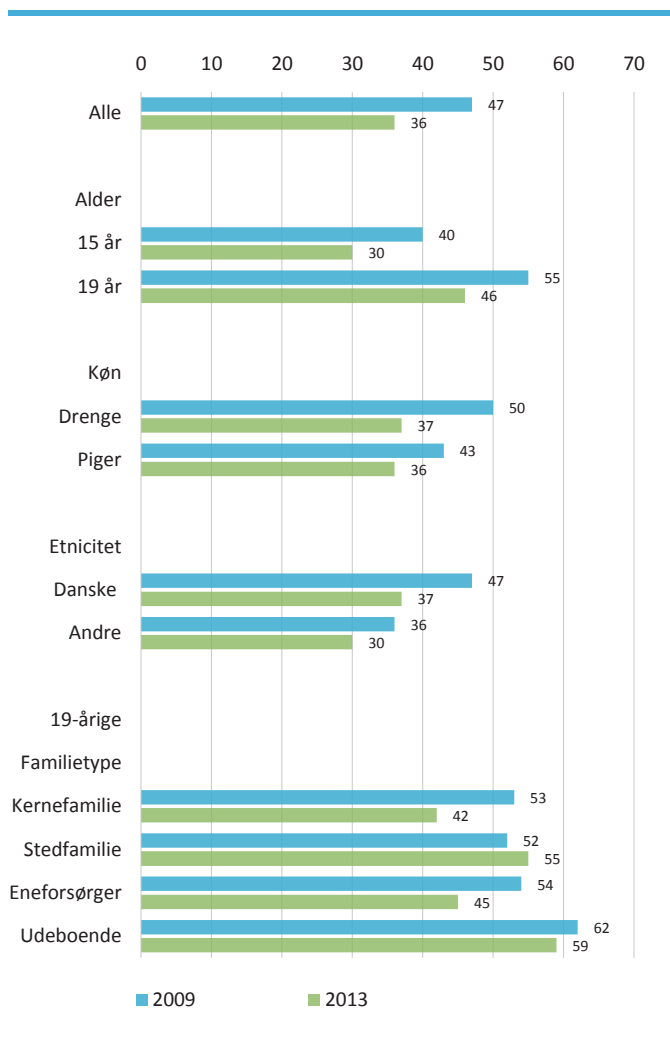
Den næsthøjest hyppigste form for kriminalitet, som udøves af unge, er vold eller trusler herom. Også her ser vi, især for drengenes vedkommende, et mindre fald i forhold til 2009, idet der den gang var 13 pct. med disse erfaringer, mens der i 2013 er 8 pct., jf. figur 6.5.2. Drenge har dog stadig i højere grad end piger udøvet vold eller truet med det. Ud over overrepræsentationen af drenge ser vi, at unge udeboende, unge fra stedfamilier samt unge fra hjem med få socioøkonomiske ressourcer er overrepræsenterede blandt dem, der har udøvet eller truet med vold.

På tredjepladsen over de hyppigst forekommende kriminalitetstyper blandt unge kommer hærværk, dvs. ødelæggelse af andres ting med forsæt. Det har 7 pct. af de unge prøvet, drenge lidt hyppigere (10 pct.) end piger (4 pct.), jf. figur 6.5.3. Det statistiske billede af dem, der udøver hærværk, ligner billedet af dem, der udøver vold eller truer med det.

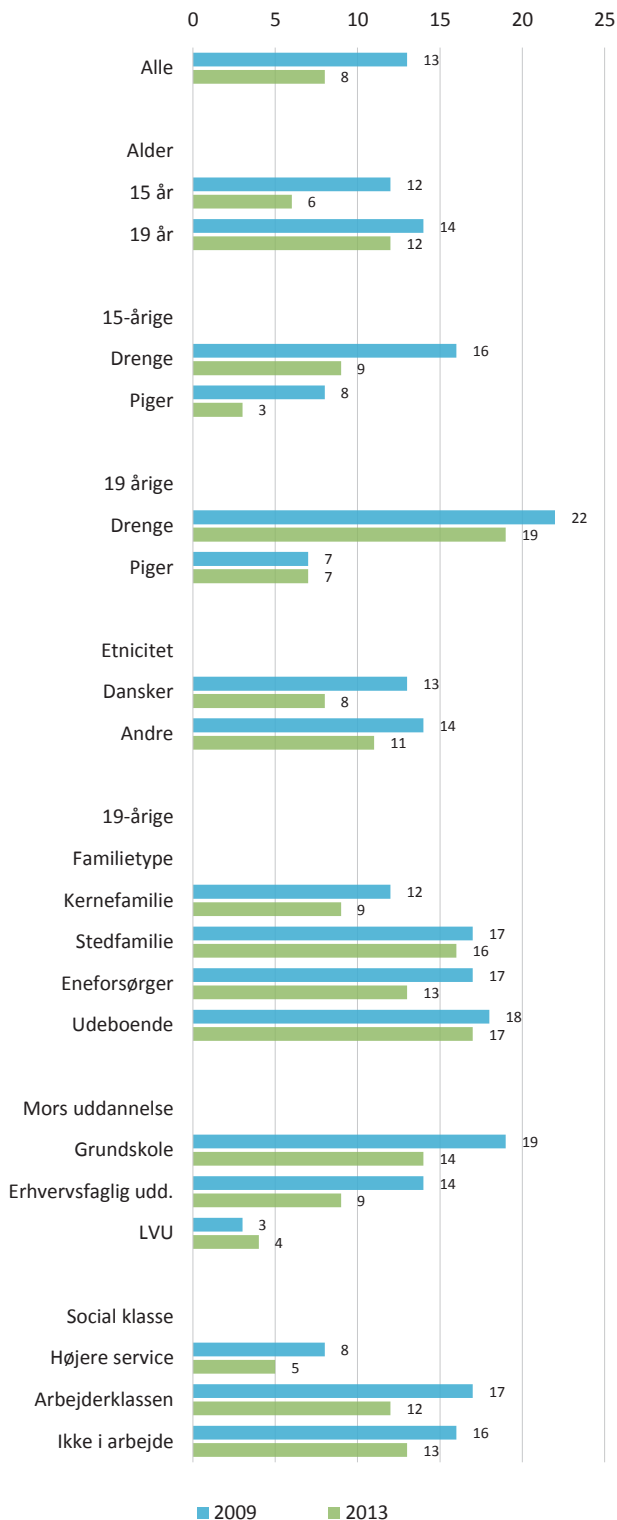
5 pct. af de unge har malet ulovligt graffiti, 4 pct. har på et tidspunkt købt nogle varer, som nok var stjålet, mens 2 pct. af de unge svarpersoner har prøvet at være bevæbnede med kniv eller lignende, når de har været i byen. Endelig er der 1 pct. af deltagerne i denne spørgeskemaundersøgelse, der angiver, at de har begået indbrud.

Lægger vi de forskellige typer kriminalitet sammen, ser vi i figur 6.5.4, at 17 pct. i 2013 har begået mindst en form for kriminalitet. Det samlede billede af unges kriminalitet bekræfter og forstærker det billede, vi har set i figur 6.5.1-6.5.3, både når det gælder aldersmæssige, kønsmæssige og sociale forskelle. Knap 10 pct. af 15-årige piger har således begået en eller flere former for kri-

FIG. 6.5.1: 15-19-årige, der har stjålet en eller flere gange, 2009 og 2013. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.5.2: 15-19-årige, der har udføvet eller truet med vold, 2009 og 2013. Udvalgte baggrundsforhold.

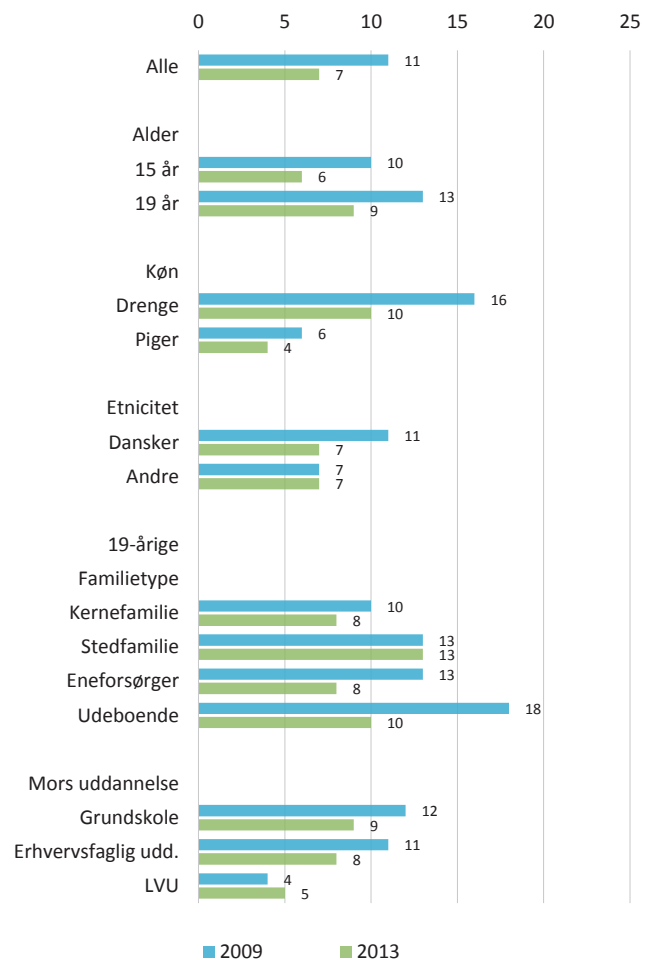

minalitet mod 33 pct. af de 19-årige drenge. Blandt 19-årige fra kernefamilier er der 14 pct., der har begået kriminalitet, mens der blandt udeboende er 31 pct. Og mens 11 pct. af unge fra familier med lange videregående uddannelser har begået noget kriminelt, drejer det sig om 21 pct. af unge, hvis mødre højst har en folkeskoleuddannelse eller tilsvarende.

STRAFFET FOR KRIMINALITET

Til sidst har vi set på, hvilke 19-årige der ifølge justitsministeriets oplysninger har fået en betinget eller ubetinget dom. *Bødestraffe indgår ikke*. I forhold til de 19-årige (årgang 1993) var det muligt at finde oplysninger om disse fra deres 15.-17. år, dvs. frem til 2011, som er det seneste tidspunkt, hvorfra der findes data. Tabel 6.5.5 viser, at godt 2 pct. af de 19-årige er blevet straffet en eller flere gange.

FIG. 6.5.3: 15-19-årige, der har udføvet hærværk, 2009 og 2013. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Som ventet er der sammenhæng mellem, hvem der bliver straffet for noget kriminelt og de unges køn, familiestruktur og socioøkonomiske ressourcer. Der er også, i modsætning til hvad vi ser i spørgeskemadataene om selvrapporteret kriminalitet, forholdsvis tydelige forskelle på etnisk danske unge og unge med etnisk minoritetsbaggrund. Forskellene på spørgeskema- og registerdata skyldes et højere frafald blandt børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk og et højere frafald blandt børn og unge fra ressourcetsvage hjem.

Mens 4 pct. af drengene har fået en betinget eller ubetinget dom, gælder det samme for mindre end 1 pct. af pigerne. Og mens 6 pct. af unge med etnisk minoritetsbaggrund har fået en dom, gælder det samme for 2 pct. af de danske unge. Undersøger vi de etniske forskelle i domsfældelse kun blandt drengene, ser vi, at ca. 3 pct. af danske drenge har modtaget en dom, mens det samme gælder

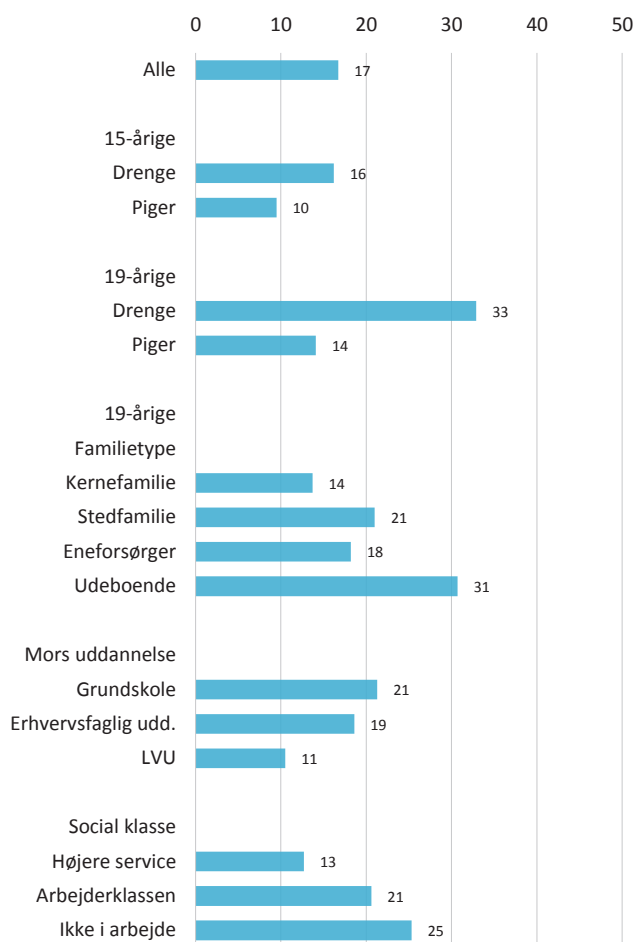
næsten 10 pct. af de etniske minoritetsdrenge. Som resten af figur 6.5.5 viser, hænger domsfældelse tæt sammen med familiens uddannelsesniveau, arbejdsmarkedstilknytning og fattigdom. Da de etniske familier generelt har få ressourcer, kan en del af de etniske forskelle forklares med de socioøkonomiske ressourcer i hjemmet.

KONKLUSION

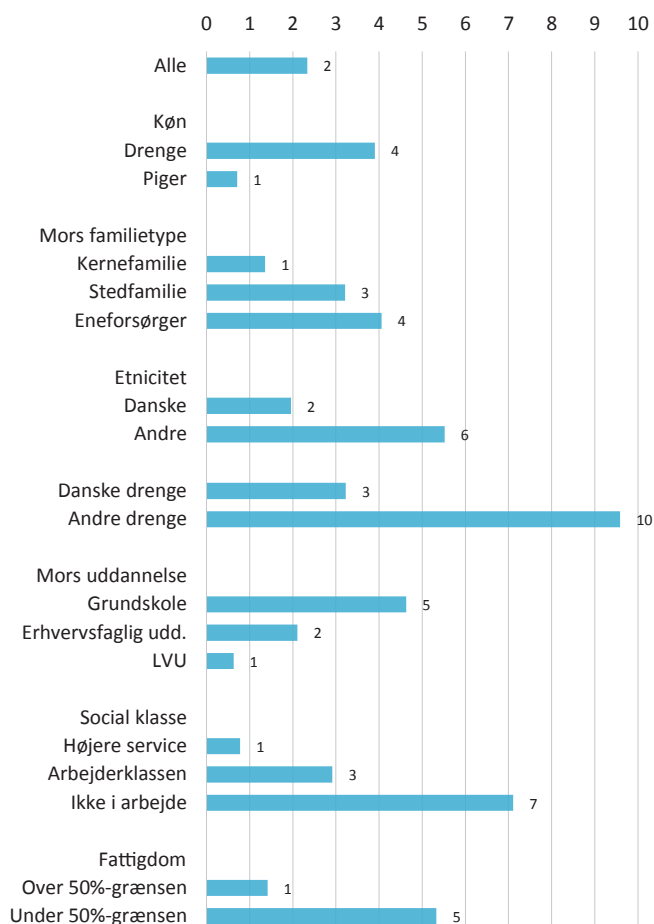
Analyserne af unges tilbøjelighed til at begå kriminalitet viser et generelt fald i tyveri, vold og hærværk. Dette fald gør sig især gældende for drengene, som – når det gælder tyveri i 2013 – ligger på linje med pigerne, men stadig i noget højere grad har udøvet vold, truet andre med vold og ødelagt andres ting med vilje. Samlet set er der da også langt flere drenge end piger, der angiver at have begået mindst en kriminel handling.

Det at modtage en betinget eller ubetinget straf er som ventet

FIG. 6.5.4: 15-19-årige, der har begået kriminalitet. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 6.5.5: 19-årige, der har fået mindst en betinget eller ubetinget straf. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

tæt sammenhængende med den unges køn, familiestruktur, etnicitet og øvrige socioøkonomiske ressourcer.

Faldet i unges kriminalitet bekræftes af justitsministeriets egne tal, der viser et konstant fald i antallet af mistanker og sigtelser rettet mod unge siden 2006 og samlet set et fald siden 2001.

Faldet i ungdomskriminalitet er sket samtidigt i en række andre lande, fx Sverige, Norge, Tyskland, England og USA (Forsslund, 2012; Justitsministeriets Forskningskontor, 2014; Statistisk Sentralbyrå, 2014).

I den internationale skolebørnsundersøgelse har forskerne undersøgt hyppigheden af 15-åriges slagsmål. Sammenlignet med andre unge i nordamerikanske og europæiske lande ligger danske unge generelt lavt på denne kriminalitetsfaktor (Currie m.fl., 2012).

DOMÆNE 6 – SAMLET KONKLUSION

Den overordnede historie, som tegner sig i domænets mange beskrivende statistikker af børns og unges risikoadfærd og udsathed for risici, er, at de unge og især de unge drenge på mange områder i mindre grad end for 4 år siden udsættes for og udsætter sig selv for risici. De spiser mere sundt, de ryger mindre og debuterer senere som rygere, de drikker sig i mindre grad fulde, tager færre stoffer, bliver i mindre grad udsat for kriminalitet og udøver også mindre kriminalitet.

Det generelle fald i risici, som vi observerer blandt danske unge, er også set i andre undersøgelser og modsvarer udviklingen i en række andre europæiske og nordamerikanske lande.

Selvom drengene altså har mindsket deres risikoadfærd sammenlignet med 2009, ser vi fortsat, at drengene tager flere risici i forhold til sundhed, rusmidler og kriminalitet end piger, mens pi-

ger i højere grad tager risici, når det gælder seksualitet. Endvidere ser vi, at drenge hyppigere end piger udsættes for kriminalitet i det offentlige rum, mens piger i højere grad end drenge udsættes for seksuelle og andre kropslige krænkelse, der typisk finder sted i det private rum.

Børn og unge, der bor i kernefamilier, udsætter sig selv for/udsættes for færre risici end børn og unge, der bor i sammenbragte familier, hos eneforsørgere og (blandt 19-årige) unge, der er flyttet hjemmefra.

Familiens uddannelsesniveau og socioøkonomiske placering hænger sammen med børns og unges sundhedsadfærd samt med deres risiko for at blive udsat for kriminalitet og overgreb samt for selv at udøve kriminalitet.

Endelig ser vi, at den unges etniske baggrund har betydning for sundhedsadfærd, for risici på rusmiddelområdet, for seksuel aktivitet og for risikoen for at blive udsat for fysisk afstraffelse i hjemmet. Børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund har lidt flere usunde vaner, når det gælder kost, motion og søvn, og de udsættes i lidt højere grad end danske unge for fysisk afstraffelse af deres forældre/stedforældre. Når det gælder rusmidler, har unge med anden etnisk baggrund end dansk et betydeligt lavere forbrug end danske unge, og især piger debuterer senere seksuelt end danske piger. Under domæne 6 har vi set på binære sammenhænge mellem socioøkonomiske og demografiske baggrundsforhold og børns og unges risikoadfærd under hver risikokomponent. For at danne os et overordnet billede af unges risikoadfærd og afgøre, hvilke baggrundsforhold der er vigtigst i denne sammenhæng, undersøger vi i kapitel 11 sammenhænge mellem de forskellige risikokomponenter og undersøger i multivariate statistiske analyser de mere præcise sammenhænge mellem baggrundsforhold og de enkelte risikokomponenter.

---

1 I den samlede vurdering af børns og unges sundhedsadfærd har vi valgt at kategorisere mindre end 10 timers søvn som problematisk for 3-7-årige, mindre end 9 timers søvn som problematisk for 11-årige og mindre end 8 timers søvn som problematisk for 15- og 19-årige.

DOMÆNE 7

FRITID OG MEDBORGERSKAB

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Fritiden er den tid, der ikke bruges til at arbejde eller uddanne sig i eller til at hvile kroppen i. For meget fritid kan skyldes eksklusion fra arbejdsmarkedet, for lidt fritid, at der bruges meget tid på arbejde/uddannelse. Fritiden er vigtig, fordi det er her, en række aktiviteter af personlig og samfundsmæssig betydning finder sted. Kropslig og kulturel berigelse i form af sport og motion, brug af diverse medier til opnåelse af kulturelle oplevelser og indtryk samt religiøs aktivitet. Alt sammen tilskud til formning af den personlighed, som danner baggrund for et aktivt engagement i diskussion og deltagelse i samfundets politiske og økonomiske indretning.

De internationale indikatorundersøgelser, som *Børn og unge i Danmark* lægger sig i forlængelse af, beskæftiger sig ikke med dette tema, muligvis fordi der ikke findes egnede data til formålet. Vi har imidlertid fundet det vigtigt at medtage, fordi det falder godt i tråd med ønsket om at se børns og unges liv i et medborgerskabsperspektiv. Men som frontløbere på området må vi afstå fra at sætte de danske børns og unges fritid ind i et internationalt perspektiv.

De 3-årige er for unge til at være involveret i egentligt organiserede fritidsaktiviteter. Derfor omhandler kapitlet stort set kun de 7-19-årige og for visse dele (fritidsjob og politik) kun de 15-19-årige. Indikatorerne i dette kapitel er grupperede inden for fem hovedområder: Først sættes fokus på dele af børns og unges fritid, som er vigtige for deres identitetsdannelse. Dernæst ses på det betalte arbejdes omfang og dermed eventuelt skadelige indflydelse på hovedaktiviteten i denne aldersgruppe: uddannelse. Når alt ikke er gratis, spiller det en rolle for deltagelse i ungdomslivet, at den personlige økonomi er tilfredsstillende. Derfor ses på, hvilke forbrugsmuligheder de 15- og 19-årige har. Endelig betragtes de unge som kommende samfundsborgere, der også skal tage del i samfundets politiske styring. Hvilke grupper af unge er allerede begyndt at vise interesse for, hvad der sker i verden omkring dem og for at deltage i den politiske debat om samfundsmæssige anliggender?

Oplevelsen af tilknytning til Danmark er et nyt aspekt, som ikke var med i 2009, ligesom oplevelsen af diskrimination også er en tilføjelse i dette års undersøgelse. Begge temaer har relevans for alle unge, men er især interessante i forhold til unge med en anden etnisk baggrund end dansk.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Fritid	7-19-årige, der bruger mere end 1 time dagligt på computer 7-19-årige, der ikke læser bøger 7-19-årige, der ikke går til sport 7-19-årige, der deltager i religiøse forsamlinger 15-19-årige, der aldrig er ude til fester 7-19-årige, der kun er lidt sammen med venner
Komponent 2: Arbejdsliv	15-19-årige under uddannelse, som arbejder mere end 10 timer om ugen i fritidsjob 15-19-årige, som er fuldtidsbeskæftigede
Komponent 3: Forbrugs- muligheder	7-19-årige med få forbrugsmuligheder
Komponent 4: Kulturvaner	3-19-årige, der er fattige på kulturoplevelser 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været i biografen 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været til musikarrangement 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været i teater eller på museum 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været til sportskamp 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været i forlystelsespark eller i zoo
Komponent 5: Politisk interesse og deltagelse	11-19-årige, der har oplevet forskelsbehandling 11-19-årige, der ikke følger med i nyheder om samfundet 15-19-årige, der ikke deltager i politisk arbejde 15-19-årige, der ikke interesserer sig for politik 15-19-årige, der er stærkt knyttede til Danmark

KOMPONENT 1: FRITID

7-19-ÅRIGE, DER BRUGER MEGET FRITID PÅ COMPUTER

Brug af elektronisk kommunikation er inde i en rivende udvikling, hvor snart sagt alle områder af samfundslivet berøres. Relevante mål for befolkningens brug af edb-teknologi, der kan danne basis for tidsserier, er således meget vanskelige at opstille. Det forekommer derfor mest fornuftigt at sigte mod et øjebliksbillede, der kan vise forskelle mellem grupper i udbredelse og brug af it-teknologien. I denne undersøgelse belyses det daglige tidsforbrug i fritiden på aktiviteter med en computer. Selv det grundlæggende begreb, en computer, er lige ved at være gammeldags. Det må her forstås som en pc, mac, tablet, iPhone mv. Og typen af aktivitet, computeren bruges til (spil, e-mail, chat, skolearbejde, film og musik) er underordnet. Kun det samlede tidsforbrug har betydning.

Mens 30 pct. af de 11-årige angiver det samlede forbrug af tid ved computeren til at være højst en halv time om dagen, ser det helt anderledes ud for de 15- og 19-årige. Her er det ca. 10 pct., som bruger så lidt tid på aktiviteter, der indebærer, at computeren er tændt. I den anden ende af skalaen er hver femte 15- eller 19-årig i kontakt med sin computer i mindst 4 timer daglig. Blandt de 11-årige er det mindre end 4 pct., som har angivet et så højt tidsforbrug. Som det ses af figur 7.1.1, er andelen med et højt tidsforbrug på over 4 timer daglig, hvor computeren er et led i aktiviteten (spil, chat, surfe på internettet, se film eller lytte til musik, men også i forbindelse med skolearbejde), steget fra lidt

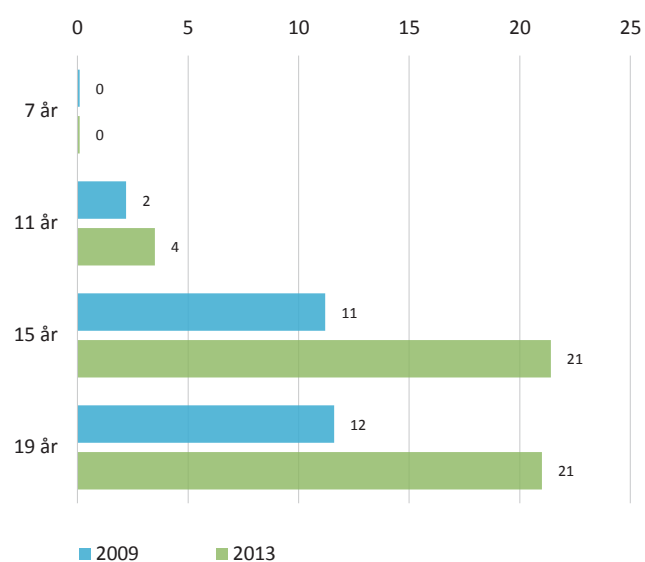
over 10 pct. til lidt over 20 pct. blandt 15- og 19-årige, når vi sammenligner målingerne i 2009 og 2013.¹

Alderen spiller en stor rolle for, hvor lang tid børn og unge beskæftiger sig med noget på en computerskærm. Hver fjerde 7-årig bruger mere end 1 time daglig på disse aktiviteter, jf. figur 7.1.2. 79 pct. af de 15-årige anvender mere end 1 time på computer. Der er desuden en kønsforskel, idet flere drenge end piger uanset deres alder bruger over 1 time om dagen på aktiviteter ved computeren. Kønsforskellen udviskes imidlertid noget, jo ældre de unge bliver. Blandt 19-årige er piger næsten lige så hyppige brugere af en computer som drenge er. Den forskellige, aldersrelaterede udvikling blandt piger og drenge har formentlig sammenhæng med aktivitetsindholdet, som navnlig via internettet bliver tilbudt. Samlet set bruger børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk lige så meget tid på computer som danske unge. Der ses heller ikke systematiske forskelle, når baggrundsforhold som familietype eller forældres uddannelse og socioøkonomiske placering bliver inddraget. Forskelle i brug af computer skal tilsyneladende forklares af forhold ved de unge selv. I forhold til for 4 år siden er der blevet lidt flere med et tidsforbrug på over 1 time daglig ved computeren.

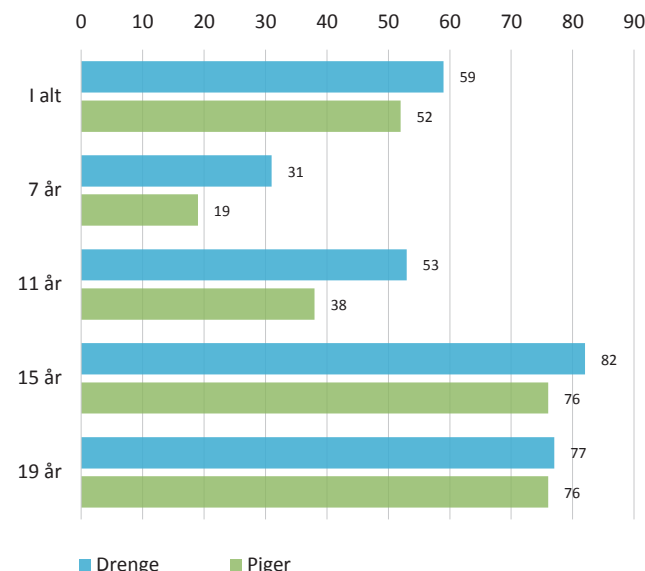
7-19-ÅRIGE, DER IKKE LÆSER BØGER I FRITIDEN

I et samfund, der bygger på livslang læring, er læsekundskaber selvsagt en vigtig ressource, som vedligeholdes og udvikles ved at blive brugt. PISA-undersøgelser af 15-åriges læsefærdigheder

FIG. 7.1.1: 7-19-årige, der bruger mere end 4 timer dagligt på computer. 2009 og 2013. Procent

FIG. 7.1.2: 7-19-årige, der bruger mere end 1 time daglig på computer. 2013. Procent

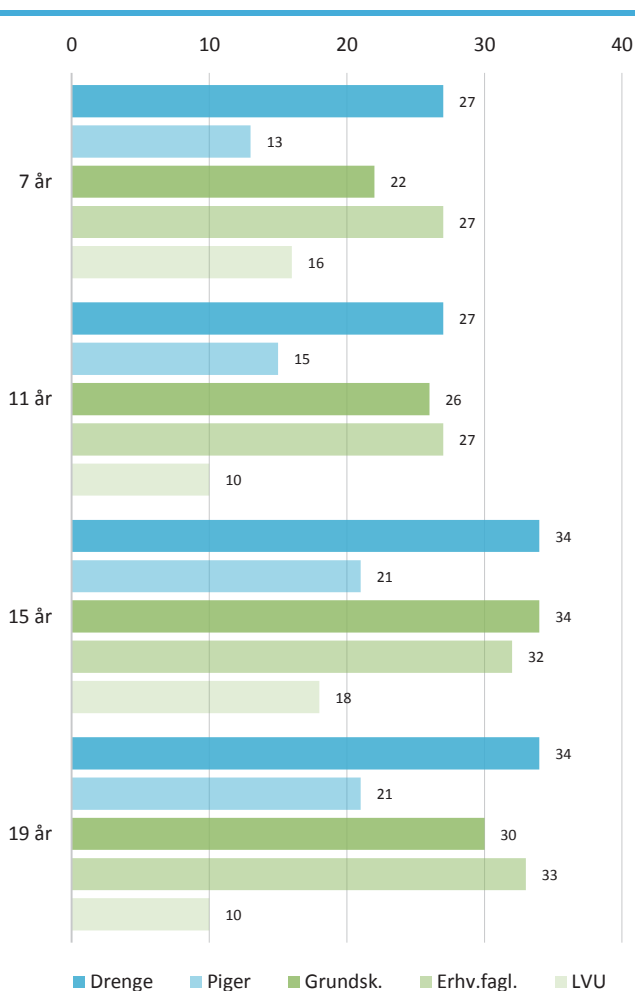

har vist, at mindst 18 pct. læser så dårligt, at de vil have vanskeligt ved at anvende deres læsning til fortsat uddannelse (Andersen m.fl., 2001). Fritidslæsning er dels et udtryk for læselyst, dels giver læsningen et kulturelt, oplevelsesmæssigt udbytte for den læsende. Det er kendt, at flere piger (kvinder) end drenge (mænd) læser i deres fritid (Andersen, 1989; Bille m.fl., 2005).

Lidt inde i skoleforløbet har de fleste lært at læse, og eleverne opmuntres fra mange sider til at læse også i deres fritid. Omkring 11-års-alderen topes læselysten, og andelen, som ikke læser, når sit laveste punkt i 15-års-alderen med 21 pct. af pigerne og 34 pct. for drengenes vedkommende, jf. figur 7.1.3. Til resultaterne, som vedrører læsning af bøger for sin fornøjelses skyld, må knyttes det forbehold, at børn og unge i dag kan få deres læselyst stillet ved brug af mange andre medier end den trykte bog, fx via de nye e-bøger og tekster på internettet. Det er tænkeligt,

at de børn, som ikke læser af lyst, i vidt omfang er de samme som dem, der senere vil score så lavt i PISA-læsetesten, at de betegnes som funktionelle analfabeter. Med stigende alder øges andelen, som ikke læser bøger, til at omfatte hver tredje dreng og hver femte pige i både 15- og 19-års-alderen. Uanset alder er der ca. 60 pct. flere ikke-læsere blandt drenge end blandt piger. I forhold til forrige måling i 2009 er hovedresultatet, at det i 2013 er den samme andel, som helt har fravalgt bøger i fritiden. Stabiliteten brydes dog for de 15-årige med anden etnisk baggrund end dansk, idet andelen, der ikke læser bøger i fritiden, over de 4 år er faldet fra 34 til 18 pct., og for 15-årige drenge, som nu har 34 pct., der ikke læser bøger, mod 41 pct. i 2009. Skønt læsefærdighederne, ifølge andre undersøgelser, er langt ringere blandt unge med anden etnisk baggrund end dansk (Christensen m.fl., 2012; Egelund & Rangvid, 2005), viser denne undersøgelse, at læselysten ligger på samme niveau uanset etnisk baggrund. En mulig forklaring kan være, at der i undersøgelsen formentlig er et skævt fordelt bortfald i gruppen med anden etnisk baggrund. Derimod gør den sociale og kulturelle arv sig gældende, idet såvel mors uddannelsesniveau som familiens klasse-mæssige placering har sammenhæng med den negative læselyst. Der er endvidere en tydelig sammenhæng mellem de 19-åriges egen beskæftigelse og andelen, som ikke læser bøger i fritiden. 24 pct. af de unge, som går i gymnasiet, og 28 pct. af dem, der allerede er gået i gang med en videregående uddannelse, læser ikke bøger i fritiden. Blandt 19-årige på en af erhvervsuddannelserne er andelen klart højere, nemlig 47 pct.

FIG. 7.1.3: 7-19-årige, der ikke læser bøger i fritiden. 2013.
Procent

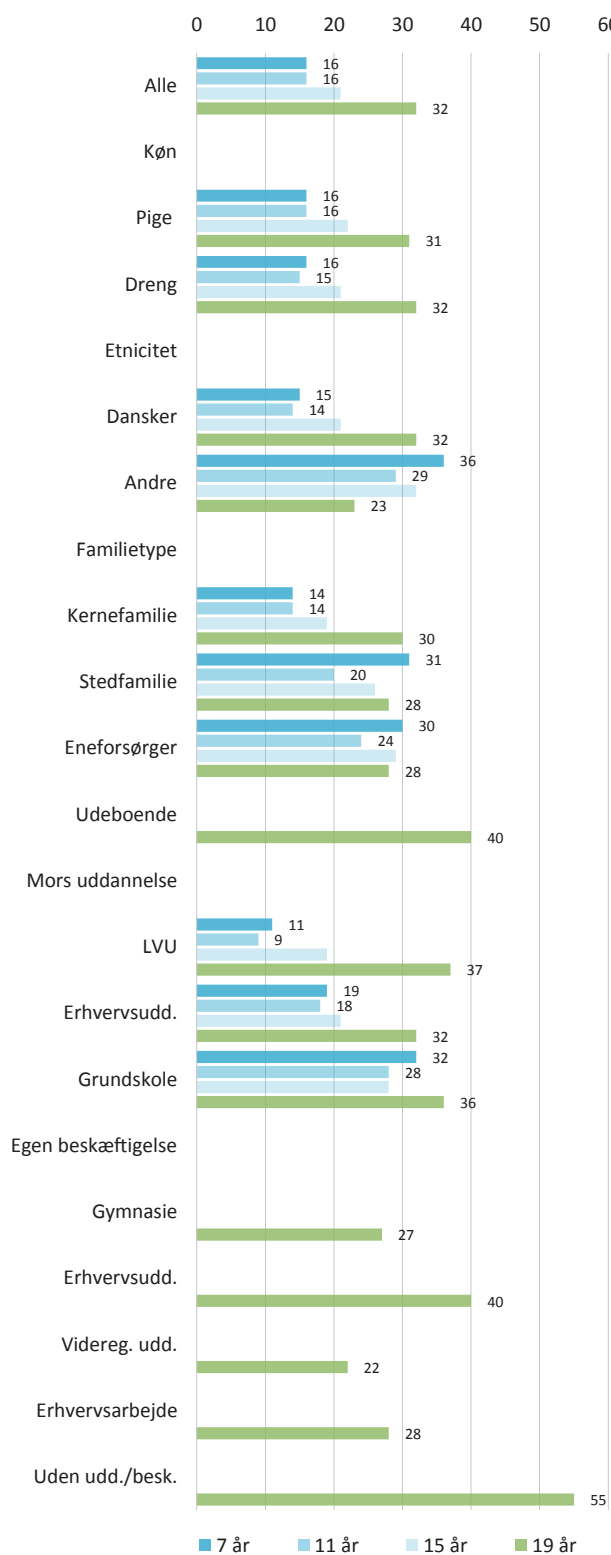
7-19-ÅRIGE, DER IKKE GÅR TIL SPORT

Børn og unge motionerer sig dagligt gennem almindelig fysisk leg og bevægelse, som de selv iscenesætter. Endvidere dyrker mange en sport på klub- eller foreningsbasis ved at gå til fodbold, svømning, gymnastik osv. nogle gange om ugen. Ved på denne måde at søge sammen med ligesindede bliver børn og unge del af et socialt fællesskab. Fra alle sider ansføres børn og unge til at gå til noget i fritiden. I 1998 gik 64-79 pct. til en eller anden idræt; flest i 11-års-alderen (Fridberg, 1999). De 7-9-årige dyrker typisk sport et par gange om ugen, de 13-14-årige noget oftere (Epinion og PlussLeadership, 2012).

I denne undersøgelse angiver godt en femtedel af de 7-19-årige, at de ikke går til nogen sport i fritiden, jf. figur 7.1.4. I teenagealderen gør et frafald sig gældende med tiltagende styrke, således at hver tredje 19-årig ikke går til nogen form for sport. Billedet er ens for drenge og piger, men forskelligt for danske og unge med anden etnisk baggrund. Blandt de etniske unge ligger andelen, som ikke dyrker organiseret idræt, på et stabilt højt niveau, der for 7- og 11-årige er dobbelt så høj som blandt danske børn. Det høje niveau for ikke-deltagelse blandt de yngste med anden etnisk baggrund kan være årsag til, at frafaldet med stigende alder er beskedent. Forskellen mellem danske og andre unges deltagelse i sportsaktiviteter er derfor indsnævret i 19-års-alderen.

Opvækst i en kernefamilie synes at påvirke de yngre børn i retning af en højere deltagelse end i stedfamilier og hos enlige. Det

FIG. 7.1.4: 7-19-årige, der ikke går til sport i fritiden. 2013. Procent.

kan skyldes, at der i kernefamilien findes et overskud (økonomisk såvel som mentalt) til at præge børnenes valg. Ligeledes er der sammenhæng med morens uddannelsesniveau. Færre er inaktive, hvis moren har en lang videregående uddannelse, jf. figur 7.1.4.

Blandt de 19-årige ses endvidere en tydelig sammenhæng med egen beskæftigelse. Mest sportsaktive er de unge, som allerede er gået i gang med en videregående uddannelse. Her er det kun 22 pct., som ikke går til nogen form for sport. Så følger unge i gymnasiet eller med erhvervsarbejde (27-28 pct. går ikke til sport), mens andelen er noget højere (40 pct.) blandt unge, der er i gang med en erhvervsuddannelse, og højest (55 pct.) blandt de forholdsvis få unge, som slet ikke er i gang med en uddannelse.

7-19-ÅRIGE, DER DELTAGER I RELIGIØS AKTIVITET MINDST EN GANG OM MÅNEDEN

Kristendommens dominans i det danske samfund er i de sidste årtier blevet udfordret ved en synlig tilgang af grupper med et andet religiøst tilhørsforhold. Muslimer har sat deres præg på enklaver i samfundet. Det har bragt en ellers noget hensygnende religiøsitet til live igen. En indikator på religionens betydning i samfundslivet er befolkningens aktive deltagelse i aktiviteter af religiøs tilsnit (gudstjenester, søndags- eller koranskole, bibelkredse, moske og lignende). Religiøs aktivitet i samvær med andre er en måde at bygge sociale fællesskaber på og dermed udtryk for en inklusionsfremmende adfærd i forhold til den på-

gældende gruppe. De 7-19-årige blev spurgt om, hvor tit de deltog i religiøse forsamlinger.

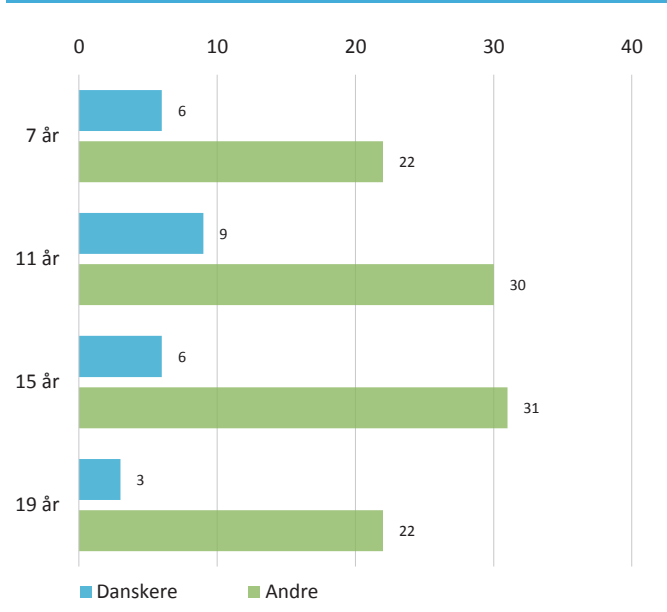
Danske børn og unge deltager generelt meget lidt i aktiviteter med religiøst indhold. Flest i 11-års-alderen, jf. figur 7.1.5. Det er dog tænkeligt, at unge på 13-14 år, som er tættere på konfirmationsalderen, men ikke har alderen til at være med i undersøgelsen, ville have angivet en større aktivitet. Fra 15 år og opefter er det mindre end 5 pct. af årgangen, som deltager i religiøse aktiviteter mindst en gang om måneden. Der er ikke forskel på drenge og piger eller på grupper defineret ved forældrebaggrunden.

Et markant anderledes billede findes blandt børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk. Her er andelen med aktiv deltagelse mindst en gang hver måned 3-4 gange højere end blandt danske børn og unge. I 15-års-alderen er det således 31 pct. med anden etnisk baggrund, der angiver at være religiøst aktiv mindst en gang om måneden. Set i forhold til den tilsvarende måling 4 år tidligere er ændringerne små og ikke signifikante. Den religiøse aktivitet blandt børn og unge med anden etnisk baggrund ser ud til at være en smule vigende, bortset fra de 19-årige, hvoraf 22 pct. nu oplyser at deltage i religiøs aktivitet, mens tallet for 4 år siden var 16 pct.

15-19-ÅRIGE, DER ER UDE TIL FESTER, PÅ DISKOTEK, BAR

Er de unge noget passive på det religiøse felt, er de til gengæld ganske aktive, når det handler om at gå i byen til fester, på disko-

FIG. 7.1.5: 7-11-årige, som deltager i religiøs aktivitet mindst én gang om måneden. Opdelt efter etnicitet. 2013. Procent

tek, bar eller lignende. De 11-årige er ligesom de ældre blevet spurgt, hvor tit de er ude til fester. Som ventet angiver mange (56 pct.), at det er de aldrig, mens resten er ude sjældnere end en gang om måneden. Kun 1 pct. svarer, at de går til fester hver uge.

De 15-årige fordeler sig med godt en fjerdedel (28 pct.), der aldrig går i byen, og 8 pct., der gør det mindst en gang om ugen, jf. figur 7.1.6. Resten (60 pct.) placerer sig i midtergruppen, som er ude til fester sjældnere end hver uge. Blandt de 19-årige er festhyppigheden som ventet skruet i vejret. Her er forholdet vendt på hovedet, idet 2 ud af 5 angiver, at de går i byen hver uge, mens blot 6 pct. svarer, at de aldrig gør det. Også her placerer 2 ud af 3 19-årige sig i midtergruppen, der går i byen sjældnere end en gang om måneden.

Fester er en del af ungdomskulturen, og det må derfor opfattes som et tegn på manglende inklusion, hvis den unge (15- eller 19-årige) aldrig går til fester. På den anden side kan det næppe retfærdiggøre synspunktet, 'jo mere, jo bedre'. Ud fra en mere voksen synsvinkel vil opfattelsen formentlig være, at det optimale er at finde 'den gyldne middelvej'. Det vil sige, at det at være ude til fester hver uge og det aldrig at være ude til fester på hver sin måde er en ekskluderende adfærd i forhold til den gruppe af unge, de fleste voksne gerne ser deres børn tilhøre.

Det er karakteristisk, at køn og forældrebaggrund ikke spiller nogen særlig rolle for festhyppigheden, som således ser ud til

i højere grad at være knyttet til helt personlige forhold. På et punkt spiller den kulturelle baggrund dog ind. Unge med anden etnisk baggrund end dansk skiller sig ud ved, at andelen med høj festhyppighed er lavere end blandt danske unge, og omvendt er andelen, der aldrig går til fester i byen, højere end blandt danske unge. Denne divergens er særlig stærk blandt de 19-årige.

Sammenlignes disse tal med den tilsvarende måling for 4 år siden, er der for både 15- og 19-årige tale om et markant fald i andelen, som meget ofte (mindst en gang om ugen) går til fester i byen. Blandt 15-årige er der således sket et fald fra 22 til 8 pct., og blandt 19-årige fra 38 til 27 pct. I den anden ende af skalaen er der blevet langt flere 15-årige, som aldrig går i byen for at feste (en stigning fra 17 til 28 pct.), mens der blandt 19-årige næsten ikke er sket noget (4 pct. i 2009 og 6 pct. i 2013). Det tyder på, at de unge generelt er lidt senere startere mht. at gå i byen, end de var for blot 4 år siden. Se i øvrigt beskrivelsen af unges adfærd og livsstil (domæne 6).

7-19-ÅRIGE, DER KUN ER LIDT SAMMEN MED VENNER I FRITIDEN

Ligesom alle andre i befolkningen er børns og unges muligheder for at være sammen blevet beriget med en ny dimension: det elektronisk baserede samvær via chatfora mv. Under afsnittet om sociale relationer er det påvist, at samværet ikke længere behøver at bygge på fysisk tilstedeværelse. Det kan også være af virtuel karakter. Tilkomsten af det virtuelle samvær synes at

FIG. 7.1.6: 15-19-åriges deltagelse i fester. 2013. Procent.

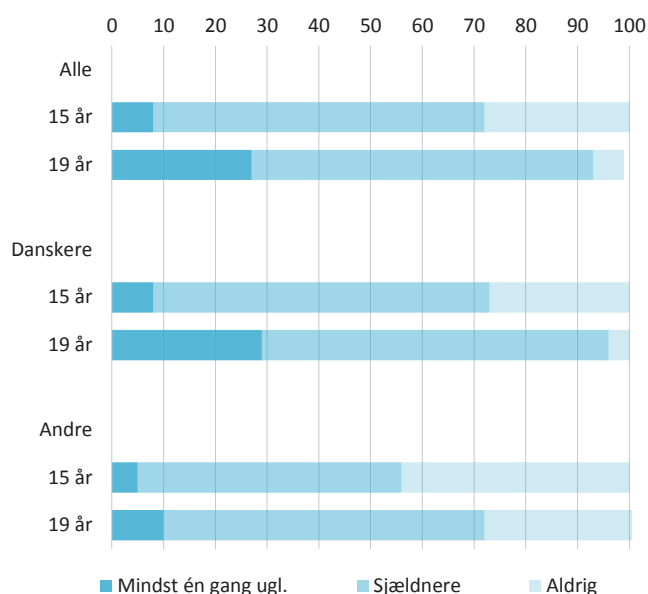
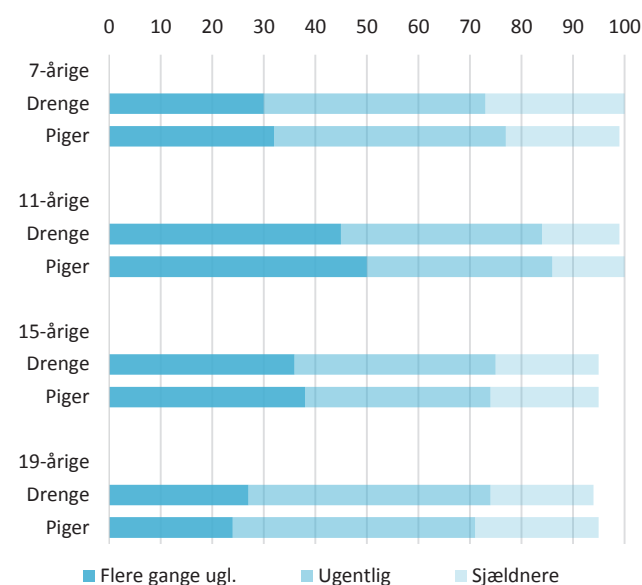

FIG. 7.1.7: 7-19-åriges fysiske samvær med venner. Opdelt efter alder og køn. 2013. Procent.

have fået til følge, at det fysiske samvær er skrumpet lidt ind. Der er dog stadig mange muligheder for at være sammen i fritiden under private former i hjemmet, i klubber og foreninger eller blot ude omkring. En begrænsning ligger i selve fritidens omfang. Der er i undersøgelsen spurgt, hvor meget tid om dagen barnet eller den unge normalt bruger på at være sammen med venner i fritiden (lige meget hvor og om hvad).

Blot 1-2 pct. i alle aldersgrupper oplyser, at de ikke er sammen med venner i fritiden. 7-15 pct. angiver et samværsomfang, der ikke overstiger en halv time om dagen, jf. figur 7.1.8. Færrest med dette svar er der blandt de 15-årige, som formentlig også er den alder, hvor de unge har mest fritid til disposition.

Der ses ikke nogen systematiske forskelle, når de unge bliver opdelt efter køn og etnicitet, ligesom forældrebaggrunden heller ikke har sammenhæng med de unges adfærd. For de 19-årige, som kan opdeles efter deres egen beskæftigelse, ses imidlertid visse forskelle. Blandt de unge på en erhvervsuddannelse er der forholdsvis få, som kun er lidt sammen med venner, og forholdsvis mange, som er meget sammen med venner i fritiden. De unge i gymnasiet har tilsyneladende mindre tid til rådighed, og færre er derfor meget sammen med venner og flere kun lidt sammen med venner. For den mindre gruppe, der allerede er i gang med en videregående uddannelse, er der endnu flere, som kun er lidt sammen med venner i fritiden, og endnu færre, som er meget sammen med vennerne. De 19-årige, som hverken er i gang med

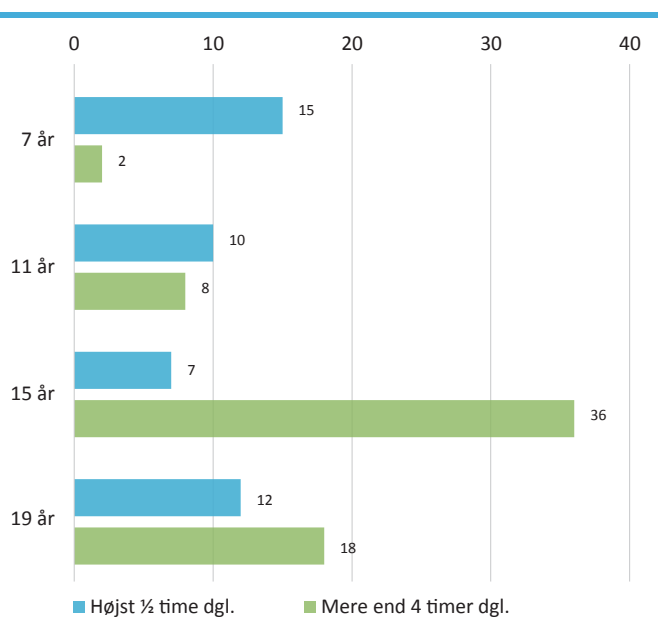
en uddannelse eller i beskæftigelse og derfor har meget mere fritid end andre unge, er den gruppe af unge, der bruger mest tid på at være sammen med venner i fritiden. Disse forskelle skal ses i lyset af vores traditionelle opfattelse af skellet mellem arbejde og fritid, hvor omgangskredsen i de to sfærer er forskellig. Det er den imidlertid ikke, hvis 'arbejde' forstås som 'uddannelse'. De unge i gymnasiet er i vidt omfang sammen med de samme jævnaldrende på skolen som i fritiden. Behovet for samvær med vennerne bliver derfor dækket både på skolen og i fritiden. Anderledes ligger det for unge i praktik på en virksomhed. Her behøver ikke være særlig mange jævnaldrende, og samværet med venner må derfor placeres udelukkende i fritiden.

KONKLUSION

På baggrund af gennemgangen kan vi konkludere, at:

- Uanset alder bruger drenge mere tid end piger på computer. På den anden side er andelen, der ikke læser bøger i fritiden, dobbelt så høj blandt drenge som blandt piger. Den sociale og kulturelle arv slår igennem på dette felt, idet manglende læselyst udviser sammenhæng med mors uddannelsesniveau og familiens klasse-mæssige placering.
- Hovedparten af de 7-19-årige deltager i en eller anden form for organiseret idræt. Flest i 11-års-alderen, hvorefter et vist frafald sætter ind. Således går hver tredje 19-årig ikke til nogen form for sport. Opvækst i en kernefamilie synes at påvirke de yngre børn i retning af en højere deltagelse end i andre familier. Ligeledes er der færre inaktive, når mor har en lang videregående uddannelse.

FIG. 7.1.8: 7-19-årige, der er sammen med venner. 2013. Procent

- Stort set alle børn og unge er sammen med venner i fritiden. 5-10 pct. dog kun i op til en halv time om dagen. Omfanget af det fysiske samvær synes nu lidt mindre end for 4 år siden. Til gengæld er det virtuelle samvær (chat mv.) øget.
- Hver femte 15-årig og 2 ud af 5 19-årige *går* i byen til fester, på diskotek og lignende hver uge. Andelen, som aldrig er ude til fester, svarer også til hver femte 15-årig, men omfatter meget få 19-årige.
- Der ses en vis sammenhæng mellem de 19-åriges egen beskæftigelse og aktivitet i fritiden. Gymnasiaster er mere aktive end unge på erhvervsuddannelser mht. foreningsidræt og fritidslæsning, men bruger mindre tid på samvær med venner (uanset sted og formål).

KOMPONENT 2: ARBEJDSLIV

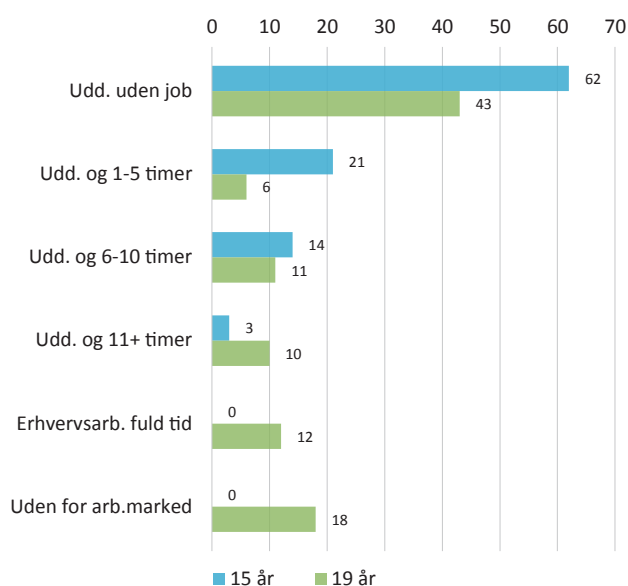
15-19-ÅRIGE UNDER UDDANNELSE, SOM ARBEJDER MERE END 10 TIMER I FRITIDSJOB

De 15-årige er stadig i den undervisningspligtige alder, og praktisk taget alle går derfor også i skole. Et arbejdsliv har for dem karakter af et fritidsjob efter skoletid. Det har 41 pct. af de 15-årige i 2013. Lidt flere piger (46 pct.) end drenge (32 pct.) har et fast fritidsjob. Hertil kommer 8 pct., som lejlighedsvist har et lønnet arbejde, jf. figur 7.2.1. I 2009 var andelen med fast job lidt højere: 50 pct.

Blandt undersøgelsens 19-årige er 70 pct. i gang med en uddannelse i 2013. Et arbejde er for dem også et fritidsjob. Henvend 4 ud af 10 19-årige, som er under uddannelse, har et fast fritidsjob. Det svarer til, at hver fjerde af alle i denne alder er under uddannelse og har fritidsjob ved siden af. Set i forhold til situationen for 4 år siden har færre uddannelsessøgende nu et fritidsjob. Dengang var det halvdelen af de uddannelsessøgende, som havde et fast fritidsjob ved siden af deres uddannelse. Hvad årsagen til denne nedgang er, kan undersøgelsen ikke belyse. Den kan dels være en følge af den generelle økonomiske afmatning, der gør det sværere at skaffe sig et fritidsjob, dels kan der være kommet mere fokus blandt unge på deres uddannelsesaktivitet og dermed et større tidsforbrug på lektier og andet skolearbejde.

Et fritidsjob kan ses som en måde at bruge sin fritid på, der på den ene side giver den unge et økonomisk tilskud, men på den anden side beslaglægger tid, der kunne være brugt på lektier eller fritidsinteresser. Når fordele ved det økonomiske udbytte skal vejes op imod ulemper ved jobbet, er det navnlig hensynet til uddannelsen, der falder i øjnene. Så længe arbejdsomfanget holder sig under 10 timer om ugen, vil det i almindelighed ikke gå ud over skolearbejdet (Andersen & Linde, 1998). I 2013 angav knap 10 pct. af de 15-årige med fast fritidsjob og 35 pct. af de 19-årige, som har et fast job ved siden af skolen, at de arbejder mere end 10 timer om ugen. Det svarer til, at 3 pct. af samtlige 15-årige ved siden af skolen arbejder mere end 10 timer i et fritidsjob og således har et fritidsarbejde af betænkeligt stort omfang. Det

FIG. 7.2.1: 15-19-åriges beskæftigelsesomfang, 2013. Procent.

samme gælder for hver tiende 19-årig. I løbet af de 4 år siden vores første måling er der ikke sket ændringer for de 15-årige, mens andelen med job ved siden af skolen er faldet blandt 19-årige. Da andelen af disse med betænkeligt mange timer i fritidsjobbet er uændret, betyder det, at der samlet set er blevet færre 19-årige med et for stort arbejdsomfang ved siden af deres uddannelse.

Blandt de 19-årige under uddannelse er et omfattende fritidsjob (dvs. mere end 10 timer pr. uge) mere udbredt blandt drenge end piger og mere blandt unge med anden etnisk baggrund end dansk. Det forekommer endvidere hyppigere blandt udeboende end blandt unge i en kernefamilie.

19-ÅRIGE, SOM ER FULDTIDSBESKÆFTIGEDE

En politisk målsætning for unges uddannelse har i mange år været, at 95 pct. af en årgang skal gennemføre en ungdomsuddannelse. Skal de unge leve op til målsætningen, bør langt de fleste 19-årige være under uddannelse. I undersøgelsen er 30 pct. af de 19-årige ikke i gang med en uddannelse. Sådan var det også for 4 år siden. Men hvor de 30 pct. dengang fordelte sig med 21 pct., der havde et fuldtidsarbejde, og 9 pct., der var ledige, er det nu nærmest omvendt, idet 12 pct. har et fuldtidsarbejde, og 18 pct. er uden beskæftigelse.

I denne alder er det ret få, der har afsluttet en erhvervsuddannelse og således kan kaldes 'færdiguddannede' (idet deres uddannelse giver dem en formel erhvervskompetence). De fleste

med en fuldført ungdomsuddannelse vil være studenter af en eller anden slags.² De har erhvervet kompetence til at fortsætte på en videregående uddannelse. Når 30 pct. af de 19-årige ikke er i gang med en uddannelse, er det for langt de fleste et udtryk for, at de enten er i en venteposition efter studentereksamen med tanker om på et tidspunkt at begynde på en videregående uddannelse eller er droppet ud af en uddannelse, de har været i gang med. Kun et mindretal vil efter færdiggjort uddannelse med erhvervskompetence være søgt ud på arbejdsmarkedet.

Den økonomiske afmatning, som nu har stået på i en årrække, har flere negative følger for beskæftigelsen, som i særlig grad rammer de unge, der i jagten på et job har brug for åbninger på arbejdsmarkedet, og som i krisetider må se, at der bliver færre af disse åbninger. For at bruge de unges lediggang mere konstruktivt på uddannelse, er antal studie- og uddannelsespladser blevet øget i de seneste år. Undersøgelsen kan imidlertid ikke dokumentere, at den faldende beskæftigelse er blevet modsvaret af øget uddannelsesaktivitet blandt de 19-årige.

KOMPONENT 3: FORBRUGSMULIGHEDER

LOMMEPENGE OG FRITIDSJOB

De muligheder, 7- og 11-årige kan have for i det daglige selv at disponere over penge til egne fornødenheder, knytter sig til de lommepege, forældre måtte give dem. Først fra 13-års-alderen er det muligt at tage lønnet arbejde for fremmede. Det er den mulighed, som 40 pct. af de 15-årige gør brug af i 2013. Det er en lavere andel end i 2009, hvor 49 pct. af de 15-årige havde et fast fritidsjob, jf. figur 7.3.1. De 19-årige er som selvforsørgende i en noget anden situation. Er de i gang med en uddannelse, kan de modtage uddannelsesstøtte (SU) eller få elev-/lærlingeløn, de kan have en almindelig lønarbejdsindkomst, og hvis de hverken er i arbejde eller under uddannelse, kan de muligvis få økonomisk hjælp fra det offentlige (dagpenge, kontanthjælp etc.).

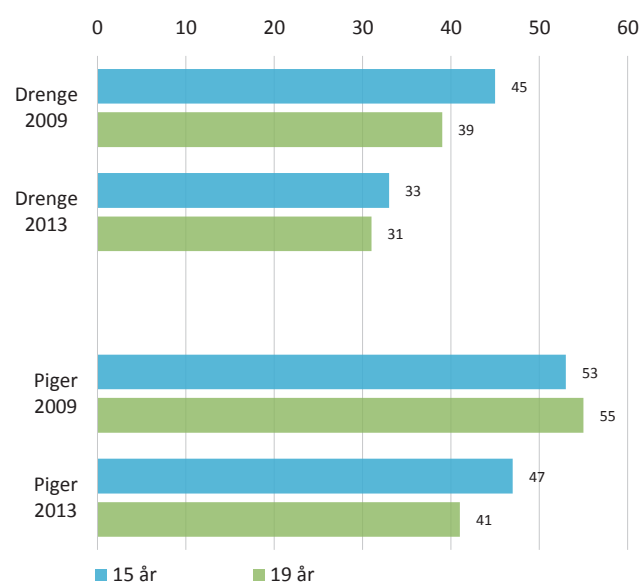
I undersøgelsen oplyser barnets mor, at 42 pct. af de 7-årige får lommepege, hvilket er samme andel som ved målingen i 2009. For de 7-årige, som får lommepege, ligger gennemsnittet på 76 kr. om måneden. Blot hver tiende får mere end 100 kr. om måneden. I 2009 var gennemsnitsbeløbet noget mindre (31 kr.). Blandt de 11-årige får 62 pct. lommepege. Det er også samme andel som i 2009. Beløbet ligger typisk mellem 50 og 200 kr. om måneden. I gennemsnit får de 11-årige 147 kr. i lommepege hver måned (i 2009: 88 kr.).

Den økonomiske smalhals, som dele af befolkningen har oplevet i de senere år, har således ikke haft nogen negativ indvirkning på de børn, som får lommepege af forældrene. I begge aldersgrupper (7 og 11 år) er der fra 2009 til 2013 gennemsnitligt set skruet pænt op for beløbet.

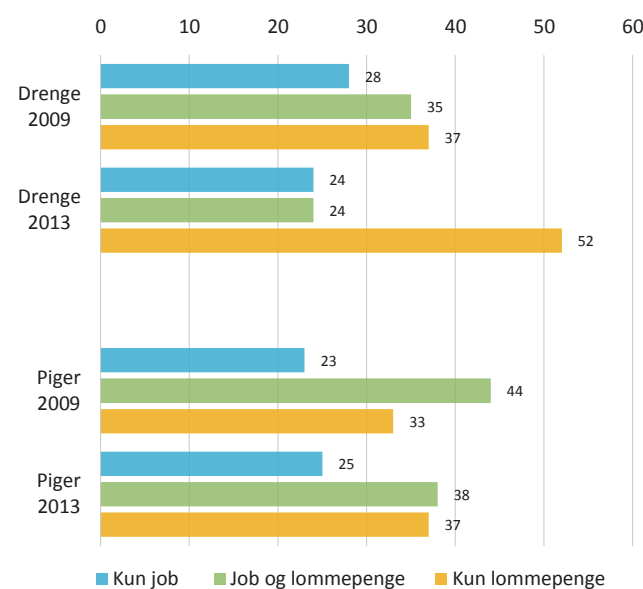
Blandt de 15-årige, som har to mulige indkomstkilder, lommepege og fritidsjob, jf. figur 7.3.2, angiver 5 ud af 6 (83 pct.), at de råder over egne økonomiske midler fra mindst én af disse kilder. Hver tredje (32 pct.) har både lommepege fra forældre og en lønindtægt fra fritidsjob. Lidt færre (24 pct.) har kun, hvad deres fritidsjob kaster af sig. Endelig baserer 27 pct. af de 15-årige udelukkende deres privatøkonomi på de lommepege, forældrene giver dem. Den højere jobfrekvens blandt piger betyder, at de i mindre grad end drenge baserer deres privatforbrug alene på de lommepege, forældrene giver dem. 52 pct. af drengene, men kun 37 pct. af pigerne, har kun deres lommepege fra forældre at gøre godt med.

De 15-årige blev spurgt, om de afleverer noget af indkomsten fra deres fritidsjob til forældrene. Det svarer hver syvende, at de gør. Det er en markant stigning i forhold til for 4 år siden, hvor næsten ingen af de 15-årige afleverede noget af indtægten derhjemme. Det er dog ikke for at bidrage til familiens samlede økonomi, de unge betaler noget hjemme. Det skal i stedet ses som et pædagogisk tiltag fra forældrenes side, idet pengene bliver lagt til side som en påtvungen opsparing for den unge. Måske er der tale om,

FIG. 7.3.1: Andele af 15- og 19-årige med fast fritidsjob. 2009 og 2013. Procent

FIG. 7.3.2: 15-åriges indkomstkilder i 2009 og 2013. Procent

at den økonomiske afmatning i første omgang har ført til et skred i mange familiers forståelse af de økonomiske sammenhænge ("man skal bruge lidt mindre, end man tjener") og i anden række har smittet af på forældrenes økonomiske opdragelse af deres børn.

15-19-ÅRIGE MED FÅ MULIGHEDER FOR FORBRUG

Efter fradrag af et evt. beløb til familien har de 15-årige i gennemsnit 735 kr. om måneden til rådighed til forbrug. Det er klart mindre end i 2009, hvor det tilsvarende beløb var 1.028 kr. I 2013 kan hver fjerde disponere over mere end 1.000 kr. hver måned. Medianindkomsten, dvs. det beløb, som halvdelen af de unge ligger under, er på 500 kr. I 2009 var det 800 kr. Med inspiration fra fattigdomsmålet for de voksne kan et mål for de unge selv, fattige på forbrugsmuligheder, defineres ved forbrugsmuligheder på mindre end halvdelen af medianen for aldersgruppen. Her altså: under 250 kr. om måneden. 37 pct. af de 15-årige har en samlet indkomst, der er lavere end dette beløb, og de er således fattige på forbrugsmuligheder.

De 'fattige' 15-årige er først og fremmest de unge, som ikke får lommepenge, og som heller ikke har et fritidsjob. Som nævnt har færre 15-årige fritidsjob i 2013 end i 2009. Piger har hyppigere end drenge et fritidsjob, og derfor er de forbrugsfattiges andel kun 32 pct. blandt piger, men 42 pct. blandt drenge. 15-årige med anden etnisk baggrund end dansk er oftere forbrugsfattige (49 pct.) end de 15-årige med dansk baggrund (36 pct.). Hvis den unges familie økonomisk er placeret under fattigdomsgrænsen, har den unge selv en let forhøjet sandsynlighed for at være forbrugsfattig (45 pct.), set i lyset af at unge fra familier over fattigdomsgrænsen har 37 pct. sandsynlighed for selv at være fattig på forbrugsmuligheder.

For de 19-årige er forbrugsmulighederne baseret på en bredere vifte af potentielle indkomster (arbejds løn, SU, elevløn, lommepenge, dagpenge ved sygdom/barsel, kontanthjælp etc.). I praksis er den enkeltes indkomst dog sjældent baseret på mere end én (højst to) af disse kilder. 8 pct. har efter det oplyste ingen indkomster. Den gennemsnitlige forbrugsmulighed, der er beregnet efter samme princip som for 15-årige, er på 6.070 kr. om måneden og medianindkomsten på 5.000 kr. Det betyder, at 25 pct. af de 19-årige efter denne definition kan betegnes som fattig på forbrugsmuligheder, fordi de har mindre end 2.500 kr. til rådighed om måneden. Umiddelbart kunne man tro, at når fattigdomsgrænsen i absolut forstand rykker nedad, vil der blive færre fattige. Men det er ikke tilfældet, fordi fattigdomsmålet er et relativt mål, og det er hele gruppen af 19-årige, som har fået færre forbrugsmuligheder, end de 19-årige havde for 4 år siden.

Som tidligere vist er en del af de 19-årige flyttet hjemmefra. Det indebærer nye, store udgiftsposter på budgettet, i hvert fald til kost og logi. Det kan derfor være hensigtsmæssigt at skelne mellem hjemmeboende og udeboende 19-årige, når et fattigdomsmål skal fastsættes for denne aldersgruppe. Idet hjemmeboende i 2013 oplyser at have en gennemsnitsindkomst på 5.641 kr., og medianindkomsten er på 3.900 kr., bliver grænsen for at være fattig på forbrugsmuligheder som hjemmeboende sat til 1.995 kr. om måneden. Tilsvarende bliver grænsen for udeboende sat til 3.100 kr. om måneden, idet udeboendes gennemsnitlige indkomst ligger på 7.468 kr. og medianindkomsten på 6.200 kr. om måneden.

For begge grupper er der tale om markant lavere indkomster end i 2009. Dengang blev det gennemsnitlige beløb, en 19-årig hjemmeboende havde til rådighed, opgjort til 6.373 kr. om måneden, og med en medianindkomst på 4.672 kr. skulle den hjemmeboen-

de 19-årige således kunne råde over 2.337 kr. for ikke at blive betegnet som fattig på forbrugsmuligheder. Dengang var 22 pct. af de hjemmeboende fattige på forbrugsmuligheder. I 2013 er den tilsvarende andel 23 pct. – Som udeboende havde den 19-årige i 2009 gennemsnitligt 9.321 kr. til rådighed, og medianindkomsten lå på 8.050 kr. For at holde sig over fattigdomsgrænsen skulle den udeboende således have 4.026 kr. til rådighed. 8 pct. af de udeboende kunne karakteriseres som fattige på forbrugsmuligheder. I 2013 er andelen steget til 15 pct.

Samlet set er 21 pct. af de 19-årige i 2013 fattige på forbrugsmuligheder, idet de har mindre til rådighed end halvdelen af medianindkomsten for deres alders- og bopælsgruppe. Det er på niveau med 2009, hvor 20 pct. var forbrugsfattige.

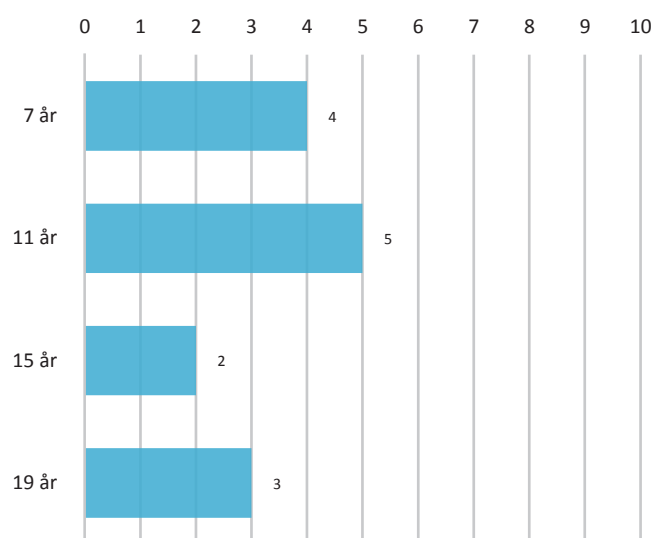
Som for de 15-årige er det først og fremmest den 19-åriges egen økonomiske aktivitet, herunder den forskellige SU-sats for hjemme- og udeboende, der bestemmer indkomstens højde og dermed sandsynligheden for at falde under grænsen for at være fattig på forbrugsmuligheder. Familieforhold samt forældres uddannelse og beskæftigelse spiller en mindre, indirekte rolle ved deres sammenhæng med den unges valg af beskæftigelse. Der er nemlig forskel på andelen af forbrugsfattige blandt gymnasiaster (23 pct.), unge på en erhvervsuddannelse (15 pct.) og unge med erhvervsarbejde (9 pct.). Helt i bunden (2 pct.) ligger de unge, som allerede i 19-års-alderen er i gang med en videregående uddannelse.

KONKLUSION

På baggrund af gennemgangen kan vi konkludere, at:

- I dag får lige så mange af de yngre skolebørn lommepenge som for 4 år siden. Men det gennemsnitlige beløb er i dag markant højere. For den del af børnene, som får lommepenge, har den økonomiske smalhals, som i perioden har ramt dele af befolkningen, ikke haft synlig effekt på disse børns forbrugsmuligheder.
- Af de to kilder til indkomst, lommepenge og fritidsjob, er fritidsjobbet langt den vigtigste for de unges samlede forbrugsmuligheder. Uden job er det mere sandsynligt, at man tilhører gruppen, der er 'fattig på forbrugsmuligheder', dvs. har mindre end 50 pct. af medianindkomsten for sin aldersgruppe.
- 26 pct. af de 15-årige havde i forhold til deres jævnaldrende så få penge at disponere over til eget forbrug, at vi karakteriserer dem som 'fattige på forbrugsmuligheder'.
- En tilsvarende beregning for de 19-årige viste, at 15 pct. kunne karakteriseres som 'fattige på forbrugsmuligheder'. Blandt de udeboende var andelen noget lavere: 8 pct. Den dårligst stillede gruppe var gymnasieeleverne, som med deres løn i fritidsjob har svært ved at bringe sig op over 50 pct. af medianindkomsten for aldersgruppen. Hver fjerde gymnasieelev var forbrugsfattig.

FIG. 7.4.1: 7-19-årige, der ikke var i biografen sidste år. 2013.
Procent

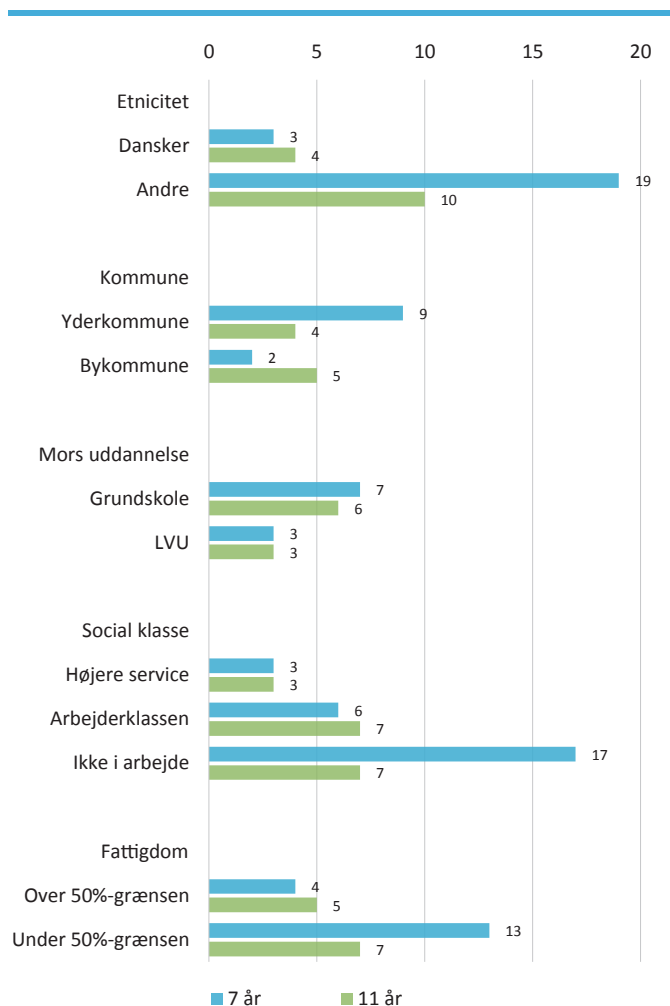

KOMPONENT 4: KULTURVANER

DELTAGELSE I KULTURLIVET

Kultur forstået som vaner grundlægges ofte tidligt i barndommen, ved at forældre og andre voksne inddrager børnene i forskellige aktiviteter med et indhold, der kan spænde fra det finkulturelle til det mere folkeligt populære. Børns og unges møde med forskellige sider af kulturlivet er belyst ved spørgsmål om konkret deltagelse i det sidste år i film-, musik-, teater- og sportsarrangementer samt brug af forlystelsespark/badeland/zoo. Den brede vifte af kulturtilbud betyder, at der er noget for enhver smag. Manglende brug af det enkelte tilbud afspejler måske blot den enkeltes interesseprofil, hvorimod manglende brug over en bred kam må ses som udtryk for et fattigere børneliv, der virker ekskluderende i forhold til det kulturelle fællesskab.

FIG. 7.4.2: 7-11-årige, som ikke var i biograf sidste år. 2013. Procent

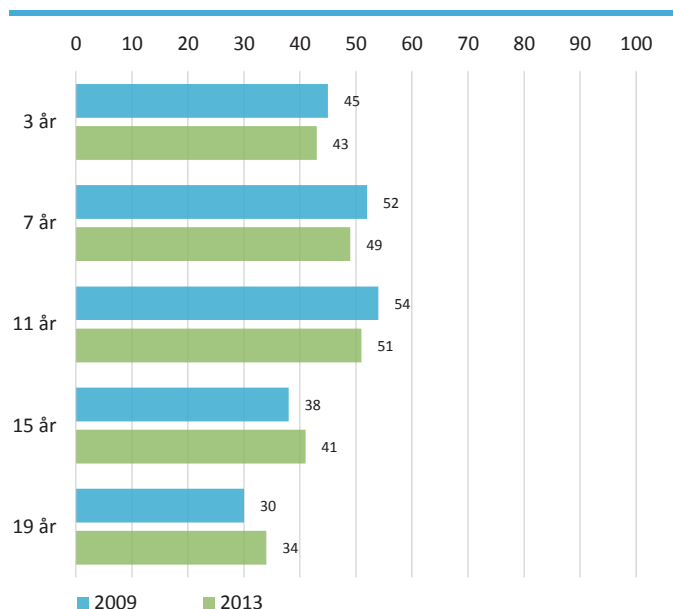
BIOGRAF

Selvom de fleste film i dag utvivlsomt ses på tv, er det fortsat en del af massekulturen at gå i biografen. Omkring 94 pct. af de 7-19-årige angav således, at de havde været i biografen inden for det sidste år, jf. figur 7.4.1. Allerede som 7-årig har de fleste stiftet bekendtskab med biografmiljøet. Den lille restgruppe uden biografbesøg sidste år er imidlertid noget skævt sammensat, jf. figur 7.4.2. Danske forældre havde i højere grad end andre forældre taget deres 7- og 11-årige med i biografen. Chancerne for at have oplevet en biograftur inden for det sidste år er ringere, hvis man er barn af fattige forældre, eller hvis mors uddannelsesniveau er ringe, eller forældrenes beskæftigelsesmæssige position er dårlig. Endelig gør urbaniseringsfaktoren sig gældende, idet børn i yderkommuner sjældnere end børn i bykommuner havde været i biografen. Det er formentlig den store afstand til nærmeste biograf, som bedst forklarer dette forhold.

KONCERTER

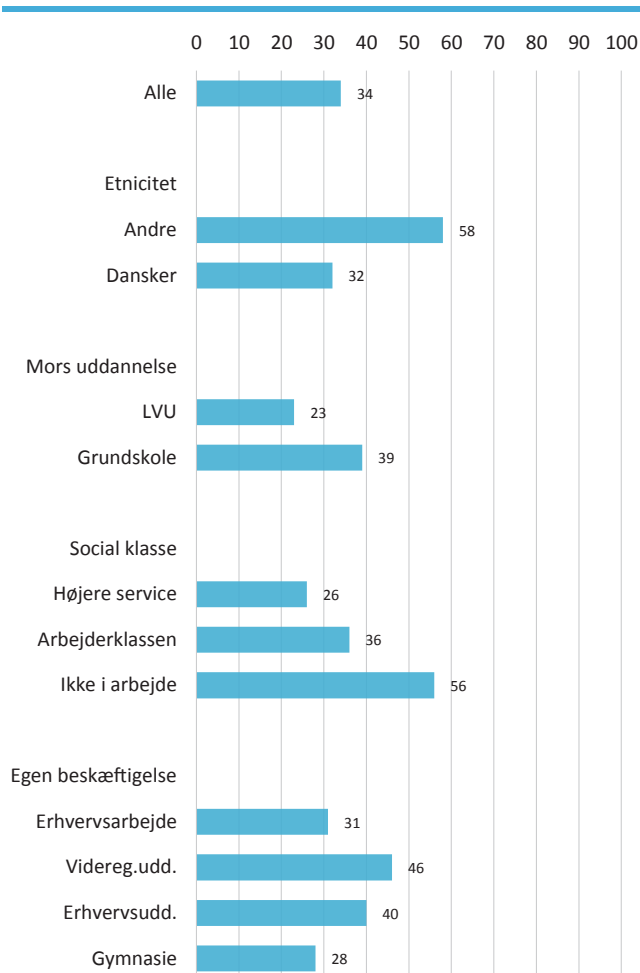
I denne undersøgelse er den musikalske interesse blevet sammenfattet i et spørgsmål om at have været til et musikarrangement. Det kan dække over en klassisk koncert, opera, rockkoncert, musikfestival, musical, korsang, et syng-med-arrangement på biblioteket, ja, enhver form for musikalsk underholdning, som børn og unge kan overvære. Lidt over halvdelen (56 pct.) af de 3-19-årige har inden for det seneste år været til et sådant musikarrangement, jf. figur 7.4.3. Færrest blandt de 11-årige, hvor blot 49 pct. deltog. Blandt de unge er det at gå til rock- eller popkon-

FIG. 7.4.3: 3-19-årige, som ikke var til koncert sidste år. 2009 og 2013. Procent.

cert en vigtig del af ungdomskulturen. Alligevel har hver tredje 19-årig sidste år ikke været til et musikarrangement. Blandt disse fraværende 19-årige er der forholdsmæssigt flere med anden etnisk oprindelse end dansk, ligesom der er flere fra familier, hvor mor kun har en grundskoleuddannelse, eller hvor ingen forældre er i arbejde, jf. figur 7.4.4. Den unges egen beskæftigelse spiller ved denne måling en større rolle end for 4 år siden. I 2013 er der forholdsvis flere unge på erhvervs- eller videregående uddannelser, som ikke kom ud til en koncert, end blandt unge i gymnasiet eller med erhvervsarbejde som hovedbeskæftigelse. En årsag til dette skift kunne være de ændrede økonomiske vilkår som følge af finanskrisen og samfundets prioritering af forskellige ydelser til unge under uddannelse.

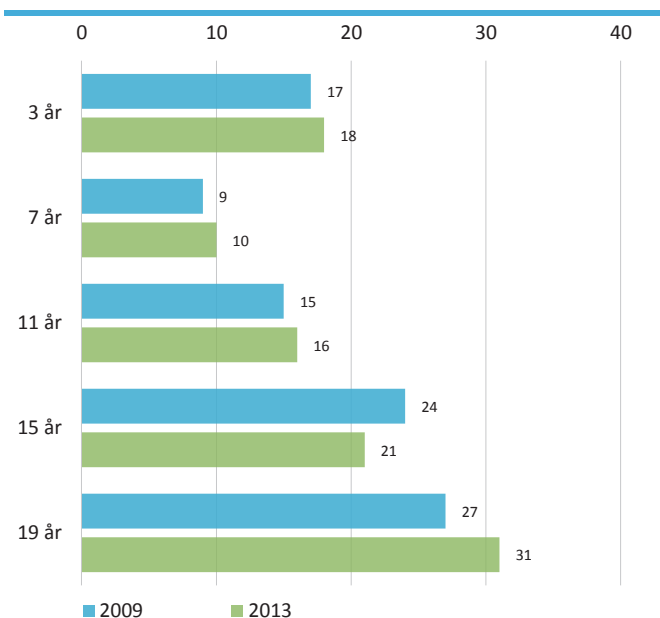
FIG. 7.4.4: 3-19-årige, som ikke var til koncert sidste år. 2013. Procent

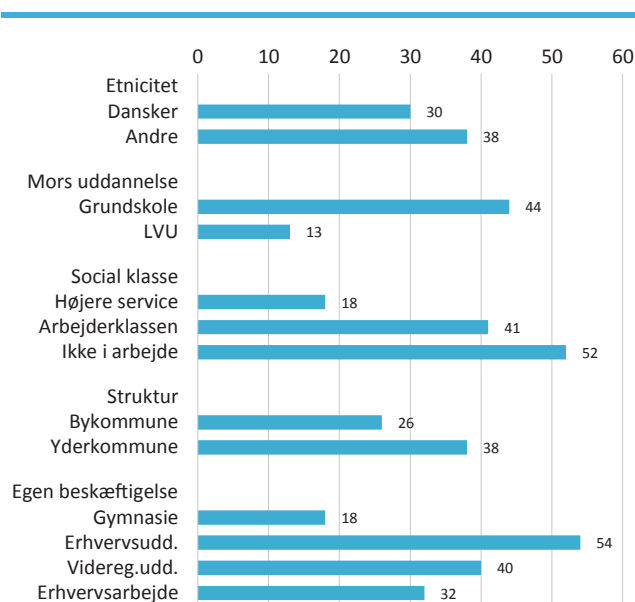
TEATER OG MUSEUM

De fleste børn og unge får mindst en gang om året en kulturel oplevelse ved at se en teaterforestilling eller besøge et museum. Ifølge den seneste kulturvaneundersøgelse (Bille, 2005) havde 85 pct. af de 7-15-årige skolebørn set en teaterforestilling inden for det sidste år. Den høje andel skyldes bl.a., at 75 pct. havde set

FIG. 7.4.5: 3-19-årige, som ikke var i teater/på museum sidste år. 2009 og 2013. Procent

FIG. 7.4.6: 19-årige, som sidste år ikke var i teater/på museum. 2013. Procent

skolekomedie. I denne undersøgelse, hvor teater og museumsbesøg er behandlet samlet, har 9 ud af 10 7-årige haft en sådan oplevelse, jf. figur 7.4.5. Herefter falder andelen med stigende alder, og blandt 19-årige er det kun 73 pct., som har været i teater eller på museum det sidste år.

De 19-årige, som ikke var i teater eller på museum sidste år, har hyppigere en anden etnisk baggrund end dansk, har hyppigere en mor med grundskole- end en med lang videregående uddannelse og kommer med større sandsynlighed fra et arbejderhjem end fra den højere serviceklasse, jf. figur 7.4.6.

TILSKUERSPORT

Omkring halvdelen af de 11- og 15-årige angiver, at de i løbet af det seneste år ikke en eneste gang har været til et sportsarrangement som betalende tilskuer, jf. figur 7.4.7. For de 7- og 19-årige er andelen noget højere. Næsten 2 ud af 3 i disse aldersgrupper har ikke været på stadion eller i sportshallen det seneste år.

Dermed ligger denne undersøgelses registrering lavere end en tilsvarende i kulturvaneundersøgelsen, som viste, at ca. 75 pct. af de 7-15-årige havde været til fodbold eller en anden sportsgren det sidste år. En mere detaljeret spørgeform i kulturvaneundersøgelsen kan have været medvirkende til, at man der i højere grad fik det hele med.

Andelen i den enkelte aldersgruppe, som havde været til en sportskamp, udviste mod forventning kun ubetydelige udsving i forhold til de baggrundsforhold, som indgår i disse analyser.

FORLYSTELSESPARK, BADELAND OG ZOO

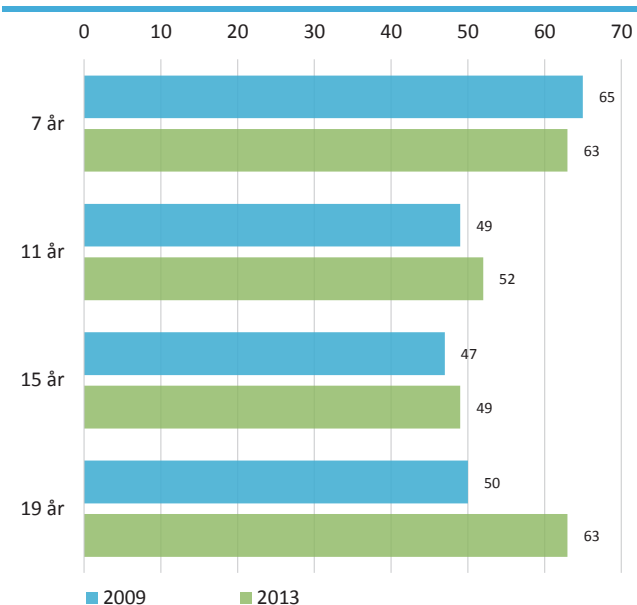
En tur i et badeland eller en forlystelsespark (tivol) hører afgjort til blandt de folkelige kulturaktiviteter, som har appel til alle børn og børnefamilier uden skelen til baggrund. Næsten alle 3-, 7- og 11-årige børn i undersøgelsen har haft en sådan fornøjelse det sidste år, jf. figur 7.4.8. Blandt de 19-årige, som i højere grad selv må tage initiativ til denne form for adspredelse, er der en mærkbart større gruppe på 24 pct., som ikke har været i en forlystelsespark eller et badeland det sidste år. Mod forventning spiller de 19-åriges baggrund ikke nogen særlig rolle for, om de har været ude at more sig i en forlystelsespark, badeland eller zoo.

7-19-ÅRIGE, DER ER FATTIGE PÅ KULTUROPLEVELSER

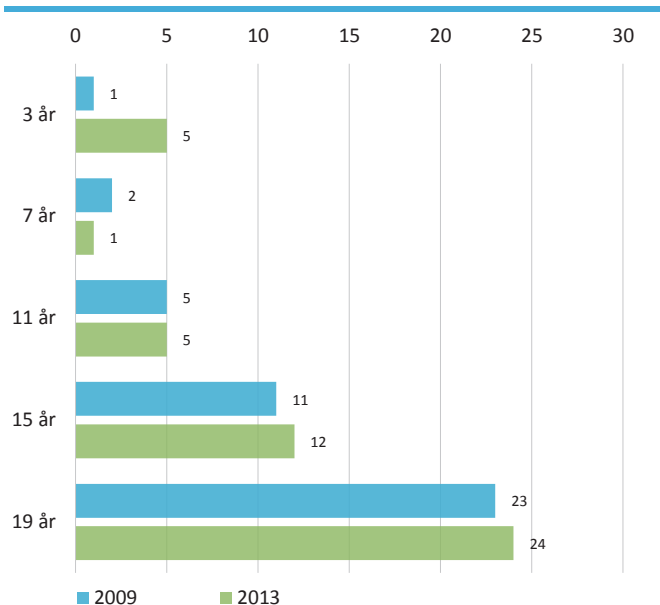
Manglende brug af nogle kulturgoder behøver ikke være udtryk for, at man er afskåret fra at benytte dem. Det kan være en simpel følge af manglende interesse for det pågældende gode. Derimod må manglende forbrug af kulturgoder som sådan betragtes som et udtryk for kulturel eksklusion. Det fænomen er belyst ved et samlet mål for børns og unges kulturoplevelser inden for det sidste år.

Knap halvdelen af de 7-19-årige har haft så mange kulturoplevelser, at det svarer til mere end én om måneden. Lige så mange

FIG. 7.4.7: Andelen af 7-19-årige, der ikke har været tilskuer til sportskamp sidste år. 2009 og 2013. Procent

FIG. 7.4.8: Andelen af 3-19-årige, der sidste år ikke var i forlystelsespark/badeland/zoo. 2009 og 2013.

har haft kulturoplevelser med lidt længere mellemrum, men dog mere end en gang i kvartalet. Endelig har en gruppe på ca. 10 pct. så få kulturoplevelser (højest en gang i kvartalet), at de kan karakteriseres som fattige på kulturoplevelser. Andelen af kulturfattige stiger med alderen, jf. figur 7.4.9. Blandt 7-årige er der blot 4 pct., men blandt de 19-årige må 18 pct. regnes for kulturfattige. Set i forhold til 2009 spiller alderen nu en større rolle for andelen af kulturfattige. En forklaring kunne være, at de 15- og 19-årige i højere grad end de 7- og 11-årige selv skal betale for deres kulturforbrug og måske tilmed i videre omfang end for 4 år siden. Det kan undersøgelsen dog ikke belyse.

For de 15-årige gælder, at familiens socialklasse har betydning for, hvor stor andelen af kulturfattige er. 9 pct., hvis forældrene tilhører den højere serviceklasse, og 29 pct., hvis forældrene står uden for arbejdsmarkedet. Morens uddannelse spiller en lignende

rolle, idet der er 5 pct. kulturfattige, hvis moren har en længerevarende uddannelse, men andelen er 21 pct., når moren ikke har anden uddannelse end grundskolen. Der er endvidere markant flere kulturfattige (27 pct.) blandt 15-årige med anden etnisk baggrund end dansk. Blandt de danske unge er 12 pct. kulturfattige.

Mønsteret genfindes blandt de 19-årige, jf. figur 7.4.10. Noget bemærkelsesværdigt er der dog i denne aldersgruppe flere kulturfattige med dansk end med en anden etnisk baggrund. Udviklingen er i de sidste 4 år gået i hver sin retning for de to grupper. Det er således alene de danske unge, som er 'ansvarlige' for den betydelige vækst i andelen af kulturfattige 19-årige. For de 19-årige spiller egen beskæftigelse fortsat en rolle, idet der er klart flere kulturfattige blandt unge på erhvervsuddannelserne og unge, der hverken er i arbejde eller under uddannelse, og færre kulturfat-

FIG. 7.4.9: 3-19-åriges kulturoplevelser i 2009 og 2013. Procent

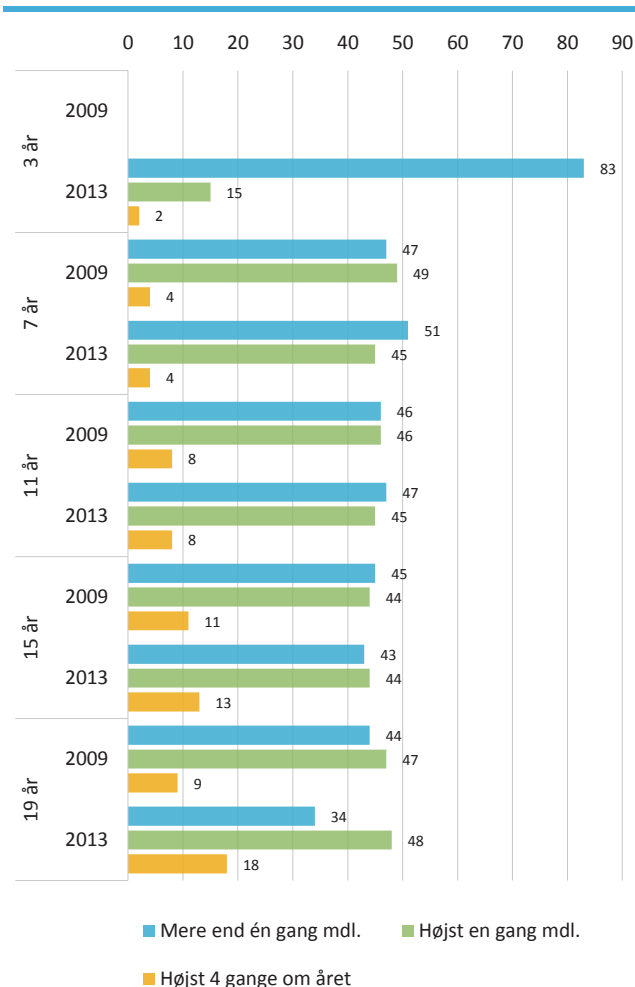
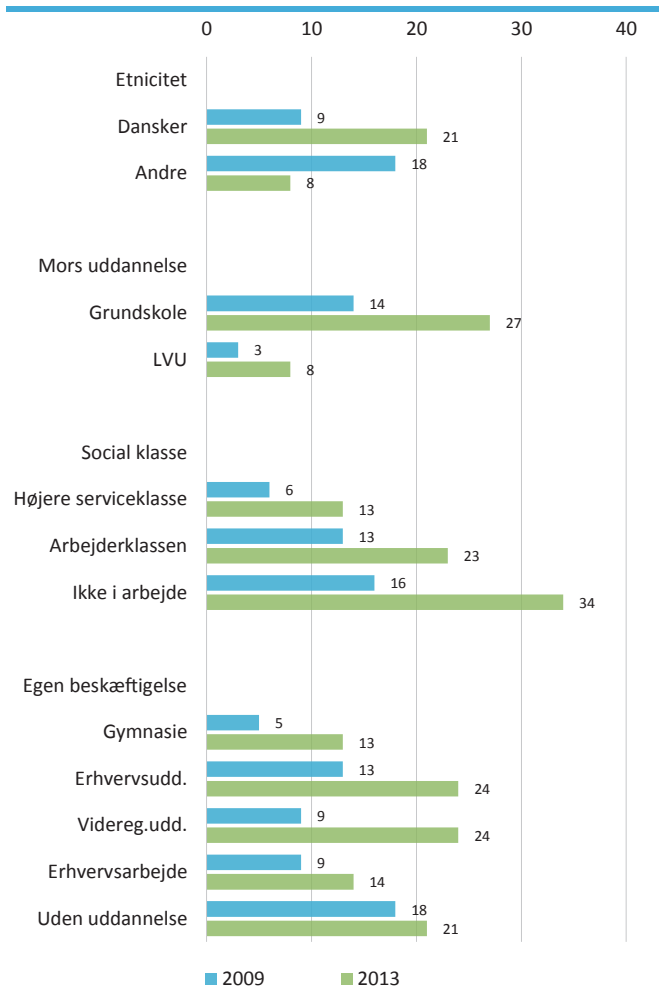

FIG. 7.4.10: Andele af 19-årige, der var fattige på kulturoplevelser sidste år. 2009 og 2013. Procent

tige blandt gymnasieeleverne og unge med erhvervsarbejde som deres hovedbeskæftigelse.

KONKLUSION

Vi kan på baggrund af dette konkludere, at:

- De forskellige sider af kulturlivet, som belyses i denne undersøgelse, er i kontakt med store dele af børn og unge i Danmark. Der er individuelle forskelle på interesser og muligheder for at gøre brug af de mange tilbud, men kun et mindre udsnit af de 7-19-årige er så sjældent i kontakt med det folkelige – eller finkulturelle – kulturliv, at de må opfattes som værende ikke-deltagende.
- I modsætning til for 4 år siden ses nu en stærkere tendens til, at unge, når de med alderen selv får ansvar for deres kulturforbrug, fravælger de elementer, som belyses i denne undersøgelse. Den sociale slagside er derved ikke blevet mindre.
- Den kulturelle arv viser sig ved, at de unges forældrebaggrund – selv når de er blevet gamle nok til på egen hånd at opsøge tilbuddene – fortsætter med at spille en rolle for kulturforbruget. De 19-årige, hvis mødre har en lang videregående uddannelse, er mere kulturforbrugende end unge, hvis mødre ingen uddannelse har. Ligeledes er der færre fattige på kulturoplevelser, hvis familien tilhører den højere serviceklasse, end hvis forældrene tilhører arbejderklassen.

KOMPONENT 5: AT BLIVE EN SAMFUNDSBORGER

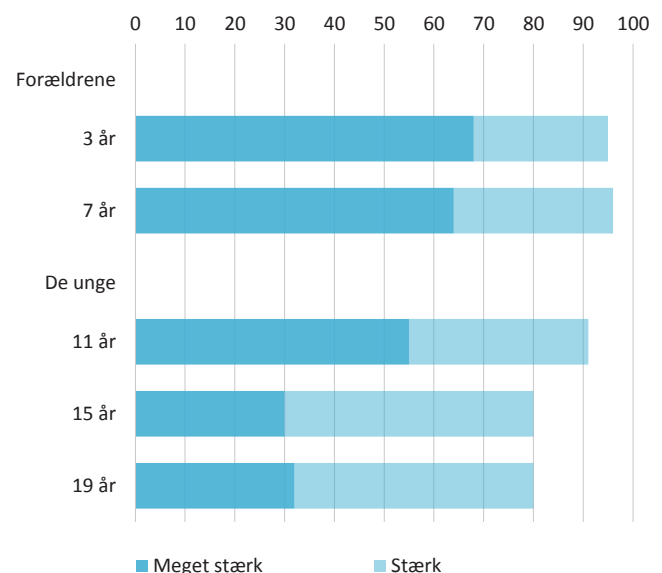
Den aktive samfundsborger forventes i større eller mindre omfang at tage del i den løbende debat om samfundets indretning og betydningen heraf for en selv og for bestemte befolkningsgrupper. En vigtig del af fundamentet for en sådan aktiv deltagelse i samtalen er at opleve sig som hørende til i samfundet. Føler man kun en svag tilknytning til det land, man bor/opholder sig i, er det mindre sandsynligt, at man føler trang til at tage del i den private eller offentlige samtale om samfundsforhold, og føler man sig ikke inkluderet af det omgivende samfund, men tværtimod udsat for en nedværdigende forskelsbehandling på grund af race, køn, udseende, seksualitet eller tro, er det næppe befordrende for ens lyst til deltagelse i samfundsdebatten.

Som nye elementer i denne undersøgelse er de 11-19-årige blevet spurgt om deres følelse af tilknytning til Danmark, og om de har været udsat for forskelsbehandling, dvs. er blevet behandlet dårligere end andre på deres egen alder. De 3- og 7-åriges mødre er også blevet spurgt om deres egen følelse af tilknytning til Danmark. Hermed får vi endnu en brik til billedet af det hjem, børnene vokser op. Er det et hjem med en stærk følelse af tilknytning til Danmark? De voksne er derimod ikke blevet spurgt om deres oplevelse af forskelsbehandling.

TILKNYTNING TIL DANMARK

Forældre til de 3- og 7-årige er blevet spurgt om, hvor stærkt de føler sig knyttet til Danmark. Næsten alle angiver en stærk

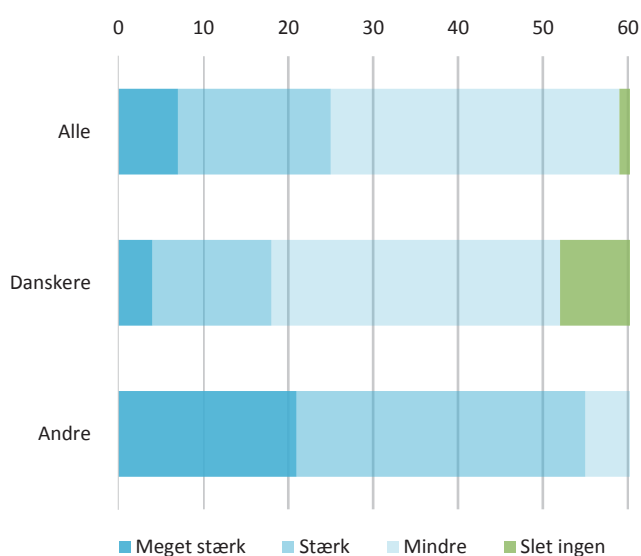
FIG. 7.5.1: Følelsen af tilknytning til Danmark. 2013. Procent

eller meget stærk tilknytning til Danmark, jf. figur 7.5.1. Kun 3-4 pct. føler en mindre tilknytning, og slet ingen svarer, at de ingen tilknytning føler til Danmark. De unge på 15 og 19 år føler sig også stærkt knyttet til Danmark, men sammenlignet med de voksne forældre er der dog en klar forskel, idet de unge typisk 'nøjes med' at udtrykke en stærk tilknytning (ikke en meget stærk), og i denne alder giver hver sjette endvidere udtryk for kun at føle en mindre tilknytning til Danmark. Det kan forstås som et udslag af ungdommelig nysgerrighed over for alt det nye og uprøvede, som møder en i ungdommen, og som betyder, at behovet for trykthed delvis skydes til side. Bundetheden til det hjemlige viger for en lyst til at se det fremmede eller fremmedartede an. For de 11-åriges vedkommende fordeler deres svar sig nærmest som deres forældres.

De børn og unge, som ikke er af dansk herkomst, føler ikke så stærk en tilknytning til Danmark, som de jævnaldrende danske unge gør (ikke vist i figurerne). Til gengæld viser de større tilknytning til det land uden for Danmark, hvor de har familie, jf. figur 7.5.2. Det hænger sammen med, at hovedparten af de danske unge ingen relationer har til familie i udlandet, hvilket betyder, at de på det personlige plan ingen bånd har til personer uden for landets grænser. Omvendt har næsten 80 pct. af de unge med anden etnisk baggrund en stor del af deres familie i udlandet. Det giver en naturlig orientering mod landet, hvor familien har sine rødder, og følgelig en splittelse mht. følelsen af tilknytning til Danmark og det andet land. På den baggrund er det bemærkelsesværdigt, at andelen med en stærk eller meget

FIG. 7.5.2: 11-19-åriges følelse af tilknytning til det land uden for Danmark, hvor en del af deres familie bor. 2013. Procent

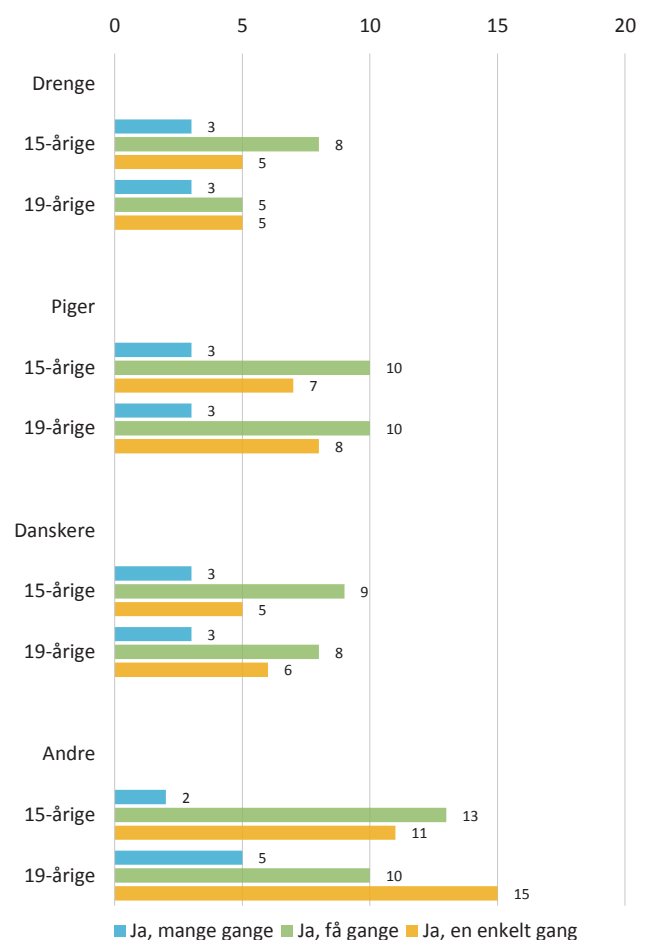
stærk tilknytning til Danmark er ens for danske og etniske unge på 15 og 19 år.

OPLEVET FORSKELSBEHANDLING

Mennesker, der er bevidste om, at de på en eller anden måde skiller sig ud (mht. køn, etnicitet, udseende, handicap, religion, politisk eller seksuel orientering) og samtidig føler sig dårligt behandlet (diskrimineret), vil nemt forbinde de to ting og føle sig forskelsbehandlet, fordi de er anderledes. I denne undersøgelse er det hver sjette ung på 15 eller 19 år, og endnu færre blandt de 11-årige, som inden for det seneste halve år har oplevet at blive forskelsbehandlet. Cirka 3 pct. har haft denne oplevelse mange gange inden for perioden.

En større andel af piger (20 pct.) end af drenge (15 pct.) har oplevet at blive forskelsbehandlet. Denne kønsforskel øges fra 15- til 19-årige, jf. figur 7.5.3. Endvidere har unge med anden etnisk

FIG. 7.5.3: 15- og 19-årige, der har oplevet forskelsbehandling inden for seneste halve år. 2013. Procent

baggrund hyppigere end danske unge oplevet forskelsbehandling. Blandt etniske 19-årige er det næsten hver tredje, der har oplevet at blive behandlet dårligere end andre, på grund af at de skiller sig ud fra mængden.

De unge, som har oplevet forskelsbehandling, er blevet spurgt om, hvad grunden hertil var, jf. figur 7.5.4. Det hyppigste svar er (navnlig blandt de 11-årige) deres udseende. Men også deres tøj og køn er anledning til forskelsbehandlingen. Kønnets betydning tiltager med alderen, og blandt 19-årige er det en næsten lige så hyppig grund til forskelsbehandling som udseendet. I det samlede billede spiller etnicitet og handicap en mindre fremtrædende rolle, hvilket dog skal ses i sammenhæng med, at disse kendetegn kun forekommer hos en mindre del af de unge. Når de findes, opleves det til gengæld at være en hyppig årsag til forskelsbehandlingen.

De unge angiver i forsvindende få tilfælde at være blevet forskelsbehandlet på grund af deres religion, politiske eller seksuelle orientering. Det er tilsyneladende ikke noget, der optager de unge særligt meget, eller hvor de oplever, at deres omgivelser udviser en vis rummelighed.

INTERESSER FOR NYHEDER OM SAMFUNDET

Gennem opvæksten udvides verden omkring en til at omfatte mere end den daglige omgangskreds med familie og skolekammerater. De unge opdager og fatter i forskellig grad interesse for

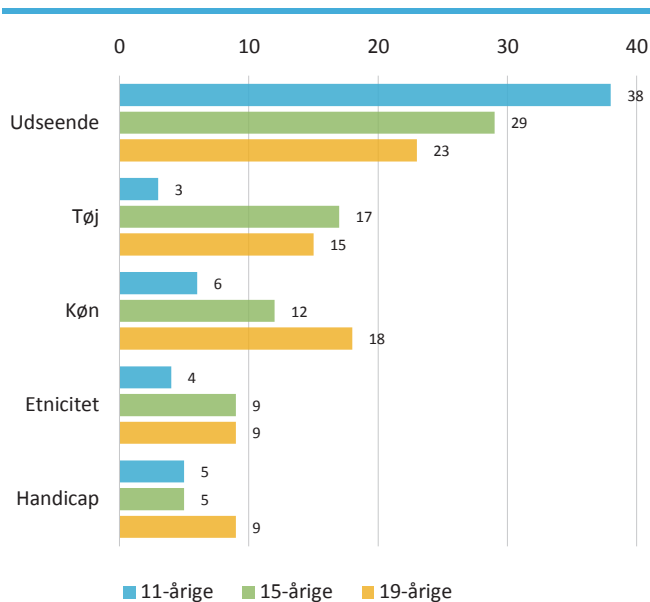
det omgivende samfund. De lærer, at det sætter nogle grænser for deres egen udfoldelse, og at disse grænser og bestemmelser kan påvirkes gennem debat og koordinerede indsatser. Deltagelse i politisk aktivitet følger af en interesse for samfundets indretning.

De 11-19-årige blev spurgt om, hvor ofte de følger med i nyheder om, hvad der sker i samfundet (dvs. politik). Måden at følge med på har ændret sig fra for en generation siden at være baseret primært på avislæsning til i dag også at være tv-baseret og centreret omkring de internetbaserede medier. Det er imidlertid ikke afgørende, hvordan de unge bliver orienteret, men derimod, at de har interessen herfor og opsøger deres viden. Selvom interessen for nyheder om samfund og politik stiger med alderen, ligger den nu i alle aldersgrupper på et lavere niveau end for 4 år siden, jf. figur 7.5.5. I 11-års-alderen følger knap halvdelen med flere gange om ugen. Lidt flere drenge og lidt færre piger. Denne kønsforskel holder sig op gennem aldersgrupperne. Godt 70 pct. af 19-årige drenge følger med flere gange om ugen, mens 8 pct. slet ikke gør det. Blandt 19-årige piger er det 60 pct., som flere gange om ugen følger med i den slags nyheder. 10 pct. gør det slet ikke.

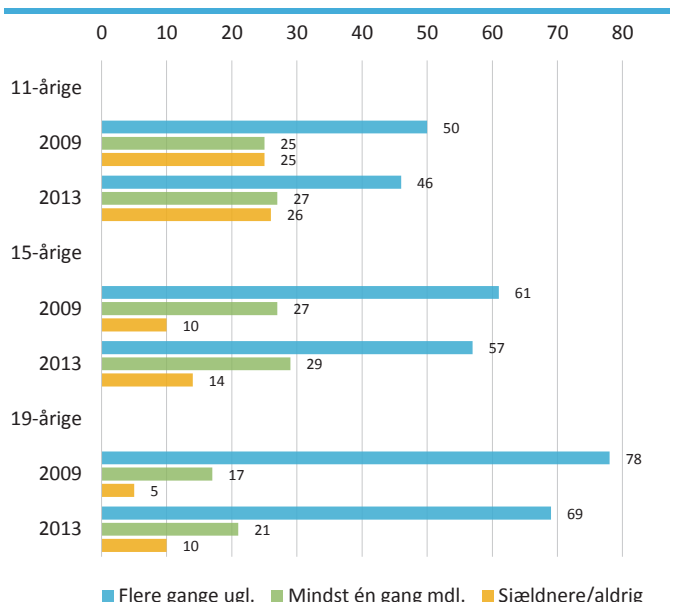
POLITISK INTERESSE

Befolkningens interesse for politik påvirkes dels af nogle generelle, langsigtede tendenser i samfundet, dels af den aktuelle situation. Et forestående valg må alt andet lige betyde, at 'politik' i bred forstand bliver mere nærværende, især hvis det er et

FIG. 7.5.4: Områder, hvor 11-19-årige er blevet forskelsbehandlet. 2013. Procent

FIG. 7.5.5: 11-19-åriges interesse for nyheder om politik. 2009 og 2013. Procent

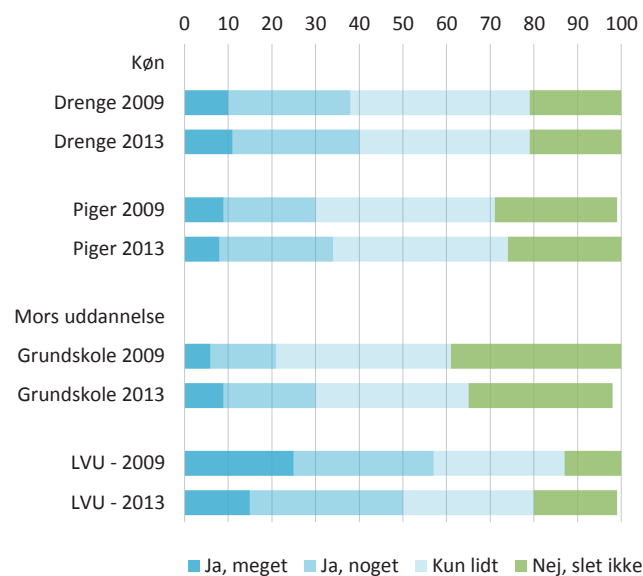

folketingsvalg, fordi denne type valg traditionelt kalder flere til stemmeurnerne end andre typer af valg.³ EU-valget i juni 2009 er det eneste landsdækkende valg, som kan have haft en (marginal) betydning for den politiske interesse blandt unge i dataindsamlingsperioden.

Der er som ventet en stærk sammenhæng mellem det at følge med i nyheder om samfundet og ens egen interesse for politik. De politisk interesserede følger alle med i nyhedsstrømmen om, hvad der sker i samfundet. Men det gør mange andre også. Det at følge med i nyhederne er altså ikke ensbetydende med, at man er politisk interesseret.

Generelt stiger unges interesse for politik med alderen, og den er gennemgående lidt mere udbredt blandt drenge end piger. Omkring 40 pct. af 15-årige drenge og 35 pct. af pigerne er noget eller meget interesserede i politik i 2013. Samtidig er 20 pct. af drengene og 25 pct. af pigerne slet ikke interesserede i politik, jf. figur 7.5.6. Blandt de 19-årige giver knap halvdelen af drengene og godt 40 pct. af pigerne udtryk for at være noget eller meget interesserede i politik. Omkring 20 pct. af begge køn er slet ikke interesserede i politik. I begge aldersgrupper er kønsforskellen indsnævret lidt, idet piger synes lidt mere interesserede i politik end for 4 år siden, jf. figur 7.5.7. Mens de 15-åriges interesse for politik i 2009 viste stor sammenhæng med deres mødres uddannelsesniveau, synes denne forskel noget udjævnet i 2013. Noget tilsvarende har ikke gjort sig gældende blandt de 19-årige.

FIG. 7.5.6: 15-åriges interesse for politik. 2009 og 2013. Procent

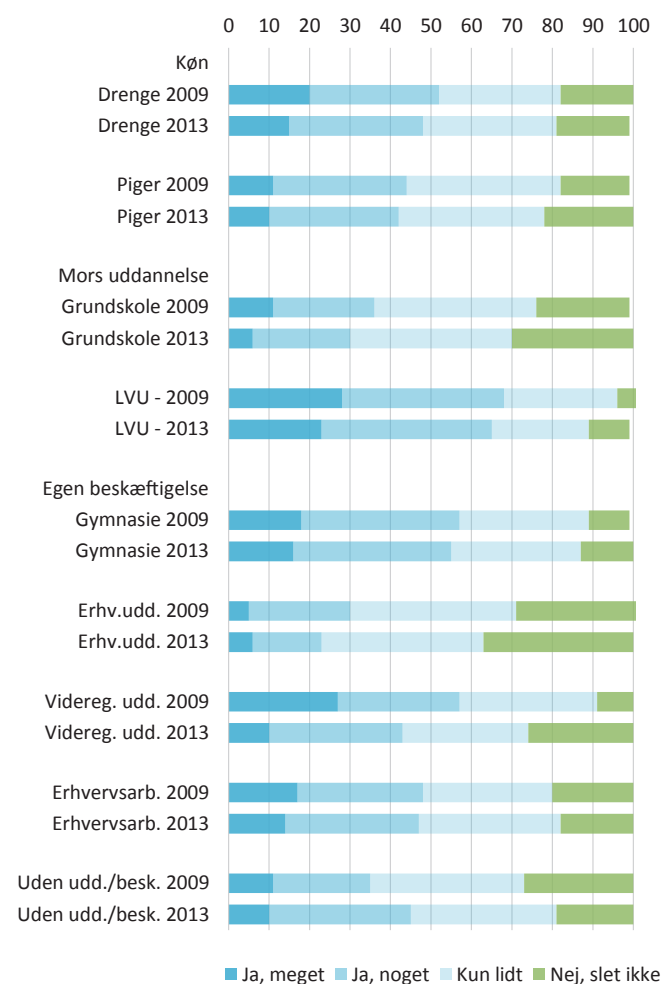

De 19-årige kan opdeles efter deres egen beskæftigelse. Her tegner sig to markante yderpunkter, idet 55 pct. af de unge på en gymnasial uddannelse er 'meget' eller 'noget' interesserede, hvorimod kun 23 pct. af de unge på erhvervsuddannelserne er 'meget' eller 'noget' interesserede i politik, jf. figur 7.5.7. Unge helt uden interesse for politik er der til gengæld relativt mange af på erhvervsuddannelserne set i forhold til de gymnasiale uddannelser. Generelt synes udviklingen fra 2009 til 2013 i de 19-åriges interesse for politik at være vigende.

POLITISK AKTIVITET

Unge interesse for politik kan dels afspejle sig i lysten til (når man er blevet 18 år) at bruge sin stemmeret ved valg til folketing, kommunale råd og EU-parlament, dels ved aktiv deltagelse i politisk arbejde. De 15- og 19-årige blev spurgt, om de ville gå hen og stemme, når der er valg til folketinget, kommunen eller EU (og de

FIG. 7.5.7: 19-åriges interesse for politik. 2009 og 2013. Procent

er gamle nok til det). Af de 19-årige mener 65 pct. (jf. figur 7.5.8), at de helt bestemt vil stemme, og knap 25 pct., at de nok vil gøre det. De sidste 10 pct. er usikre på, om de vil bruge deres stemmeret. Svarene fordeler sig stort set ens blandt 15- og 19-årige og blandt drenge og piger, hvorimod de unge med en anden etnisk baggrund skiller sig ud ved en lidt større andel (16 pct.), som er usikre på, hvordan de vil forholde sig ved et kommende valg.

For de 19-årige ses en sammenhæng med placeringen i forhold til beskæftigelse og uddannelse. Unge, der er i gang med en gymnasial uddannelse, er mere sikre på, at de vil stemme, end unge på erhvervsuddannelserne, som giver udtryk for en større usikkerhed, jf. figur 7.5.9.

Langt de fleste unge synes på et helt overordnet plan at have gjort det demokratiske grundsyn, "når man har fået retten til at

stemme, skal man også bruge den", til deres eget. Om de så i praksis også lever op til grundsynet, er en anden sag.

Mens det er forholdsvis let at identificere unge, som interesserer sig for politik og vil deltage i valghandlinger, er det sværere at finde de få, der er politisk aktive. De er her identificerede ved spørgsmålet: Hvor ofte laver du politisk arbejde (fx i miljø- eller græsrodsbevægelse, politisk ungdomsforening)? De 'aktive' er helt enkelt dem, der har gjort bare lidt, mens alle andre ikke har været aktive.

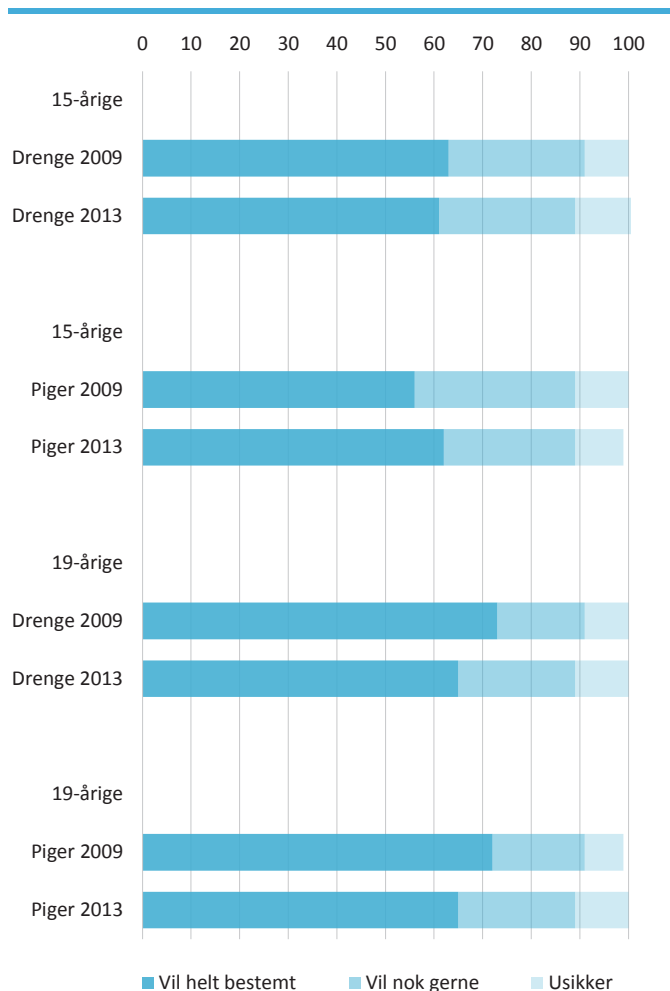
De unge er meget langt fra at beskæftige sig aktivt med politisk arbejde, selv når det defineres så lempeligt som her. Blot 6 pct. af de 15-årige og 7 pct. af de 19-årige har prøvet at deltage i nogen form for politisk arbejde. Med så små andele politisk aktive er det vanskeligt at udpege sikre forskelle mellem grupper af unge.

KONKLUSION

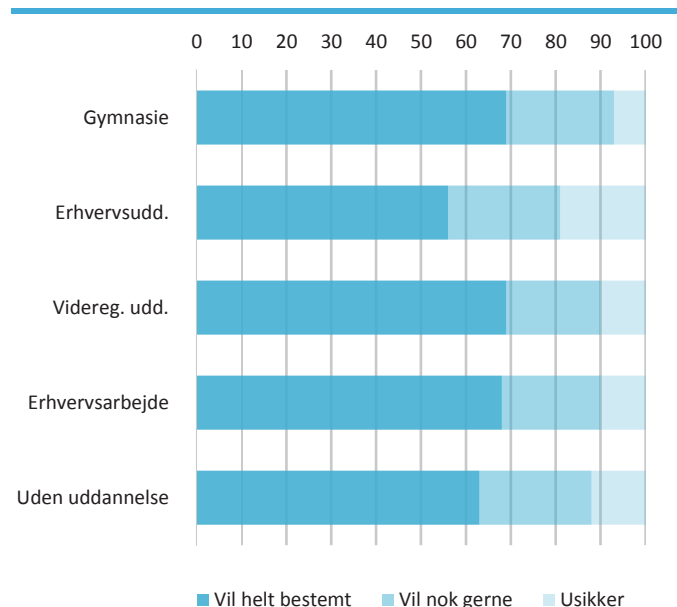
Vi kan på baggrund af dette konkludere, at:

- De unge føler sig mindre stærkt knyttede til Danmark, end forældre med småbørn gør. Måske er det blot udtryk for en mere mobil tilgang til livet i ungdomsårene. Selvom et stort flertal af unge med anden etnisk baggrund har meget af deres familie i udlandet, gør det ikke deres følelse af tilknytning til Danmark nævneværdigt svagere end blandt danske unge.
- Langt de fleste unge har i det seneste halve år ikke oplevet at blive forskelsbehandlet. Unge med anden etnisk baggrund

FIG. 7.5.8: 15-19-åriges tanker om at stemme ved et kommende valg, 2009 og 2013. Procent

FIG. 7.5.9: 19-årige om at stemme ved et valg. Opdelt efter egen beskæftigelse, 2013. Procent

hyppigere end danske, og piger oftere end drenge. Den sjette-del, som har været ude for at blive forskelsbehandlet, nævner ude-seende samt deres køn og påklædning som de hyppigste årsager til, at de er blevet behandlet dårligt.

- De unge følger ganske godt med i, hvad der foregår i samfundet omkring dem, og de vil gerne bruge deres stemmer ved valg, men når det kommer til aktiv deltagelse i politisk arbejde, er det kun et beskedent mindretal, der selv har erfaringer fra deltagelse i politisk arbejde.

OPSUMMERING OG KONKLUSIONER

Domæne 7 omfatter i alt fem komponenter med i alt 20 indikatorer. Kun en enkelt komponent (om kulturvaner) rummer data vedrørende 3-årige, hvilket betyder, at domænet stort set indskrænker sig til at beskrive de 7-19-åriges forhold.

Elektronisk kommunikation indgår i en stadig større del af befolkningens dagligdags aktiviteter. Det er således ikke overraskende, at en stadig større andel af de unge anvender deres computer i stadig længere tid om dagen. Hver femte teenager (på hhv. 15 og 19 år) har tændt for deres computer i mindst 4 timer om dagen. Det er en dobbelt så stor andel som for 4 år siden. Tidligere var det især drenge, der var storforbrugere ved skærmen. Nu er pigerne tæt på at have udjævnet forskellen. Formentlig fordi anvendelsesmulighederne er blevet mere 'pigevenlige'.

Traditionelt er læselysten noget større blandt piger end drenge. Det gælder fortsat, idet andelen af teenagere, som ikke læser bøger for deres fornøjelses skyld, er hver femte pige og hver tredje dreng. De unge med anden etnisk baggrund end dansk, som gennemsnitligt set scorer meget lavt i PISA-testene, skiller sig i denne undersøgelse ikke ud fra de danske unge. Det er et nyt træk, som især skyldes, at de etniske piger nu er på niveau med de danske. Forskellene i læselyst kan nu som før føres tilbage til den sociale arv forstået som mors uddannelsesbaggrund.

Frem til 11-års-alderen er interessen for at dyrke idræt i fritiden stor. Omkring 80 pct. af de 11-årige er aktive på dette felt. Derefter sætter et frafald ind. De unge med anden etnisk baggrund skiller sig ud ved at have en større andel, der ikke er aktive. Til gengæld bliver gruppen ikke ramt af så stort et frafald i teenagealderen. Som 19-årig er der derfor mere balance mellem danske og etniske unges idrætsdeltagelse. I denne alder spiller det tydeligt ind på deltagelsen, om den unge fx går i gymnasiet eller er i gang med en erhvervsuddannelse.

De unge tager ligesom befolkningen i almindelighed ikke meget del i aktiviteter af religiøs tilsnit. De unge med anden etnisk baggrund dog noget mere end de danske. Til gengæld er de unge anderledes aktive, når det gælder at gå til fester i byen. Andelen, som rapporterer at gå i byen mindst en gang om ugen, er 8 pct. blandt 15-årige og ca. 40 pct. blandt 19-årige. I begge aldersgrupper er det markant lavere andele end for 4 år siden. Analyserne tyder på, at de unge nu er ældre end for blot 4 år siden, når de begynder at gå i byen for at feste.

Det kniber fortsat med at realisere det politiske ønske om at nedbringe den andel af en årgang, som ikke får nogen uddannelse med erhvervskompetence. 30 pct. af de 19-årige har fortsat ikke færdiggjort deres uddannelse eller er i gang med en. Den økonomiske krise synes at have medført, at en større andel af disse 30 pct. ikke er erhvervs-mæssigt beskæftigede, men går ledige. Tanken var ellers, at de ledige skulle bruge tiden på at uddanne sig.

Børns og unges egen økonomi er dels afhængig af de lomme-penge, forældrene måtte give dem, dels for de 15- og 19-åriges vedkommende af de indtægter fra eget arbejde, de kan erhverve sig. Den økonomiske afmatning, der har kendetegnet samfundet siden finanskrisen, har ikke haft betydning for tildelingen af lomme-penge. Lige så store andele som for 4 år siden får lomme-penge, og i gennemsnit får de større beløb. Med hensyn til fritidsjob, som økonomisk betyder meget mere end de 'småpenge', lomme-pengene giver, er det i 2013 en mindre andel af de 15-årige, som

har et fritidsjob, end i 2009. Jobbet kaster også færre kroner af sig, således at de 15-årige i gennemsnit i 2013 har godt 700 kr. til eget forbrug imod godt 1.000 kr. om måneden i 2009. Medvirkende hertil er, at en del af de unge afleverer noget af indtægten til forældrene som en art tvungen opsparing. Det sås stort set ikke i 2009.

For de 19-årige er det økonomiske råderum også blevet mere trangt end for 4 år siden. I gennemsnit har en udeboende ca. 7.500 kr. til rådighed om måneden, hvilket er næsten 2.000 kr. mindre end for 4 år siden. Bor den unge fortsat hjemme (hvad langt de fleste gør), er rådighedsbeløbet nu ca. 5.600 kr. om måneden imod 6.400 kr. for 4 år siden.

Alt i alt er fordelingen af indkomster blandt de 15-årige sådan, at 37 pct. kan betegnes som fattige på forbrugsmuligheder, idet de har mindre til rådighed end halvdelen af medianindkomsten for aldersgruppen. Blandt de 19-årige er 21 pct. forbrugsfattige, idet de ligger tilsvarende lavt i forhold til deres alders- og bopælsgruppe.

Undersøgelsen har belyst børns og unges kontakt med et bredt, men dog begrænset udvalg af folkelige og finkulturelle aktiviteter i Danmark. Langt de fleste tager for sig af retterne, men omkring hver tiende er på den anden side i så sparsom kontakt med tilbuddene, at disse unge kan karakteriseres som fattige på kulturoplevelser. Denne andel stiger med alderen og udgør blandt de 19-årige 18 pct. For 4 år siden var alderseffekten ganske svag. Udover den unges alder spiller den kulturelle arv, formidlet gennem morens uddannelsesniveau og familiens socialklasse, en betydelig rolle. Forældre med en lang videregående uddannelse og placering i den højere serviceklasse har langt færre børn, der er kulturfattige, end forældre med højst en grundskoleuddannelse og manglende kontakt til arbejdsmarkedet.

De unge er som noget nyt blevet spurgt om deres følelse af tilknytning til Danmark. Til trods for at de unges frie og ubundne livssituation gør det muligt at rette blikket udad mod det frem-

mede og anderledes, føler langt de fleste sig stærkt knyttet til Danmark. En grund til ikke at føle sådan kunne være, at man har familie- eller andre kontakter til et andet land og derfor følger med i, hvad der sker derude. Det har mange af de unge med en anden etnisk baggrund end dansk, og derfor er der en større andel i denne gruppe, som føler sig mindre stærkt knyttet til Danmark. Bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at andelen med en stærk eller endog meget stærk tilknytning til Danmark er ens for danske og etniske unge på 15 og 19 år.

Hvis man skiller sig ud fra mængden, kan der let blive set skævt til en. Måske oplever man at blive behandlet anderledes end andre, fordi man har et anderledes udseende, et bestemt køn, tro, en særlig seksuel orientering eller lignende. Hver sjette ung på 15 eller 19 år har inden for det seneste halve år oplevet at blive forskelsbehandlet. Flere piger end drenge og hyppigere, hvis den unge har en etnisk baggrund, der ikke er dansk. Der peges som oftest på udseende, tøj og køn som årsag til forskelsbehandlingen. Handicap og etnicitet spiller i det samlede billede ikke nogen særlig rolle, men når disse karakteristika er til stede, opleves det til gengæld at være en hyppig årsag til chikanen.

De unges interesse for 'nyheder om samfundet' eller politik i bred forstand tiltager med stigende alder, men generelt er det et interessefelt af begrænset betydning for de unge. Halvdelen af de 19-årige er noget eller meget interesserede i politik, mens hver femte slet ikke interesserer sig for politik. Interessen er lidt større blandt drenge end piger. Og de 19-åriges egen placering i uddannelsessystemet spiller en rolle. De unge i gymnasiet er mere interesserede i politik end unge, der er i gang med en erhvervsuddannelse.

Kun meget få unge har selv udøvet en eller anden form for politisk aktivitet. Men de har dog taget den overordnede indstilling, at man ved valg skal bruge sin stemmeret, til sig, og de fleste tilkendegiver, at de ved et kommende valg vil gå hen og afgive deres stemme.

-
- 1 Under domæne 5 (Sociale relationer) blev det vist, at unge i teenagealderen nu er lidt mindre hjemme hos hinanden, end de var for 4 år siden, men til gengæld hyppigere er i indbyrdes kontakt virtuelt på chatfora mv.
  - 2 Ifølge Danmarks Statistik havde 27 pct. af de 19-årige i 2013 fuldført en ungdomsuddannelse. Heraf 20 pct. en almen gymnasial, 6 pct. en erhvervsgymnasial, og 1 pct. en erhvervsuddannelse (EUD).
  - 3 Ved valget til EU-parlamentet i juni 2009 noteredes den hidtil laveste valgdeltagelse (57,7 pct.). De kommunale valgkampagner forud for de kommunale valg i november 2009 gik først for alvor i gang efter sommerferien. De seneste valg til folketing fandt sted i november 2007 og september 2011.
-

DOMÆNE 8

SUBJEKTIV TRIVSEL

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Subjektiv trivsel bliver defineret ud fra fem komponenter. Den første sætter fokus på, hvordan børn og unge vurderer deres eget helbred og har således en parallel til domæne 3 om helbred og sikkerhed. Den anden komponent handler om børns mentale tilstand og trækker på temaer, som blev bragt op under domæne 5 (sociale relationer) og 6 (adfærd og livsstil). Uddannelsesmæssig trivsel er temaet for den tredje komponent og handler om, hvad børn og unge synes om at gå i skole. Komponent 4 drejer sig om børns og unges oplevelse af personlig frihed. Den sidste komponent belyser børns og unges tilfredshed med livet mere generelt.

KOMPONENT 1: SELVVURDERET FYSISK HELBRED

Den overordnede helbredsmæssige trivsel er baseret på et helt enkelt spørgsmål. Interviewpersonerne blev bedt om at tage stilling til, om de syntes, at deres helbred er virkelig godt, godt, nogenlunde eller dårligt. For de 3-7-årige var det moren, der svarede vedrørende deres børn. Spørgsmålet har tidligere været anvendt i andre undersøgelser om børns velfærd og trivsel (HBSC-undersøgelserne).

Som det fremgår af figur 8.1.1, er det meget få, omkring 1 pct., der har et egentligt dårligt helbred. Vi interesserer os for de to nederste to kategorier: 'nogenlunde' og 'dårligt' i analysen af, hvem der relativt har det værst helbredsmæssigt. Tilsammen drejer det sig om 12 pct., der således defineret ikke har et godt helbred, mens 43 pct. angav, at helbredet er godt, og nogenlunde samme andel, 44 pct., svarede, at deres helbred er *virkelig* godt.

De yngre aldersgrupper (3-11 år) har, jf. figur 8.1.1, langt mere positive vurderinger af deres helbredstilstand end de ældre (15-19 år). Blandt de yngste 3-11 årige oplever 0-1 pct. således deres

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Selvvurderet fysisk helbred	3-19-årige, der vurderer, at helbredet er nogenlunde eller dårligt
Komponent 2: Psykisk sårbarhed	3-15-årige, der har indadvendte eller udadvendte adfærdsforstyrrelser, målt ved SDQ-skalaen 15-19-årige, der har haft en psykisk lidelse 15-19-årige, der har lidt af spiseforstyrrelser 15-19-årige, der har modtaget psykologhjælp 15-19-årige, der har forsøgt selvmord
Komponent 3: Uddannelsesmæssig trivsel	7-19-åriges skoleglæde
Komponent 4: Personlig frihed	11-19-åriges oplevelse af personlig frihed
Komponent 5: Livstilfredshed	11-19-åriges livstilfredshed

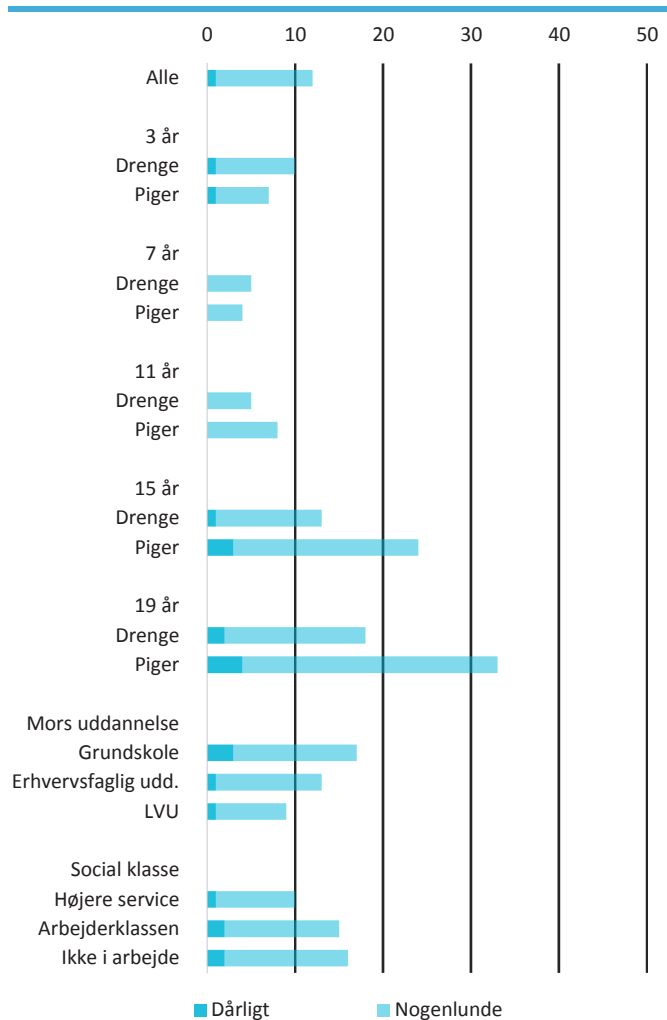
helbred som dårligt, mens 4-9 pct. oplever helbredet som nogenlunde. Blandt de 15-årige oplever 2 pct. helbredet som dårligt, og 16 pct. oplever det som nogenlunde. Og blandt 19-årige oplever 3 pct. helbredet som dårligt, mens hele 23 pct. svarer, at de har et nogenlunde helbred.

Gennemgående følges drenge og piger ad frem til og med 11-årsalderen, men herefter finder der en udskillelsesproces sted, idet pigerne rapporterer et væsentligt ringere helbred end drengene. Blandt de 15-årige drenge er der således 13 pct., der oplever hel-

bredet som dårligt eller nogenlunde, mens 24 pct. af pigerne rapporterer det samme. Blandt de 19-årige er kønsforskellene endnu mere markante. Her siger 18 pct. af drengene, at deres helbred er dårligt eller nogenlunde, mens den tilsvarende andel er 33 pct. blandt pigerne.

I forhold til køn og alder vægter de sociale forskelle i oplevet helbredstilstand mindre, men vi ser dog, at unge fra hjem med gode uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer har en mere positiv vurdering af deres helbred end unge fra hjem med ringere socioøkonomiske ressourcer.

FIG. 8.1.1: 3-19-åriges selvvalgte helbred. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Kønsforskellen er et iøjnefaldende fund, men i god overensstemmelse med andre resultater. Den internationale skolebørnsundersøgelse (Currie m.fl., 2012) viser således, at 15-årige piger i alle lande, der deltog i undersøgelsen, vurderer deres helbred ringere, end jævnaldrende drenge gør. Danske børn og unge placerer sig generelt i midten af feltet, når vi sammenligner unge i forskellige landes selvvalgte helbred.

KOMPONENT 2 - PSYKISK SÅRBARHED

BØRNS INDADVENDTE OG UDADVENDTE ADFÆRDSPROBLEMER

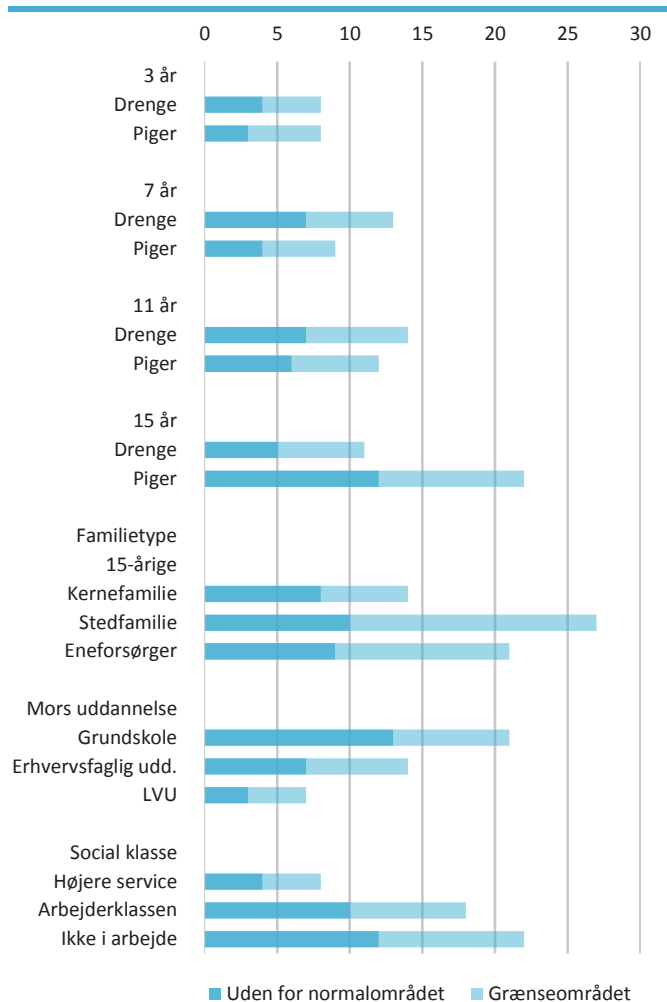
SDQ er en forkortelse for 'The Strengths and Difficulties Questionnaire' (Goodman m.fl., 2000), som er et spørgeskemabaseret screeningsinstrument, der anvendes til at identificere psykopatologiske tilstande, dvs. psykiske problemer og afvigende adfærd hos børn og unge i 3-16-års-alderen.

Instrumentet er udviklet på engelsk og er oversat til mange sprog. For nogle år siden blev det også oversat til dansk (Obel m.fl., 2003), og siden har det vundet popularitet ud over landet, hvor det både anvendes i forskningsbaserede undersøgelser (fx på SFI) og i klinikken (fx inden for pædiatrien, PPR og børne- og ungdomspsykiatrien). Det anses for at være et solidt og valideret

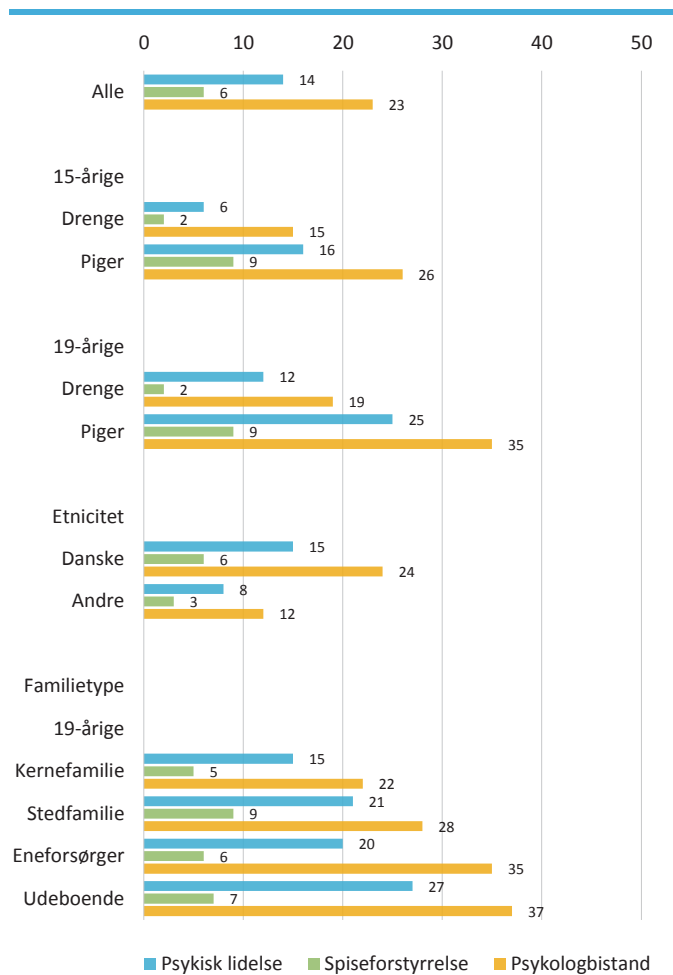
måleinstrument til screening og har den fordel, at det ikke tager så lang tid at udfylde. Det kan imidlertid ikke stå alene som diagnosticeringsværktøj i den kliniske virksomhed.

SDQ består af 25 udsagn, der besvares af barnet/den unge (eller forælderen) med 'passer ikke', 'passer delvist' eller 'passer godt'. Det dækker fire problemområder: 1) hyperaktivitet/uopmærksomhed, 2) emotionelle problemer, 3) adfærdsproblemer, 4) problemer i forholdet til jævnaldrende samt 5) ét styrkeområde (sociale styrker). Hvert område belyses ved hjælp af fem spørgsmål. Der er udarbejdet scoringssystem, så man kan opgøre, hvordan barnet placerer sig inden for hvert af de fem områder, og der er også udarbejdet et pointsystem for, hvordan barnet globalt set placerer sig. I den globale eller samlede opgørelse indgår områderne 1-4, men ikke området om sociale styrker. Barnet kan, afhængigt af, hvor mange point det scorer, falde i tre områder:

FIG. 8.2.1: 3-15-åriges indadvendte og udadvendte adfærdspøblemer. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 8.2.2: 15-19-årige, der har haft en psykisk lidelse, en spiseforstyrrelse eller har fået psykologbistand. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

i normalområdet, i grænseområdet til det normale og uden for normalområdet. 'Normal' forstås som en statistisk normalitet, dvs. det, flertallet gør.

I lyset af SDQ-instrumentets popularitet, nationalt som internationalt, har vi i denne undersøgelse valgt at medtage SDQ-målingen som en enkeltstående indikator på psykisk sårbarhed. De 19-årige indgår ikke i opgørelsen, da instrumentet på dataindsamlings-tidspunktet ikke er valideret i forhold til denne aldersgruppe.

Undersøgelsen viser, at det som helhed er 88 pct. af de 3-15-årige, der falder inden for normalområdet med hensyn til mental trivsel; 6 pct. befinder sig på grænsen til normalområdet, og 6 pct. falder helt udenfor. Disse tal svarer fuldstændigt til tallene fra 2009. Andelene, der befinder sig inden for og uden for normalområdet, svinger med alderen, jf. figur 8.2.1, idet andelen, der befinder sig på grænsen til normalområdet eller uden for normalområdet vokser fra 8 pct. i 3-års-alderen til 17 pct. i 15-års-alderen. Mønstrer går endvidere i retning af, at drenge trives dårligere end piger gennem den første del af barndommen, indtil det vender ved 15-års-alderen, hvor piger oplever at have flest vanskeligheder.

Ligesom vi har set det i mange af rapportens øvrige analyser spiller familietype og familiens socioøkonomiske ressourcer tilsyneladende en rolle i forhold til børns mentale trivsel. I 15-års-alde-

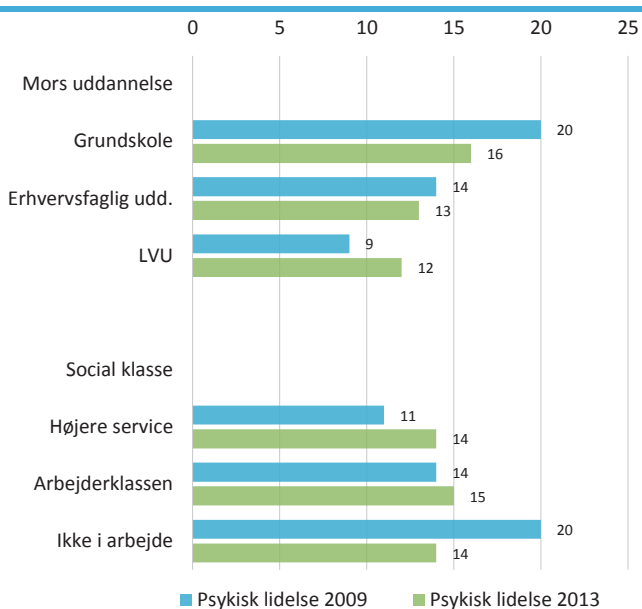
ren, hvor vi ser den største andel af børn med adfærdsproblemer, har 14 pct. af børn fra kernefamilier en adfærdsscore på grænsen eller uden for normalområdet, mens det samme gælder for 27 pct. af børn fra stedfamilier og 21 pct. af børn fra eneforsørgerfamilier. Ligeledes ser vi, at kun 7 pct. af børn fra familier med lange videregående uddannelser havner på grænsen eller uden for normalområdet, mens det samme gælder for 21 pct. af børn fra familier, hvor moren højst har en grunduddannelse.

PSYKISKE LIDELSER

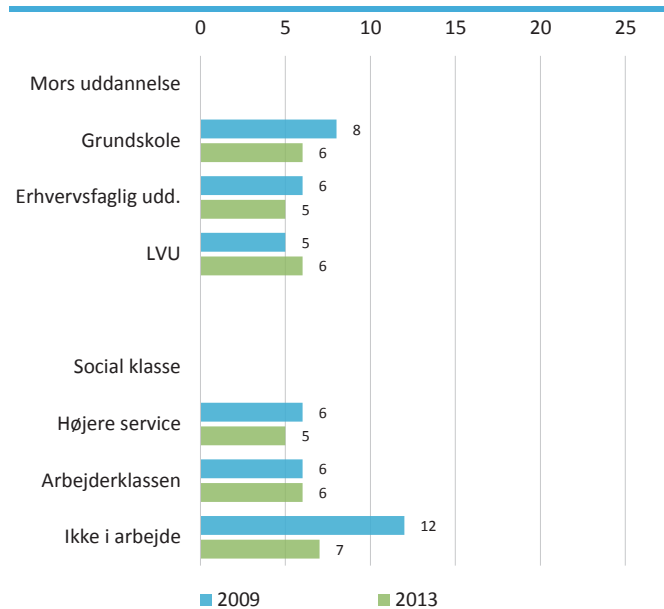
Figur 8.2.2 viser andelen af 15- og 19-årige, der har haft henholdsvis en psykisk lidelse, en spiseforstyrrelse eller har opsøgt en psykolog. Blandt de 15-19-årige unge, er det 14 pct., der angav, at de på mindst ét tidspunkt i deres tilværelse har haft en psykisk lidelse, 6 pct. har haft en spiseforstyrrelse, og 23 pct. har fået hjælp af en psykolog. For alle tre indikatorer er piger mere udsatte end drenge. 16 pct. af de 15-årige og 25 pct. af de 19-årige piger tilkendegav, at de har haft en psykisk lidelse mod hhv. 6 og 12 pct. af drengene. 9 pct. af pigerne mod 2 pct. af drengene angiver at have haft en spiseforstyrrelse. Og mens hele 26 pct. af de 15-årige og 35 pct. af de 19-årige piger angav at have fået hjælp af en psykolog, gælder det samme for 15 og 19 pct. af drengene.

Unge med etnisk minoritetsbaggrund rapporterer i mindre grad end danske unge om psykisk sårbarhed. Derudover er der, som vi har set det på mange andre områder af børn og unges trivsel,

FIG. 8.2.3: Socioøkonomisk sammensætning af unge med psykisk lidelse, 2009 og 2013. Procent

FIG. 8.2.4: Socioøkonomisk sammensætning af unge med spiseforstyrrelse, 2009 og 2013. Procent

forskel på unge i forskellige familietyper, idet unge fra kernefamilier rapporterer om mindre psykisk sårbarhed end unge fra andre familietyper og unge udeboende. Vi skal dog huske på, at piger er overrepræsenterede i gruppen af udeboende, og da piger har en væsentlig overhyppighed af psykisk lidelse, kan forskellene i psykisk lidelse mellem ude- og hjemmeboende i et vist omfang tilskrives kønsforskelle.

Siden 2009 er der, jf. figur 8.2.3, 8.2.4 og 8.2.5, tilsyneladende sket en udjævning af de socioøkonomiske forskelle, når det gælder hyppigheden af psykisk sårbarhed. Hvor vi sidst så en overhyppighed af psykisk mistrivsel i gruppen med få socioøkonomiske ressourcer, står de socioøkonomisk ressourcestærke og socioøkonomisk ressourcetsvage unge i denne undersøgelsesrunde nu næsten lige på dette område.

SELMORDSFORSØG

Den sidste indikator, der bidrager til at indkredse omfanget af unge med psykiske eller eksistentielle problemer, omhandler erfaringer med selvmordsforsøg, jf. figur 8.2.6. Her tilkendegav i alt 4 pct. af de unge, at de en eller flere gange havde forsøgt selvmord (2 pct. drenge og 6 pct. piger). Unge fra kernefamilier har i mindre grad end unge fra andre familietyper forsøgt at begå selvmord. Derudover er der en tendens til, at unge fra hjem med få socioøkonomiske ressourcer i lidt højere grad forsøger selvmord end unge fra socioøkonomisk bedrestillede hjem.

KOMPONENT 3: UDDANNELSEMÆSSIG TRIVSEL

Den tredje komponent, som omhandler børns og unges trivsel ved at gå i skole, består af en indikator, der er baseret på et simpelt spørgsmål: "Hvad synes du om skolen for øjeblikket?" Blandt de 7-19-årige svarede 58 pct., at de virkelig godt kan lide skolen, 37 pct. synes, at den er nogenlunde, 4 pct. kan ikke rigtig lide den, og 1 pct. kan slet ikke lide skolen. I analysen om social eksklusion er det de to sidstnævnte kategorier, vi sætter fokus på.

Undersøgelsen viser, at den uddannelsesmæssige trivsel er stærkt aldersbetinget og delvist også varierer med køn, jf. figur 8.3.1. Ved skolestarten i 7-års-alderen angiver det store flertal af mødrene til børnene, at disse er virkelig glade for at gå i skole, pigerne noget hyppigere (81 pct.) end drengene (71 pct.). Begejstringen daler imidlertid i løbet af tiden i grundskolen. I 11-årsalderen, hvor de fleste går i 5. klasse, er det godt halvdelen, der er virkelig glade for skolen, og ved udskolingen er det kun godt 40 pct., der trives virkelig godt ved at være i uddannelsen. Samtidig er andelen, der ikke kan lide skolen, steget til omkring 7 pct. Blandt de 19-årige, der er i uddannelse, vender billedet imidlertid igen. Her er 57 pct. af både drengene og pigerne virkelig glade for uddannelsen. Man skal erindre, at de 19-årige deltager i uddannelse på frivillig basis, og at de allermost skoletrætte på dette tidspunkt er sorteret fra.

FIG. 8.2.5: Socioøkonomisk sammensætning af unge, der har fået psykologbistand, 2009 og 2013. Procent

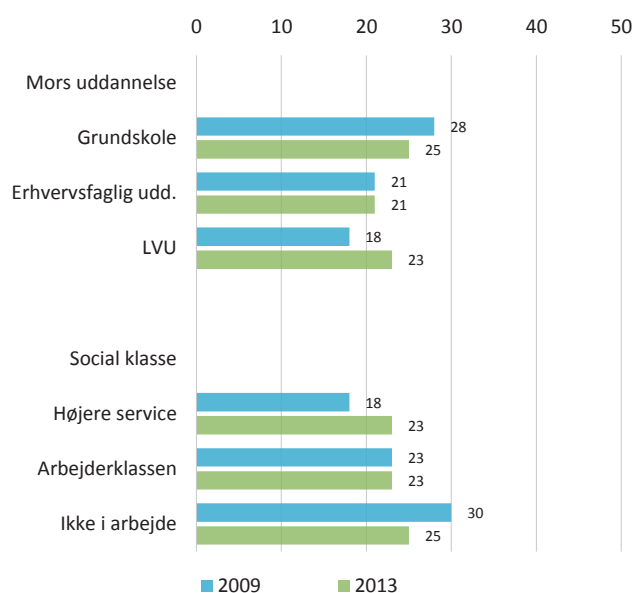
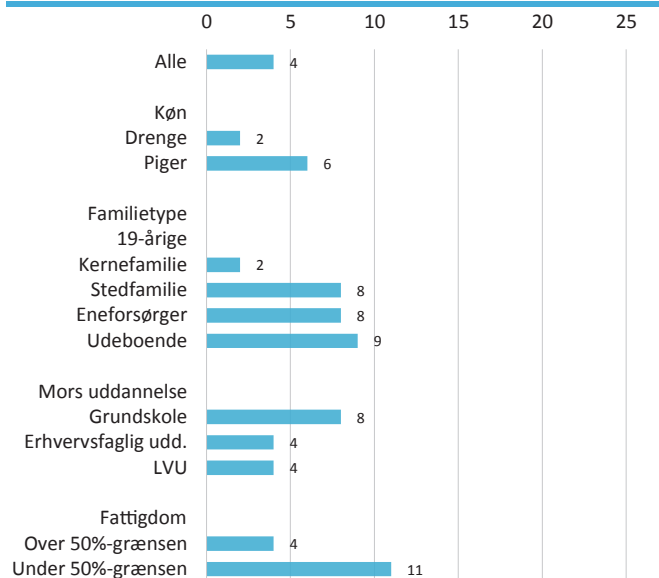
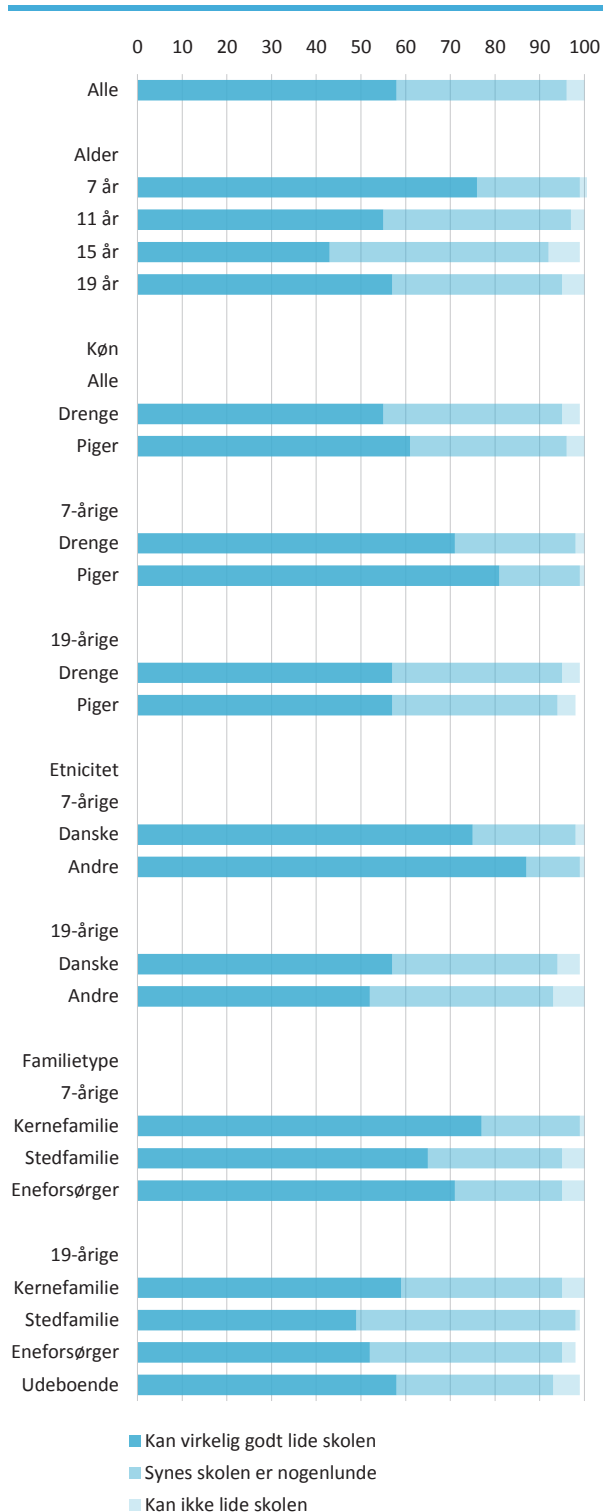

FIG. 8.2.6: 15-19-årige, der har forsøgt selvmord. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 8.3.1: 7-19-åriges skoleglæde. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

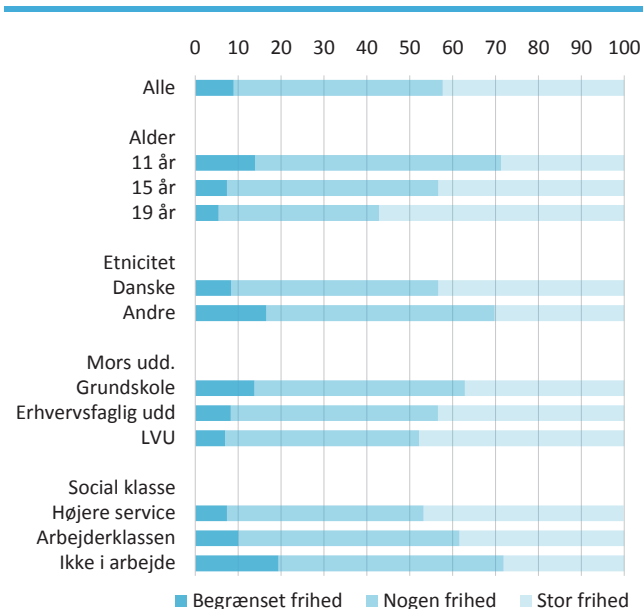
Vi har undersøgt, hvordan den uddannelsesmæssige trivsel varierer med de baggrundsvariable, som vi anvender i undersøgelsen, og finder generelt ikke mange stærke sammenhænge. Tendensen er dog, at børn og unge med anden etnisk baggrund er lige så glade for skolen som danske børn, ja, faktisk tegner billedet i retning af, at de gennemgående er gladere. Man skal dog erindre, at der i undersøgelsen er en lille overrepræsentation af etniske piger.

Sammenlignet med børn og unge i andre lande placerer Danmark sig i midten i forhold til skoletrivsel (Currie m.fl., 2012).

KOMPONENT 4: PERSONLIG FRIHED

Større børns og unges oplevelse af personlig frihed og autonomi har vi målt ved hjælp af tre spørgsmål formuleret som udsagn: 1) "For det meste kan du selv bestemme, hvad du bruger din tid til", 2) "Du føler dig fri til selv at bestemme, hvordan du vil leve dit liv", 3) "Normalt kan du frit sige, hvad du tænker og mener". Interviewpersonerne har fem svarmuligheder, der strækker sig fra 'helt uenig' til 'helt enig'. Den summerede indikator på personlig frihed kan antage værdierne fra 3 til 15, hvor 15 svarer til oplevelse af maksimal frihed (3 x 'helt enig'). Vi har udarbejdet et pointsystem, hvor 3-10 fortolkes som 'begrænset frihed', 11-13 point som 'nogen frihed', mens 14-15 forstås som 'stor frihed'. Ifølge denne definition er det 9 pct. af interviewpersonerne i undersøgelsen, der oplever at have begrænset frihed, 48 pct. har nogen frihed, mens 42 pct. har stor frihed.

FIG. 8.4.1: 11-19-åriges oplevelse af personlig frihed. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Figur 8.4.1 viser, at oplevelsen af frihed ligesom i 2009 varierer over alder. Blandt de yngste 11-årige oplever 29 pct. således stor frihed, mens hele 57 pct. af de 19-årige oplever det samme. Ligeledes genkender vi billedet fra 2009 af, at børn og unge med indvandrerbaggrund oplever mindre personlig frihed end danske unge, idet 43 pct. af danske unge mod kun 30 pct. af etniske minoritetsunge oplever stor frihed. Som noget nyt viser figur 8.4.2 også, at der mellem 2009 og 2013 er sket en social forskydning i børns og unges oplevelse af personlig frihed, således at vi i 2013 ser tydelige forskelle på oplevelsen af frihed blandt børn og unge med forskellig uddannelses- og klasse-mæssig baggrund. Således er det kun 37 pct. af børn og unge fra familier med få uddannelsesressourcer og 28 pct. af børn og unge med arbejdsløse forældre, der oplever stor frihed, mod 47 pct. af børn og unge fra familier tilhørende den højere serviceklasse.

KOMPONENT 5: LIVSTILFREDSHED

Som den sidste indikator har vi valgt at inddrage et mål om livstilfredshed baseret på måleinstrumentet 'Cantril's ladder 2' (Cantril, 1965), der er et velgennemprøvet instrument, der optræder i HBSC-undersøgelserne og andre internationale undersøgelser om børns trivsel (fx Rees m.fl., 2010).

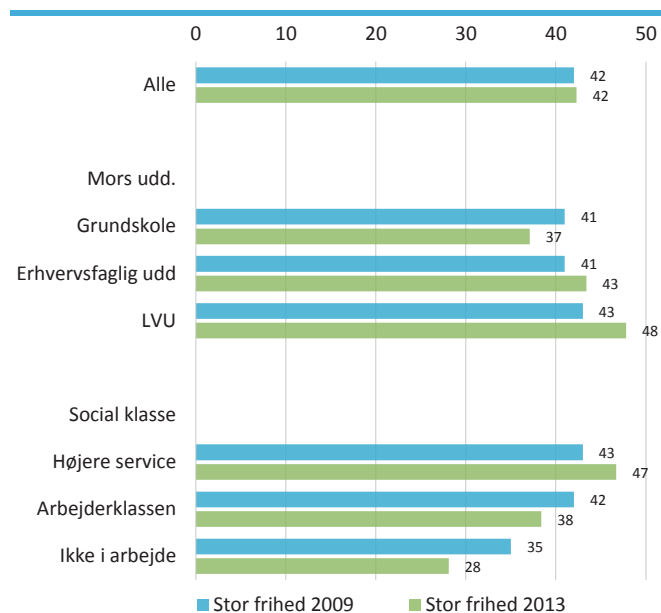
Spørgsmålsformuleringen lyder helt enkelt: "Hvor tilfreds er du for tiden med dit liv? – Angiv tilfredshed på en skala fra 0 til 10, hvor 10 betyder 'det bedst mulige liv' og 0 betyder 'det værst tænkelige liv'". Spørgsmålet er i sagens natur kun stillet til børn

og unge selv, dvs. de 11-, 15- og 19-årige respondenter. I overensstemmelse med de kategoriseringer, som anvendes i andre undersøgelser (Bradshaw, 2006; OECD, 2009; UNICEF, 2007), falder respondenter, der har placeret sig i området 0-5, i kategorien 'lav livstilfredshed'. De respondenter, der har placeret sig omkring området 6-8, har vi kategoriseret som 'middel livstilfredshed', mens man defineres ved at have 'høj livstilfredshed', hvis man har svaret 9 eller 10. Blandt respondenterne placerede 42 pct. sig i kategorien 'høj livstilfredshed', 52 pct. faldt i midtergruppen, mens 6 pct. (svarende til 195 af 3.063 respondenter) efter denne definition vurderede, at de havde 'lav livstilfredshed'. At et flertal af svarpersonerne placerede sig et stykke over midtpunktet er genkendeligt fra andre undersøgelser både gennemført blandt børn (fx Rees m.fl., 2010) og voksne (fx Gallup, 2009). De relativt få respondenter i hver aldersgruppe, der scorede lavt på livstilfredhedsstigen, indebærer, at forskellene skal være store, for at man kan tale om, at disse er signifikante.

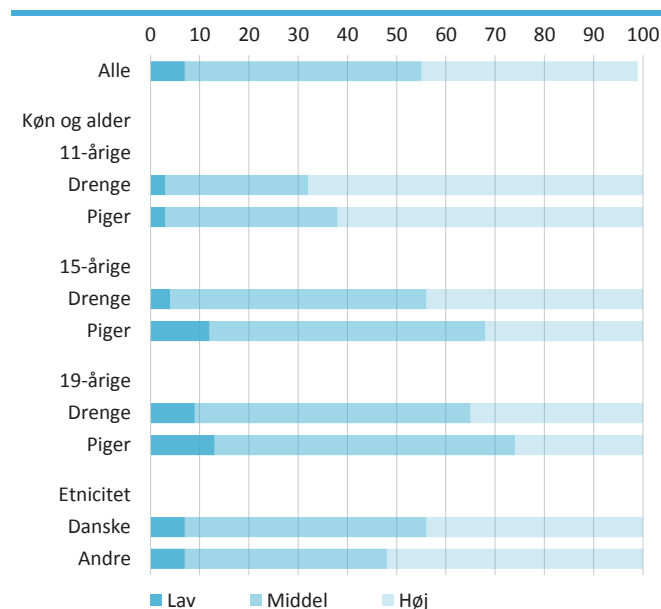
Som det ses af figur 8.5.1, varierer oplevet livstilfredshed med både køn og især med alder: Blandt de 11-årige er det som helhed 3 pct., der angiver, at deres livstilfredshed er lav, mens de tilsvarende andele for 15-årige er 4 pct. for drenge og 12 pct. for piger, mens der i 19-års-alderen er 13 pct. af de unge kvinder, som angiver at have ringe livstilfredshed mod 9 pct. af de unge mænd.

I overensstemmelse med, hvad anden forskning (Rees m.fl., 2010) har konstateret, finder vi beskedne sammenhænge mellem

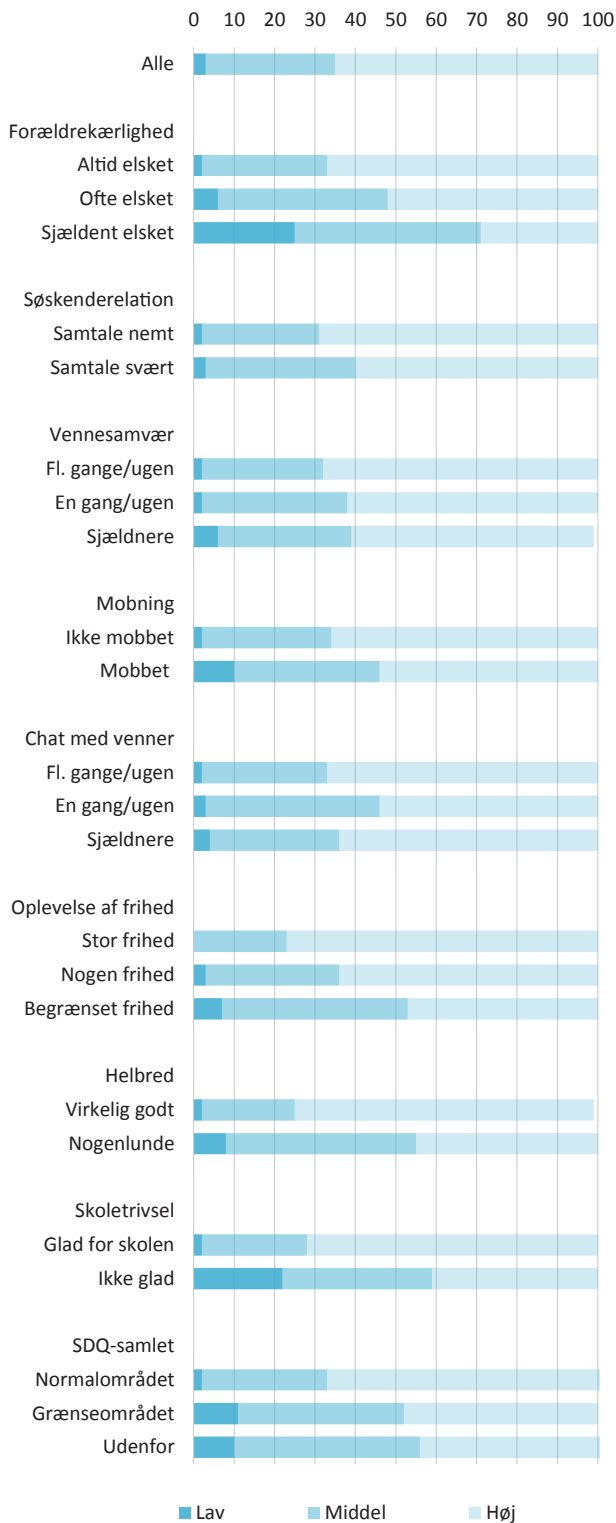
FIG. 8.4.2: 11-19-åriges oplevelse af personlig frihed. 2009 og 2013. Procent

FIG. 8.5.1: 11-19-åriges livstilfredshed. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FIG. 8.5.2: 11-åriges oplevede tilfredshed med livet, sammenhæng med udvalgte sociale og individuelle faktorer. Procent

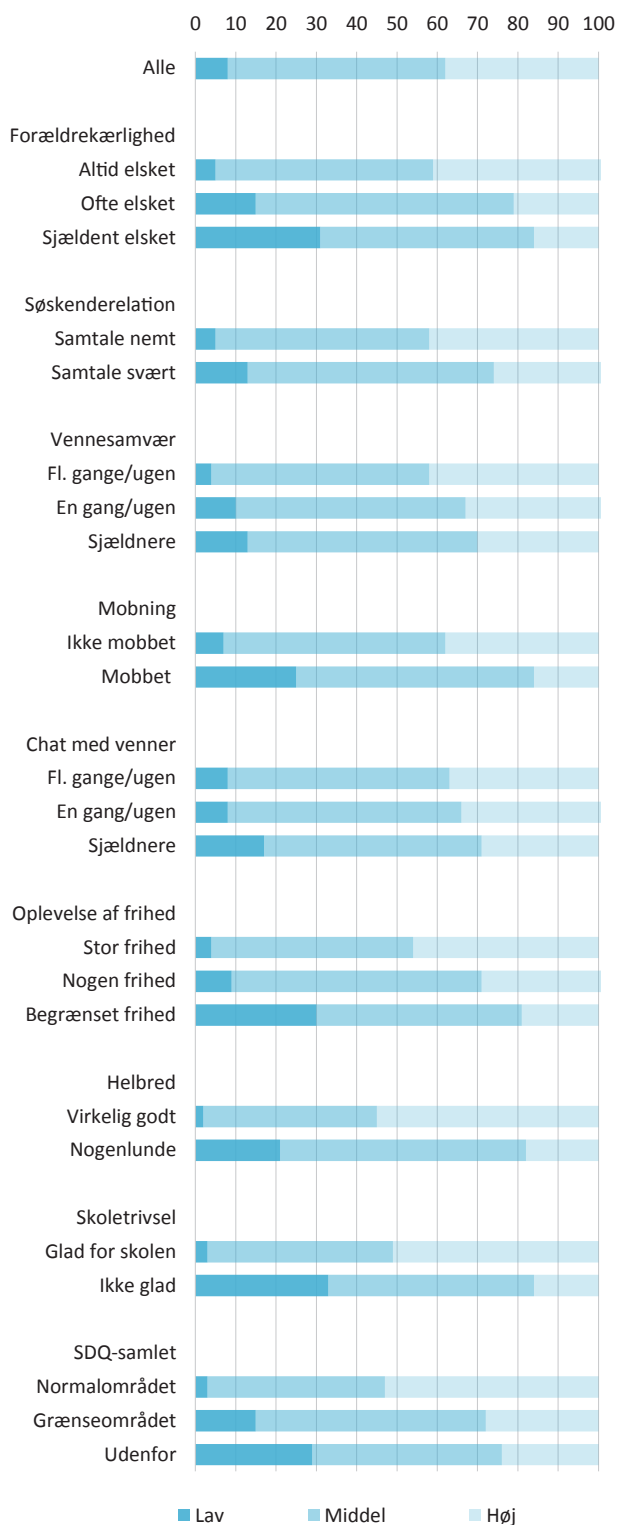
de socioøkonomiske baggrundsforhold og oplevet livstilfredshed. Til gengæld er livstilfredshed, som vi i figur 8.5.2, 8.5.3 og 8.5.4 viser separat for hhv. 11-årige, 15-årige og 19-årige, tæt sammenhængende med børns og unges sociale og følelsesmæssige integration i familien og vennenetværket og ligeledes tæt forbundet med deres helbred, trivsel i skolen, adfærd og oplevelse af personlig frihed.

Blandt 11-årige, der altid føler sig elsket af deres forældre, oplever 67 pct. meget høj livstilfredshed, mod kun 29 pct. af de, der sjældent oplever deres forældres kærlighed. Livstilfredsheden er 13 procentpoint lavere hos 11-årige, der er blevet mobbet inden for det seneste halve år, sammenlignet med dem, der ikke er blevet mobbet. Blandt 11-årige med et virkelig godt helbred eller stor glæde ved skolen har godt 70 pct. en høj livstilfredshed, mens det samme kun gælder godt 40 pct. af dem, der oplever deres helbred som nogenlunde eller ikke bryder sig om skolen.

Billedet gentager sig i det store hele, når det gælder de 15-årige og 19-årige. Vi ser dog, at betydningen af relationer til jævnaldrende og søskende træder lidt tydeligere frem i disse aldersgrupper.

Da vi under domæne 5 og 7 så, at børn og unge i højere grad end tidligere udlever deres sociale liv via sociale medier, har vi her undersøgt, hvordan livstilfredshed og hyppighed af kontakt via chat-fora hænger sammen. For de 15-årige er hyppigere kontakt via de sociale medier forbundet med højere livstilfredshed, men for

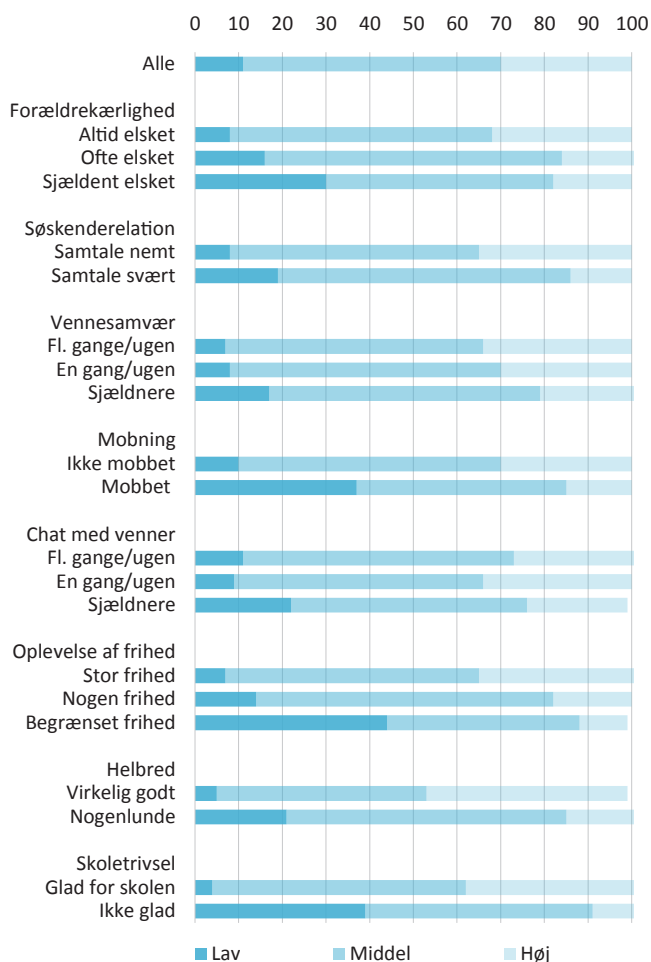
FIG. 8.5.3: 15-åriges oplevede tilfredshed med livet, sammenhæng med udvalgte sociale og individuelle faktorer. Procent

de 11- og 19-åriges vedkommende er billedet ikke så klart. For de 11-årige synes det ligegyldigt, om deres virtuelle samvær foregår hyppigt eller sjældent, og for de 19-årige ser det ud til, at ugentlig kontakt via de sociale medier er forbundet med lidt højere livstilfredshed end kontakt flere gange om ugen. Når det gælder det fysiske samvær med venner, ser vi en tydeligere sammenhæng mellem hyppig kontakt og høj livstilfredshed. Disse forskelle på fysisk og virtuel social kontakt kan måske tolkes således, at det fysiske samvær er mere forpligtende end det virtuelle, og at kontakt via de sociale medier ikke er så stærk en indikator på social integration som den fysiske kontakt.

Når vi sammenligner danske børns livstilfredshed med livstilfredshed blandt børn i andre lande, placerer de 11-årige sig ca. midt i feltet, mens de 15-årige placerer sig i toppen. Der er forskelle på danske pigers og danske drenges placering, idet de

FIG. 8.5.4: 19-åriges oplevede tilfredshed med livet, sammenhæng med udvalgte sociale og individuelle faktorer. Procent

15-årige drenge placerer sig i den absolutte top, mens pigerne placerer sig midt i feltet af andre 15-årige piger, når det gælder livstilfredshed (Currie m.fl., 2012).

OPSUMMERING

På grundlag af gennemgangen finder vi grundlag for at konkludere om børns og unges selvoplevede trivsel, at:

- Alder og køn har sammenhæng med den almene helbredstilstand, psykisk sårbarhed og den generelle livstilfredshed: Det er især de unge kvinder, der tegner sig for de negative tendenser.
  - I forhold til den uddannelsesmæssige trivsel er yngre skolebørn gladere for skolen end de ældre, og piger er frem til 15-års-alderen gladere for skolen end drenge.
  - Børn og unge, der lever i stedfamilier, rapporterer lidt hyppigere om et ringere alment helbred, større psykisk sårbarhed og ringere skoletrivsel end dem, der lever i kernefamilier.
  - Børn fra familier med få uddannelsesmæssige ressourcer og en placering i den nedre del af samfundshierarkiet rapporterer om lidt dårligere helbred og flere indadvendte og udadvendte adfærdsproblemer end børn fra socioøkonomisk bedre stillede familier. Vi ser også en overhyppighed af selvmordsforsøg blandt unge fra fattige familier. Når det gælder psykisk sårbarhed, kan vi siden 2009 se en udjævning af sociale forskelle, således at det i 2013 i næsten lige høj grad er unge fra de socioøkonomisk bedst stillede familier som unge fra familier med få socioøkonomiske ressourcer, der rammes. Forældres uddannelsesniveau og øvrige socioøkonomiske ressourcer spiller heller ikke nogen stor rolle for børns og unges trivsel i skolen.
  - Oplevelsen af frihed er størst blandt de ældste. Derudover ser vi en sammenhæng mellem personlig frihed og etnicitet og som noget nyt også tydelige socioøkonomiske forskelle på oplevet frihed.
- Oplevet frihed er for alle 11-19-årige forbundet med oplevelsen af livstilfredshed. Det samme er relationer til forældre, søskende og venner og i særdeleshed oplevelsen af helbredet, skolen og for de 11-15-årige, hvorvidt de har adfærdsmæssige problemer.

OPSAMLING OG KONKLUSION

UDVIKLINGSTRÆK FRA 2009 TIL 2013

INDLEDNING

Lad os starte med at rekapitulere: Da vi i 2009 gennemførte undersøgelsen *Børn og unge i Danmark* for første gang, var det et centralt formål at beregne omfanget af udsatte børn her i Danmark. I beregningen inddrog vi langt de fleste af de indikatorer, der – dengang som nu – indgår i undersøgelsen. Indikator for indikator fastsatte vi grænser for, hvornår en hændelse eller adfærd kunne være problematisk for et barn på netop det område, indikatoren målte. Ud fra det antal indikatorer, som børn og unge kunne 'falde igennem på' inden for hvert af undersøgelsens otte velfærdsdomæner, opstillede vi derefter grænser for, hvornår et barn eller en ung måtte betragtes som udsat (hhv. inkluderet) på det enkelte domæne. I erkendelse af, at udfald på nogle indikatorer har mere graverende betydning for børns udsathed end andre, foregik denne bedømmelse ikke mekanisk. Desuden var vores grænsesætning streng: Der skulle meget til, førend et barn eller en ung blev defineret som udsat i forhold til et velfærdsdomæne. Til sidst talte vi op, hvor mange børn og unge der slet ikke 'faldt ud' på nogen af domænerne, hhv. var udsatte på et, to, tre eller flere af domænerne. Vi nåede på den baggrund frem til, at 9 pct. af de børn og unge, som deltog i spørgeskemaundersøgelsen, kunne defineres som udsatte, fordi de 'faldt ud' på tre eller flere velfærdsdomæner. Fordi der er en social skævhed i, hvem der deltager i spørgeskemaundersøgelser, udførte vi en lignende beregning i hele børnepopulationen (registerdata). Den ledte frem til et noget større tal, nemlig, at 15 pct. af alle børn og unge i Danmark var udsatte.

Den anvendte analysemetode rummer både fordele og ulemper. Vi betragtede det som en fordel at få det samlede omfang af

udsathed i børnebefolkningen kortlagt empirisk. Man skal imidlertid være bevidst om, at den type indeksberegninger altid vil være et resultat af forskernes konstruktioner. Blandt ulemperne er, at metoden ikke kan forklare, hvad der påvirker børn og unges sandsynlighed for at være udsatte, fordi modellen inddrager alle baggrundsforhold. Den bliver så at sige selvforklarende. Desuden er det vanskeligt at belyse, hvordan de enkelte indikatorer virker og spiller sammen.

I denne anden og opdaterede udgave af *Børn og unge i Danmark* har vi anlagt en mere forenklet tilgang. Med afsæt i de enkelte indikatorer har vi fokuseret på eventuelle forandrings-tendenser i perioden mellem de to dataindsamlinger i 2009 hhv. 2013. Herved kan man helt specifikt kortlægge, hvor der evt. er sket ændringer og i forlængelse heraf, om der tegner sig nogle systematiske mønstre. Vores udgangspunkt for analyserne har imidlertid været konservativt: Man kan ikke forvente, at der vil ske meget afgørende forskydninger i børnevelfærden på blot 4 år.

Nedenfor følger først en opsamlende beskrivelse af, hvordan børns velfærd og trivsel tegner sig i 2013 i forhold til de gennemgående baggrundsvariable, som undersøgelsen anvender: alder, køn, etnisk baggrund, familietype og social baggrund. Vi vurderer herunder, om der er sket væsentlige bevægelser i forhold til dataindsamlingen i 2009. Derefter følger med afsæt i de enkelte indikatorer en opsamlende gennemgang af positive hhv. negative ændringer i perioden fra 2009 til 2013: Vi fokuserer her dels på væsentlige ændringer, som gælder for alle undersøgelsens fem aldersgrupper, dels på ændringer, som efterlader et samlet mønster.

VARIATIONER I FORHOLD TIL UNDERSØGELSENS BAGGRUNDSFORHOLD

ALDER

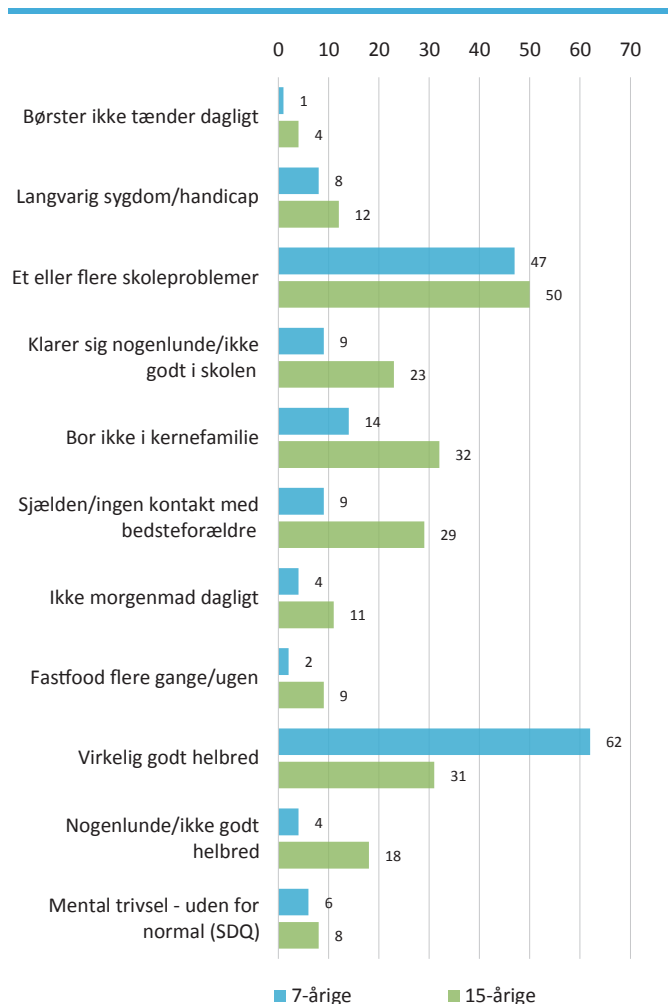
Overordnet tyder undersøgelsen på, at de allerfleste børn har en god start på livet. De fleste er ved godt helbred gennem de første leveår, de er veltilpassede i daginstitutionen, og de har fornuftige kost- og motionsvaner. Ved skolestart er de glade for at gå i skole, og deres mødre synes, at de klarer sig fagligt godt. De yngre skolebørn har et aktivt fritidsliv, og de allerfleste er i 11-års-alde-

ren glade for livet. Som helhed tyder undersøgelsen også på, at de yngre børn vokser op under gode materielle vilkår og får den nødvendige omsorg af deres forældre. Vi har også peget på, at de institutioner, som børn færdes i, yder et bidrag til børnevelfærden. Når de yngre børn deltager i kulturelle tilbud (fx kommer i teatret eller på museum) eller har gode kostvaner (fx får frisk frugt hver dag), kan det være et resultat af skolernes aktiviteter eller daginstitutionernes tilbud.

I takt med at barnet vokser til, bliver livet imidlertid mere komplekst. Gennem opvæksten får en stigende andel erfaringer med, at familiebåndene bliver skrøbelige, fordi forældrene går fra hinanden, eller fordi kontakten til bedsteforældre udtyndes. I teenageårene bliver tilværelsen mere risikabel; det er et livsvilkår ved at være ung. Forældrene løsner grebet om børnene, og de må selv afprøve nye veje, bl.a. i netværket af jævnaldrende. Det kan indbefatte erfaringer med nydelsesmidler som alkohol, tobak og stoffer og en færden i nattelivet, som kan gøre dem mere udsatte. Et større ansvar for eget liv indebærer også, at nogle får dårligere kostvaner, og at forbindelsen til de organiserede fritidsaktiviteter slippes. Desuden ser vi, at livstilfredsheden og den selvoplevede helbredsmæssige trivsel bliver mindre. Figur 9.1, som sammenstiller yngre børn (7 år) og ældre børn (15 år) i forhold til udvalgte indikatorer, illustrerer nogle af disse aldersbetingede variationer.

Iøjnefaldende er det, at glæden ved at gå i skole aftager noget med stigende alder, og det gør tiltroen til egen faglig formåen også. Skolen er en sorteringsproces, og i den honorerer piger

FIG. 9.1: Udvalgte indikatorer på aldersbetingede variationer. 7-årige og 15-årige i 2013. Procent

bedre forventningerne om boglighed end drengene. Det kan aflæses af både de faglige præstationer og af forventningerne til fremtiden. I 19-års-alderen er godt hver fjerde ikke i uddannelsessystemet. Blandt dem er 3 ud af 4 i arbejde, resten laver ikke noget. Nogle holder på det alderstrin et sabbatår, er ude at rejse eller er ved militæret. Man må forvente, at nogle finder ind i uddannelsessystemet senere. Alligevel antyder tallene en afstand til den politiske målsætning om, at 95 pct. af de unge bør være under uddannelse.

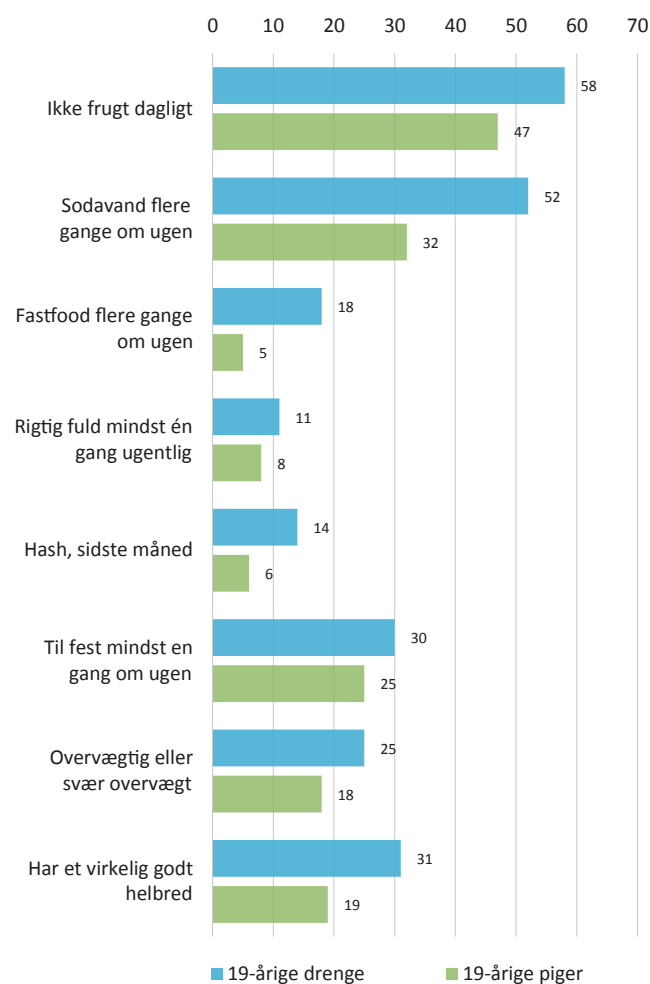
Når disse overordnede træk er nævnt, er det også vigtigt at bemærke, at forskellene mellem de yngre 7-årige og de ældre 15-årige på nogle områder er blevet mindre fra 2009 til 2013. Det gælder i forhold til de livsstilsbetingede indikatorer om morgenmad, fastfood og motion. Det skyldes, at de 15-årige nu lever sundere. Til gengæld, når det drejer sig om den selvrapporterede helbredstilstand, er afstanden mellem yngre og ældre blevet større. Det skyldes, at andelen af 15-årige, der vurderer, at deres helbred ikke er godt (eller blot nogenlunde), er vokset med 10 procentpoint – fra 8 til 18 pct.

KØN

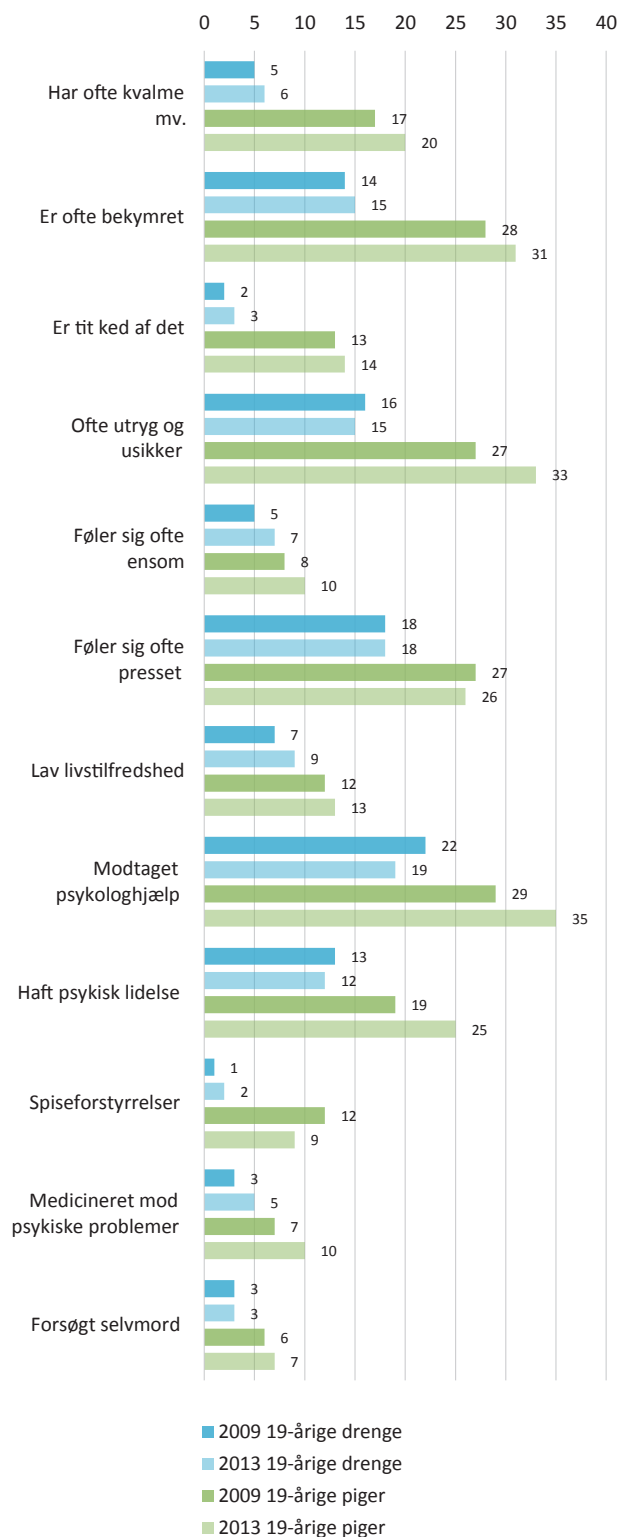
Når det drejer sig om køn, finder undersøgelsen ikke gennemgående og store forskelle mellem yngre drenge og piger. Fra teenagealderen derimod udvikler drenges og pigers adfærd sig på nogle områder i forskellig retning. Det illustrerer vi her med afsæt i den ældste aldersgruppe, de 19-årige.

For det første kan vi konstatere visse kønsbetingede forskelle i livsstil, jf. figur 9.2. Drengene opfører sig gennemgående mindre fornuftigt end pigerne. Det kommer bl.a. til udtryk ved, at de spiser mindre frugt, hyppigere indtager fastfood og meget sodavand og således hyppigere har mindre sunde kostvaner end pigerne. De er også lidt hyppigere forbrugere af meget alkohol og hash, og de går mere til fester. Men der er ikke væsentlig forskel på unge drenges og pigers motionsvaner. At der er flere overvægtige drenge end piger er måske derfor ikke så overraskende. Til gengæld kan det i netop det perspektiv fremstå som lidt af et paradoks, at drenge hyppigere end piger oplever, at deres helbred er på toppen. Samtidig er det dog væsentligt at fremhæve, at på næsten alle de målte områder, som vises i figur 9.2, er kønsforskellene blevet mindre i perioden fra 2009 til 2013. Det er drengene, som har rykket sig i den rigtige retning. De nærmer sig derved pigernes relativt lave niveau for livsstilsbetingede risici.

FIG 9.2: Livsstilsbetingede indikatorer hos 19-årige drenge og piger. 2013. Procent

FIG. 9.3: Udvalgte indikatorer på 19-årige drenge og pigers trivsel i 2009 og 2013. Procent

Vi har i undersøgelsen også set tegn på, at unge drenge hyppigere end jævnaldrende piger markerer sig negativt ved en udadreagerende adfærd, som kan skade dem selv eller deres opgivelser. I forhold til piger er de på nogle områder hyppigere på 'kant med loven', ligesom de også selv er mere udsatte for vold eller trusler herom. For piger derimod er der en markeret tendens til at vende tingene indad. Forskellene mellem unge piger og drenge illustreres i figur 9.3, som viser en række indikatorer på indadreagerende adfærd. På næsten alle indikatorer rapporterer de unge piger mindst dobbelt så hyppigt som drenge om gener med helbredet og emotionelle problemer; de føler sig oftere ensomme og presede; deres livstilfredshed befinder sig på et lavere niveau; de oplyser hyppigere om psykiske lidelser (25 pct.) (herunder spiseforstyrrelser) og selvmordsforsøg (7 pct.), ligesom de betydeligt hyppigere har modtaget psykologhjælp (35 pct.)

Undersøgelsen kan ikke afdække, hvilke fænomener disse oplysninger dækker over. Selvom der sandsynligvis er en diskrepans mellem fx de selvrapporterede psykiske problemer og egentlige kliniske diagnoser, fremstår forekomsterne som ganske høje. Allerede da resultaterne fra den første undersøgelsesrunde om *Børn og unge i Danmark* forelå, pegede vi på det foruroligende i, at så mange unge piger tilsyneladende har mentale trivselsproblemer. Her 4 år senere peger tendenserne i retning af, at udviklingen er forværret på de allerfleste indikatorer. Påfaldende er også, at samme udviklingstendens på flere områder kan iagttages for de unge drenge, om end på et lavere niveau. På enkelte

områder er tendensen dog, at udviklingen er gået den rigtige vej eller stagnerer for pigerne: Det gælder således forekomsten af selvrapporterede spiseforstyrrelser og oplevelsen af at føle sig tidspresset.

Andre undersøgelser har vist, at børns og unges mentale helbredsproblemer over en årrække har udvist en stigende tendens. Vores undersøgelsesresultater falder med andre ord godt i tråd med anden dokumentation om dette tema. Der findes ingen enkle forklaringer på, hvorfor man ser denne stigning.

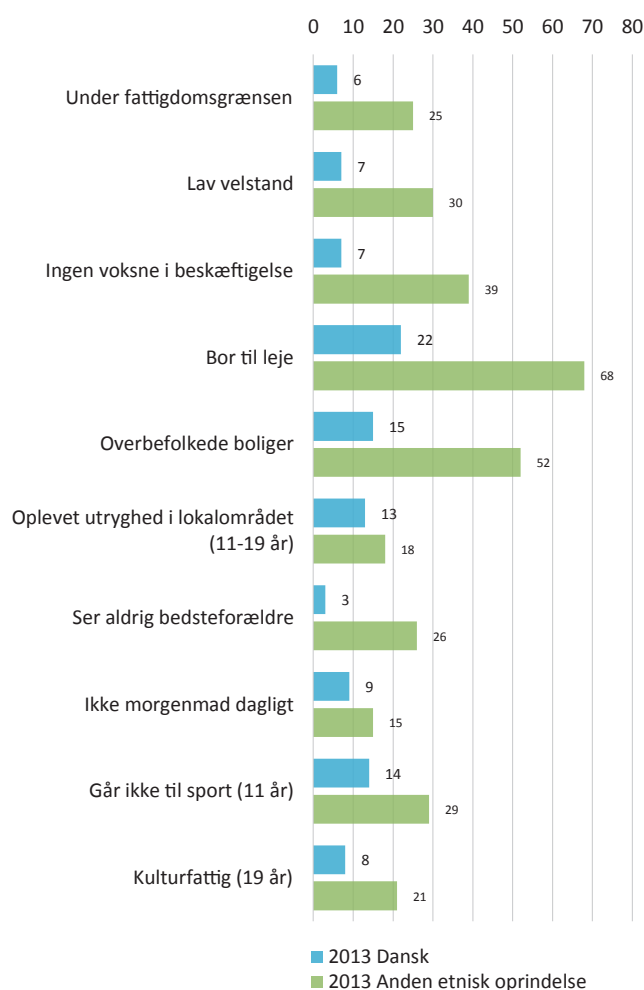
BØRN OG UNGE MED DANSK OG ANDEN ETNISK BAGGRUND

Cirka 10 pct. af børnebefolkningen i Danmark er indvandrere eller efterkommere; blandt de yngre årgange er flest efterkommere. Som vist i beskrivelsen under domæne 2, hidrører de fleste etniske minoritetsbørn fra ikke-vestlige lande, men de senere år har andelen fra de nye EU-lande, navnlig Polen, været stigende.

Da vi i 2009 gennemførte en samlet beregning om børns og unges udsathed, fandt vi, at tre gange så mange børn og unge med anden etnisk oprindelse befandt sig i risikozonen for marginalisering (20 pct.) i forhold til børn og unge af dansk herkomst (7 pct.). Selvom der var visse trivselsforskelle mellem 3-årige småbørn med dansk hhv. anden etnisk oprindelse, var disse ikke markante. Forskellene øges imidlertid op gennem opvæksten, navnlig fra 11-års-alderen og frem.

Dengang som nu er det især domænerne om materiel og bolig-mæssig velfærd, som bidrager til at gøre børn og unge med anden etnisk baggrund mere udsatte. I forhold til majoritetsdanske børn og unge har de etniske minoritetsbørn og -unge markant dårligere opvækstbetingelser på disse områder. Det illustreres af figur 9.4, som bl.a. viser, at etniske minoritetsbørn og unge fire gange så hyppigt som danske jævnaldrende er indkomstfattede og lever i familier med lav velstand. Påfaldende er det også, at 4 ud af 10 etniske minoritetsbørn og -unge lever i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse; blandt børn af dansk herkomst er den tilsvarende andel 7 pct. Desuden bor børn med anden etnisk oprindelse markant hyppigere til leje og lever i overbefolkede boliger, ligesom de lidt hyppigere end danske børn selv oplever, at deres boligområde er utrygt at bo i. Det reflekterer sikkert, at de hyppigere bor i socialt belastede kvarterer.

FIG 9.4: Udvalgte indikatorer på levevilkår for børn med dansk og anden etnisk oprindelse. 2013. Procent

I forhold til de øvrige velfærdsdomæner viser undersøgelsen ingen gennemgående forskelle mht. helbred og sikkerhed (domæne 3) eller i forhold til adfærd og livsstil (domæne 6), skønt der på enkeltstående indikatorer (fx morgenmadsvaner) er visse variationer. I forhold til det uddannelsesmæssige område (domæne 4) finder vi på den ene side, at karakterniveauet blandt 15- og 19-årige med anden etnisk baggrund er lavere end blandt danske jævnaldrende. På den anden side rapporterer børn med anden etnisk baggrund hyppigere om færre skoleproblemer og en større glæde ved skolen end danske børn og unge. Vi kan ikke afvise, at disse fund beror på en systematisk skævhed i data, fx fordi børn og unge med svage læsekompetencer har fravalgt at deltage i undersøgelsen. De områder, der ellers bidrager til at skubbe de etniske minoritetsbørn og -unge ud i en risikozone for udsathed, er for det første domæne 5 om sociale relationer, hvor vi bl.a. ser, at etniske minoritetsbørn noget sjældnere end danske børn og unge får støtte hjemmefra til lektier. Desuden har børn og unge med anden etnisk oprindelse markant sjældnere adgang til den ressource, som bedsteforældre kan være – sandsynligvis, fordi en del af dem lever i udlandet. Yderligere deltager børn og unge med anden etnisk oprindelse sjældnere i det organiserede fritidsliv og benytter heller ikke i samme omfang som majoritetsdanske jævnaldrende de kulturelle tilbud (domæne 7).

Når vi sammenholder de to måletidspunkter i 2009 og 2013 er der på visse områder positive udviklingstendenser. For det første finder vi, at der i 2013 er færre børn og unge med indvandrer-

er efterkommerstatus, som lever i lejeboliger. Det tyder på, at flere familier har fået økonomisk mulighed for at flytte i ejerbolig. Måske kan netop dette forhold også forklare, at færre indvandrere og efterkommere oplever boliggener i 2013 og sjældnere føler sig utrygge i lokalområdet. For det andet ser vi en positiv udviklingstendens i forhold til deltagelse i fritidslivet, idet færre er udelukket fra at gå til sport i 2013 (29 pct.) i forhold til i 2009 (40 pct.). Alligevel er afstanden til de danske børn betydelig. Her var det i 2013 14 pct., som ikke gik til sport.

FAMILIETYPER

Kernefamilien er normen i begyndelsen af de fleste børns liv, men sådan bliver det ikke ved med at være. En del børn oplever gennem opvæksten, at forældrene går fra hinanden. Nogle kommer til at leve i en eneforsørgerfamilie, mens andre får erfaringer med stedfamilier, fordi den ene eller begge forældre flytter sammen med en ny partner. Blandt 19-årige unge lever 57 pct. af forældrene fortsat sammen. Blandt børn, der ikke lever i kernefamilie, oplyser hver sjette, at de ingen kontakt har med den ene af forældrene. Desuden peger undersøgelsen på, at erfaringer med familiebrud hyppigere fører til, at unge flytter tidligt hjemmefra.

Der er en tydelig social gradient i, hvem der forbliver i kernefamilien, og hvem der oplever familiebrud: Børn fra socioøkonomisk svagt stillede grupper har hyppigere erfaringer med, at familien opløses. Undersøgelsen peger på, at børn og unge, der ikke lever i kernefamilier, hyppigere er udsatte. Det beror bl.a. på, at hushold-

ninger med enlige forsørgere typisk har færre materielle ressourcer til rådighed, og det kan forhindre børn og unge fra at deltage i samme aktiviteter som deres jævnaldrende, der bor i kernefamilier. I figur 9.5, som sammenstiller 15-årige i kerne- og eneforsørgerfamilier i forhold til en række udvalgte og langt fra udtømmende liste af indikatorer, kommer resourceknapheden fx til udtryk ved, at børn i eneforsørgerfamilier hyppigere har en lav velstand, flere boliggere og sjældnere deltager i fritidslivet, fx i sport.

Der er tegn på, at 3-årige småbørn af enlige forsørgere på nogle områder er dårligere stillede end jævnaldrende børn i kernefamilier. Flere småbørn i eneforsørgerfamilier lider materielle afsavn, og også i forhold til helbredsområdet ses, at de lidt sjældnere end børn i kernefamilier er omfattet af helbredsforebyggende tiltag, fx tandbørstning. I de ældre aldersgrupper ser vi, at børn, der ikke lever i kernefamilier, på en række parametre hyppigere er

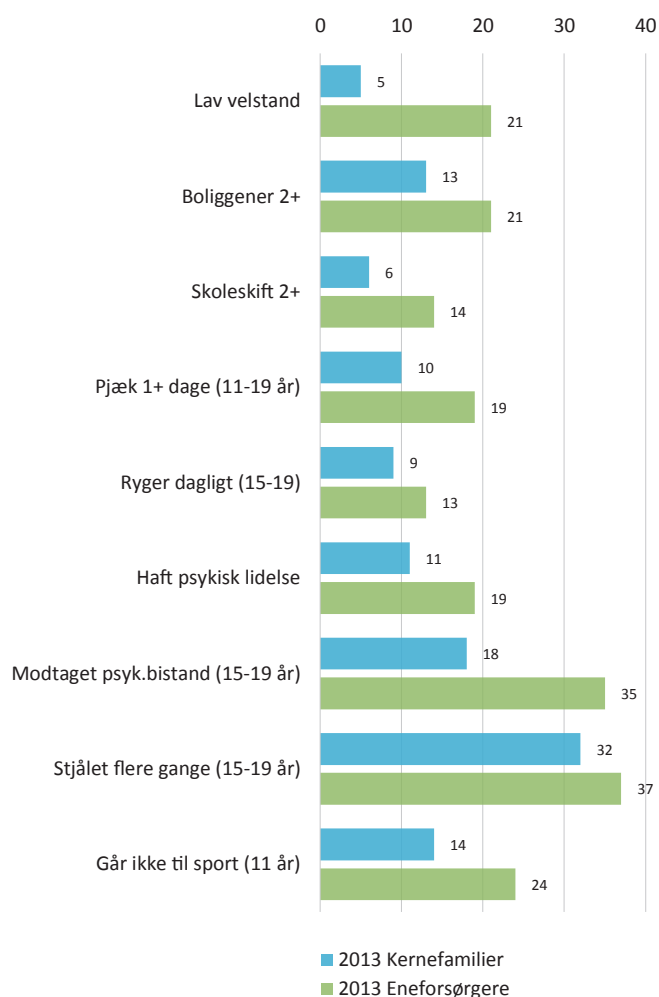
involveret i forskellige former for risikoadfærd og også hyppigere udviser tegn på sårbarhed.

Vi finder ud fra undersøgelsen ikke umiddelbart belæg for at sige, at sammenbragte familiedannelser, hvor der kommer en stedforælder (og ny forsørger) ind i billedet, bidrager til at minimere børns risiko for udsathed. Tværtimod ser vi, at børn og unge, der lever i stedfamilier, hyppigere har erfaringer med konflikter med jævnaldrende, mobning og ensomhed i forhold til børn i andre familietyper. De rapporterer også lidt hyppigere om et ringere alment helbred, større psykisk sårbarhed og ringere skoletrivsel end dem, der lever i kernefamilier.

De observerede forskelle kan være et resultat af de ressourcer og processer, der er på spil i forskellige familiesystemer. Børn i kernefamilier vokser typisk op i et intakt normsystem med ét fælles værdisystem omkring fx orienteringshorisonter og monitorering, og det må antages at have en regulerende indflydelse på barnets adfærd og udvikling. Dette intakte normsystem bliver i nogen grad svækket ved familiebrud, hvor forældrene ikke på samme måde som i kernefamilien er gensidigt forpligtede på at afstemme normerne. Børn og unge kan derfor være mere tilgængelige for anden påvirkningskraft, fx den, der udøves fra det sociale netværk af jævnaldrende.

Omkring hver femte 19-årige er udeboende. Der er en social skævhed i, hvem der flytter tidligt hjemmefra. Resultaterne fra

FIG 9.5: Udvalgte indikatorer for børn i kernefamilier hhv. eneforsørgerfamilier. 2013. Procent

den første undersøgelse om *Børn og unge i Danmark* fra 2010 pegede på, at en del af de unge udeboende ikke har det så nemt. Vi ser et tilsvarende mønster her 4 år senere. De unge udeboende har mange materielle afsavn i dagligdagen (fordi de ikke har mange penge); de lever i dårlige boliger; en del af dem er ikke i uddannelsessystemet; ret mange har en risikabel livsstil, fx med usunde kostvaner. Man kan argumentere for, at disse livsvilkår er noget, der hører denne livsfase til. For nogle vil der være tale om en midlertidig situation, fordi de er på vej til et uddannelsesforløb, der senere kan give dem fodfæste på arbejdsmarkedet og i samfundslivet. For andre er der risiko for at hænge fast.

Det er således en pointe, at børn og unge, der bor i kernefamilier, udsætter sig selv for/udsættes for færre risici, end børn og unge, der bor i sammenbragte familier, hos enlige forsørgere og (blandt 19-årige) unge, der er flyttet hjemmefra. Forskellene mellem børn i kernefamilier og børn i andre familietyper er dog ikke så udtalte i 2013, som de var i 2009.

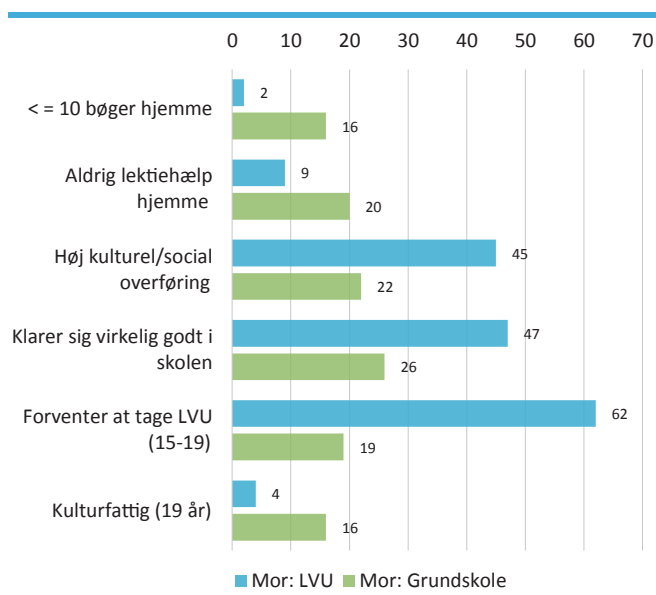
DE SOCIOØKONOMISKE RESSOURCER I FAMILIEN

Forældrenes uddannelse, deres position på arbejdsmarkedet og indkomstforhold har betydning for børns aktuelle levekår og fremtidige livschancer. Her fokuserer vi på morens uddannelsesniveau og den højeste klasse-mæssige position i familien for at belyse, hvad familiernes kulturelle og økonomiske kapital betyder for børns opvækstbetingelser.

På stort set alle otte velfærdsdomæner er forekomsten af udsathed større blandt børn og unge fra familier med få socioøkonomiske ressourcer (dvs. ingen uddannelse, ingen forældre i beskæftigelse), i forhold til de socioøkonomisk mest privilegerede familier (lang videregående uddannelse, højere socialklasse).

De socioøkonomiske ressourcer har ikke kun betydning for børnefamiliernes velstandsniveau og boligforhold. I forhold til børns og unges hverdagsliv er børn fra de privilegerede lag mere beskyttede mod de adfærds- og livsstilsbetingede risikofaktorer. Også i forhold til mulighederne for at være deltagende i samfundslivet (forstået som organiserede fritidsaktiviteter og kulturforbrug) spiller den kulturelle og økonomiske kapital en rolle. Børn fra hjem med mange uddannelsesressourcer er hyppigere kulturforbrugende, også efter at forældrene har sluppet grebet om de unge. Det viser opgørelserne om de 19-årige. Vi har videre set, at højtuddannede forældre hyppigere er mere restriktive i deres opdragelsespraksis ved at sætte grænser og opstille regler for deres børn. I deres opdragelsespraksis lægger de også vægt på at overføre social og kulturel dannelse til deres børn. De samtaler i højere grad end andre med barnet eller den unge om politiske og kulturelle emner og støtter op om og involverer sig i børnenes skolearbejde, jf. figur 9.6. Det kan være et resultat af den indsats, man ser reflekteret, når man også kan konstatere, at den sociale familiebaggrund er nøje knyttet sammen med de forventninger, som børn og unge selv har om deres fremtidige uddannelsesniveau og position i samfundslivet. I familier, hvor

FIG. 9.6: Udvalgte indikatorer for børn og unge, hvis mor har en lang videregående uddannelse hhv. højst en grundskoleuddannelse. 2013. Procent

moren har en lang videregående uddannelse, forventer knap to tredjedele af børnene (15 hhv. 19 år), at de selv skal gennemføre en lang videregående uddannelse. Til sammenligning er det hver femte i familier, hvor morens højest gennemførte uddannelse er et grundskoleforløb.

Som helhed finder vi ikke tegn på større ændringer i de socioøkonomiske grupper fra 2009 til 2013. Dog er der en tendens til mindre social polarisering i forhold til unges uddannelsesaspirationer.

ÆNDRINGER FRA 2009 TIL 2013

Med afsæt i undersøgelsens mange velfærds- og trivselsindikatorer samler vi nedenfor op på, om der er sket væsentlige ændringer i perioden fra 2009 til 2013. Vores opsamling er baseret på en aldersopdelt analyse. Som nævnt kan man ikke forvente, at der i løbet af blot en 4-årig periode vil være sket store forandringer, selvom mindre udsving – der kan bero på tilfældigheder – vil kunne ses. Med kun to måletidspunkter er det også svært at afgøre, om en ændring er en del af en større forandringsproces. Nedenfor ser vi først på, om der har fundet større eller mindre ændringer sted, som gælder for alle aldersgrupper, som er blevet udspurgt om de pågældende forhold. Dernæst sætter vi fokus på, om der inden for enkelte aldersgrupper eller andre kategorier er sket ændringer, der samler sig til et systematisk eller meningsfuldt mønster.

GENNEMGÅENDE UDVIKLINGSTENDENSER FOR ALLE ALDERSGRUPPER

I gennemgangen af, om der er sket ændringer på tværs af alle aldersgrupper, har vi identificeret et antal indikatorer, hvor ændringerne forekommer betydningsfulde nok til at blive nævnt her. I nogle tilfælde er der tale om positive udviklingstendenser, i andre tilfælde er de negative.

Positive udviklingstræk:

- Flere børn lever nu i hjem med uddannede voksne. Det er et gennemgående mønster i undersøgelsen, at flere børn i alle aldersgrupper nu lever i familier, hvor mindst en voksen har en erhvervsuddannelse. Dette fund reflekterer, at den voksne del af befolkningen gradvist bliver mere veluddannet. Udviklingen er positiv, fordi den tilføjer kulturel kapital til børns familier, hvorved flere børn må antages at få bedre forudsætninger for at klare sig i skolesystemet.
- Skilsmissebørns kontakt med samværsforælderen er blevet styrket. Undersøgelsen har vist, at skilsmissebørns kontakthyppeghed med samværsforælderen er steget i perioden fra 2009-2013. Der er sket en ganske kraftig udvikling i andelen af skilsmissebørn, der er omfattet af en deleordning, dvs. hvor de opholder sig omtrent lige meget i hver af forældrenes hjem. I 2013 har hele 30 pct. af de 3-årige og 21 pct. af de 15-årige en deleordning, hvor de bor på skift hos begge forældre. I 2009 var det 10 pct. af de 3-årige og 18 pct. af de 15-årige, der var opfattet af dette arrangement. Samtidig ser vi også en svag tendens til, at færre børn er uden kontakt til den ene af forældrene. Vi betragter udviklingen som positiv, fordi den nu i højere grad giver børn adgang til at have kontakt med begge forældre. Man skal dog have in mente, at det ikke er kontakthyppegheden i sig selv, der er gunstig for børns trivsels- og udviklingsmuligheder, men kvaliteten ved forældre-barn-relationen, fx de psykologiske ressourcer og forældreevner. Udviklingen kan være en effekt af forældreansvarsloven fra 2007, som styrkede børns mulighed for at opretholde kontakten til begge biologiske forældre.
- Færre børn oplever sig pressede på tid. Vi observerer i alle aldersgrupper en neutral eller svag positiv udviklingstendens (1- 6 pct.) i forhold til andelen af børn og unge, der har svært

ved at nå det, de gerne vil. Tendensen er mest udtalt for de 19-årige, hvor 23 pct. i 2013 mod 29 pct. i 2009 oplevede dette problem.

Negative udviklingstræk:

- Færre småbørn bliver ammet. Der er kun indhentet informationer om amning blandt 3- og 7-årige børns mødre. Men for begge aldersgrupper er der sket en signifikant stigning i andelen af børn, der ikke bliver ammet. I 2013 gjaldt det 11-12 pct., i 2009 var det 8-9 pct. Udviklingen er uheldig, fordi modermælk anses for at være den bedste ernæringskilde til spædbørn, og samtidig styrker den børnenes immunforsvar i forhold til en række sygdomme. Der er derfor grund til at holde øje med denne udvikling.
- Flere dropper morgenmaden, og færre spiser frugt. For alle aldersgrupper er der i 2013 en svag tendens til, at færre (1-3 pct.) spiser morgenmad dagligt, og at færre (1-11 pct.) spiser frugt hver dag. Navnlig blandt teenagere var der i forvejen ganske store andele, som ikke får morgenmad eller spiser frugt. Selvom der er tale om meget eller ret beskedne ændringer, kan de tolkes som en forringelse af børns og unges kostvaner. I visse aldersgrupper er kosten dog forbedret på andre områder, se nedenfor.
- Flere børn er sjældent sammen med venner i fritiden. Afhængigt af alder viser undersøgelsen, at i forhold til 2009 er der nu 2-9 procentpoint flere af de 7-19-årige, som sjældent er fysisk sammen med venner i fritiden. Udviklingstendensen er især udtalt for de 7-årige. Umiddelbart må denne udviklingstendens betragtes som negativ, fordi børn og unge berøves den direkte interaktion med jævnaldrende. Det kan bl.a. gå ud over legen. Til gengæld mødes børn og unge oftere via nettets forskellige former for sociale medier. Dette billede bekræftes af interna-

tionale undersøgelser, hvor danske unge har mindre fysisk kontakt med deres venner end unge i andre lande, men oftere end andre interagerer med dem via internet og mobiltelefon.

- Flere børn og unge bruger mange timer ved computeren. Det er et gennemgående træk blandt de 11-19-årige, at 2-10 pct. flere i 2013 tilbringer mindst 4 timer dagligt ved computeren i forhold til 2009. Denne udvikling reflekterer givetvis en generel tendens, som også omfatter det meste af den voksne befolkning: At vi alle i stigende grad lever vores tilværelse virtuelt online parallelt med vores reallive aktiviteter. Når vi har valgt at betragte udviklingen i omfattende brug af IT som noget negativt, beror det på, at der er en risiko for, at det kan føre til øget social isolation *in real life*. Problemstillingen uddybes nedenfor.

UDVIKLING I BØRNS MATERIELLE VELFÆRD OG FORBRUG

Et undersøgelsesspørgsmål, som vi afventede med spænding, da dataindsamlingen var gennemført i 2013, var, om vi ville kunne se nogen virkninger af finanskrisen mellem de to måleperioder. Som det er fremgået, hidrører undersøgelsens registerbaserede data om bl.a. indkomst fra 2007 hhv. 2011, dvs. før og efter at finanskrisen og den økonomiske afmatning satte ind.

Undersøgelsen har vist, at der umiddelbart ikke er tegn på, at børnevelfærden generelt er påvirket negativt. Som helhed er børnefattigdommen (ved 50-procents-medianen) ikke steget, velstands-niveaueet i familierne er ikke faldet, andelen med arbejdsløse forældre er ikke blevet større, og boligforholdene er ikke blevet værre. Tværtimod er der som nævnt tilflydt børns familier mere uddannelseskapital. At børns familier således ser ud til at være sluppet uberørte igennem den økonomiske afmatning, må betragtes som et positivt resultat.

Når det er nævnt, vil vi samtidig også fremhæve, at der tegner sig et mere nuanceret billede, når man går længere ned i undersøgelsesmateriale. Vi ser således, at:

- Andelen af langtidsfattige børn er steget svagt fra 1,5 pct. (2007) til 2,05 pct. (2011) (den nye danske fattigdomsdefinition)
- Samlet set ser vi, at de børn og unge, der bor i fattige familier i 2013, lider flere afsavn end de fattige børn og unge i 2009. Der er altså en tendens til, at fattige børn og unge er mere udsatte i 2013, end de var i 2009
- Vi ser en stigning fra 6 til 8 pct. i andelen af børn og unge, der er i risiko for at være marginaliseret på det materielle velfærdsområde
- Ledigheden har været svagt stigende fra 2009 til 2013 for nogle af de svagest stillede grupper (uden uddannelse, fattige)
- Andelen af børn, der bor i lejebolig, er steget fra 2009 til 2013 for nogle af de svagt stillede grupper (fattige, eneforsørgere), men ikke for andre (fx arbejdsløse, indvandrere)
- Sammenligner vi tallene fra 2009 og 2013, har familier med færrest uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer i 2013 i noget højere omfang end i 2009 været i kontakt med socialforvaltningen, mens udviklingen blandt de bedre stillede familier har været mere eller mindre konstant.

Alt i alt danner disse observationer grundlag for en forsigtig hypotese om, at der har fundet en social polariseringsproces sted i

perioden mellem de to måletidspunkter, idet de børnefamilier, der har det svært og har få ressourcer, er blevet mere udsatte i 2013 (2011) i forhold til situationen i 2009 (2007).

En anden type observation vedrører de ældre børns forbrugsmuligheder. I gennemgangen af børns og unges fritidsliv (domæne 7) har vi vist blandt de 15-årige, at færre har fritidsjob i 2013 i forhold til 2009. Vi kan ikke vide, om denne adfærdsændring er et udslag af et bevidst valg fra de unges eller forældrenes side, fx om skolearbejdet skal gives højere prioritet. En sandsynlig forklaring kan imidlertid være, at en del af de fritidsjob, som unge normalt har varetaget, er faldet bort eller er overtaget af andre. Under alle omstændigheder er resultatet, at de unge på 15 år gennemsnitligt har væsentligt færre penge mellem hænderne til forbrug i 2013, når man sammenligner med situationen i 2009. Samtidig ser vi som en hel ny tendens, at en del af de 15-årige med fritidsjob – ca. hver syvende – er omfattet af en påtvungen opsparingsordning, idet noget af lønnen fra jobbet afleveres til forældrene til senere brug. Også dette bidrager til at reducere de unges forbrugsmuligheder. Om denne nye fornuftsprægede og mere nøjsomme trend i familierne er et spor af de tømmermænd, der er opstået efter finanskrisen og den økonomiske afmatning, kan man kun gisne om.

DE ARTIGE UNGE

Da vi for 4 år siden udgav den første version af *Børn og unge i Danmark*, ledsagede vi den af en moralsk løftet pegefinger, for de unges livsstil og risikoadfærd forekom på nogle områder ganske foruroligende – det gjaldt ikke mindst deres høje forbrug af alkohol. Andre internationalt anlagte sundhedsundersøgelser har i kraft af unge danskeres alkoholvaner givet Danmark en lidet flatterende bundplacering i opgørelser, der er baseret på landerangeringer.

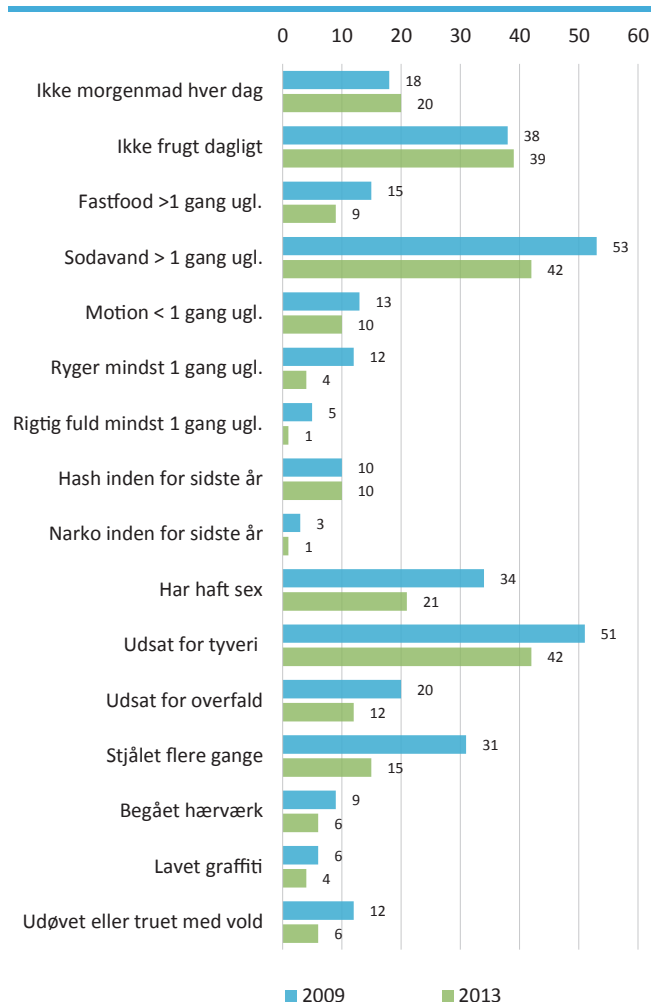
I denne undersøgelsesrunde har vi konstateret, at de unges adfærd har forandret sig betydeligt til det bedre på stort set alle indikatorer, der vedrører livsstil, risikoadfærd og udsathed. Vi betragter denne ændring som undersøgelsens mest markante og meget positive resultat. Det er særligt de 15-årige, der trækker denne udvikling.

Den overordnede historie, som tegner sig af undersøgelsens mange beskrivende statistikker om risikoadfærd og udsathed for risici, er, at de unge – og især de unge drenge – på mange områder og i mindre grad end for 4 år siden udsættes for og udsætter sig selv for risici. De spiser mere sundt, de er blevet lidt mere aktive med motion, de ryger mindre og debuterer senere som rygere, de drikker sig i mindre grad fulde, tager færre stoffer, debuterer senere seksuelt, bliver i mindre grad udsat for kriminalitet og udøver også mindre kriminalitet. Figur 9.7 illustrerer disse udviklingstendenser for de 15-årige.

På nogle områder følger de 19-årige med i denne ændring, på andre områder ikke. Billedet af udviklingen i de 19-åriges livsstil og risikoadfærd er mere flimrende. For eksempel er de 19-årige i 2013 noget mindre 'festlige', end de 19-årige var i 2009, og de er heller ikke længere så udsatte for kriminalitet eller er kriminelle selv. På den anden side, når det fx drejer sig om motionsvaner og rusmiddelforbrug, er billedet i 2013 i det væsentlige uændret. Vi har også vist, at andelen af 19-årige daglige rygere er relativt høj – og på samme niveau som i 2009.

På denne baggrund er en nærliggende tolkning af de 15-åriges ændrede adfærd, at der blot er tale om, at de er blevet 'senere startere' og måske vil indhente det forsømte, når de kommer i gang med deres ungdomsuddannelsesforløb. På den anden side kan det være, at vanerne og adfærden hos denne nye generation af teenagere viser sig at være mere permanente. Det spørgsmål

FIG. 9.7: Udvikling i 15-åriges livsstil og risikoadfærd fra 2009 til 2013. Procent

kan kun besvares ved fortsat at følge de unge, som er med i undersøgelsen.

AFRUNDING OG PERSPEKTIVERING

Samlet set leder undersøgelsens mange forskellige resultater om børnebefolkningens velfærd og trivsel ikke det samme sted hen, men bevæger sig i forskellige retninger, som kalder på yderligere overvejelser. Vi vil afslutningsvis pege på tre perspektiver.

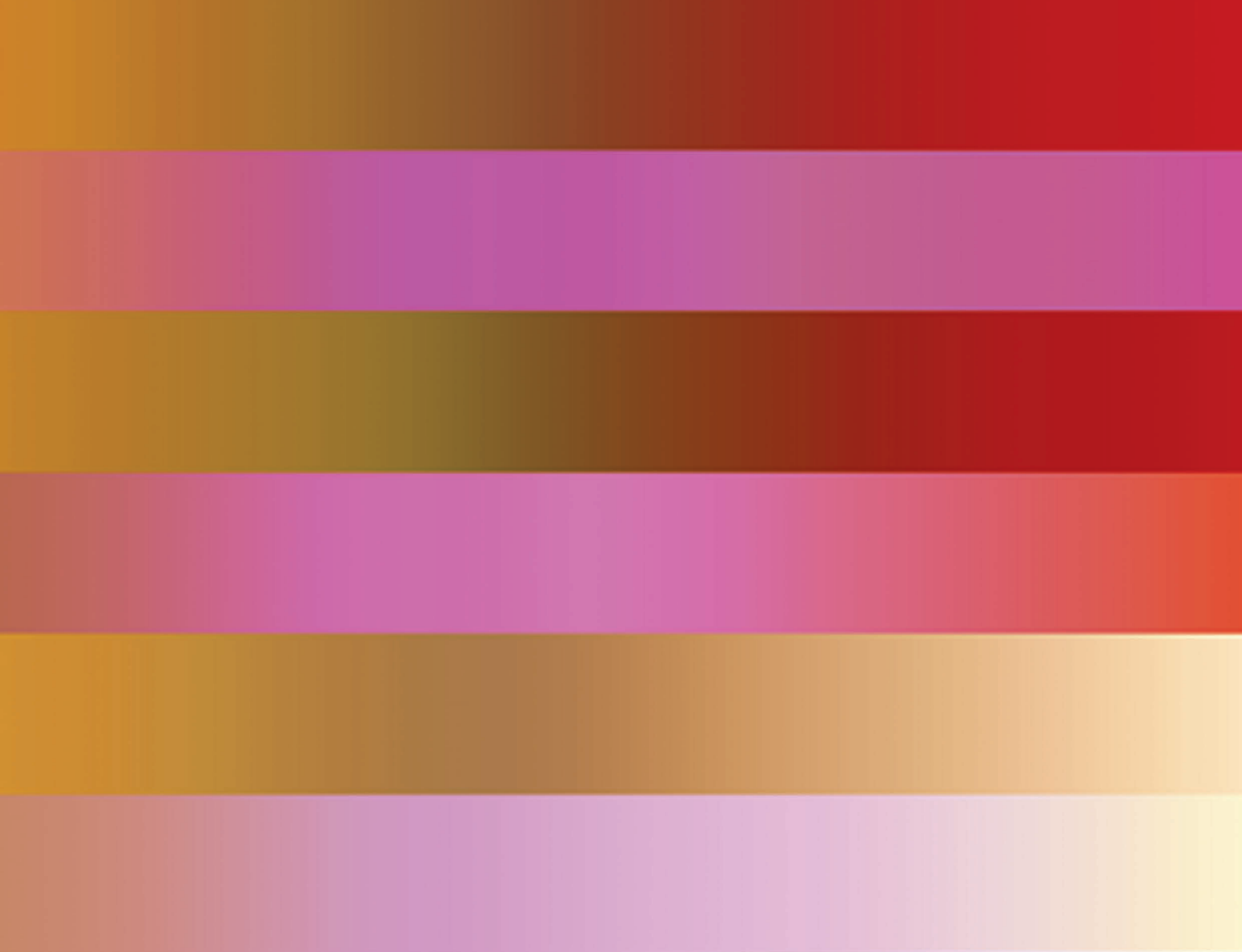
For det første peger undersøgelsen på, at strukturelle forhold og karakteristika, der knytter sig til familiens ressourcer, bidrager til at give børn og unge ganske forskelligartede opvækstbetingelser. Disse mekanismer er det svært at ændre på. Vi ser da heller ikke de store forandringer fra 2009 til 2013, når det handler om sammenhænge mellem familiebaggrunden og børns velfærd og trivsel. Alligevel har vi set nogle tegn i data, som giver grobund for en hypotese om, at nogle af de socialt dårligst stillede børn er blevet mere udsatte. Der er grund til fremover at følge, om der er tale om en udvikling, som bevæger sig mod øget social polarisering. Vi vil i den forbindelse tilføje, at vi formoder, at problemerne har et større omfang, end denne rapport kan vise. Det skyldes, at der er et betydeligt bortfald af respondenter fra netop de mest socialt sårbare grupper.

For det andet vil vi rette opmærksomheden på, at det i forvejen høje niveau af psykisk mistrivsel blandt unge piger er fortsat voksende. Det er ikke kun væsentligt fortsat at følge denne udvikling, men også at nå til en mere præcis forståelse af de mekanismer, som fører til, at en stadig stigende del af de unge piger er triste. I hvilken grad beror denne udvikling på biologiske, sociale, kulturelle og diskursive processer? For eksempel er det påvist, at der er en vis social ulighed i de mentale helbredsproblemer, men hvilke mere præcise omstændigheder drejer det sig om i opvækstmil-

jøet? Eller i hvilken grad spiller de anticiperede omverdensforventninger ind? Bukker nogle unge under presset, fordi de oplever at skulle være perfekte på stadig flere fronter af deres liv? Det savner vi fortsat mere viden om. Samtidig peger problemstillingen om mental mistrivsel også på relevansen af praktiske tiltag, der kan forbedre de unges livssituation, mens ungdommen står på, og forebygge vanskeligheder, som kan række ind i den voksne tilværelse.

Endelig vil vi pege på undersøgelsens positive resultat om de unges forbedrede livsstil. Hvilke processer kan bidrage til at forklare de ændringer, vi har set? Her er det meget fristende at koble fundene sammen med andre observationer fra denne undersøgelse: Findes svaret i kombinationen af den teknologiske udvikling – adgangen til at være på internettet 24/7 – og det forhold, at de unge har færre penge mellem hænderne? Har disse forhold ændret vilkårene for de unges sociale fællesskaber sådan, at de i dag er mindre ude i det virkelige liv, hvor fristelser lurer, og risici truer? Den antagelse kan ikke besvares inden for rammerne af denne gennemgang, men kalder på yderligere empirisk analyse.

DEL 2:

I DYBDEN PÅ UDVALGTE OMRÅDER

KAPITEL 10: UDSATHED OG SELVOPFATTET TRIVSEL: SAMMENHÆNGE OVER TID

KAPITEL 11: SAMMENHÆNGENDE RISIKOADFÆRD – SAMT BETYDNINGEN AF FAMILIEN, VENNERNE OG PENGENE

KAPITEL 12: SKOLERESSOURCER, FAMILIERESSOURCER OG SKOLETRIVSEL

KAPITEL 10

UDSATHED OG SELVOPFATTET TRIVSEL: SAMMENHÆNGE OVER TID

INDLEDNING

Formålet med dette kapitel er at undersøge, i hvilken udstrækning fænomenet udsathed er midlertidigt eller antager en mere permanent karakter hos børn og unge. Desuden vil vi belyse, om der er sammenhænge mellem risikofaktorer for udsathed og børns selvopfattede trivsel. Vi fokuserer på den yngste (årgang 2005) og den ældste årgang (1993), der har deltaget i begge dataindsamlinger, dvs. de 3-årige og de 15-årige i 2009, som nu i 2013-dataindsamlingen er blevet 7 hhv. 19 år gamle. Fordi vi i analysen anlægger et forløbsperspektiv for de individuelle børn, er datagrundlaget begrænset til kun at omfatte dem, som har deltaget i undersøgelsen både i år 2009 og i år 2013. Derved har vi 1.238 af de yngste børn (født i 2005) og 672 unge (født år 1993), som vi her følger fra 2009 til 2013.

Som det er beskrevet tidligere i rapporten, er hverken 'udsathed' eller 'dårlig trivsel' hos børn veldefinerede begreber. Begreberne kan forstås og empirisk opgøres på flere måder. Flere internationale studier har i de senere år fokuseret på at se på samspillet mellem de strukturelle/objektive forhold, der påvirker børns liv og børns selvoplevede og mere subjektive opfattelser af, hvordan de har det. Udsathed kan fx således referere til det at leve i fattigdom, have et dårligt helbred eller have forældre, der ikke har nogen uddannelse, mens den selvopfattede trivsel er børns egen vurdering af, hvordan de har det fx i familien, med helbredet og med livet mere overordnet. Senest har Main (2014) undersøgt sammenhænge mellem børnefattigdom og børnenes

selvopfattede trivsel i England og viser, at der er meget små direkte sammenhænge mellem forældrenes indkomstforhold og børns selvopfattede trivsel. Studiet argumenterer derfor for, at indkomst ikke har direkte sammenhæng med den selvopfattede trivsel, men derimod, at der er en indirekte sammenhæng via de livsbetingelser, forskellige indkomstniveauer kan give, fx ved at bruge flere penge på sund kost eller kulturoplevelser, som ikke kan måles direkte gennem indkomst.

Også UNICEF (2013) undersøger sammenhænge mellem et strukturelt mål for udsathed og den overordnede selvopfattede trivsel for børn i vestlige lande. Her finder man blandt andet, at økonomisk velstand (målt i BNP pr. indbygger) ikke har nogen sammenhæng med børns trivsel, men derimod er økonomisk ulighed associeret med en dårligere trivsel. Det konkluderes derfor, at det ikke er den reelle indkomst, men derimod den relative økonomiske position, der betyder noget i forhold til, hvordan børn oplever, at de har det.

Da vi gennemførte *Børn og unge i Danmark* for første gang i 2009, fandt vi tilsvarende, at det er udfordrende at danne et mål for udsathed, der kan fange de mange facetter, der har betydning for det enkelte barns eller den unges inklusion eller marginalisering. Som beskrevet tidligere i rapporten sammensatte vi et mål for social eksklusion/udsathed, som var baseret på 102 indikatorer fordelt på de otte overordnede velfærdsdomæner, som også indgår i denne undersøgelsesrunde (dvs. materiel velfærd, bolig-

forhold, mobilitet og lokalområder, helbred og sikkerhed, dagpasning og uddannelse, sociale relationer, adfærd og livsstil, fritid og medborgerskab og subjektiv trivsel). Vi fandt, at et mindretal af de adspurgte børn og unge befandt sig i en risikozone for marginalisering, de ældre dog i højere grad end de yngre (1 pct. af de 3-årige og 21 pct. af de 19-årige). Det var ikke muligt præcist at karakterisere risikogruppen, som viste sig at være en meget sammensat gruppe børn og unge – udsathed kan vise sig på mange forskellige måder.

I dette kapitel konstruerer vi to mål for børnenes overordnede velbefindende. Det første er et mål for udsathed, der ikke kun indeholder nogle objektive faktorer, der kan have betydning for et barns levevilkår, fx fattigdom og handicap, men også inkluderer risikofaktorer for adfærd, fx rygning, motion og kostvaner. Vi har taget udgangspunkt i UNICEFs (2013) definition af udsathed, der er baseret på fem domæner omhandlende materiel velfærd, helbred, uddannelse, adfærd og bolig- og lokalområde. Vi har ydermere inkluderet et domæne for sociale relationer og et domæne for fritid og medborgerskab. Da alle faktorer i målet pr. konstruktion er vægtet ligeligt, har vi valgt at udelukke meget stærke præ-

dikerende faktorer, som fx forekomst af incest, kriminalitet eller misbrugsadfærd. Målet er bredt konstrueret i den forstand, at det fanger de børn og unge, der er i risiko for at være udsatte, men ikke nødvendigvis er det. Nogle børn kan klare at være udsat på flere faktorer end andre, men det er ikke muligt for os at tage højde for dette. Derfor skal man i gennemgangen have for øje, at den gruppe børn og unge, som vi definerer som udsatte, ikke nødvendigvis lever et marginaliseret liv. Ud fra vores konstruerede mål bliver de imidlertid defineret som en risikogruppe for at være udsat.

Det andet mål, vi konstruerer, er baseret på fire indikatorer fra kapitlet om subjektiv trivsel. Målet er kun konstrueret for årgang 1993 (de 15-årige i 2009, som er 19 år i 2013). Det er ikke muligt at måle de yngste børns (årgang 2005) selvopfattede trivsel, da det ikke er dem selv, men deres forældre, der har besvaret spørgeskemaundersøgelsen.

I det følgende kortlægger vi først, hvor mange børn og unge der er udsatte i 2009, 2013 og i begge år. Dermed er det muligt at identificere nogle grupper, der har været udsat et enkelt eller begge år, og nogen, der slet ikke har været udsatte. Dernæst ser

---

BOKS 10.1: DE ANVENDTE MÅL FOR BØRN OG UNGES OVERORDNEDE VELBEFINDENDE

UDSATHED

Målet for udsathed definerer vi på baggrund af udvalgte indikatorer fra domæne 1-7 gennemgået i del 1. De inkluderede indikatorer er præsenteret i tabel 10.1. Med målet identificerer vi en gruppe af børn og unge, der er i risiko for at være udsatte. Vi karakteriserer børn og unge fra denne gruppe som at være udsatte, selvom de ikke nødvendigvis alle lever et marginaliseret liv.

SELVOPFATTET TRIVSEL

Målet for selvopfattet trivsel definerer vi på baggrund af domæne 8 fra del 1. Målet indeholder fire indikatorer, som omfatter de unges egen holdning til fx deres helbred, skoletrivsel og livstilfredshed. De fire indikatorer er præsenteret i tabel 10.4. Den selvopfattede trivsel er kun opgjort for de unge (årgang 1993), da det er forældrene, der har besvaret undersøgelsen for de yngste årgange.

---

vi på den selvopfattede trivsel blandt de unge og indkredser karakteristika ved dem, der ikke trives godt. Afslutningsvist undersøger vi, hvilke sammenhænge der er mellem de risikofaktorer for udsathed, som er målt i hhv. 2009 og 2013, og de unges selvopfattede trivsel målt i 2013. Derved kan vi se, hvilke faktorer der har sammenhænge med de unges selvopfattede trivsel på kort og lidt længere sigt.

UDSATHED

Vi har udvalgt centrale indikatorer fra hvert af de syv første domæner fra del 1 til at danne et overordnet mål for udsathed. Tabel 10.1 præsenterer disse risikofaktorer. For eksempel betragter vi det som en risikofaktor, hvis barnet/den unge lever i en familie med en indkomst lavere end 50 pct. af medianindkomsten. Vi

inkluderer også risikofaktorer, der refererer direkte til børns og unges adfærd, såsom rygning, motion og kostvaner, og yderligere til, hvordan de bruger deres fritid i form af fritidsinteresser og kulturtilbud. Også faktorer, der vedrører det sociale liv med venner og familie, er inddraget. I analysen er alle risikofaktorerne vægget ligeligt. Det indebærer fx, at velstandsgoder i familien tillægges samme vægt som erfaringer med mobning.

Både den yngste årgang 2005 og den ældste årgang 1993 er omfattet i denne del af analysen. De ældre aldersgrupper har imidlertid alt andet lige haft flere chancer for at blive defineret som udsatte, og nogle risikofaktorer giver først mening at inkludere i målet, når børnene er ældre, fx uddannelse, livsstil og medborgerskab. Derfor er der for den ældste årgang inddraget 20 risiko-

TABEL 10.1: RISIKOFAKTORER ANVENDT I MÅLET FOR UDSATHED

		Årgang 2005		Årgang 1993	
		2009	2013	2009	2013
Materiel velfærd	Familiens indkomst er lavere end 50 pct. af medianindkomsten	x	x	x	x
	Lever i familie med få velstandsgoder	x	x	x	x
	Lever i familie, hvor ingen voksne har erhvervsuddannelse	x	x	x	x
Bolig- og lokalområde	Lever i udkantsområde	x	x	x	x
	Bor til leje	x	x	x	x
	Lever i overbefolkede boliger	x	x	x	x
Helbred og sikkerhed	Barn født med lav fødselsvægt (< 2500 g)	x	x		
	Børn og unge, der har været hospitalsindlagt mere end 3 dage på 1 år	x	x	x	x
	Børn og unge, der i dagligdagen er hæmmede pga. alvorlig sygdom eller handicap	x	x	x	x
Uddannelse	Unge, som mindst to gange har skiftet skole			x	x
	Unge, der modtager støtteundervisning			x	
	Unge, der ikke er under uddannelse, i lære eller i beskæftigelse			x	x
Sociale relationer	Børn og unge, der ikke bor i kernefamilie	x	x	x	x
	Børn og unge, der mobbes af andre børn/unge	x	x	x	x
	Unge, der sjældent er sammen med venner i fritiden			x	x
Adfærd og livsstil	Børn og unge, der spiser fastfood mere end en gang om ugen	x	x	x	x
	Børn og unge, der dyrker motion sjældnere end en gang om ugen	x	x	x	x
	Unge, der ryger mindst en gang om ugen			x	x
Fritid og medborgerskab	Unge, der ikke går til organiserede fritidsaktiviteter			x	x
	Børn og unge, der er fattige på kulturoplevelser			x	x

faktorer¹ for udsathed, mens der kun indgår 13 risikofaktorer for den yngste årgang.

Vi definerer et barn som udsat i et givent år, hvis det scorer negativt på mindst 25 pct. af indikatorerne. Det vil sige, at de unge (årgang 1993) skal score negativt på mindst 5 risikofaktorer i 2009, mens de yngste børn (årgang 2005) skal score negativt på mindst 3,25 risikofaktorer.² På grund af datas panelstruktur kan vi danne samme mål for udsathed i både 2009 og 2013 for begge årgange. Derved følger vi de 3-årige i 2009, til de er 7 år i 2013, og de 15-årige i 2009, til de er 19 i 2013. I tabel 10.2 ses andelen af de adspurgte børn og unge, som efter analysens definitioner er (i risiko for at være) udsatte.

For de yngste børn fra årgang i 2005 er 1,9 pct. defineret som udsatte i 2009, hvorimod der i 2013 er 4,9 pct. af dem, der er udsatte. Antallet af udsatte mere end fordobles for den yngste årgang fra 2009 til 2013, hvilket kan skyldes det faktum, at der er nogle risikofaktorer, der er større sandsynlighed for, når man er 7 år gammel, end når man er 3 år. For eksempel vil der være større sandsynlighed for, at et barns forældre er blevet skilt, jo ældre det er. Denne 'alderseffekt' kan vi desværre ikke tage højde for, men det er vigtigt at have for øje, når dette kapitels resultater gennemgås.

Andelen af de unge, der er udsatte, er væsentlig større end andelen blandt de yngste børn. Fra årgang 1993 er 10,3 pct. udsatte som 15-årige i 2009, mens der i 19-års-alderen i 2013 er hele

17,7 pct. Stigningen kan ligesom for de yngste børns vedkommende skyldes, at de unge bliver mere udsatte med alderen, sådan som vi også fandt det for de 15- og 19-årige i rapporten fra 2010 (Ottosen m.fl., 2010). Livet bliver mere risikofyldt, og der er flere valg at træffe i forhold til fx adfærd og livsstil. Yderligere er de sociale relationer, uddannelse og medborgerskab mere centrale risikofaktorer for de unge i 15- og 19-års-alderen, end de er for de 3- til 7-årige.

I tabel 10.3a og 10.3b ser vi på, hvordan de to årgange fordeler sig over tid i forhold til målet for udsathed.

Tabel 10.3a viser, at langt størstedelen af de 3-årige i 2009 hverken var udsatte i 2009 eller 2013 (94,6 pct.). Kun en halv procent af dem, der var udsatte i 2009, er det ikke længere i 2013. Men 3,5 pct. af dem, der ikke var udsatte i 2009, er blevet det i 2013. 17 børn er karakteriseret som udsatte både i 2009 og 2013, hvilket svarer til, at 1,4 pct. fra årgang 2005 er vedvarende udsatte. I alt er 67 børn (5,4 pct.) fra årgang 2005 udsat i mindst 1 af de 2 år.

For årgang 1993 ser billedet noget anderledes ud. 79,5 pct. af de unge var hverken udsatte i 2009 eller 2013, hvilket samtidig betyder, at hele 20,5 pct. var udsatte i mindst det ene af de to år. Kun 2,8 pct. af de unge er kun udsatte i 2009, hvorimod 10,3 pct. kun er udsatte i år 2013. Omkring 7 pct. er udsatte både i 2009 og 2013 og kan således karakteriseres som at være en gruppe unge,

TABEL 10.2: Andele børn og unge, der er defineret som udsatte

	Årgang 2005	Årgang 1993
Udsat i 2009 i alt	1,9	10,3
Udsat i 2013 i alt	4,9	17,7

Note: Baseret på BUD-stikprøven fra årgang 2005 og 1993, hhv. 1.238 børn født i 2005 og 672 unge født i 1993.

Kilde: Registerdata, SFI-data og egne beregninger.

TABEL 10.3A: Fordeling af udsathed over tid for årgang 2005

	Ikke udsat i 2013		Udsat i 2013	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ikke udsat i 2009	1.171	94,6	44	3,5
Udsat i 2009	6	0,5	17	1,4

TABEL 10.3B: Fordeling af udsathed over tid for årgang 1993

	Ikke udsat i 2013		Udsat i 2013	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ikke udsat i 2009	534	79,5	69	10,3
Udsat i 2009	19	2,8	48	7,4

Note: Baseret på BUD-stikprøven fra årgang 2005 og 1993, hhv. 1.238 børn født i 2005 og 672 unge født i 1993.

Kilde: Registerdata, SFI-data og egne beregninger.

der er vedvarende marginaliseret. I figur 10.1 ser vi på, hvordan de udsatte unge fra årgang 2005 fordeler sig i forhold til køn og etnicitet. Da så få børn fra årgang 2005 er udsatte, kan vi ikke sige noget om, hvordan de statistisk fordeler sig, og derfor fortsætter vi kun beskrivelsen af de udsatte for de unge fra årgang 1993.

Omkring 9 pct. af pigerne fra årgang 1993 er udsatte i både 2009 og 2013. Andelen af drenge, der er udsatte i begge år, er en smule mindre (6 pct.), men forskellen er ikke signifikant. Derimod finder vi en signifikant forskel mellem etnisk danske unge og unge med anden etnisk baggrund, idet hele 20 pct. af de unge med anden etnisk herkomst er udsatte i både 2009 og 2013. For unge af dansk herkomst drejer det sig kun om 7 pct. De unge med anden etnisk herkomst ser med andre ord ud til at være en særligt marginaliseret gruppe, når det kommer til udsathed. Som vi også har vist i den beskrivende gennemgang i del 1, scorer unge med anden etnisk herkomst særligt negativt på domænerne for materiel velfærd, boligforhold og fritid og medborgerskab. De danske unge scorer dog mere negativt på risikofaktorer for helbred. Billedet fremstår mere uklart, når det kommer til uddannelse, sociale relationer og adfærd og livsstil.

SELVOPFATTET TRIVSEL

En anden tilgang er at undersøge, hvordan de unge selv oplever, at de har det. På grundlag af indikatorerne fra domæne 8 om subjektiv trivsel har vi dannet et overordnet mål for de unges

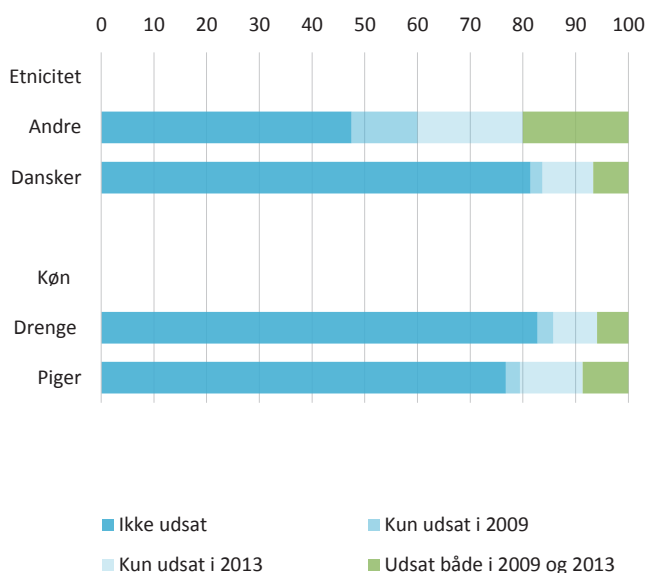
selvopfattede trivsel. I dette afsnit gennemgår vi, hvordan vi har defineret målet, og undersøger, om de unge, der har en selvopfattet dårlig trivsel, ligner de unge, som også falder ud i forhold til udsathed, som vi netop har gennemgået.

Målet for selvopfattet trivsel dannes ud fra fire komponenter: helbredsmæssig trivsel, uddannelsesmæssig trivsel, personlig integritet og overordnet subjektiv trivsel. I tabel 10.4 ses de fire inkluderede faktorer. Hvis de unge har svaret negativt på halvdel eller flere af de fire faktorer, defineres deres selvopfattede trivsel som ringe.

Ligesom ovenfor ser vi også her på andelen af unge, der trives dårligt i 2009 og 2013. Ligeledes ser vi på, hvordan de fordeler sig på køn og etnicitet. Der er i 2009 8,6 pct. af de unge, der er udsatte, sammenlignet med 8,5 pct. i 2013. Andelen af unge, der er defineret som udsatte i forhold til deres selvopfattede trivsel, er konstant over de to dataindsamlinger, dog er det kun ca. 2 pct. af de unge, hvis selvopfattede trivsel er dårlig både i 2009 og 2013, jf. tabel 10.5. 15 pct. af de unge har i mindst et af årene selvrapporteret dårlig trivsel.

Figur 10.2 viser, hvordan de udsatte fordeler sig på køn og etnicitet. Der er en større andel piger, der rapporterer om selvopfattet dårlig trivsel end drenge; forskellen er dog ikke signifikant i 2009, men er det derimod i 2013. For alle fire faktorer på nær den uddannelsesmæssige trivsel er der en større andel af pigerne, der

FIG. 10.1: Udsathed fordelt på køn og etnicitet. Procent

TABEL 10.4: RISIKOFAKTORER, DER INDGÅR I MÅLET FOR SELVOPFATTET TRIVSEL

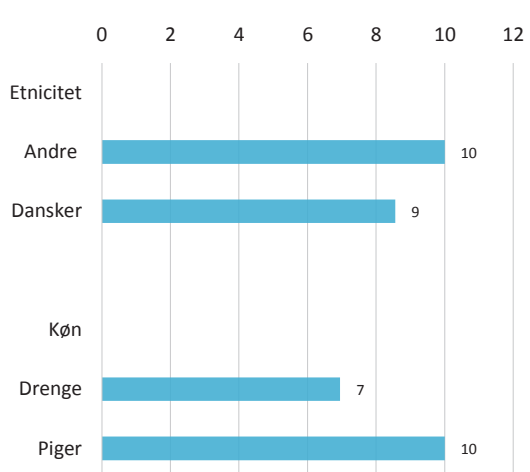
TRIVSELSKOMPONENTER	RISIKOFAKTORER
Helbredsmæssig trivsel	Unge, der vurderer, at helbredet er nogenlunde eller dårligt
Uddannelsesmæssig trivsel	Unge, der ikke kan lide at gå i skole
Personlig integritet	Unge, der oplever at have personlig begrænset frihed
Subjektiv trivsel	Unge, der placerer sig under midtpunktet på en skala om tilfredshed med livet

TABEL 10.5: Andele unge, der er defineret som udsatte i forhold til deres selvopfattede trivsel

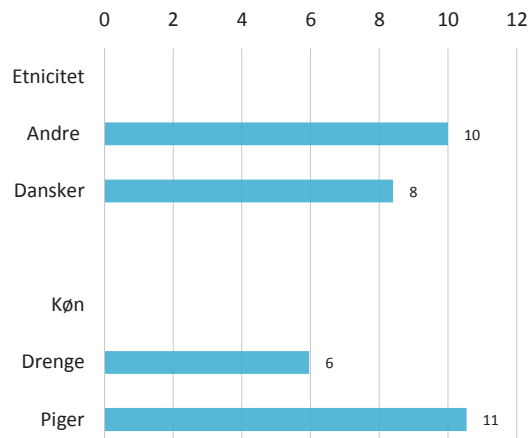
	Ikke udsat i 2013		Udsat i 2013	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ikke udsat i 2009	571	85	43	6,4
Udsat i 2009	44	6,5	14	2,1

Note: Baseret på BUD-stikprøven fra årgang 1993. 672 unge.
 Kilde: SFI-data og egne beregninger.

FIG 10.2a: Udsat i selvopfattet trivsel i 2009. Procent

FIG 10.2b: Udsat i selvopfattet trivsel i 2013. Procent

scorer negativt. Særligt når det kommer til tilfredshed med livet, der måles på en 10-trins-skala, er der en væsentlig større andel af pigerne, der befinder sig under midtpunktet på skalaen sammenlignet med drengene (4 pct. af drengene og 8 pct. af pigerne i 2009, hhv. 8 pct. af drengene og 12 pct. af pigerne i 2013).

Forskellen mellem danske unge og unge med anden etnisk baggrund er ikke signifikant for den selvopfattede trivsel. Det tyder på, at de unge med anden etnisk baggrund, til trods for at de i langt højere grad end de danske unge er udsatte, ikke selv oplever, at de trives dårligt. Der tegner sig heller ikke et klart billede, i forhold til hvordan de unge har svaret på de enkelte faktorer, af den overordnede selvopfattede trivsel.

SAMMENHÆNGE MELLEM UDSATHED OG SELVOPFATTET TRIVSEL

Der danner sig ud fra de foregående afsnit et billede af, hvem det er, der er særligt udsatte – både når det kommer til udsathed og selvopfattet trivsel. For målet om udsathed finder vi, at der er en overrepræsentativitet af unge med anden etnisk baggrund end dansk, mens vi ikke finder den samme overrepræsentativitet, når det kommer til den selvopfattede trivsel. Flere piger end drenge har selvopfattet dårlig trivsel, men denne kønsforskel afspejler sig ikke lige så stærkt i forhold til målet om udsathed. Disse forskelle sætter spørgsmålstejn ved sammenhængen mellem at være udsat med hensyn til de strukturelle/objektive forhold, og hvordan de unge selv oplever deres trivsel. Derfor vil vi teste, hvilke sammenhænge der findes mellem de to mål. Først undersøger vi, om der for de 19-årige i 2013 er en sammenhæng med vores mål for udsathed og selvopfattet trivsel. Vi ser herunder på, hvilke af de enkelte risikofaktorer, som indgår i udsathedsmålet, der evt. kan associeres med en dårlig selvopfattet trivsel blandt de unge.

Da vi både har data fra 2009 og 2013, er det også muligt at undersøge, om der er sammenhænge mellem at have været udsat i 2009 og trives dårligt i 2013. Derved kan vi afdække, om udsathed evt. har nogle langsigtede konsekvenser for den selvopfattede trivsel. Analyserne er dog begrænsede i forhold til, at nogle af risikofaktorerne fra 2009 også kan være en risikofaktor i 2013. Særligt kan helbreds faktorerne have en mere kronisk karakter. Er man fx handicappet eller alvorligt syg i 2009, vil der være store chancer for også at være det i 2013. Dette forhold kan analyserne ikke tage højde for. Dog ser vi, at det er meget få, der scorer negativt både i 2009 og 2013 på flere af de enkelte risikofaktorer.

Alle følgende analyser er baseret på logistiske regressioner med estimerede marginale sandsynligheder. En marginal sandsynlighed kan fortælle os, hvor meget en enkelt risikofaktor bidrager til sandsynligheden for, at den unge trives dårligt i en betragtning, hvor alle de andre risikofaktorer holdes konstant. Man kan forestille sig, at man sammenligner to identiske personer, som kun adskiller sig i form af, at den ene har et positivt udfald for en given risikofaktor og den anden et negativt. Det er derfor muligt at undersøge, hvor meget sandsynligheden for at trives dårligt påvirkes, hvis fx en ung bliver mobbet sammenlignet med, hvis en ung ikke bliver mobbet.

Tabel 10.6 præsenterer to logistiske modeller, der undersøger, hvilke sammenhænge der er mellem målet for udsathed og den selvopfattede trivsel i 2013. Vi har indikeret det statistiske signifikansniveau i modellerne med stjerner. En stjerne betyder et signifikansniveau på 10 pct., to stjerner betyder et 5-procents-signifikansniveau, og den stærkeste sammenhæng på 1 pct. indikeres med tre stjerner.

TABEL 10.6: Kortsigtet sammenhæng mellem udsathed (2013) og selvopfattet trivsel (2013).

Logistisk regression med selvopfattet dårlig trivsel i 2013 som afhængig variabel (dårlig trivsel i 2013 = 1).

	Model 1	Model 2
	Koef.	Koef.
Køn (pige = 1)	0,044 *	0,041 *
Etnicitet (dansker = 1)	-	-
Udsat i 2013	-	-
MATERIEL VELFÆRD		
Familiens indkomst er lavere end 50 pct. af medianindkomsten		-
Få velstandsgoder i familien		-
Ingen voksne i familien har erhvervsuddannelse		-
BOLIGFORHOLD OG LOKALOMRÅDE		
Bor til leje		-
Bor i overbefolket bolig		-
Bor i yderkommune		-
HELBRED OG SIKKERHED		
Børn og unge, der har været hospitalsindlagt mere end 3 dage på et år		-
Børn og unge, der i dagligdagen er hæmmede pga. alvorlig sygdom eller handicap		0,046 *
UDDANNELSE		
Unge, som mindst to gange har skiftet skole		-
Unge, der ikke er under uddannelse, i lære eller i beskæftigelse		-
SOCIALE RELATIONER		
Børn og unge, der ikke bor i kernefamilie		-
Børn og unge, der mobbes af andre børn/unge		0,119 ***
Unge, der (sjældent) er sammen med venner i fritiden		-
ADFÆRD OG LIVSSTIL		
Børn og unge, der spiser fastfood mere end en gang om ugen		-
Børn og unge, der dyrker motion sjældnere end en gang om ugen		0,066 ***
Unge, der ryger mindst en gang om ugen		0,066 ***
FRITID OG MEDBORGERSKAB		
Unge, der ikke går til noget		-
Børn og unge, der er fattige på kulturoplevelser		-
Antal unge	672	672
R2 (Forklaringsgrad)	0,02	0,15

Note: Baseret på BUD-stikprøven fra årgang 1993. 672 unge. *** = p < 0,01, ** = p < 0,05, * = p < 0,1.

Kilde: Registerdata, SFI-data og egne beregninger.

Model 1 i tabellen viser sammenhænge mellem det samlede mål for udsathed og den selvopfattede trivsel, mens model 2 viser sammenhænge mellem de enkelte risikofaktorer, som er inkluderet i udsathedsmålet og den selvopfattede trivsel. Vi finder for de to baggrundsvariable, køn og etnicitet, at piger i signifikant højere grad selv vurderer, at de trives dårligt sammenlignet med drenge, mens der ikke er nogen signifikante forskelle i forhold til etnicitet. Fundet er i god overensstemmelse med beskrivelserne i del 1, som også finder lavere selvopfattet trivsel blandt piger end blandt drenge. Samme kønsforskel finder Main (2014) også i sit studie af engelske børns selvopfattede trivsel.

Model 2 undersøger, hvordan de enkelte risikofaktorer for udsathed er associeret med de unges selvopfattede trivsel. Vi finder, at ingen af indikatorerne for økonomi, bolig og lokalområde kan associeres med den selvopfattede trivsel. Det kan derimod flere af de 'bløde' faktorer som hæmmende sygdom eller handicap, mobning og livsstilsindikatorerne for motion og rygning. Særligt mobning ses at have en stærk sammenhæng. Hvis en ung bliver mobbet, har den unge næsten 12 pct. højere sandsynlighed for at trives dårligt sammenlignet med en ung, der ikke bliver mobbet. Ugentlig rygning og manglende motionsudøvelse har en svagere sammenhæng med den selvvurderede trivsel. Hver af disse risikofaktorer forøger sandsynligheden for dårlig trivsel med ca. 7 pct. sammenlignet med unge, som hhv. ikke ryger eller dyrker regelmæssig motion.

På kort sigt er der altså ikke nogen signifikant sammenhæng mellem de to overordnede mål for udsathed i 2013 (model 1), mens der eksisterer nogle få signifikante sammenhænge, når vi ser isoleret på de enkelte risikofaktorer for udsathed (model 2). Spørgsmålet er nu, om man finder det samme mønster, hvis man anlægger et mere langsigtet perspektiv, dvs. ser på, om udsathed

i 2009 har sammenhæng med den selvopfattede trivsel i 2013. Det undersøger vi i tabel 10.7.

I model 1 i tabel 10.7 undersøger vi, om det at være udsat i 2009 er forbundet med en negativ selvopfattet trivsel i 2013. Vi finder, at sandsynligheden for at trives dårligt i 2013 forøges med 8 pct., hvis den unge var udsat i 2009 sammenlignet med unge, der ikke var udsatte. De to baggrundsvariable for køn og etnicitet har naturligvis samme sammenhæng med den selvopfattede trivsel som i foregående tabel, da vi ser på den samme afhængige variabel i begge tabeller. Det vil sige, at piger har cirka 4 pct. højere sandsynlighed for at trives dårligt i forhold til drenge, mens der ikke er nogen signifikante forskelle mellem de unge med dansk hhv. anden etnisk baggrund.

Model 2 viser, hvordan de enkelte risikofaktorer i 2009 er forbundet med den selvopfattede trivsel i 2013. På et 10-procents-signifikansniveau har unge, der har været hospitaliseret, 12 pct. højere sandsynlighed for at have en selvopfattet dårlig trivsel i 2013. Unge, hvis familie var fattig i 2009 (under 50 pct. af medianindkomsten), har en forøget sandsynlighed på knap 10 pct. 4 år senere sammenlignet med unge, der ikke var fattige. Yderligere ser vi, at selvvurderet dårlig trivsel i 2013 er forbundet med at være hæmmet af sygdom eller handicap i hverdagen (5 pct. øget sandsynlighed) og med at blive mobbet af andre unge i 2009 (6 pct. øget sandsynlighed).

Betydningen af de blødere risikofaktorer ser ikke ud til at betyde så meget på længere sigt, som de gør ud fra en 'her-og-nu' betragtning. Dog finder vi også en sammenhæng mellem at blive mobbet i 2009 og den selvopfattede trivsel i 2013, om end sammenhængen er svag og halveret i størrelse.

TABEL 10.7: Langsigtet sammenhæng mellem udsathed (2009) og selvopfattet trivsel (2013).

Logistisk regression med selvopfattet dårlig trivsel i 2013 som afhængig variabel (dårlig trivsel i 2013 = 1).

	Model 1	Model 2
	Koef..	Koef..
Køn (pige = 1)	0,045 **	0,044 *
Etnicitet (dansker = 1)	-	-
Udsat i 2009	0,082 ***	
Materiel velfærd		
Familiens indkomst er lavere end 50 pct. af medianindkomsten		0,098 **
Få velstandsgoder i familien		-
Ingen voksne i familien har erhvervsuddannelse		-
Boligforhold og lokalområde		
Bor til leje		-
Bor i overbefolket bolig		-
Bor i yderkommune		-
Helbred og sikkerhed		
Børn og unge, der har været hospitalsindlagt mere end 3 dage på et år		0,124 *
Børn og unge, der i dagligdagen er hæmmede pga. alvorlig sygdom eller handicap		0,051 *
Uddannelse		
Unge, som mindst to gange har skiftet skole		-
Unge, der ikke er under uddannelse, i lære eller beskæftige		-
Unge, der modtager støtteundervisning		-
Sociale relationer		
Børn og unge, der ikke bor i kernefamilie		-
Børn og unge, der mobbes af andre børn/unge		0,059 *
Unge, der (sjældent) er sammen med venner i fritiden		-
Adfærd og livsstil		
Børn og unge, der spiser fast food mere end en gang om ugen		-
Børn og unge, der dyrker motion sjældnere end en gang om ugen		-
Unge, der ryger mindst en gang om ugen		-
Fritid og medborgerskab		
Unge, der ikke går til noget		-
Børn og unge, der er fattige på kulturoplevelser		-
Antal unge	672	672
R2 (Forklaringsgrad)	0,03	0,07

Note: Baseret på BUD-stikprøven fra årgang 1993. 672 unge. *** = p < 0,01, ** = p < 0,05, * = p < 0,1.

Kilde: Registerdata, SFI-data og egne beregninger.

Samlet set indikerer resultaterne fra tabellerne 10.6 og 10.7, at det at være økonomisk udsat ikke nødvendigvis udmønter sig i dårlig trivsel her og nu, men på længere sigt kan det have sammenhæng med unges selvopfattede trivsel. Derimod finder vi på kort sigt, at den selvopfattede trivsel er forbundet med nogle af de faktorer, som berører kvaliteten af unges hverdagsliv direkte, fx om den unge mobbes og den unges adfærd og livsstil. Desuden viser resultaterne en klar sammenhæng mellem køn og selvopfattet trivsel.

Det ville være relevant at undersøge, hvad vedvarende udsathed betyder for unges selvopfattede trivsel. På grund af datagrundlagets størrelse er det desværre ikke muligt at undersøge sammenhængen mellem at være udsat i både 2009 og 2013, og hvordan de unge trives. Den statistiske styrke af modellerne er lille, hvilket kan øge risikoen for fejlagtigt at konkludere, at der ikke er nogen sammenhæng mellem vedvarende udsathed og selvopfattet trivsel.

KONKLUSION

Ud fra de mål, som vi har anvendt for udsathed og selvopfattet trivsel i denne analyse, kan vi alt i alt konkludere, at meget få af de yngste børn fra årgang 2005 er udsatte (5,4 pct.), og kun 1,4 pct. er vedvarende udsatte i både 2009 og 2013. 20,5 pct. af de unge fra årgang 1993 er udsatte i enten 2009, 2013 eller i begge år. Særligt i 2013, hvor de unge var 19 år, er mange af de unge udsatte (17,7 pct.), og omkring 7 pct. er vedvarende udsatte både

i 2009 og 2013. Dog er det vigtigt at bemærke, at definitionen for udsathed er bred i den forstand, at den identificerer en gruppe af unge, der er i risiko for at være udsat, men ikke nødvendigvis er det. Derved kan tallene tolkes som en øvre grænse, da det er sandsynligt, at der er unge, som ikke lever et marginaliseret liv, til trods for at de er defineret som udsatte i vores mål.

De unge med anden etnisk baggrund end dansk er signifikant mere udsatte end unge med dansk baggrund. Samme forskel ses ikke i forhold til den selvvaluerede trivsel. Andelen af piger med selvvalueret dårlig trivsel er signifikant højere end andelen af drenge.

De risikofaktorer for udsathed i 2013, der kan associeres med en selvopfattet dårlig trivsel i samme år, er alvorlig sygdom eller handicap, mobning, begrænset udøvelse af motion og ugentlig rygning. De risikofaktorer fra 2009, der kan forbindes med en lavere selvopfattet trivsel i 2013, er relativ fattigdom, hospitalisering, alvorlig sygdom eller handicap og mobning. Resultaterne indikerer, at den materielle velfærd har større betydning for de unges selvopfattede trivsel på længere sigt, hvorimod der på kort sigt er større sammenhænge mellem den selvopfattede trivsel og de blødere risikofaktorer, såsom de unges sociale relationer, adfærd og livsstil i hverdagen.

-
- 1 19 indikatorer i 2013, da vi har valgt at ekskludere risikofaktoren for støtteundervisning, da den viste sig at være irrelevant for størstedelen af de 19-årige.
  - 2 Hvis barnet/den unge ikke har besvaret spørgsmålet, eller der for de registerbaserede variable ikke er oplysninger for risikofaktoren, trækker vi den ud af målet for den enkelte. Hvis fx en ung ikke har besvaret spørgsmålene for 2 af de 20 risikofaktorer, skal hun have besvaret negativt på 25 pct. af de nu kun 18 risikofaktorer, hun har besvaret. Hvis ikke vi trækker disse uobserverede risikofaktorer ud af målet, kan vi potentielt undervurdere antallet af udsatte, da en manglende besvarelse dermed vil indgå i målet som en positiv score. Det kan være en ung, der ikke vil svare på spørgsmålet om rygning, men faktisk ryger fast – og dermed vil det være misvisende ikke at ekskludere denne risikofaktor, når den ikke er besvaret.
-

KAPITEL 11

SAMMENHÆNGENDE RISIKOADFÆRD

– SAMT BETYDNINGEN AF FAMILIEN, VENNERNE OG PENGENE

INDLEDNING

Hvad er baggrunden for, at unge udsættes for og udsætter sig selv for risici, der ligger ud over, hvad deres egne kroppe og psyker kan bære, og ud over, hvad der samfundsmæssigt er acceptabelt? Er det de samme unge, som udsætter sig selv og andre for risici, og som også selv rammes af andres risikable adfærd? Eller rammes forskellige typer af unge af forskellige risici?

Disse spørgsmål er omdrejningspunkter for analyserne i dette kapitel, der bygger videre på analyserne under domæne 6 ved dels at undersøge sammenhænge mellem forskellige typer af risici/risikoadfærd, dels at undersøge, hvilken socioøkonomisk og social kontekst, forskellige typer af risikoadfærd typisk finder sted i.

Udsættelse for risici og risikoadfærd handler i denne analyse om 1) kost- og motionsrelaterede risici, 2) rusmiddelrelaterede risici, 3) risikoen for at blive udsat for berigelses- eller voldelig kriminalitet i det offentlige rum og 4) den unges risiko for selv at have udøvet forskellige typer af berigelsesrelateret, hærværksrelateret eller voldelig kriminalitet. Mens de to første typer af risici normalt handler om nydelsesrelaterede risici, man udsætter sin *egen* krop for, handler risikoen for at blive udsat for kriminalitet om farer, som *andre* udsætter en for, mens det omvendte er tilfældet, når det gælder ens egen udøvelse af kriminalitet rettet mod andre.

Men hvorfor behandle så forskellige størrelser i den samme analyse? Samfundets syn på den unge, der udsætter sig selv for

risici, den unge, der udsættes for risici af andre, og den unge, der udsætter andre for risici, er jo væsentlig forskellig, og de forskellige typer af risici er forbundet med meget forskellige moralske og juridiske reaktioner. Det giver kun mening at behandle dem som sammenhængende størrelser, hvis der er nogle indbyrdes sammenhænge og/eller teoretiske/empiriske forklaringsmodeller, der giver mening på tværs af fænomenerne. Og det er der. Som vi vil vise undervejs i denne analyse, er det at udsætte sig selv for risici, det at blive udsat for risici af andre, og selv at udsætte andre for risici, forbundne størrelser, der ofte finder sted i den samme sociale kontekst og er relateret til mange af de samme baggrundsforhold. Generelle ændringer i unges sociale liv og generelle samfundsendringer vil derfor kunne påvirke unges sundheds- og kriminalitetsrelaterede risici bredt – uafhængigt af, om den unge i det pågældende tilfælde fremstår som offer eller gerningsmand.

TEORETISKE OVERVEJELSER OVER UNGES RISIKOADFÆRD

Ungdom og risiko er to størrelser, der har været knyttet til hinanden, siden ungdomsfasen opstod som en selvstændig livsfase mellem barndom og voksendom, omtrent samtidig med industrialiseringen af de vestlige lande i 1800-tallet (Erhnrooth & Siruola, 1991; Mørch, 1985; Psyke & Logos, 2010; Stafseng & Frönas, 1987). Unge, der var seksuelt og fysisk modne, men endnu ikke indgik fuldt ud i samfundets produktive (arbejdsmarkedet) og reproduktive (familien) strukturer og (endnu) ikke abonnerede fuldt ud på samfundets overordnede normer, blev og bliver op-

fattet med en vis nervøsitet af voksensamfundet. Særligt fra begyndelsen af 1960'erne blev den risikable ungdom fremhævet gennem begreber som generationskløft og ungdomsoprør – ord, der markerede risiko og normafvigelse som forsøg på oprør mod normalsamfundet snarere end forbigående markeringer af selvstændighed blandt unge (Hall & Jefferson, 2006 [1977]).

Igennem de seneste 10 til 20 år har man dog i en række europæiske og nordamerikanske lande set et fald i unges risikoadfærd – både i forhold til brug af alkohol og stoffer og i forhold til udøvet kriminalitet. Faldet er hovedsageligt sket blandt drenge, mens pigernes udvikling har været mere stabil (fx Currie m.fl., 2012, 2008, 2004; Det Kriminalpræventive Råd, 2014; Forslund, Hofer & Thorsen, 2012; Hibell, 2012; Justitsministeriets Forskningskonator, 2014; Statistisk Sentralbyrå, 2014; Sundhedsstyrelsen, 2010, 2008; Øia & Vestel, 2014).

Øia og Vestel (2014), der har undersøgt norske unges risikoadfærd på baggrund af undersøgelser fra 1996, 2006 og 2012, forklarer dette fald med forandringer i samfundet generelt og forandringer i familierelationerne mellem unge og deres forældre.

Perioden fra begyndelsen af 1960'erne til slutningen af 1980'erne var i mange europæiske lande præget af kraftige samfundsmæssige omvæltninger, hvor produktionen overgik fra at være domineret af landbrugsrelaterede erhverv til i højere grad at blive domineret af serviceerhverv, der skabte et stort behov for ud-

dannet personale. Samtidig steg produktionen med udvidelse af arbejdsstyrken til følge, således at også kvinderne fik fodfæste på arbejdsmarkedet. For store dele af dem, der var unge i dette tidsrum, betød disse omvæltninger, at de ikke kunne (/behøvede at) bruge deres forældres erfaringer og livsstrategier som udgangspunkt for deres egne valg. Disse unge var nødsaget til (/fik mulighed for) at bruge deres egne og deres jævnaldrenes fortolkninger af nutiden som udgangspunkt for at forstå den fremtid, de var på vej ind i. Denne omstrukturering af arbejdsmarkedet og familielivet betød et brud med fortiden, der var med til at skabe den såkaldte generationskløft og give plads til en selvstændig ungdomskultur, der kendetegnedes ved oprør og modstand mod den etablerede kultur. Et oprør og en modstand, der fx kom til udtryk i forskellige musikkulturelle strømninger, ved eksperimenter med rusmidler eller gennem udøvelse af ulovlig grafitti.

I 2010'erne sker der stadig hurtige teknologiske forandringer, men faktisk ser vi ikke i så høj grad som tidligere så stærke omvæltninger på arbejdsmarkedet, og derfor, hævder Øia og Vestel, er afstanden mellem generationerne ikke så stor, som den var tidligere. De teknologiske forandringer, der stadig sker, ser derudover ud til at påvirke de forskellige generationer på en mere jævn måde end tidligere. Det er ikke længere kun den unge 19-årige, der skal være indstillet på forandring og tilpasning til ny teknologi og organisering – det skal hans/hendes forælder på 50 også. Selvom der selvfølgelig stadig opstår konflikter og manglende forståelse mellem generationerne, er Øias og Vestels pointe, at

unge i højere grad end for 30-50 år siden kan dele deres erfaringer med deres forældre og andre voksne.

Og det ser faktisk ud til i deres norske materiale, at unge og deres forældre er kommet tættere på hinanden følelsesmæssigt og bruger mere tid sammen, samtidig med at unge bruger lidt mindre tid sammen med deres kammerater end tidligere generationer af unge. Familien og de nære relationer har, på trods af spådomme om det modsatte, fået mere betydning som følge af den individualisering og modernisering, der er sket på arbejdsmarkedet. Samtidig ser Øia og Vestel en tendens til, at forældre investerer mere tidsmæssigt og økonomisk i deres børn – en investering, der, selvom/fordi den udspringer af kærlighed og omsorg, også er forbundet med en vis grad af kontrol med børnenes adfærd og dermed kan være med til at forklare en nedgang i unges risikoadfærd.

METODE TIL ANALYSE AF UNGES RISIKOADFÆRD I DETTE KAPITEL

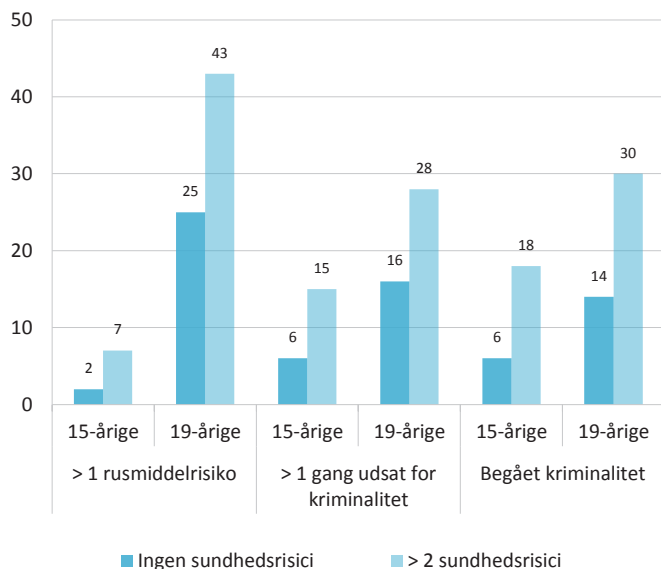
Stadig er der dog unge, der tager og udsættes for risici – og disse risici er ikke jævnt fordelt i ungebefolkningen. Nogle af de faktorer, der er sammenhængende med unges risikoadfærd, har vi beskrevet under domæne 6: den unges alder, køn, etnicitet, familiestruktur, morens uddannelse og forældrenes tilknytning til arbejdsmarkedet.

Samtidig udvider vi i dette kapitel paletten af forklaringsparametre til også at omfatte den unges sociale relationer – her relationer til forældre og til jævnaldrende. Relationerne til forældrene måler vi ved hjælp af spørgsmål om, hvor ofte den unge føler sig elsket af forældrene, og hvor ofte den unge oplever, at forældrene kender den unges venner og ved, hvor den unge befinder sig. Relationerne til kammerater og venner måler vi ved hjælp af spørgsmål om, hvor tit den unge er sammen med venner hjemme hos sig selv, hvor tit han/hun ses med venner hjemme hos vennerne eller i byen, hvor tit den unge chatter med venner, om de oplever ensomhed, og om de oplever mobning.

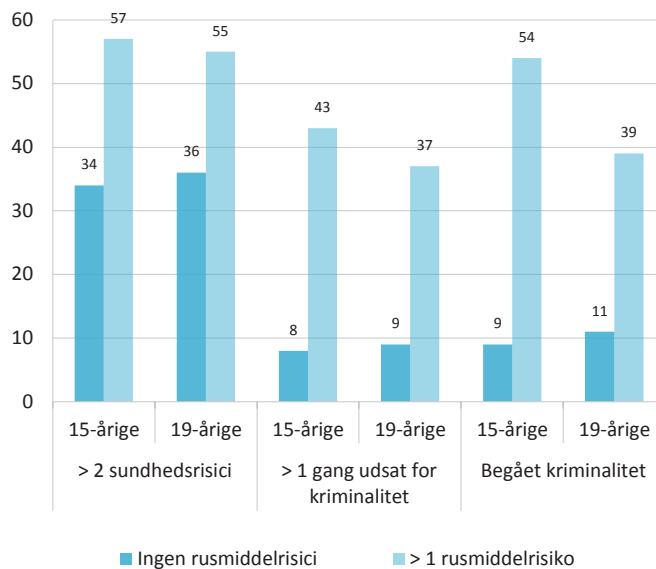
Derudover inddrager vi også de unges forbrugsmuligheder som mulig selvstændig forklaring på unges risikoadfærd, fordi de forandringer, vi har kunnet observere i danske unges risikoadfærd, har fundet sted under den økonomiske krise startende i 2008. Vores antagelse er, at det ikke at have så mange penge mellem hænderne, medfører en begrænsning på unges deltagelse i fester og byliv og en begrænsning af de værdier, de unge har på sig, når de færdes i det offentlige rum. Begrænsningen i økonomiske forbrugsmuligheder forestiller vi os derfor kan være en medvirkende forklaring på faldet i unges risikoadfærd.

Første trin i analysen er ved hjælp af tovejsanalyser at undersøge, hvordan de forskellige typer af risikotagning/risikoudsættelse hænger sammen, og hvor mange unge der oplever ingen, en, to eller flere samtidige risici. Andet trin af analysen består af logi-

FIG. 11.1: Sammenhænge mellem sundhedsrisici og andre typer risici, 15- og 19-årige. Procent

FIG. 11.2: Sammenhænge mellem rusmiddelrisici og andre typer risici, 15- og 19-årige. Procent

stiske regressionsanalyser af baggrunden for de enkelte typer af risici. Fordelen ved denne type analyse, hvor flere baggrundsforhold inddrages samtidigt i analysen af en tredje faktor (her unges risikoadfærd), er, at vi i højere grad end i tovejsanalyser kan tage højde for, at de enkelte baggrunds faktorer, der indgår i analysen af unges risikoadfærd, er indbyrdes forbundne og dermed i højere grad ser den 'rensede' virkning af de enkelte baggrunds faktorer.

ANALYSE OG RESULTATER

SAMMENHÆNGE MELLEM RISIKOTYPER

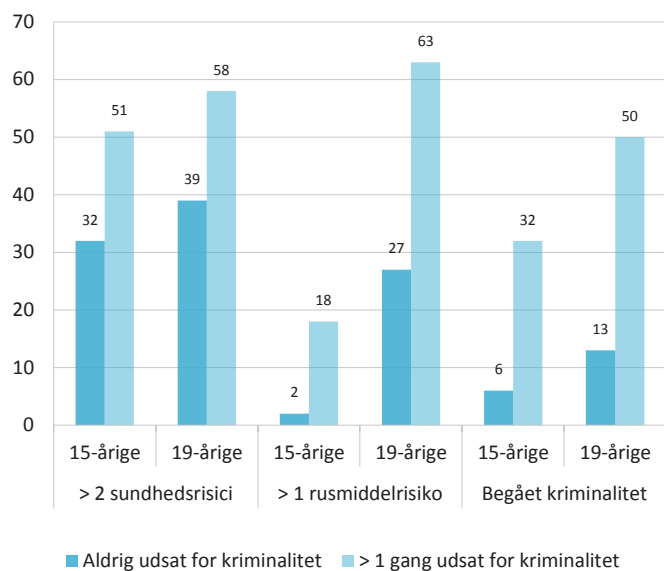
Figur 11.1 til 11.4 viser, at der er stærke sammenhænge mellem de forskellige risikotyper, uden at vi derfor kan konkludere, at en type risikoadfærd påvirker tilbøjeligheden til også at tage/blive udsat for risici på et andet område. Kigger vi i figur 11.1 først på forskellene på de unge, der lever sundt, og dem, der har en usund helbredsadfærd (defineret som usund på mindst tre indikatorer), ser vi, at mens 25 pct. af 19-årige, der lever sundt, har et højt forbrug af rusmidler (højt forbrug af mindst to rusmidler), gælder det samme for hele 43 pct. af dem, der lever usundt. Og mens 6 pct. af de 15-årige og 16 pct. af de 19-årige, der lever sundest, har været udsat for kriminalitet mere end en gang, gælder det samme for 15 pct. af de 15-årige og 28 pct. af de 19-årige, der lever usundt. Og billedet er næsten identisk, når det gælder udøvet kriminalitet – her er der 6 pct. af de 15-årige og 14 pct. af de 19-årige i den sundeste kategori mod 18 pct. og 30 pct. i den mest usunde kategori, der har begået noget kriminelt mindst en gang.

Ligeledes viser figur 11.2, hvordan rusmiddelrisici er stærkt sammenhængende med risikoen for at blive udsat for kriminalitet og risikoen for at begå kriminalitet. Vi ser, at 8 pct. af 15-årige og 9 pct. af de 19-årige, der har et lavt forbrug af rusmidler, har oplevet at blive udsat for noget kriminelt – det samme gælder for 43 pct. af de 15-årige og 37 pct. af de 19-årige, der har et højt rusmiddelforbrug. Vi ser også, at hhv. 9 pct. af de 15-årige og 11 pct. af de 19-årige, der har et lavt forbrug af rusmidler, har begået noget kriminelt – mod 54 pct. af de 15-årige og 39 pct. af de 19-årige, der har et højt forbrug af rusmidler.

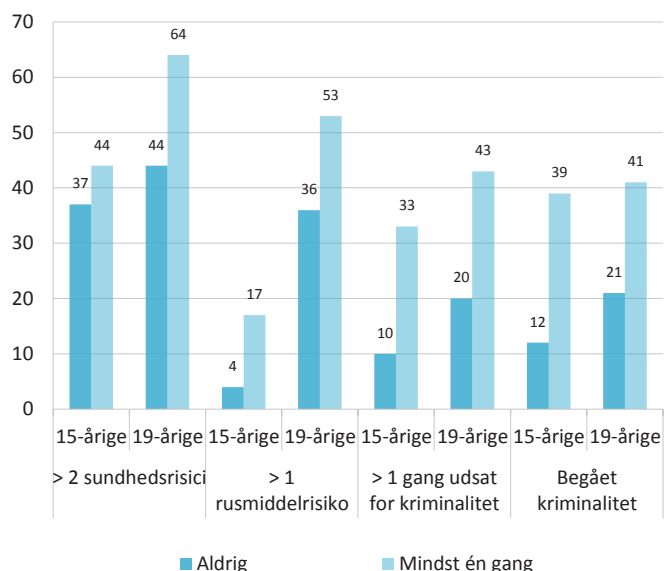
I figur 11.3 er det i særlig grad sammenhængene mellem risikoen for at blive udsat for kriminalitet og risikoen for selv at udøve kriminalitet, der er interessant. Her ser vi, at blandt de, der aldrig har været udsat for noget kriminelt, er det 6 pct. af de 15-årige og 13 pct. af de 19-årige, der selv har begået kriminalitet. Omvendt ser vi, at blandt de, der selv flere gange er blevet udsat for kriminalitet, har 32 pct. af de 15-årige og 50 pct. af de 19-årige selv udøvet kriminalitet mindst en gang.

Figur 11.5 gentager billedet fra figur 11.1-11.4. Vi får således bekræftet billedet af, at både blandt de 15-årige og blandt de 19-årige er det at leve på kanten af loven forbundet med flere sundhedsrisici, flere rusmidler og risiko for at blive udsat for kriminalitet.

FIG. 11.3: Sammenhænge mellem udsathed for kriminalitet i det offentlige rum og andre typer risici, 15- og 19-årige.

FIG. 11.4: Sammenhænge mellem overgrebsrisiko og andre typer risici, 15- og 19-årige. Procent

Tæller vi i figur 11.5 og 11.6 antallet af risici, som de unge udsætter sig for/bliver udsat for, ser vi, at et flertal af 15-årige ikke tager risici på nogen af de fire områder, 34 pct. oplever risici på et enkelt område, 9 pct. på to områder, mens 3 pct. oplever risici på tre eller alle fire områder.

De 19-årige lever med væsentligt flere risici. Her er der 32 pct., der ikke oplever risici på nogen af de fire områder, 33 pct., der oplever risici på et enkelt område, 19 pct., der oplever to risici, mens 16 pct. oplever risici på tre eller alle fire områder.

Vi kan altså se, at der er en lille minoritet blandt de 15-årige og en noget større andel af de 19-årige, der oplever/opsøger flere typer af risici i deres liv. Og vi kan se, at de forskellige typer af risici hænger sammen.

BAGGRUND FOR RISIKOADFÆRD – BETYDNINGEN AF FAMILIEN, VENNERNE OG PENGENE

De logistiske regressionsanalyser i tabel 11.1 bekræfter, at alder, køn, og hvorvidt den unge er udeboende, er gennemgående forklaringsfaktorer på risikoadfærd. De ældste, drengene og de udeboende har ligesom vi så det i tovejsanalyserne i kapitel 6 den højeste udsættelse for risici på alle fire områder. Ligeledes bekræftes billedet af, at etniske minoritetsunge, når det gælder rusmidler og udsættelse for kriminalitet i det offentlige rum, udsættes for færre risici. Når det gælder familiens struktur, udjævnes billedet fra tovejsanalyserne en smule, når vi i denne analyse

tager højde for kvaliteten af familierelationerne. Stadig ser vi dog, at unge, der lever sammen med en enlig forsørger, har højere risiko på sundhedsområdet, rusmiddelområdet, og når det gælder udsættelse for kriminalitet, mens unge, der lever i en stedfamilie, har højere risiko på rusmiddelområdet og større risiko for at udøve kriminalitet.

Et højt uddannelsesniveau i familien er en beskyttende faktor, når det gælder sundhed og udøvelse af kriminalitet, men har ikke nogen betydning for indtag af rusmidler, mens arbejdsløshed i familien er sammenhængende med den unges risiko for selv at udøve kriminalitet.

Vi ser, at den unges relationer til forældrene er en gennemgående forklaringsfaktor, når det gælder unges risikoadfærd. Oplever den unge således sine forældre som mindre kærlige og mindre involverede i den unges hverdagsliv, er der en øget sandsynlighed for at udsætte sig for/blive udsat for risici på alle fire områder.

Relationerne til kammeraterne spiller også en rolle, men som vi ser, er der både en overhyppighed af risici blandt unge, der har en tæt kontakt til deres jævnaldrende, og en overhyppighed af risici blandt unge, der oplever social marginalisering – her defineret som ensomhed og mobning. Unge, der ofte er sammen med deres venner i vennernes hjem eller i det offentlige rum, har en højere risiko for både risikabel sundhedsadfærd, højere indtag af rusmidler, for at blive offer for kriminalitet og for selv at udøve

FIG. 11.5: Antal risici blandt 15-årige. Procent

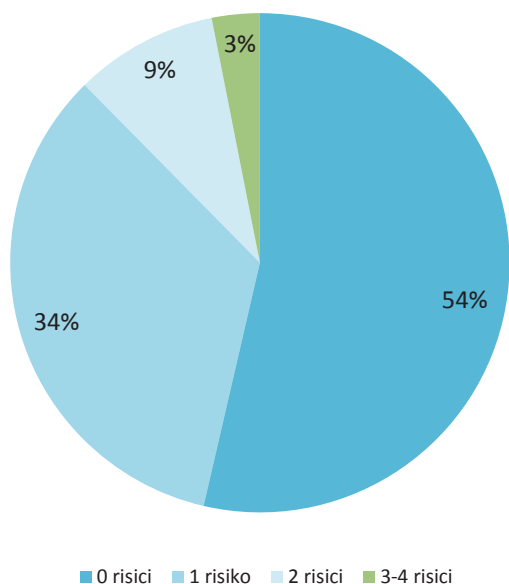
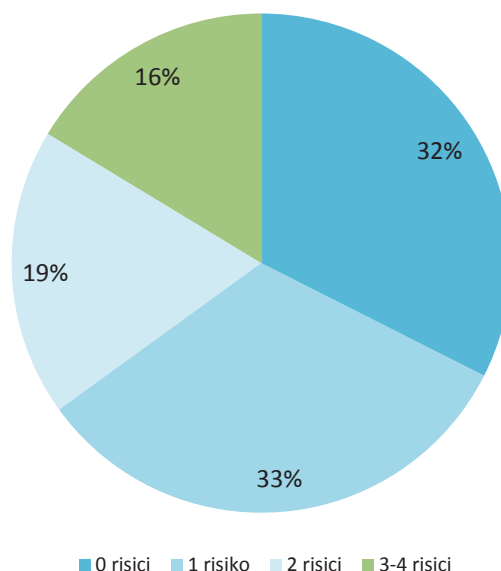

FIG. 11.6: Antal risici blandt 19-årige. Procent

kriminalitet. Når det gælder samværet i eget hjem, ser vi, at unge, der har venner på besøg en enkelt gang om ugen, i mindre grad har udøvet kriminalitet, end unge, der oftere og sjældnere får besøg af kammerater derhjemme.

Denne tendens til, at både de, der bruger mest tid sammen med kammeraterne, og de, der er socialt isolerede, har en forhøjet risikoadfærd, bekræftes af de signifikante sammenhænge mellem ensomhed og mobning på den ene side og risikoadfærd på

den anden. Unge, der har oplevet mobning eller ensomhed, har større sandsynlighed for at have været udsat for kriminalitet og for selv at have udøvet kriminalitet. Ensomhed er derudover også sammenhængende med flere sundhedsrisici. Hyppig chat med venner har sammenhæng med et mere risikabelt forbrug af rusmidler, men er ellers ikke forbundet med hverken højere eller lavere niveau af risikoadfærd.

TABEL 11.1 Resultat af logistisk regressionsanalyse af risikoadfærd

	Mindst 3 sundhedsrisici	Mindst 2 rusmiddelrisici	Offer for kriminalitet mindst 2 gange	Har udøvet kriminalitet mindst en gang
DEMOGRAFI OG SOCIOØKONOMISKE RESSOURCER				
19-årig	+	+	+	+
Pige	-	-	-	-
Etnisk minoritet		-	-	
Familiestruktur				
Stedfamilie		+		+
Eneforsørger	+	+	+	
Udeboende	+	+	+	+
Mors uddannelse				
Erhvervsuddannelse			-	
Kort eller mellemlang	-		-	-
Lang videregående	-			-
Ingen forældre i arbejde				+
FAMILIERELATIONER				
Lille forældrekærlighed	+	+	+	+
Lille forældreindsigt	+	+	+	+
RELATIONER TIL KAMMERATER				
Venner på besøg				
1 gng/ uge			-	-
Sjældnere				
Ude med eller hos venner				
1 gng/ uge	-	-	-	-
Sjældnere	-	-	-	-
Chatter ofte med venner		+		
Oplever mobning			+	+
Oplever ensomhed	+		+	+
UNG HAR FÅ FORBRUGSMULIGHEDER				
			-	-
Antal	6732	2681	3904	2599

Endelig får vi bekræftet vores antagelse om, at unges egne forbrugsmuligheder spiller en rolle for unges risikoadfærd. Unge, der har forbrugsmuligheder svarende til mindre end halvdelen af medianindkomsten blandt deres jævnaldrende, har i signifikant mindre grad været såvel offer for som udøver af kriminalitet.

Sammenholder vi resultaterne her fra kapitel 11 med resultater fra kapitel 5 og kapitel 7 får vi nogle mulige forklaringer på faldet i risikoadfærd fra 2009 til 2013. I kapitel 5 så vi, at unge i 2013 i mindre grad er sammen med deres venner fysisk i fritiden, og i kapitel 7 så vi, at flere unge i 2013 kan betegnes som forbrugsfattige sammenlignet med 2009. Når vi her i kapitel 11 finder, at unges risikoadfærd er sammenhængende med, hvor tit den unge ses med venner uden for ens eget hjem og med de unges forbrugsmuligheder, er det logisk at forvente, at faldet i social aktivitet og måske bag ved det faldet i forbrugsmuligheder som følge af finanskrisen, er en medvirkende årsag til det fald i risikoadfærd, vi ser mellem 2009 og 2013.

Finanskrisen og økonomiske muligheder kan dog ikke forklare den langsigtede tendens, som kriminalstatistikkerne og de internationale alkoholundersøgelser viser. Her vil et bedre bud være Øia og Vestels forklaring om en indsnævring af generationskløften som følge af færre strukturelle ændringer på arbejdsmarkedet og mindre social mobilitet fra forældre- til børnegeneration.

OPSAMLING

Opsamlende har vi i dette kapitel vist:

- At unges risikoadfærd hænger sammen. For eksempel hænger et højt forbrug af rusmidler sammen med højere risiko for at blive udsat for kriminalitet og højere risiko for selv at udøve kriminalitet, og en høj risiko for at blive offer for kriminalitet følges ad med en høj risiko for selv at udøve kriminalitet.
- En stor gruppe af de 15-årige (54 pct.) og også en relativt stor gruppe af de 19-årige (32 pct.) kan betegnes som 'risikofrie' unge. I den anden ende af spektret er der 3 pct. af de 15-årige og 16 pct. af de 19-årige, der udsættes og udsætter sig for mindst tre af de fire typer risici.
- Ser vi på baggrunden for, at unge lever risikabelt på hver af de fire risikoområder, finder vi som i kapitel 6, at den unges alder, køn, og hvorvidt den unge er udeboende, spiller en gennemgående rolle. Hvorvidt den unge lever i henholdsvis en kernefamilie, stedfamilie og eneforsørgerfamilie spiller også en rolle for risikoadfærden, men sammenhængen svækkes lidt, når der som her tages højde for det interne samspil i familierne. Forældrenes uddannelse spiller især en rolle for de unges sundhedsadfærd og egen udøvelse af kriminalitet, mens arbejdsløshed blandt forældrene har betydning for udøvet kriminalitet.
- Når vi medtager indikatorer på det interne samspil mellem forældre og unge, finder vi, at relationen til forældrene spiller en gennemgående rolle, således at unge, der oplever mindre kærlighed eller indsigt i deres hverdagsliv fra forældrenes side, lever med flere risici end andre unge.

- Derudover finder vi, at de unges relationer til kammerater spiller en væsentlig rolle – unge, der hyppigt ser deres venner, især når samværet sker i det offentlige rum, oplever flere risici end unge, der sjældnere ser deres venner. Men samtidig ser vi, at mobning og ensomhed *også* betyder øget risikoadfærd – risikoadfærden er altså høj både blandt de, der bruger mest tid sammen med vennerne, og blandt de, der oplever social isolation.
- Endelig inddrog vi de unges egne forbrugsmuligheder som selvstændig forklaringsparameter. Vi fandt, at unge med få forbrugsmuligheder i mindre grad udsættes for kriminalitet og i mindre grad udøver kriminalitet mod andre – sandsynligvis fordi de færdes mindre i det offentlige rum og har færre værdier på sig, når de færdes der.
- Som følge af disse resultater og resultater hentet fra kapitel 5 og 7 sluttede vi, at den reduktion i unges risikoadfærd, som vi fandt i kapitel 6, i et vist omfang kan forklares med unges mindskede forbrugsmuligheder grundet finanskrisen. Mangel på forbrugsmuligheder kan dog ikke forklare det langsigtede fald i unges risikoadfærd, som vi ser i både danske og tværnationale undersøgelser. Her kan de ændringer i relationerne mellem unge og deres forældre og generelt mellem generationerne, som Øia og Vestel finder i deres norske data, være en plausibel forklaring.

KAPITEL 12

SKOLERESSOURCER, FAMILIERESSOURCER OG SKOLETRIVSEL

INDLEDNING

Ifølge et udviklingsøkologisk perspektiv formes et barns udviklingsbetingelser ikke kun af de medfødte dispositioner og det familiemiljø, det vokser op i, men også af de andre miljøer, som det interagerer i som fx nabolaget, skolen eller daginstitutionen, det såkaldte mikrosystem (Bronfenbrenner, 1986). Uden for den cirkel, som udgør barnets mikrosystem, findes andre cirkler, som betinger og indirekte kan påvirke barnets livssammenhænge, fx relationerne mellem de 'settings', som indgår i mikrosystemet, de strukturer, der former barnets hverdagsliv (fx forældrenes arbejdstider og -forhold), som atter er betinget af den samfundsorganisering og kultur, barnet vokser op i (Dencik, 2002).

Megen forskning om børns opvækstforhold og trivsel har fokuseret på betydningen af forholdene i barnets hjem, fx forældrenes ressourcer og familiepraksis. Det kan imidlertid være sværere mere præcist at indfange, hvordan de andre nære miljøer, som barnet færdes i, påvirker dets trivsel her og nu og evt. også dets eventuelle udfald på længere sigt. Internationale studier har imidlertid peget på, at de socioøkonomiske ressourcer, som findes i barnets nabolag, har en vis betydning for, hvordan børn klarer sig. Det gælder både i forhold til børns præstationer og i forhold til udvikling af adfærdsproblemer. Flere undersøgelser har fx vist, at en opvækst i et velhavende nabolag med relativt høje indkomster alt andet lige påvirker børns verbale evner, IQ scores og skoleresultater på en positiv måde. Omvendt er en opvækst i et nabolag med lave indkomster og med få socioøkonomiske

ressourcer negativt forbundet med forekomst af mentale helbredsproblemer og afvigende adfærd, særligt hos unge (Chung & Steinberg, 2006; Leventhal & Brooks-Gunn, 2000; Sampson, Morenoff & Gannon-Rowley, 2002).

Børns lokale miljø kan være daginstitutionen, skolen, nabolaget eller boligområdet. Ud fra en dansk velfærdspolitisk vinkel er problemstillingen om det øvrige nære miljøes betydning relevant, ikke mindst fordi 'den institutionaliserede barndom' er et centralt karakteristika ved det danske børneliv. Fra en meget tidlig alder færdes danske børn på andre arenaer end i familien, først i daginstitutionen og derefter i skolen. Fra det velfærdspolitiske perspektiv betragtes disse institutioner ikke kun som pasnings- og læringsanstalter, men også som redskaber til at dæmme op for sociale uligheder i befolkningen. Dagtilbud til børn fra socialt udsatte familier menes fx at skabe forudsætninger for, at de får bedre muligheder for at klare sig på lige fod senere i skolen, ligesom den gratis adgang til uddannelse formodes at fremme social mobilitet eller at modvirke den såkaldt negative sociale arv.

Formålet med dette kapitel er at belyse, om samspillet mellem familiens ressourcer og de ressourcer, som findes i barnets øvrige nære miljø, har betydning for børns trivsel i hverdagen. Profiterer børn fra ressourcessvage familier fx af at færdes i et lokalt miljø med mange ressourcer, og svækker det omvendt trivslen for børn fra ressourcestærke hjem at være i et lokalt miljø, der er præget af afsavn eller få ressourcer? I denne analyse har vi valgt skolen

som case. Derved er det børn i den skolesøgende alder, dvs. de 7-, 11- og 15-årige fra Børn og Unge i Danmark, som er analysens centrum, og vi interesserer os for, hvordan børnene selv oplever, at de trives og performer i skolen. Når vi i det følgende undersøger, hvad samspillet mellem familien og skolens ressourcer betyder for børn, er det ikke den direkte interaktion mellem hjemmet, skolen og børnene, vi fokuserer på, fx familiers eller læreres konkrete praksis i forhold til børn. Det er i stedet de ydre sociale karakteristika ved disse to instanser i barnets mikrosystem, der interesserer os, dvs. den sociale sammensætning.

Nedenfor redegør vi først for, hvordan vi har operationaliseret begreberne om ressourcestærke, gennemsnitlige og ressourcesvage familier hhv. skoler. Vi viser herunder, hvordan børn fra hjem med forskellige ressourcer fordeler sig på skoler med mange, gennemsnitlige og få ressourcer. Derefter beskriver vi, hvordan vi i analysen har defineret børns trivsel med skolen. Så følger en analyse af, hvordan familieressourcer og skoleressourcer i samspil påvirker børns sandsynlighed for at trives og performe godt eller mindre godt. Til sidst følger en opsamling og konklusion.

ANVENDTE BEGREBER OG METODER TIL AT MÅLE FORÆLDRERESSOURCER

DEFINITION AF FORÆLDRERESSOURCER I DENNE ANALYSE

Klassificering og fordeling af forælderressourcer er i denne analyse sket med afsæt i de baggrundsvariable, som Børn og Unge i

Danmark anvender, se del 1. Vi har inddraget tre informationstyper, som alle hidrører fra Danmarks Statistiks registre:

- Den første informationstype vedrører barnets såkaldte IE-status, dvs. om barnet er af dansk eller anden etnisk herkomst. I børnebefolkningen som helhed udgør andelen med indvandrer- eller efterkommerbaggrund 10 pct.
- Den anden informationstype vedrører barnets sociale klassebaggrund (SOCIO), idet vi i analysen interesserer os for to karakteristika:
  - Børn fra familier, der tilhører den højere serviceklasse. (30 pct. af børnebefolkningen)
  - Børn fra familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse (10 pct. af børnebefolkningen).
- Den tredje informationstype refererer til, hvor meget uddannelseskapital der er i børns familier. Vi har taget afsæt i den højest fuldførte uddannelse i familien og interesserer os i analysen for to karakteristika:
  - Børn fra familier, hvor en eller begge af forældrene har en lang eller mellemlang videregående uddannelse (43 pct. af børnebefolkningen)
  - Børn fra familier, hvor en eller begge af forældrene højst har gennemført en grundskoleuddannelse (12 pct. af børnebefolkningen).

KLASSIFICERING AF RESSOURCESTÆRKE, GENNEMSNITLIGE OG RESSOURCESVAGE SKOLER

Begrebet om skoleressourcer er i analysen et aggregeret mål, der ud fra information om skoleelevers socioøkonomiske baggrund i familien kortlægger elevsammensætningen på landets skoler. På baggrund af de ovennævnte gennemsnitlige fordelinger har vi på første trin fastsat grænser for og fordelt landets skoler efter, om de ud fra de pågældende fem karakteristika kan klassificeres som skoler med en elevsammensætning, hvor børnene har en relativt stærk, gennemsnitlig eller svag hjemmebaggrund. Datagrundlaget er alle børn i Danmark i skoleåret 2012/2013, som var i den skolepligtige alder. Klassificeringen er sket ved at koble anonymiseret information om børns familiebaggrund sammen med registerbaseret information om, hvilken skole børn går på (skolekode). Definitionen af skoler er ikke begrænset til folkeskoler. Alle former for skoler, hvor der går børn i den skolepligtige alder, er med i denne klassifikation, dvs. folkeskoler, friskoler, privatskoler, specialskoler, interne skoler og efterskoler. Ungdomsuddannelser er derimod ikke medtaget i klassifikationen, da mindre end 1 pct. af de 15-årige er skiftet fra grundskole til en ungdomsuddannelse i skoleåret 2012/2013.

Tabel 12.1 viser, hvordan vi har kategoriseret skolerne efter elevernes hjemmebaggrund. Tager vi fx afsæt i indikatoren om børns IE-status, har vi defineret en skole som havende en elevsammensætning med en relativt svag hjemmebaggrund, hvis mere end 10 pct. af eleverne har indvandrer- eller efterkommerbaggrund. I forhold til indikatoren om den sociale klassebaggrund har vi defi-

neret det som en skole, hvor elevsammensætningen har en svag hjemmebaggrund, hvis mindre end 15 pct. af eleverne hidrører fra det øverste servicelag, eller hvis mere end 15 pct. af eleverne kommer fra et hjem, hvor ingen voksne er i beskæftigelse. Tilsvarende for uddannelsesressourcerne i elevernes hjem. Hvis mindre end 20 pct. af eleverne har forældre med en mellemlang eller lang videregående uddannelse, eller hvis mere end 25 pct. af eleverne har forældre, der højst har en grundskoleuddannelse, klassificerer vi det som en skole, hvor elevsammensætningen er svag. Omvendt kategoriseres en skole som værende stærk på forældreressourcer, hvis den har få børn med anden etnisk herkomst end dansk (< 2,5 pct.), mange elever, hvis forældre tilhører den højere serviceklasse (> 45 pct.), men få, som står uden for arbejdsmarkedet (< 5 pct.), mange elever med forældre, der mindst har en mellemlang videregående uddannelse (> 45 pct.), eller få elever, hvis mor eller far kun har en grundskoleuddannelse (< 10). Mellem skolerne med elever med mange hhv. få forældreressourcer optræder en tredje kategori af skoler, hvor elevernes hjemmebaggrund er gennemsnitlig.

Tabel 12.1 viser også, hvordan landets skoler fordeler sig efter disse definitioner. Tager vi fx afsæt i sammensætningen af elever med dansk hhv. anden etnisk herkomst, har 35 pct. af landets skoler en elevsammensætning, hvor mindre end 2,5 pct. af eleverne har indvandrer- eller efterkommerbaggrund; på 39 pct. af skolerne er andelen mellem 2,5 og 10 pct., mens 26 pct. af skolerne har en elevsammensætning, hvor mere end 10 pct. af elever har indvandrer- eller efterkommerstatus.

TABEL 12.1 Opdeling af skoler efter socioøkonomisk referencer

SOCIOØKONOMISKE REFERENCER	Stærk hjemmebaggrund (3)	Gennemsnit (2)	Svag hjemmebaggrund (1)	I alt pct.
Indvandrersammensætning				
Grænseværdier	< 2,5 pct.	2,5-10 pct.	> 10 pct.	
Fordeling, pct.	35	39	26	100
Socio: andele med højere service				
Grænseværdier	> 45	45-15 pct.	< 15 pct.	
Fordeling, pct.	13	62	25	100
Socio: andele uden beskæftigede voksne				
Grænseværdier	< 5 pct.	5-15 pct.	> 15 pct.	
Fordeling, pct.	22	54	24	100
Udd: MVU/LVU				
Grænseværdier	> 50 pct.	20-50 pct.	< 20 pct.	
Fordeling, pct.	24	60	17	100
Udd: højst grundskole				
Grænseværdier	< 10 pct.	10-25 pct.	> 25 pct.	
Fordeling, pct.	47	39	14	100

For at tilvejebringe et samlet overblik over skoler med mange, gennemsnitlige og få forældreressourcer har vi på det næste trin indekseret skolerne ud fra de fem karakteristika, som er inddraget i analysen, ved hjælp af et pointsystem. Skoler med elever med mange hjemmressourcer tildeles for hvert enkelt karakteristika 3 point, skoler med gennemsnitlige forældreressourcer tildeles 2 point, og skoler med få forældreressourcer tildeles 1 point. Efter dette pointsystem har vi herefter foretaget en optælling henover skolerne. En skole kan højst score 15 point og mindst 5 point. Grænserne for, hvornår en skole defineres som stærk, gennemsnitlig hhv. svag på forældreressourcer er sat relativt. Blandt de i alt 2.770 skoler, som vi til denne analyse har informationer om (jf. tabel 12.2), opnår 22 pct. af skolerne 13-15 point og karakteriseres i det følgende som skoler med en elevsammensætning med relativt mange forældreressourcer (dvs. ressourcestærke skoler). 44 pct. af skolerne har scoret 10-12 point og betragtes i analysen som skoler, hvor eleverne har en gennemsnitlig familiebaggrund (gennemsnitsskoler), mens 35 pct. af skolerne højst har scoret 9 point og derfor karakteriseres som skoler med elever, der har en relativt svag forældrebaggrund (ressourcesvage skoler). Anvender vi i stedet landets 719.318 skoleelever (frem for skoler) som optællingsenheden, finder vi, jf. tabel 12.2, at 28 pct. af alle elever i skoleåret 2012/2013 går på skoler, der er relativt svage på forældreressourcer, at 47 pct. af eleverne går på gennemsnitlige skoler, og at 25 pct. af eleverne går på en skole, hvor hjemmebaggrunden er relativt stærk. Tabel 12.2 rummer også et overblik over, hvordan de elever, som ind-

går i survey-undersøgelsen om Børn og Unge i Danmark i 2013 (BUD), fordeler sig: Vi har i stikprøven 6.553 elever fra de tre år-gange, 7-, 11- og 15-årige, som fordeler sig på 1.727 skoler i landet. Tabellen viser, at undersøgelsens børn en smule hyppigere går på ressourcestærke skoler i forhold til børnebefolkningen som helhed.

KLASSIFICERING AF INDIVIDUELLE BØRN MED MANGE, GENNEMSITLIGE OG FÅ FORÆLDRERESSOURCER

På samme måde som med klassificeringen af skoler har vi først kategoriseret alle skolebørn i befolkningen ud fra forældrenes ressourcer, baseret på etnisk herkomst, social klasse og uddannelsesniveau. Med et lignende pointsystem som brugt ovenfor kan vi opdele landets skoleelever i tre kategorier: børn med en relativt svag familiebaggrund, børn med en gennemsnitlig familiebaggrund og børn med en relativt stærk familiebaggrund. En tilsvarende tredelt opdeling blev dernæst udført for de 6.553 børn, som indgår i survey-undersøgelsen Børn og Unge i Danmark i 2013. I undersøgelsen udgør børn med en relativt familiesvag baggrund 17 pct. af stikprøven i 2013, andelen af børn med en gennemsnitlig familiebaggrund 57 pct., mens de sidste 27 pct. udgøres af børn, der har en relativt familiestærk baggrund.

Tabel 12.3a viser med den stikprøve, som deltager i Børn og Unge i Danmark, hvordan børn ved varierende individuelle familiebaggrunde er fordelt på skoler, hvor elevsammensætningen har en sådan karakter, at der er mange, gennemsnitlige hhv. få familie-

TABEL 12.2: Fordeling af skoler med elever med relativt stærk, gennemsnitlig og relativt svag hjemmebaggrund. Opgjort med skoler hhv. elever som optællingsenhed for hele befolkningen og for børn, der har deltaget i survey-undersøgelsen BUD. Antal og procent.

Skoler, hvor den socioøkonomiske reference:	Tælleenhed: Skoler				Tælleenhed: Børn			
	Skoler i alt		Skoler med BUD-børn		I befolkningen		I survey	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Er under gennemsnittet (højst 9 point)	955	34	478	28	201.368	28	1.701	26
Er gennemsnitlig (10-12 point)	1.218	44	827	48	337.763	47	3.216	49
Er over gennemsnittet (13-15 point)	597	22	422	24	180.187	25	1.636	25
I alt	2.770	100	1.727	100	719.318	100	6.553	100

ressourcer. Børn, der selv kommer fra en ressourcestærk familie, går næsten dobbelt så hyppigt som barnet fra en gennemsnitsfamilie og næsten fire gange så hyppigt som barnet fra en ressourcesvag familie på en ressourcestærk skole, dvs. hvor der er mange familieressourcer. Kun 16 pct. af disse børn går på en skole med få familieressourcer. Omvendt går over halvdelen (52 pct.) af børn, hvis egen familiebaggrund er relativt svag, på skoler, der er karakteriseret ved få familieressourcer, mens kun 11 pct. af disse går på en skole med mange forældreressourcer. Vores fund tyder således på en ret udtalt social segregering i forhold til skoler.

Tabel 12.3b. viser – også ud fra den stikprøve, som deltager i Børn og Unge i Danmark – hvordan børn fordeler sig i forhold til de ni kombinationsmuligheder, som opstår, når man kobler den individuelle familiebaggrund med de familieressourcer, der er på barnets skole. Det ses, at barnet fra gennemsnitsfamilien, som går på gennemsnitsskolen, udgør den største gruppe (31 pct.). Gruppen af børn, som går på en ressourcestærk skole, som selv kommer fra et ressourcestærkt hjem, udgør 11 pct., og af næsten samme størrelsesorden er gruppen af børn fra det relativt ressourcesvage hjem, som går på en ressourcesvag skole (9 pct.). Derimod er der ganske få børn fra ressourcestærke hjem, som går på en ressourcesvag skole (4 pct.), og endnu færre børn fra ressourcesvage hjem, der går på ressourcestærke skoler (2 pct.). Denne 'skæve' fordeling af eleverne bidrager til at gøre datagrundlaget for de efterfølgende analyser af særligt de to sidstnævnte grupper usikkert.

OPERATIONALISERING AF BØRNS TRIVSEL MED AT GÅ I SKOLE

Analysen fokuserer som nævnt på de respondenter fra Børn og Unge i Danmark, som på undersøgelsestidspunktet i 2013 var i den skolepligtige alder, dvs. de 7-, 11- og 15-årige. I analysen har vi inddraget otte indikatorer, som fungerer som outcome-variable til at måle børns selvrapporterede¹ oplevelse af deres skolegang. Ikke alle spørgsmål er stillet til alle aldersgrupper. For de 7-årige indgår kun fire indikatorer; for de 11-årige indgår seks indikatorer, mens de 15-årige er omfattet af otte indikatorer. De otte indikatorer, som vi også har anvendt og beskrevet i rapportens del 1, dækker over tre temaer: skoletrivsel, præstationsniveau i skolen og almen trivsel. Vi skal understrege, at indikatorerne om almen trivsel ikke refererer direkte til børns oplevede skolegang, men til deres samlede livssituation. De otte indikatorer er:

1. Skoletrivsel:

- 7-15-årige, der ikke kan lide at gå i skole (4 pct., se domæne 8)
- 7-15-årige, der rapporterer, at de har oplevet mindst tre problemer i skolen inden for det sidste år. Skoleproblemer er i undersøgelsen defineret ved a. konflikter med kammerater; b. konflikter med lærere, c. koncentrationsproblemer i timerne og d. være ked af det og holdt sig for sig selv (9 pct., se domæne 4)
- 11-15-årige, der har pjækket en eller flere hele dage inden for det sidste år (8 pct., se domæne 4).

TABEL 12.3A: Børn/elever opdelt efter egen familiebaggrund og fordelt efter, om de går på en skole med mange, gennemsnitlige eller få familieressourcer. Børn og Unge i Danmark, 2013. Procent.

Barnets egen familiebaggrund:	Barnet går på skole med			I alt pct.
	Mange familieressourcer	Gennemsnitlige ressourcer	Få familieressourcer	
Ressourcestærk familie	39	46	16	100
Gennemsnitlig familie	22	55	23	100
Ressourcesvag familie	11	37	52	100

TABEL 12.3B Børn/elever fordelt efter egen familiebaggrund og efter, om de går på en skole med mange, gennemsnitlige eller få familieressourcer. Børn og Unge i Danmark, 2013. Procent.

Barnets egen familiebaggrund:	Barnet går på skole med			I alt pct.
	Mange familieressourcer	Gennemsnitlige ressourcer	Få familieressourcer	
Ressourcestærk familie	10	12	4	26
Gennemsnitlig familie	13	31	13	57
Ressourcesvag familie	2	6	9	17
I alt	25	49	26	100

2. Skolepræstationer/performance

- Selvoplevede skolepræstationer: 7-15-årige, der kun synes, de klarer sig nogenlunde fagligt, eller ikke synes, de klarer sig fagligt godt i skolen (14 pct., se domæne 4)
- Selvrapporteret karakterniveau (de 15-årige): 15-årige, der scorede under gennemsnittet (under 4) i sidste standpunktsbedømmelse (5 pct., se domæne 4)
- Uddannelsesforventninger: 15-årige, der højst forventer at gennemføre en gymnasieuddannelse (16 pct., se domæne 4).

Almen trivsel

- 11- og 15-årige, der angiver, at det helt eller delvist passer, at de bliver mobbet (Indikatoren hidrører fra SDQ-skalaen) (11 pct., se domæne 3)
- 11- og 15-årige, der placerer sig lavt (5 og derunder) på livstilfredshedsskalaen (6 pct., se domæne 8).

Tabel 12. 4 viser procentandele børn, som har svaret negativt på rækken af indikatorer, som belyser, hvordan de har det med at gå i skole. Vi har i tabellen opdelt børnene efter, om de kommer fra en relativt ressourcestærk, gennemsnitlig eller relativt ressourcesvag familie. Den ressourcestærke familie er referencekategorien.

Ser vi først på temaet om skoletrivsel, viser resultaterne, at der ingen signifikante forskelle er mellem de tre grupperinger af børn, når det kommer til fravær af skoleglæde. 3-4 pct. oplyser,

at de er kede af at gå i skole. Børn fra gennemsnitlige og især ressourcesvage familier oplever imidlertid signifikant hyppigere end børn fra ressourcestærke hjem, at de har en del skoleproblemer. Når det drejer sig om erfaringer med ulovligt fravær fra skolen i en eller flere dage, er der en svag tendens til, at børn fra gennemsnitlige og ressourcesvage familier hyppigere har erfaringer med dette end børn med en ressourcetræk familiebaggrund, men forskellene er små og ikke statistisk signifikante.

Når det drejer sig om temaet om skolepræstationer, slår familiebaggrund tydeligt igennem. Andelen af børn, som oplyser, at de ikke klarer sig godt i skolen, er langt større for børn fra gennemsnitlige hjem og fra ressourcefattige hjem, sammenlignet med børn fra ressourcestærke familier. Når det drejer sig om det faglige præstationsniveau, som det afspejler sig i standpunktsbedømmelsen ved den sidste karaktergivning (for de flestes vedkommende i foråret 2013), er der i forhold til børn fra ressourcestærke hjem signifikant flere børn fra gennemsnitlige og ressourcesvage hjem, hvis karaktergennemsnit er under 4. Samme mønster ses i forhold til børnenes fremtidige uddannelsesforventninger. Her er det især slående, at børn fra ressourcesvage hjem mere end dobbelt så hyppigt som børn fra familier med mange ressourcer ikke har forventninger om at få en erhvervs-kompetencegivende uddannelse.

Det sidste tema om børns almene trivsel peger i samme retning som de øvrige fund, idet børn fra de relativt mest ressourcestær-

TABEL 12.4 Procentandele børn fra ressourcestærke, gennemsnitlige og ressourcesvage familier, der i forhold til udvalgte indikatorer rapporterer om mangel på skoletrivsel. Procent.

	Barnet, der kommer fra Ressourcestærk familie	Gennemsnitlig familie	Ressourcesvag familie	Pct. grundlag
Ked af at gå i skole	3	4 ns	4 ns	4.668
Mindst 3 skoleproblemer	7	10 ***	12 ***	4.747
Har pjækket en el flere dage	7	9 (*)	9 ns	3.070
Klarer sig ikke fagligt godt i skolen	8	16 ***	19 ***	4.663
Karaktergennemsnit under 4	2	5 ***	10 ***	1.526
Forventer ikke uddannelse	11	18 ***	26 ***	1.368
Bliver drillet/mobbet	8	12 ***	16 ***	4.692
Under 6 på livstilfredshed	5	6 (*)	9 ***	3.161

Note: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$, (*) = $p < 0,1$, ns = ikke signifikant.

ke hjem sjældnere end børn fra de to øvrige familiekatogier har erfaringer med at blive mobbet eller være kede af livet. Navnlig forskellene mellem børn fra de relativt ressourcestærke hhv. ressourcesvage familier er påfaldende – og statistisk signifikante.

Alt i alt danner de gennemgåede fund om – og variationer mellem – børns oplevelse af at gå i skole grundlag for at konkludere, at ressourcerne i de individuelle børns familier har sammenhæng med den selvoplevede trivsel med at gå i skole. Spørgsmålet er nu, om de ressourcer, der findes i børns skolemiljø, bidrager til at forstærke eller reducere disse sammenhænge.

RESULTATER: SKOLERESSOURCER, FORÆLDRERESSOURCER OG SKOLETRIVSEL

Dette afsnit præsenterer resultaterne af, hvad kombinationen af skoleressourcer og individuelle familieressourcer betyder for børns selvoplevede trivsel med at gå i skole. Analysen er baseret på to beregningsmodeller:

- 1) en trevejstabel, der viser de procentuelle trivselsforskelle og -ligheder mellem børn fra forskellige familiebaggrunde, som går på en relativt ressourcestærk, gennemsnitlig hhv. ressourcesvag skole (jf. tabel 12.5)
- 2) En multivariat logistisk regressionsanalyse, der estimerer sandsynligheden for, hvordan de mindst privilegerede og gennemsnitlige børn klarer sig i forhold til børn, der antages at

have flest ressourcer. For hver outcome-variabel har vi gennemført tre modeller: Model 1 (M1) tester kun betydningen af skoletype, hvor den ressourcestærke skole er referencekategorien. Model 2 (M2) tester kun betydningen af ressourcerne i de individuelle børns hjemlige miljø, hvor den ressourcestærke familie er referencekategorien. Model 3 (M3) er en interaktionsanalyse, som består af ni kombinationsmuligheder, og hvor barnet på den ressourcestærke skole, som selv hidrører fra det ressourcestærke hjem, udgør referencekategorien. Resultaterne af regressionsanalyserne for model 1-3 er vist i figurerne 12.1-12.7 for syv af de otte indikatorer på børns skoletrivsel. I disse analyser er der også taget højde for betydningen af børns køn (vises ikke).

De procentvise forskelle og ligheder mellem børn, der kommer fra relativt ressourcestærke, gennemsnitlige og ressourcesvage familier, fremgår som nævnt af tabel 12.5. Vi kommenterer her kun på de helt overordnede træk. For fem af de otte trivselsindikatorer (skoleproblemer, selvoplevet fagligt niveau, karakterniveau, uddannelsesforventninger og mobning) ser vi et fælles mønster, som går på tværs af de tre skoletyper: Det viser, at sammenlignet med barnet fra den ressourcestærke familie trives eller performer 'gennemsnitsbørn' og børn af ressourcesvage forældre dårligere. Eksempelvis forventer 29 pct. af børn fra svage familier på svage skoler ikke at uddanne sig, mod 6 pct. af børnene fra stærke familier i de svage skoler. Samme – dog ikke lige så store forskel – findes mellem børn fra svage familier

TABEL 12.5. Procentandele børn opdelt efter egen familiebaggrund og skolens forældreressourcer efter udvalgte variable på skoletrivsel

	Svag skole				Gennemsnitsskole				Stærk skole			
	Stærk familie	Gmsnits-familie	Svag familie	Pct. grundlag	Stærk familie	Gmsnits-familie	Svag familie	Pct. grundlag	Stærk familie	Gmsnits-familie	Svag familie	Pct. grundlag
Ked af at gå i skole	2	5 ns	5 ns	615	4	5 ns	5 ns	2.675	3	2 ns	3 ns	1.378
Mindst 3 skoleproblemer	8	13 *	11 ns	636	6	10 ***	14 ***	2.713	7	6 ***	13 ***	1.398
Har pjækket en eller flere dage	7	10 ns	7 ns	453	7	9 ns	10 ns	1.753	7	7 ns	11 ns	864
Klarer sig ikke fagligt godt i skolen	10	20 ***	18 ***	616	9	17 ***	18 ***	2.669	7	13 ***	23 ***	1.378
Karaktergennemsnit under 4	4	5 ns	10 ns	218	2	6 ***	10 ***	889	1	3 ***	7 ***	419
Forventer ikke uddannelse	6	15 ***	29 ***	208	13	19 **	26 ***	798	12	19 **	17 ***	362
Bliver drillet/mobbet	9	14 **	17 ***	617	8	12 ***	17 ***	2.689	8	8 ns	12 ***	1.386
Under 6 på livstilfredshed	5	8 ns	9 ns	477	5	6 ns	8 ns	1.801	4	5 ns	9 ns	883

Note: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$, (*) = $p < 0,1$, ns = ikke signifikant.

på stærke skoler (17 pct.) i forhold til børn af stærke familier på stærke skoler (12 pct.). Der synes altså at vise sig en tendens til, at familieforhold spiller en rolle, uanset hvilken type skole barnet går på. Det leder os til at gennemføre de multivariate analyser, hvor vi kan inddrage betydningen af de tre skoletyper og de tre familietyper på én gang. Interaktionsanalyserne, der præsenteres med odds ratios, viser således følgende resultater:

MANGLENDE SKOLEGLÆDE

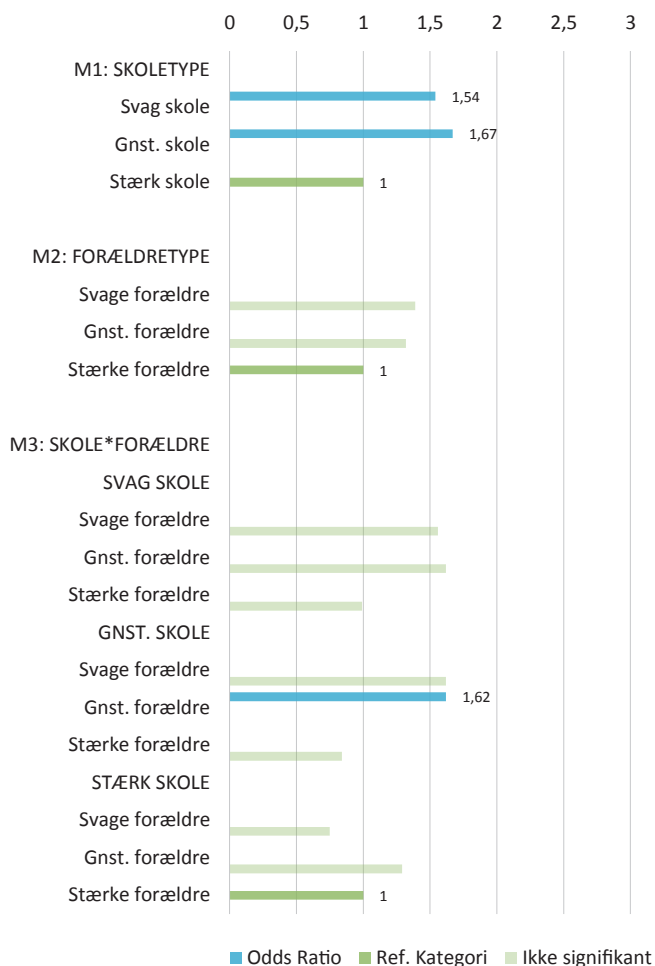
Analysen viser, at manglende skoleglæde ikke hænger sammen med ressourcerne i hjemmet (model 2 - M2), men derimod med ressourcerne på den skole, hvor man går (model 1 - M1). Børn på ressourcesvage hhv. gennemsnitlige skoler har 1,5 hhv. 1,7 gange så stor sandsynlighed for at være kede af at gå i skole sammenlignet med børn, der går på ressourcestærke skoler. Når vi kombinerer betydningen af familieressourcer og skoleressourcer

(model 3 - M3), er det kun gennemsnitseleven på gennemsnitsskolen, der signifikant adskiller sig fra eleven på den ressourcestærke skole med ressourcestærke forældre. Gennemsnitseleven udviser således en højere tilbøjelighed til at være ked af at gå i skole.

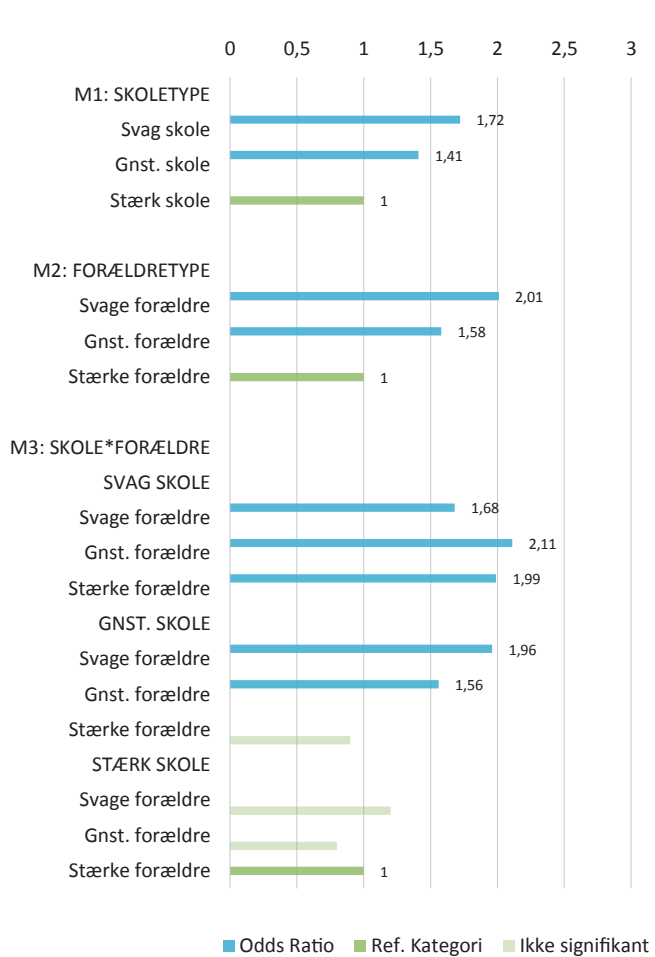
AT OPLEVE MINDST 3 (UD AF 4) SKOLEPROBLEMER

Analysen viser, at omfanget af oplevede skoleproblemer både hænger sammen med ressourcerne i hjemmet og med ressourcerne på skolen (model 1 - M1 og model 2 - M2). Interaktionsanalysen (model 3 - M3) viser, at i forhold til børn af ressourcestærke forældre på en ressourcestærk skole har børn på en relativt ressourcesvag skole større sandsynlighed - op til dobbelt så stor sandsynlighed - for at opleve skoleproblemer, uanset om de kommer fra en familie med få, gennemsnitlige eller mange ressourcer. På gennemsnitsskoler har børn med svag og gennem-

FIG. 12.1: Odds ratios for, at elever er kede af at gå i skole i forhold til en referencekategori af elever

FIG. 12.2: Odds ratios for, at elever har mindst 3 skoleproblemer i forhold til en referencekategori af elever

snitlig familiebaggrund tilsvarende en øget sandsynlighed for at opleve skoleproblemer, mens børn fra ressourcestærke hjem iflg. analysen ikke rammes af disse vanskeligheder. For børn, der går på stærke skoler, kan interaktionsanalysen ikke påvise, at der er signifikante forskelle i sandsynlighederne for børn fra ressourcestævsage, gennemsnitlige og ressourcestærke hjem.

ERFARINGER MED AT PJÆKKE

Vi finder gennemgående ingen sammenhænge mellem pjæk og skoleressourcer eller forældreressourcer. Et barn med en gennemsnitlig familiebaggrund har dog 1,3 gange større sandsynlighed for at pjække en eller flere dage sammenlignet med børn, der kommer fra ressourcestærke hjem (model 2 – M2) (ikke vist i figurform). Det tyder altså på, at det hverken er familiebaggrund eller skoletype, der har indflydelse på, om et barn pjækker en eller flere dage på et skoleår.

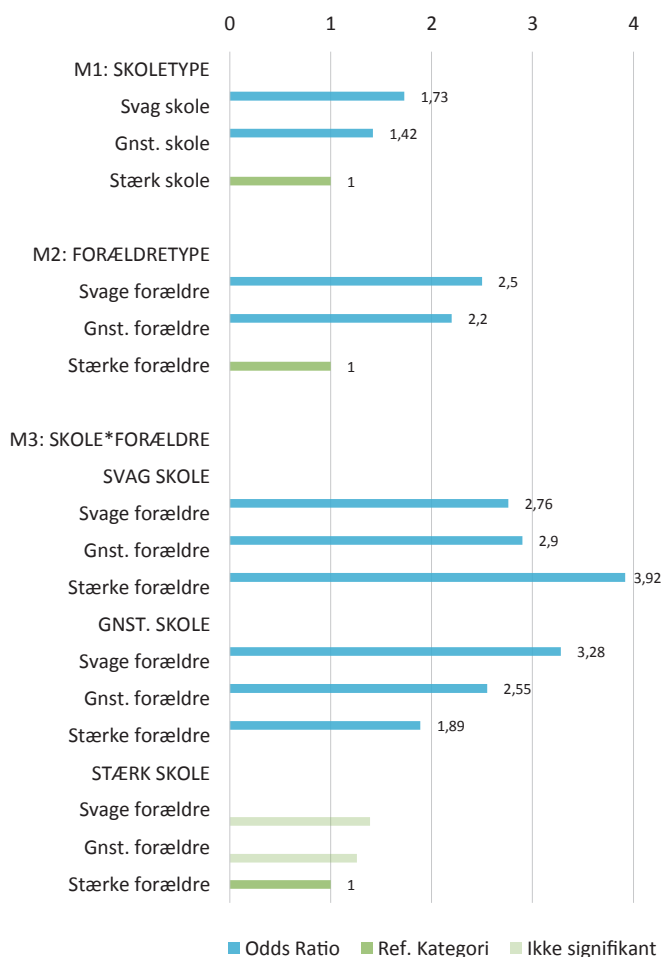
SELVRAPPORTERET PRÆSTATIONSNIVEAU

Isoleret set viser opgørelsen i figur 12.3, at børn på svage og gennemsnitlige skoler (model 1 – M1) og at børn med svage og gennemsnitlige forældreressourcer (model 2 – M2) har 1,5-2,5 gange så stor sandsynlighed for at opleve, at de ikke klarer sig godt i skolen i forhold til børn, der lever i et miljø med mange ressourcer, enten derhjemme eller på skolen. Når vi tester interaktionseffekterne af familie- og skoleressourcer, viser analysen, at i forhold til børn med en ressourcestærk forældrebaggrund, der går på en ressourcestærk skole, har børn med en gennemsnitlig

og svag familiebaggrund, som går på en svag skole, 3-4 gange så stor sandsynlighed for at opleve, at de ikke klarer sig godt i skolen (model 3 – M3). Børn fra ressourcestærke hjem har 4 gange så stor sandsynlighed for at føle, at de ikke klarer sig godt, hvis de går på en relativt svag skole. Det samme gør sig gældende på de gennemsnitlige skoler, hvor børn fra svage og gennemsnitlige familier har større sandsynlighed for ikke at synes, at de klarer sig godt i skolen.

På de ressourcestærke skoler finder interaktionsanalysen ingen signifikante forskelle mellem børn fra svage hhv. gennemsnitshjem i forhold til børn fra stærke hjem.

FIG. 12.3: Odds ratios for, at elever ikke synes, de klarer sig godt i forhold til en referencekategori af elever

KARAKTERGENNEMSNIT UNDER 4 VED DEN SENESTE STANDPUNKTSBEDØMMELSE

Opgørelsen omfatter kun de 15-årige og er baseret på deres egne oplysninger om karakterniveauet ved sidste standpunktsbedømmelse. Analysen viser isoleret set, at både skoleressourcer (model 1 – M1) og familieressourcer (model 2 – M2) har sammenhæng med en lav standpunktsbedømmelse. Når vi tester interaktionseffekterne af familie- og skoleressourcer, viser analysen, at i forhold til børn med en ressourcestærk forældrebaggrund, der går på en ressourcestærk skole, har børn med en gennemsnitlig og svag familiebaggrund, som går på en svag skole 9 gange så stor sandsynlighed for at have et lavt karaktergennemsnit (model 3 – M3). Børn fra ressourcestærke hjem har 6 gange så stor sandsynlighed for at få lave karakterer, hvis de går på en relativt svag skole.

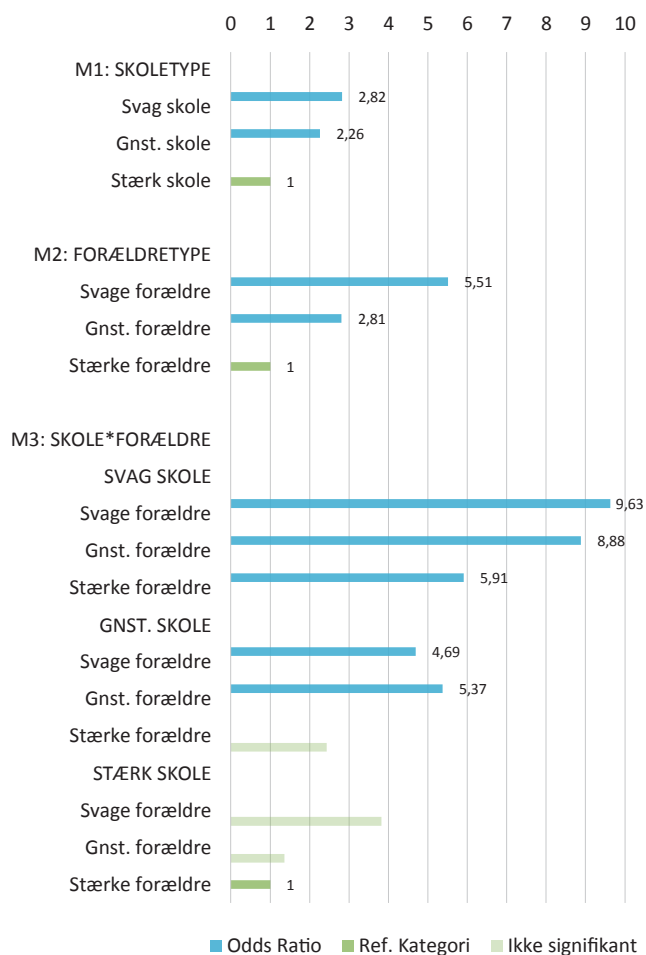
Også på de gennemsnitlige skoler har børn fra svage og gennemsnitlige familier større sandsynlighed for dårligere karakter, mens det ikke gør nogen signifikant forskel for barnet fra det ressourcestærke hjem, om det går på en gennemsnitsskole eller en ressourcestærk skole.

På de ressourcestærke skoler finder vi ingen signifikante forskelle mellem børn fra svage hhv. gennemsnitshjem i forhold til børn fra stærke hjem. Man kan tolke resultatet sådan, at børn fra mindre ressourcestærke hjem løftes rent præstations- eller karaktermæssigt ved at gå på en skole, hvor der er mange ressourcer. Samtidig skal vi gøre opmærksom på, at der i analysen er meget få børn fra ressourcetsvage hjem, som går på ressourcestærke skoler, hvorfor datagrundlaget er spinkelt. Analysens resultat er mere robust for gennemsnitsbarnet på den stærke skole.

UDDANNELSESFORVENTNINGER

Informationerne om forventninger til fremtiden er alene baseret på de 15-åriges besvarelser. Analysen om skolebørns forventninger til, hvilket fremtidigt uddannelsesniveau de vil nå, peger i retning af, at uddannelsesaspirationer har mindre at gøre med skolemiljøet i sig selv (model 1 – M1) og mere med de familiemæssige ressourcer, dvs. den såkaldte sociale arv (model 2 – M2). Børn med gennemsnitlige og svage familieressourcer har større sandsynlighed for ikke at have nogen uddannelsesaspirationer end børn fra ressourcestærke familier.

FIG. 12.4: Odds ratios for, at elever har et karaktergennemsnit under 4 i forhold til en referencekategori af elever

På de relativt ressourcestærke skoler finder interaktionsanalysen (model 3 – M3) dog ingen signifikante forskelle mellem børnene fra de ressourcesvage, gennemsnitlige og ressourcestærke hjem. Det kan tyde på, at de ressourcestærke skoler løfter børnene fra de relativt ressourcesvage hjem op. Ser vi tilbage på tabel 12.5, er der således en meget større forskel på at være et barn fra et ressourcesvagt hjem på en ressourcesvag skole (29 pct.) hhv. et ditto barn på en ressourcestærk skole (17 pct.) (en forskel på 12 procentpoint), end der er på at være et barn fra et ressourcestærkt hjem på en ressourcesvag skole (6 pct.) og et ditto stærkt barn på en ressourcestærk skole (12 pct.) (en forskel på 6 procentpoint).

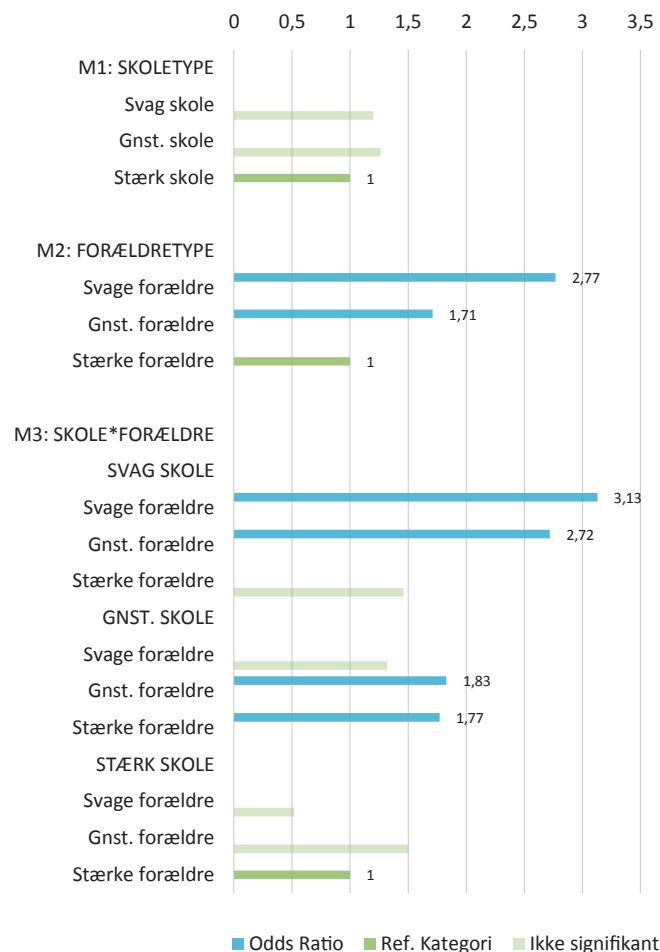
I forhold til de børn, som kommer fra en ressourcestærk familiebaggrund og går på ressourcesvag skole, kan en forsigtig konklusion være, at deres relativt lavere præstationsniveau rent

karaktermæssigt måske kompenseres ved, at de hyppigere har aspirationer om at klare sig godt i uddannelsessystemet.

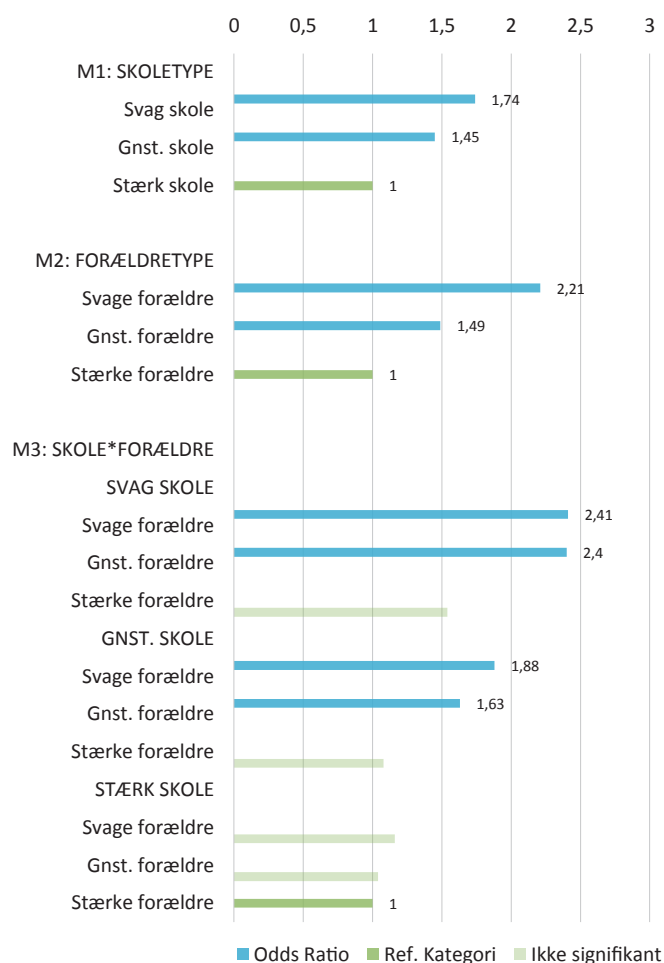
ERFARINGER MED MOBNING

Analyserne om børns erfaringer med mobning peger i retning af, at både skoletypen (model 1 – M1) og familiemiljøet (model 2 – M2) øger sandsynligheden for at opleve, at man bliver drillet eller mobbet. Interaktionsanalysen (model 3 – M3) viser således, at børn af ressourcestærke forældre har mindre sandsynlighed for at være udsat for mobning i forhold til børn fra svage og gennemsnitsfamilier – hvis de vel at mærke går på en gennemsnitskole eller en svag skole. På de ressourcestærke skoler finder vi ingen statistisk signifikante forskelle mellem de børn, der kommer fra ressourcestærke, gennemsnitlige og de ressourcesvage hjem. På disse skoler ser mobbeniveauet ud til at være lavere i forhold til andre skoletyper, og det kommer øjensynligt alle børn til gavn.

FIG. 12.5: Odds ratios for, at elever ikke forventer at få uddannelse ud over gymnasieniveau i forhold til en referencekategori af elever

FIG. 12.6: Odds ratios for, at elever bliver drillet/mobbet i forhold til en referencekategori af elever

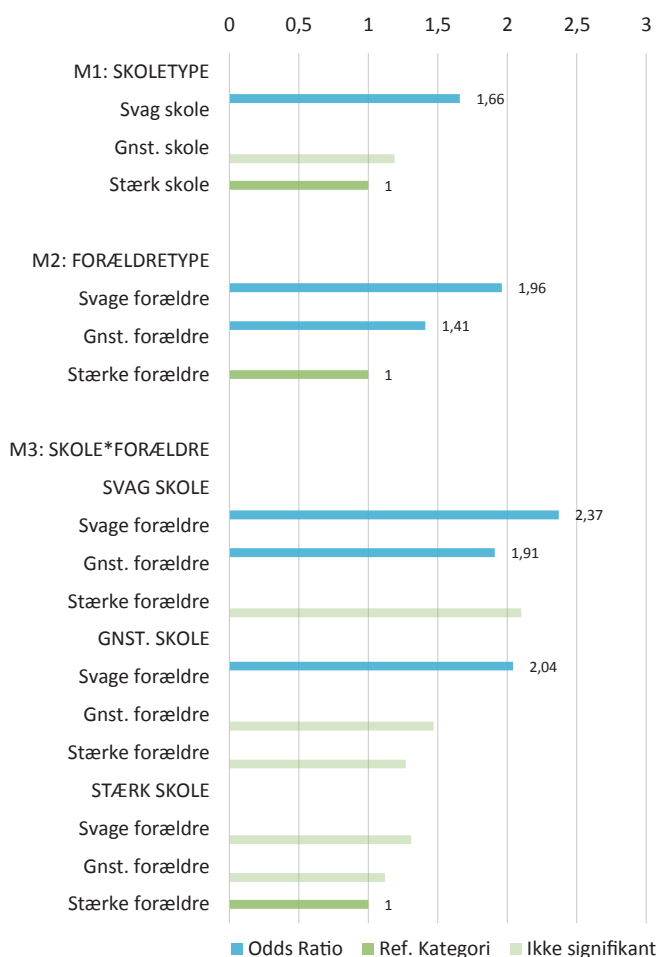
LAV LIVSTILFREDSHED

Når vi ser på de forskellige kategorier af børn, som indgår i analysen, er der ikke store procentuelle forskelle i andelene, som oplyser, at deres livstilfredshed er lav (tabel 12.5 ovenfor). Sandsynlighedsberegningerne tyder på, at forældrebaggrunden (model 2 – M2) spiller en større rolle for den oplevede livstilfredshed end skolemiljøet (model 1 – M1) i den forstand, at børn fra ressourcestærke hjem hyppigere er glade for livet end børn fra ressourcesvage hjem. Dog ses en vis negativ effekt ved at være en elev på en ressourcesvag skole (model 3 – M3), hvor børn fra svage og gennemsnitlige familier (men ikke børn fra ressourcestærke hjem) har dobbelt så stor sandsynlighed for at være kede af livet i forhold til barnet fra det ressourcestærke hjem på den ressourcestærke skole. Det kan være indlysende at se dette undersøgelsesfund i sammenhæng med resultaterne ovenfor om, at oplevet mobning er mere udbredt blandt børn, der går på de svage skoler.

OPSAMLING OG KONKLUSION

Vi har i dette kapitel udført interaktionsanalyser af skoleressourcer og forældreressourcer. Skoleressourcer er defineret ved den socioøkonomiske elevsammensætning på skolerne og ved forældreressourcer ved den socioøkonomiske profil, som karakteriserer de individuelle børns hjemmemiljø. Ud fra den måde, hvorpå vi har defineret ressourcebegreberne i denne analyse, har vi vist, at der er en udtalt tendens til social segregering, idet børn fra de relativt ressourcestærke hjem klumper sig sammen på nogle skoler, mens børn fra relativt ressourcesvage hjem klumper sig sammen på andre skoler. Vi har videre ved hjælp af både deskriptive og analytiske statistiske metoder set på samspillet mellem familiens ressourcer og de ressourcer, som findes i barnets øvrige nære miljø for at belyse, om disse faktorer har betydning for børns præstationer og trivsel i hverdagen. I alt indgik otte outcomevariable til at belyse skolebørns trivsel og præstationer; heraf indgik syv variable i den endelige analyse.

FIG. 12.7: Odds ratios for, at elever ligger under 6 på skalaen for livstilfredshed i forhold til en referencekategori af elever

Alt i alt har analysen vist, at hverken forældreressourcer eller skoleressourcer har signifikant betydning for elevers tilbøjelighed til at pjække fra skole. Det er altså andre faktorer, der spiller ind på udfaldet af denne indikator.

Vi har videre fundet, at børns manglende skoleglæde har sammenhæng med skolemiljøet, dvs. skoleressourcerne, men ikke med de ressourcer, der er i barnets hjemmiljø. Omvendt finder vi en sammenhæng mellem barnets uddannelsesaspirationer og

ressourcerne i hjemmet, mens skolemiljøet umiddelbart så ud til at have en mindre betydning her. For de øvrige indikatorer på børns skoletrivsel og performance finder vi både sammenhænge med ressourcerne i hjemmet og med skoleressourcerne.

Vi har fundet interaktionseffekter af skoleressourcer og forældreressourcer for seks af de otte indikatorer, som indgår i analysen. Det drejer sig om indikatorerne om erfarede skoleproblemer, selvoplevet fagligt niveau, selvrapporteret karakterniveau, uddannelsesforventninger, mobning og livstilfredshed. Resultaterne af disse interaktionsanalyser tegner følgende billede, som går på tværs af alle analyserne:

Eleven med en svag eller gennemsnitlig hjemmebaggrund, som går på en ressourcetsvag skole, trives og performer dårligere end eleven med en ressourcestærk hjemmebaggrund, der går på en ressourcestærk skole. På de fleste parametre, men på et svagere niveau, gør disse sammenhænge sig også gældende for eleven på gennemsnitsskolen, der har svag eller gennemsnitlig hjemmebaggrund. Givet hjemmebaggrunden, synes det ressourcetsvage skolemiljø således at forstærke barnets trivsel og performance negativt.

Det er et gennemgående, om end ikke fuldstændigt konsistent mønster, at barnet fra det ressourcestærke hjemmiljø ikke påvirkes negativt ved at gå på en gennemsnitsskole frem for på en ressourcestærk skole. I nogen henseender – og i modsætning til

eleven med svagere hjemmebaggrund – berøres barnet tilsyneladende heller ikke negativt ved at gå på en ressourcetsvag skole. Statistisk set er sandsynligheden for lave uddannelsesaspirationer, erfaringer med mobning og lav livstilfredshed ikke større, end for eleven på den ressourcestærke skole. Denne sammenhæng gælder dog ikke i alle henseender: Sammenlignet med eleven fra det ressourcestærke hjem på den ressourcestærke skole har det ressourcestærke barn på den svage skole en højere sandsynlighed for at opleve skoleproblemer, for at have en opfattelse af, at det klarer sig dårligt fagligt, og for at få lavere karakterer ved standpunktsbedømmelsen. Dette resultat er i overensstemmelse med anden forskning, som tilsvarende har vist, at skolekammeraternes sociale baggrund har en betydning for elevens egen læring. Hvis skolekammeraterne kommer fra mindre ressourcestærke hjem, kan det få negativ indflydelse på den enkelte elevs læring (Hvidman & Pedersen, 2011).

Når det gælder børn, som går på ressourcestærke skoler, finder analysen som et helt gennemgående mønster hen over alle indikatorer, at der ikke er statistisk signifikante forskelle i sandsynlighederne mellem børn med svag, gennemsnitlig og stærk familiebaggrund. Det kan tolkes som et udtryk for, at disse skoler er i stand til at 'løfte' elever med svagere hjemmebaggrund fagligt op, ligesom et bedre skolemiljø med fx en lavere forekomst af mobning må formodes at komme alle børn til gavn. Robustheden af dette analyseresultat formodes dog at være stærkere for gennemsnitseleven end for eleven med den svagere hjemmebag-

grund, fordi datagrundlaget for sidstnævnte gennemgående er mere spinkelt.

Alt i alt peger analysen således på, at ressourcerne i skolemiljøet, forstået som den socioøkonomiske elevsammensætning, har en vis betydning for, hvordan skoleelever trives og performer. Samtidig skal vi påpege, at det er en begrænsning ved analysen, at den kun fokuserer på to baggrundsfaktorer: skoleressourcer og individuelle forælderressourcer. Vi har i analyserne taget højde for børnenes køn (ikke vist i figurerne), men også øvrige forhold ved eleverne kan tænkes at have betydning for deres selvoplevede trivsel i skolen, fx alder, helbred og kognitive kompetencer. Desuden kan andre faktorer i barnets familie eller øvrige nære miljø tænkes at være væsentlige parametre for skoletrivslen, fx barnets familietype og -størrelse eller forhold i skolen, fx lærernes faglige kvalifikationer, skoleledelse og klassestørrelse.

For de 7-åriges vedkommende er informationerne dog baseret på morens rapportering om barnets skoletrivsel og performance.

REFERENCER

- Abrahamson, P. (2003): "Researching Poverty and Social Exclusion in Europe". *Journal of European Social Policy*, 13:3, s. 281-285.
- Adamson, P. (2013): *Child Well-Being in Rich Countries: A Comparative Overview* (No. inreca683). UNICEF Innocenti Research Centre.
- Amato, P. (2010): "Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments". *Journal of Marriage and Family*, 72: s. 650-666.
- Andersen, A.M., N. Egelund, T.P. Jensen, M. Krone, L. Lindenskov & J. Mejding (2001): *Forventninger og færdigheder – danske unge i en international sammenligning*. København: AKF, DPU og SFI Survey.
- Andersen, B.H. (2003): *Udviklingen i befolkningens levkår over et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet, 03:14.
- Andersen, D. (1989): *Skolebørns dagligdag. De 7-15-åriges levkår og fritidsanvendelse i 1987*. København: Socialforskningsinstituttet, 89:7.
- Andersen, D. & P.C. Linde (1998): *Sammenhængen mellem frafald fra uddannelse og erhvervsarbejde blandt 15-17-årige*. København: SFI Survey.
- Andersen, D. & A.-D. Hestbæk (1999): *Ansvar og værdier. En undersøgelse i børnefamilier*. København: Socialforskningsinstituttet, 99:22.
- Andersen, D. (2005): *4 år efter grundskolen. 19-årige om valg og veje i ungdomsuddannelserne*. København: akf-forlaget.
- Andersen, H.S. (2010): *Når teltpælene rykkes op. Geografisk mobilitet i Danmark og dens årsager*. København: Center for bolig og velfærd, Realdania forskning.
- Andersen, P.E. (2008): "MFR 2-vaccination fremrykkes til 4-årsalderen". *EPI-nyt*, uge 9. Statens Seruminstitut.
- Andersen, S.H. (2013): "Lav fødselsvægt blandt anbragte børn – samvariation eller årsagssammenhæng?". In: Andersen m.fl.: *Når man anbringer et barn II*. Viborg: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.
- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2007): *Fordeling og Levevilkår 2007*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Atkinson, T., B. Cantillon, E. Marlier & B. Nolan (2002): *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Balvig, F. (1998): "Voldtægtsudviklingen i Danmark". I: *Voldtægters omfang og karakter i Danmark: En undersøgelse af voldtægtsanmeldelser i 1990, 1991 og 1992*. København: Rigspolitichefen, Politiskolen, s. 35-79.
- Barnes, M.C., S. Heady, J. Middleton, F. Millar, G. Papadopoulos, G. Room & P. Tsakoglou (2002): *Poverty and Social Exclusion in Europe*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing.
- Behrman, J.R. & M.R. Rosenzweig (2004): "Returns to Birthweight". *The Review of Economics and Statistics*, 86(2): s. 586-601.
- Ben-Arieh, A. & I. Frønes (2007): "Indicators of Children's Well Being: What Should be Measured and Why?" *Social Indicators Research*, 84, s. 249-250.
- Ben-Arieh, A. (2006): "Is the Study of the 'State of our Children' Changing? Re-visiting after 5 Years". *Children and Youth Services Review*, (28)7, s. 799-811.
- Ben-Arieh, A. (2010): "From Child Welfare to Children Well-Being: The Child Indicators Perspective". In: S.B. Kamerman, S. Phipps & A. Ben-Arieh (Eds.): *From Child Welfare to Child Well-Being: An International Perspective on Knowledge in the Service of Policy Making* (s. 9-22). Dordrecht: Springer.

- Benjaminsen, L. (2006): *Chanceulighed i Danmark i det 20. århundrede. Udviklingen i intergenerationelle uddannelses- og erhvervschancer*. Ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet, Sociologisk Institut.
- Berger-Schmitt, R. & H.-H. Noll (2000): Conceptual Framework and Structure of a European System of Social Indicators. EuReporting Working Paper No. 9, Subproject 'European System of Social Indicators'. Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA), Social Indicators Department.
- Bille, T., T. Fridberg, S. Storgaard & E. Wulff (2005): *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004*. København: akf-forlaget.
- Bollen, K. & R. Lennox (1991): "Conventional Wisdom on Measurement: A Structural Equation Perspective". *Psychological Bulletin*, 110: s. 305-14.
- Bonke, J. (red.), E. Borgeraas, R. Døving, T. Hjort, P. Hohnen, N. Montesino, M. Rysst & T. Salonen (2005): *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. København: Socialforskningsinstituttet, 05:18.
- Bonzini, M., D. Coggon & K.T. Palmer (2007): "Risk of Prematurity, Low Birthweight and Pre-Eclampsia in Relation to Working Hours and Physical Activities: A Systematic Review". *Occupational and Environmental Medicine*, 64(4), s. 228-243.
- Bourdieu, P. (1986): "The Forms of Capital". I: Richardson J. (ed): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Bradshaw, J. (Ed.). (2011): *The Well-being of Children in the UK*. Policy Press.
- Bradshaw, J. (2006): An Index of Child Well-Being In The European Union
- Bradshaw, J. (1990): Child Poverty and Deprivation in the UK. Innocenti Occasional Papers, Urban Child, Series No 8, UNICEF International Child Development Centre: Florence.
- Bradshaw, J. & E. Mayhew (eds.) (2005): *The Well-Being of Children in the UK, 2nd ed.* London: Save the Children Fund.
- Bronfenbrenner, U. (1986): "Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives". *Developmental psychology*, 22(6), s. 723.
- Bronfenbrenner, U. & P.A. Morris (1998): "The Ecology of Developmental Processes". In: Damon, W. & R.M. Lerner (Eds.): *Handbook of Child Psychology: Theoretical Models of Human Development*. Vol. 1, 5th. ed. New York: Wiley.
- Brot, C. (2010): "Nej, spædbarnsdødeligheden er ikke tårnhøj". *Dagens Medicin*, 22-01-2010
- Cantril, H. (1965): *The Pattern of Human Concerns*. New Brunswick, New Jersey, USA: Rutgers University Press.
- Chan, T.W. & A. Koo (2011): "Parenting Style and Youth Outcomes in the UK". *European Sociological Review*, 27, s. 385-399.
- Christensen, E. (2004a): *7 års børneliv. Velfærd, sundhed og trivsel hos børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:13.
- Christensen, E. (2004b): *7-årige børn med anden etnisk baggrund. Forældrenes ressourcer, børnenes udvikling, skolestart og kontakt med socialforvaltningen*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:28.
- Christensen, E. (2000): *Det 3-årige barn. Rapport nr. 3 fra forløbsundersøgelsen af børn født i efteråret 1995*. København: Socialforskningsinstituttet, 00:10.
- Christensen, E. (1999): *Forældre i fængsel – en undersøgelse af børns og forældres erfaringer*. København: Socialforskningsinstituttet, 99:5.
- Christensen, E. (1994): *Når far eller mor drikker, Interview med børn og forældre i familier med alkoholmisbrug*. København: Socialforskningsinstituttet, 94:2.
- Christensen, E. & K.V. Andersen (2006): *Livsvilkår for børn med familie på danske asylcentre*. København: Socialforskningsinstituttet, 06:25.
- Christensen, V.T., N. Egelund, E.K. Fredslund & T.P. Jensen (2012): *"PISA Etnisk 2012 – PISA 2012 med fokus på unge med indvandrerbaggrund"*. København: KORA – Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning.
- Christoffersen, M.N. (2002): *Social støtte til børn*. København: Socialforskningsinstituttet, Arbejdsrapport 9:2002.

- Christoffersen, M.N. (1999): *Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme*. København: Socialforskningsinstituttet, 99:18.
- Christoffersen, M.N. (1996): *Opvækst med arbejdsløshed. En forløbsundersøgelse af to generationer født 1966 og 1973*. København: Socialforskningsinstituttet, 96:14.
- Christoffersen, M.N., O. Bertelsen & P. Vestergaard (1987): *Hvem passer vore børn? Dagpasning for 0-6-årige*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Chung, H.L. & L. Steinberg (2006): "Relations between Neighborhood Factors, Parenting Behaviors, Peer Deviance, and Delinquency among Serious Juvenile Offenders". *Developmental psychology*, 42(2), s. 319.
- Currie, C., C. Zanotti, A. Morgan, D. Currie, M. de Looze, C. Roberts, O. Samdal, O. Smith & V. Barnekow (eds.) (2012): *Social Determinants of Health and Well-Being among Young People. Health Behavior in School-aged children (HBSC) Study. International report from the 2009/ 2010 Survey*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Currie, C., S.N. Gabhainn, E. Godeau, C. Roberts, R. Smith, D. Currie, W. Picket, M. Richter, A. Morgan & V. Barnekow (eds.) (2008): *Inequalities in Young People's Health: HBSC International Report from the 2005/06 Survey. Health Policy for Children and Adolescents*, No. 5, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, Denmark.
- Currie, C., C. Roberts, A. Morgan, R. Smith, W. Settertobulte, O. Samdal & V.B. Rasmussen (eds.) (2004): *Young People's Health in Context: International Report from the HBSC 2001/02 Survey*. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.
- Dahl, K.M. (2014): *Frihed, lighed og fællesskab i teenagefamilien*. Ph.d-afhandling. København: Københavns Universitet.
- Danmarks Statistik (2013): *Indvandrere i Danmark 2013*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2012): *Levevilkår. Tema: Måling af fattigdom*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2008): *Børns familier. Temapublikation*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2002): *Børns levevilkår*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (1997): *Danmarks Statistiks socioøkonomiske klassifikation*. København: Danmarks Statistik.
- Deding, M. & M. Olsson (2009): *Hverdagsliv for 11-årige børn med anden etnisk baggrund end dansk. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 09:23.
- Dencik, L. (2002): *Socialisation*. Roskilde: Department of Psychology, Roskilde University.
- Dencik, L., P.S. Jørgensen & D. Sommer (2008): *Familie og børn i en opbrudstid*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Det kriminalpræventive råd (2014): *Kriminalitet og forebyggelse*. Hentet 9. september 2014 på: <http://www.dkr.dk/kriminalitet-og-forebyggelse>.
- Donzelot, J. (1979): *The Policing of Families*. New York: Pantheon.
- Egelund, N. (red.) (2007): *PISA 2006 – Danske unge i en international sammenligning*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurderinger og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T. & A.-D. Hestbæk (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet, 03:04.
- Egelund, T. & T.B. Jakobsen (2009): *Omsorg for anbragte børn og unge. Døgninstitutioners hverdag og vilkår*. København: Akademisk Forlag.
- Egelund, N. & B.S. Rangvid (2005): *PISA-København 2004*. København: AKF-forlaget.
- Egelund, T. & K. Sundell (2001): *Til barnets bedste. Undersøgelser af børn og familier. En forskningsoversigt*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Egelund, T., A.-D. Hestbæk & D. Andersen (2004): *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:17.
- Egelund, T., D. Andersen, A.-D. Hestbæk, M. Lausten, L. Knudsen, R.F. Olsen & F. Gerstoft (2008): *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:23.
- Ehrnrooth, J. & L. Sirula (eds.) (1991): *Construction of Youth*. Helsinki: VAPK-Publishing.
- Ekspertudvalg om fattigdom (2013): *En dansk fattigdomsgrænse – analyser og forslag til opgørelsesmetode*. København: Social- og Integrationsministeriet i samarbejde med Økonomi- og Indenrigsministeriet, Finansministeriet, Skatteministeriet og Beskæftigelsesministeriet.
- Epinion og PlussLeadership (2012): *Danskernes Kulturvaner 2012*. København: Kulturministeriet.
- Erikson, R. & J.H. Goldthorpe (2002): "Intergenerational Inequality: A Sociological Perspective". *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), s. 31-44.
- Erikson, R., J.H. Goldthorpe & L. Portocarero (1979): "Intergenerational Class Mobility in three Western European Societies: England, France, and Sweden". *British Journal of Sociology*, 30(4).
- Europa-Kommissionen (2008): *Child Poverty and Well-being in the EU. Current status and way forward*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2014): Glossary: Relative Median at-Risk-of-Poverty Gap. Tilgængelig på: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Relative_median_at-risk-of-poverty_gap. Besøgt 1-10-2014.
- Eurostat, 2013: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics
- Fagt, S., A. Biloft-Jensen, J. Matthiessen, M.V. Groth, T. Christensen & E. Trolle (2008): *Danskernes kostvaner 1995-2006. Status og udvikling med fokus på frugt og grønt samt sukker*. København: DTU Fødevareinstituttet.
- Familie- og Arbejdslivskommissionen (2007): *Chance for balance – et fælles ansvar*. København: Familie- og Arbejdslivskommissionen.
- Forslund, I., H. Hofer & U. Thorsen (2012): *Kriminalitetsudvikling och -belastning belyst genom födelsekohortstatistik. Födda 1958-1991. Rapport 2012:3*. Stockholm: Kriminologiska institutet, Stockholm universitet.
- Fridberg, T. (1999): *Skolebørns fritidsaktiviteter. Kultur- og fritidsaktivitetsundersøgelsen 1998*. København: Socialforskningsinstituttet, 99:11.
- Frønes, I. (1994): *De ligeværdige. Om socialisering og de jævnaldrendes betydning*. København: Forlaget Børn & Unge.
- Gallup (2009): Gallup-Healthways Well-Being Index: Methodology Report for Indexes: http://www.well-beingindex.com/files/Gallup-Healthways_Index_Methodology_Report_FINAL_203-25-08.pdf.
- Giddens, A. (1998): *The Third way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity.
- Giddens, A. (1992): *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity.
- Goodman, R., T. Ford, H. Simmons, R. Gatward & H. Meltzer (2000): "Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to Screen for Child Psychiatric Disorders in a Community Sample". *Br J Psychiatry*, 177, s. 534-9.
- Grødem, A.S. (2008): "Enslige forsørgere uten betalt arbeid: foreldrenes situasjon og barns trivsel". *Barn*, nr. 3.
- Gulløv, E. (1999): *Betydningsdannelse blandt børn*. København: Gyldendals Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- Hack, M., N. Breslau, B. Weissman, D. Aram, N. Klein & E. Borawski (1991): "Effect of Very Low Birth Weight and Subnormal Head Size on Cognitive Abilities at School Age". *The New England Journal of Medicine*, 325(4), s. 231-237.
- Hall, S. & T. Jefferson (2006): *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain*. Abingdon: Routledge.
- Halldén, G. (1999): "Forældreperspektiv og barneperspektiv på familieliv og den gode barndom". I: Dencik, L. & P. Schultz Jør-

- gensen: *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Halskov, T., P.S. Jørgensen & V. Polakow (2000): *Tab af rettigheder. Sårbare enlige mødre og deres børn*. København: Hans Reitzel
- Hansen, E.J. (2010): "Fattigdom". Den Store Danske
- Hansen, E.J. (1986): *Danskernes leveår – 1986 sammenholdt med 1976*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, F.K. (1990): *Materielle og økonomiske afsavn i befolkningen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- HBSC (2005): Health Behaviour in School-aged Children Website (<http://www.hbsc.org/index.html>).
- Hedegaard, M., Ø. Lidegaard, C.W. Skovlund, L.S. Mørch & M. Hedegaard (2014): "Reduction in Stillbirths at Term after New Birth Induction Paradigm: Results of a National Intervention". *BMJ Open* 2014, s. 4.
- Heinskou, M.B. (2010): *En kompleks affære. Anmeldte voldtægter i Danmark*. Ph.d.-afhandling. København: Sociologisk institut, KU.
- Hibell, B. (2013): *The 2012 ESPAD Impact Survey*. Lisbon: European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction.
- Hirsch, D. (2006): *What Will it Take to End Child Poverty: Firing on all Cylinders*. Joseph Rowntree Foundation: York Publishing Services.
- Hjelmar, U. (2009): *Unge på boligmarkedet. En sammenfatningsrapport*. København: Institut for Anvendt Kommunal Forskning.
- Hvidman, U. & M.J. Pedersen (2011): "Betydningen af sociale forhold for læring og
- Trivsel". I: Andersen, S.C. & S. Winther (red.): *Ledelse, læring og trivsel i folkeskolerne*. København, SFI
- Holdsworth, C. & D. Morgan (2005): *Transitions in Context. Leaving Home Independence and Adulthood*. Berkshire, England: Open University Press.
- Holstein, B.E. & M. Madsen (2003): *Social arv og børns sundhed. Vidensopsamlingen om social arv 2003*. København: Socialforskningsinstituttet, Arbejdsrapport 3.
- Iacovou, M. (2011): "Leaving home: independence, togetherness and income". *Advances in Life Course Research*, 15, s. 147-160.
- Indredavik, M.S., T. Vik, S. Heyerdahl, S. Kulseng, P. Fayers & A.-M. Brubakk (2004): "Psychiatric Symptoms and Disorders in Adolescents with Low Birth Weight". *Archives of Disease in Childhood, Fetal & Neonatal Edition*, 89(5), s. 445-450.
- Jeppesen, K.J. & A. Nielsen (2001): *Tosprogede småbørn i Danmark. Rapport nr. 4 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet, 01:6.
- Jeppesen, K.J. & A. Nielsen (1998): *Etniske minoritetsbørn i Danmark – det første leveår. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet, 98:5.
- Jørgensen, P.S., B. Ertmann, N. Egelund & D. Hermann (1993): *Risikobørn. Hvem er de – hvad gør vi?* København: SIKON.
- Justitsministeriets Forskningskontor (2014): *Udviklingen i børne- og ungekriminalitet 2001-2013. Med separate opgørelser for kommuner og politikredse*. ISSN 2245-8441
- Juul, S. & B. Ertmann (1991): *Gadebørn i Storkøbenhavn*. København: Socialforskningsinstituttet, 91:9.
- Kampmann, P. & F.N. Nielsen (1995): *Tal om børn. En statistisk beskrivelse af børns opvækst og levevilkår*. Det tværministerielle børneudvalg.
- Kiernan, K.E. (1992): "The Impact of Family Disruption in Childhood on Transitions Made in Young Adult Life". *Population Studies*, 46, s. 213-234.
- Kristensen, I.T., T. Dalgaard & P.K. Bøcker (2006): *Landdistriktskommuner – indikatorer for landdistrikt. Rapport til Fødevarerministeriet vedr. klassifikation af landdistriktskommuner*. Århus: Århus Universitet, Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet.
- Kristensen, J. & J.E. Larsen (2007): "Fattigdom, social eksklusion og boligforhold". *Dansk Sociologi*, Nr. 4/18. årg.
- Lamborn, S.D., N.S. Mounts, L. Steinberg & S.M. Dornbusch (1991): "Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families". *Child Development*, 62, s. 1049-1065.

- Land, K.C. (2009): *The 2009 Foundation for Child Development. Child and Youth Well-Being Index (CWI) Report*. Duke University, Durham, North Carolina.
- Land, K.C. (2007): *Special Focus Report on International Comparisons. The Foundation for Child Development. Child and Youth Well-Being Index (CWI) Project*. New York: Foundation for Child Development.
- Larsen, J.E. (2004): *Fattigdom og social eksklusion. Tendenser i Danmark gennem et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:27.
- Lausten, M., D. Andersen, P.R. Skov. & A.A. Nielsen (2013): *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra tredje dataindsamling af forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 13:07.
- Leth-Sørensen, S. (2004): "Home Ownership and Social Inequality in Denmark". In: Kurz, K. & H.-P. Blossfeld (eds.): *Home Ownership and Social Inequality in Comparative Perspective*. US: Stanford University Press.
- Leventhal, T. & J. Brooks-Gunn (2000): "The Neighborhoods They Live in: The Effects of Neighborhood Residence on Child and Adolescent Outcomes". *Psychological bulletin*, 126(2), s. 309.
- Loft, L.T. (2013): *Four Essays on Family Life Events*. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Main, G. (2014): "Child Poverty and Children's Subjective Well-Being". *Child Indicator Research*, (7)3, s. 451-472.
- Martorano, B., C. de Neubourg, L. Natali & J. Bradshaw (2013b): *Child Well-Being in Economically Rich Countries*. Working Paper 2013-02. UNICEF Office of Research, Florence.
- Martorano, B., L. Natali, C. de Neubourg & J. Bradshaw (2013a): "Child Well-Being in Advanced Economies in the late 2000s". *Social Indicators Research*, s. 1-37.
- Mattsson, C., A.-D. Hestbæk & A.R. Andersen (2008): *11-åriges hverdagsliv og trivsel. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:16.
- McAuley, C. & W. Rose (Eds.). (2010): *Child Well-Being: Understanding Children's Lives*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Morgen, C.S., C. Bjørk, P.K. Andersen, L.H. Mortensen & A.N. Andersen (2008): "Socioeconomic Position and the Risk of Preterm Birth – a Study within the Danish National Birth Cohort". *International Journal of Epidemiology*, 2008, s. 1-12.
- MULD (2008): *Unge livsstil og dagligdag 2008. MULDRapport nr. 7*. København: Kræftens Bekæmpelse og Sundhedsstyrelsen.
- Murphy, M. & D.L. Wang (1998): "Family and Sociodemographic Influences on Patterns of Leaving Home in Postwar Britain". *Demography*, 35: s. 293-305.
- Mørch, S. (1985): *At forske i Ungdom*. København: Rubikon.
- Nikolajsen, L.S. & K. Behrens (2012): "Grundskolekarakterer, 9. klasse – Prøvetidspunkt maj/juni 2012". *UNI*C Statistik & Analyse*, 20. november 2012.
- Nord-Larsen, M. (1977): *Tabere i skolen – 7 år efter*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport nr. 80.
- Obel, C., S. Dalsgaard, H. Stax & N. Bilenberg (2003): "Spørgeskema om barnets styrker og vanskeligheder (SDQ-Dan)". *Ugeskr Læger*, 165, s. 462-5.
- OECD (2009): *Doing Better for Children*. Paris: OECD.
- OECD (2004): *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*. Paris: OECD.
- Office of the Minister for Children and Youth Affairs (2008): *State of the Nation's Children. Ireland 2008*. Dublin: The Stationery Office.
- Olsen, B.M. & K.M. Dahl (2008): *Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra udsatte børn*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:06.
- Olsen, R.F., T. Egelund & M. Lausten (2011): *Tidligere anbragte som unge voksne*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:35
- Ottosen, M.H. (2012) (red): *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af*

- børn født i 1995. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:30.
- Ottosen, M.H. (2007): Børnefattigdom og Social eksklusion: en kundskabsstatus. Konferencepaper til "Velstandens paradoks". Nordisk konference om børnefattigdom, Oslo, 18-19. april 2007.
- Ottosen, M.H. (2000): *Samboskab, ægteskab og forældrebrud. En analyse af børns familieforhold gennem de første leveår.* København: Socialforskningsinstituttet, 00:9.
- Ottosen, M.H. & T.T. Bengtsson (2002): *Et differentieret fællesskab. Om relationer i børnehaver, hvor der er børn med handicap.* København: Socialforskningsinstituttet, 02:24.
- Ottosen, M.H. & P.S. Christensen (2008): *Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen.* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:21.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, L.P. Nielsen, M. Lausten & S. Stage (2010): *"Børn og unge i Danmark 2010. Velfærd og trivsel".* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:20.
- Ploug, N. (2005): *Social arv. Sammenfatning 2005.* København: Socialforskningsinstituttet, 05:10.
- Pollard, E.L. & P.D. Lee (2003): "Child Well-being: A Systematic Review of the Literature". *Social Indicators Research*, 61(1), s. 59-78.
- Psyke & Logos (2010): *Ungdom og de unges liv, årg. 31, nr. 1.* Virum: Dansk Psykologisk Forlag.
- Rasmussen, M. & P. Due (2011): *Skolebørnsundersøgelsen 2010.* Syddansk Universitet. Statens Institut for Folkesundhed.
- Rasmussen, M. & P. Due (eds) (2007): *Skolebørnsundersøgelsen 2006.* København: Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet.
- Rees, G., J. Bradshaw, H. Goswami & A. Keung (2010): *Understanding Children's Well-Being: A National Survey of Young People's Well-Being.* London: The Children's Society.
- Region Midtjylland (2011): *Hvordan har du det? 2010. Sundhedsprofil for region og kommuner – unge.* Aarhus: Region Midtjylland, CFK, Folkesundhed og Kvalitetsudvikling.
- Room, G. (1999): "Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization". *International Journal of Social Welfare*, 8(3), s. 166-174
- Room, G. (ed) (1995): "Poverty and Social Exclusion: The New European Agenda for Policy and Research". In: Room, G.: *Beyond the Threshold.* Bristol: Policy Press, 1-9.
- Sabiers, S.E. (2013): *Stor stigning i børnefattigdom rammer skævt i de danske landsdele.* København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Sabiers, S.E. & T.L. Jensen (2014): *Færre fattige blandt ikke-vestlige indvandrere.* København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Saigal, S., L.A. Hoult, D.L. Streiner, B.L. Stoskopf & P.L. Rosenbaum (2000): "School Difficulties at Adolescence in a Regional Cohort of Children Who Were Extremely Low Birth Weight". *Pediatrics*, 105(2), s. 325-331.
- Sampson, R.J., Morenoff, J.D. & T. Gannon-Rowley (2002): "Assessing 'Neighborhood Effects': Social Processes and New Directions in Research". *Annual review of sociology*, s. 443-478.
- Stafseng, O. & I. Frønes (1987): *Ungdom mot år 2000: et nordisk og europeisk perspektiv.* Oslo: Gyldendals Forlag.
- Statistisk Sentralbyrå (2014): *Etterforskede lovbrudd, 2012.* Hentet 9. september 2014 på: <http://ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde>
- Steinberg, L. (2001): "We Know Some Things: Parent-Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect". *Journal of Research on Adolescence*, 11, s. 1-19.
- Sundhedsstyrelsen (2014): *Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2013.* København: Sundhedsstyrelsen.
- Sundhedsstyrelsen (2011): *National Sundhedsprofil Unge 2011.* København: Sundhedsstyrelsen.
- Sundhedsstyrelsen (2010): *Undersøgelse af 11-15-åriges livsstil og sundhedsvaner 1997-2006.* København: Sundhedsstyrelsen.
- Sundhedsstyrelsen (2008): *Amning – en håndbog for sundhedspersonale.* København: Sundhedsstyrelsen.

The Annie E. Casey Foundation (2014): *The 2014 Kids Counts Data Book*. Baltimore: The Annie E. Casey Foundation.

The Annie E. Casey Foundation (2007): *The 2007 Kids Counts Data Book*. Baltimore: The Annie E. Casey Foundation.

UNICEF (2013): *Child Well-Being in Rich Countries. A Comparative Overview*. Florence, UNICEF Office of Research – Innocenti.

UNICEF (2007): *Child Poverty in Perspective: An Overview of Child Well-Being in Rich Countries. A Comprehensive Assessment of the Lives and Well-Being of Children and Adolescents in the Economically Advanced Nations*. Innocenti Report Card 7. UNICEF Innocenti Research Centre, Florence. The United Nations Children's Fund.

Vedel-Petersen, J., A. From, T. Løve & J.M. Pedersen (1968): *Børns opvækstvilkår. En undersøgelse af de 9-12-åriges problemer og hjemmemiljø*. København: Socialforskningsinstituttet, nr. 34.

Zøllner, L. (2008): *Selvskade og resiliens blandt etniske minoriteter. Rapport 1, del 1*. Odense: Center for Selvmordsforskning.

Øia, T. & V. Vestel, (2014): "Generationskløfta som forsvant. Et ungdomsbilde i endring". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 14(1), s. 99-133.

Økonomi- og Indenrigsministeriet (2014): *Familiernes økonomi. Fordeling, fattigdom og incitament*. København: Økonomi- og Indenrigsministeriet.

Østergaard, J. & L.K. Andersen (2012): "Unges brug af rusmidler – en nutidig hedonisme". I: *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:30.

BILAG

BILAG 1: ANVENDTE METODER

INDLEDNING

Rapportens to dele, den beskrivende første del, hvor vi kortlægger den danske børnebefolkning's trivsel domæne for domæne, og den mere analytiske anden del, hvor vi går mere i dybden med specifikke problemstillinger, benytter sig af forskellige statistiske metoder.

I stedet for at analysere hele børnebefolkningen er analysen foretaget på survey-undersøgelsen om Børn og Unge i Danmark i 2013. Alt afhængigt af stikprøvens størrelse og udbredelsen af det pågældende fænomen kan denne fremgangsmåde give nogle andre resultater end ved analyse af hele populationen. Vi beregner derfor sandsynligheden for, om de fundne forskelle blot er udtryk for tilfældige forskelle som følge af stikprøveusikkerheden.

TESTS

Som udgangspunkt antages der oftest, at der ikke er forskel på to grupper af børns fordeling af svar på et spørgsmål, eller at der ikke er forskel på andelen, der svarer noget bestemt, i de to grupper af børn (nulhypotesen). En signifikanstest kan derfor bruges til at undersøge, om data strider mod den hypotese. Signifikanstests gør det muligt at vurdere, om de fundne sammenhænge og forskelle er rigtige, eller om det blot er udtryk for statistiske tilfældigheder. Vi har primært anvendt chi-2 test og t-test.

Når vi har brugt chi-2 test, har vi testet sammenhængen mellem to skalavariabler, fx børns kontakt til bedsteforældre og forældrenes sociale klasse. Signifikansniveauet, der angiver sandsynligheden for, om sammenhængen er tilfældig eller ej, afhænger af antallet af kategorier i de anvendte variable og antallet af personer i cellerne i de enkelte kategorier.

T-test bruges, når vi vil sammenligne to middelværdier for to grupper af børn, fx andelen, der er ked af at gå i skole, for hhv. 7-årige og 15-årige.

Udfaldet af en signifikanstest afhænger af forekomsten af hændelsen og antallet af respondenter (procentgrundlaget) i de enkelte grupper. Figuren herunder giver et par eksempler på, hvornår vi kan forvente signifikante forskelle ift. input:

Eksempel på 1) 7-årige og 11-årige, der oplever et eller flere skoleproblemer (fra domæne 4):

47 pct. af i alt 1.637 7-årige og 52 pct. af i alt 1.416 11-årige oplever et eller flere skoleproblemer. Denne forskel på 5 procentpoint mellem 7- og 11-årige er signifikant forskellig, dvs. at der er signifikant flere 11-årige, der oplever skoleproblemer, end 7-årige.

Eksempel på 2) andel børn med dansk hhv. anden etnisk oprindelse, der ikke spiser morgenmad til dagligt (fra domæne 6):

9 pct. af i alt 7.008 børn med dansk oprindelse og 15 pct. af i alt 517 børn med anden etnisk oprindelse spiser ikke morgenmad

Mange respondenter/stort procentgrundlag
Færre respondenter/ mindre procentgrundlag

Udbredt hændelse
1) Meget lille forskel
3) Større forskel

Sjældnere hændelse
2) Lidt større forskel
4) Meget større forskel

dagligt. Denne forskel på 6 procentpoint er statistisk signifikant, dvs. at der er signifikant færre børn med anden etnisk oprindelse, der jævnligt spiser morgenmad.

Eksempel på 3) og 4): 19-årige udeboende, der har været udsat for tyveri i hhv. 2209 og 2013:

66 pct. af i alt 186 19-årige udeboende i 2009 og 59 pct. af i alt 230 19-årige udeboende i 2013 svarer, at de har været udsat for tyveri. Denne forskel er ikke signifikant forskellig, blandt andet på grund af det lille antal udeboende 19-årige. En blot 3 procentpoints større forskel mellem årene eller en fordobling af antallet af udeboende 19-årige, vil føre til, at denne forskel bliver statistisk signifikant.

I anden del af rapporten vises der tre forskellige signifikansniveauer i rapportens tabeller. Et signifikansniveau viser enten, om et estimat er forskelligt fra 0, eller om der er forskel mellem to tal. En stjerne (*) betyder, at der er fundet signifikans på et 10-procents-niveau, hvilket betyder, at vi kan være 90 pct. sikre på, at der er forskel mellem de to estimater, der er udregnet signifikans på. To stjerner (**) betyder signifikans på et 5-procents-niveau, mens *** indikerer signifikans på mindst et 1-procents-niveau. Med andre ord, jo flere stjerner, der er ud for tallet, jo mere sikker er forskellen mellem de to testede tal.

MARGINALE SANDSYNLIGHEDER OG ODDS RATIO

I forbindelse med de mere dybdegående analyser i anden del af rapporten er der brugt multivariate logistiske regressionsanalyser, der estimerer forekomsten af noget, der er dikotomiseret (fx om et barn er udsat i 2013 eller ej (kapitel 10), om de unge har udøvet kriminalitet mindst en gang (kapitel 11) eller om et barn er ked af at gå i skole (kapitel 12)), ved at kontrollere for en række observerbare faktorer (som fx køn, alder, forældres uddannelsesbaggrund, indkomst og civilstand). Resultaterne fra de multivaria-

te logistiske regressionsanalyser giver værdifuld information om, hvilke faktorer der har selvstændig indflydelse på det undersøgte.

Betydningen af den multivariate analyse på unges trivsel er i kapitel 10 angivet som marginale sandsynligheder. En marginal sandsynlighed kan fortælle os, hvor meget en enkelt risikofaktor bidrager til sandsynligheden for, at unge trives dårligt, hvor alle andre risikofaktorer holdes konstant. Man kan forestille sig, at man sammenligner to identiske personer, som kun adskiller sig i form af, at den ene har et positivt udfald for en given risikofaktor og den anden et negativt. Det er derfor muligt at undersøge, hvor meget sandsynligheden for at trives dårligt øges, hvis fx en ung bliver mobbet sammenlignet med, hvis den unge ikke bliver mobbet.

Betydningen af den multivariate analyse i kapitel 11 er angivet ved + og -. Et + angiver et det pågældende faktor (fx lille forældrekærlighed) øger sandsynligheden for at have begået kriminalitet, mens et - angiver at den pågældende faktor (fx at mor har en lang videregående uddannelse) mindsker sandsynligheden.

Betydningen af den multivariate analyse er i kapitel 12 angivet som odds ratio. Odds ratio udtrykker oversandsynligheden for den undersøgte begivenhed for en person, der har et bestemt fænomen i forhold til en person, der ikke har det pågældende fænomen, givet at de øvrige faktorer i modellen er uforanderlige (Hosmer & Lemeshow, 1989). Odds ratio på 1 udtrykker, at der ikke er nogen forskel mellem de grupper, vi sammenligner. Hvis odds ratio for, at et barn med en svag baggrund er ked af at gå i skole sammenlignet med et barn med en stærk baggrund, er større end 1, (fx 2,37), er risikoen for barnet med den svage baggrund 2,37 gange så stor som for barnet med den stærke baggrund.

BIKUBENFONDEN

VELUX FONDEN

ISBN 978-87-7119-274-2

9 788771 192742